

SZ. LUKÁCS IMRE

TEGNAPI SZEGÉNYEK

Szegények krónikája
Elvesztett szegénység
Szegények ünneplőben

MÁSODIK KIADÁS

© Sz. Lukács Imre:
Szegények krónikája, 1971
Elvesztett szegénység, 1973
Szegények ünneplőben, 1976

ISBN 963 321 825 X

A szegénység göcsörtös faragású
szelíd igája töri a szívünket.
Paraszt biztatja így féltett lovát,
ahogy emlékeink ostora sürget.

Mint széltakarta, porbavesző lábnyom,
vezet, biztatgat a szegények álma:
kis gyalogút! - kószál át a világon,
s elrejt a beért nagy búzatábla;

- - - - -
- - - - -
- - - - -
- - - - -

Tarisznyamélyben elhozott kenyérke,
madárlátta öröm, falat ajándék,
búzában fogott fürjecske, tenyérbe,
ingünk alá, szívhez szorított játék:

- ilyennek ígérték, ha sírni kezdtem:
olyan lesz, mint nyelvünkön az alma,
s kenyérhez lopott kockacukor, egy-szem,
- te szegények alázatos hatalma!

(Váci Mihály: Szegények hatalma)

Előszó

A szegénység nehezen engedi el magától az embert. A cselédházak még nehezebben. Nemzedékek váltják egymást, amíg lelökhetik a fájdalmas batyut. Messziről vezet az út, kis gyalogút kószálása a világban, és még nem nőtte be teljesen a fű. A szélmalom is üzen naponként, a vályogvető gödrök kint a falu szélén.

Létező a Homok, a Kettős domb, előtte a megálmodott szalmatetejű kunyhóval. Régi ízek, régi emlékek villanása, porban futó lábnyomok, a vénasszonyok hosszú nyara. Pölös Gábor, öreg Boldi családja, az öreg Kun, István-apánk és a cselédháziak megtalálhatók. Nem irodalmi hősök, helyhez, időhöz köthetők. A leghosszabb út: kilábalni a tegnapelőtti nyomorúságból. A felszabadulás csak lehetőség, a gyalogutak elindulása.

Szeretem a tájat, embereimet. Onnan indultak, ahol megkezdődnek a parányi utacskák, s faluhoz, közösséghez vezetnek. A táj mása az embernek. Változik. Magával hordozhatja, hűséges marad hozzá. Közreadom a Homokot, az öreg szélmalmot, a rekedt hangú, semmi kis Gulyás Imrét, a szegények türelmével megáldott Juliskát. Boldogok lehetnek, hiszen a felszabaduláskor születtek.

1970. március

SZEGÉNYEK KRÓNIKÁJA

1

Mezítlábas mérnökök - falubeli emberek - lépegették a határt, számígtatták, kinek mennyi lesz a jussolt föld. A háborúban, hadifogságban rekedtek helyett asszonyuk, gyerekük tartotta a sort. A hivatalos földosztás is megtörtént.

Az öreg Kun a mezítlábasok közé tartozott. Néhányszor megfenyegették: vigyázz, öreg, visszajönnek az urak, odakötnék az első fára!

Vigyázott. Még pontosabban számolgatta lépteit.

A gróf úrékkal különösebb baj nem lett, elfutottak, a nagygazdákkal annál több. Ragaszkodtak a földhöz. A hivatalos földosztás előtt és után mindenki szántani akart; az újgazdák s a régiek is.

Az öreg Kun beköltözött a Józsa-tanyába, ott mérték ki jussát. A közelben vigyázta birtokát Pölös Gáborné és öreg Boldi. A tanyában traktor állott. Éjszakánként sohasem aludtak, figyelték, indul-e, dübörög-e a masina. Kijött a gazda.

- Mit akar itt? - támadt rá Pölösné.

- Szántani.

- Maga már nem szánthat.

- Dehogynem. Szétíratam a családom között. Így megmarad.

Megindult a traktor. Akkorra már ott álltak a mezsgyekarók mellett az újföldesek. A gazda semmibe vette őket, irányította a gépét. Öreg Boldi jókora husággal fejbe verte. Leemelték a tavaszi földre, masinájának kiengedték a lelkét, a petróleumot.

Másnap másik traktort és rendőröket hozott. Az öreg Kunéknak kiüzentek a faluból, a pártból, mindent csinálhatnak, csak fékezzék meg.

- Ide hallgasson, ne szántson! Ez már a mi földünk, úgy-ahogy megműveljük. Ha istent eszünk, itt maga akkor se termelhet - mondta öreg Boldi.

Kevesen voltak még kint a földhöz juttatottak; az öreg Kun, öreg Boldi feleségével, fiával és Pölös Gáborné. A rendőrök bepálinkázva várakoztak. Indultak a traktorok. Akkor a beteges Pölösné eléjük került:

- Nem szégyellitek magatokat? Elveszitek a földemet? Még mindig az urak seggit nyaljátok? Az én férjem odamaradt a hadifogságba, ezt a földet őutána kaptam, és senki emberfiának oda nem adom! Csak a drága jó uramnak, ha hazasegíti az isten.

A traktorosok tanácstalanul pillogtak, a nagygazda nekiengedte az ekét. Pölösné állt ott a többiekkel, majd hirtelen lefeküdt a földre, a gép elé. Nem mozdult.

Káromkodtak a traktorosok. A szántás megakadt.

- Ne csináljon bolondságot, ezen úgysem változtathat. A földemet felszántom - hadonászott a nagygazda.

Pölösné nem mozdult. Tenyerébe temette arcát, feküdt a hideg földön, rázta a zokogás. Az öreg Kun és öreg Boldi féltőn vette körül.

- Én meg a másik alá fekszem - kiáltotta öreg Boldi felesége -, szántsatok csak, ha annyira bátrak vagytok.

A traktorosok leállították a motorokat. A rendőrök távolabb lökdösték az embereket, Boldit egyikük odataszította a géphez, kihasadt az arca, vérbe borult.

- Mit csinálsz a fiammal, senkiházi? Ide lőj, engem lőj le, te szaros! - ordította öreg Boldi és szétnyitotta mellén az inget.

Megérkeztek a többiek, az újföldssek, az erősítés. Sokan. Kapával, ásóval jöttek; szemben állt a két tábor.

- Most legénykedjete, disznók! Úri bérencek! A magatok fajtáját támadjátok, bolondok! - hadonászott az öreg Kun.

A gyengébbek szaladtak el. Rövid idő múlva gazduram elköltözött.

Amikor Pölös Gábor 1948-ban megérkezett a hadifogságból, elégedetten látta, minden úgy maradt otthonában, mint hajdanán. A falu is, a ház is. Talán háború se járt erre, gondolhatta volna. Aztán észrevette felesége nagyon bánatos, ijedt szemét, kislánya idegenkedését, és elkomorult. A döcögő vicinálishoz kijöttek elébe, alig ismertek rá. Megállott a fához támaszkodva, ijedten várta a bizonyosságot: érdemes volt-e végigkínlódni a hadifogság keserves éveit, hazavergődni fáradt testtel, betegen?

- Istenem - sírt felesége, de megölelni nem merte, félt, hogy összeroppan az elgyengült, deszkavékony férfi. Belékaroltak kétfelől, és elvezették a kicsi házhoz. Otthon jó volt, a megszolgált, elhasznált bútorokkal, a tenyérnyi ablakú, nádfedeles házikóban, kisvégében a falra aggatott fehér vászonzacskókkal. Boldogság és boldogtalanság juthatott volna eszébe; az út kezdete, amikor elindult az asszonnyal, a nincstelennél nincstelenebb szegénységből, a házasságra kapott fehér zacskó liszttel, zománcos bögréekkel. És lám, a házikó megmaradt, bomba se érte, össze se dőlt, él a felesége és Anna, a lánya. De nem tudott már boldog lenni.

Asszonya megápolta, meleg vízben fürdette, langyos tejjel etette, pihentette hónapokig. Semmire se volt gondja a világon, minden kiharcolódott. Lassan vált emberré. Anna tökmagot pirított, szakajtókosárban a kemence padkájára tette, eszegebbe. A napok kínos lassúsággal döcögtek, az erő, az élet lassan óvakodott vissza testébe.

Pölösné naponként eljárt dolgozni. Esténként hazahozta a mosnivalót, lámpát gyújtott, a szoba közepén székre tette a teknőt, a földre a vödröt és az alumínium lavórt. Egyetlen fekete ruháját felgyűrte könyékig. A teknő széléről apró, szappanos cseppek hullottak. Mosott. Sohasem panaszkodott, estéről estére, hétről hétre, hónapról hónapra csöpögött a szappanos lé, s elázott a szoba földje. A laposabb részeken összegyűlt maréknyi víz.

Elmúlt az esztendő.

Nyáron ment ki először a határba. Nekik három holdat mértek, túl a szélmalmon, túl a Józsa-tanyán. Akkor látta először a földjét. Felesége felesbe kiadta, s már letakarították a termést. Nem sokat fizetett. Megült jódarabig, a Kettős dombról messzebbre látott. Tartott a nyár, fizetgettek a földek, keresztek aranylottak a fényben. Mindig ilyenre vágyott. Sohasem sikerült. Hiába nélkülöztek, hiába kuporgattak, csak a kicsi házra futotta. A háború se kímélte, elszólította hamar asszonya, lánya mellől, a messzi Ural meg évekig elrejtette. Micsoda esztendők voltak! Akkor megkövesedett, megmerevedett s elfelejtett mindent, még a földet is.

Pedig azt nem akarta. Gyerekkorától vágyott rá, kíméletlenül munkált akarata, hogy legalább egy holdacskát ragaszthasson a faluhoz közel. Apjának, nagyapjának nem sikeredett, más kapcái voltak világéletükben. Hiába jött tizenkilenc is, rövidre nőttek a remények, utána meg apját elvitték, betegre verték, tanuljon szolgálni.

Eleinte a fogság szorításában is érezte a földet. Kijárt a kolhozba, kapargatta a krumplicskát, eltöprengett a szívós, férfimód küszködő asszonyok láttán, és nem értette az egészet. Nincs saját földjük? Hát elvehettek tőlük? És otthon mi lesz? Hazajut-e egyáltalán?

Fáradttá, éhessé, közönyössé gyúrták a hónapok. Csoda, igazi csoda, hogy hazakerült, s most itt van előtte a föld, az övé. Szinte fáj és égeti az öröm, mert el kell hinnie: ez a föld az ő tulajdona.

Bakancsával feldúrta a tarlót, porhanyós, fekete homokos volt.

„Jó föld ez - rezdült meg. - Megélünk rajta, csak a szerencse meg az erő el ne hagyjon.”

Megnézte Aranyost, Keresztutat, Nagyutat, Pitricsomot, Homokot, Görbetót és Tomajt. Elkerült a cselédházakhoz, a régi kastély mellett sorakoztak, egy részük Aranyoson volt, de a major jóval kijebbe esett, túl a csatornán. A hajdani világból sokan ott maradtak, ott rekedtek, szétlopkodták az uradalom gépeit, bútorait, a kastélynak nekiestek, bontogatták irgalmatlanul. A kapott földdel nem tudtak mihez kezdeni, az örökös cselédségben megrokkantak gyorsan eljátszották maguktól, igaerő, szerszám nem volt, a vetőmag se térült meg, s az első évek keserű tapasztalatai után a cselédháziak boldogan gondoltak vissza a gróf úr idejére, amikor ugyan semmi, de semmi értelme nem volt életüknek, viszont a gondokból, az önállóságból, a felelősségből is kevesebbet tarisznýáztak.

Tavasszal járt náluk Munkás-elvtárs. Hetekig vitáztak, és megalakították a szövetkezetet, Vörös Csillag néven. Parányi gazdaság volt, néhány jószággal, sok-sok nélkülözéssel. A cselédháziak nem lelkesedtek, de annyi örömük tellett benne, hogy valamelyest levette vállukról a megélhetés gondját; hosszú hónapokig parasztszekéren szállították a faluból a barna ragacsos vekniket, úgy szeletelték szét - s ami a legfontosabb, a maguk módján nyíltan szapulhatták is a „kolhozot”. Nemes Lajos, Péteri, Potornai és Novák családja élt ott, sok-sok gyerekkel, elhanyagolt, siralmas épületekben.

A lóistállóba, amelynek falára ágaskodó vörös méneket pingáltak valaha, bekötötték a vánszorgó tehénkéket és a lerongyolódott, kimerült három lovat. A cselédháziak gondjaira bízták őket, és ezzel megkezdődött a közös gazdálkodás. A kastély maradványaiból kisebb irodát rendeztek be, ahol gyakran feltűnt Munkás-elvtárs, a Vörös Csillag első elnöke.

A cselédháziak közül az igyekvő, bízni tudó, háromcsaládos Nemes Lajos volt a legfiatalabb. Péteri középkorú, becsületes, igyekvő, de reményét elborította kislánya, Jutka nyomoréksága. Potornai a legidősebb, nagyhangú, szőrös, goromba, tett a világra, az alkotmányra. Sokcsaládos, egy a célja, gyerekeit úgy-ahogy felnevelni, a gyomrát megtömni, amikor lehet, itallal is, nem riad vissza holmi lopásoktól sem. Hűséges bólogató társa Novák, aki kevesebb tőle, árnyékfigurája, szintén bő gyermekáldással.

Lumpenproletárok? Emberek, akiket az örökölt szegénység, a cselédházak évtizedei megnyomorítottak.

Pölös Gábor ekkortájt a faluban gyakrabban megfordult, leginkább öreg Gombos fodrászüzletében tanyáztatott, szedegette a híreket. A kolhozról, a csajkarendszerről legendák keringtek. Az öreg Kun semmitlen szegény ember volt világéletében, magányos, mindenütt hajtogatta:

- Jó lesz nekünk, gondoskodik rólunk Munkás-elvtárs.

A „kolhoz” mégsem gyarapodott. A falubeliek közül alig léptek be, leginkább azok, akik nem tudtak mit kezdeni önmagukkal s az újonnan jussolt földceskével. A sokcsalados Gulyás Imre, Pölösék távoli rokona feliratkozott a listára, a rábízott munkát megcsinálta, ám amikor a fizetségért tartotta markát, kiderült, hogy ő tartozik a közösségnek.

- Munkás-elvtárs, ez a kolhoz magas nekem, mint borjúnak a csillagos ég.

Attól kezdve számára megszűnt.

Idős Jobbágy Boldizsár - öreg Boldi - hatholdas paraszt, feleségével és fiával élt. Két lovuk, két tehenük volt. Földjüket maguk művelték. Agyonnyomorították őket az adóval. Szentpéteri Ferus benézett az utcáról és bekiáltott:

- Nem separték fel az udvart? Ezért bírság jár.

Meglátta a szekeret az utcán, már kiabálta:

- Nagyobb betűvel írják rá, kinek a tulajdona. Ezért bírság jár.

Öreg Boldi túljárt az ötvenedik évén, csendes, hallgatag paraszt volt, szerette a rendet, a jó munkát, a földet, volt ünneplője és viselőruhája, a politikával különösebben soha nem törődött. Fia legénykorba cseperedett.

Ferus, a végrehajtó zöld lódenkabátban, micisapkában járt, középkorú, vékony, sovány ember a történet idején.

Szabó Sándor az egyik legismertebb alak, nőtlen, valaha jobb napokra vágyott, élsportoló könnyen lehetett volna, de megakasztotta a szegénység, az öröklődött félénk bizalmatlanság, anyja mosni járt, állandóan jósolt. Ezért a név: Jós Sándor.

Pölös Gábor szikár, igyekvő, becsületes, igazságos, sokat próbált, közel az ötvenhez. Valahányszor rágondolok, nagyapám jut eszembe. A földje, a Homok más irányba esett a cselédházaktól.

Őszre megerősödött, reggelenként előkerítette tarisznyáját, ásóval a vállán kiballagott a földre. Ásott. Hajnalban ment, este érkezett. Amikorra megfagyott a föld és leesett az első hó, két holdat felásott, néhány csemetét ledugott a homokba. Bár titkolta, a faluban híre ment, s mondogatták:

- Eddig csak egy koldus volt, Munkás-elvtárs kolhoza. Pölös Gábor még másikat is alapított.

Máshová se járt. Hajnalban ki a földre, éjszaka vissza. Szépen fordult, porzott ásója nyomán, elnevezte mindörökre Homoknak. Tudta jól, csalás, hiszen a határész, amelyiknek hivatalosan Homok a neve, s valóban kicsit szikes, jócskán homokos, az odébb van, túl az országúton. Mégis. Ez itt az övé, barnás, feketés, könnyű és ígérető, csalóka, akár a homok.

A tél eljött. Pölös Gábor napközben fáradtan, sápadtan aludt a kanapén, sötétedéskor kigyalogolt. Reggelig ásott. Nem zavarta a fagy, a csikorgó hideg, a szállingózó hó, ásott, ásott rendületlenül. Tavaszra minden talpalatnyi földet felásott.

Beletemetkezett örökre.

A Homok nem esett messze a falutól, jó föld volt, egy tagban három hold. Anna sokszor megjárta. Anyja telerakta kaskáját; kenyeret, szalonnát, zsírt, sót, paprikát küldött. Máskor ebédet; levest és galuskát.

- Vigyed, ne éhezzen apád.

Vitte. Végigkocogott az utcákon, a szélmalom mellett. A kemény, simára taposott gyalogút égette talpát. Pölös Gábor tavasztól ősziig kint élt. Amikor először határozott így, kivitte őket. Gyalog mentek.

Hosszúra nyúlt a három hold, dűlőtől dűlőig, közepén kicsit dombosodott. Onnan végignézhettek a birtokon. Lerakták a batyut.

- Kunyhót építetek - mondta az újgazda és a dombra mutatott. - Itt megvetem a lábamat.

Hallgattak. Melegen süttött a nap, az asszony levette kendőjét. Zöld kukoricaszárak térdeltek a közelben. Férje cserépkorsóból ivott, nagyokat nyelt, szája két oldalán csurgott a víz. Kézfejjével letörölte. Fejszét vett magához. A dűlőutat fiatal akácfa kísérték, kivágott néhányat. Felcipelte a dombra, levagdosta az ágakat. Szalmáért ment. Távolabb kazal árválkodott. Kézze húzott jó kötélre valót, hátán felvitte a dombra.

- Estére meglesz.

Felesége kukoricát tépdelt, letaposta a talajt, vizet hordott a közeli csatornából. A nap gyorsan megszáritotta, keményre égette a földet. A kunyhó elkészült. Hazaindultak, lépegettek az út porában. Melegített.

- Apám nem jön?

- Nem. Vigyáz a földre.

Fáradtan mentek, zajok kísérték őket; tücsök szólt, halkuló kiáltások, szekérenyikorgás.

- Szomjas vagyok.

A szélmalom nem járt. Befordultak a kúthoz, felhúzták a vízzel teli vödört. Ittak.

- Mi dolgotok az éjszakában? - kérdezte az öreg molnár.

- Jövünk a földről.

Zsebébe nyúlt és marék aszalt almát adott Annának, s a lány megeszegette. Tűz csapkodott végig rajta, ólommal vált a lábára rakódott por. Belezuhan az ágyba. Anyja forgolódott, köhögött rendületlenül. A szoba földjén barna foltokat hagyott a vér.

Pölös Gábor legtöbbször a kunyhó előtt várakozott. Hátát nekivetette a falnak, nézett a dűlőútra. Ritkán haladt arra szekér.

- Anyád jól van?

- Jól. Igazán jól van - mondta a betanított szöveget Pölös Anna.

- Hála istennek, a lakodalmadat is megéri.

Belépett a kunyhóba, amit módosan rendbe hozott, kívülről betapasztott, közelébe ólat épített, a kaskából kiszedte az ennivalót, elrakosgatta a vászonzacskókba, amiket odakötözött a kiálló ágakhoz.

Anna sohasem vitte haza üresen a kaskát, almával, szilvával, körtével rakta teli apja.

- El ne szórd, kár lenne érte.

Megsimogatta fejét, és sokáig figyelt utána.

A lány a kanyarból is látta, ha visszanézett.

Eső kergette be a szélmalomba. Csikorogtak a vitorlák, forogtak irgalmatlanul. Felment a lépcsőkön, ázott ruhája testére tapadt. A kaska elnehezült kezében.

- Fázol? Itt megmelegedhetsz, kivárhatod, míg elvonul a vihar. Mit viszel?

- Körtét.

- Nincs még termő fátok.

- Nincs. Az nincs.

- Honnét viszed?

- Apám küld édesanyámnak mindig valamit, ha kimegyek.

- Honnét veszi?

- Dolgozik érte.

- Rendes ember. Szedhetsz szilvát a fákról.

Lekísérte a lépcsőkön. Nyikorogtak, megvénültek a malommal.

- Javulást kívánok édesanyádnak.

Az eső elállt. Tócsák futottak össze. A szélső háztól visszanézett, integettek a vitorlák.

A homoki föld arannyal fizetett. Nem mindenkinek és nem minden időben. Pölös Gábor elvette, ami kiharcolódott; jószágokat tartott, malacokat meg egy téglaszínű kecskét.

Anna sűrűbben járt ki. Hajnalban kelt, este vissza. Gyalog. Kapáltak, ismét kapáltak. Dinnyével próbálkoztak.

- Biciklit vehetsz, a fejemre nősz.

Sikerült a dinnye. A kerítésre krétával kiírták: dinnye van eladó. Anyja árulta. Öreg Gombostól kért kölcsön mázsát. Valahányszor megérkezett a lány, biciklijén dinnyét hozott.

Csépeltek. Asztagok katonás sora sárgállott. Öreg Boldiékra került a sor. Por kavargott, polyva szállt. A géptől kissé távolabb zsákokat dobáltak halomba, tele az új terméssel. A fiú odaballagott a zsákoshoz, tenyerét a lefolyócső alá tette, vizsgálgatta a szemeket.

Az első kocsival beszolgáltatásba vitte. Nagy gabonarakárnál adogatta le a zsákokat, kapott kevés pénzt, cédulát, s elintéződött. Szekerek sora várakozott. Lekonyult fejű parasztok ültek a zsákokon. A géptől ide vezetett az első út.

Ismét telerakták a kocsit.

- Adóba visszük - mordult öreg Boldi a fiára.

Kevés búza maradt, abból kellett élni, kiszorítani a vetőmagot. Boldi vitte hazafelé. Csüngött a feje, mint amikor jég veri a termést. Anyja kijött elébe.

- Mi lesz velünk újig? - kulcsolta össze kezét. - Istenem, mi lesz velünk?

Megsárgította a leveleket az ősz, koronájukat rázták a fák. Aranyeső hullott. Kukorica, csomóba hordott tök virított az udvaron, és fegyelmezett csutkakúpok.

Öreg Boldi morzsolt.

- Belefáradtam - hagyta abba. - Beszéltem Munkás-elvtárrsal, bevesznek a Csillagba. A földtől megszabadulunk, vigyék.

Felesége felegyenesedett:

- Ezért gürcöltünk? Erre áldoztuk az életünket? - Lerogyott a székre, mindjárt a kályha mellett. - Istenem, ide jutottunk... - takarta könnyeit kendőjébe.

Hajnalban felrakodtak a szekérre. Szomorú menet volt. Vicinális járt; nagyokat füttyült a mozdony, szuszogott, szuszogott éktelenül, s alig haladt valamicskét. A vonat ablakából parányinak tűnt a szekér, mesebelinek az apró lovacskák, mintha az egyszer volt, hol nem voltból léptek volna elő.

A Cserepes előtt, ami vásárkor csárda, máskor adóügyi hivatal, sorakoztak a sátrak. Kirakták áruikat az eladók, kimagasodott a sergő, a körhinta. Lehetett kapni kisüsti pálinkát és frissensültet.

A lópiacon csontos, agyonra nyűtt állatok, csontos, agyonra nyűtt gazdák várakoztak. Helyet kerestek, vártak. Zsibongott a vásár. Az állatoknak nem volt keletjük. Déltájban történt a megállapodás, átírták a lovakat.

- Mennyit fizetnek adóba? - kérdezte Szentpéteri Ferus.

- Már mindent kifizettünk, a gatyám is ráment.

Maradt meg nem is a lovak árából. Öreg Boldi megnyálazta ujját, számolta kétszer. Zsebébe tette, belevegyültek a forgatagba. Kiabálás, láрма, alkudozás, csalás, evés-ivás, ez a vásár. A sergőnél lemezjátéso bömbölt.

- Válassz magadnak ruhát! Melyiket akarod? - kérdezte öreg Boldi feleségét és az egyik sátorra bökött.

- Inkább másra adjunk pénzt, annyira kevés, el se tudjuk költeni.

- Válassz!

Boldi is ünneplőt kapott. Mire hazagyalogoltak, esteledett. Csomagot szorongattak kezükben.

Aludt a család. Az asszony óvatosan kelt fel, összefogta mellén a használt inget. Meggyújtotta a lámpát, a szekrényből elővette új ruháját. Fáradtan pislákolt a lecsavart lámpa, gyér fényt árasztott.

Odaállt a régi, megvakult tükör elé. Magához tartotta az anyagot, nézte, megviselt arca hogyan rajzolódik ki, aztán felvette, idétlenül simított rajta, megigazította vállban. Sokáig állt a tükör előtt. Leült az ágy szélére, ült egészen elfeledkezve magáról.

Hetekig sírt. Valahányszor szóba került a föld, a Vörös Csillag, a lovak, félrehúzódott, aztán vörös, árulkodó szemmel került elő. Szántottak a Csillagban. Beállt két körmös a táblába, húzta a barázdákat.

- A földünket szántják.

- Már az övéké, aláírtam a belépésnek.

Öreg Boldi odaállt a falu végihez. Időnként megsimogatta borostás állat, sóhajtozott. Dobásnyira volt tőle a földje. Jól látta, ahogy a kormosok kék füstöt eregetnek. Enni se ment haza.

- Nekünk ezután sohase lesz lovunk? - kérdezte a fia.

- Sohase.
- Kocsink?
- Az se.

Szépnek látta birtokát. Az útmenti levélhullató fákat, az őszi fényben fürdő vidéket. Egymás után szívta cigarettáit. Aztán megmarkolta az egész csomaggal és belevágta a határba. Azt hitte, szívét dobta ki magából.

Levelet írt a szövetkezetből való kilépés érdekében. Elküldte Munkás-elvtársnak. Behívták az irodába. Megnevelték.

A szelek belekapaszkodtak az út porába, és hajtották a falu felé. Zörgött a határ. Pölös Anna elhajtott a szélmalom mellett, nem forogtak a vitorlák.

Megállt. Visszatolta kerékpárját az ajtóhoz, nem tudott bemenni. Öklével verte, nem nyílt. Az aprócska tanyából öreg néne érkezett, ránézett csodálkozva.

- A malom leállt. Nem örül többé.

A szélső háztól visszanézett. Nagy szél fújt, könnyen forgathatta volna a vitorlákat, de nem integettek. Élettelenül nyöszörögtek, siratgattak valakit. Elszomorodott, s már fel sem ült a kerékpárra, gyalogolt hazáig.

Apja kora hajnalban jött, hátán jókora batyuval.

- Csináljatok meleg vizet. Átnézek a szomszédhoz.

Régi fodrászüzlet, utcáról nyílt, ajtó kötötte össze a hálósobával, konyhának is használhatták. Kopott cégtábla hirdette: Gombos József fodrázmester. Belül kályha, asztal, fehérre festett lóca, a falon tükör. Öreg volt a mester, vendégek se nagyon jártak, utcabeliek s néhány ismerős.

- Megjöttél?

- Hideg már az idő. Jobb a családnál.

A fehér ruhát kirázta, nyakára gyúrte, babrált a hosszúra nőtt hajjal, hónapos szakállal.

- Sikerült a dinnye?

- Megjárja.

Lassan dolgozott, kétszer meggondolta, mit csinál. Reszketett a keze, fáradtan topogott. Időnként abbagyta a nyírást, tartotta az ollót, nézegette az alakuló frizurát.

- Jó ízű volt. Jövőre lesz?

- Élni kell.

- Jövőre is ennék.

- Küldök én, tíz év múlva is.

Elkészült a hajvágással, a fehér ruhát kirázta, ismét nyakára gyúrte. Szappanozta arcát, sokáig pamacsolta. Kezében reszketett a borotva, húzott a kés, nem tudta már jól megfenni.

- A föld olyan, mint az ember, akit megszeret, azt szolgálja. Maga megélné már munka nélkül
- nézegette Pölös Gábor a tükörben magát.

- Megélnék? Inkább elpusztulnék.

- Fizetek.

- Hagyjad. Dinnyét küldjél majd.

A kopottas, fehér lócára telepedtek. Füstöltek. Kint vigasztalanul esett.

Pölös Gábor halom pénzt borított az asztalra. Közelebb tette a lámpát, számolt. A forintosokat egymásra rakta, tízet egy csomóba. A tízeseket kisimította, szintén egymásra. Felesége és lánya ámulva nézte.

Terítőt hímeztek, kifordult kezükből a munka, megdöbbenve figyelték. Nem akarták hinni.

- Tehenet veszek - csapott homlokára a gazda.

Három részre osztotta, fehér vászonzacskót kerített, az egyik csomót belerakta. Kiment vele a szobából. A másik csomót zsebébe kotorta. A megmaradt pénzre mutatott.

- Vegyél ruhát Annának. Táncolni mehet.

A kemencepadkára ült, a szakajtó kosárból pirított tökmagot markolt, rágta, héját a földre köpte.

Anna beiratkozott a tánciskolába, hetenként háromszor járt a Népkörbe. A falak mellett lócák s asszonyok. Szeretett ide járni. Kísérték volna, de anyja elriasztotta a legényeket. A próbabált karácsonykor tartották. Leesett a hó, a faluszéli házacsók alig látszóttak belőle.

- Gyere el, nézd meg a lányodat. Legszebb a bálban.

Pölös Gábor a kemencepadkán ült, ropogtatta a tökmagot. Anna átszaladt öreg Gomboshoz, megnézte magát a nagy tükörben. Sietve, idegesen öltözött. Fehér ruhát csináltatott.

- Megnőttél, csak a lakodalmadat megérjem - topogta körül az idős fodrászmester.

A termet színes szalagokkal díszítették. Pölösné szokott helyére ült, ölébe vette lánya kabátját. Zsúfolásig megtelt a Népkör. Középen szembeálltak a fiatalok, a lányok díszzsebkendőt adtak, a fiúk levelezőlapokat.

Anna rengeteget kapott, a bálkirálynő mégsem ő lett. Táncolt, jól mulatott. Mindenáron haza akarták kísérni.

- Szép szemed van - mondta Boldi. - Te leszel a feleségem.

Nevetett rajta.

Hajnalban értek haza, még égett a lámpa, apja szokott helyén ült. A földön töméntelen tökmaghéj szétterülve.

- Tavasszal paprikát ültetünk.

A lány levette ruháját, nézegette, a bál jutott eszébe, ahol Bendő Béla, a táncosa kétszer is kijelentette:

- Te vagy az igazi bálkirálynő.

A fehér ruhát derekánál összefogdosták, izzadságszagot érzett. A sok kéztől szürképiszkos lett a színe, mint nyáron a Homokra vezető gyalogútnak.

És másnap Bendő Béla elutazott. Felkapaszkodott a szuszogó vicinálisra, meg se állt Pestig. Még végig se sorolta, mihez lenne kedve, máris otthon, paplanos ágy és tisztaság várta. Mesébe illő természetességgel kínálta fel magát a város.

A tavasz hirtelen beköszöntött, virágokkal, reményekkel. Pölös Gábor kinyitotta a kunyhót.

- Ősszel mindent megvehetsz - mondta a lányának.

Megállás nélkül dolgoztak, palántákat neveltek, kapáltak, mikor mit kívánt a föld. Esténként lerogytak fekhelyükre, ki se nyújtózhattak, harmattal jött a hajnal.

A paprika vizet kívánt, az eső elkerülte a Homokot, fonnyadoztak a palánták, a gazda az égre tekingetett, arca elborult, sóhajtozott.

- Apám, megfürödnék a csatornában.

- Fürödj csak. - Lehajolt a palántákhoz. - Szomjasak vagytok, ugye? Csak estig várjatok.

Kapával kis barázdákat nyitottak. Vödrökkel, kannákkal hordták a vizet. Megmerítették, léptek néhányat, s kiöntötték. Elfáradtak. Hordták tovább. Csörgedezett a víz. Reggelre megöntözték a paprikát, életre kapott. Anna a kunyhóban lerogyott a földre, nyitott szemmel feküdt, fáradtsága elűzte az álmot.

Megjött az eső. Finoman permetezett a vidékre, kitartóan. Apja az ajtóból figyelte, nagyokat szívott a cigarettán, s kiköpött a palántákra. Leakasztotta a vászonzacskót, kiszámolta pontosan, amit megkívánt a törvény. Lánya másnap befizette.

A dinnye utóját szedték, halomba hordták az út mellé. Kijött Pölösné. Amikor megpillantották, felegyenesedtek, megállt kezükben a munka, rosszat sejtettek.

- Lefoglalták a tehenet. Fizetni kell adóba.

Lekuporodott a földre. Hűvösödött.

- Egyszer már kifizettük, mennyit akarnak?

- Mindenki panaszkodik. Dinnyéért jönnek, paprikáért, elmondják a maguk baját. Nehéz idők járnak.

Pölös Gábor a dinnyeindát tépegette.

- Mi lesz velünk? Oda a termés.

- Elvitte a törvény. Ki érti? Milyen törvények ezek? - tördelte kezét a beteg asszony.

Anna biciklijén vitte haza anyját.

Öreg Gombosnál várakoztak. A mester öreg Boldit nyírta.

- Hírlík, beléptél a kolhozba - mondta Pölös Gábor. - Elébed lökik a közös csajkát.

- Beléptem.

- És a kilépési nyilatkozat?

- Nem rád tartozik.

- Adtál a családnak vacsorát?

- Mindenki fordítaná, ahogy legjobb. Belefáradtam, kimerültem, beletörték. Rosszabb nem lehet - lépkedett el Jobbágy Boldizsár.

- Kétszer fizettem én is adót.
- Se kenyérünk, se zsírozónk.
- Munkás-elvtárs kolhozában se lesz.
- Békében hagynak. Kenyér is kerül.

Öreg Gombos rendezgette ollóit, késeit, összesöpörte a padlóra hullott hajcsomókat.

- Egyre nehezebb az élet.

Sokáig nyírta, borotválta szomszédját.

- Jól vagy?

- Jól.

A szomorúság ideje látogatta őket. Sehová se jártak. Kenyér, tej, krumpli hajában, bolti zsír került. Az asszony falra való terítőket varrt, Pölös Anna csipkét kötött. A maguk szegénységét, csendességét élték.

- Nem vágunk. Stafirungot vegyél.

Pölösné lekasztotta a lámpát a falról, belelehelte az üvegbe, fehér ronggyal törölgette. Lánya behúzta a szobába a nagy ládát, kinyitotta a lakatot. Régi láda volt. Belül száraz, tiszta ruhával törölte, kívül nedves ruhával. Újságpapírt tett az aljába, arra fehér csomagolópapírt. Asztalra, kanapéra, ágyak tetejére terítette a stafirungot, a menyasszonyi ruhának valót. Gyönyörű volt, hófehér. Nem illett szegény helyre.

Nézték a ruhákat. Látták, eladó lány Anna. Apja megszokott helyén köpködte a tökmaghéjat.

- Nem leszel hitványabb más kölykénél.
- Gyönyörű menyasszony leszel, csak megérhetném - csillogott a lázas Pölösné szeme.

Simogatta a drága ruhákat, összehajtogatta és rakosgatta, papírral letakarta. Lakatra zárta a ládát, kihúzta a kisvégibe.

- Te boldogabb leszel.

Boldival a mozinál találkozott. Vasárnap délutánonként sétálgattak a lányok a piactéren, az előcsarnokban többen álldogáltak, jegyet váltottak, vártak a vetítésre. Valamirevaló lány, legény nem hiányozhatott a korzóról. A Fényesben szólt a zene, kihallatszott a piactérre. Ünnepeken sergőt, körhintát, céllövöldét állítottak.

Mire besötétedett, kiürült a tér, eldobott zacskók árválkodtak a betonon. Az artézi kút kereke csikorgott. Kivágódott a Fényes ajtaja, férfiak dülöngéltek a legközelebbi fához. Éjfél után ijedt csend borult a falura, álmodtak a házak. A reggel keserű íze üzent értük.

Télen a vasárnapok szegényebbre sikerültek, elmaradtak a séták. A mozi előcsarnokában zsúfolódtak, a fiúk pattogatott kukoricát dobáltak. Pölös Anna jegyet váltott. Mögötte Boldi hajolt a pénztárhoz.

- Mellé kérem.

Mentek haza. Hirtelen átölelte a lányt és megcsókolta. Pölös Gábor meglátta.

- Gyertek be, ne kint ácsorogjatok.

Az esték ugyanúgy teltek. Szombatonként bekopogtatott a fiú, tanyáztak a padkán, tökmagot rágtak, előkerült a kártya.

Újévkor látogatóba jöttek öreg Boldiék. Pölös Gábor bekötött üveget hozott a kamrából. Iszogattak, süteményt tettek az asztalra.

- Anna sütötte.

- Finom, igazán finom.

- Nálunk meglakhatnának - mondta öreg Boldi. - Amíg viszik valamire.

- Segítem őket, csak az aszály, a jég ne látogassa a Homokot.

- Telik az idő rajtunk - igazított kendőjén Pölösné. - Istenem, csak a lakodalmat megérhetném.

Pölös újra kiment az istállóba. Ellett a tehén, egész éjszaka világolt a lámpa. A borjú ott feküdt tisztán a Boris mellett.

A jégcsapok lefonnyadtak az ereszekről, a határban szürkés foltok bújtak elő a hóból. Meleg párákat lélegzett a föld, gyors erecskéket nyeltesett a homok. Tavaszodott.

Összekészítette a batyuját, türelmetlenül nézelődött a parányi lakásban, nyugtalanul várakozott. Lépett párat a szobában, aludni nem tudott, virradat előtt felöltözött, rágyújtott. Március végén a téglaszínű kecskét kivezette a kunyhóhoz. A napok gyorsan múltak, a föld megállás nélkül parancsolt. Dinnye, kukorica, paprika - három holdon.

Anna letette a barna, ragacsos veknit és a bolti zsírt. Sokáig nézett a lába elé.

- A tehén megdöglött az éjszaka.

- A Boris? - kérdezte bizonytalanul apja.

Kapájára támaszkodott. Kalapját feljebb tolta, izzadság fénylett homlokán. Mereven nézett az útmenti akácfákra. Szikáran, keményen fogódzkodtak, a földbe. A legszívósabb fák. Mindenütt megélnék, elpusztíthatatlanok.

- Ő is elhagyott?

- Kivitték.

Markába köpött, kapált rendületlenül. Jó időre felegyenesedett.

- Anyád jól van?

- Jól.

Forróságtól lihegett a határ, esőért könyörgött.

- Este locsolunk. Addig pihenj, lányom.

Az akáccal együtt vitt az útja. A dögtemetőhöz ment. A sintér árnyékban feküdt a fal mellett, hortyogott, legyek rajzottak körülötte. Két községi szamár békésen pihent a kordénál.

- Ébredj, te. Kihoztad a tehenemet. Elástad?

- A doktort várom. Felbontja - vakargatta szőrös mellét a sintér, majd kifújta az orrát.

Pölös Gábor a tehenéhez lépett. A tehén nyitott szemmel feküdt, élettelenül. Felfúvódott.

- Szegény Boris, szenvedhetett. - Elhessegette róla a legyeket. A sintér agyonfoltozott nadrágban, földszínű ingben, mezítláb álldogált.

- Jó tehén lehetett. Nagy tőgyű.

Pölös Gábor cigarettával kínálta.

- Kettőt vehetek?

Egyiket a füle mögé tette, élvezettel szívta a másikat.

- Jó gödröt áss. Pihenjen békében.

Pölösné a ház előtt ült. Foltozgatott.

- Vártalak - nézett az urára.

Melléje telepedett. A nap erőtlenül világította meg őket. Sokáig így maradtak. A kocsitúró szekerek zavartak port.

- A borjút kiviszem.

- Minden meglátogat bennünket, így járok én is.

- Őszig sokat nő, legyen öröm a gyerekeknek.

Öreg Gombos topogott hozzájuk. Mondta:

- A szegénység, ha egyszer megfogja az embert, nem engedi el magától.

Az asszony dinnyét hozott a kamrából, nyelték a hideg falatokat. A magokat a lábuk elé köpködték.

- Veszél tehenet? Megsegítenélek.

- Nem kell az már nekünk - intett leverten Pölös Gábor.

Kötéllel vezette a borjút. Lánya kapával egyengette a víz útját.

- Legyetek vele szerencsések.

A nyár megaszalta Pölös Gábort. Elszárította kedvét. A kunyhótól messzire látott, keresztet, asztagokat, kocsikat. Vitték az adóbúzákat. Az emberek elfelejtettek mosolyogni.

Anna szólt:

- Búcsú lesz. Nem jövök.

A templomnál utcahosszat sorakoztak a sátrak. Rokonok, hívők, bazárosok sereglettek, imádkoztak, részt vettek a körmenetben, jókedvűen itták a sört. Feketébe öltözött asszonyok hagyták otthon mindennapi életük szürkességét.

Similabdát, zsákbamacskát árultak. Mezítlábas gyerekek rúgták a port, körülállták a sergőt, várakoztak a céllövöldénél.

Boldi elvitte a lányt. A templomban keresztet vetettek, végighallgatták a misét, a fiú szerencsét próbált puskákkal, zsákbamacskával, de nem nyert. Mézeskalács szívet vett, közepén tükörrel. Brosztút is, ráírva: Anna. Pölösnének fakanalat.

A búcsúsok árnyékba, fák alá, árokpартokra ültek, kibontották a kendőkbe kötött ennivalót, sültet, tésztát, kinek miképpen adódott. Ettek. A felkavart por szállt, észrevétlenül megtelepedett ruhájukon, életükön, vérükbe ivódott. Bőséges lakomát csaptak, bort ittak, elsírták apró életüket. Boldi a lányos háznál ebédelt. Este a Fényesbe mentek. Aztán megint rájuk szakadtak a mindennapok.

Megöregedett az ősz. Kihűlt a dülőút pora, búcsúköriket régen megírták a fecskék. Az akácok mutatták az időt, sírtak. Hullatták sárga könnyüket, a téglaszínű kecske fellelte.

- Hívd ki Boldit! - amikor megérkeztek, Pölös Gábor megkérdezte:

- Egybekeltek?

- Egybe.

- Itt a borjú, vigyétek.

Elszomorodott a táj, eső áztatta egyhangúan a földeket, a levegő lehült. A gazda készülődött, összeszedegette vászonzacskóit, szerszámain. Nézegette a Homokot. Ilyenkor is szerette. A fák megcsúnyultak, kopaszon, tehetetlenül állottak az őszben. Megfeketedtek, mint a halottak.

Anna felmázolta a szobát, homokot szórt szét. Parazsat kapart a vasalóba, amikor zörgették a kaput.

- Nyissák ki!

Idegenek voltak, és Szentpéteri Ferus, a végrehajtó.

- Pénzük van?

- Honnan lenne? - kulcsolta össze kezét Pölösné. - A tehén megdöglött, még az ág is húz bennünket.

- Búza, kukorica, gyümölcs?

- Semmi a világon.

- Lefoglaljuk a bútorokat.

Írták, ami szemük elé került. A kisvégiben megtalálták a ládát, lerugdosták a lakatját.

- Ehhez ne nyúljanak, a stafírungom.

- Más kell a legénynek - nevetett Szentpéteri Ferus -, csak azt le nem foglalhatjuk.

Kiszedték a ruhákat, az ágyra tették, aztán visszagyűrték a ládába. Annának megizzadt a tenyere. Az ágynál állt, hátratett kezével gyűrögette a terítőt. Anyja nem mert elmozdulni a padkától, sírni sem tudott.

- Lefoglaljuk. Fizessenek, mert lőttek az esküvőnek. Úszik a kelengye.

- Ezt nem tehetik! Nincs igazság a világon!

- Nincs? - markolta a lány karját az egyik idegen.

- Takarodjanak innen! Kifelé!

- Nézd a szüzekét, lángra gyúlt.

- Átkozottak.

Pölösné semmit sem szólt. Ült a padkán, kezét ölébe ejtette, sápadt arca fénylett a délutánban. Később az ablakhoz lépett, nem járkáltak az utcán.

- Átmegyek Gomboshoz.

Nemsokára visszajött, megrázta Annát, intett, kövesse. A kisvégiben felnyitották a ládát.

- Köss két batyut! - A hátára vette. Az utcán akkor gyúltak fel a villanyégők.

- Viszem én, jobban bírom, anyám.

- Nekem kell vinnem, senki másnak.

Meggörnyedt a teher alatt. Kétszer fordult.

- Semmit se tudsz, semmit az égvilágon.

Nem aludt. Nyugtalanul forgolódott, vért köpött. Félték. Anna eddig sohasem félt.

- Minden jóra fordul, ne sírj. Te boldogabb leszel, mindenképpen boldogabb.

Pölös Gábor zörgetett.

- Foglalni voltak. Elviszik a ruhákat, a kelengyét - gyűrögette kezét a beteg asszony.

- Kik voltak? Ferusék?

- Idegenek jöttek vele.

- Nem adjuk. Vigyék, ha merik.

Bezárta az ajtót, a kulcsot zsebébe tette, elrohant.

Anna lebbencset főzött. Ideges volt, sírt, anyja nem kelt fel az ágyból, megsárgult, csonttá fonnyadt az éjszaka. Apja fáradtan ért haza, meg se borotválkozott, haját se vágatta le. Szokott helyére ült.

- Az esküvő nem marad el. Voltam a tanácsnál.

Felesége aszott kezét kinyújtotta a dunna tetején.

- A ruhákat Gomboshoz vittem. Megőrzi.

- Ő meg.

Asztalon volt a leves. A lány hozott három tányért és kanalakat. Apja nem mozdult a padkától, hátát a kemencének vetette.

- Megtaláltam Szentpéteri Ferust. Marokra fogtam a kabátját. Szegény emberrel hogy tehettek ilyet? Makogott és megijedt.

- Jaj, csak nem verted agyon?

- Félt. Láttam, hogy nagyon félt. Beleköptem a szemébe.

Az asszony az ujját tördelte.

- Rossz vége lesz ennek. Meglásd, rossz vége.

- A ruhákat nem viszik el, de abban nem esküdhetek, feltűnés nélkül, dínomdánom nélkül lehet a lagzi. Megparancsolták.

- Összeállunk, mint a cigányok?

- Feketében kell esküdnöd.

- Feketében? Az én lányom feketében?

- Nem tehetik velünk. Ezt mégse tehetik.

- Szegény emberrel mindent megtehetnek. Mindent. Értitek? - vakargatta szőrös állat a kertész.

Anna az ablakhoz lépett, nézett az utcára, eltakarta könnyeit.

Az esküvőre felkelt Pölösné, korán megfogta mindhárom tyúkját, lakodalmi ebédet készített, birkahúst szerzett, és a bekötött üveget asztalra tette, lánya tésztát sütött, fodrászhoz ment.

Ebédre eljöttek öreg Boldiék, a két násznagy és öreg Gombos. Keveset beszéltek, kínálgatták az ételt, töltögették a poharakat. Feketében voltak valamennyien.

Megesketta a fiatalokat a pap. A templom előtt senki sem várakozott.

A vacsorát öreg Boldiéknaál tálalták, beosztással, mint az ebédet. Csendes kis lakodalom volt, cigányt se fogadtak, vendégek se jöttek, gyorsan elmúlt. Ettek, ittak, búcsúztak. Nóta se hangzott. Pölösné megcsókolta lányát.

- Légy boldog! Ne félj, a fekete szín is szerencsét jelent.

Hazamentek, Pölös Gábor a padkára telepedett, felesége holtfáradtan zuhant ágyba, köhögött és köpködte véré.

Boldiék lefeküdtek.

- Boldogok leszünk?

- Igen. Azok leszünk. - A sötétből előtűnt Szentpéteri Ferus gúnyos arca. - Félek - súgta Anna.

- Félek, anyámnak nem lesz igaza.

Pölös Gábor hazahajtotta két malacát a Homokról. A téglaszínű kecske vidáman kocogott vele, egyenesen az átvevőhelyhez. Szentpéteri Ferus várta. Nem kiabált, nem fölényeskedett.

- Két hízó - morogta a kertész.

- Mire vár? Tapsra?

- A kecskét is vigyék.

- Arra még nincs törvény. A kecskére még nincs.

Pölös Gábor végigment a főutcán. A piactéren megszólalt a hangszóró, recsegve adta hírül, a falu teljesítette beadási tervét. Zene szólt.

A mozi sarkánál állott jó ideig, a kecske a lábához dörzsölődött, majd a tanácsháza bejáratához ment, szétnézett, senki se járt arra. Odarondított.

Anna megetette a borjút, a tyúkoknak kukoricát lökött, takarított, főzött. Begyűjtött kis kerek kályhájukba, vizet tett rá a lavórban. Amikor Boldi megjött, lemosta a hátát. Ültek a sötétben, a tűz fénye világított. Parányi volt a szoba, sifon, ágy, kályha benne.

- Hideg tél lesz. Tüzelőnk nincs.

- A Csillag segíthetne - bújt urához a fiatalasszony.

- Szegény az is. Mint mink.

A kályhában meg-megpattant a gally. Kinyitották az öntöttvas ajtót, megvilágosodott a szoba.

- Tavasszal könnyebb lesz.

Pölös Gábor eltanyáztatott náluk. Kisszéket tett a kályha közelébe, pirosan izzott az öntöttvas.

- Mint a vér.

- Anyám jól van?

- Jól. Étvágya is van.

- Még fekszik?

- Fekszik.

Csepegtek a jégcsapok, lyukakat ástak a földbe, abba temetkeztek. Boldi mosolyogva jött a Vörös Csillagból.

- Lakásunk lesz, kiköltözünk a majorba. Talpra állunk.

Kibújtak a füvek, a fák rügyei meghíztak. Kocsi állt a kapuban. Kivezették a borjút, a saroglyához kötötték, ágyat, asztalt, széket, kályhát raktak a derékba. Elfért.

- Legyetek szerencsések - integetett utánuk Jobbágy Boldizsárné.

Megdöbbsentek a majorban. A hajdani kastély mellett megroggyanva sorakoztak a cselédházak, kopottan, vigasztalanul. Elnyűtt ruhákban gyerekek, koszosan, szánalmasan, takony csüngött orrukából. Megrozsdásodott, szakadozott drótkerítés volt az épületek előtt. Parányi ablakok bámultak a közeledő szekérre, papírral, rongyokkal pótolták a kitört üveget.

Kinyitották az ajtót, félénken léptek a konyhába. A szobában kemencét találtak. Nem tudtak örülni.

- Ne félj, berendezzük. Jó lesz - ölelte meg Boldi a feleségét.

A cselédsoron egyforma volt a szegénység. Egyforma nagy. Elkoptatta az embereket, fáradttá, hitetlenné tette. Boldiék mellett Novákék laktak, Péteriék és Potornaiék szemközt. Sok gyerekkel.

Megjöttek a majorból, a sifonból kenyeret vettek elő, vágtak belőle, kiültek a küszöbre, csámcsogtak, ráfordultak a gyerekekre, sokáig üldögéltek, vakaródtak, cigarettát sodortak. Az orgonabokrok rügyei nagyra nőttek, távolabb megvénült fák búslakodtak. Az asszonyok kiteregették száradni a ruhákat. A házak faláról tenyérnyi darabokban hullott a mész, a vakolat.

A tavasz jó.

Boldi ásta a parányi kertet, Anna gereblyézett. Novákék közömbösen figyelték, boldogan ültek a ház előtt. Boldiék elkészültek, s a fák alatt tüzet raktak, két gallyat meghegyeztek, rátűzték a szalonnát, vöröshagymát tisztítottak, a nyárs hegyére szúrták, a szalonnát megforgatták a tűz fölött, a zsírt kenyérre csöpögtették. Anna hamar abbahagyta, harapdált a kenyérből.

Novák feltápáskodott, bement, kenyérrel, szalonnával tért vissza. Felesége kullogott utána.

- Rágondoltuk magunkat.

A tűz arcukba világított. Észrevétlenül szállt az este, megszürkült a vidék. Anna kettétörte kenyerét, és a Józsi gyereknek adta, Boldi a lányoknak. Mohón falták, arcukon csillogott a zsír.

Novák dobott a tűzre. Szürke, fonnyadt arca volt, földszínű. Rekedten fel-felnevetett, hiányzott elől a foga.

- Kenyér legyen, meg szalonna. Akkor elvagyunk.

Nagyokat nyeltek. A gyerekeknek újra törtek a kenyérből, mutatóba szalonnát vágtak hozzá. Sokáig ültek a parázs körül, piszkálgatták.

- Jó hely. Nem bánt bennünket senki. Megszokják, szegény ember ne válogasson.

Eltaposták a parazsat, az asszonyok a gyerekekkel előreszaladtak. Az emberek szívták cigarettájukat, az ólak felől zajok botladoztak.

- Pihenjünk.

Ritka volt az ünnep, nem tartottak névnapokat. Az ünneplő ruhák szekrényben dohosodtak, Potornainak, Nováknak az se volt. Húsvétra kifáradtak a böjti szelek, melegen sütött a nap, a gyerekek locsolkodni indultak a faluba, az asszonyok ágyaltak, fölseperték a szobákat, fölmázolták, és homokot szórtak a földre. A lavórba vizet öntöttek. Megmosdatták a kicsiket, a sifonba dobált ruhák közül kiválasztották a tisztábbakat. Vendéget nem vártak. Nem jártak locsolkodni, húsvétot köszönteni, ismerték egymás szegénységét.

Potornai és Novák borotválkozott. A lavórban vizet hoztak, félmeztelenre vetkőztek, mosakodtak. Tiszta ingbe bújtak. A lányok virágért mentek. A megvénült fák alatt, a dombon illatoztak az ibolyák, a jácintok, orgonabokrok zöldelltek. A termő fák fehérbe öltöztek, szép volt a vidék, takarta a szegénységet.

Nemes Lajos az alsó cselédházakban lakott. Nekitámaszkodott a drótkerítésnek.

- Munkára, emberek. Hasatokra süt a nap.

- Süthet. Csak süssön jó melegen.

- A jószágokkal mi lesz? Etetni kell. A teheneket fejni.

- Nem dolgozunk. A jóistennek se dolgozunk - csapott Potornai a Novák vállára.

- Ilyet mégse tehettek.

- Kitanítasz bennünket?

- Akkor csinálom magam.

- Igyekezz, mert elszaladnak a tehenek - hahotáztak, térdüket verték jókedvükben. - Szólj Munkás-elvtársnak. Neki se árt.

Az asszonyok tüzet gyújtottak, készítették az ebédet, Novákné kötényébe krumplit szedett, hámozta, Józsi fiuk csatos üvegben bort hozott, Novák szájához emelte, majd odanyújtotta Potornainak.

Kiürült az üveg. Potornai küldött borért. Az eresz alatt hátukat a falnak támasztották. Elláttak az istállóig, a kocsiótra.

- Dolgozni kéne. Fizetés meg nuku.

- A seggünk kilátszik a nadrágból.

Mérgesen kortyolták a bort, Novák feltápászkodott, feljebb húzta nadrágját, megkerülte a házat. Vizelt.

Odébb, ahol gyerekek játszottak, állt a kőkrisztus. A grófnő csináltatta. Mellette vitt a gyalogút. Nem járt imádkozni a dombra senki, a szegénység megölte a hitet. Most virág díszlett a kőkrisztus lábánál.

- Virágot vittek neki - mutogatott arra Novák.

- Szarok rá. Érted? Letojom a piszkos világot.

A major fáin vadgalambok búgtak, a konyhából paprikás krumpli illata csapódott. A nap erősebben sütött. Ismét kifogyott az üvegből. Lerántották bakancsukat, kényelmesen dőltek el a meleg földön.

Megfőött az ebéd, Novákné kopott zománctányérokba szedett a gyerekeknek, két kanalat szúrt egy tányér paprikás krumpliból. Férjének kivitte a tálban. Potornai bent ebédelt.

Pölös Gábor jött a faluból, Anna levessel kínálta, bundás kenyérrel.

- Urad?

- Dolgozik.

- Jól éltek?

- Élünk.

- Az idén paprikát ad a Homok. Nem győzőm egyedül - törölte meg száját a kertész.

- Hívjon valakit.

- Kit hívhatnék?

Boldi fáradtan érkezett, felgyúrta könyékig ingét, sietve evett.

- Hárman dolgoztunk az egész majorban Nemes Lajossal és Péterivel.

A szegénység savanyú szaga szállt a kintartó ablakokból. Délután kitanyáztak valamennyien.

- Akkor volt nagy locsolkodás, amikor mi jártunk.

- Új ruhát kaptam. Abban mentem.

- Nagypapáméknak háza volt, ablakokkal.

- Régen volt - böffentett Novák.

- Nem olyat építenék. Északra nézett az ablak, nem sütött be a napfény.

- A déli fekvésű jobb.

Potornai Zsuzsa meghozta csatos üvegben a bort, kézből kézbe adták. Pölös Gábor kalapjához emelte a kezét.

- Isten áldjon.

- Áldhatna. De elfeledkeznek rólunk.

- A ház előtt szőlőt telepítenék.

- Hülyeség, értitek? Minden hülyeség. A ház is, a szőlő is - kiabálta Potornai.

- Egyszer a cselédházak összedőlnek - szólt Péteri.

Rozoga széket hoztak az asszonyok, rátették a lavórt, Novákné hajcsavarókat, fésűt és rongyszalagokat vett elő. Megmosta Potornainé haját, fésülte, belerakta a csavarókat, ügyeskedett.

- Elmeheztél volna fodrásznak. Fehér köpenyben dolgoznál, finom kezéd lenne.

- Finom - komorodott el. Cigarettára gyújtott, mohón fújta a füstöt. - A sarkon volt fodrászüzlet, mindig arra jártam, néztem, bámultam órákig. Anyám elébem jött, megfogta a kezem és elrángt. Megvert, kizavart kapálni.

Erőltetve nevetett, elől hiányzott két foga. Hosszú, formátlan ruha csüngött rajta. A férfiak ittak, tenyerükkel törölték szájukat.

- A vályogokat kivenném - kezdte újra Novák. - Nagy portát vennék.

- Gatyád sincs.

Nem hallgatott. Fogott egy ágat, és a lábuk elé rajzolt.

- Ilyen megfelelne.

Elcsendesedtek, mereven bámulták a rajzot. Az asszonyok is rájuk figyeltek.

- Nem láttam ilyet senkinek. Jó formájú. Hol láttad?

- Sehol, csak úgy kitaláltam.

- Hülyeség - köpött a rajzra Potornai. - Ennivalónk sincs, éhen döglünk.

- Nem hülyeség - mondta Péteri. - Reménykedni szabad.

- Egyszer mindönknek jóra jön - szólt Nemes Lajos.

Potornai felhajtotta maradék borát, egyetlen kászálódott, dülöngélt. Beletaposott a rajzba. Ijedt arccal ültek az asszonyok, de a férfiak nem szóltak. A nap erőtlenül süttött, gyerekek szaladtak a dombról.

Tántorogva jött vissza, megállt a porba rajzolt háznál. Koszos lábujjával újrahúzgálta a vonalakat: otromba, kivehetetlen tákolmányt. Leköpte.

- Kurva istenit! Nekem még ez se sikerül!

Mérgesen tekintett szét, meglátta a kőkrisztust.

- Miért büntetsz? - röhögött kínjában. Vállát nekivetette és kidűtötte.

Kora hajnalban visszaállította a kőkeresztet.

Megszépült a vidék. Virágillatban mosdottak a fák, most Péteri ásta fel parányi kertjét. Novák álmosan dörzsölte a szemét. Az istállónál várakozott a körmös traktor. Csípős volt az idő, harmat maradt a kormánykeréken, a Józsi gyerek felkapaszkodott az ülésre, markolta, szorította a kormányt, apja már a hengerfejet melegítette.

Boldi és Potornai alomszalmát szórt a tehenek alá. Hallatszott a körmös pufogása.

- Vigyétek innen azt a roncsot, ne püfögjön - kiabálta ki az istállóból Potornai.

Az asszonyok száradni terítették ki a ruhákat, szekerek dőcögtek. Álmosan ténferegtek a gyerekek, hátramentek, pisiltek és vakaróztak. Péteri Jutka nem totyogott ki, beteg lett, hirtelen ordítani kezdett, arca megfeketedett. Anyja ijedten szaladt a szobába.

- Mi bajod, kislányom? Hol fáj?

Ordított, arca egészen megkékült.

- Fáj, mama - mutatott a fejéhez. Sírt keservesen.

Péteriné felkapta, szaladt vele a dombon, a faluba.

- Istenem, atyám, csak Jutkának ne legyen semmi baja - hadarta a kőkrisztusnál.

Szaladt tovább. Az orvosi rendelőben lerogyott a székre. Mentőkért telefonált az orvos.

- Kórházba vitetem, nagyon beteg.

- Doktor úr, ugye meggyógyítják?

Fölébe hajolt. A kislány mozdulatlanul feküdt. Arca eltorzult a fájdalomtól, fekete volt, mint a szomorúság.

- Megoperáljuk, kifázott szegény.

- Ugye meggyógyítják? Doktor úr, segítsen már rajta!

Leült a kórház előtti padra. Autók, kocsik szaladtak, az állomásról gyakran hallatszott a mozdony füttye. Sokan igyekeztek arra, esteledett, indultak a vonatok. Felgyújtották a villanyokat. Kilépett az orvos.

- Meggyógyítják?

- Epilepsziás. Felvágjuk a fejét.

Akkor már nem tudott sírni. Térdelt a tiszta fehér ágy előtt, gyűrögette a paplan szélét.

- Kislányom, figyelsz?

A beteg szeme meg se rebbent.

Péteriné hazaindult. Döcögött vele a vonat, a kerekek átcsattogtak emlékein. Minden lepergett előtte, egész élete, ami most értelmét veszítette. Nevetségesnek látta a vízciberés, görhész napokat, a görcsös, filléres takarékoskodást, mindez hirtelen nem ért semmit, hiszen nagybeteg lett Jutka, s ki tudja, megmarad-e.

Hajnatra ért haza, nekivágott a dombnak, fáradtan vonszolta magát. Lerogyott a kőkrisztushoz.

- Tégy csodát! Ne vedd el a lányomat!

Férje feljött hozzá, szelíden megfogta karját és vezette a cselédházakhoz.

- Ne félj, meggyógyul.

Péter Jutkát hazavitték. A gyerekek körülfojták a fehér mentőautót, bámulták. Az ablaknál feküdt a nagybeteg, nézett közömbösen, nem ismert meg senkit. Szeme rebbent néha.

- Kislányom, mit tettek veled? - törölgette a szemét Péteriné.

A mentősök mondták:

- Nem tudtak rajta segíteni, kétszer felvagták a fejét. Kifázott. Itthon jobb dolga lesz.

A mentőautó után szaladtak a gyerekek. Péteri leült az ágy szélére, felesége sírt.

- Rossz helyre születettél, Jutka.

A dombról lehallatszott a vidám zsidó, kiabálás.

„Agacsi, neked szarik a csacsi
Neked meg a talián, kétkerekű taligán...”

Behajtott az ablakot, szembefordult férjével:

- Elköltözünk innen. Nem bírom tovább.

- Hová költözhetnénk?

- Mindegy, csak gyerünk.

- Maradnunk kell, még maradnunk.

Sírt a kislány, anyja megittatta, ám a zsíros kenyeret hiába nyújtotta, nem vette el. Keze mozdulatlanul, bénán feküdt.

- Istenem - kapott szeméhez Péteriné és kiszaladt a szobából.

Postások szálltak le a teherautóról, vezetékes rádiót szereltek. A cselédháziak sietve jöttek, megálltak a házak előtt, rágyújtottak.

- Rádiónk lesz.

- Ingyen adják. Tíz forint havonta. Megéri.

- Meg. Kiabálhat a gyerekeknek.

Jutkát kivitték, árnyékba tették a vackát. Nováknál szólalt meg először a rádió, hangosan ömlött a zene, elhallatszott az istállóig.

- Feltették a hazugságládát.

A postás gyakran fordult. Pedig a cselédháziak nem vártak levelet. De rákaptak a totózásra.

- A szerencse idejár - újságolta Potornai. - Tíztalálatosunk van.

Mentek a városba. Keveset fizettek, elvásárolták rögtön, megittak pár pohár bort. Amikor hazaértek, körülvették őket, kíváncsian nézegették a vásárolt holmit: harisnyát, inget, két olcsó gyermekruhát.

- Ennyi az egész? - kérdezte Péteri. - Ezért nem érdemes a városba utazni.

- Lesz nekünk még találatunk, főnyeremény is.

- Na, ha arra vártok - mondta Nemes Lajos -, üres marad a kamrátok.

Előleget fizetett a Csillag. Novák közvetlenül Potornai után lépett az irodába. A pénztárosnő barna papírzacskóban adta a pénzt.

- Itt írja alá.

- Minek?

- Anélkül nincs fizetés.

- Nincs?

- Egy fillér sincs.

- Nem értem a betűket, az istennek se értem.

- Rajzoljon keresztet.

Potornai két keresztet írt a papírra, hosszú, szálkás vonalakat húzott. Megizzadt a homloka.

- Jól van?

- Jól.

Novák szintén keresztet tett. Számolás nélkül dugta zsebébe fizetését.

Az asszonyok elébük siettek, később a faluba igyekeztek.

Potornainé ócska táskát szorongatott. Vásárolt. Férje a kocsmában időzött. Fröccsöt kért. Jós Sándor teli pohár mellett búslakodott, lassan kortyolgatott italából. Amikor pénzhez jutott, megivott pár pohár bort, és szomorú gondolatai támadtak a világról. Előhúzta kis fekete tokjából a pikulát, megnyalta a száját, bánatos dalokat játszott.

- Jól csinálod - kiáltotta Potornai. - Igyál velem.

Pölös Gábor kint élt a Homokon. A téglaszínű kecske vidáman legelgetett a kanálisparton, tőgye megduzzadt. Jós Sándor odament a kunyhóhoz, levette válláról ásóját.

- Itt ástam, kitelt.

- Miből élsz?

- Hát csak úgy élek.

- Hol laksz?

- Akadnak jó emberek.

Könnyű, tavaszi este volt, a kanális partján és a vízben békák lármáztak.

- Felfogadnálak. Sok ez a föld nekem.

Cigarettával kínálta, nagyokat szívtak, ráérősen.

- Ismertem anyádat, jó asszony volt.

- Jó.

- Jósolt. Eljárt a házakhoz mosni, takarítani. Nekem is jósolt. Mutattam neki a tenyeremet. Miket mondott!

- Mindenkinek az igazat.

- Igazat? Azt mondta, hogy házam lesz, földem meg minden. Szerencsével járok. Lovakat veszek, a kamrám tele búzával. A föld meg ez a kunyhó, ennyi lett. Mégsem haragszom anyádra.

- Szerették. Behívták a házakba, jósoljon az életükről.

Besötétedett. A gazda megigazította vackát, Jós Sándor nem mozdult.

- Hol alszol?

- Elalszom a földön.

- Van hely kettőnknek.

Tüzet raktak, néztek a parázsba, a füst elűzte a szúnyogokat. A fekete pikulából bánatos dalok üzentek.

Pölös Gábor sűrűn megfordult a faluban. Felesége mindig feküdt, ellátta ennivalóval, a kútról vizet vitt. Öreg Gombos gyakran bekopogott.

- Javulsz már?

- Nem kelek fel többet. Legalább az unokám születését megérhetném.

- Megéred. Ne félj.

Anna meglátogatta anyját.

- Csak az unokámat láthatnám.

- Miket beszél? Meggyógyul.

Hazajött az apja. Pölösné behozatta a kisvégiből a ládát, odahúzták az asztalhoz, a lámpa fényében jól látták a fekete ruhát.

- Előkészítettem mindent, a párnámban pénzt találtok.

- Miket beszél!

- Ne sajnáljatok. Megváltás lesz.

Virrasztottak a kemencepadkán. Anna megtörölte szemét, lejjebb igazította a lámpát. Anyja lehunyt szemmel feküdt, hajnalban halt meg, egyet hördült, lehanyatlott a feje, csendesen ment el. Ahogyan élt.

- Jó asszony volt. Nyugodjék békében.

Kevesen mentek a temetésére, öreg Gombos igyekezett a hozzátartozók között, Anna férjébe kapaszkodott, már látszott anyasága.

Pölös Gábor tovább maradt a sírnál. Kezével a fejének támaszkodott. A sírásók összeszedték a szerszámaikat, Jós Sándor és Gulyás Imre megtisztította az ásót, a lapátot. Nem fogadtak el pénzt.

Anna nehezen mozgott. A cselédházakból hajnalban elmentek a férfiak, később a gyerekek iskolába. Boldi kocsit kért Munkás-elvtárostól, hazavitte feleségét.

- Mikorra várjátok?

- Itt az ideje.

Apja meglátogatta, gyönyörű gyümölcsöt hozott.

- A Homokon termett.

- Jós Sanyi segít?

- Segít. Jól megvagyunk, szedésnél Gulyás Imréék kijöttek. Nagy család, sokra haladtunk.

Annának fia született, fekete hajú, barna gyerek. Ura ügyetlenül állt az ágynál, leülni sem mert.

- Nincs semmi bajod?

- Nincs.

- Nem beteg ő se?

- Nem. Gábornak hívjuk, Gáborkának.

A nagypapa sűrűn érkezett látogatóba.

- Ha megnő, kiviszem a Homokra.

Elüldögélt a kisszéken, tarisznyájából gyümölcsöt szedett elő. Gyönyörködött unokájában.

- Neki könnyebb lesz. Csak a nagymama láthatná, szeretne volna megérni.

Indult. Jós Sándor legtöbbször ébren várta.

A cselédházak ablakait megjavították, nem ácsorogtak kint a gyerekek, a nagyobbak iskolába jártak. Pölös Anna reggelenként tüzet gyújtott a kis kályhában, Gáborkát szoptatta, etette, gyorsan növekedték.

A gyerekek tököt vágtak fel, kimagozták, szemet, szájat és orrnyílást faragtak rajta, gyertyát gyújtottak, beletették. Kísértetiesen világított, ez volt a halálfej.

Potornainé sírva kopogtatott:

- Ha maradt kenyeretek, adj kölcsön.

- Maradt.

- Nem adtam a gyerekeknek semmit. Kifogytunk mindenből.

- Sok száj, sok kenyér.
 - Nyomorult élet, jól se lakhat az ember. Dolgozik, mint az állat, fizetés meg sehol.
 - Nekünk se könnyebb, semmink sincs a világon.
 - Fiatalok vagytok. Vihetitek valamire.
 - Vihetjük? - nevetett Boldi. - Csinálunk öt-hat gyereket, örökre megesz a nyomorúság.
- A tél szegényebbé tette a világot, az utakat betemette a hó. A gyerekek kiballagtak a kövesútra, igyekeztek az iskolába, ritkán a Csillag kocsija felszedte őket.
- Pölös Gábor karácsonykor kigyalogolt, rakosgatott a tűzre, unokájának morzsolt csutkából babát készített.
- Nem lesz a Csillagból jó szövetkezet soha. Hiába igyekszünk. Nincs és nincs. Ígéretnek. De élnünk is kellene. Miből?
 - Nálam járt Szentpéteri Ferus. Kínáltam a kecskét, nem viszi.
 - Városban lenne jó. Havi keresettel.
 - Más világ. Nem nekünk való.
- Anna kimosta a pelenkákat, lepedőt terített a kemencére, rárakta száradni.
- Jós Sándort odaengedtem az ólba. Éljen a szerencsétlen.
 - Nincs egyedül.
 - Csak ti közelebb lehetnétek.
 - Otthon se tudnánk mit kezdeni. Nem jó ez sehol.

6

Gáborka megbetegedett, tüzelt az arca, szeme fátyolosan csillogott, Boldi ölébe vette, neki-vágott a falunak, felesége mellette lihegett. Verejtékeztek, percek alatt érték el Pölös Gábor házát. Megzörgették a kaput.

- Beteg a gyerek.
- Beteg? - ütötte meg a szó. Arca elborult. - Voltatok orvosnál?
- Oda mennénk. Csak hát... Nincs pénzünk, gyógyszerre sincs.

A kisvégiből kihozta a vászonzacskót, tele aprópénzzel. Odaadta.

- Neki gyűjtöttem. Az orvostól visszagyertek.

Rendbe hozta a szobát, befűtött a kemencébe, a kannákba friss vizet hozott, megágyalt. Kenyeret, zsírt és tejet rakott az asztalra. Cigarettaért kotorászott, de visszatette.

- Tüdőgyulladás - mondta Anna. Lefektette fiát az ágyba. - Holnap jön az orvos, ha nem javul, kórházba viszik.
- Meggyógyul. Itt hamar meggyógyul.
- Megfázott. Nedves a lakás.

- Péteri Jutka nem gyógyul meg többé. Nem tudnak rajta segíteni. Kifázott - mondta Boldi.

- A szegénység megnyomorítja az embert. Egyiket most, másikat később.

- Gáborkával mi lesz? Ott nőjön fel a cselédsoron? Jutka sorsára jusson?

Öreg Gombos jött.

- Nézzük a legényt, táncol-e már? Beteg?

Zavarában elhallgatott, köhécselt. Kabátzsebébe nyúlt, gumikutyát vett elő, régi játék lehetett, kopottas, szomorú.

- Hadd örüljön.

- Ne vigyék el innen - mondta Pölös Gábor. - Jobb helye lesz.

Nemes Lajos, Péteri, Boldi, Potornai és Novák a takarmányos ólban töltötte az időt. Kecskelábú asztal, lóca, lószerszámok és zsákok sorakoztak a helyiségben. Már megetették a teheneket, a tejet elvitte a tejhordó kocsi, behúzódtak, füstöltek.

- Jövőre új vezetők lesznek - szólt Nemes Lajos. - A városból. Munkás-elvtárs elmegy.

- Pénzt is hozzanak.

- Egyformák. Jönnek, mennek a pénzért. Mi hova menjünk? - kérdezte Potornai és hangosan szellentett.

- Nekem szóltak. Másik szövetkezetbe hívnak, jobb helyre - mondta Novák.

- Itt is megélünk - avatkozott közbe Nemes Lajos. - A magunkfajtának mindenütt kijár.

- Többet keresnénk, tanyát adnának.

- Nem jó sehol. Belegebedünk a nyomorúságba.

- Városban jobban keresnek. Hely is akad, válogathatsz. Felmegy az építkezésekhez. Két kézzel kapnak utánad.

- A földből kell megélnünk. Más semmiből.

- A fiataloknak könnyű. Tanulhatnak. Felülnek a vonatra, egyenesen az iskolába viszi őket. A gyáriaknak is jó, jár a kereset, de minket leszarnak. Messzire bűzlik rólunk.

Gépek jöttek. Hatalmas ekékkel, földgallyal, lakókocsikkal, pufajkás emberek ugráltak róluk. Boldit kérték, mutassa a Homokra vivő utat.

Feketén dideregtek a fák, összehúzódtak a földek. Nagy darabokban lecsúszott hátukról a vékony hópaplan. Silánynak látszott a vidék.

A Józsa-tanyához értek, brigádszállásra.

- Megállhatunk. Kijebb egyéniék vannak. Eddig a miénk.

Elnémultak a gépek. A szövetkezet mezőőre jött a tanyából.

- Maguk a halasok? - fontoskodott az öreg Kun. - Mi hiányzik? Itt a szállásuk, csak szóljanak, mindent előkeríték. Parancsba hagyták, a gépekre is vigyázzak.

A pufajkások vizet húztak a kútból, krumplit tisztítottak, és a lakókocsikban főzni kezdtek.

- Ez se élet, hónapszámra egyedül.

- Az ember megy a kenyér után. Menni kényszerül. Egyszer ide, máskor oda, míg jobbat nem talál.

- És a halastavunk? Megcsinálják?

- Azért jöttünk. Sokba kerül maguknak.

- Fizeti az állam. Fizet helyettünk. A halakat ingyen adja, csak kihalásszuk. Az lesz jó világ, halat eszünk este, reggel.

- Szálkája is van a halnak.

Gáborka a kuckóban erősködött. Hátát neki vetette a kemencének, elégedetten gügyörészett, előtte rongybabák és az öreg Gombostól kapott gumikutya. Nagypja szokott helyén ült.

- Halastó lesz a Homokon.

- Ki mondta? - horkant fel Boldi.

- Láttam. A Józsa-tanyán kívül lesz, közel a csatornához. Ott vannak a gépek.

Anna a kaszolyban öreglebbencset hozott, kanalakat dugott a tésztába.

Nagyokat nyeltek, Boldi a kannafedőből ivott.

- A legjobb földeket teszik tönkre.

- Az állam ingyen adja. Víz van elég.

- A kanálisban. Ott van. Őszig, amíg le nem eresztik. A homoki föld magasabb, nem áll rajta a víz.

Pölös Gábor kiballagott, Jós Sándor követte, és a téglaszínű kecske. Megpihentek a Józsa-tanyánál, figyelték a gépeket. A hátizsákot, holmijukat lerakták.

- Sok halat visznek innen.

- Ha lesz benne egyáltalán, ha víz is lesz. Magas fekvésű föld, kár tönkretenni.

Az öreg Kun lépkedett feléjük, hatalmas furkósbotját hóna alá szorította. Szakadozott nyakbát lógott rajta, s a valamikori kozáksapka belsejében és szélén meggyült, feketén villant a kosz.

- Pihengetünk, pihengetünk? - kezét nyújtott. - Megint kifelé, Gábor?

- Múlik az idő.

- Ránk kinyílik. Ki bizony. Halastót csinálunk, megél belőle a Csillag, pénzbe se kerül, ingyen adja az állam.

- Ingyen semmit se adnak.

- Már csak tudom, kezem alá dolgoznak a gépek. Fizetni úgyse tudnánk, esetleg zárszámadáskor.

- Sok jó földet összetipornak.

- Fáj, hogy halastavunk lesz, jó dolgunk? Kijebb szorítunk benneteket, jövőre másikat csinálunk, a te földed is beleesik.

Pölös Gábor vállára lökte a zsákot. Elindult. Harag nélkül mondta:

- Gyere, mielőtt a kecském megbolondul.

Az öreg mezőőr hangoskodott:

- Sírtok még mihozzánk! A hal is jólesne. De abból nem esztek, nem ám.

Anna összekötötte fia holmiját a berliner kendőbe, karjára vette, s öreg Gombosnak adta a kulcsot.

- Kimegyek a cselédházakba.

- Ősszel hazagyertek.

A csapást már kitaposták, vidáman haladt, férjét vélte kilépni az újuló fák mögül minduntalan. A kőkereszt előtt megtorpant, bádogedényben hervadt virágok árválkodtak. Nyári búcsú emléke villant, szenteltvíztartó, keresztvetések.

Leszaladt a dombról. A cselédházak kitarulkoztak, befogadták a tavaszt. Szokott helyén találta a kulcsot, begyújtott, Gábor az ágyon gögicsélt. Novák Józsi szaladt az istállókhöz.

- Boldi bácsi, hazajött a felesége.

Sietett, fiához kuporodott. Az ablakból fabábukat vett elő, a bicskájával farigcsálta.

Nyikorogtak a trágyahordó szekerek. Az asszonyok teregették a ruhákat, a gyerekek parittyáztak, Nemes Lajos felásta tenyérnyi kertjét. Potornai, Novák mosolygott.

- Vethetsz bele bukfencet.

Anna virágmagokat szerzett, Boldi dróttal körülkerítette a parányi portát.

- Az idén visszük valamire. Kubikosok kellenek a halastóhoz.

- Mentek?

- Hosszabbak a napok, korán kezdjük az ólaknál, aztán etetésig a tónál kereshetünk.

Potornai pálinkásüveget mutatott.

- Iszunk. Nemsokára meggazdulunk.

Kortyolt. Továbbküldte az üveget, jófajta kisüstivel.

- Nyertél?

- Munkás-elvtárs a halastóról magyarázott: tudunk keresni, meggazdulunk. Mondtam, engem oda tegyen, halásznak. Előlegezhet is.

- Korán itatjuk a halat. Megárt - szólt Nemes Lajos.

- Máshová is építhetnék - mondta Péteri. - Nem a legjobb földre.

- Oda teszik, ahová akarják, csak fizessen. Fizessen, az istenségit, mert szétverem a világot - mondta Potornai és ivott. - Halász leszek, értitek? Halászmester.

- Szerencséd legyen.

- Élni kell addig is.

Erős gátakat csináltak. A férfiak kint szorgoskodtak, az öreg Kun föl-föltünedezett. Sietősen jött, ácsorgott a kutricáknál, fontoskodva fogott szerszámot.

- Halad ez, jól halad. Megcsináljuk hamar.

- Fordítva fogod a lapátot - mosolygott öreg Boldi.

Nevettek.

- Fordítva? - csodálkozott. Értetlenül forgatta kezében. A cselédháziak hahotáztak.

- A rokonotokkal, azzal vicceljétek. Van nékem munkám, vigyázok a közös vagyónra. Mit baszkuráltok?

Kezébe kapta botját, elindult.

Csendesen éltek, napközben nem ült a küszöbön senki. Gyerekek szaladgáltak, asszonyok tűntek fel. Ígért a föld. A Csillag tábláin kint feketedett a sok szénaboglya. Sok eső járt.

- Fekete széna, fehér kenyér - bölcselekdedek. - Nagy termésünk lesz az idén.

Esős napokon otthon maradtak, kiültek a konyhába, néztek a nyitott ajtón át az esőbe, cigarettát sodortak, kiköptek a felázott földre. Az asszonyok lebbencset főztek, vagy paprikás krumplit.

Aztán mosáshoz fordultak, szakadozott, foltozott gyerekingek, ruhák, elnyúhetetlen ruhák. A nagyapának vehették, apára származott, tőle fia örökölte. A szegénységet is. A szegénység ruhái elnyúhetetlenek. Amikor legény lett a fiú, megfordult a ruha útja.

- Nem tudunk keresni.

- A gátépítésnek vége. Legalább fizetnének.

- Arra várhatunk.

Elkomorodtak. Kint reménytelenül esett.

Meleg napok jöttek. Az ablakokat újra kinyitották, reggelenként kihozták a szobából Péteri Jutkát.

Nem jártak tovább a halastóhoz. Árnyékban pihentek, nyugalommal eregették a füstöt, elnyúltak a fűben. Nemes Lajos érkezett.

- Olcsó vályogot tudnék. Ólaknak.

- Mi építsünk a Csillagnak? Bolondnak nézel? A kocsmában jobb helye van a pénzünknek - szólt ingerülten Boldi.

- Kezdjünk valamihez, kijussunk nyomorult helyzetünkéből. A gátmunkáért fizetnek.

- A szerencse mindig idejár. Hozzám. A halastónál kezdek - szólt Potornai.

- Elmegy? - kedvetlenedett el Novák. - Jól megvoltunk.

- Nincs más lehetőség. Télire költözünk a Józsa-tanyába.

- Mindenki csinálná, ahogy a legjobb - mondta Péteri. - Csak szabadulna innen.

A házakból ételszag csapódott. Birkahúst mértek a Csillagban. Elkészült a halastó, tiszteletére vágták. Novákné sietősen csavarta Potornainé haját, a kályhából parazsat szedtek a vasalóba, az asztalon kivasalták az ünneplő ruhát. A gyerekek izgatottan készülődtek, Potornai megígérte, délután bemennek a faluba. A szekrény aljából előkerültek a bokszosdobozok, a gyűrött ingek, a színehagyott öltönyök.

- A sergőre felülhetünk?

- Sergőre? Nincs sergő a faluban.

- Van. Tudom, hogy van - akaratoskodott Potornai Bandi.

Elfogyott a bor. Megszorult a meleg, Novák ledobta az ingét.

- Megfőtt az ebéd.

Elnéptelenedett a környék, tányérok, kanalak csörömpölése hallatszott.

- Vihetnél húst apámnak. Régen láttuk - szólt Pölös Anna.

- Messze van.

- Etetésig visszaérsz.

Hirtelen támadt szél hajtotta be az ablakot, port kavart a házak előtt.

- Vihar lesz - szaladt ki Boldi. - Csúnya felleg közeledik. Csak jeget ne hozzon!

Suhogott a szél. Előbb elszürkült, majd feketébe borult a vidék. Megérkezett a vihar, jeget bőséggel hozott. Esett. Dörgött, villámlott kegyetlenül. A vihar egyre nőtt, Nemes Lajos bekiabált a cselédházakba:

- A keresztekhez gyerünk!

Erősödött a szél. Szaladtak. Péteri elcsúszott, Boldi segítette fel. Erről is, arról is feltűnt valaki, a szél lelökte fejükről a kalapot, pörgette maga előtt. Kévék bukdácsoltak a tarlón, szaladtak utánuk, megfogták, újrakötözték a keresztek. Valamennyien kijöttek. Oda-odakaptak az arcukhoz, mintha vizet töröltek volna le. Zuhogott az eső, villámlott, dörgött, kévék bukdácsoltak, hullott belőlük a szem. Lecsendesedett a szél, elállt az eső. A keresztek helyükre kerültek.

- Jó, hogy szóltál - mondta Péteri.

Cigarettáztak a dűlön, az asszonyok igazgatták fejükön a csupa víz kendőt. Indultak.

- Megfázol, gyerek - simította meg Novák Józsi arcát Munkás-elvtárs, és Potornai Bandi fejére barackot nyomott.

- Nem fázok én.

- Nem hittem, hogy ennyien kijönnék.

- A földből kell megélnünk, két kezünk jármával. Hagyhattuk?

Fáradtan, agyonra ázva ballagtak. A termést nem csépelte ki a vihar. Az apró gyerekek markukba szedték a jeget, dobálták egymást. A kis kerteket tönkreverte az idő.

- Kár érte. Nincsenek már virágaink.

- Kisebb lesz az idei kenyér - csüggedt el Potornai. - Megint kisebb. Ti mit álltok itt? - kiabált a családjára. Megtisztálkodva, készülődve váraoztak már körülötte. - Mars befelé!

- Nem mehetünk a faluba? A sergőre?

- Dehogynem. Majd karácsonkor. Vagy ha forint hull az égből.

Pölös Anna ráparancsolt férjére, kezébe nyomta a kaskát:

- Vigyed!

Pölös Gábor mogorva volt. Világosodáskor bütykös ujjával megdörzsölte szemét, leakasztotta az ágról kalapját. Ásítózott, az ólhoz igyekezett. A dinnyeindák és a füvek bakancsára törölték az éjszakai harmatot. Köcsögöt vett le a kunyhó melletti karóról, és megfejte, kiengedte a téglaszínű kecskét. Cigarettára ezután gyújtott. Idegesen fújta a füstöt, többször pillantott az

elárvult útra. Nem tudta, miért ideges. A tavaszi esők elszomorították, elverték jókedvét. Elverték a jó termést is. A meleg napok javítottak a dinnyén, paprikán, kipendült a növény. Mégis. Az álmok bántották.

Jós Sándor kijött, akkor piroslott fel a nap. Fáztak a levelek.

- Sokszor hülyeségeket álmodok - motyogta a kertész.
- Néha, ahogyan szeretné, vagy ahogyan lesz?
- Az embereknek nem kellene álmodniuk. Akkor is megélnének.
- Meg. Azt biztos.

A téglaszínű kecske előkerült, rövid szarvával játékosan lökdösődött.

- Az asszonnyal kínlódtam. Mintha élt volna, meszelte a házat, addig meszelte, amíg be nem dőlt.

- Az ilyen álom rosszat jelent, kárt. Baj éri.

- Minket mindig baj ér, amikor megszületünk, meg amikor meghalunk, akkor is. A kettő között elkerülne? Bár lehet, hogy öröm, ha kimúlunk a világból, vége a szenvedésnek.

Előhozta a köcsög tejet és a kendőbe takart kenyeret, szalonnát. Két csuprot tett a kisszékre, reggeliztek. Bátrabban sütött a nap. Kapáltak. Keményen vágták a földet. Nem vettek tudomást a madarokról, az ébredő vidékről, ütemesen, rendíthetetlenül dolgoztak.

Átforrósodott a levegő. A domb aljában hajladoztak, levettek kabátot, inget, nadrágot. Verejtékben fénylett a testük.

- Mára elég is.

Jós Sándor a két kapát a kunyhó árnyékos oldalához tette. Belegázolt a csatornába, locsolta bőven magára a vizet. Aztán tüzet rakott. A bográcsban fortyogott a főznivaló.

- Halakat fogok.

- Vihar lesz.

Félelmetesen és haraggal érkezett. Feketén. Megindult a homok, meghajoltak a fák. Messziről fájdalmas zúgás üzent, kegyetlen a vihar. Sötétebb lett. Sírtak a fák. A Homok apró szemcséi futottak, kíméletlen vágta kezdtek, a dinnyeindák felborzolódtak, a paprikapalánták féloldalra dőltek.

Erősödött a vihar, villámok cikáztak, megremegett a föld. A kunyhó reszketni kezdett, a téglaszínű kecske mekegve bújt gazdája lábához, Jós Sándor szaladt, fehér vászonzacskóban hozta a halakat.

Esett, hullott a jég, a kemény golyók lecsaptak, kímélet, kegyelem nem volt. Reccsenve törtek derékba az útmenti fák. A Homok félt és nem menekülhetett.

Pölös Gábor megkövülten meredt a világra, fájdalmasan, rogyantan. Vállát az ajtónak támasztotta, jégdarabok vertek a kunyhóba, a lábára. Szürke, fájdalmas por úszott a földek felett. Szürkére festette az arcát.

Elment a vihar. Letarolt földek sírtak, kicsépett kalászosok, tönkrevert kukoricák, élettelen palánták, kifosztott gyümölcsfák, megölt dinnyeindák. Fehérlett a jég az elpusztult földön.

Jós Sándor pihent a maga csinálta fekhelyén, időnként simított egyet a reszkető kecskén.

Újra kisütött a nap, erőtlenül, a levegőt nem melegítette fel. A gazda sokára, nagyon sokára szólt, a kicsavart fákra mutatott:

- Őket sajnálom a legjobban.

Keresztvágó fűrészszel, szótlanul mentek, a villámütött fákat kicsivel a föld színe fölött elfűrészelték. Felhúzták a kunyhóhoz, nem volt gondjuk tüzelőre.

Boldi a halastónál az öreg Kunt pillantotta meg, a gát tetején gubbaszkodott. Messziről úgy festett, mint kopott madárijesztő.

- Mit csinál?

A mezőőr vacogott, ruhájából csurgott a víz, agyonra ázva-fázva didergett.

- Kint érte a vihar?

- Elverte a búzát, a kukoricát. Nem tudtam rá vigyázni. Mit mondok Munkás-elvtársnak? Oda a termés, fuccsba ment az esztendő. Mi lesz velünk? Dolgozok, dolgozok, és hirtelen jön a vihar, kicsépli a búzáinkat, elveri a kukoricánkat. Érti ezt valaki?

- Nyugodjon meg. Nem tehet semmit.

- Az az én bajom, álltam tehetetlenül, a szél, a vihar, az eső, a jég meg verte, csak verte a termést. Nincsen ennél semmi szomorúbb. Hiába kiabáltam: engem verjél, isten, ne a földet, nem hallgatott rám. Szaladtak a kévék, hallottam, hogy nyöszörögtek a földek, recsegve törtek el a kukoricák. Minek akkor az élet, az öregség, ha segíteni nem tud? Azt mondd meg!

- A cselédházak mögött összegyűjtöttük a kévéket, a kereszteteket.

- Aki egyedül van, senkinek se hívják. Szaladtam a kévék után, egyet elértem, a többi messze görgött. Szembeszálltam a viharral, de nem engem bántott. A határt verte tönkre, hiába féltettem, hiába őriztem.

- Pihenjen a tanyában.

- Pihenjek? Minek?

Úgy maradt a gát tetején, mint keresztre feszített útmenti Jézus Krisztus.

Pölös Gábor igen-igen megszomorodott. Előtte a tönkrevert dinnye, elpusztított paprikák, hátul a csúffá lett kukorica, gyümölcsfák. Boldi szíve elszorult. Apósa évek óta kint élt, dédelgette, babusgatta földjét. Néha gazdagon fizetett a verejtékért, néha silányan, adóra, megélhetésre is keveset. A Homok volt az élete.

- Beteg? Megszürkült az arca - kérdezte apósát.

- Megszürkült itt minden.

- Az öreg Kunt is elverte.

- A vihar elől nem lehet kitérni, elszaladni. Csak belepusztulni.

- Birkapörköltet hoztam - tette a kaskát a lábukhoz.

- A fákat nagyon sajnálom. Belepusztultak, nincs többé gyökerük.

Kihozta a zacskót, még tátogtak a halak.

- Gáborkának. Neki többet adjon mindig a föld.

Boldi a szélmalomnál járt, amikor megszólalt a Jós Sándor pikulája. Szívszaggató dalokat küldött a világba.

Nemes Lajos és Péteri vályogot szállított Gulyás Imrétől, két ólra valót. Kocsit kaptak a Csillagtól. Behajtottak a faluba, megrakták a szekeret. A cselédházak előtt Novák hűsölt.

- Szaporán, hé, soká készül el a palota.

- Nem ázik be, mint a tiéd.

Ügyes kis ólak alakultak. Potornai a halastóhoz járt. Vízét szívattak a csatornából, a felső, távolabbi részekre nem folyt, visszafelé kíváncszott. Egyre bosszúsabban érkezett. Novák a küszöbön ült, egyedül. Nem égtek sehol a lámpák, a nyitott ablakokból horkolás hallatszott.

- Elfuserálták a tavat, nem áll a víz benne. A halakat meg idehozták.

- Drága lesz a halászlé. Csak győzzük fizetni - kotort az orrába Novák.

- A földeket tönkretették, összevágatták, összedúrták, nem terem többé, Munkás-elvtárs levizsgázott.

- Oda jutunk, mint tavaly. A pusztá kenyeréhez.

Szent Istvánkor előleget osztottak, gabonát, pénzt. Jókedvűen hordták a zsákokat, húst mértek, Potornai és Novák családjával együtt begyalogolt a faluba, Boldiék apja házába mentek. A majorban kevesen maradtak...

A piactér hangossá vált, céllövöldét állítottak és körhintát. Harsogott a lemezjátszó, jó lövés nyomán nagyot dörrent a puskapor. Similabdát, majmot, dudát, papírzacskót, babákat nyerhettek a legények. Sétálókkal, szórakozókkal telt meg a tér, a mozit kinyitották, a Fényesben zene szólt.

Öreg Boldiéknál a gangon tanyáztak.

- Kijött az adó.

- Lehetetlen.

- A tartozás, a kamat, meg mit tudom én. Gyűlik mindig, amíg csak élünk.

- Szövetkezeti tagokat nem bánthatnak.

- Elkívánják a tehenek árát, amiket bevittem. Fizettek érte, persze, fizettek, úgy-ahogy. Apródonként visszaveszik, de nem szólhatok. Bajom legyen belőle?

- Ne fizessen. Legfeljebb keveset.

A Fényes megtelt, Potornai és Novák bevitte családját. Később az asszonyok elindultak a gyerekekkel. A férfiak korsóból nyakalták a sört, sokat és dacosan, Potornai a hajnalra gondolt, a gyalogútra, ami a halastóhoz vezetett. Nem sikerült kerékpárt vennie. Keserű ízt érzett szájában. Földhöz csapta a korsót.

Mogorván ébredt. Szájához emelte a kannát, nagyot ivott. Ásítózott. Lelépett az ágyról, kenyeret vágott, a bögrébe lekvárt tett. Ruhába csavarta a barna kenyeret, az asztal alól előkotorta a szatyrot. Madzagból volt a füle.

Kellemes volt a reggel. Kiszívta mámorát. Napok óta peregték a levelek, s a gyalogút széléhez összesodródtak. Őszül - gondolta. Közeledik a hideg idő. Megint nem jutott semmire. A gyerekeknek ruha kell, cipő, négyen járnak iskolába. A többi kicsi, kevesebb gonddal, megférnek a lakásban. Keserű józanság ömlött el benne. És düh.

A tanyánál az öreg Kun kászálódott elő, pityókásan pislogott. Megigazította kozáksapkáját, üres üvegét bosszúsán bámulta, elhajította.

- Fene a magját, kevés is használna. Nem tudsz aludni? Nem hagy az asszony?

Botjáért nyúlt, nyakába vette a határt. Potornainak eszébe jutott, sohasem látott nála szatyrot, táskát, ennivalót.

Szekerek verték a port, hordták a termést. Pölös Gábor csurgó verítékkal figyelte az elhaladó kocsikat.

- Szűk esztendő jár - mondta, s belecsapott a levegőbe. - Ami maradt, elkívánja a törvény.

Vénasszonyok nyara aranylott. Ismét sírtak a fák, ökörnál lustálkodott a zöldellő tarlók felett, libák ballagtak a porban, kocsik döcögtek. Sohasem költözött még ilyen hamar haza. Belakatolta a kunyhó ajtaját, s lépkedtek az alkonyatban.

Jós Sándor felvállalta a kertek ásását, munkája, kenyere lett.

Öreg Gombos egyedül matatott homályos üzletében. A falakról pókháló csüngött. Fiatal korában képeket akasztott a tükrök fölé, megfakulva, de változatlanul ott hetykéldtek a magyar huszárok, Rákóczi fejedelem búcsúzkodott hitvesétől. Minden úgy maradt, mint hajdanán. A zöld plüss nyírógéptartó kiszakadozott, a tükrök nem verték vissza a fényt, a falak repedeztek. Változatlanul várták a vendégeket. Az újságok is megjöttek rendre, csak a vendégek nem. Elmaradoztak. Pölös Gábor kitartott.

- Mi lesz velünk? - kérdezte a fodrász.

- Kibírjuk. Szegény ember arra született, hogy mindent kibírjon.

- Szentpéteri Ferusék többször kerestek.

- Rosszabbak a jégnél, a viharál.

- Hozzám ők se jönnek, mintha nem lennék a világon.

Pölös Gábor almát rakott a zsebébe, kigyalogolt a cselédházakhoz. Unokáját a ház előtt találta. Pokrócot terített le, kihozta a gumikutyát és a faragott bábukat. Letérdelt, kedveskedett, előszedte az almákat. A gyerek gurigázott velük, beleharapdált. Később irgalmatlanul rázta a csörgőt. Nagyapja megfogta a kezét, sétáltatta.

- A... pa... - kiabálta a kicsi.

A cselédházakhoz kukoricát hordtak. A kocsikról behányták a földes konyhákba. Novákné eladta.

- Minek nekünk? Teher a költözésnél. Jövő hónapban elmegyünk.

Húvösödtek az esték, minden nappal hamarabb kopogtattak. Novák idegesen szívta cigarettáit a küszöbön, egyre idegesebben. Várta Potornait. Éjfélíg üldögéltek, az égen hunyorogtak a csillagok.

- Egyszer mindenkire sor kerül.

- Mi maradunk. Nem tudunk szabadulni.

- Összedülnek ezek a házak, akkor elfelejtjük - legyintett Novák.

- Nem tudjuk elfelejteni. Bennünk ragadt.

- Bennünk? Miért maradna bennünk?

- Tudom is én. Nem tudjuk elfelejteni és kész. Talán a fiaink, unokáink. - Hátizsákjából halakat dűtött ki. - A gyerekeknek.

- Bajod lesz belőle, megtudják.

- Köpök a pofájukba. Érted? Munkás-elvtársat meg tiszteltetem. Leeresztették a csatornából a vizet. Télire mindig leeresztik, belvízleeresztő csatorna. Ennyi eszük se volt.

- Mi lesz a halakkal? Vízet honnan vesztek?

- Az égből. Látod, esik.

Kitisztult. Költöztek Novákék. Parasztkocsi jött értük, felhányták hamar a holmijukat. Szomorúan kapaszkodtak a szekérre, a felázott földben nyomot hagytak a kerekek.

Potornai ismét az ólakhoz járt, a tehenekhez. Mogorvább lett. Nemes Lajos és Péteri malacaival törődött, Boldi, amikor tehette, a kemencéhez ült, kisfiával játszott. Házakat épített morzsolt kukoricacsutkából, máskor lovakat, embereket faragott fából. Vidáman topogott a gyerek, sikoltozott örömeiben.

- Félek a téltől. Hajnalra mindig kihül a lakás. Gáborka megfázik - kapta szája elé kezét Pölös Anna.

- Egyedül maradjak? Járjak haza? Hagyjam a jószággondozást? Mihez kezdjek?

- A szomszédban békát fogtak, átbújt a falon. Mi lesz itt velünk?

Gáborka nem evett, belázasodott. Piroslott a torka. Nyugtalanul aludt, anyja lámpa mellett varrt, Boldi későn jött.

- Lázás?

Felesége bólintott, dolgozott tovább. A csendben jól hallatszott fia lélegzése.

- Hazaviszlek benneteket.

Fagyott. Nemes Lajos izgatottan érkezett. Megdörzsölte kezét és a többiekhez lépett.

- Éjszaka elpakolt Munkás-elvtárs. Senkinek se szólt, a teherautót a házhoz rendelte, felrakodtak, s aló mars!

- Büdös a levegő. Tisztább környezetbe vágyik.

- Mi szagolhatjuk. Más idepiszkít, a takarítás ránk vár - rúgott az alomba Boldi.

- Könnyű neki, eltolt valamit, odébbáll. Jobb helyre, vissza a munkásosztály ölébe.

- Lesz másik elnök. Hoznak a nyakunkra.

- Velünk mi lesz?

- Mi lenne? Maradunk - mondta Nemes Lajos. - Mást nem tehetünk.

- Lopásra kényszerítenek. Ha élni akarsz, lopjál. A keresetből jól se lakhatsz.

Az ólak mögött csomóba hordták a kukoricát. Csutkaszárral takarták le. Éjszakánként Potornai kiosont kukoricáért, telehordta konyhájukat.

A Vörös Csillag új elnöke csendes fiatalember lett. A tanácstól küldték. Napokig járta a területet, megnézett mindent, előre köszönt, az embereknek kezet adott, cigarettát kínált. A talpon álló kukoricatáblánál kérdezte az öreg Kunt:

- Ennyire jól fizet? Kétszer törnek kukoricát egy esztendőben?

- Fizetgetne. Csak a kolhoz nem fizet, így aztán a föld se fizet.

A majorban megállt az elhanyagolt épületeknél, a hóba fagyott, rozsdáette gépeknél. Nem szólt, nem kérdezett. A megfogyatkozott kukoricacsomónál időzött. Felemelt két kéve csutkát, kivette alóla az odakészített zsák kukoricát.

Az ólakban rendet talált, a cselédháziak villázták az alomszalmát, sovány tehenek kérődztek.

- Az új elnök lennék, István.

- Valakinek lenni kell - rántott a vállán Potornai.

- Méghozzá maguknál.

- Csillag ez, ha rossz is - szólt Nemes Lajos.

- Kis ideig kibírja. Nekünk mindegy.

- Azt látom, a pénzt is a földön hagyják.

- Miféle pénzt?

- Keressék, akkor megtalálják. Főleg, ha akarják.

- Hülyének néz bennünket - mondta Boldi. - A földön keressük? Kereshetjük az égben is, ott se találjuk.

- Mondott valamit. Esze van ennek, a kukorica capcarázására gondol. Törődik velünk, mint Szent István-apánk - szólt Péteri.

Nevettek. S az elnökön rajta maradt az elnevezés.

A pénz nem akart csurogni a kasszából semmiképpen. Gabonát, kukoricát, cukrot osztott a Csillag, forintoknak híre-hamva se volt.

- Ezer forint jár - mutatott a zárszámadási kimutatására Potornai.

- Nyolcszáz - mondta Boldi. - Nekem nyolcszáz.

Nemes Lajos és Péteri ugyancsak lobogtatta a papírt, István-apánk széttárta kezét.

- Nincs. Értsék meg, nincsen.

- Megdolgoztunk érte, jár.

- Legyenek türelemmel, megkapják. Mihelyt lesz pénzünk.

Nemes Lajos és Péteri eladta a hízókat. A cselédháziak először vitték ennyire. Potornai az ablak mögül figyelte a szekereket.

- Viszik a pocákat.

- Bár a mienket vinnék.

- Hizlalunk ezután mi is.

Bendő Béla találkozott Boldival. Régen látták egymást, a próbabál után Pestre került, szakmát tanult. Fekete, fényes gombos egyenruhában sétálgatott korábban.

- Tábornok lettél?

- Lovas tengerész.

Kevésszer látogatott haza. Segéd lett, önálló keresettel. Jól boldogult, munkáját megfizették, dúskált a lehetőségekben, nyitott kapukkal várták a gyáarak, az építkezések.

- Meddig maradsz?

- Napokig.

- Jobb?

- Nekem jobb. Eddig minden sikerült.

- Másnak?

- Kinek-kinek. Ha jó helyre kerül, sokkal jobb. Más ott, egészen más. Nem üznek az adóval, a beszolgáltatással, nem söprik le a padlást, minden hónapban legombolják a nehéz százasokat. Független vagy. Aranyélet.

- Sokan mentek el, bányákba is.

- Veszedelmes lemenni a föld alá. Inkább maradj a tehén faránál - sietett el az alacsony lakatos.

Boldit sorozták. Hajnalban ült vonatra, hogy a kiegészítőbe idején érjen. Anna újságpapírba zsíros kenyeret csomagolt és a rövid nagykabát zsebébe tette.

Boldi estére jött meg. Felesége feljebb szította a petróleumlámpát, kaszrolyban melegítette a pörköltet.

- Elvisznek?

- El.

- Hiába kért a Csillag? Családod van.

- Van.

Nyelte a ragacsos galuskát, fia aludt, Pölös Gábor szokott helyén tanyázott.

- Nem halunk éhen. Annyit terem a föld.

Bólintott, lenyúlt a kannáért. Ivott.

- A gyerekeknek nem lehet hiánya, ha elvisznek is - törölte meg a száját Boldi.

- Nem megyünk ki a cselédházakba - mondta Anna. - Minek?

- Jós Sándor Pestre ment. Egyedül mégse győzöm - tárta szélesre kezét a kertész.

- Nem, az biztos.

- Segítek, Gáborka is meglesz velünk.

- Pénzt kell keresnem. Pénzt - szorította ökölbe kezét Boldi. - Elmegyek a Csillagból.

A cselédházakban ismét megürült egy lakás. Kulcsra zárták a kopott ajtót, a kulcsot bevitték István-apáknak.

- Nekik könnyű - szólt Potornai feleségéhez. A tehenészetben dolgoztak mindketten. - Pölös Gábor befogadta őket. Nekik is könnyű - lökött villájával Nemes Lajos és Péteri felé. - Három gyerekük van, nem nyolc.

- Ne keféltél volna annyit, neked se lenne hadsereged.

- Te is járattad a farod, szeretted a pecsenyesütögetést.

- Mindenkinek megvan a maga baja.

- Miféle baja? Három gyerekkel? Egy gyerekkel?

- És a kis Péteri Jutka?

- Ő szerencsétlen, megnyomorította a cselédsor.

Boldi a szövetkezet irodájában megkapta a pénzt. Kiment a cselédházakhoz. Kettőnek nem volt lakója. Maszatosan, piszkosan ugráltak a gyerekek. A felnőttek az ólban dolgoztak. Búcsúzkodott.

- Novákék visszajönnek - mondta Potornai. - Visszaköltöznek.

- A katonaság után mihez kezdel? - kérdezte Nemes Lajos.

- Nem tudom.

- Könnyebb már - említette Péteri. - Kicsivel, de könnyebb.

Boldi nekivágott a gyalogútnak. A kőkrisztusnál hátrafordult, vedlettek a cselédházak, kisebbek lettek, ennyire parányinak, vigasztalannak sohasem látta őket.

Várta Pölös Gábor és a Homok. Az öreg Kun megállította útközben.

- Mit csinálsz? Napszámos lettél apósodnál? Gazdulni akarnál?

- Menjen már. Napszámos?

- Jós Sándor az volt.

- Ősszel katonának visznek. Kire bízom a családom? Magára vagy a kolhozra?

- Én se halok éhen. Az idén jobb lesz.

- És jövőre? És aztán? Akkor milyen lesz? Ha a gyerek beteg lesz?

Az öreg pipát kotort elő. Szívta erősen.

- Te tudod. Nem azért mondom.

Új traktort kapott a Csillag. Megérkezett, szántani indult. Megállította az öreg mezőőr.

- A miénk?

- Most kaptuk.

- Szép - ereszkedett meg a hangja. - Nagyon szép. Ilyet se láttam még. - Körüljárta. Aprólékosan megvizsgálta, nézegette. - Gondját viseld, nem terem minden esztendőben.

A traktoros befordult a táblára. Mélyre engedte az ekét, egyenletesen dolgoztatta a motort.

Szövetkezetiek jöttek, a traktornál megálltak.

- Elszalad a paripa - kiáltotta öreg Boldi.

Leültek. A traktoros közéjük telepedett.

- Hát ti?

- Keresztezünk.

Az öreg Kun lelkesedett:

- Jó gép, szép szántást csinál. Jobban terem a föld.

- Az igaz - bólintott öreg Boldi.

- A tied, már ami a tied volt, anélkül is terem - mondta a traktoros. - Tizennyolc mázsát megadta holdanként.

- Hát... - nyelt egyet. - Jó föld, lelke föld.

- Ha enyém lett volna, mutattam volna valamit Munkás-elvtársnak.

- Mit, te okos? - mutatott fejére öreg Boldi.

A traktoros felugrott. Fenekét mutatta. Az öreg mezőőr keze ügyébe esett, jókorát odacsapott. Nevettek.

- Nehogy pityeregj, ha ráülsz.

- Gúnyolódhattok. Nem termett az a föld soha ennyit régen, az egyéni világban.

- Nem. Annyi szent.

- Most nekünk terem, azért igyekszik. A mienk.

- Az az, a mienk.

Nem nevettek. Az öreg Kun bakancsát piszkálta, öreg Boldi mereven nézett földje irányába. A traktoros gallyal vonalakat húzgált a földön.

- Ne sirassuk, ami a múlté.

Cigarettáztak, indultak, hangoskodás nélkül. Öreg Boldi lemaradt. Amikor már nem láthatták, a földjéhez indult. Lassan lépegetett. Szemébe tűnt az akácos, télire mindig meggallyalta. Felesége főzött alatta lebbencset, tarhonyát, mikor mi adódott.

Futott, kapkodva szedte a levegőt. Hirtelen megmerevedett. Előtte beláthatatlan tarló nyújtózkodott.

- Merre a mezsgyéje?

Tarlót látott mindenütt, ameddig szeme beérte. Beljebb ment a földjén.

- Húsz mázsát is megadott.

Elszóródva, a torzs közé peregtek a piros magok. Felszedett fél marékkal. A szemeket megrágta, figyelmesen vizsgálta.

- Nálam nem peregetett el soha.

Állt a táblán, elnézett messzire:

- Háládatlan, nekem ennyit sohasem fizettél.

Fél térdre ereszkedett. Sarkával feltörte a tarlót, belemerítette tenyerét. Morzsolgatta a porhanyós földet, apró sugarakban folyatta szét bütykös ujjai között. Nézte. Egyre nézte, mint porlik a torzs közé. Nem egyenesedett fel, mintha, keresett volna valamit. Karja lecsüngött. Messziről buckának látszott, merev, elmozdíthatatlan buckának.

Boldiék kijártak a Homokra. Kis ülést csináltattak a váz elejére Gáborkának. Hűvösben mentek, hűvösben jöttek. Pokrócot terítettek a kunyhóhoz, a gumikutyát, a fából faragott bábukát arra rakták, a téglaszínű kecske barátságosan mekegett, a gyerek ráncigálta a tömpe szarvakat, belekapaszkodott a jószág szakállába.

Anna lebbencset, tarhonyát, paprikás krumplit főzött, férje hálót kerített, toldozgatta, foltozgatta, néha meghúzta a csatornában. A halakat fehér zacskóba tette. Vasárnap mindig odahaza készült az ebéd, úgy vitték ki a kunyhóhoz.

A föld kedveskedett, nagyra híztak a paprikák, dinnyék. Szedésnél Gulyás Imréék is kimentek. Az alacsony, vézna kis ember abbahagyta a vályogvetést, és a sok gyerekkel kigyalogolt.

- A rokonság fejibe is jöttünk. Lenne most munkám, vályogvetés a gödrök közben.

- Kell a segítséged. Kinek szóljon az ember? Csak a fajtájának.

Anna krétával írta a kerítésre: dinnye van eladó. Az ablakba paprikát tett, öreg Gombostól elkérte a mázsát. Szép napok jöttek.

A nyár a leggyorsabb, megérleli a növényt, ízt ad a gyümölcsnek, s be sem takaríthatják, peregni kezd az ősz. Boldi a csatornaparton gödröt ásott, csemetét ültetett, megtaposta körülötte a földet, vizet locsolt rá.

- A fiamnak.

Fűszálakat szakított. Rágta. Nem akadt több munka. Pölös Gábor hátizsákjából szilvát és almát szedett, kitette a fényre, aszalódni.

- Téltre. Örül majd neki a legény.

A kunyhó megtelt kisebb-nagyobb vászonzacskókkal. Dinnyemagot, túrót, pénzt, gyümölcsöt, dohányt, tökmagot, adókimutatásokat őrzött bennük. Mindent vászonzacskóban raktározott.

Boldi ekkor döbbsen rá először: apósát sohasem látta mosolyogni.

Otthon maradt. Megjavította a kerítést, az ólat betapasztotta, kislát vidáman járt a nyomában, hangoskodott. Pölös Anna délelőttönként zsákot kapott hóna alá, kijártak az asszonyok a csordakúthoz, ganét szedtek. Telerakták a zsákot, hátukon, vállukon hazacipelték.

- Minek ez?

- Télen a legjobb tüzelő.

- Szégyenkezel vele - vörösödött el Boldi.

Ismét kijárt, kukoricát tört. A néhai halastó mellett haladt el, gaz verte fel a kutricákat. A gátak repedeztek, pusztultak. Zsíros kenyéren, lekváros kenyéren kubikolt azokban a hetekben. Most verte a gaz.

Megrakták az utolsó kocsit, elindították. A kanyarból látták a sárgálló kukoricacsomót. Apósa belépett a kunyhóba, fehér vászonzacskót hozott.

- Vegyél, amire szükséged van. A családra ne legyen gondod.

- Nem kell semmi.

- Vegyél! - nyomta kezébe a zacskót. - Pihenj. Már nincs dolog.

Számolta a pénzt, jókora summa volt.

Jós Sándor nyitott kaput. Tapintatosan köhintett a konyhaajtó előtt.

- Gábor bátyám hazajött már?

- Még nem.

- Gondoltam, meglátogatom.

- A Homokon van.

- Kimegyek hozzá.

Gáborka szaladt elő. Megpillantotta a nagydarab embert és megtorpant. A falhoz simult. Jós Sándor a zsebében kotorászott.

- Gyere ide, gyere csak! - Csokoládét szedett elő. - Neked hoztam.

Bizalmatlanul nézgelődött a gyerek, parányit előrébb csúszott a fal mellett.

- Vedd el, finom!

Az első harapás után közelebb lépett.

Ketten időztek a kunyhónál. Közelben böngészett a téglaszínű kecske.

- Pesten jobb? - kínált cigarettát a kertész.

- Nem. Nem jobb.

- Akkor?

- Kenyér van a kezemben.

- Itthon éheztél?

- Néha. Télen nem akadt munka.

Hűvös, megszokott volt a táj. Ismerős és kedves.

- A kunyhóra sokat gondoltam, fene tudja, miért.

- Megfértünk.

- Mintha az enyém lett volna.

- Két év nagy idő, amit itt töltöttél.

- Emlékeztem, milyen lakatot tettünk össze az ajtóra.

Lassan fogyott a délután. Apró szelecskék kapaszkodtak az útba, porzott a homok. Siváran álltak a fák. Kifosztottnak, terméketlennek tűnt a vidék. Elégedetten szívták cigarettájukat, a füstöt lefelé, a csatorna partjára fűjták.

Pölös Gábor lámpagyújtáskor érkezett. A kisvégiben - amit magának rendezett be, mióta Annáék hazaköltöztek - lerakodott. Fehér vászonzacskóban aszalt almát hozott unokájának.

- Hajnalban indulok - mondta Boldi.

- Magadra vigyázz, ők jó helyen vannak.

Öreg Gombos jött, barackot nyomott Gáborka fejére. Alig melegedett alatta a szék, búcsúzkodott.

- Szeretnék látni katonaruhában, fiam.

- Láthat. Csak meg ne unjon.

Keveset beszéltek, Anna a zöld katonaládát az asztalra tette, s közelebb tolta a lámpát. Rakosgatta az útravalót. Belepotyogtak könnyei.

Hajnalban Pölös Gábor septe az udvart. Semmi értelme se volt, esett az éjszaka, elverte a port, veje odament hozzá:

- Vigyázzon rájuk!

- Pénzed van?

- Van.

- Majd írsz.

- Majd.

Az állomásnál többen várakoztak, a katonaládákat a fákhhoz tették. Fekete kendős asszonyok törölgették szemüket, Anna is.

- Istenem, csak háború ne legyen.

Öreg Gombost meglátogatta a ktsz elnöke, üzletet ajánlott, legyen közös a bolt. Minden marad a régi, adó ezentúl nincs, havi fizetség illeti a mestert, tanulót tarthat.

- Az üzlet, a ház a fiamé. Nem semmizhetem ki. Ha meghalok, övé minden.

- Persze. De addig? Nem lesz rosszabb magának se, nekünk se.

- Akkor zárnám végleg a boltot, amikor akarnám?

- Akkor.

Leszedték az üzlet elől a régimódi, megviselt sárgaréz tányért, újat szegelték a helyére.

- Kolhozba lépett? - ütődött meg Pölös Gábor. - Bort prédikál és vizet iszik?

- Dolgozni, élni akarok. Zárt ajtó mögött lehetetlen.

- Leltárba vettek mindent? Szövetkezeti leltárba?

- Papírt adtak róla, ha megunom, lehúszom a redőnyt.

- Miféle papírt? Embernek sincs értéke.

Gyámoltalanul topogott tükre előtt az öreg. Csattogtatta az ollót, lassan, kínos lassúsággal dolgozott.

- Tanulót küldenek. Segítséget.

- Maga az iparos - könyörült meg Pölös Gábor a mesteren. - Én csak vendég.

Erzsébet esőt hozott. Böven. Áztak az utak. Potornai a szekrény aljából kiráncigálta gumi-csizmáját, gyűrött, elkoszolódott esőkabátját. Szürke, egyhangú lett a vidék, álmos.

Novákék megérkeztek. Összehúzták magukat a szekéren, szánalmasan gubbasztottak, Potornai segített behordani a bútort, Novák szalmaért szaladt, befutott, felesége a gyerekekkel mindent helyére igazított. Benépesült a földes szoba. Megtértek lakói, nem menekülhettek.

- Itt halunk - legyintett a tehenész lemondóan.

- Ennyi gyerekkel nem ugrálhatunk. A kenyér, a zsírozó is nagy szó.

- A gyerekek megnőnek - szólt Nemes Lajos. - Arra nem gondolsz?

- Az messze van, nagyon messze. Vén trottyos leszek, örülök, ha löknek egy karéj kenyeret.
- Erre születünk, ez a sorsunk. Nem tudunk innen elszakadni.
- Nem mindenki él cselédházakban. Nagycsaládosok sem.
- A gyerekeinknek jobb lesz - mondta Péteri. - Talán nekünk is.

Nováknéhoz átszaladtak az asszonyok, karácsony közeledett. Vizet melegítettek a rossz kályhán, előkeresték a hajcsavarókat, rongyokat, készült a frizura. Parázson melegítették a sütővasat.

- Senki se jött hozzánk. Egyedül laktunk a tanyában. Félttem. Messze laktunk; a városon túl - sopánkodott a fogatlan Novákné.
- Jó szövetkezet volt?
- Jó. Tarthattunk jószágot, amennyit akarunk, fizetést adtak, de félttem. Éjszaka nem aludtam.
- Rossz olyan helyen.
- Itt nyitott ajtónál elalszom. Az iskola közelebb, járhatnak a gyerekek.

Novák Józsi nem járt. Kimaradt az ötödik után. Ha a teherautó kidöcögött, rögtön ott termett.

- Ez mi? Azzal mit csinálnak?

Apja szólt:

- Kijársz velem, ne potyázzál itthon.
- Gyerek még! Tizennégy éves sincs.
- Ilyen koromban én már arattam.
- Mi szeretnél lenni?
- Sofőr, azt nagyon szeretném.
- Én meg pápa vagy miniszter, egyik se dolgozik.

Az asszony begyalogolt a faluba, bekopogtatott a gépállomás irodájába. Várakozott. Beszólították. Fél óra múlva Józsi sorsa egyenesbe jutott.

Télen hosszúra, nagyra nőttek az esték, Nemes Lajos könyveket hozott a faluból, amikor aludt a család, közelebb vette a lámpát, olvasgatott.

- Hülyeséget csinálsz. Inkább aludnál vagy az asszonyhoz bújni - oktatgatta Potornai. - Kár a petróleumért.
- Én a rádiót is lecsukom. Ne hazudgáljon - mondta Novák. - Ilyen jó, meg olyan jó, karattyolja. Csak nem nekünk.
- Ettől rosszabb is járt ránk.
- A semmi közepébe születünk. Ilyen esztendő, olyan esztendő. Soha sincs többem a kenyéرنél, a zsírozónál. Nem is igen lesz már.

Zárszámadási vacsorára készültek. A Fényesben feldíszítették a termet, az asztalokat fehér papírral borították, sok vendéget hívtak. A cselédháziak délután indultak, az asszonyok kaskába, szatyorba rakták a zománcos tányérokat, kanalakat, vizespoharakat, tálakat. A szekrény aljából kivették a göncöket, vasaltak rajtuk. Tenyerükbe köpködtek és végigsimítottak a nadrágokon, szoknyákon.

Potornai félrevonta Novákot. Üveget mutatott.

- Étvágyat csinál.

- Lesz nekem. Nem ettem egész nap.

- Birkát adnak.

Novákné idegesen rendelkezett, az asszonyokat a kanapéra ültette, mindjárt a mosatlan edények mellé, fésülgette hajukat, becsavarta. Ráparancsolt a gyerekekre, a nagyobbaknak nyaklevest, a kisebbeknek cukrot ígért.

Egy asztalhoz telepedtek, közel a bejárathoz. Potornai többször kísértelt a bográcsokhoz. Nagyokat kordult a gyomra, türelmetlenül tekingetett István-apánk beszéde közben más asztalokhoz. Nem hordták még a bort.

Péteri meglökte Nemes Lajost:

- Ki ül István-apánk mellett?

- Városból jött. Első ember.

Az ünnepi beszédek, tapsok után következett a vacsora. Az asszonyok előszedtek tányérokat, kanalakat és kenyeret. Tálakban hordták a pörköltet. Potornai elsőnek szedett, púposra rakta a tányérját, asszonya a tálát telekaparta.

Ettek. Gyorsan nyelték a falatokat, Novák száján csurgott a zsír. Zörögtek a kanalak, Potornai csámcsogva rágta a húst, megforgatta szájában, erősen ráharapott néhányszor, mérgesen lenyelte, újra szedett. Novákné telerakta a zománcot.

- A gyerekeknek. Nekik is kell.

Meleg, füst, birkapörkölt szaga töltötte be a termet. Többen levetették a kabátot, kigombolták az inget, Potornai felgyűrte a karján. Verejték ült a homlokára. Ismét szedett a frissen hozott tálból, bicskáját beleszúrta a kenyérbe, megmártotta a forró zsírban, szájába tömte.

- Bort sohasem kapunk?

- Szomjan pusztulok!

- Másan se jár az eszetek - szólt Nemes Lajos.

- Min járna, tán a beszámolón?

- Bepakoltam - dőlt hátra elégedetten Potornai. Bicskájával piszkálta a fogát. Körme alja feketéllett. - Jöhet a malaszt.

Az asztal végénél az öreg Kun piszkált a tálban. Hordták a bort, az asszonyok kóstolgatták, Potornai és Novák vizespohárból ivott. Fenéig. Az üveget eldugták az asztal alá.

- Ide még jár.

Hoztak. Játszott a zenekar. Az ablakok izzadtak, mikor kinyitották, szürkén gomolygott be a friss levegő.

Ittak, táncoltak. Nagyokat bőfögtek, az asszonyok a falhoz ültek, kendőjük alól csillogó szemmel nézték a mulatozókat. Kezüket ölükbe ejtették, zsebkendőt gyűrögettek.

Az öreg csősz a dobogóra lépett, a zenekar előtt illegette magát, dobbantgatott, rázta a kezét. Tele üveget szerzett. Járt a asztalokat, koccintgattak. Potornai és Novák barátkozott az üveggel.

- Ne igyatok annyit.

- Ingyen van.

- Mikor igyunk? Miből telik italra?

Ritkult a nép. Az öreg Kun kint dülöngélt az udvaron, Nemes Lajosék szedelőzködtek, a cselédházi asszonyok velük mentek. Az asztalon üvegek sorakoztak. Némelyikben maradt még, Potornai a poharába dütögette, Novák az asztalra bukott. Aludt. Szólt a zene.

Hajnamban igyekeztek a majorba, ölelték egymást és trágár szavakat kiabáltak.

Pölös Gábor elhívatta Gulyás Imrét. Leültette a padkára, közelebb tette a tökmaggal teli kosarat. Unokája a kuckóban játszott.

- Megnőtt. Nálunk is sok van, alig férünk apám házábanál - mondta a csendes sírásó.

- Munkád van?

- Vályogvetés.

- Boldi katona, Annával nem győzzük a Homokot. Sűrűbben kijöhetnénk, üzennék.

- Szóljál, testvér.

Jó darab szalonnát hozott, újságpapírba csavarta a kertész.

- Vidd haza!

- Nem kellene. Nem dolgoztam ezért.

- Vidd csak! Maradt még.

8

István-apánk meglátogatta Pölöséket. Levette sapkáját, amikor belépett. Anna kitakarított, a szoba földjét felmázolta, papírral, zsákdarabokkal terítette le. A házigazda helyet mutatott maga mellett a padkán, közelebb tette a tökmaggal teli kosarat. Az elnök cigarettával kínálta, rágyújtottak.

- Nem járna rosszul a Csillagban. Ugyanazt csinálná, nagyban.

- Volt földje?

- Nem sok.

- Na látja.

- Megértem, de nincs más választása. Adóval se győzi, idővel se, erővel se.

- Győzőm.

- Még igen, de meddig?

- A Homoknak lelke van. Lélek nélkül nem ér semmit.

- Én is azt keresem.

- Az ember lelkét nem szabad megölni - dobta földre a cigarettavéget Pölös Gábor.

Szerencsés napok jöttek. Ötöt fialt a koca, a téglaszínű kecske két gidát. Olyan színűek lettek, mint a tejeskávét.

- Áldást hoz ránk az esztendő.

A kunyhó ismét benépesült, a fiatalasszony minden reggel kivitte fiát. Mire kiértek, apja meglegeltette a malacokat, kecskéket. Gulyásék segítettek, becsületes napszámot kerestek.

Gáborka elüldögélt a faragott bábuk, a kopott gumikutya mellett. Melegben gatyára vetkőzött és szakadozott szalmakalapot hordott. Várat épített.

Boldi szabadságra jött. Fiának autót és katonákat hozott, játszott vele. Nem maradt el a munkából sem, szedés ideje volt.

- Könnyebb most már?

- Nem szorítanak. Foglalni se jöttek Szentpéteri Ferusék.

- Más szelek fújnak.

- Csak jó irányba fújjanak.

Belépett a kunyhóba. Semmi sem változott tavaly óta, a két fekvőhely, a fehér vászonzacskók, a cserépkorsó, mind a régi helyén. Sarokba nyúlt a hálóért. Meghúzták a csatornában, vászonzacskóba lökték a halakat.

Felesége húslevest, rántott halat készített, a bekötött üvegben sört vitt. Sokat ettek, nyakalták az italt.

Boldi odament az apósához:

- Mennem kell.

- Pénzed van?

- Van.

Övéi az állomásig kísérték. A gyerek anyja kezébe kapaszkodott, erősen fogta, izzadt a tenyere. A vonat elment. Anna a báli ruhára gondolt akaratlanul, az összefogdosott, izzadság-szagú derékra, amelynek szürkéspiszkos színe volt, mint nyáron a Homokra vezető gyalogútnak.

Novák Józsi olajos overallban indult a gépállomásra. Elhasznált szatyrot szorított hóna alatt, ácsorgott a motorkerékpárok közelében.

- Csak ősz ne lenne - köpött Potornai és a fiú után mutatott -, fázik a véred!

- Nem szeretem én sem a hideget - szólt Novák.

- Nyáron sokkal könnyebben megélünk.

- Ruha kell a gyerekeknek.

Nemes Lajos izgatottan jött a faluból:

- Azt mondják, baj lesz. A rádiót hallgattuk.

- Hazudik mindent.
- Rossz világ van Pesten, lövöldöznek.
- Lőnek? Kik lőnek?
- Pest messze van. Lövöldözzenek!
- A faluban gyűléseznek.
- Szaladgáljanak a bolondok - mondta Péteri és megvakarta szőrös arcát.

A piactéren várakoztak a falubeliek. Recsegett a hangszóró, magyar nótákat közvetített a gyűlésre hívta a lakosságot. Sokan összeverődtek. A gépállomásiak kivonultak, zászlókat lobogtattak, lányok sétáltak a járdán. A tanácsháza előtt jelszavakat kiabáltak, forradalmi bizottságot választottak.

Az öreg Kunra szokatlan napok köszöntöttek. Megvált a Józsa-tanyától, István-apánk behívta a faluba, a Csillag irodájára vigyázott. Elüldögélt a lépcsőkön, pipázott, éjszaka helyet igazított az asztalon és aludt.

Inasgyerekek igyekeztek a piactérre. Velük tartott mesterük. Kövekkel dobálták az irodán levő csillagot.

- Bántott az benneteket?
- Tűnjön el innen, vén lator! - förmedt rá a lakatosmester. - Forradalom van, befellegzett a csillagoknak.
- Miféle forradalom? Mondjad már, ha nagyokos lettél?
- Népi forradalom, átvettük a hatalmat.
- Ártottak az ablakok? A csillag? Mondjad, ártottak neked?
- Nem ért ehhez. És hordja el magát, de gyorsan.

Az öreg lekuporodott a lépcsőkre. Ablakcsörgés hallatszott. Pipázott.

- Szépek vagytok. Pusztítani hamar megtanultok.

Megérkeztek az esők, a cselédháziak előkeresték a használt csizmákat, az elkoszolódott köpenyeket. Ellátták a jószágokat és bebújtak a falak közé. A tejhordó kocsi rendszeresen vitte a tejet, a kocsis újságolta, ledöntötték a szovjet katonák sírkövét, leverték a szövetkezet irodájáról a csillagot: hallgatták, kezet adtak, csinálták munkájukat tovább.

- Jó dolgukban hülyülnek meg - mondta Nemes Lajos. - Élnének a mi helyünkben.

Este Novák intett Potornainak. A takarmányosól ablakán vékony vaslemezek lógtak. Lehajlították, zsákokkal tértek vissza, egyikük felmászott, bebújt az ablakon. Kiadogatta a zsákmányt, nagy keservesen lecsúszott, a lemezeket visszatolta.

Emberek jöttek a faluból. Öten. Szövetkezetiek. Megálltak az istálló ajtajánál.

Nemes Lajosék még nem fejezték be az almozást. Megütközve pillantottak egymásra.

- Mit akarnak?
- Megmondják - vont vállat Potornai.

Előrébb léptek:

- Hiszen hallhattátok! Forradalom van. Feloszlának a kolhozok, elvisszük a jószágainkat.
- Innen? A jószágokat? - lépett közelebb Péteri. Villájára támaszkodott.
- Visszavesszük, nehogy más istállóba kerüljenek - mondta Váradi Mihály.
- Engedélyetek van? - kérdezte Nemes Lajos. - István-apánktól?
- Miféle engedély? Forradalom van, nincs most szövetkezet.
- Nem jó ez így - szólt hangosan Potornai. - A teheneket ránk bízták. Nem adhatjuk. Vigye vak, világtalan?
- A magunkét vesszük, a sajátunkat. Nem kell a másé.

Egyikük közelebb lépett:

- A Szegfű az enyém, ezer közül megismerem - nyúlt a láncért.
- A teheneket nem adjuk - mondta hangosan Nemes Lajos.
- Nem adjátok? Nem értitek? Forradalom van, lőttek a Csillagnak.
- Maradnak a tehenek.

A Szegfű egykori gazdája markában tartotta a láncot, vezette volna a tehenet, de Potornai a mellének lökte a villát:

- Kösd vissza! Nem hallod?

Novák is közelebb jött, villával. A falubeliek tehetetlenül kisomfordáltak az istállóból.

- Visszajövünk! Adjátok ti ész nélkül - morogta Váradi -, ha puskákat szerzünk.

Nemes Lajos cigarettát kínált.

- Megkapták a magukét.
- Mit ugrálnak? Nem döglenek éhen - mondta Potornai.
- Hordaná mindenki. Ami kicsi egybegyűlt, szétvinnék napok alatt, szétlopkodnák - mondta Nemes Lajos. - Kezdhethénk újra csupasz kézzel.
- Ha elvinnék a teheneket, mihez kezdenénk? Munkánk se lenne, elesnénk a kicsitől is.
- El. Az biztos.

Anna sírt. Kiszaladt a kapu elé, onnan a sarokra. Várt. Boldiról nem jött hír, öreg Gombosnál egész nap szólt a rádió, üzenetet vártak, Pölös Gábor otthon maradt, kibámult az ablakon, játszott az unokájával. A szakajtókosarat teleöntötte pirított tökmaggal és a padkára tette.

- Ne sírj. A gyerek előtt ne sírj.

Lámpagyújtás után kopogtatott öreg Gombos. Híreket hozott a világból. A fiatalasszony minden este mosott. Madzagot kötött ki a szobában, arra terítette száradni a ruhát.

- Nincs hír? Semmi újság? Fejével intett és a teknő fölé hajolt.

Pölös Gábor nem fújta el a lefekvéskor a lámpát. Lejjebb szította fényét, lánya éjszakánként felriadt:

- Zörgettek, megjött Boldi.

Kiugrott az ágyból, öltözött. Leült az ágy szélére, várt. Várt sokáig. Megeredt a könnye.

- Feküdj le. Éjszaka nem engedik el a katonákat. Majd reggel, meglátod hazajön.

De nem jött, nem üzent.

Pölös Anna felöltözött. Leakasztotta a falról a megvakult tükröt, az ablakhoz vitte. Babrált a hajával.

- Jön - mondta nevetve. - Elébe megyek.

Végigsietett a kis utcán. Szaladt. Üresen, kihaltan aludt a falu, hamar behunyták szemüket a házak. Ne lássák, amit nem akarnak. A piactér hallgatott. Nem nyikorgott az artézi kút kereke sem. Lerogyott a padra. Eszméletre sírt magát.

Apja állt meg mellette. Hideg volt az éjszaka, kendőt terített rá.

- Gyere haza. Üzent az urad, jól van, küldik szabadságra.

Szó nélkül mentek az éjszakában.

Boldi váratlanul toppant be. Katonásdit játszott a fiával, a szoba földjén morzsolt csutkából várakat építettek, előszedték a kopott, fából faragott figurákat és az új katonákat.

Felesége bekötött üvegben bort hozott, asztalra tette a vacsorát. Ettek. Talán vidámak is voltak.

Megkocogtatták az ablakot:

- Gábor bátyám, itthon van?

A gazda kiment, István-apánkkal jött vissza. Vacsorával kínálták. Aztán letelepedtek a szokott helyre, köpködtek a tökmaghéjat, de nem szóltak. Megitták a pohár bort, az elnök elköszönt.

- Mit akart?

- Semmit. Szerencsétlen, fél.

- Rájuk jár a rúd. Sokan visszafizetik a tartozást.

- Nem alszik otthon. Bujkál.

- Gyáva - mondta Boldi. - Gyávák ezek.

- Családos. Őt is várják.

- Kért valamit?

- Nem. Nem kért semmit.

- Ne mondja! Megköszönte az adót, a lakodalmunkat, a szövetkezést? Ők csinálták, az István-apánk-félék.

- Odaadtam a kunyhó kulcsát.

Felgyúlt a vörös csillag a szövetkezeti irodán. Az öreg Kunt megdicsérték, István-apánk kiküldte ismét a tanyába. A lakatosmesternek nyoma veszett, aztán Nyugatról küldözgette leveleit: rózsaszínű fellegek érkezését hirdette.

Nemes Lajost behívták a faluba. Megválasztották a vezetőségbe.

A tél bőséget hozott Pölöséknek. Tehenet vásároltak, üszőt ellett. Két hízót vágtak, és a kiérdemesült téglaszínű kecskét. Bőrét a kisvégiben felakasztották a falra.

Az adókiivetések elmaradtak. A fehér vászonzacskók nem ürültek ki. A gazda reménykedve készülődött, izgatottan vette számba napjában többször szerszámain, öreg Gomboshoz ment:

- Szedje jól fel. Sokára találkozunk.

- Lehet, meg se érem.

- Mulatunk az unokám lakodalmán.

A napok rendjét megszabta a munka. Jós Sándor elvállalta a kertek ásását. Aztán kiköltözött a Homokra.

- Nem szerettem Pesten. Lőttek, csúnya volt, inkább maradok a seggemen - csápol a levegőbe.

- Megélhatsz a kezed után.

- Bírom a munkát.

Kivirágzott a Homok, megemberelte magát a föld, ígért. Pölös Gábor hajnalok hajnalán kiállt a kunyhó elé, nézte a dülőutat, a fákat. Szomorú napok jutottak eszébe, a jótejű Boris tehén, a jégverés, Szentpéteri Ferus hamuszínű arca. Ismeretlen melegségek szakadtak föl benne, belső kényszer üzte, hajtotta a paprikapalánták, a dinnyeindák, a fák közé. Szeme sóvárogva izzott, türelmetlenebb lett, várta az első kötéseket, az első gumókat.

Gulyás Imréék sűrűn megfordultak. A kicsi ember megfeszült a tömérdék munkától, virradáskor kelt, az apai házból kigyalogolt a gödrök közé. Vályogot vert, taposta, dagasztotta a sarat, Juliska, a kicsi asszony kétségbeesetten szaladgált a boltokba, olcsó húst szerzett, krumplit ebédhez, vacsorához. Hordta a vályogot, kúpokba rakta.

Fáradtan pihentek a temető árkában. A férfi cigarettát sodort, ritkán készlet választott a dózniból, rekedt hangján kijelentette:

- Ősszel tető alatt lesz a ház.

Az asszony nem szólt. Újra kötötte a csomót kifakult fekete kendőjén, ura körmére égette a cigarettát, beledobta az árokba, talpával taposott rajta. Felállt. Tenyerébe köpött.

Hetenként egyszer ölelte meg asszonyát.

Száradtak a vályogok, a férfi megfonnyadt, hosszú, kínos köhögések lökődtek melléből.

- A temetőnél kaptunk portát. Házat építünk, testvér.

- Az jó. Jó, ha sajátjába bújhat az ember.

- Nincs még kutyánk se. Nem is volt. A sok gyerek megeszi az embert. A házat szeretnénk, megszerencséltet vele a sorsom.

Megépítette. Fehérre meszelték a falát, alul barnára. Budi is sikeredett. Más semmi. Verték ismét a vályogot, Juliska kétségbeesetten szaladgált, olcsó húst és kenyeret szerzett.

Néha jó napja volt Gulyás Imrének, sírt ásott a temetőben, pénz ütötte a markát. Betért a kocsmába, pálinkát rendelt. Ilyenkor elérzékenyedett. Hangosan szölongatta ismerőseit, beszélt a családjáról, becsületességéről, felesége riadtan szaladt érte s hazavezette.

Nagyra híztak Pölös Gábor paprikái, paradicsomai, dinnyéi. Megvastagodtak a kunyhóban és odahaza a fehér vászonzacskók. A süldők fialtak. Bőség köszöntött a házra. Anna rengeteget dolgozott, mosott, vasalt, főzött, ellátta a tehenet és a borjút, kijárt a földre. Reggel óvodába vitte Gáborkát, este haza. Arca megnyúlt, lába kirepedezett.

Fizetett a föld. A szekerek boldogan döcögtek, elindultak Aranyosról, a Keresztút mellől, a Nagyútról, a Homokról, hordták terhüket.

Boldi a Városligetben találkozott Bendő Bélával. Sört ittak, virslit ettek, megfordultak a lányok után.

- Ha leszerellek, nem megyek haza - legénykedett Boldi.

- A család?

- Sokan eljárnak a kenyérért. Gépkocsivezető leszek, jó pénzzel. A katonaságnál kitanultam.

- Te tudod.

- Csak lakás sikerüljön.

- Sikerül - gyorsította lépteit Bendő Béla két lány után. - Ők is.

Pölös Gábor elégedetten szedegette elő vászonzacskóit, Anna csipkefüggönyt vásárolt az ablakra, méteres papírral körülvette a kemencét és a falakat, fiának hócipőt, sapkát, kabátot választott. Esténként aszalt almát, szilvát kapott Gáborka, meg-megsimogatta fejét a nagyapja, és szép mesét talált ki a királyokról, a hercegekről, a csodaföldről, aminek olyan ereje van, hogy meggyógyítja a beteg embereket.

- Ugye én erős leszek, mint a föld?

- Erősebb. Legerősebb leszel a világon.

Boldi leszerelt, felesége hízott kacsát vágott, túrós lepényt sütött, telehozta a bekötött üveget. Az asztalt fehér abrosszal terítette le, a tányérokhoz kanalakat, késeket és villákat rakott.

- Gazdag volt az esztendő. Jut nektek is - szólt Pölös Gábor.

- Nekünk?

- Ki másnak? Hazajöttél, segítelek.

- Pesten jó munkám lenne.

- Itthagynál bennünket?

- Lakást szerzek és felköltözünk.

- Évekig eltarthat.

- Akkor is jobb, mint nyomorban élni, kint a lepratelepen.

- Aki üres zsebbel születik a világra, annak mindenütt nehéz. Városon, falun. Máról holnapra nem lesz milliomos.

- A fiamból nem hagyok parasztot. Tanítatom.

- A föld nem bűnös. Mi változunk.

- Máshogy akarok élni.

- A föld öröm. A Homok olyan, mint Gáborka.

- Tőlem lehet, a világ legaranyosabb földje lehet. Köpök rá, érti?

Pölös Gábor idegesebben rágt a tökmagot.

- Aranyoson pedig föld van eladó. Jó föld.

Nem kapott feleletet. Hallgatott. Ült maga elé meredve, mindenről megfélelkezve, szürkén, mint amikor jég látogatta a Homokot.

Boldi pesti lett. Hetenként jött, két éjszakát feleségével töltött az ágyban, vasárnaponként fiával játszogatt.

- Elköltözünk Pestre.

- Nem akarok. Legyen itthon az én apukám!

Öreg Gombos betegeskedett. Napokig nem nyúlt az újságokhoz, pihent megkopott üzletében. Végigjáratta szemét a falra akasztott képeken, a kifeslett, zöld plüss nyírógéptartón.

- Régen volt, amikor berendezkedtem - sóhajtott fel -, hatvan éve.

Elfáradtak az öreg bútorok, megreccsent a szék, megnyikordult a lóca, ha a vendég rátelepedett.

- Nem bírom sokáig. Csak a tél elmúlna.

- Ugyan, maholnap esszük a dinnyét - nevetett Boldi.

- Nem jutok el addig.

- Dehogynem, füttyörészve is.

- Kidülök. Írtam a fiamnak, jöjjön haza, amíg nem késő.

Rövidesen ágynak esett, Anna kitakarította a szobát, tiszta ágyneműt húzott, ebédet vitt. Az öreg fodrász nem evett, feküdt szótlanul, a lányát várta. Pölös Gábor meglátogatta:

- Ne szomorkodjon, olyan dinnyét hozok, amilyet még nem evett.

- Hol leszek én akkor?

- Hol lenne? Az üzletében.

Az öreg nem tudott már felkelni. A ktsz elnöke kereste fel. Idegesen topogott a kis szobában.

- Ki kell nyitni az üzletet.

- Nélkülem? Nem lehet.

- Miért?

- Nem úgy állapotunk meg.

- Mit okoskodik? Kinyitjuk és kész, nincsen abban semmi.

- A fiamé minden. Vele kell megbeszélni.

- Arra nem várhatunk.

Az üzlet ajtaját felfeszítették. Az inasgyerek tanácstalanul tekingetett a jelenlevőkre, Pölös Gábor megszólalt:

- Mégse kellene az öreg nélkül. Az övé.

- A mienk is.

Csörömpöléssel szaladt fel a redőny. Jöhettek a vendégek. Néhányan megbámulták a betörést, majd elnéptelenedett az utca. Senki se jött. Üres maradt a bolt.

Öreg Gombos reszketve mondogatta:

- Aljasok! Megölnek.

Anna orvosért szaladt. Mire visszaértek, az öreg fodrász nem volt eszénél. Már csak percekig élt.

10

Pölös Gábor nem költözött ki a Homokra. Felült lánya biciklijére és kikarikázott Aranyosra. Megalkudott egy holdra. Fekete föld volt, szürke párák simultak fölötté a kora reggelben.

Unokája nevére íratta az aranyosi földet. Kukoricát, rozsot, búzát termelt, malacokat vett, ócska szekeret szerzett, hámot rakott a Kati tehénre. Járt a határt. Megfordultak utána, megmosolyogták.

Annának sok dolga volt, Gáborkát tisztán, szépen járatta. Ellátta a háztartást, gondját viselte a malacoknak, kapálni segített. Szépen berendezte a szobát, hármass ablakot csináltatott, hosszú, új függönyt vett, a földet linóleummal borította. A kemencét lebontották, szép kályhát tettek a helyére, új sezlont vásároltak.

Boldi szombaton érkezett, fia aludt, felesége vizet melegített a lavórban, megmosta a hátát, feltörölte a kipocskolt vizet, vacsorát adott. Beszélgettek, elfűjták a lámpát, aztán csend lett.

Gáborka reggel látta meg apját, hálasan csillant a szeme.

- Mit hoztál?

Elvette a játékot, cukrot, szorosan Boldihoz simult, parányi tenyerével megfogta az arcát:

- Jó, hogy itthon vagy.

Aztán kiszaladt nagypjához a kisvégibe.

- Jöttünk az óvodából - mesélte az anyja. - A saroknál, háttal felénk egy férfi állt, apukám, édesapukám, kiabálta a gyerek. Hiába szóltam rá. Majd megtorpant, láttad volna az arcát, azt hittem, szívem szakad meg. Sírt keservesen. Meg se tudtam vigasztalni - tördelte kezét Pölös Anna.

Hallgattak, Boldi felöltözött, kiment az udvarra. Leült az ól előtti tuskóra, cigarettára gyújtott.

- Cigaretta? - kapta fel az elhajított gyufaszálat a fia. - Az én cigarettám?

- Tied.

Elnézegette a gyereket. Irgalmatlan düh, tengernyi szomorúság szorult a szíve fölé.

Annáék Pestre utaztak, Boldi a pályaudvaron várta őket. Alig fértek az albérleti szobában.

Bámulták a kirakatokat, vásároltak. Kimentek az Állatkertbe, Gáborka boldogan kiabált:

- Nézd, oroszlán!

Csillogott a szeme, szorosan markolta kettőjük kezét.

- Micsoda tömeg - szólt Anna. - Rosszul lesznek tőle.

Vendéglőbe mentek, két rántott szeletet kértek, három terítéket. Az asszony ügyetlenül evett, csikorgott a tányér a kése alatt, az ura elvörösödött.

Három nap múlva utaztak haza, Boldi kikísérte őket a Nyugatiba, megváltotta a jegyet. Akkor vette észre először, hogy felesége ruhája falusias.

Pölös Gábor kihajtotta tehenét a Homokra. Bontotta a kunyhót. Búzára, kukoricára fogta a Kettős dombot. Felrakodott a szekérre, meggyújtotta a megfakult szalmát, korhadó csutka-szárat, felásta a kunyhó helyét, kukoricaszemeket vetett a földbe.

A kanálistarton szalonnázott. Gáborka fája megnyúlt, zöld lombot eresztett. Elszomorodott, régi napok jutottak eszébe, a hóttbeteg asszony, a Boris tehén, a húséges téglaszínű kecske, beszélgetések a kunyhó előtt. Ijedten kapta fel a fejét, mintha hallotta volna a jég kemény verését és Jós Sándor nagyon szomorú dalait. Felállt. Tehenét a szekérhez vezette.

A Józsa-tanyánál az öreg mezőőrrel találkozott:

- Mi az? Csordás lettél? - csipkelődött az öreg Kun.
- Enyém ez, a magamé. Tavasszal telepítik a szőlőt?
- István-apánk járta ki. Nehezen engedélyezték a tanácsnál.

Sokat telepítettek. Kézpénzzel fizetett a Csillag. Az öreg Kun arca fénylett, szaporán került a kocsi körül.

- Lesz ezután borunk. Szólj, ha megszomjaznál.

A halastónál is telepítéshez készülődtek, apró kis gátakat lapátoltak össze, lucernára cserélték a halakat.

- Megemberelik magukat - motyogta a kertész.

A saroknál megpillantotta Szentpéteri Ferust. Zöld lódenkabátja, micisapkája messziről elárulta.

- Ganéj, kilincselhetsz a lottócédulákkal.

Novák Józsi traktorra került, szántott. Hét végén elcsigázva érkezett haza, leült az asztalához:

- Mit főzött? - reccsent rá anyjára.
- Krumplilevest galuskával.
- Hús nincs?
- Miből? Nem mondanád meg?
- Hazaadom a keresetemet.
- Nagyra vagy vele - legyintett fogatlan anyja.
- Főzzön rendes ételt!
- Rám ne ordíts! Fene se győzné a hasatokat hússal telerakni!

A cselédháziakra szép napok jöttek. Villanszerelők dolgoztak a majorban. A gyerekek ámuló szemmel figyelték az oszlop tetején ügyeskedőket.

- Bekötik a villanyt - szólt Nemes Lajos. - Mindenütt ég.
- Nem rontjuk a szemünket.

- Jó lesz a gyerekeknek, esténként tanulhatnak.

Autó érkezett a szerelőkért, vidáman rakták fel csomagjaikat. A cselédháziak megálltak az ajtóban, tanácstalanul nézték.

- Elmennek. Készen lettek - szaladt Nemes Lajos. Kiabált: - Kapcsoljátok fel a villanykapcsolókat!

A szerelők már az autón ültek. Az egész majorban hirtelen fényesség támadt. Az asszonyok felsikoltottak, a gyerekek ugráltak, tapsoltak.

- Kigyulladt a villany!

- Ezt is megértük.

- Sose hittem volna! Villany legyen a lakásban?

- Urak lettünk - nevettek. - Már csak a pénz hiányzik.

A teherautó elindult, integettek utána.

Péteriné otthon maradt beteg kislányával. Meleg napokon Jutkát kifektette a ház elé, sok gyerek ricsajozott körülötte. Anyja megetette, megitatta. Nem sírt, régen nem tudott már sírni.

Előleget fizettek. Nemes Lajos és Péteri takarékbetétkönyvet váltott, Potornaiék, Novákék ruhákat vettek. Beszélgettek.

- Tanulni adom Zsuzsát.

- Tanulna mind, Józsi is. Paraszt nem akar lenni. Tudod, mit talált ki? Vegyek neki motorbiciklit.

- Motorbiciklit?

- Összerakja az árát a keresetéből.

- Nekem sose volt biciklim.

Fák árnyéka mozdult a szélben. Nemes Lajos akkor jött a faluból. Iskolába iratkozott, hetenként kétszer kerékpárral bekarikázott. Éjszakáig világolt náluk a fény. Potornai nevetett.

- Öregségedre hülyülsz meg? Vagy elnök akarsz lenni? Szóljál, megválasztunk iskola nélkül.

Nemes Lajost nem bosszantotta. Csendesen, őszintén válaszolt:

- Minden megtörténhet. Az is.

- Miniszter leszel te, látom. Marhaságokkal tömték tele a fejed. Meddig kínlódsz?

- Csinálgatom.

- Titkár leszel a végén.

- Az, az. Otthon, a családban.

Novák Józsi új ruhát és kerékpárt kapott.

- Urat nevelsz a kölyködből? - ordított az apja. - Nem járhat gyalog?

- A keresetéből vette.

- Miféle keresetéből? Ilyen koromban én cséplőgépnél dolgoztam, mégsem volt még gatyám se!

Mérgesen csapta be az ajtót.

Potornaiék legnagyobb lányát, Zsuzsát felvették a középiskolába. Szeptember elején új bőröndbe rakta ruháit. Anyja elkísérte. Amikor kiléptek a cselédház ajtaján, a gyerekek csodálkozó szemekkel néztek utánuk, a lányon új ruha volt. Megcsókolta a kisebbeket, búcsúzkodott. Apja az istálló előtt állt.

- Viselkedj rendesen - nézett végig a lányán.

Nekivágtak a gyalogútnak, nem fordultak hátra. Potornai cigarettát dugott a szájába. Kijött Novák is:

- Urat nevelünk belőlük.

- Nekik legalább sikerüljön.

Az iskolánál megálltak, Potornainé megilletődött, nagyablakos kőépület nézett vissza rá. A folyosó hűvös volt és komor. Gyámoltalanul álltak.

Tiszta, szép szobába került Zsuzsa. Fehér vaságyak sorakoztak, pokróccal letakart ágyak, virágok az ablakokban. Lányok rakosgatták holmijukat a szekrényekbe. Hangoskodtak, nevettek.

Az asszony félénken várakozott, összekulcsolta kezét, tenyerében zsebkendőt szorongatott. Ide-oda tekingetett, Zsuzsa bőröndjét az ágyra tette. Aztán visszamentek az állomásra, a zsebkendő sarkába kötött csomóból előkerült a jegy ára.

- Ne sírjon, édesanyám.

- Örömben sírok.

A vonat ablakából jó ideig látszott a megviselt, fekete kendős arc.

Zsuzsa este olcsó hálóingében félszegen bújt takaró alá, elnézegette a többieket. Hálópizsában, köntösben levelet írtak, beszélgettek. Elpirult. Nem is annyira a hálóinge bántotta, az otthon jutott az eszébe, lábbal fekve a többieknek, négyen a nyikorgó ágyban. Mégis szívesebben hazafutott volna.

Enyhe volt az őszi. Még kinyitották az ablakokat, gyerekek csellengtek az udvaron, Péteri Jutkát napközben kihozták a napra.

Nemes Lajost megválasztották párttitkárnak. Potornai megjegyezte:

- Mondtam, viszed valamire.

- Mást is választhattak volna.

- Ne szerénykedj. Később le se szarsz bennünket.

- Tanulj te is.

- Minek? Titkár anélkül is lehetnék - gúnyolódott. Nevettek.

Gavalléroskodott István-apánk. Szép summát fizetett.

Jós Sándort elütötte egy motor. A templomnál levő kanyarban fejére esett, biciklije tönkrement, a motor is megrongálódott. Többen köréjük sereglettek. Ő felugrott, feje, arca megdagadt. Később szirénázott a mentő.

- Nincs semmi bajom. És pénzem sincs.

- Jöjjön nyugodtan, hazaengedik, ha baja nincsen.

A kórházban megvizsgálták, bepólyálták a fejét. Bent tartották egy ideig. Harmadik héten keresték, fizetnie kellett volna a mentősökért, a kórházi ápolásért.

- Nincs pénzem.

A motoros kártérítést követelt, több ezer forintot. Kijött a végrehajtó.

- Itt lakik? - nézett szét az ólban.

- Itt.

Ráírta a papírra: fizetéseképtelen.

11

Agitátorok lepték el a falut, házról házra jártak. Pölös Gábort is megkeresték. Hajthatatlan maradt.

Először.

- Nem azért vettem, hogy belépjek. Jó lesz az unokámnak.

- Egyedül mire viszi?

- Ember voltam eddig is.

- Máshol mérik ki a földet, nem a javából.

- Föld lesz az.

Másodszor.

- Mi lesz velem, ha nem bírom a munkát?

- Segíti a közös.

- Miből?

- Ami összegyűlik.

- Sokan megöregszünk. Ki ad kenyeret?

- A közös.

- Annak se tud eleget adni, aki dolgozik, nem nekünk.

- Jobban gazdálkodnak, jobban boldogulnak.

Harmadszor.

- Csak a maga írása hiányzik.

- Fog is.

- Addig pedig a nyakára járunk.

- Elfáradnak abban.

- Újra kezdjük.

- Én is.

Később.

- Mindenki belépett, ősszel kezdik a munkát.
- Kezdjék.
- Másik szövetkezet alakulhat, választhat kedvére.
- Alakuljon.
- Kertészetet csinálnak. Irányíthatná.
- Nem értek hozzá.
- A Homokon lenne.
- Legyen.

Kékebbek lettek a reggelek. A fákról minduntalan lecsúszott a köd. Behívták a tanácsra. Kevesen várakoztak, falubeli senki. Megyeiek. Asztal állott középen, rajta belépési nyilatkozat, toll.

- Írja alá.
- Nem írom.
- Jól meggondolta?
- Jól.

Fejébe nyomták a kucsmát, erőteljesen. Többször is. Belevörösödött. Szó nélkül aláírta a nevét, s kifordult köszönés nélkül.

Boldi jól keresett. Megszerette az üzemet, teherautóval járta a várost. Esténként elromlott a kedve, belépett albérleti szobájába, ahol nem várta senki. Gáborkára gondolt, Annára. Mi lehet velük? Aludni nem tudott, minduntalan várt, remélt valamit.

Bizakodott, lakást szerezhet. Amikor visszaindult Pestre, haragudott a világra. Megcsókolta a feleségét, végignézett alvó fián. A vonatban elaludt, horkolt a végállomásig. Fizetésnapon postára adta a pénzt, megivott két korsó sört, és moziba ment. Egyformán peregtek a napok.

Egyszer Bendő Bélával találkozott, feketét ittak, majd konyakot. Hangulatos presszóban ültek, táncoltak. Később a Margitszigetre mentek. Már kibújtak a fűvek, friss szél szaladt felettük. Lány is akadt, rúzsos volt a szája, Boldi erőszakosan hátradűtötte.

Legközelebb kevesebb pénzt adott postára.

A cselédházak közelében építkezett a Csillag, száz férőhelyes istállót. Gépek jöttek, odahúzták a major közepére, Novák Józsi gyakran nézegette.

- Ingyen adják?
- Hitelre. István-apánk elintézte.

A Józsa-tanya is megelevenedett, alakították, borpincét és raktárt építettek. Az öreg Kun fontoskodva magyarázott a kőműveseknek.

- Olyan szőlőt terem, csodájára járnak. És jó bort, nem kell mindjárt kocsmába szaladni.

Józsi jól keresett, motorra gyűjtött, takarékbba tette a pénzt.

- Vegyen három malacot - adott pénzt anyjának. - Egyet levágunk karácsonyra, kettő kell a motorra.

- A kukorica? Talán az égből hull?

- Termett. Nem?

- A többieket miből ruházzam? Nem mondanád meg? - tette csípőre kezét Novákné.

- Fizet a Csillag, István-apánk jól fizet.

- Ennyi kölyökre a bank is kevés volna.

- Tartsam el a családot? Nekem mi marad?

- Önző kutya vagy!

- A ruhára is pénz kell. Újat szeretnék, kezdődik a tánciskola.

Potornai Zsuzsa hazajött. Böröndjéből szedegette a ruhákat, cukrot adott a kisebbeknek. Kinyitotta a szekrényt, megdöbbsent a rendetlenségen. Takarítani kezdett, lebbencset főzött. Tisztaságot, rendet varázsolt.

Nyitott ablaknál aludtak. A szobában semmi sem változott. Kerülte az álom, elviselhetetlenül keménynek érezte a régi ágyat. Kinyújtózni nem tudott.

- Megnőttél. Legközelebb vőlegénnyel jössz.

- Várhatjátok.

Dolgozott egész nyáron. Összegyűjtötte keresetét, anyja eladott két süldőt és az árát neki juttatta. Kezdődött az iskola. Szépen összehajtogatta ruháit, a könyveket legalulra tette, megcsókolta testvéreit, elkészönt.

- Vigyázz magadra!

- Minek tanul? - kíváncsiskodott Novák.

- Ki tudja előre? Ahogy sikerül.

Az istállónál ültek, Potornai az orrát piszkálgatta.

- Tanuljon, ne túrja a földet. Tanárnő is lehet.

- Lehet. Még orvos is.

Elégedetten, kényelmesen szívták a cigarettát. Péteri lehangoltan lépkedett az ólhoz.

- Rosszul lett Jutka.

- Szegény kislány, ő kifogta.

- Nem viszik intézetbe se. Állandóan mellette van az asszony.

- Nagylány lehetne.

- Előbb született a Boldi fiánál.

Nemes Lajos megérkezett. Nem ült le.

- Kezdjük, emberek? Kezdünk?

- Kezdhetünk, ha annyira akarod.

Feltápáskodtak. Etették a teheneket, tiszta almot szórtak alájuk.

- Nem sokáig csinálom. A központba visznek. Irodába.
- Mindig mondtam, felviszi isten a dolgod.
- El ne kerülj bennünket jó módodban.
- Ugyan. Miért mondjátok?
- Íróasztal mellől másként lát az ember.
- Nemes Lajos maradok ott is.
- Láttunk mi már karón varjút. Akinek tele a hasa, jobb kedvvel nézi a világot. Más szemmel.

Csendben dolgoztak. Fejték a teheneket.

Péteriéknél sokáig égett a villany. A kicsi asszony fáradtan varrt az asztalnál, merev, hideg arccal pillantott néha Jutkára. A kislány már nem sírt. Elmúlt a rohama, egyenetlenül lélegzett.

- Jól van?
- Alszik.

Péteri mosakodott, evett. Felesége szomorkodott.

- Mi bajod?
- Semmi, az égvilágon semmi.
- Nem tudunk rajta segíteni.
- De a másikon igen, vagy ő is felszedi a nyavalyát. Elmegyünk. Összegyűlik a pénz s elmegyünk. Talán máshol Jutka is meggyógyul.
- Nem bírunk a házzal.
- Akkor is elmegyünk, menekülni kell innét, nem akarom, hogy itt maradjunk.

Hosszúra nőtt a vénasszonyok nyara. Pölös Gábor letörte a kukoricát, hazahordta a szárat, megtelt az udvar. Széna, szalma, kukoricaszár és tökök nagy csomója szorult a kerítés mögött. A fehér vászonzacskók ott lógtak a kamrában. Egyikben búza-, másikban kukoricaszemek, amivel fizetett a föld. Kalászkok, kukoricacsövek díszeltek a falon.

Egy zacskót leakasztott. Kocsi elé vezette a tehenét, hámot lökött a nyakára. Unokája megcsinálta már a leckét.

- Jössz kocsikázni?
- Hová mégy?
- Ahol a dinnye termett.
- Én is megyek. Lesz dinnye?
- Nincs már, csak alma van, aszalt alma.
- Az is jó.

A tehen kiballagott a Homokra, legelgetett a csatorna partján, Pölös Gábor unokájával felment a Kettős dombra.

- Ez volt a földünk.

Gáborka ökörnyalat vett észre, utánairamodott.

- Nem terem többé. Se dinnyét, se paprikát.

Lekuporodott az elárvult dombra. Szép, őszi nap sütötte a határt. Bakancsát lehúzta, mozgatta lábujját, a gyerek visszafutott, kezére csavarodott ökörnnyállal.

- Elszáll?

- El. Ha elengeded, elszáll.

- Nem engedem. Hazaviszem, jó?

- Jó.

Megint lefutott a dombról. Ő meg csak várt magába roskadva. Meztelen talpával meg-megdörzsölte a földet, mint azelőtt. Cigarettaát se keresett. Később felállt, lépett néhányat.

- Levetted a cipődet?

- Le.

- Én is leveszem, jó?

Előkerült a fehér vászonzacskó. Csutkatóval megkaparta kicsit a földet, s a homok szétomlott lábánál. Telerakta a zacskót, száját bekötötte.

- Hazavisszük?

- Haza.

- Nekem adod?

- Neked.

Felvette bakancsát.

- Hideg már a föld, könnyen megárthat.

Lépkedtek a dombról a csatornához. A gyerek nagyapja kezét fogta.

- Nincsen meg az ökörnnyál - pityeredett el. - Keressük meg, úgy sajnálom.

- Már nem lehet.

Sírva fakadt. Akkor is sírt, amikor a szekérhez értek. Öregapja megsimította a fejét.

- Ne sírj. Hosszú az út előtted, találász eleget.

A szekérderékba ültek. Szólongatták a tehenet, hogy hazaérjen.

Mozgalmas lett a falu, a Népörbe jártak az emberek. Vitakoztak, szívták kegyetlenül a cigarettaát, egyszeriben tudni akarták, mihez kezdjenek, mit hogyan csináljanak. Csak Pölös Gábor nem nyitotta meg a kilincset. Az alakuló gyűlésre se ment. Odatelepedett a kályhához, tökmagot rágott, meséket mondott Gáborkának, sorra kerítette katonaélményeit.

Megkezdtek a leltározásokat, jártak házról házra. Összeírták, ki mit visz a közösbe. Megbecsülték a jószágot, a szerszámok értékét, hozzájuk is bekopogtak.

- Hogy leszünk? Mivel lépsz be? Lovad, kocsid, tehened van-e, amit a Csillagnak szánna?

- Nincs.

- Malac?

- Nincs.

- Semmit se adsz?

- Semmit.

- Mégse kellene így. Üres kézzel lépj a szövetkezetbe?

- Tökmagot vihetek.

- Szekér sincs?

- Nincs. Eladtam.

Hátrament az ólba. Csutkaszárat lökött a jászolba, a kazlak közül kitolta kocsiját, szétszedte, felrakta a padlásra.

Boldi karácsonykor megérkezett, apósa felállította a fát, Anna és Gáborka díszítette. A gyerek mindenkitől kapott ajándékot: szánkót, autót, labdát, meséskönyvet, aszalt almát és narancsot.

- Te ettél narancsot? - kérdezte nagyapjától.

- Nem ettem.

- Pedig finom. Nagyon szeretem.

Áhítattal figyelte a fát. Meggyújtotta a gyertyákat, szikrázott a csillagszóró.

- Mind az enyém?

- Mind.

- Jövő karácsonyra lakásunk lesz - súgta Boldi.

- És ha mégsem?

- Megígérték.

- Nem tudok sokáig így élni - szólt Anna.

- Ne félj. Elköltözünk.

- Jó nekem itthon, csak együtt lehetnénk.

Gáborka odabújt Boldihoz. Verset mondott, csókolgatta.

- Szép apukám. Úgy szeretlek.

Elaludt. Kinyújtózkodva szuszogott, megnőtt, nagyfiú lett, iskolás, Boldi végigsimított haján és megfogta a tenyerét. Izzadt.

- Jövőre együtt leszünk, itthon vagy Pesten, de együtt.

12

A rügyek duzzadtak, hangosan szaladtak a traktorok, megszínesedett a határ. Pölös Gábor a kertészetben kezdte a munkát, idősebbek pizsmogtak mellette, alig haladtak valamicskét. Megállott mellettük István-apánk.

- Hogy mondja a föld?

- Mondaná is, meg nem is. Nincsen, aki értse.

- Maga se, bátyám?

- Érteni érteném, ha az enyém lenne.

- Ebből élünk. Visszaút nincsen, soha többé.

Anna is kijárt, Gáborkát reggelenként iskolába küldte, munka után mosott, vasalt, fáradtan esett ágyba. Keze eldurvult, sarkán kirepedezett a bőr, elhasznált ruha lötyögött rajta.

Szombatonként fiát ünneplőbe öltöztette, csirkét vágott, vizet melegített, várta az urát. Befutott a vicinális, égett már a lámpa.

- Mit hoztál? - ugrott a gyerek az apjához.

Vacsoráztak. Pölös Gábor keveset maradt a szobában, átvonult a kisvégibe. Gáborka hamar elaludt, Anna elfújta a lámpát, odabújt az urához.

Sok virággal jött a húsvét, jó szagokkal. Erősen zöldült az árok partja, napos időben a föld és fű szaga csapódott, Anna fodrászhoz szaladt, telehozta a bekötött üveget.

Boldi kölnit vett fiának, Bendő Bélával a Nyugatiban találkozott. Vonatindulásig egy kis presszóban söröztek. Csinos felszolgálónő hozta az italt.

- Nem rossz.

- Igazán helyes.

- Meglocsolnám, a vonatot is elengedném.

- Te hiányzol éppen.

Nevettek, ittak, cigarettáztak.

- Nem is te.

Otthon Anna poharakat rakott az asztalra, sonkát és süteményt. Szép húsvét volt, tele hassal ültek a szobában, itták az olcsó bort, Gáborka festett tojásokat hozott. Együtt volt a család.

- Jó tavasz jár. Csak a nyár is kedvezzen - szólt Boldi.

- Silány a munka, nem hoz áldást. Kimegyek nyolckor, még senki. Aztán jönnek a többiek. Hozzákezdünk, egyik cigarettázik, másik leül, dél van. Eszünk, alszunk, már jöhetünk vissza. Ez István-apánk szövetkezete, a Vörös Csillag?

- Befogják még magukat, attól ne féljen. Ingyen sehol se fizetnek.

Anna megviseltnek, elcsigázottnak látszott. Az ünnep elszaladt, Boldi visszautazott Pestre.

Mikor szabadnapot kapott, elment a presszóba. A felszolgálónőnek konyakot rendelt. Hazakísérte, de semmi se történt.

Találkoztak. Irén elvált férjétől, elegánsan járt, barátokat tartott. Boldit megbűvölte a gyönyörű asszony. Ha közelében volt, nem létezett más, csak ő, szavát figyelte, mozdulatát, be nem telt vele. Úzte és visszafogta a szegény-szavú kicsinyesség, gátlásosság. Egyre jobban érezte, magához kell láncolnia, de tanácstalan volt és gyáva.

Hihetetlenül fogadta be először. Meleg, fullasztó este volt, a helyiség üres és kicsi. Bezárták az ajtót, készülődtek, Irén ledobta köpenyét, és nyári ruhájáért nyúlt. Boldi ígérvé, megszégyenülten állt ott, tudta, ha előrelép, elég az örömtől, ha marad, megöli a kívánczóság.

Lépett. Maga alá gyűrte a nőt, odafeszítette a presszógép pultjához.

Amikor elszállt belőlük az öröm és az erő, Irén kicsit bosszúsan, kicsit ingerkedően szólt:

- Kakaskám! Mindent módjával.

A jól berendezett lakásban fürdőköpenyt vett elő, megmutatta a fürdőszobát. Feküdtek. A napfényes szobában hihetetlennek tűnt minden, a földig érő függönyök, választékos bútorok, a szép testű asszony.

- Volt valakid?

- Soha.

Csodálatos napok érkeztek, ragyogott minden, elfelejtette övéit, a falut. Pesttől, hirtelen jött boldogságától már nem tudott megválni, az elűző szegénység rongyait levetette.

Egyszer vidékre vitt árut. Ráért, nézegette a kirakatokat. Barna mackóra lett figyelmes, gyilkos szorítás fogta a mellét, érezte Gáborka izzadó tenyerét, barna haját látta, elálló két fülét.

- Nincs talán bajod?

Megvette a mackót, meghalt benne a lélek.

Irénhez költözött. Jól éltek, házasságról nem esett szó. Kéthetenként látogatott a faluba. Felesége megérezte eltávolodását:

- A fiadra gondolj. Mi lesz belőle? Eldobnád magadtól? Mostoha kezére nem adom.

Nagy szomorúságok fogództak a férfi szívében és nagy örömök.

Anna nap nap után karikás szemmel ébredt, idegesen kapkodott, Gáborkára kiabált, végigvágott rajta. Mindig levelekre várt, de nem érkeztek sohase.

Boldi Szent Istvánra hazautazott. Fiának cipőt vett, feleségének kendőt. Szegényesnek, kopottnak látta a sokszor megcsodált utcákat, por rakódott a házak falára, semmiben sem lelte örömét, csak Gáborkában. Nagyra nőtt a gyerek, együtt mentek a piacra. Anna főzött, kapkodva dolgozott, mosott, vasalt, készítette az útravalót. Használt ruhában forgolódott.

A piacon bódék sorakoztak, felállították a sergőt és a körhintát. Sokan ácsorogtak, sört rendeltek, sült kolbászt faltak. A cselédháziak hordók mellett várakoztak, korsóból itták a sört. Boldi hozzájuk lépett:

- Hagytok talán, vagy mi az isten?

- Nem hoztál?

Kezeltek. Gáborka szorosan apjához simult.

- Mire döntesz? Viszed a családod?

- Vinni vinném.

- Lakás nincs?

- Az.

Fogyott a korsókból. Novák tenyérrel törölte száját.

- Szegény embernek egyformán szól a harang mindenütt.

- Igaz.

- Több kerül már - szólt Péteri.

A fiú türelmetlenül rángatta apját. Sátrakhoz igyekeztek, a sergőnél megálltak.

- A lóra ülök.

Gyerekek figyeltek. Gáborka fehér lóra kapaszkodott, fekete sörényűre. Boldogan mosolygott.

Kezdődött az ünnepség. Az emelvény köré gyülekeztek. Akácfák tartottak árnyékot, fekete kalapok sokasága villant.

- Úgy szólt, mint tavaly - mondta Potornai. Visszamentek az üres hordóhoz. - Láttátok? Kinyalta magát Nemes Lajos.

- Ha valaki pódiumra kerül.

Sárgára fonnyadt füvek tikkadtak lábuknál. Szentpéteri Ferus keringett a sátrak körül, hóna alá szorította a lottó- és totószelvényeket. Sört kért, aztán eltűnt.

Boldiék a céllövöldéhez mentek, onnan a mézeskalácsos sátorhoz. Csillogott a gyerek szeme. Hazaindultak. A cselédháziak tanyáztak, az öreg Kun velük.

- Le se tagadhatnád - simított Gáborka fején.

- Azt mondták gyerekkoromban, köszönj mindenkinek, nem tudhatod, melyik az apád - nevetett Potornai.

Elharangozták a delet, kevesen maradtak a téren. A cselédháziak daloltak.

- Ne igyatok, elég már!

- Elég? Nekem sohase elég.

Lerészegedtek. Egymást támogatva botorkáltak, az öreg mezőőr erősen imbolygott, átvágott a szélmalom irányába.

Boldi lehajolt fiához, megcsókolta. Apró fájások rándultak a szívében, Irén jutott eszébe, tiszta teste, meleg ölelése. Elvörösödött. Nagy távolságra érezte a cselédháziakat, utálkozva gondolt a vizes falakra, a mindig bűdös budikra. Egyszer Potornai és Novák részegen tántorgott haza, vörös, elhasznált drapériával. Kiakasztották a klozettra, ajtó helyett lógott sokáig.

Öreg Boldi eperfa alá terítette pokrócát, azon hevert. Meglátogatta a fia és az unokája. A ház előtt több zsák búza hevert.

- Előleg?

- Az. Jobbra fordult.

- Valóban?

- István-apánk meghozta a szerencsénket.

Gáborka a zsákokon ugrált. Egyiknek megoldódott a szája, piros szemek ömlöttek szét a földön. Önfeladten játszott.

- Kombájnnal arattak. Én is vezettem.

- Maga? Ért hozzá?

- Szeretnék.

Potornai Zsuzsa bejelentette, nem tanul, itthon marad. Apja veszekedett:

- Ezért neveltelek? A számból kivettem a kenyeret, és szégyent hozol rám?

- Munkába állok.

- Hová? Szabad kérdezni?

- Mindegy, vissza nem megyek.

- Vigyázz! Ha gyereket löknek alád, megöllek!

Mogorván ült ki az ajtó elé. Csillagos éjszaka óvta a tanyákat. Novák szuszogását hallotta, az ólak felől jött, nadrágját gombolta. Halkan motoszkáltak az éjszaka zajai. Bent megreccsent az ágy, horkolás hallatszott. Hűvösség szállt az égből.

- Mégse tanító lesz?

- Nem.

- Magunkfélének minek is.

- Itt rohadjon velünk? Mihez kezdjen?

- Megvan! Szólunk Lajosnak, azért titkár.

Nemes Lajos besegítette az irodába Zsuzsát. Jól keresett a lány, csinosan öltözött.

Novák Józsi fizetését nem adta haza, kiváltotta a takarékból a pénzét, a gépállomás teherautójával a városba utazott. Kiválasztotta a motort. Aprólékosan nézegette, került vele. Megvásárolta és azzal indult vissza. Megállította a cselédházaknál, köréje gyűltek, anyja hitetlenkedve csapta össze tenyerét.

- Szent isten, megvetted.

Elégedetten mosolygott. Óvatosan ütögette a benzintankot:

- Jöjjön csak, üljön rá.

- Ne csinálj bohócot belőlem.

- Megbír ez kettőnket.

Bátortalanul ült hátulra, fia sebességre kapcsolt.

- Ne bolondozz! Állj meg, leszálok.

Megkerülték a cselédházakat. A gyerekek ordítva szaladtak utánuk, az emberek kiálltak az ól elé, kiabáltak és nevettek. Piheként úszott a jókedv felettük.

Józsi Zsuzsát hívta motorozni. A kiserdőnél megálltak, csókolóztak.

A fiú gyűjtötte pénzét, haragosan kiabált anyjára, ha nem került hús ebédre. A rendetlenségért is. Mindent felforgattak, összegyűrtek testvérei, ünneplő ingét a szekrény aljából ráncigálta elő.

- Egyszer szabaduljak innen, mielőtt megesz a tetű.

Derékig mosakodott a lavórban, öltözött. Gázt adott a motornak. A templom előtt állt meg, Zsuzsát várta. Az erdő csendes volt, barátkozó. Nagyra nőtt a fű, kirajzolódott, ahol feküdtek.

Potornainé lehangosabbra kapcsolta a rádiót, vasalt és csomagolt: Bandi indult tanulni. A rozoga szekrény tetejéről előkerült a kollégiumot járt bőrönd.

- Lekísérlek a faluba - tördelte kezét az asszony.

Potornai éktelen krákogással közeledett, borotváltan, svájcisapkában. Oldalszakállt növesztett.

- Micsoda díszkíséret! Miniszter leszel, vagy mi az isten?

Félrehívta fiát, üres cigarettásdobozba pénzt csúsztatott.

- Járj szerencsével!

A kőkrisztusra bámult, lekapta sapkáját. Aztán sietve elvonult. Nemes Lajos feltűnt az istállónál. Cigarettaát kínált.

- Elfelejtetted az utat? - esett neki Potornai.

- Te elfelejtenéd?

- Már nem tudjuk.

- Ők többre viszik - mutatott Nemes Lajos a házak előtt játszadozó gyerekekre.

Hallgattak. Péteri Jutkára gondoltak, nem hozták ki a jó időre, rossz éjszakája volt.

- Sokat megérhetünk mi is. Futja az időnkéből.

- Nem kell nekem semmi, csak jóllakhassak.

- És a ház? Elfelejtetted, amit a földre rajzoltunk?

- Hol van az már? Rátapostunk.

- Házak nélkül nem érdemes élni. Mindenkinek lesz háza. Gulyás Imrének is sikerült.

- Elköltözők innen. Elviszem Jutkát.

- Egyszer én is elköltözők - nevetett Novák. - Szagolhattok utánam. Ott legolcsóbb a házhely, a „Béke Tsz-ben”, a temetőben.

Szentpéteri Ferus hamuszínű arca megjelent a kocsmában. Elnyűtt, zöld lódenkabátjában lépett az emberekhez, Novák a sarokból figyelte.

- Aggyík cédulát.

- Pénzed van?

- Annyi van.

- Ki tudod tölteni?

- Nem. Segítsen.

Ferus megjelölt öt számot. Letépte a szelvény kisebbik részét, odaadta.

- Hozzon szerencsét!

- Jó helyre hozná.

- Lenne miből innod?

- Lenne. Adnék magának is.

- Bajosan. Holnap elmegyek, messzire. Végrehajtónak, vissza a szakmába. Itt nem kellettem, kiutáltak, máshol jó leszek.

Hideg lett, Novák fázósan kapkodta a lábát. Elnyűtt kabátjában didergett.

- Elittad a csizma árát? - kérdezte István-apánk.

- Jól adja. A csizma ára? - röhögött a tehenész, sárga foga kivillant. - Nem láttam, csak másnak a lábán.

- Bakancsod van?

- Nincs.

- Az előleg, amit kaptál?

Tenyerét mutatta. Megfordította, és az elnök elé tartotta:

- Lát benne valamit?

- Nem én. - István-apánk megsajnálta. - Gyere a lakásomra.

- Értettem.

Szépen lakott az elnök. Novák a konyhaajtóban megállt:

- Eljöttem.

Nem mozdult onnan, kíváncsian pillantgatott. Az elnök kopottas öltönyt adott.

- Felpróbálsz?

- Minek? Ilyen való nekem.

Összébb húzta magán foltozott gúnyáját. Ijedtség villant a szemében.

- Jó ez.

- Akkor vigyed. Ezt is - mutatott István-apánk két bakancsot. - Mezítláb többet ne lássalak!

- Igenis, elnök úr.

Kigyalogolt a cselédházakhoz. A gyerekekre pillantott. Előkotorta késes borotváját, a homályos tükörben megborotválkozott. Belépett a bakancsba, felemelte lábát, mozgatta, járkált.

- Mi lesz ebből? Nem lesz baj? - ijedezett a felesége.

Ügyet se vetett rá. Leráncigálta a kabátját, földszínű, szakadozott inge látszott.

- Hol az ünnepi ingem?

- A szekrényben.

Felvette. Rá a kabátot.

- Jó mi?

Tüntetően vonult az istállóba. Zsebre dugta kezét, leereszkedő pillantásokkal figyelte a többieket. Méltóságteljesen köpött, cigarettát kotorászott, szájába dugta.

- Kicsípted magad, mint szarospista Jézus nevenapján - röhögött Potornai.

- Tinófejűek.

Az új ruhájában dolgozott.

Az öreg Kunt behívták az irodára. Meglepődött. Hamarjában körbejárta az István-szőlőt, megnézte a pince ajtaját, rendben talált mindent. Igazított kucsmáján, madzaggal átkötötte esőköpenye derekát s elindult. Botját se tette le.

- Hívtak - lépett be kopogtatás nélkül.

- Jöjjen csak.

Voltak ott többen a vezetőségből. Az öreg csősz kezébe fogta kucsmáját, köhintett.

- Üljön le. Tudja, miért kértünk?

- Megmondják.

- Kített a szolgálat.

- Kített? - rémült meg az öreg és elsápadt.

- Ezzel az esztendővel.

Meg se mozdult. Egyik kezében botját tartotta, másikban a kucsmát. Elerőtlenedett nagyon.

- Januártól jár a nyugdíj.

- Értem én, mindent értek.

- Akkor mi baj van? - kérdezte az elnök.

- Ne járjon a nyugdíj.

- Ne járjon?

- Ne hát.

- Mindenkinek jár, aki rászolgált, magának is. Inkább örülne.

- Hiszen örülök. Csakhogy a szőlővel mi lesz?

- Terem.

- Éppen az, hogy kicsoda vigyázza? Nem lehet akárkire bízni.

- Nem is akarjuk. Vállalhatná továbbra is.

Az öreg Kun csak a szélmalomnál fújta ki magát, s elégedetten bandukolt tovább.

Dér csípte a cselédházak tetejét, Potornaiék levágták egyik hízójukat, Novák és Péteri segített. Világosodásig ellátták a jószágokat, aztán kedvükre ittak, szalmával perzseltek, a gyerekek kiabálva futkostak a tűz fényében. Gyorsan dolgoztak. És ittak. Zsuzsa dugdosta az üveget, le ne részegedjenek.

- Sajnáljátok? Saját disznótorán se ihat az ember?

- Bor van? - kérdezte Novák.

- Disznótorba jöttél, nem kéregetni - húzta ki az itókát Potornai az ágy alól. Délután hamar megetettek, megfejték, beállítottak a kicsi lakásba, alig fértek.

Kártyáztak, ittak. Az asszonyok tányérokat raktak az asztalra, kanalakat és villákat, vacsoráztak. Faltak. Novák hangosan bőfögött, Józsi térdét Zsuzsáéhoz szorította. Sokat ettek, csámcsogva nyelték a hatalmas hurkákat. Ittak.

- Mikor vágtunk utoljára?

- Régen. Nagyon régen - legyintett a tehenész -, már nem is emlékszem rá.

- A másikat eladjátok?

- Más zabálja meg?

Eltikkadtak. Nagyokat kortyoltak a poharakból. Később danolgattak, kibotorkáltak az ajtón, könnyítettek magukon. A fiú kicsalta Zsuzsát, a fal mellett nyomorgatta. Éjszakába nyúlt a cselédháziak első disznótora.

Bővebben jutott a jóból. Kedveskedett a föld, jól fizetett István-apánk. Vásárolgattak. Péteri takarékbba rakta pénzét, Novákék disznót vágtak, együtt mulattak.

Józsi megkérdezte Zsuzsát:

- Leszel a feleségem?

- Mi mást tehetnék? - kérdezte a lány, és szorosabbra ölelte.

Józsi apja másnap átment Potornaiékhoz. A viharvert kanapén terpeszkedett.

- Megbolondultak - mutatott Novák a lányra. - Esküvőt akarnak.

- Minek legyen nekik jobb, mint nekünk?

- Egyszer elkezdhetik.

Több szó nem esett a fiatalokról. Lakodalomra készülődtek, Potornai kihozta az üresen álló lakás kulcsát, szellőztettek, meszeltek az asszonyok, Józsi apjával sátrat állított fel, birkát vágtak, olcsó bort hozattak. A Csillag előleget fizetett.

Egyszerű esküvő volt. Négy hintóval vonultak a cselédháziak a faluba, Novákné és Potornainé sűrűn emelte szeméhez a zsebkendőt, a férfiak otthon maradtak, rotyogott a paprikás, Potornai kivett kevés húst, kóstolgatta. Borral locsolta.

- Finom lesz.

- Milyen lehetne? Bort öntöttünk alá.

Üveget hozott és tiszta poharakat. Töltögetett.

- Éljenek a fiatalok!

- A lakodalom az igazi, eszünk, iszunk, megtömjük a pucort. Jó bor, csak nem csúszik. Nincs mire - tolta feljebb svájcisapkáját.

Húst rakott a tányérra, rágós, fővetlen birkahúst. Böven meglocsolta zsírral.

- Megveti az ágyát.

Falt. Zsír csöpögött a ruhájára. Megforgatta a kondérokát, fát dobott a tűzre, vizespohárba öntötte a bort.

Lármázva szaladtak a hintók. A banda a sátor előtt muzsikált. Megkezdődött az evés-ivás, Novák becsiccsantva, bambán figyelt.

- Igyál, igyál, múlik a nyár - kiabálta. Kidülöngélt a sötétre.

13

Pölös Gábort megkereste az elnök:

- Változott a szoba.

- Anna akarta.

- Boldi? Nem jön?

- Nem.

- Jobb is most már.

- Talán.

István-apánk cigarettával kínálta a házigazdát, és a kertészkedésről beszélt.

- A Homokon lenne?

- Ott. Ahogy maga gondolná.

- A paprika se fizet mindig.
- Akkor bevág a dinnye vagy a paradicsom. Rá nem fizethetünk. Magán múlik.
- Rajtam?
- Maga lesz a főkertész.

Ez váratlanul érte. Ettől kezdve megint sűrűn lépett az ablakhoz. Izgalommal telt meg, egyszer türelmetlenkedett, másíkszor behúzódott a sarokba. Gondolkozott. Megesett, felkapta a kannákat, elsietett a kútra. Bekopogtatott a Csillag irodáján, István-apánkat kereste.

Gulyás Imre, aki megmaradt a sírásánál és a vályogvetésnél, kérdezte tőle:

- Megyünk a Homokra? A kunyhóhoz, ahol a dinnye termett?
- Lebontottam, eljárt felette az idő. Most a közösé lesz ott.
- Jó kis kunyhó volt. Nekem sohase volt szerencsém a földhöz. Annyihoz se, amibe belefeküdhetnék.
- Jobb így.
- Azt hiszed, testvér?
- Így a legjobb.

Kivirult a Homok. A Józsa-tanyánál megerősödött az István-szőlő. Termőre fordult. A Kettős dombon kertészkedtek, melegágyakat készítettek, szekerek hordták a trágyát. Az öreg Kun lelkendezett.

- Ami eddig volt, semmi. Teremtő isten, most mi lesz? Beveted paprikával, paradicsommal a világot.

Pölös Gábor rendet tartott, nem tűrhette a rossz munkát, hajnalok hajnalán érkezett, éjszaka ért haza. Ismét felépítette a kunyhót, berendezte. Ettől kezdve kint élt, unokája sokszor meglátogatta. A kanálisparton kisebb akácfa hozta leveleit. A kertész Gáborka vállára tette a kezét.

- Neked ültettük. A fák, földek és emberek erre mind egyformák. Mire még köztük?

Fizetett a föld. Autók jártak a szélmalom mellett. István-apánk előlegfizetésnél szólt Annának, vigyen ki néhány könyvet. A kertész fitymálgatva forgatta kezében.

- Most tanuljak már?

Kíváncsiságból lapozgatott, végül viharlámpát gyújtott. Kitárulkozott a föld. Rakott szekerek döcögtek, teherautók futottak. Az öreg csősz gyakran odalátogatott.

- Nem hittem volna. Sohasem hittem, hogy ennyire érted a módját - mondta és megült a kunyhó előtt.
- Szerencsés az esztendő.
- A szőlő is mutatja magát. Akkora fürtök lesznek, el se hinném, ha nem látnám.

Sokáig maradtak a kunyhónál.

Boldi szerencsés lett, Irénnek köszönhetette. Egy este az asszony elé ment, várt a sarokban. Idősebb férfi érkezett, örömmel köszönt.

- A férje? Hol dolgozik? - nyújtott kezét.

- A kormánynál. Teherkocsi kormányánál.
- Meglátom, tehetek-e valamit - csipkedte meg az asszonyt.
- Csoda rendes. Anyám ismerőse - mondta később Irén.
- Igazán? - kételkedett Boldi.

Megbékélt önmagával. Személykocsit vezetett, másképpen látta az utakat. Könnyű szívvel hagyta ott régi vállalatát, felégette a tegnapokba vezető utat.

A tárgyalásra hazajött, Gáborkának melegítőt, cukrot hozott. Megnyúlt a fia.

- Nem akarom, hogy elmenj! - nézett rá a fia. Boldi szótlan maradt.

Szépen váltak, búcsúzkodtak.

- Ne menj el, apukám!

- Mennem kell.

- Megint hazajössz?

- Haza.

- Az állomásra nem megyünk?

- Nem.

- Én elmegyek - indult a gyerek. Anna elkapta a kezét, szorította:

- Nyughass, mert agyonváglak!

Mindhárman megdöbbsentek. Boldi keserű ízt érzett szájában. Meggyorsította lépteit.

Potornai Bandi hazajött a kollégiumból. Bekopogtatott a szövetkezeti irodába, István-apánkhoz. Öreg Boldi mellé osztották, a kombájnhoz. Apja ezt mondta:

- Először tizennégy éves koromban arattam. Senki se szólta meg a munkámat. Erre ügyelj.

Izzadtak. Port kavart a hatalmas gép, a szalmarázónál álltak. Nyelték a port. Délben hűvösre mentek.

- Áldott jószág, micsoda esze van - lelkengett öreg Boldi.

- Magának nem sok haszna lesz belőle.

- Nem az én hibám.

Körüljárta a kombájnt, gyönyörködött benne. Zsebéből tiszta rongyot vett elő, törölgette.

- El ne indítsa!

- Hová gondolsz! Nem nyúlok hozzá.

Pár hét múltán visszaindult a fiú. Öltöny ruhát, két inget, két gatyát keresett. Apja mozduatlanul állt az istálló előtt, haja nyakába nőtt, ki-kivillant sárga foga. Marokra fogta a villát, hosszasan bámult a kőkrisztus melletti gyalogútra.

- Elment?

- El.

- Karácsonyra hazaengedik.

- Haza, akkor haza.

Szokatlanul csendben dolgozott. Nagyokat ütött a tehenekre. Zsuzsát szülőotthonba vitték. A cselédháziak nagy hanggal beszéltek:

- Ha fiú lesz, hordó sört veszek és mind megiszom.

- Fiú lesz.

- Mérnököt csinálunk belőle.

- Mérnököt? Inkább agronómust.

- Nem. Ne dúrja a földet, mérnök lesz.

Józsi motorjával szaladgált, vitte a hírt, fiuk született. Potornai sörért kergette gyerekeit. Bádoggannával hozták, alaposan benádaltak.

Szomorú napok kopogtattak az öröm után. Novák Józsi megkapta a behívót.

Nemes Lajos hazajött a pártiskoláról. A faluban olcsó házat kapott, beköltözött. Csak a felét kellett kifizetnie. Amikor rakták a bútorokat, odamentek a többiek. Gyerekek ugráltak az autó körül, féltőn szorongatták a kapott könyvet, elhasználódott cserépkorsót.

- Jó neked - nevetett Potornai. - Mindig mondtam, felviszi isten a dolgod.

- Vagy a párt - szólt Novák.

- Eljöttek ti is.

- Várhatod. Csak győzzed kívánni - mordult Potornai és elfordult.

Nemes Lajos kulcsra zárta az ajtót.

Az öreg Kun beállított a Csillag irodájába. Ócska szatyrot szorongatott, arcán elégedettség látszott.

- István-apánk?

- Még nem jött.

- Megvárom.

Az irodaiak ügyet sem vetettek rá. Az öreg betette az ajtót, gyorsan kiszedegette a hatalmas szőlőfürtöket, az asztalra rakta. Újságpapírral letakarta, s kiment a könyvelőkhöz.

- Inkább itt ücsörgők.

Az elnök mogorvának tűnt. Megemelte kalapját, de nem szólt. Pillantása a mezőőrré esett:

- Baj van?

- Az mindig kerül. A mostani ott várakozik az asztalon.

Idegesen rántotta le a papírt, megütközve nézett a szőlőre:

- Lopják? - esett kétségbe az elnök.

- Nem kóstolta még senki.

- Akkor meg? - felvette a fürtöt, szemelgette.

- Fizet a szőlő, ez magának jár.

- Nekem?

- Magának.

Gáborkának is vitt a szatyorban. Szép ősz járt a Homokon.

- Szüretkor sárkányt csinálunk.

- Enyém lesz?

- Ha akarod. Mellé olyan birkapörköltet főzök, megnő tőle a füled.

Jókedvet teremtek a tőkék, must csurrant.

- Szereted?

- Ez jó.

Bográcsban főzték a birkát. Az öreg csősz kopott csajkát és zománcos tányért hozott a szállásáról.

- Ilyenből még nem ettel.

Eszegettek. Must volt az üvegben.

- Nem te főzted?

- Nem engedtek a bográcshoz, más a dolgom. Vigyázok a határra.

- Tudnál ilyet főzni?

- Jobbat, sokkal jobbat. Irigykedik rám, aki főzte.

Mire a fiú ismét jött, megraboltan panaszkodott a Homok. Elárvultak a szőlőtőkék, elhullottak a dombon a piros csipkebogyók. Vetkőztek a fák.

- Itt vagyok.

- Már azt hittem, nem jössz.

Elindultak a tanyába.

- Mustot iszol?

- Iszok.

Bement a szállására. A polcról leemelte a literes üveget, kabátujjával megtörölte a portól.

- Tied - mondta melegen az öreg Kun.

- Poharat nem adsz?

- Üvegből igyál.

Lecsordult a szájánál.

A csősz letérdepelt rozoga vacka elé, hatalmas papírsárkányt húzott ki alóla.

- Magasra repül?

- Magasra.

A gyepen engedték fel, Gáborka boldogan szaladt vele. Később fához kötözte.

- Messzire látszik?

- Messzire.

- Nagyapám látja?

- Látja.

- A faluból? Az iskolából látják?

- Ha erre néznek.

Kíváncsian tekingetett fel. Kicsiket mozdult a sárkány.

- Pestig látszik?

- Az messze van. Onnan a sárkányt se veszik észre.

Futott, futott a gyerek. Arca kipirult. Lomhán, meg-megbillenve úszott a papírmadár, emelkedett is. Megfeszült a zsineg.

- Csinálsz máskor is?

- Én mindig csinálok.

Tovább futott. Megbotlott, elszabadult a sárkány, méltóságteljesen csapott orrával feljebb. Gáborka nem kapott utána. Az öreg Kun se mozdult.

- Elszállt.

- Pest arra van. Lehet, oda készül.

De távolabb leasett. Csúnya, megrokkant, összetört, reménytelen madár vált belőle.

14

Boldi feleségével hazalátogatott. Esetlenül kicsinek, porosnak találta a házakat, az utcát. Fehér ingben, tisztán ült a vonatra. Otthon megnézte inge nyakát, földszínű lett.

Irén unatkozott. Próbált segíteni anyósának, hasznoskodott a konyhában, tett a tűzre. A gally megszúrta kezét. Hozzáért a lisztes asztalhoz:

- Ne piszkold magad, kedves.

Boldi elhozta fiát. A gyerek idegenkedett az asszonytól.

- Adok csokoládét.

- Nem szeretem.

- Mit adjak?

- Nem kell semmi, apukámat engedd vissza Pestről.

Elfordult, a konyhába ment, apja megütközve nézett rá:

- Én nem jöhetek vissza.

- Anyukám mindig mondja, egyszer majd hazajössz.

A napok egyhangúan múltak, por vastagodott a házak falán. Egy nap Irén mosolyogva várta, ragyogott:

- Kirándulunk.

- Hová? - gyűrődött meg Boldi homloka.

- A Balatonhoz. A húgomék kölcsönadták a Trabantot.

Pompázott a május, gesztenyefák kúpos virága nyílt. Derűsen szunnyadt a tó, fehér vitorlák integettek. A vikendház nagyobbacska deszkabódénak tűnt. Ízlésesen, szépen berendezték. Parányi dombocska látszott, néhány fa övezte.

- Isteni idő.

Kirakták az autóból a legszükségesebbeket, fürdőruhában leszaladtak a vízhez. Takarót terítettek a főre, közel a fákhöz. Nagyokat szippantottak a levegőből. Meghaltak már az orgonavirágok, elszáradt, rozsdaszínű csokrok lógtak a fákról. Kedves illatuk tovatűnt.

Boldi vizet fröcskölt magára.

- Étterembe megyünk - mondta később Irén.

- És azok? - mutatott Boldi a csomagokra.

- Majd vacsorára. Most cigánypecsenye kell. Te mit ennél?

Hallgatott. Nyakába dobta a törülközőt, öltözni indult. Hirtelen nyárson sült szalonna ízét érezte.

- Süssünk szalonnát!

Megtorpantak, Irén megrökönyödött.

- Szalonnát sütni? Ne idéetlenkedj!

Régi ízekre, régi estékre gondolt. Üzent a Homok, a cselédházak és Gáborka.

- Később is mehetünk étterembe.

Az asszony lekicsinylőn nézte, nem értette. Ő gallyat hozott, készítette a nyársat. Kihegyezte, rátűzte a szalonnát, vöröshagymát, élvezettel csinálta. Tűzet gyújtott, füst csapódott.

Guggoltak a tűz körül, zsír csöpögött, füst marta a szemüket, Irén bosszankodott, felegyenesedett, evett néhány falatot.

Meleg lett, a férfi figyelemmel forgatta nyársát, igazított a tűzön, nagyokat harapott kenyéréből.

- Bolond vagy, egy falatot se tudtam lenyelni.

- Ebből? - kínálta sajátját a férje.

- Ne hülyéskedj.

Étterembe mentek. Zene szólt. Késsel, villával ettek, bort ittak, táncoltak. Irén csillogott.

Késő este Boldi a parton rostokolt. A víz meg-megloccsant. Jó csend feküdt a mellére. Cigarettaozott. Ült, ült, mintha hajóra várna. Semmi nem hozott neki vígságot. Hiába volt a Balaton, kedveskedő asszonya, fia jutott eszébe, barna haja, izzadó tenyere, elképzelte a szobát, Gáborka nevetését, a valamikori kicsi kályhát, a fehér vászonzacskókat, Annára is kedvesen gondolt. Csak a cselédházakra nem.

Másnap ásót keresett.

- Kár felásni - ásítgatott a mutatós asszony.

- Miért?

- Nincs értelme.

- Fűmagot vetek. Mire újra jövünk, dúsabb, erősebb lesz. Látom a kezem nyomát.

Megcsikordult az ásó, elgömbült. Követ keresett, kalapálta. Eltörött.

- A szerszámok is elhasználódnak.

Sajnálta az ásót, a földet is. Kedvetlenül nyitott a házba, sarokba lökte a szerszámot. Bosszúsan simította hátra haját. Gubbasztott. Múlt az idő, érezni lehetett a közeledő vihart.

- Esni fog.

Szürke fellegek szaladtak, meghajoltak a fák.

- Ne várjunk itt - mondta Irén. - Fussunk.

- Hová futhatnánk?

- A szállodában nem lesz unalmas.

- Meneküljünk? Mindig csak meneküljünk?

- Mindjárt zuhog.

Boldi keserűen bámulta az üvegre hulló cseppeket. Szaporán esett. Simán futott a kocsí.

- A fáknak a legjobb. Megmosakodnak az esőben, nem szaladhatnak.

Lehúzta az ablakot, kinyújtotta a kezét. Elázott a kabátja ujja, színes lé csurgott csuklóján.

- Átkozott eső - rántotta vissza a karját. - Száríthatom a kabátom.

A szállodában kétágyas szobát kértek. Az asszony átfogta a nyakát.

- Végre együtt lehetünk - s ledőlt az ágyra.

Potornai Zsuzsa el-elmaradozott. Kisfiára anyja ügyelt. Zsuzsa „túlórázott”.

- Nem lesz jó vége - kiabált apja. - Az urad katona, te meg koszlatsz.

- Dolgozni se menjek?

- Hülyének nézel?

Jól keresett, öltözködött. És hazudott.

- A barátnőmnél aludtam, névnapoztunk.

- Hallgass! Alád lökik a második kölyköt.

- Szeretné, hogy sorozatba szüljek és bűdös bugyogókat foltozgassak? Abból nem esznek!

Józsi szabadságot kapott. Lustálkodott. Játszott a fiával, megjáratta a motort. Felesége lakást igényelt a faluban.

- Úgyse kapjuk meg - hajolt a kérvény fölé a katona.

- És ha mégis?

- Nincs annyi szerencsénk.

- Nem az kell ahhoz.

Őszre beköltöztek.

Építkezett a Csillag, hatalmas, modern istállót. A cselédháziak az ajtó mellől nézték.

- Kitelne abból három ház.

Éjszakánként Potornai és Novák beszerzésre indult. Deszkát, téglát, szöget loptak, feljavították az ólakat. Hordták a palatetőket. Óvatosan rakták.

- A teheneknek palotájuk lesz.

- Ránk meg beázik a tető.

Gyarapodtak a cselédháziak, Péteriék minden fillért takarékbba raktak. Jutkát sűrűn kihozták a fényre.

- Istenem, nagy lenne már. Iskolás. Mi lesz vele?

- Ki tudja? Talán meggyógyul, az orvosok semmit se szólnak.

Péteri derűsen érkezett, hízókat adott el.

- Nyertél a lottón? Vagy pénzt találtál?

- Ugyan.

- Akkor minek örülsz?

- Jó áron keltek a pocák.

- Ettől vagy oda?

- Megvettem a portát.

Csend lett. Mintha kő esett volna közéjük. A porba rajzolt házra gondoltak hirtelen.

- Jó helyre adták?

- Közel a vasúthoz, a kövesúthoz. És olcsón, igazán nem sokallom.

Többet egyikük sem kérdezett. Hamarjában sürgős lett a dolog, igyekezettel csinálták, szomorkás hangulattal fújták a füstöt, nagyokat hallgattak. Fent vadlibák repültek. Az ablakokon kiszűrődött a fény. Két lakás mindig sötét maradt, csukott ajtókkal. Senki sem kérte már a kulcsot.

- Sokba kerülhet a vályog - sereintett egyet Novák.

- Gerendák, ablakok, cserepek is kellenek.

- Töméredek pénz.

- Még gyűjthet hozzá.

Potornai Bandi szabadságra érkezett. Megnyúlt. Apjának két doboz cigarettát, a gyerekeknek cukrot, anyjának olcsó kendőt hozott. István-apánkhöz ment a szövetkezeti irodába.

Öreg Boldival gépeket javítottak. Ügyeskedtek, sokat segítettek a szerelőknek. Érkeztek a kombájnok. Öreg Boldi szeretettel pillantgatott a barna gépekre.

- Vezeti? - tréfálkozott a traktoros.

- Vezethetem.

- Elszalad magától.

- Rákapcsolok.

A kormányhoz engedte. Jól haladtak.

- Kitanulhatná.
- Ebben a korban?
- Ha szíve van hozzá.
- Az van. Szívem az lenne.
- Belőled mi lesz? - csapott Potornai Bandi hátára a traktoros.
- Tanár.
- Fogja a fejed?
- Eddig fogta.

Az öreg egyedül vezette a kombájnt. Elégedetten ült a nyeregben. Munkálkodott a gép.

- Maga az, bátyám? - csodálkozott István-apánk.

Nézte a búzát. Szépen fizetett, az alacsony tarlón nem pergett el a szem.

- Veszünk magának is. Csak gondját viselje.
- Szaván fogom.

Potornai Bandi feketére barnult. Délben a tanyához mentek, nyelték az üzemi konyha főztjét. Az öreg Kun hordta, egylovas kocsival. Csak szólni kellett neki: lenne itt ez a munka, már csinálta.

- Mondtam, ne sajnálják a paprikát a birkától, úgy jó, ha csíp. Különben mit ér?

Bőven jutott a tányérokba, kiadósan, zsírosan főztek. Az öreg csősz később összeszedegette az edényeket, kocsiderékba rakta.

- Gáborkát kihozzam? - kérdezte öreg Bolditól. - Velem jön mindenüvé.

Elment a kunyhóhoz. Pölösék kint dolgoztak, a gyerek velük.

- Akarsz kocsikázni? Ebédet hordok a kombájnosoknak.
- Nagypának is? - szaladt szélesre a fiú szája.
- Neki is.

- Hajthatom a lovat?

Megérkezett az ebéd. Gáborka fogta a gyeplőt, nagyapja megörült, együtt ettek; unokája beszélt az iskoláról, a papírsárkányról, amit ősszel engedtek fel a Homokon.

- Kombájnon még nem ültél? Félsz, ha felviszlek?
- Nem, nem félek.

Kerültek néhányszor, a fiú nagyapjával együtt kitartóan szorította a kormánykereket. Jó délutánra értek a kertészethez. Pölös Gábor dinnyét vágott fel. Az öreg mezőőr eltanyázott. Szeretett ott, nyugalom áradt a nyári földekről. Messzebről szuszogva csattogott a vonat, elhallatszott hozzájuk.

- Eső kellene.

Szívták a cigarettát, meggörnyedve ültek, mintha ők tartották volna az eget. István-apánk kilátogatott. Fürgén járta be a területet.

- Esőztető-berendezéseket kapunk.

- Jövőre sokat használ.
- Növelni kellene a kertészetet.
- Azt lehet.

Könyvet adott, Pölös Gábor olvasgatta. Majd az elnökkel útra keltek. Amikor megérkeztek, kirakta az ajándékokat, Gáborkának írószerszámokat, könyveket, Annának ruhaanyagot. Elpihent a kályha közelében, nem nyúlt a tökmagért. Tenyerébe fektette az arcát.

- Szamócát telepítünk.

A Homokon kedvetlenül kezdték az emberek a munkát. Öreg Boldi gyanakodott.

- Mi lesz ebből? Nem nézek jót belőle.
- Arannyal fizet, ha termőre fordul, szintiszta arannyal - dörzsölgette a halántékát a kertész.
- Ki hinné? Ez a vacak?

Jól kerestek. Pölös Gábort elnevezték számócaírálynak.

- Mikor tojik a számóca?
- Nektek most - felelte mogorván. - Tartsátok a tenyereteket.

Hálás volt az esztendő. Feljebb szították a lámpát, Gáborka tanult, nagyapja számolgotott, könyveit lapozgatta. A fehér vászonzacskók megdagadtak.

- Jövőre építünk. Bekötjük a villanyt is.

Anna tisztán tartotta a lakást, bútorokat vásárolt, a szekrényből előkereste Boldi leveleit, s fényképeivel együtt kendőbe csavarta. Még reménykedett, megtelt izgalommal. De nem szólt. Titkolta.

Sírva jött az iskolából a fia.

- Mikor jön haza apukám?

Senki se válaszolt. Elszomorodtak nagyon.

Jós Sándor lejjebb húzta fakult micisapkáját, kopott aktatáskáját a bicikli kormányára akasztotta. A kocsmában lehajtotta szokásos féldecijét. Mielőtt ásott volna, reggelizett. Leült a földre, két ujjával megtörölte bicskáját, kockás ruhából kenyeret vett elő és szalonnát, olcsó felvágottat, almát. Jó étvágyal eszegetett.

Az ásással ebédet is kért. Kétszer megmerítette levessel a tányért, a második fogásnál sem maradt szégyenben. Nagy étvágyú - mondták róla. Fogadásból ötliteres lábast főzetett tele paprikás krumplival, s mind megette. Gyakran ebéd nélkül alkudtak vele a munkára.

Megforgatta a földet, tövig nyomta az ásót. Rossz szó nem érhetette munkáját. Ritka kert, ritka udvar volt, ahol ne dolgozott volna.

Beállított Pölösékhez. Tűz égett a kályhában, Anna pattogatott kukoricát kínált a szakajtókosárban.

- Máskor még dolgoztam ilyenkor. Elpártolt a szerencsém - simított hajába a napszámos és sapkáját a térdén tartotta.
- A szerencsével vigyázni kell.
- A magunkfajtának abból is kevés jár.

- Fordíthatnád valamerre, így nem élet.
- Van pár száz forintom. Elleszek a télen.
- Aztán? - állt meg előtte a kertész.
- A kerteket mindig ásni kell.

Kifogyott a munkából, felvágta a téli tüzelőt is, összerakosgatta pár száz forintját, kenyérkereső szerszámain az ól sarkába tette: a kifényesedett ásóját, a kormányról leakasztott szatyrát, s a falnak támasztotta biciklijét. Elindult a kocsmába, fröccsöt rendelt. Pihent a sarokban levő asztalnál. Jó volt itt, ismerősök jártak. A falu most is törődött vele. Aprókat ivott, minden kortyban örömmre lelt. A hosszú télre gondolt, a fűtetlen ólakra, a beszéd nélküli estékre, hetekre. Másik pohárral rendelt, Gulyás Imre dőlt a pulthoz:

- Egy féldecit. Itt vagy, testvír? - Markába szorította a poharát. - Átfáztam odakint.
- Itt jó idő van.

A sírásó felhajtotta pálinkáját, köhintgetett. Másik pohárral kért.

- Megdolgozok, testvír, nagyon a pénzért. Olyan sírt árok, amilyent parancsolnak. Mégis sajnálják tőlem.
- Irigye akad az embernek.
- Mi jut nekem? Ez a kis pálinka.
- Nem nagyon jut nekünk semmi - köszörülte meg a torkát Jós Sándor.
- Nincs valamirevaló ruhám se. Ami van, a gyerekeknek van. Födém se volt soha. A kis ház sikerült, ne csúfoskodjunk máséban.
- Jó helyem volt Pesten. Először felmentem, kitört a háború. Nehezen vergődtem haza, évek múltán. Megint felszorultam, kitört az ellenforradalom. Minek menjek akkor? Megint lenne valami.

Az üres poharakat megtöltötte. Megérkezett Juliska. Összerántotta magán a régimódi kendőt, odaállt az ura mögé.

- Igyál valamit.
- Nem, dehogy - tiltakozott félénken az asszony. Várakozott egykedvűen.

Jós Sándor pikulán játszott. A kicsi sovány asszony állt rendületlenül, lába se mozdult, arca se rezdült. Hosszasan nézte a kopott vászonterítővel letakart asztalt. Hallgattak. A nóta beszélt helyettük. Gulyás Imre elfáradt kezét a pohárra tette.

- Szépen szól.

Megitták az italt, felesége elé tolta a poharakat.

- Hozd tele.
- Ne igyál már!
- Beverem a szádat.

Szomorú dalok nyöszörögtek a pikulából.

Nemes Lajos az egyesített pártszervezet titkára lett. Ezernyi gond, baj szakadt rá. Elkészült az istálló, átadására a szép, nagy épület előtt korán gyülekeztek. Megérkeztek a Csillag vezetői, a hivatalos emberek. A régi kastélyban, kecskelábas asztalokon pálinkásüvegek sorakoztak. Melegített a kisüsti. Péteri, Potornai és Novák az istállóból figyelt.

- Teleszívják magukat.
- Lajos gondolhatna ránk.
- Inkább az istállóval, sok a hiba benne - szólt Péteri.

Megtörtént a műszaki átadás, a malacpecsenye is elkészült, Zsuzsa és Péteriné szolgált fel. Az István-szőlő levét kancsóban hordták.

- Szerzek két üveggel. Melegsünk tőle.
- Kunyeráljunk? - húzódott el Péteri.
- Fogom és hozom.

Nemes Lajos kereste őket.

- Pálinkát hoztál? - támadt rá Potornai.
- Elfogyott.
- Bevedelték mind?
- Elég se lett.
- Jobban isznak, mint építkeznek.
- Mi bajotok van?
- Nekünk nincs, csak az istállónak.
- Gyenge a tető, nem bírja a vihart. Ki látott ilyen ajtót? Ki se férünk rajta - bosszankodott Péteri.
- Kijavítják, a hibákat kijavítják. Szerepel a jegyzőkönyvben.
- Arra várhatsz.

Bekötötték a teheneket.

Öreg Boldit tanfolyamra küldték, a traktorosságról kellett bizonyítványt szereznie. A gép-állomáson a fiatalabbak kérdezték:

- Az unokája helyett jött?

Megtűrt mindent, kitartóan, szívósan tanult, más nem érdekelte a világból. A vizsgán átengedték. Hibát nem vétett, ha a Vörös Csillagnak ilyen traktorosra van szüksége, legyen.

A vizsgáztató megkérdezte:

- Magának jobb így?
- Jobb. Nekem csak így jó.
- Nem magának való már a traktor.
- Elvezetem én.

Öreg körmösre került, akkor vették a gépállomástól. Vizsga után szánthatott. Elboldogult. István-apánk ellenőrizte a szántást, méricskélte és nevetett.

- Akár bemutatót tarthat, olyan szép. Csak Boldi is itt lehetne magával.

- Megdolgozok a fiamért.

Péteri megkereste Gulyás Imrét.

- Nem bánom, testvír. Két hízóért kivetem a vályogokat. Előleget adsz? - tárta szét a kezét a vályogvető.

- Mit adhatnék?

- Szalonnád van?

- Vihetsz.

Gulyás Imre hazafelé igyekezett. Megállította Pölös Gábor.

- Merre jártál?

- Vályogot vetek, testvír, hízóért.

- Keresel vele?

- Tudod, testvír, megdolgozok nagyon a pénzért. Mégis sajnálják tőlem. Pedig nincs valamire-való ruhám se, ami van, a gyerekeknek van. Fődem se volt soha. A kis ház sikerült.

- A Homokon lenne munka. A családnak is.

- Már így maradok, sírásónak, vályogvetőnek.

A temető árkánál beszéltek, közel a gödrök közhöz, ahol vályogok száradtak.

- Irigye akad az embernek. Mi jut nekem? Az a kis pálinka.

- Vályogot nekem is vethetnél.

- Megcsinálom, testvír, mennyit?

- Jó nagy házra valót, a pénz nem számít.

- Megcsinálom. Nyugodt lehetsz.

Be se ment házába, a nagyobb gyerekeknek odaadta a szalonnát, lehányta ruháját, dagasztotta a sarat. Alig mozdult a gödrök közből.

Pölös Gábor beletemetkezett a Homokba. Anna is kijárt. Az utat teherautók koptatták. Esténként átballagott az öreg Kun, eltanyáztak. Jó esték voltak, a csősz beszélt, beszélt a világba.

Csendes, ígérő volt a határ, vonatfüty hullt a Kettős dombra.

- Házat építetek.

- Neked könnyebb. De mi maradt nekem a világból? A rossz vacok meg ócska gúnya. Se baj, az unokádnak jó lesz.

- Jó. Érte dolgozok.

- Szeretném megélni, amikor saját lábára áll - vakargatta szőrös lábát a mezőőr -, azt nagyon szeretném.

A kifáradt földek elaludtak.

Esőztető-berendezések locsolták a kertészetet. Az István-szőlő ígért, sokan találtak megélhetést. Legjobban Pölösék kerestek. Hajnaltól estig tarkállott a határ, jöttek a megyétől, az elnök rögtön kivitte őket.

- Aranybánya, ha jó kezekben van, aranybánya - lelkengett István-apánk.
- Üvegház kellene, megfizetné a föld.
- Lesz az is. Ősszel hozzákezdhetnek.

Soha nem fizetett még annyit a határ, az öreg Kunnak be nem állt a szája. Sűrűn jártak az autók a szélmalom mellett, vitték a karalábét, paprikát, paradicsomot, káposztát, dinnyét, szőlőt.

- Soha ennyi paprikát nem láttam, soha ennyi paradicsomot, soha ennyi dinnyét. Mit csináltál, Gábor?
- Azt akartam, hogy teremjen.
- Más is akarná.
- Olyan a föld, mint az ember. Szereti, ha törődnek vele.
- Sok időt éltem, de ennyi áldást nem láttam.

Boldi felvitte Pestre a fiát. Elevenség költözött a lakásba. Örült a gyerek, bejárták Pestet, ruhát, cipőt vettek, moziba vitték. Irénnel is megbarátkozott, váratlanul megkérdezte:

- Nem lesz kisfiatok?
- Te vagy. Ha nagy leszel, ideköltözől. És iskolába jársz.
- Nem szeretnék Pestre jönni.

Az asszony kedveskedett, édességekkel tömte, de a televíziónak örült legjobban, mindig nézte.

- Nagyon drága? - simogatta meg a fadobozt.
- Drága, részletre vettük.
- Nálunk nincs villany. Különben nagyapám venne.

Papírtáblát tettek a Fényes elé: énekesek érkeznek Budapestről, disznótoros vacsora lesz; Anna elolvasta.

- Elmegyek a Fényesbe.
- Micsoda? - egyenesedett fel Pölös Gábor.
- Az étterembe.

Apja járt a palánták között, fekete gatyában, feketére sülve.

- Nem ülök a szoknyádon.
- Maga még sohase volt. Nótaest lesz.
- Felőlem.

Anna fodrászhoz ment, legkedvesebb ruháját vette fel. A fehérét. Megtelt a kerthelyiség, játszott a zenekar, ettek, ittak, nevetgéltek a vendégek. Egyedül érkezett, Potornai Zsuzsáékhoz ült. Kezdődött a műsor. Sört ittak. Józsi - szabadságot kapott - hosszan tapsolt a nóták után.

Jó volt. Vacsoráztak, folytatódott a műsor, táncoltak.

Elégedetten dőlt hátra székén Pölös Anna, derűsen nézegette a fiatalabbakat. Bendő Béla hajolt meg előtte.

- Téged is látlak?

- Ha akarsz.

- Táncolunk?

- Nem nekem való.

Mégis táncoltak. Kipirult, mosolygott, helyes volt, kíváncsú. Szünetben megitta maradék sörét, vidáman nézett Bélára, hálásan. Annak izzadt az arca. Hirtelen szürkére fogdosott ruhaderék, agyontaposott gyalogút és Gáborka izzadó tenyere villant a fiatalasszony előtt.

- Kísérj ki.

Szinte futott. Otthon felkattintotta a villanyt és a tükör elé állt. Vizsgálgatta arcát, szeme alatt a mélyülő karikákat. Lerogyott a heverőre és szomorúság rebbent a szívére.

Istenem, mit vétett ő a világnak, hogy ennyire szerencsétlenné tette? Fiatal se volt, gyorsan elvirágzott, szeméből elkoptak a fények, haja kifakult, tenyerében szaladtak a gyalogút repedései. Lehúzta legkedvesebb ruháját, a székre hajította. Aztán ölébe vette, simogatta, a régi kedves emlékek visszafutottak szívébe, a próbabál, amikor Boldit megismerte. Az összefogdosott, izzadságszagú ruhaderékre gondolt, Gáborkára. Hiszen érdemes volt, százszor, ezerszer érdemes, a fia kárpótolta mindenért.

És ha mégsem? Ha kijárta az iskolát, Pestre kívánczik, tanul és apjáéknál lakik majd? Akkor elvehetik tőle? Felnő, és semmi értelmét nem látja, hogy anyja agyondolgozta magát fiatalon, átvirrasztotta, átsírta az éjszakáit, csak megtarthassa őt magának. Akkor mi lesz? És ha elkopik, észrevétlenül hagyja el teste rugalmasságát, megaszalódik, mint az őszi szilva, megfonnyadva lóg a melle, aszályütött kis öregasszony lesz, akkor milyen lesz? Végig bírja egyedül az életét? Társ nélkül, segítő nélkül? Nem, nem, szegény édesanyjának mégsem lett igaza, a boldogságot nem elég megkívánni. Könnyei peregték s eláztatták a fehér báli ruhát.

Pölös Gábor és az öreg Kun a csatornaparton halászott. Távolabb esőztető-berendezések szórták a vizet. Kocsi, autó nem jött, nyugalommal telt az idő.

- Levél nem jött?

- Nem.

Az öreg csősz kihúzta a vízből a fehér vászonzacskót, halak ficáncoltak benne.

- Jöhetne már a gyerek - morogta türelmetlenül.

- Apjánál van.

Cigarettáztak s adták a szót.

- Nem lesz családjuk?

- Nemigen.

- Anélkül hiába élnek.

- Igaz.

Gáborka hazajött, anyja kiment elébe az állomásra, mellére vonta a fejét. A bőröndöt a csomagtartóra tették, s indultak. Bendő Bélával találkoztak.

- Úgy élsz, mint a remeték.

- Nekem jó.

- Fiatal vagy, kár elbújnod.

- Mások is mondták - pirult el nyaka tövéig Pölös Anna.

- Elhiszem. Én újra mondom.

- Belefáradsz.

- Elválik.

Kirakodott a bőröndből, tiszták, szépek voltak fia ruhái; új ingek, alsónadrágok és öltönyök árulkodtak Irén jó ízléséről.

- Várj csak! - doboz édességet mutatott a fia. - Neked hoztam.

- Ki vette?

- Magam választottam, a pénzemből.

- Köszönöm - csókolta meg.

- Kiengednél a Homokra?

Nagyapja megörült. A pesti cigarettának is.

Aludttejjel kínálta a gyereket. A csatornában magasan állt a víz, a fiú fürdött, csapkodott, ugrált vidáman.

- Azt hittük, meg se érkezel.

A kunyhóban frissen vágott lucernából vetettek ágyat, puha, jószagú volt. Fent sápadtan csüngtek a fehér vászonzacskók, Gáborka mozdulás nélkül aludt.

- Elfáradhatott.

- Kemény kölyök, hamar megnőtt.

- Csak a nagyanyja megérhette volna, de elsietett. Gyakran gondolkodik rá, jó asszony volt. Amikor lefoglalták a tehenet, kigyalogolt ide, pedig nagyon ette a betegség.

- Rossz, ha egyedül marad az ember.

- Sohase voltam egyedül. Itt volt a föld meg Gáborka. Többre nem is vágytam.

- Jó neked.

- Jó.

A fiú kint maradt. Derűs napok jöttek, Gáborka fürdött, halászott, segített. Az öreg csósz gyakran magával vitte, megjárták a határt.

Kultúrházat építettek a faluban. Szaporodtak a házak az állomás közelében. Péteriék is számolgattak. Fáradtan jöttek a határból, a férfi az istállóban is ellátta a dolgát. Részes művelést vállalt, négy ember területét, Potornai és Novák sem tanyázott a ház előtt, parancsolt a munka.

Péteri Jutkát Pestre küldték az orvosok, intézetbe. Mentő vitte el, de hamarosan visszahozta.

- Nincs hely. Később kerül rá a sor.

Potornai Bandi nem jött haza, táborba ment. Nemes Lajos beiratkozott a technikumba, Potornai komor képet vágott, amikor meghallotta.

- A helyiben én is tanulnék.

- Hülyeség. Hiszen írni se tudsz - mondta Novák.

- Te tudsz?

- Kereszteket.

- Hülyék maradunk világéletünkben.

Elzavarta a gyereket borért. Ittak. Az új istálló odáig fehérlett.

- A gyerekeim kijárják az iskolát. Többet nem adhatok.

- Ha belegebedünk, akkor sem.

Hatalmasakat ittak a kannából, elérzékenyültek.

- Nyolc gyereket felnevelni? Kevesen tudják, mi az - hadonászott Potornai és haráskolt. - Ki csinál ma gyereket? A kutya se nagyon.

- Annyi paprikás krumplit ettem, nincs annyi a világon.

- Egyszer-kétszer jóllaktunk, s megyünk a Béke Tsz-be, a temetőbe.

- Eleresztjük a kölyköket, s nincs időnk semmire.

- Nemes Lajosnak könnyű, nincs sok családja.

Novák kannafedőbe töltött, savanyú bor volt, olcsó.

- Jó ez, lehűti a belemet - mondta a jószággondozó.

- Kevés ahhoz.

- Lehet. Leeresztenék egy hordóval.

Ásított. Belepiskált az orrába.

- Nem tudunk élni a világban - mondta Potornai. - A kutya se tanított rá.

- Mégis élünk.

- Élni élünk.

- Akkor mit akarsz?

- Semmit. Nem akarok semmit, de nem jól van ez.

- Micsoda?

- Ez az egész. Mondjuk az írás. Miért nem tudunk mi ketten írni, olvasni?

- Nem tudunk és ámen. Engem kivettek az iskolából cselédnek - böffentett Novák.

- Meg kellett volna bennünket tanítani. Ennyit megérdemeltünk volna.

Az éjszaka marasztalta őket, az istállók körül lekaszált lucerna szaga csapódott.

- Elkopunk és a nevünket sem tudjuk leírni.

- Én nem - röhögött Novák. - Olyan isten nincs.

Hallgattak, Potornai töltött a kannafedőbe, odanyújtotta Nováknak, újra töltött, újra odanyújtotta. Ő nem ivott. A másik boldogan mozgatta lábujját. Megitatta vele a maradék lötytyöt, szó nélkül felállt, bement a lakásba.

- Ilyen se volt még - ámuldozott Novák. - Nem kell neki az ital.

Potornai Zsuzsa szépen berendezte a lakást. Eladta férje motorját, bútor, rádió, mosógép és televízió került a szobákba.

- Minek nektek televízió? - kérdezte apja.

- Nemcsak dolgozik az ember.

- Alig van a faluban. Az orvosnak, István-apánnak, az igazgató úrnak és neked. Kár volt a motorért. Leszerelik Józsit, mihez kezd nélküle?

- Nem lesz szüksége rá. Sofőr lesz a Csillagban.

- A régi kocsin?

- Volgát veszünk.

- Jól tudod, mintha rajtad múlna.

- Rajtam is.

- Hagyd abba, lányom. Most az egyszer hallgass rám, minek akkor a lakás, az új bútor, a televízió, ha magadat árusítod érte? Jó, jó, tudom, mire mentem a sok családdal. Ennivaló se került elég, ruhákban sem dűskálhattunk soha. Szóval félresikerült élet. Pedig nem így van. Néha elgondolom, mégiscsak eleget tettem az életben, embert nem öltem, nem loptam, néha-néha egy kis alamizsnát - ha jutott, akkor ettem, ittam, és felneveltem nyolc gyereket.

- Undorodom a szegénységtől. Értse meg végre, minden öröm nekem, ami ellenkezője a cselédházaknak.

Kivirult, adott magára. A férfiak szívesen segítettek, mindenben besegítettek. Iskolába küldték. A gyereket hazaadta a cselédházakhoz.

Józsi leszerelt. Nem háborgott, felesége mindent elintézett, lánctalpas traktorra került, jól keresett. Várták a Volgát.

- Itthon maradhatnál. Megélnénk a keresetemből - ölelte meg Zsuzsát, aki eltolta magától.

- Mire jutna akkor?

- Ennivalónk mindig lesz, ruhánk is.

- Öltözködni akarok, amíg fiatal vagyok.

Ijedten figyelte, féltette. Leginkább fiát sajnálta, nem akarta anya nélkül nevelni.

- Minden asszony elkurvul, aki dolgozik?

- Te mit gondoltál?

Hirtelen megundorodott a sofőrködéstől, dühében összeverte Zsuzsát. Megszégyenülten vitatkoztak a szobában.

- Lefeküdtem. Alám lökted a gyereket és bevonultál. Önálló vagyok, megkeresem a kenyerem. Válj el, mindkettőnknek könnyebb.

- A gyerek?

- Megél. Nálam marad.

- Nem hagyom. Nem teheted tönkre.

Novák Józsi megroggyanva viselte szarvait, le nem lökhette magáról.

A traktoron jó volt. A hatalmas gép hűségesen dolgozott. Megbízott benne. Ideje bőven akadt, hogy újra és újra felszakítsa sebét, megnyomorítsa életét. Zsuzsa se beszélt vissza. Milyen szépen indult: fiatalok, dolgoznak, mindenük megvan. Ha nagyon megszorítanák, kocsit is vehetnének előbb-utóbb. A fiuk nő, már nem ismeri a cselédházakat, igazán boldogok lehetnének. És az az egy nincsen meg, a boldogságuk, a nyugalomuk. Miért? Miért éppen ők szenvednek?

Elképzelte, nem igaz ebből semmi. Lehetetlenség. Csak irigyek Zsuzsára; szép, öltözködik, senki se gondolná, hogy a cselédsoron született. Többre vágyik, élni akar. De ilyen áron? Nem, ez így mégsem mehet. Szüksége van rá, mihez kezdhetne nélküle?

Mi bánthatja? Szégyenlené őt, aki csak őt elemit végzett? A szakmája aranyat ér, többet keres, mint sok diplomás. Betegnek se beteg, akkor hát miért van ez? Miért kellett a boldogságukat, a házasságukat tönkretenni? Vagy a cselédházak? A régi nyomor, az onnani indulás így bosszulja meg magát. Boldi és Anna is boldogtalan; most csattan rajtuk az ostor, így hordozzák a régi szegénységet?

A gondolatok összeálltak. Mindig vele voltak, de sohase önállósultak, sohasem formálta volna mondatokká ezeket. Feleségét szerette. Még így is szerette. Sokszor nem is haragudott rá, elképzelte, milyen nehéz lehetett egyedül a csöpp gyerekkel, pénzük, kitarásuk semmi, a férfiak meg a legutolsó sánta szukával is lefekszenek. Talán nem is tehetett mást. A Csillag se fényeskedett mindig, a gyerek meg nőtt, ennie kellett, ruhát húzni raja. Miből? Bűnös lehet-e az, aki gyerekéért minden áldozatra képes? És ha ő lett volna a helyében, akkor mit csinál?

Könnyű lenne, ha túltehetné magát ezen. Hányan szaladgálnak a világban, ebben a parányi országban és ebben a porszemnyi kis faluban felszarvazottak? Számológépekkel se tudnák összeadni. És mennyien nem tudhatnak róla. De így nehéz, nagyon nehéz, elcserelni a becsületét, nyugalomát a kényelemért, a televíziózásért, nyavalyás személykocsiért? Volgát vezessen? Cipelje István-apánkat, Nemes Lajost, a többieket, mindig az irodaiakat, köztük azt is, aki felesége combját szétfeszíti? Mit ér mindez, ha viselnie kell a terhét? Törjék el a kenyeret, akkor könnyebb? Annának, Boldinak könnyebb? És a fiúval mi legyen? Vigye a cselédházakba? Kerítsen hozzá mostohaanyát? És ha az se sikerül, ha ő se lenne külön Zsuzsánál, ráadásul nem is szeretné a más kölykét? Szaladjon messzi vidékre, takarja el szennyését, így könnyebb lesz? Ki taníthatja őt meg erre?

Nem vált meg a láncaltapástól.

Megkapták a Volgát, lehozta Pestről. Méltóságteljesen futott a fekete kocsi, Nemes Lajos félszegen az ajtóhoz dőlt.

- Drága jószág, idáig is eljutottunk. Autónk van, te gondoltad volna?

- Vehettünk volna mást is - dohogott Novák Józsi.

- Erre kaptunk hitelt. Jó dolog.

Szigorúan nézte az utat, megbízhatóan vezetett. Örült, suhant az új kocsival. A traktorról mégsem tudott lemondani.

István-apánk kocsit vett. Zöld színű Moszkvicsával szaladgált. Régen járt a cselédházaknál. Exportszállításhoz válogatták a marhákat, odament. Kilépett kocsijából, hosszan végignézett az elszomorító épületen.

- Jó napot, elnök elvtárs - nyomta meg a hangsúlyt Potornai.

István-apánk megemelte kalapját és elsietett. Munkálkodtak. A bizottság kiválogatta a jószágokat. A cselédházak előtt kíváncsian álldogáltak. A bezárt ajtókat pókhálók szőtték be, megrozsdásodott a zár, a kulcsok elkallódtak.

- Ezekkel mi lesz?

- Mi lenne? Lebontjuk - mondta az elnök. - Előbb-utóbb eltüntetjük a föld színéről.

- Sokan laknak itt?

- Sok gyerekekkel.

- Esők?

- Jó lenne tudni.

A cselédházak mozdulatlanul álltak, ijesztően megöregedtek. A megroggyant falak előtt ruhák száradtak, Péteri Jutka feküdt az ablak közelében. Meztlábás, koszos kölykök szaladgáltak. Vontató püfögött az ólakhoz, felverte a port, beszállt az ablakokon, beleivódott a ruhákba, életekbe.

- Nincs pénzünk, új házakkal alig bírunk. Talán évek múlva - nézett el másfelé István-apánk.

- Addig?

- Könnyebbet kérdezzen!

A dinnyék megapadtak, a tarlókat felverte a fű, az István-szőlőre rácsaptak a seregélyek. Vontatók szállították Péterinek a vályogot, tízezret. Amikor az utolsó rakomány elindult a gödrök közből s megérkezett a portára, áldomást ittak. Sört. Megtelt a kocsmá, Gulyás Imre arca fénylett.

- Pálinkát fizess, testvír, vérré válik bennem.

Hangosak voltak. Péteri minden segítőjének korsót nyomott a kezébe, a sírásónak pálinkát. Iszogattak.

- Mondtam, testvír, megcsinálom. Legyen házad neked is.

- Az messze van.

- Segítek mindenkinek. Mégis irigye akad az embernek. Mi jut nekem? Ez a kis pálinka. Nincs valamirevaló ruhám se, ami van, a gyerekeknek van. Fődem se volt soha. Így döglök meg.

Megtöltötte a poharakat, rekedt hangján újakezdte:

- Megdolgozok a pénzért nagyon.

Juliska bejött, állt az alacsony, szívós kis ember mellett, várt türelmesen, mindig várt. Ez tette ki az életét. Amikor férjét teljesen elgyengítette a szomorúság, belekarolt:

- Haza kell már mennünk.

Szelíden, türelemmel segítette az úton. Péteriért üzent az elnök. Éppen a teheneket fejték.

- Most ugrik a majom a vízbe - göcögött Potornai kárörvendve. - Nem építkezel?

- Eldől.

- El, csak várjad.

- Nem kértem lehetetlent, egy kis segítséget. Megérdemelném, ennyi év után.

- Ki törődik azzal?

Kerékpáron ment a faluba. Idegességében köszönni is elfelejtett, görcs szorította a gyomrát.

- Hívatott, elnök elvtárs.

- Persze. Az építkezés miatt.

- Nincs segítség? - szorult ökölbe Péteri keze.

- Miből gondolja?

- Tudom. Építkezne csak más, attól nem sajnálnák.

- Meglesz a ház.

- Meg? - vörösödött el. - Adnak hitelt?

- Nem, de felépítjük. Az építőbrigádunk egy hónap alatt meg teszi, az árát levonjuk a keresetéből.

Megszégyenülten, örömmel állt István-apánk előtt. Nehezen kinyögte:

- Akkor hazamegyek.

Először életében bort vitt. Keveset beszéltek, lassan fogyott az ital, nehéz szívvel tanyáztak a falnál. A lakás előtt kint feküdt Jutka, elfeledkeztek róla. Az öröm eltakarta.

- Minket innen temetnek - szólt keserűen Potornai és hangosan szellentett.

- Innen vagy máshonnan, egyre megy - bölcselkedett Novák. - Csak minél később.

Péteri töltött, inni kellett. És hallgatni. Elfogyott a kannából a bor.

- Tőled nem irigylem, rászolgáltál.

- Én sem.

- Csak hát furcsa. Hihetetlen. Nem tudok örülni neki.

- Rátok is sor kerül.

- Lehet, meglehet. Csak hinni tudnék.

Megépült a Péteriék háza, jól mutatott. Száradtak a falak. Nemes Lajossal összefutott:

- Beköltözünk rövidesen.

- Megvagytok? - kérdezte a titkár idegesen -, mindnyájan jól vagytok?

- A bajokat leszámítva.

- Minden időm elmegy a tanulásra, a munkára.

- Bírod még?

- Tudsz jobbat?

Péteriné zöldet hordott a süldőknek. Sok jószágot tartott.

Fűrészek érkeztek, hangoskodtak. Felállították a fűrőtornyot, meleg vizet találtak. Forró, selymes víz tört fel. Pár nap múlva kannákkal, vödörrel, üvegekkel jártak ki az asszonyok a szérűskertbe. Előkerült a régi lajt, hordta a meleg vizet. Csengőszóval róttá az utcákat. Később fürdő építése kezdődött.

Pölös Gábor letarolta a Homokot. Még mindig fizetett, paradicsompaprikát és szőlőt. Szüretre sokan mentek, birkát vágtak, az öreg Kun a bogrács körül őgyelgett. Hangos lett a vidék, szekerek hordták a hordókat, must csurrant a présháznál. Anna is szüretelt, Gáborka vidáman járt az öreg csősszel.

Üresen, kifosztottan panaszkodott a föld, szél sírt a kunyhó körül. Ketten hallgatták.

- Hazaszorulsz, Gábor.

- Ideje. Hordani kell a vályogokat.

- Ősszel legrosszabb a földnek. Nincs kit várnia.

- Nincs.

Gulyás Imre minden vályogot eladott. Kocsik, vontatók hordták a gödrökből, nem maradhatott egyetlenegy sem. Megtiltotta a törvény. A vályogvetést is. Nyárfákat telepítettek a gödrökbe.

Pölös Gábor udvarára alig fért a sok építőanyag. Unokája tanítás után ide jött. Ő meg szaladgált, szállították az öntözőberendezéseket, szántották a Homokot. Tervezők jöttek, hova kerüljön a hatalmas üvegház. Jártak a szérűskert mellett, meglátták a gőzölgő vizet, a megkezdett munkákat, a gödröket, ahol lábukat mosták a gyerekek.

- Ennél jobb helye nem is lehetne.

Számolgatott a kertész, vallatta vászonzacskóit. Anna sohasem pihent, mosott, varrt, vasalt. Kezén megdagadtak az erek, erősödtek a ráncok a szeme sarkában.

- Kezdhetjük az építkezést - mondta ki végül Pölös Gábor.

Gulyás Imre eljött a pénzért. Székkel kínálták. A sovány kis ember térdére gyűrte sapkáját, köhintgetett.

- Jól vagytok?

- Meglennénk. Csak hát sok a gyerek, sokszor alig győzöm.

A vászonzacskóból hétezer forint került az asztalra.

- Így mondtad?

- Így, így, testvír.

Belső zsebébe tette a százasokat.

- Nagyon megdolgozok érte. Fillérekbe kerül egy vályog. Nekem elhiheted.

- Sehol se adják ingyen a kenyeret.

- Jól mondd. És irigye akad az embernek, sajnálják azt a kis pálinkát tőlem. Mi jut nekem? Semmi. Főd se sikeredett soha.

A kapuban várakozott Juliska, babrált színehagyott kendőjén. A kocsmánál megszólalt:

- Add ide a pénzt!

- Micsoda? Mit gondolsz? Nem költők én.

Két féldecis poharat tolt eléjük a kocsmáros, a kicsi ember felhajtotta a pálinkát, körülnézett. Jóleső melegségek futkostak rajta. Hat féldecit ivott meg, gyorsan, szokatlanul csendesen rúgott be. A százasból visszaadott pénzt felesége tette el.

Az öreg Kun megkérdezte a kertetst:

- Milyen házad lesz?

- Rendes. Kiszolgálja Gáborkát.

- Villany? Televízió?

- Az is.

- Sokat magadra vállaltál.

- Nem az én kedvemért.

- Szegény Anna, jó embert érdemelne.

Pölös Gábor tehetetlenségében széttárta kezét.

- A szegénységet nem mindenki tudja elviselni. Boldi se. A földtől sokan menekülnek, ki így, ki úgy. Meglehet, nekik se könnyebb.

- Minek akkor minden, ha a gyereket adják érte?

- Először a dolgok elejét látjuk. A többi később jön, amikor változtatni se tudjuk.

Az unoka körül forgott a világ. Esténként megérkezett a csősz, agyonkoszolódott esőkabátját székre hajtogatta. Gyakran kedveskedett aszalt szőlővel. Jó esték voltak, teleköpködték a szoba földjét tökmaghéjjal, megszórták eldobott cigarettavégekkel.

- Mi leszel, Gáborka?

- Kőműves.

- Miért?

- Sok házat építek, sok pénzt keresek. Talicskával hordom haza, édesanyám el se tudja költeni.

Elhallgattak. Pattogott a tűz.

Summa pénzt osztott a Csillag. A kertészetiek rengeteget kerestek, Pölös Gábor megtömte fehér vászonzacskóit. Ennyire gondolni sem mert. Rászólt az unokájára:

- Igyekezz a tanulással, úriembert csinállok belőled.

A cselédházak teteje összeroggyant. Repedések futottak végig a falon, Novák bámulta. Üzent az irodára. Senki se jött. Potornai és Novák akácfákat vágott, faderekakkal támogatta a falakat. Hetek elteltével István-apánk kiszállt kocsijából, Nemes Lajos is vele tartott.

- Elnök elvtárs, ránk szakad a ház.
 - Kire szakadjon?
 - Szakadhatna másra is - sunyított Novák.
- István-apánk megnézte, nem ment be.
- Veszélyes. Legjobb lenne kiköltözni.
 - Hová mehetnénk?
 - A Péteriék helyére.
 - Még nem költöztek el. Addig mi lesz?
 - Kibírja.

Péteriék költöztek. Az asszony a kőkrisztushoz szaladt, letérdelt a viharvert, szomorú szobornál.

- Köszönöm, uram.

Sokáig rakosgattak, ócska, agyonra nyűtt bútoraitak készítették. Vontató szaladt a házhoz. Percek alatt felrakodtak. A cselédháziak kijöttek, segítkeztek, vakaróztak, ásítgattak, Péteriék a pótkocsi tetejéről integettek. Amikor elhalt a traktor hangja, megindultak az istállókhöz.

Novák vidáman hurcolkodott. Nem sok dolga akadt. Felesége kisütötte Potornainé haját, a lányokét is megigazította. Vasalt. Készülődtek a faluba. A férfiak felöltöztek, ünneplő lötyögött rajtuk.

Együtt ettek az új ház előtt. Kenyér, szalonna, kolbász, vöröshagyma rogyásig volt. És birka-pörkölt. Sört ittak, kividámult az arcuk. Nemes Lajos szólt:

- Ezt is megértük.

Hosszúkat ittak. Az asszonyok sétáltak a portán, a gyerekek játszottak a homokban, meszesgödörben. A nagyobbak elmentek a piactérre, Jutka az ablak alatt feküdt. Hármasként volt. Péteriékről sugárzott az öröm.

- Jó neked, gazdag lettél - mondta Potornai.
- De mennyire.
- Ránk a tető szakad.
- Eljöttek ti is nemsokára.
- Csak akarjátok egy kicsit - tartotta fel ujját Nemes Lajos.
- Az a mi temetőnk.

Teleszívták magukat. Az új házról feltűnően keveset beszéltek.

- Megmutathatnád.

Nézték a szobákat.

- Szép. Vigyázni kell itt mindenre.
- Nyöghetjük életünk végéig.
- Szerencsés vagy, ennyi az egész - bökött homlokára Novák.

Az asszonyok dicsérték a lakást, tanácsokat adtak, mit hova rakhatnának. Elfogyott az olcsó bor s az állott sör. Nováknak rögtön viszketett az ülepe.

- A piactéren sokan vannak.
- Sergő van? - kérdezte Potornai.
- Nincs. Az nincs. Csak céllövölde.
- Sergőzni akarok.
- Nem engednek, csak gyerekeket.
- Sohasem ültem rajta.

Elmentek a piactérre. A Fényesben sokan voltak. A céllövölde előtt gyerekek várakoztak.

- Lősz? Befizetek érted.
- Nem.

Potornai elkérte a puskát. Hatalmasat durrant a vaslemez figura, amikor lövés után lezuhant a puska porba.

- Rád hasonlít - mutatott a kifestett paprikajancsira. Belelőtt. Elhervadt, színehagyott papírrózsát nyert. Felbátorodott.
- Még három lövést.

Hátrább figyelték az asszonyok, Potornainé óvatosan tartotta kezében a papírrózsát. Hangos volt a környék, a Fényesből zene szólt. Becsábította őket, sört hozattak és kevertet. Hallgatták a nótákat.

- Megengedhetjük magunknak.

Telerakatták az asztalt korsókkal. És ittak, odaintették a cigányokat.

- Igyatok!

A férfiak záróráig maradtak. Részegen botorkáltak a gyalogúton, slágereket ordibáltak. Novák a kocsmáros négyes találatáról beszélt.

- Megálmodtam a számokat. Játsszuk meg - mondta Potornainé.
- A szerencse idetalált. Kopogtatott, de nem vettük komolyan. A fejem se fájna. Hatalmas házam lenne - hadonászott a férje.
- Mindenki úgyse nyerhet - mondta Novákné.
- Nyerhetünk. Hosszú az élet. Főnyeremény, ha a házakat megcsinálják.
- Így nem maradhat, ránk szakad a tető.
- A jószágoknak jó épület, palatetős istálló, orvos vigyáz rájuk.
- István-apánk azt se bánja, ha ránk dől a ház.
- Nem jön. Megkérdezném: mondja, elnök úr, ez a mi temetőnk?

Szapulták a világot. Az asszonyok mindenről pontosan tájékozódtak, diadalmasan sorolták, kinek kicsoda a szeretője. Zsuzsáról keveset szóltak; mafla a Józsi, a sofőrködést sem vállalta.

Építették Pölös Gábor házát. A szövetkezeti építőbrigádot így fogadta:

- Jó munkát akarok.

Annával pálinkát hozatott, töltögette. Később kiment a Homokra. Lánya nem járt ki, amíg el nem készült a ház. Gáborka az iskola után az építkezést bámulta. Gyorsan haladt a brigád, hajnalban kezdett, sötétedéskor befejezte. Anna sörért szaladt, telehozta a bekötött üveget, tyúkokat vágott, főzött, süttött, kínálta a finomságokat.

Fizetett a számóca. Rengeteget. A gyerek biciklijén kiszaladt a Homokra, teleszedte a kosarat. A föld elfáradt, mégis kivirult, ígéretett, a kertész tudta, utolsó virágzás ez, sürgetett, morgott egész nap, sohase fáradt. Az öreg Kun lelkendezett.

- Tojik mán, jaj de tojik. Mit kezdünk vele?

Hordták a városba, jó áron. Harmincezernél többet kapott Pölös Gábor részesedésként.

- Meggazdulsz - mondta a mezőőr. - Mellényzsebből kifizeted a falut.

- Arra várhatsz.

Felhúzták a tetőt, zöld gallyat kötöttek a gerendákhoz, szalagot csavartak rá. Hatalmas lett a ház: három szoba, konyha, előszoba, fürdőszoba, üvegezett veranda. Udvara alig maradt.

Birkát vásárolt, hordó sört tolt haza, ünnepeltek, Pölös Anna tésztát süttött. Ettek, ittak, tanyáztak az új ház előtt. Dinnyét hoztak.

- Jó ízű.

- Homoki. Aranyat ér ott a föld.

- A föld se minden. Magától nem terem.

Az öreg Kun fészkelődött, nem akarózott indulnia.

- Ilyen nincs több a faluban.

- Megdolgoztunk érte.

- Megérdemlitek.

- Rárajuk a palatetőt. És kész.

Gáborka csillogó szemmel hallgatta a felnőtteket. Örült. Sokáig tartott a hordó sör. Szedelőzködött a brigád.

Pölös Gábor egyedül maradt a nagy ház előtt gondolataival. Nem tudott lefeküdni. Hűvös éjszaka ölelte, eszébe ötlött minden, a téglaszínű kecske, a jó tejű Boris tehén, a hamar elfáradt asszony. Mind elmaradtak mellőle. Kifeszlik majd ő is. Mi marad utána? A ház. Erre áldozta életét. Régen nem tudott már örülni semminek, megkérgesedett, megcsontosodott, mint az útmenti akácfák.

- Nem fekszik le, apám?

- Kimegyek.

- Pihenjen, agyonhajsolja magát.

- Mindegy az, olyan mindegy.

Annának az ágyban jutott eszébe, sohase látta apját mosolyogni.

Potornai Bandi hazajött. A kertészetbe osztották, kereshetett. Segített a szedésnél, rakodásnál, locsolásnál. Megdolgozott a pénzért. Az öreg Kun megszólította:

- Úr leszel-e már, fiam?
- Nincsenek most urak, az a világ elmúlt.
- Miből gondolod?
- Tudom. Tanítják is.
- Amit tanítanak, nem mindig úgy igaz.
- Nem érti ezt. Ez már a mi dolgunk.

Megszerette az öregot. Naponta látta, amint agyonkoszolódott esőkabátjában, valamikori kozáksapkájával, hatalmas furkóbotjával járta a határt.

Beindította a motort, ráért, a kunyhóhoz ment, az öregekhez. Hellyel kínálták.

- Mi leszel? - veregette vállon Pölös Gábor.
- Tanár.
- Szép mesterség, eszed legyen hozzá.
- Az van. Kedvem is.
- Nehéz?
- Nehéz. Senki se veszi figyelembe, mennyit tanulhattak a cselédházi gyerekek.
- Gáborkát tanítatom, különb legyen az apjánál, nálamnál. Többre vigye.
- Sokra vitted te is. Többet kívánsz?
- Ára van, ráment az élet, megöregedtem. És csak most tudom, hogyan kellett volna élnem.
- Előlről kezdeni lehetetlen. Meg se érné.
- Ki tudja? - kaszált maga elé a kertész.

A fiú hallgatott, Pölös Gábor dinnyét hozott a kunyhóból, jókora kést is.

- Egyél.
- Maguk?
- Túl vagyunk rajta.

Bendő Béla megint találkozott Annával, behívta a presszóba, málnát kért és fagyaltot.

- Jártál itt?
- Nem.
- Remete vagy?
- Jó így. Csak így jó.
- Nem ronthatod el az életed ennyire.
- Én rontottam el?
- Elmúlt. Kár rá gondolni. Magaddal törődj, fiatal vagy, nem élhetsz férfi nélkül.

- Szerezzen mostohát a fiamnak? Űsse, verje? Feküdjek le a kínálkozókkal?
 - Rendes emberek is élnek - vörösödött el a munkás.
- A presszóba kevesen jöttek, a férfi konyakot kért. Megitták. Anna kérdezte:
- Veled mi van?
 - Élek. Elviselem az életet.
 - Megnősültél?
 - Nem.
 - Sajnálak.
 - Kevés, többet szeretnék.
 - Kinőttünk a gyerekkorból. Nincsenek meg a babaruhák.

Az öregek figyelték a csillagokat. Nagy, kerek tányérral kelt fel a Hold, a víztől hűvösség terült lábukhoz.

- Gáborkáék a fürdőben voltak?
- Jól érezték magukat.
- Te voltál már a fürdőben?
- Nem jutott arra idő.
- Megöregedtünk, lubickolás nélkül.
- Már nem hiányzik. Se az, se más.

Repülő zúgott az égen, piros, zöld fény égett a szárnyán. Előttük volt az éjszaka. Csendesen, fekete lepelben álltak a fák.

- Jövőre nem lesz itt kertészet - sóhajtott Pölös Gábor.
- Semmi?
- A szőlő és a szamóca. Kimerült a föld is. Elfáradtunk.
- Igazat mondasz, sokszor a lábamat se érzem.
- Megöregszik a föld is, elfárad.
- Nem sokáig viszem, eljár rajtam az idő.
- A ház rendben legyen, aztán én se bánom. Sírkövet szeretnék még az asszonynak.
- Az idén megveheted.
- Talán.
- Gyémántból van itt minden. Terem, terem és nem kopik, csak az emberek.
- Meglehet, nagyon meglehet.

Megiszogatták a megszolgált borocskát.

Öreg Boldi traktorja meghibásodott szántás közben. Nagyon elbúsult, szerette, megszokta. Gondolkodott, mit csináljon. Vasárnap üres a műhely, kár begyalognia. Előszedgette a kulcsokat, szerszámokat és munkába kezdett. Szétszedte. Nem találta a hibát, kétségbeesve dolgozott, összerakosgatott mindent. Indította a motort, ment. Újra szántott. Órák múltán megint megállt a gép.

Ismét szétszedte. Kedvetlenül dolgozott, olajos lett könyékig. Indította újra, nem ment. Próbálta, hiába. Begyalogolt a faluba. Szégyenkezve ment végig az utcán olajosan, piszkosan, traktor nélkül. Félt, hogy megkérdezik, elrontottad a gépet? Felesége meglepődött:

- Rosszul vagy?

Nemet intett, vizet kért, megmosakodott, ünneplőt öltött. Melegített paprikás csirkét evett.

- Mi bajod? - kérdezte öreg Boldiné.

- Elromlott a társam.

- Van isten, meghallgatott engem.

- Bolond vagy.

- Nem, csak örülök. Végre bedöglött az a rohadt gép. Hálni se jártál haza.

A piactérre került, benézett az irodába, senkit se talált. Elment a gépcsoportvezetőhöz.

- Holnap behúzzátjuk.

Öreg Boldi Pölösékhez indult. A házat még nem látta, unokáját is régen.

- Ilyen a minisztereknek sincs.

- Nem is dolgoztak érte. Nem jöttek kapálni.

Kevés híja volt, bekötötték a villanyt, s a parkettát lerakták. Kiszáradtak a falak, tervezgették a beköltözést.

- Házszenelőt nem tartunk. Arra nem jut.

- Gyönyörű épület.

- Fürdőszobája is lesz.

- Jobban el se találhattátok volna.

Öreg Boldi csokoládét hozott.

- Jó nálatok.

Anna dinnyét kínált, Gáborka hallgatta mindkét nagyapját.

- Régi traktor, ez a sorsa.

- Azért szeretem.

- Cseréld ki.

- Nem adnak újat. Ebben a korban?

- Kifelé haladunk a világból, kifelé.

- Elkísérhetnél, fiam - készülődött öreg Boldi.

Megelégedéssel ballagott unokája mellett, felvidult.

- Ha megnövök, autót veszek.

- Milyet?

- Amilyenre pénzem lesz.

A presszóhoz értek, leültek a parányi asztalkához, fagylaltot kértek.

Otthon felesége elébe rakta a déli maradékot. Szótlanul evett. Üresnek, hiányosnak tetszett a szoba, pedig évek óta ilyen volt. Tiszta, fehérre meszelt falak, terítővel letakart asztal. Hiányzott belőle valami.

- Mikor láttad Gáborkát?

- Esztendeje múlt, nem jár hozzánk, nem engedik - zsémbelt öreg Boldiné.

- Ne bántsд őket.

Az asszony nem szólt, megágyalt, felrázta a dunnát, párnát. Külön ágyban feküdtek hosszú évek óta. Nem aludtak.

- Szeretném, ha sűrűbben jönne.

- Tőlem jöhet, nem zavarom ki.

- Unokád, Boldi úgyse törődik vele.

- Elváltak. Van anyja.

- Senkink sincs a világon. Őt is elvadítottad?

- Nem hiányzik. Nekem nem.

- Rád hasonlít a fiad, olyan ökör - fordult a falnak az öreg traktoros.

Kiment az elromlott géphez, várta, behúztatják. Belorusz érkezett. Simán értek a műhelyhez, szétszedték az elhasználódott traktort. Nem mozdult mellőle.

- Ezzel bajosan furikázik. Szemétdombra való.

- Jó gép. Megéri a javítást.

- Ne nyomja a sódert, papa, ebből nem lesz énekes halott.

- Kopott szerszám, de nekem megfelel.

A gépcsoportvezetőhöz küldték, járja ki annál. Kijárta. Felfűrták a hengert, új tömítéseket raktak, újra dübörgött. Mosolyogva támaszkodott a kerékhez öreg Boldi.

- Mondtam én.

- Ezzel nem ugrálhat, lőttek a szántásnak. Vízhúzáshoz, daráláshoz, ilyesmihez megteszi.

Mosolygott. Kezét ráfektette a hatalmas kerékre. Felkászálódott az ülésre, sebességre kapcsolt. Megfordult a műhely körül.

- Kis kozmetika - nevetett a szerelő -, aztán viheti a lakodalomba.

Öreg Boldi hálás akart lenni, pálinkát vett.

- Ez a vén csataló megér annyit.

Régen, nagyon régen volt ilyen boldog.

Potornai Zsuzsa megbetegedett. A kórházban feküdt. Anyja meglátogatta.

- Nem visz jóra, meglásd. Tízet szültem, mégis itt vagyok.

- A gyerek teher. Felelőtlenség szegénységben szülni.

Pedig szerette volna, ha megmarad a kicsi. Csak egy szót szolt volna Józsi, egy mosolyt küldött volna, egy biztató mozdulatot. De nem. Nehéz fal rakódott közéjük.

Titokban remélte, összeköti, összefoltozza életüket, rozzant életüket a második gyerek. Boldogságra vágyott, kirepülni a koszból, a cselédházakból minden áron. Sikerült. Édes szavak simogatták, ajándékokkal kedveskedtek, amikor olyan egyedül volt. A házibulin kezdődött, egészen váratlanul, a barátnőjénél. Kettesben ünnepeltek, emlékeztén a régi diáknapokra, amikor a fiúk megjöttek, fiatalon, vidáman és üvegekkel. Ittak, játszottak, s végül kisorsolták a hölgyeket, kinek kivel és hányszor. Demokratikusan, erre igazán nem lehetett panasz.

A többi már semmi, csak bosszú: játék a kis kanokkal; ki bámul utána, ki ajánlkozik, ki dicséri felfénylő combját, ki meri ölébe venni az irodában, a Volgában, a Csillag árnyékszékén?

És hogy elfáradt, micsoda tömérdek undort szedett össze! Két éve azt hitte a világról, csak lehúzza bugyiját és menten meghódítja, összeroskad előtte. Mára mi maradt? Elpazarolta tisztességét, megölte férjében a hitet, szaladhatnak az öregségnek. Ha legalább kiutat találna, de az nincsen. Nincs más, csak várni, várni, felnevelni a gyereket, elkerülni a cselédházakat, és remélni és reménykedni, egyszer jóra jöhet minden. Ha egy életben megérheti az ember.

Potornai Bandi összecsomagolta ruháit, készülődött az egyetemre, Zsuzsa elintézte, hogy Volgával vigyék. Anyja idegesen kapkodott, amikor befutott az autó. Nagy port kavart, beáramlott a cselédházak ablakain, Potornai sietett az istállóból.

- Vigyázz magadra! Ha Volgán járhatsz, ne szállj ki belőle - mondta nagy hangon és svájci-sapkáján babrált.

Elfogódott. Hetek óta nem ivott az apja, összekuporgatta az ital árát és a bőröndbe csúsztatta. Merev arccal bámulták a gyerekek az autót, nem illett ehhez a világhoz. Idegesség nélkül ült a gépkocsivezető mellé.

- Mehetünk - intett Potornai Bandi.

Visszanézett. Semmit se látott, a por betemetett mindent.

Sárga foltokban heverték a levelek. Megérkezett az építőbrigád, az alsó cselédházakat lebontották napok alatt. Toldozták, foldozták a többi, kijavították a tetőt.

- Minek köszönhetjük a megtiszteltetést? - kérdezte Potornai. - Sokallották volna a temetési költségeket?

- Ne jártasd a szádat - szolt a felesége. - Annak isszuk a levét. Mindig papolsz, helyett, hogy valamihez kezdenél.

- A falakat kellene javítani. Egyszer ránk szakadnak.

- Bontásig kibírják - somolygott a kőműves.

- Miféle bontásig?

- Örökké nem lesznek itt, annyit meg nem érnek, hogy újjáépítsük.

- Én innen nem megyek.
- Én sem.
- Építhetnek nekünk is - bölcsekedett Novák. - Mint a többieknek a faluban.
- Van pénzed? Az is kell, legalább harmincezer forint.
- Az nincsen. Az aztán igazán nincsen.

Megjavították a cselédházakat, a gyerekek iskolába jártak, szakmát tanultak. Könnyebben éltek.

17

Nemes Lajos kérlelte az embereket, iratkozzanak az esti iskolába. Kiment a cselédházakhoz is.

- A nevemet megtanítanák? - tátotta el száját Novák.
- Többet is.
- Az egyszeregyet - nevetett Potornai. - Nagyon rádférne.
- Rád talán nem?

Bejártak a faluba, két osztályt indítottak, kezdőknek és haladóknak. Nehezen bajlódtak a betűkkel, az eszköz máshol járt. Hetek múltán Novák leírta a nevét, diadalmasan mutogatta.

- Itt a nevem. Látod? Leírtam.
- Azért még nem adnak több fizetést.
- Kell is nekem. Felőlem összedőlhet az iskola, tájára se nézek.

Nem mutatkozott többször, az irkalapra firkantotta nevét, állandóan zsebében hordta. Potornai is abbahagyta.

Pölös Gábor kitartott. Lapozgatott füzeiteiben, könyveiben, unokája csodálkozva kérdezgette:

- Tanulsz?
- Elmaradtam az iskolával. Hat elemi jártam, a világ meg sokat változott.
- Mi leszel?
- Kertész.
- Eddig is az voltál?
- Az. Csak nem volt róla papírom.

A zárszámadási mulatságot a Fényesben tartották. A vendégeket a vezetőség meghívta ebédre, vacsorára. Annát a felszolgálók közé osztották. Kipirult és mosolygott. Zsuzsa olvadozott.

- Megcsinálhatod a szerencsédet, csak okos legyél.
- Engem köbölcsőben ringattak.

Otthon szokatlan volt az új lakásban, villany égett, esténként televíziót néztek. A fehér vászonzacskók sorra kiürültek.

- Nem maradt tartozás a nyakunkon.

Megjött az öreg Kun, letelepedett a televízióhoz, élvezettel figyelte.

- Semmit se szólhatsz.

- A kerítés? Vagy csupaszon maradjon?

- Meglesz az is, Gábor, ismerlek én téged.

- Kőkerítést akarok, vasrácsos kapuval.

Megcsinálták. Palotának beillett a házuk.

- Szőlőt telepítetek elé.

Az öreg csósz hozta szőlővesszőket eltelepítették.

Pölös Gábor és Anna kijárt az új kertészetbe, a vasúton túl, a szérűskertek mellé. Nem sok híja volt az üvegháznak. Az öreg Kun minden szombaton megjelent, és késő éjszaka ment el. Panaszkodtak egymásnak.

- Nem sokáig viszem.

- Kidőlök én is.

- Neked van időd, az unokádra vigyáznod kell.

- Sírkövet szeretnék az asszonynak. Azt nagyon szeretnék.

- Meglesz, meglásd, meglesz.

Március közepén tüzet gyújtottak a kertekben. Összehordták a télről maradt faleveleket, gallyakat, s gyufát tartottak alája. Jós Sándor bekopogott Pölösékhez.

- Bemehetek?

- Gyere nyugodtan.

- Mintha palotába lépnék.

A verandán megállottak, Sándor kezébe fogta kopottas, simléderes sapkáját. Fonott karszékre ültek. Gáborka kijött hozzájuk.

- Megnőttél. Nagyobb lesz az apádnál. Gondoltam, benézek, hátha akad munka.

- Nincs kertünk. Felfalta a ház.

- Nem válogatnék, nem vagyok szégyenlős.

- A Csillagban akadna.

- Gábor bátyám jól van? - kérdezte gyorsan a napszámos.

- Nem bírom a versenyt a fiatalokkal.

Pihentek még, fújták a füstöt. Elbúcsúztak.

- Ha valami lenne, szóljon.

Május elsejére készültek, csinosodott minden. Kijelentette Pölös Gábor:

- Mindnyájan kirúgunk a hámból.

Szép napra ébredtek, zenekar játszott a piactéren. Ünneplőbe öltöztek, felvonultak, sört ittak, később bementek a Fényesbe.

- Apám sohasem volt itt.

- Számít? Most utána teszem.

Megebédelték. A presszót is megnézték, málnát és krémeseket rendeltek. Sétáltak. Megkerülték a piacteret. A tanácsháza előtti téren hangos volt már a céllövölde és a körhinta.

Átadták a kultúrházat, hatalmas, ragyogó épületet. Sokan kíváncsiskodtak, teremből terembe vitték őket. Ámuldoztak. Ötmillió forintért készült el a mesepalota.

Az öreg Kunnal találkoztak. Viharvert esőkabátja elválaszthatatlanul lógott rajta.

- Ígyunk valamit.

- Nekem doszt.

- Megsértesz? Ártottam neked valaha, Gábor?

- Máskor megisszuk.

- Holnap, meglehet, beadom a kulcsot. Vagy szégyelltek velem leülni?

Játszott a zenekar. Az öreg csősz telerakatta az asztalt különféle italokkal.

Iszogattak. Bendő Béla, aki már itthon, a Csillagban dolgozott, felkérte Annát.

- Sohasem gondoltam, hogy így megértjük egymást.

- Emberek vagyunk - emelte poharát a kertész.

- Öregek. Ez a kár. Már nem jut a jóból. Hiába építetted a görbeházat, nem sok örömed telik benne.

- A gyerekeknek jó lesz. Meg Annának.

- Szerencsés vagy, nekem se gyerek, se unoka. Így még rosszabb a kivert kutyanál.

Sokat ittak, megfogta őket az ital. Összeölelkezve haladtak a keskeny járdán.

Pölös Gábort szél érte, megbénult a karja. Soha nem gyógyult meg, nyugdíjazták. A földekre nem járt, a ház körül motoszkált. Az öltözködésnél, a vétkezésnél eleinte segített Gáborka.

Naphosszat üldögélt az új ház előtt. Az öreg mezőőr el nem maradhatott.

- Semmi ember vagyok már - kesergett a kertész.

- Bolondozol, mindig bolondozol. Megéred a pénzedet.

- Fél kézzel nem ember az ember, hiába is mondd. Jobb kéz nélkül?

- Megcsinálhatod még a magadét.

Nagyon megviselte a betegség, sokat öregedett. Minden kijött rajta. Öregesen mozgott, holtfáradtan. Amikor unokája megérkezett, jó volt, felolvasott a könyvekből, elbeszéltek a világ dolgát, az iskolai eseményeket.

Nehezen viselte terhét. Váratlanul így szólt:

- Főtt kukoricát ennék.

Gáborka kerékpárra akasztotta táskáját és kikarikázott a földekre. Talált megfelelő csöveket.

- Mire anya megjön, megfőzzük.

Úgy lett. Nem zsörtölődött az öregember, lánya ráparancsolt: ne csináljon semmit, nincs szükség semmire, megélnék a keresetéből és a nyugdíjból. Nagyon egyedül érezte magát, elviselhetetlennek a tétlenséget. Szólt unokájának:

- Görögdinnyét ennék.

A fiú ismét bekarikázta a határt. Nem talált. A piacon, a Csillag bódéjánál se árultak, csak sárgát. Vitt abból.

Nagyapja elindult. A temetőnél vágott át a fürdő irányában, a vasúton túl termett a dinnye. Lassan, megfontolva ment, nem akart emberekkel találkozni. Szép nyár volt, derűs vidék.

Jó emberei a dinnyések, a hűvös kunyhóba hívták, kínálták.

- Görögdinnye kellene. Mindenáron.

- Korai még.

- A Homokon ilyenkor lenni szokott.

- Megnézhetjük.

Sokáig keresgéltek, de nem találtak érettet.

Tanyáztak még, újra sárgadinnyét vágtak fel, kínálták. Becsülték, kérdezgették. Ő mondta:

- Ez itt másféle föld, mint a Homok, ne feledjétek. Ne sajnáljátok tőle a munkát, akkor fizet, megfizet.

Visszafelé többször pihent. Cserjék árnyékába húzódott. Gyerekek jöttek, igyekeztek a fürdőbe. Patakokban csurgott róla az izzadság, nehezen lépkedett, karját se érezte. A kerítésnek dőlt, amikor Gáborka elébe szaladt:

- Minek mentél el? Nem tudtam, hol vagy.

- Mennem kellett. Nem állhattam meg, hogy ne lássam a határt.

- Elkísértelek volna.

- Majd legközelebb.

- Ne menj el nélkülem. Megígéred?

Bólintott.

Libákat őrzött. Eljárt velük a szélmalomig, ráengedte a tarlókra. Gyakran elment a Péntek kúthoz, ahol Gulyásék verték a vályogot.

- Hogy élsz, testvér? Javul a karod?

- Semmi ember vagyok én már, libapásztor.

- Jár a nyugdíj?

- Az jár.

- Én a vályognál maradok, ezt is elirigylük. Sajnálják azt a kis pálinkát tőlem. Mi jut nekem? Ruhám sincs, fődem se volt soha.

- Így halunk meg, nyomorékan.

Vénasszonyok nyara jött. Az öreg Kun megkereste, tanyáztak a nagy ház előtt.

- Szüretre kijöhetnél.

- Messzi már a Homok, nem bírja a lábam.

Hallgattak. Őszi kertek szaga csapódott. A gyönyörű ház előtt ültek, két megvénült, roncs öregember. Fújták a füstöt.

- Jó idő jár a szőlőre.

- Arra jó.

Szekér hozta a búzát. Gyorsan lerakták a teli zsákokat, mindjárt a verandára.

- Mivel tartozok? - kérdezte Pölös Gábor.

- Semmivel, még annyival se. Elment a szekér, elment a délután.

Nem mozdultak. Jó volt a csendben, a megszolgált nyugalomban.

- Neked a legjobb. Jó házad van. Mindig megjönnek a tieid - harákkolt a csősz.

- Ők megjönnek.

- Kenyérre sincs gondod.

- Nincs. Arra nincs.

A cselédházakban változatlanul zajlott az élet. Nem volt gond a megélhetés, az asszonyok is jól kerestek. Csirkéket, malacokat neveltek. Pénzt is sikerült összerakniuk, fizetésükre jobb ruhákra tellett, ingre, fehérneműre. Kevéske a takarékból. Potornai Bandi újra megjött. Összeráncolta homlokát, amikor széttekintett:

- Nem változott ez a szemétdomb.

- Nekünk így is jó. Kiteszi.

- Disznóólakban sem élhetnek örökké.

- Eddig jó volt, a többi István-apánkon múlik - igazgatta fekete fejkendőjét Potornainé.

- Meg magukon. A szájukba nem repül a sült galamb.

Üres, lehangelő lett a környék, a gyerekek városokba kerültek, ritkán érkeztek, vasárnapokra, szombatokra. Ketten maradtak, két család: Potornaiék és Novákék. Az állattenyésztők a faluból jártak ki, Péteri is.

- Le akarom vetni magamról a szegénységet, ha beledöglök, akkor is.

- Úr leszel, fiam.

- Miféle úr? Szellemi nyomorék, érti?

- Nem értem, dehogy.

- A szegénységet nehéz legyőzni. És nemcsak azok szegények, akiknek ruhájuk vagy házuk nincs.

Apja megdöbbsent. Ijedtség villant szürke, elhasznált arcán, fájdalom.

- Otthagytad?

- Már nem tudom otthagyni.

- Akkor mit akarsz? - ordította. - Ide akarsz visszajönni?

- Nincsen visszaút. Elindultam, húzom a magam batyuját. És visszajövök majd tanítani, megölni, elfelejtetni a szegénységet.

Az ajtónak támaszkodtak, kiköptek az esőbe. Nemes Lajos velük volt.

- Ránk szakad a tető - szólt Potornai.

- Eltemet a szövetkezet - vakaródzott Novák.

- Jövőre nektek épít a brigád - szólt Nemes Lajos. - Kiforogja az esztendő.

- Ráfigyelünk arra.

- A faluban van porta.

- És az ára? Nem bírunk azzal.

- Ingyen adnák.

- Ingyen?

- Nektek, ha építkeztek. Csak mozdulnátok már.

Megcsendesedett az eső, Péteri készülődött, hallgató volt egész nap.

- Jutka jól van?

- Pestre vitték. A feleségem azt hiszi, meggyógyul.

- Szegény kislány, megszenved.

- Hiába mondom, nem gyógyul meg többet. Nem hiszi. Inkább ráhagyom. Évekig lesz az intézetben.

Novákék szomszédoltak.

- Meggondolhatnánk, amit Lajos mondott.

- Ha mentek, akkor mi is.

- Segítenénk egymáson. Sokat számít. Mégse innen temessenek.

- Kivetjük a vályogokat.

- A magunk ereje sokat számít.

- Sokat. Elmentek a gyerekek, nincs rajtunk annyi gond.

Az eső lemosott minden mázt. A cselédházak nyomorúságukban kitárulkoztak. Potornai nem törődött az idővel, órákig állt a küszöbön, szürke, fonnyadt arca megfeszült, és beleköpött az esőbe.

- Jövőre házunk lesz.

Boldi hazajött. A régi kerékpárra ült. Lekanyarodott a gödrök közhöz. A vízben nagyra nőttek már a nyárfák. A Gulyás Imre háza sem változott. Átvágott a szélmalomhoz. Lyukak tátongtak rajta. Embereket sehol se látott, távolabb vetőgép dolgozott.

A szélmalmot körös-körül felverte a gyepp, a kútágast megtámasztották, elkorhadt a kút kávája. A vékony bódiszilvafák is zsugorodtak, por lepte ágaikat. Nem mertek vizet a kútból, belehullott a levél, a gally, az apró göröngyök. A gyalogutat is benőtte a fű. Elszomorodva állt, kifosztottan. Így még sohasem mutatta magát a táj: öregnek, esettnek, pusztulónak. A kanálist felverte a gaz. A dombokon akácfák árvultak.

Elhajtott az István-szőlő mellett. Kereste a régi földet, a kunyhó helyét. Száraz nyár volt, kiszáritotta a csatorna vizét, Gáborka fáját sem találta. Visszaindult. A dombon, a kanyarnál piroslott még a csipkebogyó.

Az öreg Kun a szőlőt vigyázta.

- Téged látlak, Boldi fiam?

- Erre jöttem.

- Nem ismersz rá a Homokra, sokat változott.

- Sokat.

Aranylott a délután, mégsem tudott örülni.

Öreg Boldi megtörten érkezett, fáradtan.

- Elromlott a gépem.

- Megjavítják?

- Nem lehet, kiselejtezik.

- Adnak helyette másikat.

- Nem lesz már többet traktorom.

Hallgattak. Aztán az öreg kigyalogolt a határba. Nem járt a közelben senki. Meghamvasodott a vidék, harmat gyűlt a mezőre. A pincéhez húzódott nekikeseredve. Az öreg Kun megjött.

- Nagyon sajnálod?

- A föld után csak ez maradt. Más semmi.

- Kiesik a szerszám a kezünkből.

- Nem élet így, kínlódás.

Elüldögéltek. Az éjszaka sok hangon beszélt hozzájuk.

- A fecskék is elmentek.

- Nekik se könnyű.

- Boldiék jól élnek?

- Nem élet az, gyerek nélkül. Minek a fa, ha nincs virága?

- Elveszik a masinát?

- Reggel elviszik.

Hajnaltól új színt kaptak a fák, a vidék, öreg Boldi felkelt, körüljárta a traktort.

- Sohasem voltam rossz hozzá.

Vállára lökte a kabátot és holtfáradtan hazavánszorgott.

Pölös Gábor libái megnőttek, nem járt már velük a határba. Várakozott a kisszéken, odattartotta arcát a gyengülő napnak. Sokszor üzent a Homok. Elkésett szekerek döcögtek, messziről hangzó kiáltás ütődött az üvegfalú verandának. Ilyenkor boldog lett. Maga elé képzelte a kunyhót, az áldott földet, akinek parancsolt. Aztán minden szomorúságra fordult,

az őszi igazi szele csapkodott az udvarra, leveleket dobott a földre. Megvillantak a fűverte gyalogutak, a pusztuló szélmalom és az esőtlen akácok.

Így ült. Magához hívta a földet, a dülöutakon futó búbospacsirtákkal. Megrogyanva várakozott. Nótákat szeretett volna hallani, de őszi volt és senki sem énekelt. A szüretelők sem. Nem csapódott már daluk. Félve hallgatott a határ, őszi volt. Öreg őszi.

Amikor Gáborka, Anna megjött, jó volt. Ilyenkor boldog volt. Ritkán tévedt be az öreg csősz, egyre ritkábban. Nehezebbre esett a beszéd, fűjtatott.

- Nem szüretelek többé.

- Megéred még, ne félj. A sírkövet én is megcsináltatom.

Keveset beszéltek. Társak voltak magányukban.

Téli várakozott keveset a verandán, rengeteget a kis szobában, az ablaknál. Ennyi maradt a világból. Szürkén jöttek a délutánok. Hóval. Egykedvűen nézett ki az ablakon, az üvegen jégvirágok nyíltak, az eresz alatt jégcsapok. Velük elmélázott. Egyiket elnevezte csősznek, a másikat traktorosnak, a harmadikat kertésznek. Az ember is úgy fogy el tehetetlenül, ha beköszönt az öregség. A kertésztől önmaga jutott eszébe, a szélütött, beteg kéz, a tehetetlenség, ami ráakódott. A csőszről az öreg Kunra, a traktorosról öreg Boldira gondolt. Jól megvolt velük. Beszélgettek a gépről, az István-szőlőről, a sírkőről.

- Fekete sírkövet szeretnék az asszonynak. Nagyon megérdemelné.

Néha félt. Tudta, az ember mindig szeretne valamit, még akkor is, ha nem sikerül. Az esték nyugalomát hoztak, békességet. Unokája tanult, televíziózott.

Az éjszakák magányossá tették. Keveset aludt, álmában meglátogatta a csendes asszony, tökmaggal kínálta, mint régen. Megnyomorította a tehetetlenség, az egyedüllét. Ezt mondta:

- Teher vagyok a nyakatokon.

- Miket beszél, apám?

- Tavasszal másképpen lesz.

A napok szürkén váltogatták egymást. A postás jött mindig, pontosan hozta a nyugdíját.

- Jövőre jó lesz.

De még tél volt, kopogott a karácsony. Hárman ültek az asztalnál, szótlánul.

A kis fenyőn Gáborka meggyújtotta a gyertyákat. Keserű, nehéz ünnepük volt. Nézték a parányi fát, aztán a fiú elfújta a lángokat. Ültek a csendben. Lefeküdtek. Még akkor sem szóltak.

Hitték, hogy a szomorúság hosszú, mérhetetlenül hosszú időre jött el hozzájuk.

18

A március hetek óta ígérgette a jó időt, a napos oldalakon növesztette a zöldet. Vadgalambok repültek a fákra, felszikkadt, fehérré vált a gyalogút. Jobb kedvű lett az élet. Az ablakokon kora reggel besütött a nap, incselkedett.

- Jó tavasz jön.

Egyedül volt a nagy, szép, új házban. Kereste kisszékét, fél kézzel a ház falához vitte. Melegítő fénybe borult arca, a falu mozgása füléhez ért. Jó volt. Ült a megszolgált nyugalomban, néha mozdította lábát. Nem figyelte az időt. Az ember nagyon elfáradt már ekkorra, csak a pihenés van hátra, az tölti ki életét. Várakozott hát nyugodtan.

- Minden nap öröm. Hálás lehetek, hogy elmúlt rajtam a tél.

A tavasz önmagában öröm, azonosulni lehet vele. Elhaladt a dél. Bement a konyhába, az asztalról levette az összeborított, előre elkészített kenyeret, harapdálta. Vékony szalonnacsíkok hasaltak két szelet között. Nemsokára megjelentek a hangyák. Hordták a morzsákat. A fény még mindig érte a ház oldalát, de már nem melegített annyira.

- Át kellene mennem máshová.

De nem mozdult. Nézte tovább a hangyákat. Gondolatai megjárták a földet, a Homokot, felidéztek a múltakat. Elfáradt. Behúzódott a lakásba.

Elszomorodott a táj, esett. Fogva tartotta, ablakhoz parancsolta. Keservesen múlt az idő. Maga elé hívta az esőverte tájakat, a rokkant szélalmot, a nagy reményű István-szőlőt, a temetőt is, a sírt, ahol asszonya pihent. Elkomorodott nagyon. Szenvedett.

- Nem élhetek, ha semmit sem várhatok magamtól - motyogta Pölös Gábor. A sírkőre gondolt, az egyetlen, legnagyobb adósságára.

Gáborkával jó volt, megfiatalodott.

- Gyerekkoromban mindig görhét ettünk.

- Sokszor mondtad.

- Alig nőttem ki a fűből, elálltam cselédnek.

- Tudom kívülről.

- Amikor nagyanyáddal egybekeltünk, nem volt fedél a fejünk felett.

- Mondjam tovább?

Elhallgatott. Sokszor úgy érezte, nem ismeri unokáját. Mi lesz belőle? Mégis egyetlen menedéke az élethez, elszakíthatatlanul.

- Sok fehér zacskód volt. Mindent abba zártál? A pénzt is?

- Azt is.

- Engemet?

- Tégedet is.

- Akkor nem szeretted.

- Így tudtalak szeretni, meg ahogy most.

- Most hogy szeretsz?

- Ahogy a lányomat, ahogy az unokámat, ahogy magamat. Ahogy a földemet.

- Nincs földed.

- Van. Most van csak igazán.

- Hol?

- A Homokon, a régi földet megismernéd?

- A dombról.
 - Aranyoson?
 - Azt nem.
 - Tíz esztendő múlva?
 - Nem.
 - Húsz esztendő múlva?
 - Akkor már földek se lesznek.
 - A föld mindig megmarad.
 - A tied is?
 - Az is. Csak az marad meg, mert nagyon szeretem. Hinni tudtam benne, elvetettem beléje magamat.
 - Az üvegházakra, a kertészetre gondolsz? A dinnyeföldekre?
 - Arra is.
 - Az új házakra?
 - Arra is.
 - Rám is?
 - Igen.
 - Akkor most jó neked?
 - Jó. Így a legjobb, ez a bizonyosság, rokkantan nem dobnak félre. Különben túl se élném.
 - Sose neveltél.
 - Így múlt el rajtam az élet. Ez jutott.
- Kivirágzott a föld. Az utak szürke, fehér gúnyát öltöttek, élő színekkel harsogott a határ. Pölös Gábor süttette magát.
- Reggel jött. Elmúlt.
- Dél jött. Elmúlt.
- Este jött. Elmúlt. S mindig ugyanúgy. A változatlanság nem élet.
- Kibírhatatlanul szenvedett. Ritkán beköszöntek a kerítésen, elkérdezték az éjszakát, az egészségét, s megint üres maradt az udvar. Így volt. Várt, várakozott. A határ egyre üzent érte, sürgette, hívta, követelte. Hiába.
- Elmaradt az öreg szőlőcsősz is, örökre. Pedig az agyonhasznált esőkabát, a hótkoszos kucsma szinte kézközeibe került. Mégsem öltött testet, nem szólította.
- Mit csinálsz a földdel, Gábor?
- Kimúlt, elment a világból.
- Anna rendes volt, figyelmes.
- Ne egye magát. Mindenre telik, jól megélünk, szóljon, ha kell valami. Az ennivalót elkészítem.

Mindig az asztalon találta, letakarva tiszta ruhával. Ha megéhezett, megette. El se mozdult a kiskapuig.

Akkor már megadta magát. Hiába hívta a földet, nem jött, hiába fülelt, zajok se ütődtek el a kerítésig. Elballagott a kútig. Aztán a temetőig. Jó föld volt az is, befogadta az asszonyt, öreg Gombost, elrejtette az öreg Kunt.

Elment István-apánkhoz:

- Jó, hogy megtalállak.

- Nekem is.

- Rossz a betegség, üldögélek, őrzöm a házat. Félek is.

- Mitől?

- Sírkövet szerettem volna az asszonynak, fekete márványkövet, de nem telt rá. Megérdemelné nagyon. Már jóra fordult a sorsom, akkor megütött a betegség. Mire jó így az ember? Mi jöhet még, ki tudja?

- A nyugdíj pontosan jár. Segít.

- Segít. Termőre fordult a vetésem. Jó, hogy megbizonyosodhattam róla.

- A közös mindenki mellé odaáll, csak hinni kell benne - túrt hajába az elnök.

- Nehéz az embernek megbizonyosodni, hitet cserélni. Aki szegénységben nőtt fel, annak talán hite sincs. Annak a legnehezebb.

- A legtöbbet ők nyerik.

- Elhiszem. Most már elhiszem.

Nyugalommal beszéltek az irodában, Pölös Gábor erőt érzett magában, kifogyhatatlan energiát.

- Munka nélkül nehezebb.

- Dolog akadna. Portás kellene ide az irodához, éjjeliőr.

- Eljöhetnék, hosszúak az éjszakák.

Elfoglalta hivatalát. A parányi fülkében föl kattintotta a villanyt, az asztalon óra ketyegett, a falon őskorból való rádió. Ceruza, kockás füzet, abba írta, ha történt valami. Végigballagott az udvaron, egészen a műhelyekig, a raktárakig, az elcsendesült gépekig, a tulsó kerítésig, ami lenyúlt teljesen a kertek aláig. Figyelt a friss éjszakában, hallgatózott. Aludni nem akart, nem tudott. Állandóan szólt a rádió, újság feküdt az asztalon. Jól érezte magát.

Az első fizetésével megkereste a sírkövest. Nagy udvara volt a mesternek, sorakoztak a kőből kifaragott oszlopok, kövek, aranybetűkkel, betűk nélkül, fehérén-feketén, ahogy a tisztelet, a jó szándék kiválasztja. Melegség öntötte el, jó szívvel járta körül a köveket, kiválasztotta a megfelelőt.

- Az asszonynak szeretném.

Megkereste öreg Boldi. Ráérősen adták a szót, hosszú este volt előttük.

- Te se hitted, hogy nyugdíjas paraszt leszel.

- Te hitted?

- Én se.

- Dolgoztam, mint járomban hajtott ökör. Így volt.
 - Az én földemet meg lehetett kóstitni. Mire odaért az ősz, szétnéztünk, ki bírunk-e tavaszodni? Segítséget fogtam rá, meg a családot, vigyük valamire. A ház mégis csak a Csillagban sikeredett.
 - Késő már miránk - sóhajtott a traktoros.
 - Késő.
 - Mire a gépekig eljutottam, roncs lettem. Hamarabb kezdhettük volna. Gáborka?
 - Ő az örömöm. Istenem, hogy megérhettem!
 - Nagyot nőtt.
 - Legény. Kezdi az életet.
 - Taníttatod?
 - Kevés vagyok már. Az asszonynak szeretnék sírkövet, ami azután jön, ráadás, az unokámé. Sokszor elképzelem, ha nekünk ilyen életünk lehetett volna.
 - Szerencsés vagy.
 - Szerencsés - bólintott Pölös Gábor.
 - Mire ránk köszön a jó, kikopunk a világból. Neked megmaradt a fiú, nekem jószerivel senkim. Élünk ketten az öregasszonnyal. Ki lép utánam? Mire kellett akkor az egész?
 - Megdolgoztunk magunkért. Nincs számolnivalónk a világgal.
- Beszélgetett a két nyugdíjas. Ráérősen, amit azelőtt sohasem tettek, nem futotta életükből. Ennyire se futotta.
- Hazakerültem a háborúból, a gatyámat se találtam. Üres volt az istálló, üres a kamra. Ha még egyszer talpra állok, csoda lesz. Kiosztották a földet, a javából kaptam, hiszen tudod. Verekedtünk érte. Kikoplaltuk a teheneket, a lovakat, az adót is. Jó lesz már, vége a nincstelen, szomorú napoknak, erre beszorítottak Munkás-elvtárshoz. Kezdhettük előlről. A semmiből épült a Csillag is. Leginkább azt fájlaltam, nem találtam magamat, azelőtt rajtam múltott minden, ha dolgoztam, lett belőle. Elnök voltam, a saját birtokomon. A szövetkezetben ezt nem éreztem, Munkás-elvtárs mondta, csináltam. Többel alig törődtem, más baja az okoskodás, a gondolkodás.
 - Mégis tanultál.
 - Az volt a jó. Rájöttem, hasznos lehetek. A gépeket mindig szerettem, kicsúfolt velünk nagyon az élet, öregségemre jutottak el hozzám. Sohase hittem, hogy a legnagyobb örömet a Csillag tartogatja.
- Jól kezdődött a szolgálat. Potornai és Novák jelent meg a kapuban, megborotválkozva, ünneplőben.
- Hát ti?
 - István-apánkhoz jöttünk.
 - Nincs még itt.
 - Várunk, futja a bérünkből. Jó a szolgálat?

- Nem panaszkodok.
- Ránk is fényesedhetne már.
- A házak?
- Dülnek, düledeznek. Ezért jöttünk. Mégse élhetünk ott örökké.
- A faluban lenne jó, kisebb ház is megtenné.
- Hogyan gondoljátok? - csüngette béna kezét a portás.
- Kivetnénk a vályogot magunk. Lenne kevés pénzünk is, csak hát a közös nélkül nem boldogulunk.
- Nem vagyunk alábbvalóak másoknál. Gondoljon velünk a Csillag - vágott egyet fejével Novák.
- A ház komoly dolog.
- Szerencsés lett vele Péteri is. Talpra állt.
- Nem élet a miénk. Belenőttünk a cselédházakba, mindig fogva tartson bennünket? Azt már nem - szólt Potornai. - Csákánnyal verem szét azokat a rohadt falakat.
- Akinek ereje van, mindene van. Sok törődést megértem, most már boldogultam. És semmi ember lettem. Akiben erő van meg akarat, az sokra viheti.
- Nem vágyom másra, kis házra, amiben meghúzhatom magamat. Meglátogatnak a gyerekeim, nem szégyellik rám nyitni az ajtót.

Novák megvakarta a feje búbját. Cigaretta kínált.

- Lesz házatok. A szövetkezet mindenki mellé odaáll. Én se létezhetnék különben.
 - István-apánkon múlik, ő meg szóba sem áll velünk.
 - Nemigen.
 - Előre megfutamodtok?
- Üres volt a központ, a műhelyek elcsendesedtek, a gépek helyükre találtak, az elnök nem jött.
- Hiába várunk, nincs szerencsénk. Biztosan a nőket hajkurássza.
 - Az, látod, lehet. A Fényesbe benézhetnénk.
 - Dolga van, tanul.
 - Tanul? Mi akar lenni? Isten?
 - Jól adod - nevetett Novák. - De jól adod.
 - Egyetemre jár, diplomája lesz.
 - Diplomája? Nem elég a ház, az autó, a jó kereset, a tömérdek pénz? - csapott tenyerébe Potornai.
 - Nem adják azt ingyen. Hiszen tudjátok. Jártatok esti iskolába.
 - Bár mellé jártunk volna.
 - Vagy a kocsmába.

Elbúcsúztak. A piactérnél megálltak, a Fényesből kihallatszott a zene. Világos ablakkal hívogatott a presszó, a kultúrház, villogtak a kirakatok. A mozi sarkánál ténferegtek.

- Bemegyünk? - nyalta meg a száját Novák.
- Mindig innál.
- Egy pohárral. Annyit megérdemlünk.
- Annyit meg. Még többet is.
- Akkor mire várunk?
- Tapsra meg kurvákra - mondta bosszúsan Potornai. És elindult kifelé.
- Házam lesz, érted?
- Érteni értem, de azért bemehettünk volna.
- Addig engem ott nem látsz.
- A kocsmában?
- Nem, a templomban.

Hirtelen visszafordult. Meggyorsította lépteit.

- Megkeresem István-apánkat, addig ki nem megyek a faluból.

Siettek. Kopogtak az iroda ajtaján. A nyitott ablakon kibuktak a szavak.

- A ház miatt jöttünk.
 - Nem élhetünk ott örökké.
 - Igaz - szólt az elnök. - Nagyon igaz.
 - Egyedül kicsik vagyunk hozzá.
 - Segítsen a Csillag.
 - Attól még nem lesz házatok.
 - Másoknak is sikeredett.
 - Ők akarták - emelte fel mutatóujját István-apánk.
 - Mi sem vagyunk hitványabbak.
 - Megdolgozunk a pénzért, vagy nem?
 - És azon kívül? Azon kívül mit csináltok? Isztok, káromkodtok, szidtok mindenkit, mert többre vitte nálatoknál. De ti nem mozgolódtok, nem töritek magatokat, nincs bennetek akarat, elfeküdtök a meleg napon, majd lesz valahogy. Akartatok ti valamit egyáltalán?
 - Házat - mondta igen csendesen Potornai -, azt nagyon szerettünk volna. Megevett bennünket a sok gyerek. Nem is tudom, hogy bírtunk velük. Ember lesz mindből.
 - Tudom, ők boldogulnak. Veletek mi lesz?
 - Mi lenne? - rántott vállán Novák. - Megélünk.
 - Fordítanánk a sorsunkat, elnök. Felnőttek a gyerekek, szétszaladtak a világba, a maguk útján. Könnyebb lett, meg nehezebb is az élet. Telni jobbacskán telik. De lehet, ha a gyerekek ritkán hazavetődnek majd, talán szégyellnék is apjukat meg a cselédházakat.
- Csend volt az irodában, Pölös Gábor közelebb lépett az ablakhoz. Betekintett.
- Hisztek ti a házban? Hogy egyáltalán megépül? - kérdezte István-apánk.

- Hinni csak hinnénk.
- Hiszünk - mondta Potornai -, ha a szövetkezet felkarol, akkor hiszünk.
- A közös mindenki mellé odaáll, de csak akkor, ha bíznak benne, ha bíztok magatokban.
- Köszönjük, elnök.
- Magatoknak tartoztok köszönettel. A Csillag csak felépíti.

Az elnök ment el leghamarabb, Potornai és Novák nem igyekezett.

- Urak leszünk, valódi urak.
- Elköltözhetünk majd a faluba.
- Megérdemlitek, csak sikerüljön.
- Nem lehet másképpen.

Pölös Gábor fizetéskor elballagott a kőfaragóhoz, leszámolta a pénzt, a nyugdíjból megpótolta. Elkészült a sírkő, arany betűk csillogtak rajta. Jó érzéssel nézegette. Tetszett nagyon.

- Vigye csak, megbízok magában. Apródonként kifizeti.

Kocsit kért a szövetkezetből, jól megszórták szalmával a deszkát, indultak a kőfaragóhoz. Fiatalabbak ültek a bakon, ő csendeskedett. Óvatosan tették fel a követ. Haladtak. Mire kiértek a temetőbe, Gulyás Imre megásta a lyukat. A fa helyére fekete márványkő került. A szívós kis sírásó álldogált ott, nekidőlt ásójának. Sokára szólt:

- Nekik a legjobb.
- Nekik már nincs gondjuk.
- Jól mondod, testvér, én ki se látszom belőle.
- Jut másnak is. Keresztje van mindenkinek.

Szép nap volt. Felemelte fejét, ellátott a szélmalomig, a Homokra vezető útra. Keveset gondolt velük. Elfáradt asszonya foglalkoztatta, a hótt betegség, ami korán elszólította.

Megkerülte a sírt. Figyelte közlőrl, távolabbról. Jól mutatott. Elérzékenyedett. Gondolatai felöltöztették az asszonyt, életre költötték, járn, létezni tanították. Elhozták a legnyomorúságosabb estéket, a görhék, málék ízét, a 48 kilós embert, aki a nehéz fogságból hazatért. Megápolta, újra indulhatott az életbe, jó társa volt. Egészen ellágyult, álldogált a sírnál időtlen időkg. Lassan hazaballagott. Előszedte ünneplő ruháját, felöltözött, Anna csodálkozva kérdezte:

- Bálba készül?
- Jöttök ti is, anyátokhoz. Kivitettem a sírkövet.

Mentek. Elöl Gáborka, mögötte ők. Ritka szép nap volt. Közel esett a temető, messziről kivehették a fekete sírkövet.

- Ilyen.
- Nagyon szép, sokat áldozhatott rá. Szegény anyám megérdemelte.
- Meg. Jó asszony volt.

Unokája a feliratot olvasta. Rajtuk kívül senki se járt a közelben.

Magára maradt. Nem messzire korhadó padra talált. Boldog volt. Régi ismerősök pihentek előtte és a megkönnyebbült asszony. Odébb, ahol a temető leért a gödrök közé, elhanyagoltabbnak tűnt. Megroggyantak a fejfák, lesüllyedtek, fű verte a sírdombokat. A malomhoz közel felszántották a földet, magot vetettek.

Szép sír, jó helye lett feleségének. Odalépett a fekete, csillogó márványkőhöz, megigazította a virágot. Elgondolta házasságukat. Szegény volt ő is, szegény a lány is, két koldus került össze. Ünneplő gúnyája neki akadt, de a lányos háznál bajban voltak. Végül kisikeredett, szűkösen, kölcsönre; két zománcos bögrét meg jó zacskó lisztet kaptak útravalóul. Fehér zacskót. Megszenvetdék az életet. Elborult. Büntudatot érzett; szegény asszony, ha megérhette volna.

Más gondolatai támadtak. Számot adott önmagáról. A nehéz esztendők, a kitárulkozó Homok, a szövetkezés, a kertészet, sohase hitte volna, hogy ő egyszer annyi embernek parancsol, magyaráz. A szamóca, a dinnye mind-mind arannyá lett kezében. Arany keze van, meglehet, szintisza arany. Felemelte, nézegette hatalmas, rücskös kézfejét, a ráncokba szaladó tenyért, a koszos repedéseket. Ilyen a föld, ha hónapokig nem kapott esőt. A gyalogút, a szürkés-fehér kis sáv, mindjárt a szélmalom mellett, ami a Homokra vezet.

Itt őrzöm a földet - gondolta - a tenyeremben. Vagy arcom barázdáiban. Mégse lehet, hogy elszakadjak tőle. Parancsoltam neki, megmondtam, mit teremjen. Eltaláltam bajait, örömeit. Jó lett volna, ha megéri az asszony, a nagy ház építését, kertészkedését a közösben. Nagy dolog, István-apánk után majdhogy ő következett a rangsorolásban. Ki járt a nyakára? Hányszor zörgette a kilincset? Ha elmondhatná most, talán el se hinné ezt a nagy örömet, ezt a másik világot. Nem, biztosan nem hinné.

A házat se. Pedig megvan. Mindenki építhet. Potornai és Novák is. És mire vihette volna még? Ez a fránya betegség akkor kapta le lábáról, amikor egyenesbe ért. Melegházakat csináltatott, olvasta a könyveket, uramisten, az egész falunak parancsolt ő, a hajdani cseléd. Nincs igazság a világon, se az égben. Látnia, megélnie kellett volna feleségének. Urak lettek, igazi urak.

- Itt vagy? - kérdezte Gáborka. - Azóta?

- Igen. Beszélgettem nagyanyáddal.

- Azt hittük, rosszul lettél. Kiszaladtam.

- Rendes vagy.

A bőség esztendei jártak. A Csillag fényesen ragyogott, csak a régiek emlékeztek a hősi időkre. A föld annyit termett, alig győzték szállítani, eladni. A rengeteg gyümölcs, szőlő, a kertészet terméke elárasztotta a falut.

Öregek napját tartottak. A Csillag nagytermében készülődtek a fogadásra. Fehér papírral letakarták az asztalokat, virágot raktak a vázákba, Anna és Zsuzsa is felszolgált. Pölös Gábor, öreg Boldi és a többiek megtöltötték a termet. Szendvicseket hordtak és sört. Az úttörők műsort adtak, szavaltak, énekeltek, táncoltak. Zene szólt.

Hozták a birkapörköltet, roskadásig terítették az asztalokat. Az asszonyok örök feketében, a férfiak szintén.

- Sohase voltam ilyen ünnepségen.

- Én se. Jó, hogy gondoltak ránk.

Fogyott az ennivaló, nőtt a jókedv, István-apánk a terem közepére állt.

- Szép ünnepet ülünk, a legidősebbeket, a munkában, a kezdeti nélkülözésekben elfáradtakat köszöntjük. Virág illik az asszonyokhoz és csokoládé, az emberekhez cigaretta, dohány, bor. Ez a legkevesebb. Az életüket itt élték le, erejüket, munkájukat a szövetkezetnek adták. Nehéz megköszönni kitartásukat, áldozatkész munkájukat. Mindenkinek adunk egy borítékot, benne pénzt, segítség a nyugdíj mellé.

Sokan megkönnyezték, amikor átvették. Ki gondolta volna, a közöstől ilyen ajándék.

- Sohasem kaptam virágot - súgta öreg Boldi felesége. Magához ölelte a csokrot.

Pölös Gábor is meghatódott.

- Az unokámnak éppen jó lesz útravalónak.

Szép ünnep volt.

Az öregek lassan hazaballagtak, örömet vittek magukkal. Anna is. Remény költözött szívébe. Amit a sors ráért, elviselte. Apja jól megél a világban, a maga módján boldog. Most már boldog. Gáborka elindul városi kollégiumba, minden jóra jött, csak az ő élete futott le a vágányáról. Kezddhetne vele valamit. Annyira nem ette meg a munka, hogy ne találna szeretőt, férjet. Merje-e? Van értelme az újrakezdésnek? Bendő Béla feleségül akarná.

István-apánk sokat beszélt akkor Pölös Gáborral.

- Jó embere maga a Csillagnak.

- Akad más is.

- Mindenki ilyen lehetne, máshol járnánk.

- Csoda, hogy eddig eljutottunk. Alig hiszem.

- Nagy út, micsoda esztendő. Sokszor elgondolom, végigjártam? Bírhattam erővel?

- Én meg a kertészkedést. Sohase hittem volna magamról.

- Belenőttünk a szövetkezetbe. Kicsivel kezdtük és rosszul. Eltanultuk a jót is, ki előbb, ki utóbb. Akadnak még, akik nem értik.

- Akik mélyről jönnek, lassabban látják a jót is.

- Megtanítjuk őket az életre. És a cselédházaknak vége mindörökre, leromboljuk. Talán mégse? Múzeumoknak berendezhetnénk, legyen valami emlékeztető az út, a leghosszabb utak kezdetére. Ez már Potornai Bandi dolga, csak jönné a diplomával, itt lehetne.

A fiú járt az egyetemre. Régen megbarátkozott a rendezett utcákkal, a Tisza-parttal, a sétánnyal. Mégis, az emlékek sokszor megrohanták, az otthoniak jutottak eszébe. Talán velük kellett volna maradnia, dolgozni és segíteni családján, hogy hamarabb kilábaljanak a szegénységből. Az emlékek elkísérték, vérébe ivódtak, szabadulni sem tudott tőlük. Szaladt nyáron a dűlőúton mezítláb, megleste apját, ahogyan kipurciózta a jószágoknak az edelt, s utána elüldögélt az istálló küszöbén roppant sokáig. Egyszer anyjával a földekre ment. Virágozott a mák, messziről a szemükbe fehérlett. Olyan volt, mint most az ides haja, ha félrecsusszan fejről a kendő. Nyarak a cselédházakban, a kombájnolás keserű, izzasztó gyötrelme, gyönyöre, a homoki föld áldása s a szegénységből kilábalók aszott, meleg figurái.

A város lüktet, magába fogadja a tanyák fiait, eltaszítja, felkínálja a tudást és a bukást is. Lehetőség, ugyanaz, mint apjuknak a földosztás, a Csillag. Mire viszi? Érdemes-e?

Akadtt lány, évfolyamtársa, akivel megértették egymást. A Tisza-partra mentek, s rákönyököltek a betonoszlopra, nézték a vizet. A kikötött hajók kürtje néma volt. A hídon villamos csörömpölt.

- Miért tanulsz és mivégre? - pózolt a fiú játékosan.

- Diplomát szerzek, állást, megélhetést, és talán szeretem a szakmámat is.

- Ennyiért nem érdemes. Ide az jöjjön, aki akar, aki mer. Aki használni tud a világnak, aki legtöbbet tud használni.

- Szavak, szavacskák.

- Ne hidd! Apámék megkötötték a homokot, kiszolgálták, elnyűtték a cselédházakat, emberré tanulnak. Nyolc gyereket neveltek, volt karácsony, amikor kenyér se jutott a házba. És apám nem tudja leírni a nevét. Gyűlölöm és imádom. Elégetném a cselédházakat és múzeumokká szervezném, örök szégyenére az embertelenségnek. Tőlük akarok több lenni, értelmet adni, kézen fogni őket öreg napjaikra, elvezetni a boldogsághoz.

- Szép szavakat - húzta el száját a lány -, lomtárba való.

- Sajnos igaz. Csak a módját nem tudom, hogyan. Bennem van a régi világ, szorít, maga alá temet és felnéz rám. Vár valamit. Adós ne maradjak.

- Ne velük törődj most.

Sétáltak. Elhagyták a klinikákat. Törpefüzek guggoltak a parton. Megcsobbant lábuknál a folyó. Apró göröngyöket dobáltak. Kezdődött a fizikai gyakorlat: elindult a száj, a kéz. Behúzta a lányt a bokrok közé, fához támasztotta.

Később a parton ballagtak.

- Igazán sajnállak. Az örömet és a szerelmet is elsieted, így nem sokra mégy a világban - szólt a lány.

Feketén csillogott a víz, nyugalmat árasztott. Parti lámpák fénye csüngött a folyóba. Bandi nem szólt, nem félt. Tudta, a lánynak nem lesz igaza.

Pölös Gábor mélézgatott. Elképzelte magát sokféle alakban. Főagronómusnak, párttitkárnak, elnöknek. Diplomát mindenképpen szerezne. Meg autót. Olyan szövetkezetet csinálna, aminek nem lenne párja messzi vidéken. A Tiszát behozná a faluba, bevezetné teljesen a házak alá. Az se lehetetlen.

Eszébe jutott a betegség. Talán Gáborka, ő megteheti. Mi is lehet belőle? Sokra viheti, aki nagyon akar valamit, megcsinálja. Teheti, igazán megteheti. Fiatal, előtte az élet, mellé áll Boldi is, ha Anna kevés lenne. Elsegítik az úton. Lányának is akad derék ember.

Megérkezett az unokája.

- Utolsó éjszakám itthon. Veled maradnék.

Végigjárták a központot, megnézegették az ajtókat, a gépeket. Csendes volt már a világ, aludtak a házak. Szépeket szeretett volna mondani, jó szavakat, jó tanácsokat, de semmi nem jutott eszébe. Leoltották a villanyt, Gáborka nem volt álmos.

- Akarsz hallani egy történetet? - simogatta meg unokája fejét.

- Ismerem?

- Nem. Még nem ismered.

- Rólad szól?

- A történet a szegény emberrel kezdődik, mint a mesékben. A jóisten olyan nyomorúságba teremtette, hogy szégyenkezett is miatta. Megajándékozta hát gyerekekkel. Ahol két száj éhesen marad, nem jut a harmadiknak sem. Búsult, hiszen akármihez fogott, sárrá vált kezében. Elment a templomba, panaszt tett: nem jól van ez, isten, ha világra hoztál, adj kenyeret is. Megharagudott az isten, letört az égi, nagy, hatalmas cipóból, és a szegény ember hátára rakta: egyél, ha leveszed magadról. Csakhogy a cipó odanőtt, kipúposodott, nem vehette le. Látja, hogy fia hátán is gyarapodik a púpocska. Szidja, káromolja az istent kegyetlenül, de hiába. Ki az erősebb? Annyi haszna lett a hadakozásnak, feleformán nőhetett ki a dudor. Amikor megszületett az unokája, azon már észre se vették.

- Szép történet.

- Igaz történet. Úgy tanultam apámtól, ő meg nagyapámtól.

- Én kitől tanulom?

- Senkitől, neked már nem szól a mese. Azért mondtam el, hogy tudjál róla.

- A szegény ember unokája vagyok, aki púp nélkül született?

- Szakasztott mása vagy.

Magasan jártak a csillagok. Fehér port szórtak a falura, harmatos fátyolt a határra. Álmodott a világ. Gáborka feküdt a vaságyon, az öreg elégedetten dütötte hátát a falnak, óvatosan, mintha nem létező púpját féltette volna.

- Mi leszel?

- Nem tudom. Talán mérnök, mezőgazdasági mérnök. Mesélj a Homokról.

- A csodaföldre vártam mindig. Az apám is, annak az apja is. Nem találták! Kicsi koromban megfogadtam, meglelem, akárhol legyen.

- A Homok volt a csodafölded?

- Rátaláltam.

- Mindig kint éltél?

- A föld sohasem bántott.

- A Csillag?

- Jó volt. Abból lett a házunk, mindenünk, a sírkő is, hiszen tudod.

- Te vagy a számócakirály?

- Régen volt, a betegség előtt. Idehoztuk a messziből.

- A fürdőben beszéltek; nem bolond ember találta ki. Meg a kertészetet.

- Mindenki hagy valamit maga után, nekem így sikeredett. Te többre juthatsz. A csodaföldet készen kapod.

- Nem kell.

- Nem? - szaladt össze a ránc Pölös Gábor homlokán.

- A csodaföldem te vagy.

Az öregembernek elszorult a szíve. Melegség járta át, kimondhatatlan nagy-nagy boldogság. Mégsem volt hiába. Beszélt volna, sokat tudott volna mondani, de Gáborka elaludt. Lekattintotta a villanyt, nekidűtötte hátát a falnak.

Ez volt élete legszebb éjszakája. El sem aludt, virrasztott, gondolni sem gondolt semmire. Szétáradt benne az öröm, megjárta egész testét, tehetetlenné tette, feloldotta. Kiesett eszéből minden, a föld is, a hóttbeteg asszony, a hűséges barátok, a holnapi búcsú unokájától, csak ült, ült, elégedetten, mosolyogva.

Így ébredt a reggel. Nem zavarta.

Gáborka korán kelt, s kiugrott az ágyból.

- Futok haza csomagolni.

Pölös Gábor megőrizte boldogságát. Tudta, nem válik meg tőle az életben, pedig még hosszú, nagyon hosszúra nyúló út futott elébe.

ELVESZTETT SZEGÉNYSÉG

1

Égett a tanya.

Füst csapódott a tenyérnyi ablakon, gomolygott a nádtető alól, lobbot vetett a törpe épület, vad pattogással ropogott a nád. A barna ajtó ijedten lángolt. Fekete pernye hullott, a silány kis melléképületek sapkának használták.

Annyira kicsi tanya volt, elszíneződött szürke falával, földes szoba kemencével, tenyérnyi ablakával, hogy percek alatt ellángolt. Kétségbeesett sírás, sikoltozás, jajveszékelés hallatszott a pusztulás zajában, amit fokozatosan elnyomott a bömbölő tűz, a sűrűsödő fuldoklás. Alig röpült fel a vörös kakas, megszűnt a gyermeksírás, kiszenvedett az épület, kormos, feketére égett csupasz falak meredeztek.

Alacsony asszony futott a kanális túlpártjáról. Hátáról a nádcsomót leszórta, ernyedt kezéből kihullott a sarló, átgázolt a mellig érő jeges vízben. Eszelősen bámult a piros tanyára, aminek füstjét, mocskát, rettenetes nyögéseit arra vitte a hajnali szél.

Némán futott az asszony, ömlött a könnye. Szemét nem tudta levenni a tanyáról, megbotlott, továbbvitte a lendület, idétlenül kacsázott és hasra vágódott. Erőtéljesen zihált, kendőjét elhagyta útközben, csapzott haja a havas földet érte. Felugrott, futott a boldogtalan.

Életéért futott. Kíméletlen lassúsággal fogyott a távolság, és elviselhetetlen iramban növekedett a reménytelenség. Érthetetlen mondatfoszlányok kapaszkodtak a könnyű szélbe. Talán szabadulni se szerettek a kicsi, halottfehér asszonytól, aki szüntelenül motyogta: ...é...des... ki...csi... gye...re...ke...im...

Aztán már nem maradt ereje, csak a sírásra. Egyenesen rontott az égett kenyér-, emberihús-szagú tanyába, szenesedő gyerekeit hozta karján, ölelte öntudatlanul. Halott gyerekeit. Az égett, kemény testeket lefektette az épület elé, visszafutott a harmadik szerencsétlenért. Csókolta, szeme záporával mosdatta őket. A legkisebb élt.

Most ijesztően, a pusztulás dramaturgiájának megfelelően, sikoltoztak újra a gyerekek, nyöszörögtek, csak nagyon mélyről, önmagából hallotta mindezt az asszony, hiszen már csend volt különben, gyászba öltözött a vidék. A halálhörgésük felerősödött. Novák Böske földre engedte magát, körmeit belevágta a lucsokba, harapta, tépte kínjában a mocskos talajt.

- Várjál, isten - verte öklével később a földet, hátára hemperedett és fenyegette az eget. - Cirkuszt csinálunk.

Lerántotta a kabátját, bebugyolálta legkisebb gyermekét, eszelős pillantással végigmérte a halottakat és futott a távoli tanyába.

A szomszéd Váradiné, amikor észrevette a lohadó tüzet, szaladni kezdett. Tanyájukhoz közel találkozott a gyászoló asszonnyal, aki már alig tudta értelmesen elnyöszörögni, mi történt.

- Futok a sertéstelepre, ott van telefon - kiáltotta Váradiné, és teljes erőből megindult.

Novák Böske nem fordult vissza tűzbe veszett gyerekeihez, sietve erős zsineget keresett, az istállóban felkötötte magát.

István-apánk lecsapta a telefont, kirohant az előszobába, Novákné Potornai Zsuzsának ezeket mondta:

- Azonnal hívja a mentőket, a dokit, meg akiket kell, leégett egy tanyánk a sertéstelep közelében, kisgyerekek voltak benne, a maga rokonsága, ha jól tudom.

Kocsiba vágódott és örült iramban száguldott a szerencsétlenség színhelyére. Kisvártatva felhangzott a szirénázás a háta mögött. A tanyát ismerte, Nemes Lajos kérésére adták az egyik Novák lánynak, aki három gyereket szült a részeges Bugyi Lacinak, a sertésgondozónak. Hirtelen meglevenedett előtte a kicsi asszony alakja, amint szalmáért kardoskodott.

Ott állt két napja íróasztala előtt. Fiatalságát megnyomorította a szegénység, elrejtette lötyögős, használt ruhája. Gumicsizmában, pamutharisnyában, bő, sötét színű szoknyában, magas nyakú sűrke pulóverben, sűrke kardigánban lépett az irodába. Barna haját kontyba kötötte. Ismerős volt rajta minden. Avult, erősen használt.

- Szalmáért jöttem - szólt akkor elfogódottan.

- Nincsen.

- Férjem a sertéstelepen dolgozik. Nem hagyhatja a jószágot, fűteni meg kell, fáznak a gyerekek, elfogyott a szalma.

- A közösnek sincs, gyengén termett. Mindenki vinné a járandóságát, várjanak - tárta szét kezét az elnök -, veszünk valahol.

- Mivel fűtsek? Nem mondaná meg? Oda az eszem egészen.

- Nem segíthetek.

- Lopjak? - kérdezte kétségbeesetten két mélyre bújt, riadt szemével Böske. - Honnan?

- Ha tud.

- Férjem kiüldöz a világból, semmivel se törődik, csak legyen ennivaló, ital, meleg. Miből? A rohadt szalmát sajnálják?

- Nem sajnáljuk, nincsen.

- Egy szekérrel meglátszana? Hányszor befűthetnék azzal a három gyerekemre.

- Hiába, nem adhatok - babrált az iratok között István-apánk -, mert nincsen.

- Lelkére veszi, ha megfagyunk?

- Ne legeltessen ilyenekkel!

Böske elment. Harapós kedvében volt. Kihez fordulhatna? Pénze nincs, a cselédházakhoz hiába kerül, apjáék nem segítenek, bátyjától, Novák Józsitól kunyeráljon? Nem ad, Zsuzsa ül a fején. Keserves világ.

Az elnök a szülőotthonnál haladt. Szégyen és fájdalom egyszerre járta át, kínjában kigyalogolt a tanyára.

A kövesútnál hagyta kocsiját. A csúffá, hamuvá lett tanyánál Váradiné zokogott irgalmatlanul. A földön kabátokkal takarva feküdtek az égett gyerekek, kemény pergamen bőrük őrizte összezsugorodott testüket. Közel szirénázott már a mentő, a tűzoltóság öreg kocsija, nyomában a doki autója, majd a téesz másik kocsija tűnt fel.

„Hol van az asszony?” - gondolta István-apánk.

Nézett szét, nem látta sehol. Váradiné kétségbeesetten tördelte kezét. Szeméből csatorna nyílt könnyeinek.

- Hamar befejezték és csúfosul - mondta.

Szánalmasak, megrendítők voltak. Sohasem feledheti. Az üszkös, fekete tanyát a semmibe lökte a tengernyi fájdalom, az elégett életek.

„Ez sem hitte, hogy egyszer cselédháziak gyerekeit siratja - gondolta az elnök a jómódú, húsos asszonyra pillantva -, ekkorát fordultunk? Vagy nincs többé napszámosa?”

- Az anyjuk hová lett? - kérdezte.

- Velük ment a halálba, kiterítettem nálunk, az ólban.

Mentősök, tűzoltók, rendőrök tették dolgukat, a piálós Bugyi Laci is előkerült hirtelen, óbégátozott öntudatlanul, úgy fogták le, saját érdekében őrizetbe vették.

A doki megvizsgálta a gyerekeket. Fejét szomorúan és csüggedten ingatta, arcára megfeszülő figyelem költözött, kezével leintette a szipogókat, a halott csendben újra meg újra vizsgálta a legkisebb gyereket.

- Még él - mondta elvékonyodott hangon, szürkére vált arccal -, Budapesten talán megmenthetnék.

„Isteni szerencse - gondolta István-apánk -, hogy most nem mátós a doki, így talán egy megmaradhat.”

Az elnök szíve erősen meggyorsult, dobogását tisztán hallotta. Kezével kabátja alá nyúlt és dörzsölgette szíve táját. Mérhetetlen keserősége áradt, a nagy hiábavalóságok letargiája. A felhangzó szavak értelem nélküli zsongássá halkultak, úgy érezte, egyedül van valami kilátástalan, kietlen mezőn, hiába minden szándék, igyekezet, ott ragasztja a kopár térség. Szíve ismét rándult egyet, odakapott.

„Figyelmeztet - gondolta -, életünkre állandóan figyelniünk kell.”

Fogyatkozott a szomorú tábor. Az élet parancsolt.

István-apánk utoljára maradt. Megrugdosta a hűlő falakat, a pernye és szürke hamu alatt reménykedve keresett valamit. Önmagát találta.

„Engem terhel? Nem ismertem őket eléggé - gondolta apatikusan -, különben küldök szalmát a közösből, s elmarad a tragédia. Elmaradhat? Egyszerű, buta dolgokon fordul meg az élet. Ismerjük egymást? Idegenek vagyunk saját fajtánkban, urai, ellenségei véreinknek? Lehetek abszolút tisztességes? A hatalom? Soha. Ki merne vádolni? Senki. Gondatlanságból történt a tűz. Borzasztó, ítélkezhetek embereken, tévedhetek, szándékosan árthatok, senki nem fogja a kezem, önmagam bírāja vagyok. Inkább csak leszek, ha erőt gyűjtök hozzá!”

Irodájába menekült, pocsolyaszürkére vált az arca. Füstölt éktelenül, a kávéját kavargatta.

- Nováknéért szaladjon kocsi, a szociális alapból ötezer forintot adunk temetésre, azonnal. Hívják fel Budapestet, a kórházat, van-e remény, megérkeztek-e már - szólt Potornai Zsuzsának.

Fáradni kezdett. Sohasem érzett ilyet, halálosan kimerült, állva aludna. Karjára dőlt és behunyta a szemét. Arra eszmélt, hogy Novákné nyitott rá, feketében, tört arccal. Az asszony szívósan tartotta magát, kisírt szemmel.

„Honnan az ereje? - gondolta az elnök -, micsoda vasasszonyok ezek!”

- Sajnálom - mondta -, igazán sajnálom.

- Ez volt a sorsa. Inkább engem szólított volna el az úr - mondta a gumicsizmás, fogatlan anya -, de ő se igazságos.

- Segíteni szeretnék, rendkívüli segéllyel.

- Megköszönöm, sokat jelent, teljes vagyont. Temetésre jut legalább. Megköszönöm elnök elvtárs jóságát, adná az isten, hogy egyszer idejében érkezne.

Megfordult, szép csendesen kiment, halkan csukta maga mögött az ajtót, ne zavarjon.

István-apánk meglepődött. Az elhangzott szavak nem fájtak különösebben, már nem. Az események annyira felkavarták, megrendítették, hogy kis ütésekre érzéketlenné vált. Ám valahogy nem értette, a cselédháziakról ennyit soha nem gondolt. És másokról sem.

„A Csillagot mégsem én hordom a vállamon - gondolta fásultan -, hanem a sok szürkefélék. Hatalmam mire jó? Használhatom a jóra, a hibára. A majorbéliék mindent elviselnek, koszban, szemétkben élnek vidáman és tesznek a világra, észrevétlenül húzódnak az életben, isznak, káromkodnak, de kinek árthatnának magukon kívül? Túlélnek gondot, nélkülözést, tragédiákat elfelejtenek hamar, kiszolgáltatottságukkal győzedelmeskednek. Egyedüli vesztes csak én vagyok ebben a kurva lebujban, hát megéri, kínlódom, töröm magam, gáncsoskodók, töklámpafejük hadseregében, nyakamba zúdul a téesz szennyese, tűz támad, részeg tehenész veri a feleségét, elissza keresetét, ki a hibás? Az elnök. Legjobb lenne elmenni, leköszönni, nyugalmasabb állást keresni, nekem is csak egy életem van, miért nyújtom betegre magam?”

Melegség gyengítette el, kellemesen futott végig a testén, ereje tovaröppent, kezével még kapaszkodni akart, de elszedült és az asztalra bukott.

Potornai Bandi felébredt a savanyú szagú, áporodott levegőjű szobában. Öreg, koszolódott dunnával takarózott, ahogy megmozdult, nyikkant az ágy, remegett.

„Jókorára nőttem - gondolta a tanárjelölt és kinyújtóztatta tagjait -, csoda, hogy elférek ebben a rozoga batárban.”

A többi fekhely vetetlen volt. Az ágy alól látszott a vizeletszagú, agyonra horpadt vödör, amit éjszakánként használtak. Az asztalon, amit barna színű, vastag terítővel takartak le valaha, s azóta tintával sűrűn pettyezték, éles szerszámokkal lyukakat ejtettek rajta, ételmaradványok, a sietős reggelizés kellékei, kenyér, szalonna, töpörtő, kolbász és hurka. Pettyes bögrék a tejnek, mellettük kétliteres alumíniumkanna, fedő és tej nélkül.

Öltözködött. Meleg, sötétvörös, nagykockás ingbe bújt, barna gyapjúnadrágot húzott. A lavórban víz volt, apró foltokban torlódott felszínén a fáradt hab, s megfogta az alumínium-edény oldalát. A megtermett fiatalember füles pohárba vizet zúdított, szájába vett belőle, vékonyan tenyerébe csurgatta, szeme alját megdörzsölte, kent keveset arcára is. A gyors mosakodás után barna, hasított bőrből készült zakóját magára kapta, néhány porciót harapott a félig takart ennivalóból, használt, világosszürke krombikabátját felvette. Tükröt nem talált, hullámos, felkopott haját megfésülte, kilépett a félig elsötétített szobából a cselédház elé.

Vakító téli délelőtt fürdette a majort, gyengén mozgott a szél a hófoltos határ zajaival. Bandi magas, értelmes homloka fénylett a fehér fényben, zsíros arcborán kiütközött a borosta. Az öreg istállóhoz igyekezett, bent találta apját, akitől természetét örökölte és makacs, hatalmas természetét. Anyját nem látta. A másik öreg tehenész, Novák téblábolt ügyefogyottan, gyűrött, fekete ünneplőjében, homokszínű arca indulatokat takart.

- Anyám? - kérdezte Bandi és végignézett a kövér teheneken. - Nem láttam.
 - Elment a faluba, elkísérte a szomszédasszonyt.
 - Rosszul lett?
 - Rosszul - mordult Novák -, amikor meghozták a hírit, hogy Böske lányunk odaveszett két gyerekével együtt.
 - Böske? - kérdezte a tanárjelölt. Emlékei között megjelent a Novák család legkisebb növésű gyereke, akivel annyiszor hancúrozott a kápolnánál, akit talán a legtöbbször megvert. - Mi lett velük?
 - Megégték - mondta az erős vállú tehenész és elfordult.
 - Nem adott a Csillag szalmát, nem volt mivel fűteni, nádat vágott hajnalban a kanális partján, a kölyköket meg otthon hagyta egyedül. Gyufáztak - sorolta Potornai hűségesen, fia szemébe nézett, nehéz kezében emelgette a villát. - Mire kihozta őket a tűzből, kettő meghalt, vagyis hogy megfulladt, ezért osztán felakasztotta magát.
 - Csak a szalmán múlt? - kérdezte Potornai Bandi megrökönyödve. - Lehetetlen.
 - Csak azon.
 - „Hiszen ez a gyilkosságnál rosszabb - gondolta a fiatal fiú, - ennyire István-apánk mégsem vetemedhet.”
 - Mit szólt az elnök? - kérdezte.
 - Semmit - tárta szét a kezét Novák, zömök testével közeledett Bandihoz -, törődik is ő ilyenekkel?
 - Megkérdezte?
 - Mikor, fiam? - vont össze busa szemöldökét Potornai. - A munkától élni se tudunk, nemhogy haragudni. - Dühében belevágta a villát a legközelebbi ganécsomóba, majd Bandi vállára ejtette elhasznált kezét. - Tán jobb is, mert vér folyhatott volna.
 - Megkérdezem - mondta Bandi. Sebesen indult kerékpáron a téesz-irodába.
 - Ezt tényleg te csináltad - mondta melegen Novák, és fényesen csillogott a szeme. - Nem viseli el az igazságtalanságot.
 - Meggyűlik a baja - bólintott Potornai megadóan. Szándékosan lassította beszédét -, de másoknak is vele. Gerincre sikerült igazából.
- Potornai Bandi egyenletes tempóban haladt. A könnyű tél pirosította az arcát, kesztyűtlen keze vörhenyes színűre gyúlt. Friss felháborodását csillapította a távolság.
- „Elvette a bánat az eszüket - gondolta -, szekér szalmán nem múlhatott.”
- Növére éppen új tweedszoknyáját mutogatta kolléganőinek.
- Vastag, fenékben erős vagy.
 - Állandóan terpeszkedek, attól dagadt - nevetett Zsuzsa. - Téged mi szél hozott? - kérdezte a belépő Banditól.
 - A fájdalmas búcsú, nővérkém. Estére indulok.
 - Áldásom rád és testvéri üdvözetem.

- István-apánktól is elköszönök - mondta a tanárjelölt határozottan, s kopogtatás után benyitott hozzá.

Az elnök szeme megéledt, kicsi, keskeny ajkán mosoly éledezett, örült a fiúnak.

„Értetek még tehetek valamit” - gondolta.

- Foglalj helyet - mutatott a kárpitozott, barna székre -, sajnálom, hogy ritkán látlak.

„Micsoda gennyes udvariasság - gondolta Potornai Bandi -, mintha én nem a cselédházakban nőttem volna. Vagy őszintén érezné?”

Megnézte jól az elnököt. Középmagas, barna hajú, fiatalos, kedves arc, aki nehezen törik meg. Sárgának tűnt a rolettával megszűrt világosságban. Haja már ritkult, előrefésülve, rövidre vágva viselte, barna szemöldöke dúsnak tetszett. Beszéd közben ezüsthaga látszott.

„Szinte hihetetlen - gondolta Bandi -, fiatalos tudott maradni annyi kínlódás után.”

- Láthat majd unásig, tanítani hazajövek.

- Meggondoltad? Rosszul áll a szénád? Város a divat.

- Hazajövek, ez a legszebb az egészben.

- Hol sulykolták az agyadba?

- Maga is ezt várta, nem?

- Ezt.

„Zöld még a fiú irtózatosan - gondolta István-apánk -, a végén kiszül, hogy világmegváltóval van dolgom.”

- Elfelejtetem a cselédkedéseket - csápolta kezével az egyetemista.

- Vonzó program, én is így indultam, közben sérvet kaptam az erőlködéstől, ne félj, a tiéd se késik. Kikészültem.

„Puhány lettél, zsíros száju - gondolta Bandi -, a húsos fazékon ücsörögsz.”

„Kisfiam, ne játsszunk ólomkatonát - gondolta az elnök -, az álmvilág az iskolában maradhat.”

- Van időm, és ez a legfontosabb. Hiszem, hogy akaratnak sem leszek szűkiben.

- Ugyan, fiam, időnk van a legkevesebb. Úgy elrohansz az élet mellett, észre se veszed. Az akarat meg elkopik, mint a sokat használt cipő.

„Önmagáról beszél - gondolta Bandi -, alibi-filozófia, az egyetemen is ilyenek virágoznak.”

- Nem hiszem - mondta a fiú -, nagy célokhoz kell az egész élet.

„Ez tényleg megváltónak képzelet magát - gondolta az elnök -, még csak ő hiányzik. Irigykedhetnék, íme itt a példám szakasztott mása, az igazságok tapasztalatlan bajnoka, a jóért küzdő nemes hevület. Nehezen mászkos már a falra. Özönével láttam ilyeneket, akiknek az első húsos falat megakadt a torkukon, azóta csak rágódnak rajta. Kisfiam, az első napokon beletaposnak a sárba.”

- Nem a célokkal van bibi - mondta hangosan -, hanem a megvalósítással. Van úgy, hogy nem tudom, használok vagy ártok, és mindezt kompromisszumokkal, kitérőkkel.

- Én nem csinálom, nem kötelező.

- Élni se kötelező, mégis ragaszkodunk hozzá.

- Nem mindenki, Novák Böske eldobta magától, pedig ártatlan volt - jött tűzbe Bandi -, egy kevés szalmáért pusztultak el hárman. Ide vezet a kompromisszum? Hová bújt a felelősség?

„Még itthon sincs, máris kelepel - gondolta az elnök -, korai még, gyermekem, amúgy is elegendem van a cselédháziak nyöszörgéséből. Ezért várhattalak, nekem ugrasz, mint az éhes eb.”

- Szalmát valóban nem kapott - mondta visszafojtott indulattal István-apánk -, mert másnak sem adhattunk. Miből, ha nincsen?

- Tudnia kellett volna, ismernie a körülményeket.

- Miért, próféta vagyok talán? Téesszzeni?

„Attól messze van - gondolta a fiú, és duzzadt, cserepesre száradt ajkát megnyalta -, félő, hogy az emberségtől is.”

- A gazdálkodás nem minden. Az emberek nemcsak eszközök, hanem célok is - nézett az elnökre az egyetemista.

„Felmetszették a beszélőd jókorára - gondolta az elnök -, meló még semmi, duma annál több. Adod te lejjebb nemsokára.”

- Ha forint van, minden van - gombolta ki ingét mérgesen, dühe fűteni kezdte. - Az meg csak a gazdálkodásból születik. Tudsz bölcsebbet?

- Mégsem kellett volna tragédiának történnie. Kinek güzül a téesz, talán magának?

- Nekem is fáj, de nem tehetek róla - mondta István-apánk és türtőztette haragját. Arca színt váltott az idegességtől, füle parázlott. - Ne vesszünk össze, kinek hiányzik?

„Jössz még az utcámba, tanárkám - gondolta -, csak ótvaras mellénnyel.”

Potornai Bandinak fénylett a homloka. Béketűrését megőrizte, tudta már az egyetemi vitákból, hogy az értelem a gondolkozásban, megfontoltságban rejlik, nem a hirtelenkedésekben. Nézte az elnököt és megszánta, eszébe jutottak a küzdelmes esztendő, a filléres zárszámadások, a megmerevült szegénység, amiből éppen ő nógatta kifelé embereit, elfogadhatóbb életlehetőségeket teremtve számukra. Láta, kezében reszket a cigaretta erősen, a hamutartó dugig, feketekávé csésze az asztal szélén.

„Ötven lehet - gondolta -, fásult. Minden napra tele a tarisznyája, ráadásnak okítgatom, mint valami egyetemi tanár.”

- Nem azért jöttem - mondta békülékenyebb hangon -, hanem az élőkért, akik a cselédházakban laknak. Velük törődjön a téesz, mert szörnyű nyomorultak.

- Tudom - mondta az elnök lehangoltan. - Talán tavasszal segíthetünk.

„Az öregeid malmára hajtod a vizet? - gondolta. - Ezért lelkiztél óraszám? Kisfiam, kilátszik a lóláb.”

- Nem az enyéimért szólok, bár ők is megérdemlik, hanem azért, mert megismétlődhet a tragédia.

„Magyarázkodhatok ennek, úgyse hiszi - gondolta Bandi, miközben felállt, kezét adott -, magából látja az egész szövetkezetet.”

- Meglátjuk - mondta búcsúzóul az elnök, és kikísérte a vendéget az előszobáig, ahol Novákné Potornai Zsuzsa éppen parádézott.

- Gógyis öcsikéje van - mondta enyhe gúnnyal -, csak ötven percemet rabolt el.

Potornai Bandi visszakerekezett a majorba, bőrdíjába pakolászott. Anyja ebédet főzött. Feketében volt. A berakott kályhába akácgallyakat és morzsolt csutkát dugdosott, félrehúzta a kormos vaskarikát, kék zománcú lábasában odakészítette a disznópörköltet. Kosárban krumplit hozott, kisszéket kapott maga alá, vékony, fanyeles késsel hámozta a gumókat. Csúnya, gamókkal, bőrkeményedésekkel díszített kezében elvesztek az apró krumplik, pillanatok alatt lekopaszodtak és zománcos tányérba kerültek.

- Szerencsétlen Böskét mennyire sajnálom, még nem is élt, már földet kaparnak rajta. Micsoda élet az ilyen, anyja temeti gyerekét, unokáit, hogy verhet valakit ennyire az isten? Embert se teremtett mellé tisztességest, a nyimnyám Bugyi Lacit, akit tán részegen csinált az apja, azóta se józanodott ki. Mondtam én megannyiszor, ne verjék ki a szülői házból ezeket a bolond gyerekeket, megeszi még őket az élet, elbánik korán velük - mondta csak úgy magának Potornainé és megpihent kezében a kés. Letette öléből a kosarat, tenyerét ruhájához kente, fekete kendőjét igazgatta. Két kezével álla alá nyúlt, megfogta a bog két szárát, a kötésből kihúzta, a másik csomót is szétnyitotta. Arcától elállt a kendő két csücske, mellére lógott. Barna, gamós kezével hátrasímitotta ritkuló haját, mélyet sóhajtott, maga elé tekintett, kezét egymásra eresztette egy pihentető pillanatig, erős, zöld erek dagadtak kézfején, aztán újra a kendő két csücskéhez nyúlt, összefogta, átalvetette egymáson, a csomót szorosan álla alá húzta és másik csomóval erősítette. A fekete kendő háromszögében gyászolt az arca.

„Olyan a kendője, mint a koporsó” - gondolta Bandi.

Anyja újra az ölébe vette a kosarat, kezében szorította a kopott kést, hámozta tovább a krumplit.

Potornainé alacsony, barna asszony volt, állandóan feketében, hasa erőteljesen megdagadt, arcán hordozta életét. Ráncai külön éltek, szemét körülölelték és álla hegyéig nyomultak keményen. Kicsi kontya volt, ezüstmezőt hordott már a fején. Hangja elmélyült, érdesen tört elő, sohasem hallották nevetni, de a tekintete lágy volt és bizakodó. A harag és az elkeseredés perceiben a szigorúság és a szomorúság együtt két fájdalmas állandó vonással ékítette arcát, amit nem tudott sohasem sokáig nézni Bandi.

- Amikor úgy maradt, még az esküvőjük előtt, és a szomszéd Novák véresre verte, könyörögtem eleget az anyjának, hajlítsa el attól a fiútól, nem lesz annak a fának gyümölcse, amékrül zölden leverik az ágat...

A tanárjelölt berakodott bőrdíjába és hallgatta anyját. Megelevenedett, pergett Novák Böske tragédiája.

Kijárta az iskolát, nyáron kombájnszerűn dolgozott. Teherautók, vontatók hordták a termést, özönlött a szem, forgatták, szárították, tisztították. Izzadság ömlött rajtuk, por tapadt, állandóan zúgtak a gépek, nehéz munka volt, de legalább közel, ott a majorban, asszonybrigádban. Keresetéből ruhát, cipőt vett és bálba ment. Az első bálba, szüretkor.

Böske készülődött. Kurta lábú, széles fenekű, húsos lány volt, szeplős arcú, seszínű haját fonatban hordta. Ovális arcából szalmaszínű szemöldöke, kékszürke szeme, pisze orra tűnt fel. Szemfogai egymásra nőttek. Fehér blúzt, sötétkék szoknyát csináltatott a bálra, fehér, magas sarkú szandált vásárolt. Elkérte nővérétől, Novák Tercsától a fehér retiküljét, aki táncolás helyett a baromfitelepen tartott ügyeletet. Előkereste a Fekete macska nevű kölnit, bőségesen locsolt magára. Anyja ámulva nézte.

- Ezzel fogod meg a fiúkat? - kérdezte. - Korai még.

- Kellenek is nekem - pirult fülig a lány -, ki nem állhatom őket.

- Minden lány ezt mondja, de mást gondol.

A termet feldíszítették, színes szalagokat húztak, drótokat, szőlőfürtöket, almákat, teli üvegeket, kolbászt aggattak rá. Négy sarokból szőlőcsőszők figyelték a táncolókat, aki felugrott és szakított a jóból, megfogták, vitték a bíró elébe, pénzbeli bírságra. Virtuskodtak a legények. Éjfélre csupasz maradt a drót, megszakított szalagok csüngtek tehetetlenül, megcibált lampionok, szőlőcsumák, almacsutkák, kolbászhéjak éktelenkedtek a padlón, félrelökve a sarokba.

Novák Böskét cselédháziak, Potornai Béla, Potornai Ferkó táncoltatta. Sima arcú, középmagas fiú, Bugyi Laci kérte el, fekete haja olajtól csillogott, fekete szemöldöke összenőtt, alacsony homlokát tompa, ütött orr tartotta, ritka foga látszott, ha bambán vigyorgott.

- Elkísérlek - mondta -, járjunk együtt.

Ital érzett a száján. Nagy fekete szeme volt, húsos szája. Távol tartotta tánc közben a lányt, zsíros arcát ellepte a verejték, egyenes, merev kézzel lökdösődtek, fordulásoknál más párokba botolva.

- Kivel vagy?

- Anyámmal.

- Mhetek?

- Annyira akarod?

Közelebb simultak. Nőtt bennük az izgalom. Böske illatozott, tetszett neki a fiú. Szünetben megálltak a terem közepén, hagyta, hadd fogja kezét. Tánc közben hozzádőlt. Nem bánta, pedig a combját birizgálta valami.

- Nyerjünk szőlőkosarat - mondta Laci. Tombolajegyeket vett, pirosat, sárgát, kéket. Mutatta. - Szeretnéd?

- Nem bánnám.

- Gyere ki - húzta karját erőszakosan -, veszek neked málnát.

- Anyám nem enged.

Laci ment. Várakozhatott a lány anyja előtt, a falnál. Ajtóra rebbent tekintete, a zsongás elveszítette hangulatát, a díszítés idétlennek tűnt, nem volt olyan jó, mint a fiúval.

- Iszik - mondta Novákné. - Csak be ne rúgjon, részeges embernél az ördög százszor jobb.

- Nem olyan.

- Te aztán tudhatod - kapta szája elé kezét az öregedő asszony.

- Tudom.

Szólt a zene, Böske pirosodott. És várt. Amikor megjött a fiú, érezte leheletén a bor szagát.

- Sokat iszol?

- Egy-két pohárral.

Boldogan dőltek össze. Laci remegett és alsótestét a lányhoz nyomta. Hűvös hajnalban igyekeztek a cselédházakhoz, Novákné elől. Az éjszakából alig maradt valami, harmatba, mozdulatlanságba merevedett a vidék, ijesztően friss volt és józan. Böskét melegségbe pólyálta a szerelem. Szerelem? Lépten-nyomon megálltak, csókolóztak, minden természetes-

nek tűnt, megmásíthatatlannak, mintha örökké létezett volna, csak eddig nem vette észre. A táj úgy sorakozott előtte, ahogy addig sohasem látta. Pedig a fák fák maradtak, a szőlőtőkét sem cserélte el senki, a dinnyések földkunyhói sötéten guggoltak, a pusztuló kápolna szomorúan szürkéllett. Ő változott? Gazdagabb lett vagy szegényebb?

Örült a csóknak, az ölelésnek. A kéz is mintha övé lenne, amikor mellét tenyérrel takarta, mégsem az, ingerlő, idegesítő, idegen test. Ölet simítja. Csúszik térdtől feljebb, tolja a vért, meleg, lüktető hús, kiáltani kellene, ezt nem szabad, mit gondol róla, száját szájával tapasztja, mégis jó így szorosan. Szeresse!

A cselédházak rogyant tömbjei, a major valósága, a szinte hihetetlen és gyötrő reggeli ébredés kijózanította. Lélegzett a major, másik élet, parancsoló, szétválasztó, ami mindent tovaűz. Elvesztették egyszerűségüket a volt pillanatok, a természetesség a pír, a szégyen és a bűn ruháját öltötte.

- Ne gyere tovább! Apám agyonüt.

- Este a kápolnához jövök - súgta a lány fülébe -, el ne maradj!

Szépen fénylett a vidék. Megtermett dombon téglákból rakatták a karcsú templomocskát, hegyes tornya messzire látszott. Olajsövénnel, orgonafákkal alkottak kerítést, felfogta a homokos föld megújuló ostromait, s kizárta a világot. Zöld pázsitot növesztettek körül.

Tomaj. Kápolna. Kukás-tanyák. Hányszor mentem melletted, kicsi templom, telten áhítattal, reménnyel. A gróf földjére jártam, napszámra. Szürkén fénylő gyalogút, múltam. Hová, mivé merültél?

A templomok is öregszenek. Elveszítik színüket, pergetnek meszet, vakolatot, élő sebként lüktet pirosuló téglájuk. Beroskad a tető, törik a cserép, lyuk tátong az égre, megnövekszik. Töredeznek ablakai, otthont adnak szélnek, viharak, pusztulásnak.

Gyerekek játszótère, Potornai Zsuzsa, Potornai Bandi, Novák Józsi, Novák Tercsi, Potornai Béla, Potornai Ferkó és Novák Böske világa. Üresen, szánalmasan, rogyadozva állott a kápolna, trágárságokkal firkálva falai, a kriptá beomolva, benőtte fű, gaz.

Bugyi Laci a kápolna ajtajában ült, ellátott az útra. Tudta, jön a lány.

Amikor megérkezett, hozzáhozódott.

- Félsz?

- Nem.

- Sötétben jártál erre?

- Jártam, játszottunk itt.

- Tőlem félsz?

- Tőled se.

- Az jó - markolta mellét és fénylett az arca. - Mással feküdtél?

- Mit képzelsz!

A fiú csókolta, fogdosta, Böske nem ellenkezett. Ültéből hátára fektette, ölet markolászta.

- Meglátnak - mondta riadtan a lány -, apám agyonver.

- Ne félj, senki se tudja meg. Ne...

Elhagyták örömeiket. Tompán, erőtlenül, öregebben ölelték egymást, Böske siratta, sajnálta lányságát. A fiú cirógatta kedvesét.

- Fáj?

- Kicsit.

- Akkor miért sírsz?

- Mit gondolsz rólam - igazgatta görbe lábán ruháját -, gerincre dűtesz, mint a malacokat?

- Hason jobb?

- Aljas vagy. Mi lesz velünk?

- Elválík jövőre.

- Megyek - mondta a legkisebb Novák lány -, csodát tesznek, ha megtudják.

- Nem látnak beléd. Vasárnap eljövök.

Haldoklott az ősz. Meztelenkedett a határ. Böske mosott. A konyha földjén halom ruha, széken teknő. Szülei megjöttek az istállóból, főzéshez készülődtek, tűz tágította a kályhát. Novákné megdermedt. Fordult vele a világ. Véletlenül pillantott a mosnivalóra, meglátta a ruhát, amit használtak „olyankor”.

„Szent Isten - gondolta -, ennek befűtöttek.”

- Mit tettél, cafat? - kiáltotta. Markolta a kis ruhadarabot, a teknő közepébe csapta. - Apád megöl. Istenem, micsoda szégyen.

Férje meghallotta, belépett. Nézett rájuk, nem értett semmit, ösztönei szították dühét.

- Mi van?

Csend. A lány szeme esdekelt, anyját nézte.

- Na! - ordított Novák, emelte a kezét. - Megkukultál?!

- Böske bajban van.

- Micsoda?!

- Úgy maradt.

- Kitől, te ringyó? Ki csinált fel?

- Nem mondom meg - remegett a hangja -, ha agyoncsap, akkor se.

- Ugass, mert megöllek!

- Soha!

Hatalmasat ütött. Lánya elterült a vizes földön, zokogott. Kék szeméből folyt a könnye.

- Hány kurva lesz a családban? Mi?! - bakancsával rugdalta. Felesége a nyakába csimpaszkodott, sírt, könyörgött, kiabált.

- Ne bánts, hülye állat, belehal! Kirugdosod a kölykit - taszigálta, lökdöste a szobába.

- Jobb a szülésnél, ide nem jön zabigyerek - ordított az öreg tehenész -, Jóskát tönkretette az a ribanc, Tercsit úton-útfélen koppintgatják, ez is gyereket csináltat? Hátán a tojáshéj, de kurelni már szeret.

- Fogd a mocskos pofád! Idecsődítéd a téeszt, hogy röhögjenek rajtad?

Novák Böske kínjában a földet marta. Vért. Arca, keze sáros, könnyes, combjait pirosra locsolta vére.

- Kelj fel, szerencsétlen, megfázol! Hallod? - szólt Novákné.

Alig mozdult. Összekucorodott.

- Atyaisten! Vérzel! - Lehajolt a lányához, felemelte, támogatta a szobába, ágyra fektette, és a férjére kiáltott: - Eredj ki, barom! Látod, mit csináltál?

Lemosta a vért. Tapogatta a hasát.

- Hány hónapos?

- Kettő.

- Elmegy tőled, csak bajod ne essék.

Szülőotthonba szállították. Teherautó zúgott a majorban, Novákné elintézte, hogy bemehessenek a faluba.

Böske pár nap alatt asszonnyá érett. Lány se volt, boldog se, mégis falurossza lett. Nem haragudott a szeretőjére, önmagára, szüleit utálta. Miért nem segítették?

A kápolnánál találkoztak, fehér határban. Az őszi mag megfogant, csírába szökkent, levélbe, engedelmesen pihent a hideg hótakaróban. Dermedt mozdulatlanság ült a tájon.

- Nem szóltál - mondta Bugyi Laci, aki apjával és nővérével a közeli tanyán lakott -, máshogy csináltuk volna.

- Féltém, hogy haragszol.

- Enyém, nem? Apádék mit akarnak?

- Vegyél el.

- Hát te?

- Én is.

- Hová költözhetnénk, tudsz valamit? - rugdosta a hókupacokat a fiú.

- Menjünk hozzátok, a tanyára.

- Nem engedi apám. Azt mondta, nősülj csak, van mire, már kemény. Te tartod.

- Elmegyek veled akárhová.

Otthon Novákné sopánkodott.

- Kislányom, látom a sorsodat. Fiatalon kezdtem én is, siettem, nehogy kihűljön, egy esztendő, egy gyerek. Mire volt jó, hová jutottunk? Te tudod legjobban. A javadat akarom, milyen ember lesz ez, iszik meg hempereg az ágyban, leinná Krisztusról a keresztet.

- Elmegyek, mert ettől jobb lesz. Az engedélyt szerezzék meg!

- Pelenka kellene még alátok, de megkeresem Nemes Lajost, a Csillagnak kerül üres tanyája, ő nagy ember, titkár. Nyelvével keresi a kenyerét.

- Maguk miért nem költöznek tanyába?

- És a munka? A jószágok? A jó kereset? - kapkodott a fejéhez Novákné.

Böskéék tavasszal tanyát kaptak. Teherben járt.

Három akácfa birkózott az ablakuk előtt. Fehér falú tanya volt, tenyérnyi, nádtetős, két vakablakkal. Ólak és kút az udvaron. A cselédházaktól messze, a sertéstelep közelében.

Lakodalmat nem csaptak. Besétáltak az anyakönyvvezetőhöz, Böske bátyját, Novák Józsit, Laci pedig barátját, Gulyás Imre fiát kérte tanúnak. Közömbösen hallgatták a szöveget, semmit sem jelentett életükben. A Fényesbe mentek. Konyakoztak.

- Nektek se könnyű - mondta Novák Józsi -, de alakul, csak türelmetek legyék.

- Anyám megvette a szobabútort, páros ágy, éjjeliszekrények, tükör, asztal, négy szék. Szép barna.

- Gazdagok vagytok.

- Laci apja süldőt ad - nevetett Novák Böske, tenyerét mutatta -, ekkorát.

- Zsugori, a szarba harapná a nevét, ha nem lenne бүдös - mondta az ifjú férj. - Sebaj, megélünk valahogy.

- Egészségeitek legyen és vigyázzatok egymásra, az a legfontosabb.

A konyakokat Novák Józsi, a traktoros fizette. A pincér leszedte a rengeteg apró poharat, számolt. Kettőszázötven forint. Jókedvűen látták a világot. Fényt kapott szemükben a tér, az ázott, levél nélküli bokrok, a megindult rózsák, a piros padok, a református templom kopott méltósága. Megcsókolták egymást és elváltak.

A régi épülethől alakított ABC-áruházban kenyeret, cukrot, sót, gyufát, paprikát, törött borsot, zsírt és lisztet vettek. Két nagy papírzacskóba csomagolták és gyalogoltak a tanyára.

Csatakká ázott lábukon a cipő, nadrág, harisnya, térdig gázoltak a sárban, mire hazajutottak. Fokozatosan mosta ki fejükből a mámort, szemükből az örömet a szél. Böske sajnálta az italra költött pénzt.

- Vehettünk volna rajta cipőt vagy fehérneműt.

- Egyszer élünk. Az esküvőnket ünnepeltük.

- Több nap, mint kolbász.

Nyirkos, párás levegő ölelte őket, a fák permeteztek. Lámpát gyújtottak, a székre roskadtak.

Bugyi Laci a sertéstelepen dolgozott. Hajnalban kelt, este jött. Bűzlött a ruhája. Ennivalóban nem válogatott, italban sem, ha beleszabadult, tökrészeg volt. Napokig magánkívül ténfergett, használhatatlanul. Utolsó tízesét is italra költötte. Szombaton, vasárnap, szabadnapjain felvette ünneplőjét, zsebre gyűrte százását, a Fényesben sört ivott. Télen röviditalokat.

Hét végén megérkeztek a városokból a Novák és Potornai gyerekek, emelgették a poharakat. Cigányzene szólt. Elgyengültek egészen, szájuk lefityedt, szemükben bambaság látszott, hajuk szétcúszott, üvöltöztek a nótákba, ernyedten ültek az asztaloknál, hangosan ütötték össze a poharakat. Néha táncoltak. A zenekar előtt kevés hely szabadon maradt, ropták a táncot, lökdösődtek, izzadtak, önfeledten dúdoltak. Záróráig boldogok voltak.

Másik szombaton újra kezdték. Szórakozásból, szenvedélyből.

Laci nem tudott otthon maradni, kíméletlen vágy hajtotta az italhoz. A kultúrban is szeretett. Az előcsarnokban mértek italokat, rexeztek, televízióztak. Bálokkor a pénztárnál jegyet árusítottak, farmernadrágos, nagy hajú fiatalok üvöltöztették gitárjukat, egyre gyorsabb ütemű táncokat jártak, a lányokat kísérő anyák megfogyatkoztak, más mulatságok voltak ezek, nem

hasonlítottak a régiekhez, idegenebbek, ríkítóbbak, fülsiketítőbbek. Nem ismerték dallamait, a táncok értelmetlen rángatózásnak tűntek, beszélgetni sem lehetett az éktelen ricsajban.

A presszóba zenészeket szerződtettek. Zongora, gitár. Esténként fiatalok kávé, jaffát ittak, hallgatták az új dalokat, táncoltak. Társaságban érkeztek, nem jártak házakhoz beszélgetni, tanyáztatni, itt sorolták az újságokat, az eseményeket. Törzsközönség alakult. Laci a Fényesre esküdt.

Éjszakánként ért a tanyára. Részegen ordibált, a szoba földjére vizelt, ruhástól dőlt az ágyba. Böske megszeppenve bújt a dunna alá, dagadtan, kettőjükre vigyázott. Legközelebb nem nyitott ajtót. Rengett, reszketett a csepp tanya az ütésektől, rugdosásoktól. Nem szánta meg az urát, aki unva az üvöltözést, dörömbölést, elnyúlt a küszöb előtt, s hajnalra kialudta mámorát. Utána kezes lett, igyekvő, napokig szorgalmas, tervezgető. Aztán megint találkozott az itallal.

Októberben született az első gyerekük. Leány. Böske a szülőotthonból hat nap múlva jött, jól viselte anyaságát. Férje két hét múlva az ágyába mászott.

- Máshoz sem értel, csak a gyerekcsináláshoz. Tudsz kenyeret adni? - harciaskodott a lötytyedésnek indult asszony, sárga foga villogott. - Több száj, kis kalács.

- Szapora vagy, mint a nyúl. Megmutatom, és te mindjárt teherbe esel.

- Ezen jár az eszed éjjel-nappal.

A Csillag tündökölt. Bevált a készpénzfizetés, Laci jól keresett. Tengernyi búza, mérhetetlenül sok kukorica termett. A jószágok szerencsét hoztak. A tanya körül malacok, tyúkok szaladgáltak. Gyerekágyat állítottak a sarokba, ruhákat vásároltak, edényeket és telepes rádiót. Jutott italra is. Gyakran veszekedtek. Böske idegeskedett, sírt, fenyegette férjét. Csendesen telt két-három hét, újra kirúgott a hámból.

- Itthagylak. Részeg trógerrel nem élek, fiatal vagyok, találok jobbat. Eredj elvonókúrára - kiabált csípőre tett kézzel a kicsi asszony.

Bugyi Laci járt. Rendelési napokon bort ivott, injekciót kapott. Szenvedett. Kinyúlt. Összetört a gyomra, megundorodott az italtól, nézni se szerette. Hetekig tartott a kúra.

Hallgataggá, komorrá vált, megbízhatóan dolgozott, készítették a sertéstápot, etettek, itattak, takarítottak. Napközben néhány órát otthon tölthetett, ellátta a gyarapodó háztájt.

Aszályos nyár következett. Az emberek nehezen viselték. Tikkasztotta őket a hőség, verejtékkükkel elcsorgott reményük. Hónapokig nem járt eső, az utakról szürke por szállt, hamuszínbe takaróztak a tanyák, a száradni aggatott ruhák estére olyanok lettek, mint a szikkadt sár. Szűkösen fizetett a föld.

Nagy táblákban búza aránylott. A szem megszorult. Vörös kombájnok falták az életet, a csonttá száradt, megszámlálhatatlan darabokra töredezett földeken fojtogatott a hőség és a por csípős szaga. Meddő nyár verte a vidéket.

A sertéstelepiek is csüggedtek. Elláttak az aszály bénította táblákra, a porba fulladt utakra.

- Oda az esztendő - mondta szomorúan a tenyeres-talpas Váradi -, patikamérleggel oszthatják a búzát.

- Böske most szenved - mondta Bugyi Lajos. - Egy bögyörővel több lesz a családban.

Lány volt, egészséges. A sertésgondozó meglátogatta őket a szülőotthonban. Nem örült, fiút szeretett volna mindenáron, elcsüggedt. Lógatta a fejét.

„Ez se sikerül? Másoknak öléebe hull minden - gondolta -, pénz, szerencse, nő, játsszák az eszüket. Gürizhetek a vakulásig, ennyi örömem sincs az életben.”

A Fényesnél haladt. Ajtaja tárva-nyitva. Érezte a sör kesernyés ízét, szájába tolult a nyála, nagy kívánczóság fogta el két korsó italra, életét adta volna érte. Benádalt.

Zárórákor botorkált a határba.

Zápor hűtötte a levegőt, locsolta életre a földeket. Feketére váltott a por, nyelte a vizet, kortyolta mohón. Eltelt. Apró tócsákat hagyott a felszínen, felázott, puha, síkos lett az út, fekete, mint a reménytelenség.

A nap újra perzselt, szárította, párologtatta a földeket, szürkére sütötte az utakat. Zsugorodott a kenyér. Négy száj volt a családban.

Novák Böske koravéneen sóvárgott a cselédházak, fiatal évei után. Sebtiben lába közé kapott két gyereket, és hány kopogtat? Keze-lába gúzsban, megbízhatatlan férfival az oldalán.

„Elmenjek? Hová? Kinek kellek a két lányommal - gondolta -, ez a tróger mégiscsak az apjuk, egyszer talán megszereti őket, rendesebben viselkedik.”

Megtartották a névadót, Novák Józsi és a fiatal Gulyás Imrét kérték keresztapának. A két kislány egyszerre kapott nevet. Utána beültek a Fényesbe, sörrel rakatták tele az asztalt, jóízűen ittak. Öreg Novák és felesége elégedetten tanyázott a fiatalokkal.

- Irigyellek benneteket, szép életetek van - mondta a tehenész. - A mi korunkban... el se tudom már sorolni.

- Nem jutunk semmire - mondta veje hőzöngve -, a budiba gyűjtünk.

- Üsd meg a szád. Két gyönyörű lányod, a tanya berendezve, választottam szobabútort, ötezerért. Micsoda pénz volt, nagy isten! - igazgatta fejkendőjét Novákné.

- Anyám, a pénznek nincs értéke - avatkozott közbe Potornai Zsuzsa. - Egyre kevesebb.

- Nincs?!

- Nincs.

Zsuzsa elegánsan, feltűnően trónolt Józsi mellett. Érdeklődéssel kísért a pincér mozdulatait, szemre vette a vendégeket. Múlt az idő.

- Fáj a fejem - szólt később.

- Vizsgáld meg magad az orvossal - mondta Novákné -, annyiszor panaszkodol.

A traktoros fizette a számlát. Elköszöntek.

- Megjártssza a nagyságos asszonyt - panaszkodott Böske -, neki büdösek vagyunk.

- Ne tüzelj, lányom! A békességet keresd inkább.

- Ő is két lyukat hord, ha éppen nincsen teli.

- Csúnya szád van.

Ittak, Novák magasra emelte kezét, a pincérnek körbemutatott, pogácsaarcáról dőlt az elégedettség.

- Kávét kérjél - mondta a felesége -, annyira szeretem.

- Hozzon duplát is.

Az asszonyok elvitték a kicsiket, a férfiak vedeltek tovább. Laci éjszaka ért haza, ittasan a feleségére mászott.

- Csinálok valódi kölyköt. Monya lesz.

Csinált. Húsvét táján született.

Jobbkor jöhetett volna. Vizes tavasz uralkodott, nagy gondú. Kifogytak a tartalékból, halványodott a Csillag, soványan fizetgetett. Vezetői ették egymást a közös rovására.

A fiú örömeket hozott, reményt. Böske megsejtette, így kellene élniük. Sikerülhet-e? Három gyerek eltartása vagyon. Tanyán is. Elfogyott a cukor, táp sincsen, a kakaó hiányzik. Váradiéktól jó tejet hordanak, azon mégse élhetnek örökké. A faluban vásárolhat, pénzéért, de egyre kevesebb forintot talált, konokul eltűntek előle, felszívódtak a szaporodó családban.

A jószágokból árult. Ruhára, tartalékra nem jutott, felélték. Novák Böske eljárt dolgozni a Váradi-tanyába.

- A mi takarékunk - mutatott a kicsi asszony három gyerekére -, gyűjtik a forintokat.

- Hamar lecsaladosodtatok - mondta a tehetős Váradiné -, nagyon hamar. - Böven mérte a meleg tejet, jó szívvel volt az apró porontyokhoz. - Ezt szeretitek?

- Nem válogatósak, aranyosak ezek. Csak az apjuk nem állhatja a tejet, mert nyomja a gyomrát. Bezzeg az ital, tán még a Tiszát is kiinná a medriből.

- Fogjad erősebben, hogy haladjatok.

- Fogja már a rámusz, meg a kankó.

A föld visszakövetelt az örömeiből. Sok eső járt, burjánzott a gaz, az emberek eljártak a Tiszához, töltést magasítottak, rőzsetakarókat fektettek, medrében tartották a folyót. Elcsigázottan érkeztek, aludtak néhányszor, megölelték asszonyaikat, és újra szaladtak a fürge teherautók. Hetekig.

A föld megsértődött. Nem akadt kéz, hogy a gazt kitépje, a sorközöket kapálja. Szegényre sikerült a termés. A Csillag terhei növekedtek, pénze fogyott, kevesebb ért el embereihez. Senki sem szólt. A panaszok elapadtak. Csüggedten meghajtották fejüket, lekonyult a kedvük. Beszéltek a vízről, a védekezés napjairól, a virrasztott éjszakákról, és hálálkodtak a sorsnak, hogy megmenekítette házaikat, jószágaikat, értékeiket az ártól. Konok elszántság, hit lobbant bennük és nem törtek meg. Keményre húzták szemüket, a földnek feszültek, egyetlen menedéküknek.

Bugyi Laci elgyöngült, elbizonytalanodott. Elégedetlenül ténfergett a világban, haragban élővel, holtal. Borult az ég, éktelenül káromkodott, nap sütött, a melegre fűjt. Fizetése vékonyodott, a gyerekek étvágya nőtt. Részes földeket vállalt, kíméletlenül üzte magát, helytállt a sertéstelepen is. Törte a kukoricát, szedte a répát.

Éjszaka gyalogolt a tarolt táblákhoz, nagykabátot vitt, csutkakúpban vetett ágyat. Tőle ugyan nem lopnak csövet sem, inkább gyarapítja jussát. Tíz zsákkal szedett a többiek, a közös részéből. Izzadt és félt, minduntalan vélte, szólnak:

- Mire való, fiam? Más a seggével kereste?

Elterült a zörgő, sejtelmes csutkaszáron, nem aludt. Lopásra született? Akitől elvette, talán öreg, beteg, jobban rászorult. A fejesejét nem erre mérték, közvetlen a falunál, a legjavából. Azon termett ötven zsákkal, abból szívesen csenne, az egészet elhordaná.

„Gyászos egy élet - gondolta elborulva -, de hiába mennék a világba, hová és merre? Kicsi kenyér egy kereset öt szájra. Ezek meg tán elvesznének gyámoltalanságukban - így a Csillagból csurran hébe-hóba.”

Csak két keze van. Hónapok óta minden foghatót hazaadott, gürizett. A Fényes táját kerülte, elmúltak a sörözgetések. Mindig boldog volt akkoriban, kortyolgathatott kedvére, hitványabban élt, magára gondolt, nem a családra. Értékesebbnek kellene lennie, és egy pohárral sem ihat.

Megpuhultak a kukorica levelei. Könnyű harmat borult az elhasznált földekre, a megölt kukoricákra, kifosztott életekre.

„Reggel kegyetlenül berúgok” - gondolta.

Lassan eladogatták a kukoricát. Hízót vágtak, a telet elviselték. Két hízóból pénzeltek, Böske beosztotta. A gyerekek követelőztek, etette, itatta, mosdatta őket, szabad perce soha, vásárolni ritkán járt, egyedül nem hagyhatta az apróságokat, fűtötte a kemencét, kenyeret sütött, pendelyben hemperegtek kölykei a melegben. Bekerítette a sorsa.

Az ünnepek Lacit boldoggá tették, karácsonyfát szerzett, szaloncukrot, gyertyát és csillag-szórót. Húsban, tésztában dúskálhatott, demizson bort vett a Csillag pincéjéből. Mójával szopogatta szentestén. Karácsony első napján elvette az utolsó két százast.

- Visszahozom, csak legyen nálam - hazudta.

- Hazudj édesanyádnak, aki megfialt.

- Anyámat ne vedd a szádra, mert kiengedem a beledet.

- Rád gyújtom a házat - sírt Böske -, meglásd.

- Kössek életbiztosítást?

- Add vissza a pénzt!

- Más kívánságod nincs?

- Szemétjankó, még megevő kenyered sincs, kilyukadhatna már a beled.

A férfi pipiskedő járásával a majorba gyalogolt, Novákéknál népes család zajongott, megjöttek a gyerekek, asztalon étel, bor, konyak, pálinka, pezsgő. Az öreg tehenész szeme csillogott.

- Finom italok, töltsétek!

Vidáman ünnepeltek, Novákné fekete ruhájában süttő-főzött a beépített kályhán, és az állandóan terített asztal körül szaladgált. Barátságossá tette a szobát, gyerekei szőnyeget hoztak az időtlenül öreg bútorokhoz.

- Józsiek jöhettek volna - mondta hangosan -, Böske, megértem, nem mozdulhat.

- Zsuzsa szoknyáját őrzi - nevetett Novák Tercsi -, el ne koszolódjék.

A gyerekek segítettek, az asztalt fehér papírral terítették, tányérokat tettek rá, villákat, kanalakat. Halom kenyeret középre, üvegeket.

Öreg Novák pogácsaarca sugárzott. Homokszerű haja rövidre nyírva libegett. Nézegette gyerekeit, gyönyörűség szállta meg, kibeszélhetetlen elégedettség, hogy mindez igaz. Öröm és ital könnyen elbánt vele, nem hangoskodott már, elkoptak, elszóródtak indulatai, szégyenkezése maradt, amikor visszaemlékezett a hajdani időkre. Titkolt félelem gyötörte; hátha valamelyik megkérdi:

- Nagyon haragudott, édesapám? Annyit kiabált, szidott bennünket.

Hirtelenében mit válaszolhatna? Egyszer elmaradhatnak, nehéz béklyót köt a család, a sors, és már nem segíthet rajtuk. Elérzékenyedett. Tartotta magát.

- Tőletek szomszár halhatok - kiabálta -, akkor se törődtek velem.

Húsleves, disznótoros, sült hús illata terjengett. Elkészült az ebéd. Körülülték az asztalt, jó étvágygal fogyasztottak, közbe-közbe szóltak, nevettek apróságokon.

- Savanyúságom nincs - komorodott el Novákné -, megfeledeztem róla.

Pillanatra tenyerébe temette az arcát, gondolkozott. Két kézzel kapott a húsos tálhoz, vitte az asztalra. Térült-fordult, vöröshagymát tisztított, ecetbe áztatta, salátának. Kedvét kereste mindenkinek, aztán leszedte az asztalt.

- Anyám mikor eszik?

- Eltelek a szagával.

Iszogattak. Eszükbe jutott Novák Józsi, a legidősebb testvér.

- Megkeressük, úgyis a Fényesbe megyünk - mondta a vidám természetű Tercsi -, apám jön?

- Szeretnék, mert látnálak titeket.

- Akkor nyomás - mondta a síheder Novák Gabi -, mire vár?

- Szólít a kötelesség. A jószágok nem ismernek karácsonyt, éhesek.

- Gondol rájuk más, nem egyedül tagja a Csillagnak.

- Régebben úgy cselekedtem, igaz, anyjuk?

- Nagy lator voltál, szentigaz, szeszesen engem sem ismertél meg. Nem a munkát.

- Halljátok, hogy beszél? Rusnya szájú - ráncokkal kerítette mélyen ülő szürke szemét, busa szemöldöke sövénné szaladt homloka peremén. - Szavam sincs már?

- Fogom vastagabbra is.

- Akar mulatni, vagy nem? - türelmetlenkedett Novák Tercsi, aki már túl volt az első szerelmeken.

- Itt a helyem. Hétköznapi, ünnepnap, egyre megy, kivárom a nyugdíjat.

A Fényes változott. Bővítették, fent bokszoikat képezték, de asztalhoz nem jutottak. Átsétáltak a tér másik oldalára, a presszóba. Zene szólt, divatos dal. Fiatalok kuporogtak a mini-asztaloknál. Bugyi Laci sokat nem ismert közülük.

„Hazajöttek a szüleikhez. A téesz bűdös nekik” - gondolta.

Kocsik várakoztak az ajtó előtt. Motorjuk dümmögött.

- Kurva jó anyákat, ótóm lenne, télire bebalzsamoznám - dülöngélt összevissza.

Bepityulázott istenesen, hagyták, menjen, amerre lát.

Felesége nem engedte magához, két lányával aludt. Szűkében voltak a jónak. Elfogyott a szalmájuk, kemencéjük hideg maradt. Sparhelten főzött a konyhában Böske, nyitva hagyta a szobaajtót, áramoljon a meleg. Vastagabb ruhát keresett gyerekeire, az ablakhoz rongypárnákat nyomott. Szenvedtek.

A faluban István-apánkat kereste, de szalmát tőle se kapott. Törte az eszét, mihez kezdjen? A befagyott kanálisnál járt. Lehet náddal is fűteni! Sarlót keresett, és kötélre valót vágott, hátára igazította, bukdácsolva húzta a tanyába. Fűtött. Boldog meleg áradt a kemencéből.

Leszedte gyerekei ruháját, akik egy szál pendelyben motoztak, a búbos falához nyomták tenyerüket, elkapták, vidáman sikongattak.

- Süti már!

Kenyeret dagasztott. Sütőteknőben kelt a tészta.

Bugyi Laci hajnalban elment a sertéstelepre, a kicsi asszony sarlót és kötelet keresett. Végignézett a szobán, középen sütőteknő, sarokban ágy. Aludtak a kicsik.

- Mire felébredtek, megsül a finom cipó - mondta -, ehettek.

Az átjárón a kanális túlsó partjára sietett. Szaporán dolgozott, percenként nézte a tanyát, halom nádat gyűjtött, fogta a kötelet. Akkor látta meg: füst gomolyog az ablakon.

„Úristen, gyufáztak!” - gondolta.

Eszelősen előremeredt, füstölt, lobogott az épület, vad pattogással ropogott a nádtető, elnyomta a gyerekei sikoltozását. Akkor megindult és futott, futott a halálba.

2

Verték a kaput. Vadul. István-apánk felriadt, ijedség ütött a szívére: ég a major? Tűz van? Kirabolták a Csillagot? Kapkodta a ruháját. Két óra múlt.

Nem szűnt a dörömbölés. A nedves deszkák puffadtan lökték a zajokat, félelmetes monotóniával. Kutyák ugattak.

Meggyújtotta a villanyt. Elhalt a zörgetés.

- Mit akarnak? - rebbent kövér felesége. - Aludni se hagynak.

- Valami történt.

Fehér éjszaka volt, halott csend.

Amikor lefeküdt, fújta-hordta a havat, nyöszörögtek, nyikorogtak kapuk, ajtók, vinnyogtak az ablakok, télre váltott igazából. Nemes Lajos, a párttitkár topogott a kapuban. Összedültek a cselédházak.

- Micsoda?

- Novákné szaladt hozzánk, mert rájuk omlott.

- Maradt alatta valaki?

- Nem.

- Ez hiányzott - mondta fojtott gúnnyal az elnök, nagykabátját és kesztyűjét igazgatta -, zárszámadási szenzáció. Leégett a tanya, összerogytak a cselédházak, nem a legkellemesebb pillanatok.

- Terepjáróval kimehetünk.

István-apánk vezetett. Hallgattak. A megbízható kocsi csúszkált, fel-felpörgött motorja, kerekeit elnyelték a hókupacok, mégis haladt. Fázósan ültek, hideg volt, valószínűtlenül szürke az ég.

„Tehetek róla? Megfeszülök, nincs nappalom, éjjelem, töröm magam, kihúzom őket a csávából, a végén börtönbe jutok - gondolta az elnök. - Fene a marhájukat, hányszor ugattam, költözzenek a cselédházakból, építsenek, emberi módra éljenek. Fogott rajtuk? Nyavalyát. Mindent leengednek a torkukon, mikorra jön meg a józan eszük? Kenyerük, pénzük van, mire várnak? Halotti misére?”

„Töméntelen munkát öltem a Csillagba, életem javát. Fényesedne már, s most dőlnek a rohadt falak. Valaki alattuk marad, vége mindennek, mehetek üdülni. Hiába a munka, az elismerés, isten se menthet meg a csikos öltözetűtől. És a család? A gyerekeim? Őket is tönkreteszem, hülye bunkók miatt.”

Elakadtak. A kanyarban hóbuckák fogták a kocsit, Nemes Lajos kiugrott, lapáttal csinált utat.

- Bolond, aki elnök akar lenni, magára veszi a bajt - mondta István-apánk lehangolódva -, vezetőnek lenni nem főnyeremény.

- Másnak könnyebb?

- Az önmagáért felel, nyugodtan ébred, jóízűt alszik. De én tudhatom, mi virrad rám?

- Megjavítjuk - szólt Nemes Lajos határozottan -, nem dőlt össze a világ.

- Jó, megcsináltatjuk. És a többivel mi lesz, a putrikkal, a cselédházakkal? Kicsik vagyunk hozzá.

- Összefogás nélkül igen.

- Elhozom őket, akkor boldogabbak? Átkot szórnak fejemre az adósságért, a havi részletekért, amik rájuk zúdultak az építkezéssel. Okosabb lenne abbahagyni, kulájszt ér az egész. Köszönöm, elég volt, átszállóhely következik, tessék, az elnöki íróasztal, tisztességgel kiszállok, elfáradtam, csömört kaptam, lazítani talán csak nekem is szabad?

- Hajnali bölcsesség, elmúlik.

- Itthagynom az egész bazárt, meglátod.

- Tudom. Még nyugdíjba.

- Marha - nevetett István-apánk -, nélküled befuccsoltam volna.

Felködlött a major, fehér lepedőre terített szürke épületek.

Nemes Lajos elkomorult. Megütötték az elfutott esztendők, a cselédházak kopár, egyszínű emléktömbjei.

„Lesz-e menekülés? Sohase tudom már elfelejteni szégyenünket - gondolta -, az egérrágta falakat, a szobák vizes földjét, a petróleumszagú asztalokat, a köpködések hamuruháit.”

Potornai sárga képe villant elébe a múltból, tehetetlen, vad káromkodásai. Hirtelen nagyon sajnálta. Szégyenkezett is. Önmagát szégyellte, aki messzire szakadt tőlük, jobban akart és tudott boldogulni. Meglehet, elhibázta. Talán a cselédház ajtaját kellett volna nyitva hagynia. Hiába jár közéjük, a szavak már nem a régié, cigarettájuk sem úgy parázslík, mint hajdanán. Miért? Mi változott? Semmi. Öregebbek lettek, elkoptatták az erejüket. Jobban szemébe tűnnek gyarlóságaik, vörösödik, amikor a morcos tehenész hangosan szellent, ritkán lép beljebb küszöbükön. Ritkábban megy. Nem is hívják.

Zavarban volt éjfél után. Rögtön meghallotta a nyurga Novákné kopogtatását ablakukon.

- Ránk szakadt a ház, csináljatok valamit, Lajos.

Mire ajtót nyitott, sehol az asszony. Hová szaladhatott, a gyerekeihez?

„Mégis furcsa - gondolta -, új major épült, drága istállók, drága gépek, csak a cselédházak meg lakóik maradtak. Nem változtak. Nem vettük észre? Keveset őrzünk meg a múltból, ami nagyon fáj, nagyon éget. Róluk miért feledkezünk el?”

Akkor régen, az istállónál álltak, hullottak a levelek, gorombára váltó idő szele csapódott, és ő cigarettával kínálta Potornait meg a zömök Novákot.

- Házak nélkül nem érdemes élni, mindenkinek sikerül annyi az életben - mondta bizakodva. - Nektek is.

Nem sikerült. Mit szólhatnak ezek után? Káromkodnak istentelenül, legyintenek lemondóan.

Földre rogyott épület. Fáradt, elhasználódott falak, végre megpihentek. Leroskadó jószág, első lábával tartja magát.

Potornai és Novák a halott ház előtt vár. Virrasztottak; télikabátban, csizmában topogtak.

- Vége - mondta István-apánk -, kiszenvedett.

- Majdnem alulról szagoljuk az ibolyát - nézett rá Novák. - Vízelnem kellett, akkor reccsent. Kirántottam az asszonyt, a gyerekeket, a falak összecsuclottak.

- Bútorok?

- Asztal, ágy, szék ripityára tört, a többi mentettük.

Siralmas látvány volt a végelgyengülésben földre kucorodott épület.

- Ebből sem lesz énekes halott!

- Várhatott volna.

- Szerencse, hogy este piáltam, másképpen oda a szaros életünk - mondta az öreg Novák -, ki ennek, ki annak köszöni a szerencsáját. Pénzem lenne? Bearanyoztatnám, csodájára járnának, abból megélnénk, hogy mutogatnám.

- Ne keseredjenek el - vigasztalta István-apánk -, segítünk.

- Elnök elvtárs a Himnuszt énekelné? - ordította Novák, és csizmája hegyével rugdosta a keményre fagyott piszkos havat. - Végződhetett volna rosszabbul is.

- A temetőben is jobb, mint itten élni - mondta a hátulról előkerült fiatal fiú, Novák Gabi -, erre nem gondoltak?

- Lehetne házuk a faluban.

- Hagyjuk a meséket, a Csillag felit ellophatnám, hogy házuk épüljön - mondta durván Potornai -, tán még az is kevés lenne.

- Nemzeti gyűjtést mégse szervezhetünk.
- Megválasztottuk magukat, gondoskodjanak rólunk. A kurva teheneknek palotát csináltak, mi döglünk a ganéjunkban?
- Annyit se érünk, mint a jószág.
- Gondolkozzunk! Fedél legyen fölöttetek. Hová mehetnétek? - kérdezte a párttitkár elgondolkodva -, átmenetileg, míg megoldást találunk.
- Az égbe. Ott szívesen látnak.
- A gyerekei? - kérdezte István-apánk -, nem segítenék?
- Koloncot kössenek a nyakukba? Van nekik sajátjuk, rázhatják eleget.
- Valahová csak elhúzódhattok?
- Az ólba, tehenek közé.
- Minek hülyéskedel? A sorsotokról van szó.
- Jókor.

Összefagytak. István-apánknak a foga koccant, Nemes Lajos meglóbálta karját. Potornai keze vörösödött, mint a cékla.

- Kerüljenek beljebb - szólt Potornai felesége -, tüzet raktam.

Földes, pókhálós szoba. A sarokban akácgally, tüzelőnek. Hideg kemence. Kis, kerek vaskályhában pattogott a tűz, elhasználódott levegő, izzadság, mosdatlan lábak szaga keveredett.

Időtlen bútorok, sifon, kanapé, páros ágy. Szürke dunnák. Lavór az ágy alatt. Két legénygyerek aludt, lábbal szemben, Potornai Pista és Potornai Ferkó.

Az elnöknek hirtelen nehéz volt eldöntenie, kinek könnyebb, Nováknak vagy Potornainak. Óvatosan ült a kanapé szélére. Ruhadarabok szétszórva, vacsora maradványai az asztalon.

- Ennek a falai is repedtek - mondta a szőrös tehenész -, holnap ránk jár a rúd, mire észreveszik, tán hírmondónk se marad.
- Csak a telet bírja ki, változtatunk.

Megérkezett Novákné és legnagyobb fia, Józsi. Szánkót húztak. A legszükségesebbeket felrakták, a ruhákat batyukba kötötték, hátukra vették.

- Náluk maradok - mondta az asszony -, Tercsivel együtt.
- Velem mi lesz? - óbégatott az öreg Novák -, itt hagytok csapat-papot? Gabi, te mit csinálsz?
- Kösd fel magad - ripakodott rá felesége -, hátha sikerül. - Gabira nézett. - Kotródj te is előlem!

Távolodtak a szánkóval.

- Novákné, a tehenészetben mikor látom? - esett kétségbe az elnök.
- Ha ólat épít, amibe bebújhatok.
- Tavaszig legyen türelmük. Olyan szolgálati lakást építtetünk - ült kocsiba István-apánk és Nemes Lajos -, aminek a csudájára járnak.
- Addig én hol lakhatok? - ütött az autóra Novák.
- Nálunk meghúzódhatsz - mondta Potornai.

Az autó gurult hazafelé. Lehangelődve bámulták a síkos utat.

István-apánk a bársecszékényhez lépett. Félretolta az ötcsillagos, a háromcsillagos konyakot, cseresznyét keresett, üvegből ivott. Kiadósan. Felesége begyújtott a fürdőszobakályhába, készítette a meleg vizet fürdősóval.

Az elnök kényelmesen elnyúlt a kádban, melegítette, áztatgatta meggémberedett csontjait. A cselédháziakra gondolt.

„Szerencsés vaddisznók, építkezhet a Csillag nekik.”

Nagy boldogság ígérkezett.

István-apánk zárszamadáskor bejelentette, hosszú útra viszi a népet, tengerparti kirándulásra.

- Messze van - nevetett Potornai -, tán oda se lehet érni.

- Meglátja, lábát áztathatja.

- Aligha. Vagy ha ő jön ide.

- Itthon marad?

- Kérdezhetne jobbat, elnök elvtárs. Eddig is megvoltam a fene nagy víz nélkül, ezután sem hiányzik.

- Nekem se - mondta Novák. - A zsebem is üres.

- Fillérekekért megyünk végig a tengerparton, az életben egyszer adódik ilyen. Éljenek vele.

- Sok mindennel kellene - sóhajtott a goromba tehenész -, volna pótolnivalónk.

Este együtt tanyázott a két család. Az agyonra vénült, megrokkant majorban már csak Potornaiék és Novákék laktak. Az elhasználódott, idejétmúlt cselédház megtöppedve várta a márciust, fájdalmas és beletörődő nyugalommal. Novákék a konyhában szorongtak.

Potornaiék szobája mutatta, elárulta életüket. Nyikorgó sifon, tetején halomba öntve limlomok, lekoszolódott asztal, kanapé, hatalmas, ósdi ágyak. A falak sarkában pókháló sötétlett, szakadt szélű falinaptár hivalkodott. Az apró repedések barázdáiban meggyűltek a porszemek, öreg ráncokká szaladtak.

Emberarcuk volt a szürke falaknak.

Megkeseredve ültek, mégis reménykedve. Az asztalon formáját veszített, valamikori alumínium-hamutartó szolgált, tele csikkekkkel, hamuval.

- A tengernek sós a vize.

- Meg az ára.

- A leves is sós, mégis kamálja - nyelvelt Novák Tercsi -, én elmegyek.

- Nem fér az eszembe, hogyan lehet annyi víz egyrakáson - morfondírozott Potornai -, osztán nem folyik ki.

- Az a dolga. A miénk egészen más.

- Az utazás nem rossz, az urak mindig utaztak - mondta Potornai Pista -, tanulságos. Nővérem felíratott a listára.

- Most az új urak, a demokrácia gazdagjai utazgatnak - mondta Potornainé -, jómódjukban elherdálják a pénzt.

- Mehetünk, elvisznek mindnyájunkat - szólt Novák Gabi -, tudom biztosan.
- Sok dologgal jár, nagy kiadással - legyintett apja fásultan -, meg a teheneknél is maradni kell valakinek.
- Akkor se indulnék, ha fizetnének. Minek? Vízet látok a fürdőben, hegyek se hiányoznak. Elesnék a keresettől - helyeselt Potornai. - Legjobb itthon, csak legyen fedél fölöttünk.
- A gyerekek menjenek - kardoskodott Potornainé -, övéké a világ.

Erőlködött a tél, vékony hólepedőjéből takaródzott a föld, kemény, hideg szelek nyaldosták. Sötét éjszakában várták a buszt. Az irodában feszít égett a villany, hordták az útra való csomagokat, a Csillag négy demizson bort, kolbászt, szalonnát adott, ne nélkülözzön senki. Éjfél után jövettek, tömött táskákat, bőröndöket cipelve.

Érkezettek. Potornai Zsuzsa férjestül, öcsikéje, Potornai Pista, Novák Tercsi, Novák Gabi, Nemes Lajos, Váradi Mihály feleségestül, Major János lányával, Rozikával, István-apánk, Bendő Béla, öreg Pölös Gábor s elvált asszony lánya, Anna, öreg Boldi szikár alakja is kibontakozott a szürkülő homályból.

- Nekivágunk, Gábor? - kérdezte és remegett a hangja.
- A mi sorsunk ez is - mondta elfogódottan a rokkant éjjeliőr -, csak a szebbikje.
- Nem félsz a hosszú úttól?
- Eddig csináltam, végig kitartok, úgy érdemes.

A két nagyon öreg ember egymás mellé húzódott, előttük Anna és Bendő Béla. Morgott a motor. Ismeretlen érzés telepedett a két öregre. Pölös Gáborról lánya gondoskodott, nagyon készülődött, napokkal előbb felírta az elintéznivalókat, semmit ne feledjen, süttött, főzött, fodrászhoz futott, pakolt, rakosgatta a holmikat, élete másra fordulását várta a kirándulástól.

- Jól van, apám? - hajolt hátra piros arccal.
- Én csak jól lehetek.

Csörtetett a busz.

Pölös Gábor révedezett. Lehunyta a szemét, látta a tengert, az óriási hajókat, kedves kis bizsergések keltek életre benne, mint amikor szépet álmodott. Hol van az már? Elfelejtett álmodni is. Előtolakodtak, megédesítették szájában a nyálát, elgyengítették egészen. Ismerősnek tetszett, mintha már megélte volna korábbi életében. Jó volt. Hazatérése óta csak egyszer hagyta el faluját, amikor István-apánkkal számócapalántákért jártak.

Szaladtak a tájak, üzentek, házak futottak, elmaradtak. Előkerültek a csomagok, falatoztak, Anna boldogan traktálta őket. Apja sejtette, válaszütnál a lánya. Boldogságot érdemelne. Ki tudhatja? Furcsa, megfoghatatlan valami a boldogság, mindenki másképpen reméli, várja, és nehezen veszi észre, amikor megjön. Hiánya fáj, a boldogtalanság.

Elmúlt rajta az élet, azt hitte, sohasem lehet boldog. Asszonyát eltemette, megépítette házát, sírkövet csináltatott, unokáját útra segítette. Kész a leltár.

Idegen asszonyhoz sohasem nyúlt, az italt mértékkal kezelte. Lehetett boldog egyáltalán? A legnagyobb boldogságra született. Ki csinálná utána? Ennyit adott a világnak. A legtöbbet, saját magát.

Mit várhat? Leszámolt az örömökkal.

Házak, templomok, a Duna. Fordulgatott a kényelmes, üvegfalú busz, átrobogott az új Duna-hídon, Pétervárad. Legendás erőd, titokzatos katakombák, az öreget nem fogták meg. A fehér kövekből faragott szobrok jobban érdekelték, egy hatalmas férfiszobor.

- Mintha rólunk mintázták volna.

- Rólunk - hökkent meg öreg Boldi. - Hiszen ez góliát.

- Mindenki lehet góliát.

Bosznia magas hegyei, gombatetejű falusi templomok, karcsú minaretek, hegyoldalak apró házai, kontyos szénaboglyák. Békés, szép táj. Patakocskák csörgedeztek, alagutak váltogatták egymást, házak térdeltek, kapaszkodtak a magasban. Kémény nélkül füstölt a tető. Hosszú bugyogójú, fehér kendős asszonyok lépkedtek az ösvényeken. Parányi hegyi kocsik kocogtak, a csúcsokon hosszú szőrű bárányok legelészték.

- Az ember itt is megél. Szívósabb a fáknál, hegyeknél.

A hegyek sokfélék. Szelídek, barátságosak, komorak, szigorúak. A szürke kövek, sziklák, kötörmelékek között gyökeret eresztett egy-két csenevész fácska, elgömbült, meggörnyedt, az ember ott már felépítette hajlékát. Boldogult. Boldognak hitte magát.

Közeledett a tenger. Citromfák, fügefák tavaszi zöldben, pompában. Csodálatos tájon emelkedett a busz.

- Jaj, már megint pipiskedik - mondta Zsuzsa a férjének -, ehhez szánthatnál, boronálhatnál.

Hirtelen kéklett fel a tenger, a mindenkori csoda.

- Tengeribetegségem van - tréfálkozott jókedvében, és játékosan megsimogatta a nagy türelmű Novák Józsi nyakát -, szeretek hanykolódni.

Pálmák, kaktuszok, terméskövekből házak. Morajlott, csattogott a víz, zöld, kék színe változott. Csodálatosnak tetszett. A két öreg a partján bóklászott. Öreg Boldi üvegét merítette, a hazaiaknak is jusson, Pölös Gábor kezét áztatta. Megnyalta ujját.

- Sós. Levesbe önthetném, venni se kéne a boltból - mondta, és sokáig nézte az estébe szürkülő tengert. - Teremtő isten, mennyi víz egyrakáson!

- Fürödhetsz már, Gábor, lehet.

- Micsoda világ. Víz és hegy.

- Nem tudnék itt élni.

- Az ember mindent elvisel és legyőz, még a szegénységet is. Elvesztettük régi életünket, de nem sajnálom.

- Mintha nem mi éltünk volna - merengett öreg Boldi.

- A Csillag a mi munkánk, velünk nőtt, velünk változik.

A víz csapkodta, verte a partot. Beszélt magáról. Élt.

A hosszú, fárasztó, ijesztő út után nem kíváncsiak ágyba. Barátkoztak a tengerrel, sétálgattak, olajligetek kellemes illata csapódott.

Anna virult. Legszebb napjait élte. Megérintette az öröm, a remény. Hihette, hogy ami elmúlt, nem vele történt, mintha a Népkörből, a próbabálból egyenesen ide utaztak volna az Adriához, a kék boldogsághoz. Most kezdte életét.

És Gáborka? Így jó minden, ahogyan van, megszenvedett az öröméért. Joga van hozzá. Egyszer talán hármában jöhetnek, nyáron, szikrázó napsütésben, amikor a víz kékebbre vált, mint falujuk felett az ég.

Magányos estéiért, gyorsan elszállt fiatal éveit mosolyog rá az élet, ígéretekkel kecsegtet. Ígéretek? Ha hinni tudna. Hol van az már. A boldogság, az öröm vásárolható, fizetnek érte. Piaci áru. Ő gavalléroskodott.

A tavaszízű részegítő táj, rezdülő pálmák, kaktuszok sóhajtottak halkán. A sokarcú víz varázsa nem szűnt. Távoli sziklán ültek. Időtlen rohamaival lankadatlanul munkált a tenger, csapkodott, könyörgött, tombolt és meg-megújult. Sziklájukat mosta, fenyegette.

- Ilyenek leszünk - mondta az alacsony szerelő és simogatta Anna vállát -, nem bír velünk az élet.

- A sziklát elmozdíthatják a hullámok?

- Előbb összetörik.

- A holnapok messze vannak - súgta az asszony -, ne siessünk elébük, néha még félek tőlük.

- Kezdődik az életünk - mondta Bendő Béla -, a többi odahagytuk, elsüllyedt a múltban.

- Sokszor azt hiszem. Hinni szeretném.

Holdfény sütött, a szerelmük ideje volt. Boldogan ültek, vágyakozással. Őrizték örömeiket.

Fényfüzér, szállodasorok a tengerparton, régi típusú épületek, bárók, éttermek, idegenforgalom. Ragyogó, tiszta szálloda, egyágyas, kényelmes szobák. Vacsorához a felszolgálás kitűnő, elegáns teríték, bő választék, kifogástalan minden. Félszegen ültek asztalokhoz, félve húzódtak a székekre.

Öreg Boldi torkát köszörülte. Nem nyúlt senki cigarettáért, nem szóltak a pincérekhez. Megilletődve, csendben várták vacsorájukat. Távolabb idegenek, angolok, németek, elegánsan.

Hatalmas csillárok ontották a fényt.

- Jártak előttünk falubeliek - mondta István-apánk a késsel babrálva.

- Kicsodák?

- A grófék.

- Előkészítették a szállást. Tűrhető - nevetett Nemes Lajos -, képviselném itt a proletárhatalmat.

Megint hallgattak. Pölös Gábor keze az asztalon. Elnehezült kéz, felszántott, fekete repedésekkel, görcsös, deformálódott ujjakkal. Mozdulatlanul. Előkelő pincérek hozták a levest. Merítették, szűrcsöltek, kanalak csörrentek. Kézfejjel törölték a szájukat.

Tálalták a második fogást. Sültet, mutatós körítéssel. A villát jobb kézben tartották, előkerültek a jószolgálatú bicskák. A pincérektől senki sem rendelt, fel-felsikoltott a kés, villa. Sütemény, gyümölcs. Kézzel fogták, kés, villa idétlen szerszámok. A szalvéták érintetlenül púposodtak, hófehéren.

Vacsora után igyekeztek a szabadba. A parti fénykoszorú, az éjszakába takaródzó tenger feledhetetlen. A szálloda teraszáról figyelték.

- Nem szeretnék esténként itt vacsorázni, fene se érzi jól magát - mondta Pölös Gábor. - Kinézik a számból az ételt.

- Beletanulnánk, akinek sok pénze van, urat játszik.
- Gáborkáéknak már természetes, erre születtek.
- Nagyon igaz - helyeselt öreg Boldi a félre vállú éjjeliőrnek -, kár, hogy nem hoztuk magunkkal.
- Elgondolom sokszor, mit csinál? Velünk lehetne. Mennyire örülne, jobban hasznára válna az út, mint nekünk.
- Eljut ide, ne félj. Mi soha többé - komorult el öreg Boldi.
- Bizonyára. Aki nem látta a tengert, nem is élt.
- Ilyenről nem álmodhattunk.
- Álmodok? - legyintett Pölös Gábor. - Nekünk azok is hazudtak.
- Köszönettel vehetjük ezt az utolsó megtiszteltetést.

A fiatalabbak járták az utcákat, csapatostul mentek. Bárba nyitottak, kávé, konyakot ittak, István-apánk fizette. Nemes Lajos vidámkodott.

- Szívemhez való, sohasem gondoltam, hogy ilyen szép.
- Nyáron kápráztat - mondta az elnök, aki járt máskor is arra.
- Akik itt élnek, boldogabbak? - kérdezte Potornai Pista.
- Ha szeretik a vizet.
- Ha nem?
- Mint az öregek föld nélkül, a Homok nélkül.

Ellágyult a tenger. Bozsékol.

Mire hazaértek, a földeken megtöppedt a hó, szürkére színeződött. Lucskossá lettek az utak, engedett a tél fagya, mélyre jártak a szekér kerekei.

Tavaszkodott.

3

A cselédházakat lerombolták, szétverték a nyomorúságos falakat.

Téglát, vályogot hordtak, szolgálati lakást építettek. Új padló, nagy ablak, cseréptető. Megfiatalodott a major, élt. Vontatók hordták a törmeléket, a felesleges limlomot.

- Igazi csoda - kiabálta a sovány Potornai -, a Csillag csináltatta.
- Nekünk megfelel, amíg élünk - mondta Novák -, igazán megfelel.
- Szolgálati lakás. A tehenekhez emberek is kellenek, osztán bolond lenne mindenki kijárni. Kisütötték, elhiheted.
- Mi lakjuk.
- Amíg dolgozunk, aztán meg más.
- Messze van az, sok víz lefolyik addig a Tiszán, saját ház is sikeredhet - vakarászott Novák.

- Lesz, ha magam rakom a falát, akkor is.

Potornai Bandi késő este érkezett. A vasútállomás idegennek tűnt, hatalmas fáit kivágták. Villogtak a vízgépészeti vállalat fényei. Elhaladt a Vénkert mellett a nagyüzemi szőlőnél.

Hová lettek a cselédházak? Nem szomorkodtak a tájban. Aranyoson szétverték falait, a Kukás-tanyák kiszenvedtek mindörökre. A majort pedig átrendezték, mint a színpadot.

Mutattak a szolgálati lakások. Szülei feküdtek, apja dunnával takarózott, kockás inget használt éjszakára, anyja gyorsan magára kapta ruháját. Asztalhoz ültette. Szalonnát sütött tojással.

Ámult. Fehér villanytűzhely volt a kövezett konyhában, a hajdani törött lábú sparhelt helyén.

- Gazdulnak? - nevetett a tanárjelölt.

- Vettük. Alakítjuk a lakást, mutatós legyen.

Zsebrádió szólt.

Kenyeret vágott, villát keresett. Asztalfiókban lapultak az alumínium-evőeszközök, hatalmas méretűek. Vett közülük. A villa fogaiban száradt maradék barnállt.

„Mit csináljak? Szóljak? Szegény anyám megsértődik - gondolta. - Kapargassam? Nem tehetem, eszem a hegyével.”

- Süssek még?

- Köszönöm, elég.

Anyja már hozta az alumíniumlavórt, aminek oldalán csíkot hagyott a korábbi mosakodás. A fiú meglögybölte kezét, szájára dörzsölt marék vizet. A törülköző nedves volt, savanyú szagú.

- Meddig leszel? - kérdezte a beesett arcú anyja.

- Két napig.

- Nyáron végleg hazajössz?

- Elvállik.

- Sikerül a vágyad, kisfiam?

- Igen.

- Diplomás sohase volt a családukban - motyogta apja a dunna alól -, csudálatos egy dolog lehet.

Az iskolában szívesen fogadták. A hatalmas épület, szép nagy ablakkal, a falu főterére nézett. Ide járt felső tagozatba. Emlékezett tanítóira, szokásaikra, de a régiek közül már kevesen tanítottak.

Emlékek a boldog gyermekkorról. Hiába éltek szegényen, keserves esztendőket, mégis megszépült minden, eleven színekkel vetítődött eléje, fehérén. Nagy, poros délutánok a piactér kellős közepén, estéig rúgták a labdát, a csupasz és szánni való téren, néhány silány fa árnyékában. Piacos napokon tyúkok, libák, pulykák elhullajtott tolla tarkállott.

Iskolai ünnepségek, évzárók hangulata csapta meg, padok, osztálytermek varázsa, elfelejtődött arcok. Hajdnavolt ifjúság, hol vagy, hová tűntél?

A derűs, szigorú tanítókból nyugdíjasok lettek, a piactérből megnyerő park rózsákkal, a kis lurkókból szövetkezetiek, munkások, diplomások. Szétszaladtak a világba, szétsodorta őket az idő, össze se találkoznak többé. A faluban élet van, születnek, halnak, ugyanúgy boldogok, mint máshol.

„Kész a gimnázium. Kik tanítsanak? Akik elindultak és visszatérnek, a magamfajta - gondolta Bandi. - A szülőföld nem keserves. Fiatalok nőnek fel, semmit se tudnak a szegénységről, a régi megszenvedett világról, rólunk. Melléjük állok, az életet itthon vállalom.”

Döntésének a tantestületben örültek.

Az iskola melletti presszóban kortyolta feketéjét. Diákkora tovább elevenedett. Körben üzletek voltak; tejcsarnok, gyógyszertár, vegyesbolt, fodrász, szabó, kocsmá, kerékpár- és gumijavító, cukrászda, elhanyagolt, szürke épületek. Ezek is megváltoztak. Megöregedtek, aztán átalakultak szaküzletekké, kinőtték régi ruhájukat, mint az emberek. Ki emlékszik már pontosan rájuk? Hajdani gyerekkorára? Elmúlt, oda van. Hihető, hogy történelem?

Anyja csirkepörköltet főzött, galuskával. Nagyon szerette. A régi esték, a ritka, boldog vásárnapok ízei tolakodtak; a kiló húrok, fél kiló húrok és rengeteg ragacsos, egybefőtt galuska ünnepei, lepattogott szélű lábasok az asztalon. Anyja elporciózta táányérokba, egyformán, ügyeskedve, hogy magának a végén falat hús se maradjon. Honnan meríthette szeretetét, önfeláldozását?

Megkeményedett a galuska, csipegette a húst, késsel evett. Valahányszor az idomtalan, elgörbült alumíniumvillára nézett, kővé vált gyomrában az étel.

„Nem, nem, nincs megállás, hátra arc - gondolta -, sorsom szólít, értük is éljek, világítsak előttük. Szeretjük legyék.”

Az avatóünnepségre megérkeztek szülei. Az állomásnál várta őket. Két arc feketében, félszegen a vonaton, villamoson, elhasznált parasztkézek, arcok, darabos mozdulatok, tízesztendős cipők, színevesztett, fonnyadt szavacsók: - „Eső lesz, jó idő van, tegnap vihar volt.” - Nyugodtan ment velük. Szégyenkezve és büszkén. Napernyők alá ültek, az öregek a székek szélére, mintha minden percben rájuk kiálthatnának: el innen, ez nem a világotok! Potornai cigarettát húzott elő és az apró kőköcsökre hamuzott. Felesége arca elbújt fekete kendőjében.

- Két szörpöt és duplát - rendelte Bandi.

A téren autók parkíroztak. Elegáns nők, jól öltözött férfiak kortyolgatták kávéjukat, töltötték idejüket.

- Mind ráérnek? - ámuldozott Potornainé.

- Igen.

- Itt süttetik a hasukat egész nap?

- Nem mindig.

Ittak. Potornai az üvegben maradt jaffát felhajtotta, kézfejjével törölte száját. Szívott cigarettáján, csikkét a körbe dobta.

Potornai Bandi szenvedett és örült. Fájt szülei félszége, idegenkedése, rikítóan, bántóan kitűntek a környezetből, örült, szenvedjenek kicsit, lássák, más élet is van, találkozzanak vele, közelítsenek, fogadják, ami megilleti őket.

- Maradunk? - izgett-mozgott székén a tehenész, felesége mozdulatlanságba merevedett -, szóljál már.

- Már elmehetünk.

Egyetem. Ünnepség. Auditórium Maximum. Élmény. Feszítő ünnepélyesség, sok szülő autóval érkezett, virágcsokrok, virágerdők, meghatódó fiatalok, megszívlelendő beszédek: „...elindulnak az életbe, tisztességes, szép pályán dolgoznak, a jövő nemzedékét nevelik, amilyenre formálják, olyanná lesznek, lehet ennél szebb, felemelőbb hivatás? Szeressék szüleiket, áldozatot hoztak magukért, támogassák, ha öregek. Állandóan művelődjenek, gyarapítsák, frissítsék szellemi tőkéjüket...”

Potornai megilletődve, mozdulatlanul állt. Hihetetlen volt számára az egész.

„Mit keresek ebben a világban? Úgy érzem, mások rám pillantanak - gondolta -, elhúzzák a szájukat, tán állandóan figyelnek, mint valami vásári bohócot. Búzlík a trágyság? Homlokomra írták, béres, fejögulyás, cselédházban alszok? Ilyennek is kell lenni. Elmúlta már a ceremónia, robogva velünk a vonat, otthon lehetnénk a jól ismert, idomult világban.”

„A többiek? Ilyen kutyául érzik magukat? Büszkéek lehetünk, tanár úr. Elhiggyem? Tegnap még takony csüngött az orrából, szalajtottam a borért a faluba, százast dugtam a zsebébe, elindult a kollégiumot járó bőrönddel, amit lottópénzen vettünk. A faluban okítgatja majd a népet, megsüvegelik. Diplomás. Jószagú isten, tényleg igaz?”

„Innom kellene, hordó bort elszopogatni. A családból senki sem vitte eddig. Hittem, hogy kitart? A nyomorból nehéz kikecmeregni. Éjszakánként felriadtam, vagy üldögéltem a cselédház előtt, hányszor gondoltam, tán nincs már az iskolán, koncsorog valamerre, de levélben sem meri tudatni. Megjött a postás, láttam az írását, megkönnyebbültem, jobb volt az ivásnál. Nehezen silabizáltam a szavakat, elfáradtam, aztán újrakezdtém, micsoda hosszú leveleket küldött.”

Potornainé megőrizte a leveleket. Egyenként kisimította és a sifon aljából előszedett szürke kartondobozba tette őket.

Vacsora után a fénynél forgatta. Még nem olvadtak szavakká, mondatokká a betűk, de már megbizonyosodott. Régebben küldött levelek is ott sorakoztak, elég volt a címzésre pillantania, a boríték felső sarkára, s látta, ugyanolyanok a betűk, mint a korábbiak. Jó érzéssel dőlt a szék támlájának. A betűk, átkozott csodabogarak megkínózták, elszívták kitartását, legszívesebben lecsapta, végigtaposta volna, de nem tehette. Hatalmasabb erő kötötte, bűvölte a kopott, zsíros asztalhoz, a táncoló, kimeríthetetlen betűtengerből értelmes szavakat, üzeneteket hallgatott. Szuszogott, fújtatott a család, a virradat vonatfüttyöt hozott.

Fortélyhoz fogott. A régebbi írásokat asztalra teregette, az ismerős, tudott szavakat kereste az új levélből. Könnyebben és gyorsabban haladt, barátjai lettek a betűk. A végén folyamatosan olvasott. Azokat a reggeleket nem pótolhatta semmi.

- Mit írt Bandi? - kérdezte Novák.

- Jól van.

- Mást nem?

- Nem.

- Csak annyit, hogy jól vagyok?

- Dehogyan, az értelme annyi.

- Más nincs?
- Nincs.
- Nem hiszem. Pénzt nem kér? Csomagot?
- Nem.
- Akkor mi az istent írt? Két oldal teli ákombákkal, erre felelj!
- Órán van, délután könyvtárban, másnap megint.
- Elhiszed? Kutya jár a könyvtárba.
- Ez a dolguk.

Minden levelet megvitattak, napokig eltartott. Potornai büszkeségfélét érzett, de nem mutatta, nem dicsekedett sohasem fiával, ki tudja, mi lesz, hogyan fordul a sorsa, mire viheti?

„Elcsurran a könnyem, az lesz még világszenzáció, Novák biztosan röhögne, feszelvek itt sötét ünneplőben - gondolta kényelmetlen helyzetében a tehenész -, süt az új ruha, amit Zsuzsa választott. Ünnepséggé, mit számít? Ami elkövetkezik, az a lényeg, tanító lett a családban. Elérte a célját. A mai fiatalok mindent könnyen elérnek, könnyű nekik. Próbálták volna az én sorsom, semmi se sikerült, bármihez fogtam, balul ütött ki. Mire vittem? Csupasz maradtam, mint őszi tarló, gyerekeim elrepültek, van havi fizetésem, talán öregségemre ragaszthatok szerény hajlékot a faluban.”

„Bandival hogy bánhatok? Tanárember, esze van, rosszat ejtek ki, rögtön észreveszi. Nem viselkedhetek úgy, mint a kocsisok.” - A gondolataitól kicsit megijedt, homlokára harmat futott, tenyerével törölte.

Potornainé könnyezett. Önmagát siratta. Mennyi áldozatot hozott, nem győzné sorolni. Adhatt volna többet? Aligha, a nyomorúság megfogta a kezét. Mindent megtett fia boldogulásáért. Sikerült. És rövidesen elveszi egy asszony. Soha nem volt az övé? Amikor magában hordta, etette, mosdatta? Amikor fényesedett lódenkabátját ráterítette, fatalpú cipőjét kölcsönadta, boltba szalasztva a jegyre mért kenyérért, amit Bandi szépen hazavitt, s az éhes gyerekszájak széjjeltépték? Neki és urának a héjából se hagytak.

„Enyém marad - gondolta boldog reménnyel. - Vagy elveszi a város, mire neveltem, tanítottam, boldogságra, szenvedésre? Visszaadja a körengeteg? Mindig lestem, miképpen tehetek kedvére, állandóan repestem körülötte, nem fáradtam fél világért. Add ide a cipőt, kisfiam, kitakarítom, kimosom az ingedet, mit főzzek, mit ennél, mit segítek? Talpaltam egész nap, szemhunyásnyit aludtam, sohasem fáradtam, aggódtam, nehéz a tanulás, szűkölködik, már megint nem evett, beteg talán, írjál, kisfiam, mi bajod? Tudod-e, hogy mennyire szeretlek?”

„Elmúlt. Tanár. Hajdanán jó volt, nagyon jó, sírt, ha fájt valahol, kért, ha éhezett, megértettem. Most hallgat. Úgy szeretném, ha beszélne, bármiről, hallanám a hangját, érezném, hogy mellettem van, velem. Legalább a gondolatát kitalálnám.”

„Megnősül? Kit vesz el? Elronthatja életét. Az anyának minden ujja fáj, lehet tanár, könyvelő vagy téleszt a fia, felelős érte. Bandikám, kicsi virágom, csak néked sikerüljön. Boldog vagy? Tanulni akartál, megadatott, mennyire örülök! Nekem már olyan mindegy, lepedőn halok meg vagy az ólban, munka közben, csak te boldog legyél. Pénzed lesz, kereshetsz, nem szűkölködöl, nem szégyenkezel. Kicsi korodban elmentél napszámba, rizst gyomlálatok egy hétig, örömmel hoztad a piros csikót, asztalra tetted, nevettél, azt mondtad: ne féljen, idesanyám, megnövök, és talicskával tolom haza a százásokat.”

„Régen volt, elfelejtetted. Az anyák nem tudnak feledni. Minden kimehet fejünkből, sokszor nem emlékszünk pontosan, csak a gyerekeinkre, tik elkísértek bennünket halálunkig. Bandikám! Tudod-e, hogy boldog vagyok?”

Potornainé ötszáz forintot csúsztatott a fia zsebébe.

- Vigyázz magadra a Balatonon, bele ne fulladj! - szólt.

- Ugyan, anyám, nem vagyok már dedós.

- Merre van? Ha sok pénzem lesz, egyszer elmegyek. Szép, ugye? - nézett rajongással Bandi mosolygó szemébe.

- Szép.

Balaton. Állomás. Családi házban kaptak szállást három napra.

- Örülünk és ünnepeljük - pózolt egy vágott képű fiú.

A Vigadóba mentek. Hippi figurák rángatóztak, farmerban, szakállasan, zene dörömbölt. Hűvös volt. Kávét ittak, rövid italt. Elűzte őket az éktelen zsvaj, hunyhattak reggelig.

Hajókirándulás Badacsonyra. A tó zöld, szürkészöld, fehér, felcsapódó hullámok, sirályok a hajó után, táskarádiók a fedélzeten, bágyadtan hervadozó napocska. Tele az öreg batár, istene-sen szeli a vizet, körül mélység, távolban fehér vitorlások, csend és egyhangúság. Nyugalom. Az őrt álló hegyek szürkés-kék ruhában, mozdulatlanul.

A beláthatatlan Balaton színe egyforma az éggel. Hűvös szelek csapkodnak végig a hajón, elkomorulnak a hullámok, elhagyják kedvüket, habosan vágódnak a partnak, kis halacska szóródnak a kövek közé, apró, ezüst pikkelyekként cikáznak centis vizekben, a mohos köveken, rémülten dobálóznak, küzdenek életükért.

Örömök és szomorúságok bölcsője, temetője.

- Csak a napfényt importálhatnánk.

Kirajzolódtak a hegyoldal házai, a zölddé vált szőlők, kanyargó szürke utacska. Bódékhöz, lacipecsenyésekhez indultak, sült kolbászt és hurkát haraptak, szürkebarátot ittak.

- Rendes ebédet akarok, főtt ételt - kapott a gyomrához Potornai Bandi.

- Menjünk a Hableányba?

- Inkább a halászcserébe.

Halászlét, túrós csuszát, rántott májat és kávét kértek. Bort nem. Elfeledkeztek a menza ízeiről, a vagonkirakó napokról.

- Tanár úr, kérlek, szabad egy kis tüzet?

Vidáman haladtak. Szétteltek a hegyoldalból, sima, zöld tükörré vált a Balaton, fehér játékhajókkal, vitorlásokkal.

- Bormúzeum? Kisfaludy-ház?

- Maszek pince. Magyar forint, magyar maszeknak...

Szürke kövekből épült ház, a hegyoldal legszebb pontján. A teraszról elláttak a túlsó partig, lekicsinyült a kék, tiszta tó, összezsugorodtak a gyümölcsösök, szőlők. A hamuszínű fellegek egymásra torlódtak, élesebb lett a levegő.

Iszogattak. Derűvel csillogott a táj, kékebbre, szebbre válva. Kiszabadult felhőrebségéből a nap, tüzesen vágott a vidékre. Tartott a nyár.

Dudorásztak. Csatos üvegben vitték a hegy levét. A sátraknál népünnepély, falusi búcsú hangulata, sülték illata, cigányzene, rekedt ordibálás. Decis poharakban áttetsző borok, zsíros kolbász, hurkahegyek.

Hűvös a tó. Erős hullámokat tarajoz. Bandi gumimatracon fekszik, sodorják, ringatják a szüntelen áramlatok. Révedezik. Makettkockákból képzel cselédházakat, a Csillag majorját, falut; fürdőjével, kultúrházával, üzleteivel, új gimnáziumával. Három falut szeretne, elrendezné igazságosan, szépen az életet, mindenki kedvére, boldogulására.

Külön az öregeknek. Pölös Gábor, öreg Boldi, öreg Boldiné, a cselédháziak, akik már kifelé haladnak a világból.

A középkorúaknak, a közbeeső nemzedéknek, Boldinak, Bendő Bélának, Irénnek, István-apánknak, Annának.

A fiataloknak nyílt a pálya, nincsenek akadályok, visszahúzó erők. Gáborka, az unokák tartoznak oda, a harmadik nemzedék.

„Három falu nincsen - gondolta -, keveredik. Gubancolódnak, bonyolódnak a szálak, kisimulnak, kereszteződnek, így valódi és kedves, ezért pótolhatatlan. Egyszerre él benne múlt és jövő szétválaszthatatlanul.”

Változik a táj, változik a falu is. Mállott, feslett ruháit elhányta, ami nem kell, elsorvad, elmúlik. A tomaji kápolna is. Gondozott volt, előtte családi sírkő, zöld sövénnel, bokrokkal övezve. Hová lett? Pusztul, romosodik. Végnapjait éli, ajtaja, ablaka nincs, lyukas tetejű, cserép- és vakolattörmelék a padlója, otromba ábrákkal firkált falai repedeznek, seszínűek.

A sírbolt behorpadt. Az öreg gróf és lánya nem pihenhet nyugodtan, hiába bújtak föld alá, az idő utolérte őket. Az úton traktorok zörögnek, a szövetkezet földjéről elhallik a kiáltás. A dinnyeföldekről is, ahol tavasztól őszig kunyhókba húzódnak az emberek. Nyaranként gyerekek ugráltak a sírgödörbe, ékszer, arany után kutattak, bújócskáztak, a semmire jó hajakból csínynyt csináltak, ijesztgették egymást. Elszoktak a kápolnától. Erős traktorok hasítják a földet, bevetik életet hozó magokkal, teremjen.

„Drága táj, áldott szülőföld - gondolta patetikusan -, visszakövetelsz.”

Parthoz sodródott, kimászott a vízből, társaihoz szaladt. Táskarádió zenélt.

- Messzire jutottál - mondta a vágott képű évfolyamtársa.

- Így akartam.

- A szőke téged vár - mutatott a közelében fekvő lányra.

- Kedves tőle.

- Olvasni is tud.

- Csodálatos.

Vonatra ültek. Kezdődött az új életük.

Bandi szomorúnak látta a nyarat. Lehangelőnek. A tegnapiak fényénél fakult, szürke színbe takarózott a falu, a Csillag majorja. Nem annak tűnt, aminek legutóbb itt hagyta. Az utcák, a házak megváltoztak, emlékeiben elevenebbül, színesebben éltek. Kopár valóság fogadta.

„Az emberek? Készüljek rosszabbra?” - kérdezte önmagát.

A major beszélt. Múltjában őrizte történelmét. Elnézegette a régi istállót, falára pingált lovacskákkal, korhadó deszkaajtóját, töppedt falait, nem képzelhette, hová tűntek emlékeiben őrzött méretei, miként zsugorodhatott parányivá? Minden használdik, fogy az ember is.

Az új istállók tömbje monumentálisan, palasapkában tündökölt. Új tejház, fiatal major.

„Ilyen lehetek, új és mutatós” - gondolta.

Az ólban gondozott tehenek sorakoztak. Ösztövére apja Novákkal beszélgetett.

- Jó napot - köszönt és megölelte a fiát.

- Szerbusz - mondta Novák, zavar tükröződött arcán, pirosság, hozzátette: - Jó napot, tanár úr.

Potornai mosolygott boldogságában, borotvált volt és józan. Megfogta már az öregedés, időváltozáskor kegyetlenül hasogatott térde, dereka, felesége órákig dögönyözte, perelt, be nem állt a szája.

- Az ital betege vagy, az jön ki rajtad. A rosszság.

Arca füstszürkévé fonnyadt, erősödő ránc-szakadékok élték. Hangja maradt a régi, rekedtes, ordibálós, de már alig vették komolyan. Távol ülő szeme élénken, melegen tapadt fiára, fényes haja csomóban csüngött kopott svájcisapkája alól.

- Gyűjtsatok rá - lökte eléjük dózniját. Körmei töredezettek, ápolatlanok. Novák ösztönösen mozdította a kezét, ám feleútban elkanyarította, vakarta fülét, fél szemmel a nyurga Bandira pillantott. Potornai megszólalt.

- Vegyél, tanár úr - mondta remegő hangon, és megütődött, amikor az nem nyúlt érte. - Szívod, fiam?

- Nem dohányzom.

- Több marad nekünk - nevetett Novák, de hirtelen elhallgatott.

- Megyek az iskolába, utána Zsuzsáékhoz.

- Felnőtt vagy, a fejed se üres hordó.

Kettesben maradtak, Novák mérgesen taposta el cigarettáját.

- Fene tudja, hogy csináljam, nem visz a szám tegeződésre. Tanár úr, kalapolhatok most már?

- Megérdemli, nem? Szép, magas ember - mondta büszkén az apja. - Agyas magyar.

- Meg.

- Fékezem a nyelvem én is, ne piruljak.

- Seggit verte a porban, most tanár. Falu esze. Mihez kezdjek? - sopánkodott Novák -, kezét ne csókoljak már...

- Honnan tudjam?

- Te csináltad, ismerheted.

- Csinálni könnyű, igazodni hozzá nehéz.
- Veletek marad? - hadonászott Novák.
- Velünk.
- Elszégyelli innen magát, meglátod.
- El? - döbönt meg az erőszakos Potornai. - Miért?
- Gondolom.
- Megvan mindene.
- Akkor is.
- Pedig szeretném, hogy maradjon. Nem akarok tőle pénzt, semmit. Maradjon. A többi ügyis elment a háztul, Pista hűségese.
- Iskolába nem iratkozol miatta?
- Ne röhögtesse! Nincs rajtam gumibugyogó.

Bandi újra felfedezte faluját. Számba vette. Széles főutcáját, ostoronyeles világítását. Hová tűntek a zöldernyős japán akácok, a gépállomásiak akció-házai? Emeletes épületek a Főtéren, a kultúr szomszédságában. A fodrászok más helyre költöztek, a fényképészek csomagoltak, a húszem boltja nyitott. Szemben tanyai kollégium. Ablakán át látszanak az ágyak, vöröslik az udvar salakja.

„Jó nekik - mosolyodott el -, jönnek a tanyákból, kész a terület asztalkám, így kezdek lehetne volna, helyembe hozott gimnáziummal.”

Az iskola csendes volt. Hűvös. Nyárra mindig meghalt. Csattogva szedte a lépcsőket, a hosszú folyosón szusszantott, az igazgatói iroda zöldesszürke ajtajánál felpördült a szíve.

„Erre vágytam valaha? Hittem? - gondolta. - Szüntelenül kívántam.”

Két fiatal tartózkodott az igazgatóiban, kolléganők, más tájról idecséppenve. Bandi percekig maradt. A nyolcadik osztályba ment, leült a katedrára. Nyár aránylott be az ablakokon, a tiszteletes úrértől erre csapódott a kertek szaga, pipiskedő, poros akácok a kövesút szélén, autó pőfékelt, langyos por lebbent.

„A jóban kell hinnie nagyon erősen, tántoríthatatlanul, akkor boldog leszek - gondolta, és sűrű barna hajába túrt -, a jót és tisztességet szolgálnom.”

Potornai Zsuzsa várta. Húsleveszt főzött és csirkepörköltet, fehér abroszt terített. Lapos tányérra mély tányért, kanalat, villát, kést, fogpiszkálót helyezett az asztalra, talpas poharat, szifont és málnaszörpöt.

A konyhában lavór, tiszta víz, szappan, tiszta törülköző. Jó volt. A tanár élvezettel evett. Sokat. Feketekávé illata terjengett.

- Jó sorod lesz, ügyeskedhetsz, ha okos helyre teszed a gatyádat - beszélt nővére -, pocakot ereszthetsz.
- Már eladtál?
- Te árulod, amid van. Az elején ne rontsd el.
- Akarom?
- Hol laksz?

- Anyáméknál.
- Hülyeség.
- Szégyelled őket? - borult el a fiú nagy, barna szeme -, felneveltek!
- A rossztól menekülök - szedte le az asztalt Zsuzsa, Novák Józsiné.
- Egyedül maradjanak? Büszkék rám.
- Mire? A kolhozra, amit összecaptak? Nincs köszönnivalónk, szerencséd volt és kitartásod, de a diplomádat dobhatod a kutyáknak.
- Nem értem - vonta össze vastag szempilláját a fiú. - Miért?
- Gondolkozz! Naponta akarsz a majorból járni?
- Naponta van tanítás.
- És hogyan? Gyalog? Kerékpárral? Egyik sem megfelelő.
- Ne mondd! Luxus?
- Bűn, öcsikém, véték, amiért előbb-utóbb megfizetnél. Koszosan nem taníthatsz. Sikálhatod magad a vízcsapnál, amikor beérsz.
- Helikoptert elfelejtettem igényelni.
- Ősszel lovas kocsi-járatot indíthatsz. Romantikus, igaz? - csipkelődött a kacér asszony.
- Javasolsz jobbat?
- Lakj a faluban!
- Mondod a címet? Az ára? A kezdő fizetésű pedagógus nem téesz-színvonal...
- Ellakhatsz nálunk igen olcsón. Ebéd kivételével mindent kapsz, de nézhetsz jobb helyet is.
- Makacs maradok.
- Akkor elvesztél, lenéznek, kiközösítenek, tanár, tanító tartja magát. A képesítés nélkül majomkodók se köszönnek mindenkinek. Az istállószag bűzlik, finom az orruk, elhiheted, játsszák ám az előkelőt.
- Ennyire ismered őket?
- A Csillag irodája jó iskola. Többet látunk, hallunk, mint a tanácselnök.

Zsuzsáék szépen laktak, tiszta, két szobában modern bútorok, televízió, hűtőszekrény, háztartási gépek. Kevés könyv. A cselédháziak közül legtöbbször jutottak, jól kerestek, Novák Józsi traktoroskodott, hűséges, megbízható munkásaként a téesznek. Felesége önszorgalomból megtanulta a gépirást, értette a könyvelést, jó feketét főzött, és csinosabb volt, mint valaha. Sok pénzt vittek haza.

A háztájiban három malacot, húsz tyúkot tartottak. Keveset gondoltak ezekkel, időnként Novák Józsi lökött eléjük takarmányt. Nem gyarapították fényesen, de a háztartást bőven ellátták hússal, tojással, mázsán felül leszárták a pocákat, halom kolbász, szalonna, zsírba rakott sült hús töltötte meg kamrájukat.

Otthoni életüket munkájukhoz alakították. Eljártak naponta a Csillagba, Józsikát - a másodikat járta - napközibe adták. Vacsorát mindig készített Zsuzsa, húst melegített, szalonnát, kolbászt süített, tojást, teát, kakaót főzött. Villanytűzhelyén gyorsan elkészült, asztalra terített,

vacsoráztak, mosta az edényeket, rendbe rakta a konyhát, televízióztak. A gyerek iskola után játszott, később tanult, esti mesével bújt az ágyba.

Potornai Zsuzsa nem állhatta a koszt. Kiadós alumíniumedényben vizet melegített, mosakodtak tetőtől talpig. A nagyobb szobát használták, páros ágyon aludtak, a fiúk a heverőn. Sarokban televízió villogott, erősen halkítva. Kis szobájukat is szépen berendezték, két heverő, szekrény, asztal, a falon szőnyegek. Hetenként kétszer begyűjtötték a fürdőszoba kályháját.

Takarékosan éltek, az asszony kezelte a pénzt. Tisztességes betétjük volt, társaságot ritkán hívtak, rokonokat egyáltalán nem, névnapjukat a Csillag irodájában tartották. Az italt nem szerették, Józsi unta a társalgást, neje feltalálta magát, hasznosította a hallottakat. Kocsira gyűjtöttek.

- A házvége a tietek, Józsikával - mondta Zsuzsa. - Akkor jársz, amikor akarsz, és elköltözhetsz bármelyik pillanatban. Csak nőket ne hordj!

- Ennyi jóindulat és csak könyvelő vagy?

- Szükségünk van egymásra. Rajtam emel, hogy öcsém tanár, főleg, amikor gimnáziumba jutsz, parti leszel. A fiam tanulhat tőled, iskolában, idehaza, nézed a leckéjét, segíted, végül zseni lesz, nem úgy, mint a jámbor apja.

- Az én előnyöm? - járt körben a szobában Potornai Bandi.

- Tisztán, vasaltan, pihenten mutatkozol, takarod a múltad. Ma már nem dicsőség nyomor-telepről szavalni, inkább szégyen. Mások az igények: pénz, autó, hatalom. Mindegy, hogyan szerzed, legyen, észreveszik, látják, elismernek.

- Nem érdekel, nálam tisztességgel kezdődik az ember.

- Pillanatnyilag. Pár hónap múlva megnő az igényed, átalakul. Segítelek.

- Kölcsönnel? - rándult a fiú duzzadt szája hitetlenül. - Mekkora áldozat!

- Tapasztalatokkal, ismeretséggel. E nélkül elülhetsz a jeles diplomáddal, szürkébb maradsz a mezei egérnél - mondta éppen nővérkéje és leszedte az asztalt.

- Meggondolom.

- Nincs mit, meghánytam-vetettem. Nősülni akarsz?

- Nem, szűz maradok.

- Keresünk madárkát, turbékolhattok.

Anyjuk nyitott rájuk. Ünneplőben. Szürke kosztümöt viselt, kicsit csüngős aljút. Szandálban járt, bokáig porosan, vékony lábán dudorodtak, csomósodtak az erek. Talpa csontkemény, lábfeje deformálódott, körmei nagy, sárga dombok, millió fekete barázda-repedés övezi, gyalogút- emlékek.

- Örülök, hogy látlak - mondta Bandinak -, együtt mehetünk.

- Jó. - Maradni akart, de látta anyja örömét, megadóan bólintott. - Mehetünk.

- Kis dolgom van, vásárlás. Megvársz?

- A presszóban.

- Hogy élnek odabent az urak? - kérdezte lányát, a vezetőségre érve.

- Kutya bajuk.

Elváltak, Zsuzsa dolgozni sietett, Bandi a presszóba. Fagylaltot evett. Az üres helyiségben fagylaltgép zümmögött. Fekete kendős néni érkezett, öreg Boldiné, karján kaskát cipelt. Az ajtóhoz közel ült le, fél deci likőrt kért, kísérővel. Megnedvesítette ajkát, kis kortyot ivott. Nyugodtan, elégedetten pihent, mozdulatlanul. Két fiatal csapott be, István-apánk fia és Novák Gabi, akik elemibe együtt jártak. Lehuppantak, két üveg sört nyakaltak, szívták cigarettájukat, újabb üvegekkel fertőtlenítettek, farmernadrágjuk zsebéből szedték a tízeseket.

Öreg Boldiné nem törődött velük. Nem zavarta hangoskodásuk, hosszúra növesztett hajuk. Szépen elfogyasztotta likőrjét, megitta szódáját, kaskájából pénztárcát szedett elő, forintokban számolta ki az öröm árát. Potornainé lépett be, pihegett.

- Mit rendeljek? - kérdezte a fia.

- Pálinkát. Szagattja az asztmámat, iszok, ha hozzájutok.

„Nem sokat változott - gondolta az anyja és boldogan nézett meleg szemébe -, a haja elől megkopott, férfiasabb, érettebb az arca, fakó anyajegy díszíti. Fogai üdék, széles a szája, széldítheti kedvére a lányokat. Édes szívem, mégiscsak gyönyörűségemre születél. Szemem csillaga, gyerekim közül a legtöbb.”

- Jól teszi. Egyen-igyon, ne sajnálja magától.

- Nem is. Jöttünk a bálba, bekaptam a féldecimet, zsiborogtam tőle.

- Kávét kér?

- Szeretem nagyon, gyorsítja a szívem.

Bandi örült. Szerette az anyját.

A pompás kultúrháznál jártak.

- Két hibája van - mondta az anyja. - Hiányzik belőle a kaparógép és az orvos, hogy amit a fiatalemberek betesznek, azonnal kiszednék. Telibeszélik a lányokat. A függönyök mögött ötös ikreket csinálhatnak.

- Múltkoriban megjártam a közgyűlésen. Tele a terem, hely sehol. A második sorban levő üres székre leültem, István-apánk felesége meg mérgeskedett, miért foglalom el. Nem színház ez, nincs váltott jegy, mondom. Fújtatott. Azért se álltam fel. Szedik az epret, havonta özön pénzt keresnek, két háztáji föld és az özön prémium. Én meg malacokkal bajlódok. Nincs takarmány, gazdulni akar mindenki, rengeteg a jószág, hajnalok hajnalán kocogok csalánért. Rossz harisnyát húzok a kezemre, úgy szedem. Kérdik, minek? Eladom, zsákonként veszi a patikus, válogatva. Meghallotta Bugyi Károly, a gazda, lekasálta.

- Ne vigye innen, ha pénzt csinál belőle - mondta a dilis. Elhitte. A kukoricát patikai áron adják, inkább szerzek a határban. A tanácséba tévedtem, jó termés járt, megszedtem a zsákot. Pedig olyan lyuk volt rajta, mint kettőnkön. A csomagtartón keresztbe fektettem, dudálhattak utánam.

Kerékpárjukat a házhoz támasztották. Esti fejés ideje közelgett, Potornainé másik ruhát húzott, széttaposott sarkú cipőt.

- Megtaláltad? - kérdezte a férje.

- Zsuzsáéknál.

- Azt hittem, az iskolában.

- Előkelő embereket nem zavarok - fordult el a fejőnő. Elfoglalta őket a munka.

Bandi mosakodott. Víz, szappan, törülköző, a szokásos.

„Ezen változtatok - gondolta. - Külön törülközőt használunk.”

Világosbarna nadrágját - tapadós terliszter anyagból - leporolta és szekrénybe akasztotta, erős szagot érzett, szellőzetlen, fülledt, penészes holmikit.

„Az ünneplőmet Zsuzsáékhoz viszem. A viselőm? Szép cirkusz készülődik - gondolta -, megérik rajtam az istállószag.”

Féher nyloningét székre dobta, nyakánál elmocskolódott, szürkéssárga színe lett, mint a nyári mezőknek. Könnyet keresett, poros volt.

„Itthon vagyok - jutott eszébe szomorúan -, menekültem, küzdöttem és visszaérkeztem a kiinduló állomásra. Mi a haszna? Okosabb lettem, boldogabb? Megváltoztathatom a világot, saját környezetemet? Trehányság, piszok, rendetlenség, öröklődött mozdulatok. Kinek jó? Megszégyenítsem őket s velük együtt önmagamat is? Helyettük szégyenkezzem? Zsuzsának van igaza? Ugyan, vállalom így a harcot. Alulmaradok, feladom esélyeimet a berniekkal szemben, dolgozatokat javítani, órákra készülődni a majorban? Kegyetlenség. Ez itt a jól szituált magyar rezervátum, tessék, tessék, itt minden megtalálható.”

„Mehetnék másfelé. Albérletekben jobb? Pedagóguslakást várni? Elképesztő, hogy az orvosnak hatalmas házat kínálnak, töménytelen pénzt, a tanár értéktelenebb? Fizetése munkanélküli-segély az orvoséhoz képest. Lelkesedjünk, kollégáim, hosszan tartó taps következik. Hódítgassuk a világot! Az ember legfőbb ellensége: saját természete, elszalad az eszével.”

„Albérletet keresek, miért maradjak? Feláldozzam a jövőmet?”

Éjszaka fáradtan estek be szülei az ajtón, anyja mosolyogni próbált, de a mosoly leperdült arcáról. Kicsi homlokán ráncok púposodtak, befönták két szemét, utat törtek álla hegyéig.

„Istenem - rendült meg Bandi -, megöregedett, és semmit nem tehettem érte. Elviszem az örömét is.”

- Eszel valamit?

- Adjál - mondta Potornai.

- Vacsoráztál, kisfiam?

- Igen.

Tejet, kenyeret, szalonnát, maradék húst tett az asztalra anyja, két kést és vizespoharakat. Ettek. A fáradtság megölte szavukat. Apja lehúzta kopott ruháját, dunna alá feküdt, anyja elrakta az edényeket, a terítőt törölte, kibújt ruhájából, elszíneződött vállas ingében hajolt a lavórhoz. Lábát is mosta. Szappanos vizet lötytyintett a major udvarára.

Az ágy szélén bontotta fonott haját, aztán lefeküdt aludni. Egymás mellett lélegeztek. Az ágy keményre tömött szalmazsákja szúrta Bandit, középen leszakadt a deszka, enyhe gödör keletkezett, sokára aludt el mindig, kényelmetlenül törte, mégis szerette. Eloltotta a villanyt. Szüleit nem zavarta a karattyoló rádió.

- Zsuzsa hív hozzájuk, albérletbe.

- Inkább, mint máshoz.

- Nem haragszik, anyám?

- Sok vásárt jártam. Egyik semmit sem látott, a másik mindent. Öregcselédnek nincs joga haragra.

- Innen tanítsak? - mocorgott a tanár.

- Baj ott nincs, ahol nem laknak. Ahogy neked jó, úgy jó nekem is, kisfiam.

Fájdalom nélkül, egykedvűséggel mondta. Bandi vigasztaló szavakat kutatott, de anyja az álmaihoz menekült.

Nővére kerékpárjával a strandra járt. A központtól, a Főtértől távol esett. Autóbusz közlekedett napjában többször. Csinosították, hosszú kabinsort építettek, falatozót, borozót, napernyőket szereltek, zöld padokat, lócákat helyeztek az öreg fák alá, virágokat ültettek. A nagy medence kellemes vize vasszínű volt.

Közelben téglaház készült, a munkásörség üdülője. Vonat döcögött karnyújtásnyira. Bandi változó képeket őrzött erről is, hajdan szérűskertként szalmakazlak sorakoztak, fűrótorony magaslott, parányi szürke medence. Ballagott, vele a vonat, el-vissza, szabadságra, szünidőre.

Fürdött. Napozott. Plédet terített a zöldre, olvasgatott. Fiatalok úszkáltak, ritkán úszómester sípja harsant, gyerekzsivaj, lubickolás. Jó volt. Elengedte magát, arcát a napnak tartotta, gyorsan barnult. Bántotta, hogy alig ismert valakit, az elmúlt kilenc esztendő eltörölt emlékezetéből özön arcot. A fiatalok felnőttek, idegenek telepedtek le. Örült is, tanár, nem traccsolhat, a mértéktartás kötelező.

Napernyő árnyékában narancslevet szopogatott. Szürke Moszkvics fékezett, középtermetű, fiatal fiú vezette, a kisleány, ahogy a falubeliek elnevezték apja után. Novák Gabi, meg az öccsét, Potornai Pistát hozta a kocsival. A parkírozónál hanyagul csapták be az ajtókat és a falatozóhoz tartottak egyenesen. Sört rendeltek.

„Ez aztán az egyetértés - gondolta Bandi -, a fiatalok nem szívбайoskodnak, tartják a barátságot.”

Pista, ahogy meglátta őt, rögtön odament.

- Szia, bátyus, te itt lődörögsz?

- Isztok?

- Harcolunk az alkohol ellen, pusztítjuk.

- Nem társulok - mondta a tanár -, de ne zavartassátok magatokat.

- Nem is - szólt a fiatal tehenész és visszafordult komáihoz.

- A békétábor megbonthatatlan - ütötték össze poharukat. - Más nem, számít.

- Megyünk fociedzésre? - kérdezte Novák Gabi.

- Üreginyúl vagyok, hogy szaladjak, mert durrogat a vadász? - nevetett a kisleány. Középmagas, lányos képű legény volt, világosbarna hajjal, pisze orral, szürke szemmel. Vékony-pénzű legényke.

- Kotkodálnak az öregek.

- Figyelsz rájuk?

- Fej vagy - mondta Potornai Pista és koccintott -, menő a faterod, tömve dolesival.

- Focizni tudok, nem?

- A szöveged kevés, kerekfejű elnököcském, feldobsz még két bilivel, akkor eszlek.

A kisleány teletöltötte a korsókat. Csúszott a könnyű ital, fesztelenebbek, fontoskodóbbak lettek.

- Ki rugdostatja össze magát a huszadik században? - mondta a legfiatalabb Novák. - Csak a pancserok. Hozz italt! Bírja a Csillag.

- Hülyülsz, öröm-trubadúr?

- Nincs gubád? Apucikád szakít a fügefáról, amennyit akar, a kocsidat kifizette. Vagy éheztek? Szóljál! Szociális segílyt kaphattok.

- Dili-levest kajáltál? - csattant fel a kiselnök hangja. - Te se a parókiáról élsz.

- Neked mennyi hullik a fáról? - kérdezte a legfiatalabb Potornai. - Hány kiló?

- Hullik.

- Senki se lármázik?

- Nem mer. Bendő Béla próbált, de gatyába varrta a szülém.

- Ne mondd, mert leeseek.

- Hőbörgött, hogy nem járok rendesen, hogy hetekig a kocsimmal vacakolok, mosom, bütykölöm, hülyéskedek, eltűnök edzésre.

- Nem igaz?

- Pontosan - mondta a kiselnök nevetve -, csakhogy bepipásodott az öregem. Keresse a munkakönyvét, közölte Bélussal. Azóta szigorú csend honol. Nagyobb dolgok történnek a világban.

- Vakarék-Bélus megkajálta?

- Mohón. Szüretelnek a Csillagból.

Ittak. Erősödött a hangjuk. Ernyedt a délután. A munkásör-üdülőből csapatostul érkeztek fürödni. Lomha busz porolt a kövesúton. Repülők köröztek.

- Ilyen tragacsom lenne, esténként felszentelném - legénykedett Potornai Pista. - Elhiszed?

- El.

- Vállalsz fuvarokat?

- Akad.

- Áriáznak otthon?

- Rám hagyják. Elcsábít a sereg, pár napig tart a gyöngyéletem - mondta a kiselnök -, kajálhatom a komiszkenyeret.

- Piálás után azért nem vezetnék.

- Csenedesek a hekusok, az öregemnél szivoláznak.

- Ugorjunk el pipikért.

- És ha szonátáznak?

- Szájukra ülünk.

Mátósok voltak. István-apánk fia bátran vezetett.

Sötétre komorult a délután. Fűvek borzolódtak, messziről vihar indult. Kerékpárjukhoz szaladtak a strandolók, az utakat szél zsarolta, sebesen szállt a por, mint hosszúra nőtt szürke madár. Sötétedett. Vihar mordult az ég alján. Ablakok csapódtak, gyorsult az élet, mindenki igyekezett fedél alá. Bandi is tekert hazafelé.

Zsuzsa készítette a vacsorát. Dörgött és villámlott. Esett. Kombájnok halk moraja szűrődött.

- Józsi? - kérdezte a fiatal tanár. - Hol maradt?

- Ilyenkor abbahagyják. Mindjárt érkezik.

Ritka cseppekben hullt az eső, udvariasan. Verte a por szagát, estikék ártatlan illata lopakodott be az ablakokon.

„Mint a könyvekben - gondolta Bandi. - Csak a tehénbögés és tejszűrés hiányzik.”

Motor pufogott, Novák Józsi feketén kászálódott, puffadt zsákot cipelt.

- Hogy élsz, tanár úr? - vidult fel az arca.

- Elviselem.

- Okítod már a népet?

- Figyelem.

A traktoros begyűjtött a fürdőszoba kályhájába, vizet melegített, lemosta a koszt. Vacsoránál tiszta nadrágban, fehér ingben ette a lecsót, a sült szalonnát.

- István-apánk hadserege? - kérdezte Bandi.

- Építi a szocializmust - mondta Zsuzsa nevetve -, mindenki magának.

- Ti güzültök?

- Nagyon nem, csak ami kötelező.

- Törvényes lopás?

- Nem tanították az egyetemen?

- Csodálkozz! Nem.

- A sok tudás megöli az észet, tapasztalhatod.

- Az emberek szeretik a hozzájuk hasonlót - mondta Novák Józsi -, megállunk a kombájnnal, zsákban, tarisznyában, mind visz magot a jószágoknak. Röhögnek, ha nem csinálom, utálnak, akkor jobb?

- Rajtacsípnek - pirult el a tanár -, micsoda szégyen?

- Nem akarnak. Kombájnra kit ültetnek? A kézi aratást elfelejtették, nincs tíz ember, aki tud kaszálni, meg osztán egyik foltos nem bántja a másikat, boldogulását nézi mind.

- Jössz Józsika elé? - kérdezte Zsuzsa. - Menjek egyedül?

- Csatlakozom.

A falu friss volt, ázott szagú. Feketén szikrázott az út, neonfény tükrében. A megmosakodott fák elnehezültek a nedvességben. Lemezek csattogása hallatszott a vízgépészeti vállalatától, villanyhegesztés felfénylő fehér-kék vakítása látszott.

- Szeretek itt lakni. Fantázia nincs benne, mégis.

- Jó az otthonotok - ismerte el Bandi -, lakályos.

- Elégé. Boldogulunk, jobban, mint a fajtánk.

- Józsi? - emelte meg hangját a tanár.

- Nehézkes, de férjnek megfelelő.

- Boldogok vagytok?
 - Miért ne lennénk? Többre vittük szüleinknél, mindenünk megvan, keresünk. Mit vártál? Az élet egyszerű, reggel ébredünk, éjszaka alszunk.
 - Több ennél, nem vegetáció. Rengeteg öröm, bánat, célok.
 - Természetes. Veszünk valamit, örülünk, ez a rendje. Különöset nem várunk. Minek? Amit akarunk, megszerezzük.
- Vonatfütty esett lábukhoz, erőlködő köhögéssel kaptatott a mozdony, a Hatház földhöz simuló vityillóit elhagyva az állomásra gördült. Diákok ugráltak le, lányok, fiúk.
- Potornai Bandi egy szőke lányt figyelt, hosszú haja kibomlott, magas volt, szép. Zsuzsa a fiához futott, aki a vonat ajtajában várakozott. Leemelte, csókolgatta. Nemes Lajos, aki a városban pártiskolára járt, hozta a gyereket. Meglátta Bandit, megörült.
- Végleg hazajöttél? - kérdezte rögtön és szorongatta a kezét.
 - Igen.
 - Örülök. Elhiszed?
 - Lajos bátyám?
 - Fáradok.
 - A család?
 - Köszönöm, megvagyunk. Hol tanítasz?
 - Általánosban, hetediket, nyolcadikat.
 - Közülünk legmagasabbra jutottál, ne feledd!
 - Igyekszem.
- Az utak elágaztak, Zsuzsa köszönte Nemes Lajos szívességét.
- Józsika beszélt: mit csinált, hogyan teltek napjai. Másnap mentek a strandra. A gyerek állandóan locsogott, kérdeztetett, körülfogta figyelmével a tanárt, aki türelmesen válaszolgatott, később, amit lehetett, elengedett a füle mellett.
- Látta a tegnapi szőke lányt, pléden feküdt, táskarádiót hallgatott, napolajjal kenekedett. Kellemes alakja volt.
- Bandi nézegette. Később narancsitalt vett, szívószállal.
- Szereted, Józsika? - kérdezte a szőke.
 - Igen.
 - Anyukád?
 - Dolgozik.
 - Együtt vagyunk - mondta Bandi -, a nővéremé.
 - Zsuzsa testvére? - pirult el a szépség.
 - Hihetetlen? Az atomkorban nagyobb csodák is megeshetnek.
 - Meg - nevetett a lány és elszaladt.
 - Ismered a nénit?

- Major Rozikát?

- Honnan tudod a nevét?

- Anyukámtól, a téaszben beszélgettek.

Fürödtek. Elő-elővillant Rozika arca, szép feje, szeplők a szeme alján. Arányos fehér teste lobbort vetett, hangját hallotta, kedvesen, megnyerően, mintha sohasem haragudna. Hiányzott.

Délután a presszóban látta. Zsuzsa ragaszkodott hozzá, hogy töltsenek ott pár órát. Rozika társaságból bólintott. A fiú megörült.

- Már ismered?

- Tilos?

- Nem neked való - okoskodott azonnal nővére -, tönkretesz, kiszipolyoz.

- Miből gondolod?

- Tanár diplomást vegyen feleségül, orvosnőt, kolléganőt.

- Nem a diplomával hálók.

- Vele se. Csitri, érettségi je van, szakmája nincs, igényei az égig nőnek.

- Életrajzát is tudod? - kötekedett Bandi. - Pletykarovatot nyitottál?

- Apja növénytermesztési brigádvezető a Csillagban, bátyja vénlegény, elment a háztól, szakmunkás. Major Rozika négy évig vonatozott naponta gimnáziumba, nyáron érettségizett.

- Egyre jobban tetszik.

- Diplomával is tulok maradsz.

Rozika felemelte fejét és nevetett. Bandi türelmetlenül és szégyenlősen nézte, megfogalmazta mondanivalóját: „Szeretlek.” Sugárzott a kékszemű.

- Elfelejtettem az előbb, vőlegénye van - mondta mérgesen Zsuzsa -, bár nála azt sohase tudni.

- Jó, testvérekem, köszönöm.

Levertség gyötörte, szenvedés. Égett belülről, ismerős érzés kísérté, mint a múltja. Őrizte gátlásaiban, rejtegetett félszekségeiben.

„A formám - gúnyolta magát -, találok valakit, máris elveszítem. Reméltél, állatka?”

Fehér nadrágban, tűzpiros pulóverben a lány, haja kontyban. Kinőtt környezetéből. Tiszta, nyílt arc, keskeny száj, fehér fogak.

„Felkérem - gondolta -, legalább befejezzük vagy elkezdjük, de valami mindenképpen történik velünk.”

- Örülök magának, Rozika.

- Én is örülök.

- Tolakodónak tarthat, mégis megkérde, van valakije?

- Nincs - mondta a lány lángvörös arccal -, már nincs.

- Volt?

- Volt. Volt, de szakítottunk.

Hallgattak, és Bandi szorosabbra fogta a lányt, aki engedelmesen közelebb simult. Apró idegességek, belső remegések szabdalták a fiú akaratát, felemásan és sután fogalmazódtak gondolatai, mire mondattá születtek, más formába bújtak, csak csodálkozott értetlenül, milyen furcsa, vibráló feszültség kényszeríti a kitarulkozásra. Igényesen, elegánsan akar beszélni, ám fél a szégyenkezéstől és a megaláztatástól. Rozikát sem akarja sérteni, öleli derekát, szája előtt tiszta homloka, érzi testének forróságát, s nem akar kiszakadni ebből a kötelékből már soha többé.

Rozika két nagykövű aranygyűrűt, arany karórát hordott. Könnyű kezét hosszú, finom ujjak zárták. Homlokáig ért a fiúnak.

„Gyönyörű fehér a bőröd - gondolta Bandi -, olyan vagy, mint a friss, langyos tej. Nem mondok le rólad.”

„Helyes fiú vagy, tetszel - gondolta a lány -, csak abba ne hagyják a zenét, ölelj még.”

- Láthatom gyakrabban? - kérdezte a tanár.

- Magán múlik.

„Akkor el se válnánk” - gondolta Bandi boldogan.

- Holnap kimegyünk a strandra - mondta.

„Ha nem hívnál, akkor is ott lennék - gondolta Rozika -, várni foglak.”

- Talán elengednek - mondta kacéran.

- Várom.

„Azt elhiszem - gondolta a lány -, te is megnéztél engem, mint egy kiállítási darabot.”

Potornai Zsuzsa ragyogott. Testvérei közül Bandit szerette legjobban, ellenkezett, csipkedte, de akarta, hogy simább élete legyen az övéénél. Rozika tetszett - gyönyörű pár, ahogy össze-simul -, legszebb lány a faluban. Szülei rendkívül tartózkodóak, hidegek, rangra, vagyonra adók. Félt, más szakította a rózsát, öcsikéje szagolja? Jobb partit remélt.

- Jó falat - mondta Novák Józsi -, hányan elringatnák.

- Te is, kakadu?

- A sógornak engedem.

Rozika jól öltözött, városi divat szerint, ízlés, igényesség látszott ruháin. Találkoztak a strandon, fagyaltoztak. Ünnepec-arcú vasárnap zsibongott a fürdőben, öreg parasztok, fejükön fekete kalappal, áztatták elnehezült csontjaikat, fiatalok sereglettek, ismerősök. Bandinak cselédháziak köszöngettek, testvérei megcsókolták.

- Hogy vagy? - kérdezték és szaladtak tovább. Nem illett más a díszletekbe. A fűre plédet terítették, rádiót hallgattak.

- Szeretek veled lenni. Olyan, mintha mindig ismertelek volna - mondta Bandi és simogatta a lány kecses nyakát.

- Nekem is.

- A presszóban mondani akartam: szeretlek.

- Tudom. Te nem érzed? - csodálkozott Rozika nagyra tárgult szemmel -, én is szeretlek.

- De igen.

Hason feküdtek. Megcsókolta a lány nyakát, apró pihehajak libegtek-lobogtak kontya árnyékában.

Major Rozika kétrészes fürdőruhában feküdt, szép test, hosszú, márvány comb. A fiú végigsimított a vállán, puszilta.

„Sohasem hittem - gondolta -, hogy ilyen ragyogó nők teremnek.”

- Arany-Rozi, otthon bedobjuk - mondta -, lesz ám ájuldozás.

- Nem félsz, hogy csalódom?

- Akkor önmagamban csalódom.

Majorék görbe, régi sarokházban laktak. Hat ablak a falakon, udvaruk tágas, sehol szemét, elfelejtett limlomok. A konyhában ültek. Fekete-fehér csempék, zöld-fehér színű garnitúra és palackos gáztűzhely. Tisztaság. Meglepődtek, Bandit hellyel kínálták.

- Legyetek erősek, feleségül vesz a tanár úr. Elcsavarta a fejemet - mondta Rozika boldogan -, hiába tiltakoztam - kedveskedően a fiú melléhez bújtt és megpuszilta arcát.

- Komolyan hiszitek? A házasság nem óvoda - csapta össze kezét Majorné ijedten -, egy életre szól.

- Szeretjük egymást, a többi nem számít.

- Ne siessetek - mondta Major János -, még elhamarkodjatok.

- Októberben tartjuk az esküvőt.

- Hol laktok?

- Albérletben.

- Ugyan, fiam, hely bőven van itt. A szüleid tudják?

- Rövidesen örülhetnek.

Menyasszonya mutogatta a lakást. Nagy szoba, a szülőké. Tisztességesen berendezve, páros ágy, páros szekrény, fésülködő-tükör, barna színben, a negyvenes évek stílusában. Kis szoba; heverők, televízió, dohányzóasztal, faliszőnyeg, modern bútorok. Lányszoba; piros színű, széles heverő, fotelok, asztalka, szekrény, könyvespolc, rádió. Világos, fehér színek, játékok, mackók, babák, apró díszek, elevenség.

- Kedves. Rád hasonlít.

- Bókolsz, tanárkám?

Fürdőszoba, fehér, zöld csempékkel. Kamra.

Az alsó épületben két szoba, régebbi, kopottas bútorokkal. Kamrák, ólak, tehetőségről vallottak. Motorkerékpár a gangon, három bicikli.

- Háztűznézés - mondta Bandi.

- Hülyülsz? Kihoztalak, térjenek magukhoz, szép cirkuszt csináltunk - bújtt mellére a lány.

- Megfelelő a szereposztás.

Visszamentek. Bandi ezt látta: fehér abrosszal terítették az asztalt, rózsás porcelán tányérok, alul lapos, rajta mély, alpakka készletből evőeszközök, kés, villa, kanál, papírszalvéták, tálak, csirkepörkölt, bor és gyümölcs. A hirtelen ebéd módosnak tetszett.

- Nem számítottunk ilyenre - sopánkodott őszintén Majorné és zavarában kendőjét babrálta -, tiétek a döntés, mi belenyugszunk, csak szeressétek egymást mindhalálig.

Megették a finom pörköltet. Bort ittak.

- Boldogságotokra - mondta Major János. Koccintottak. - Itt ellakhattok, ennivalóról gondoskodunk, pénzt nem fogadunk el tőletek. A lakodalmi költségeket vállaljuk.

Rozika téstát kínált, feketét főzött, anyja leszedte az asztalt. Kimért volt minden mozdulat, feszes. A poharakat nem töltötték újra, a házigazda szabadkozott.

- Ellátom a jószágokat.

Átöltözött, használt ruhában tett-vett. Majorné mosogatott. A célszerű rend hidegsége megütötte Bandit.

„Mit gondolhatnak az enyéimről? Intézzük el gyorsan” - gondolta.

- Gyere, megmondjuk anyáméknak.

- Hol laktok?

- Tomajon.

- Mit vegyek magamra?

- A paradicsomi kosztümöt.

Igyekeztek a sorsuk elé. Vasárnapi zaj dobódott utánuk, vonat pöfögött. Dinnyések heverték kunyhóiknál, cigarettájuk füstje kékllett. A major impozáns képe fák ernyőjéből ragyogott.

- Szomorodj - szólt Bandi -, más környezetben nevelkedtem.

- Itt? - rándult csodálkozva a lány -, lehet itt élni?

- A cselédházakban. Miután összedőltek, szolgálati skatulyákat csináltatott a Csillag.

- Hány testvéred van?

- Nyolc.

- Szent ég, az kész szövetkezet.

- Szüleimtől ne várj csodákat.

- Nem hozzájuk megyek feleségül.

Meleg nyugalomban terpeszkedett a major, álmosító csönd fődte. A házak között kifeszített dróton fehérnemű száradt. Megszokott hűségben ült Potornai és Novák az ajtónál, hátukat a falnak támasztották. Elereszkedett tagokkal pihentek, sapkájuk szemükbe lógott. Árnyékot vetett a délután.

Horkantva aludtak. Legyek csapongtak, szemtelenül csíptek, tenyér mozdult, csapott, vakaródzott, félbemaradt a mozdulat, Novák csámcsogott, leejtette újra a fejét.

Nyitottan ásítottak az ajtók, fekete foltként tárulkoztak a fiatalokra. Potornainé kitekintett.

- Bandikám, kisfiam - kiáltotta, és leejtette kezéből a munkát. Szürke cérnával varrta színtelen hálóingét. Megrázta férje vállát. - Ébredj! Itthon a gyerek.

- Kicsoda? - riadt Potornai. - Te vagy? Már megnősültél?

Tápázkodott. Kezet nyújtott, Novák illedelmes maradt.

- Jó napot, tanár úr.

- Rozika, a menyasszonyom.

- Isten éltesse! - mondta anyja -, ha szeretitek egymást.

- Ennyire sürgős? - dörzsölte szemét az öregedő tehenész -, tán baj van?

- Eredj már! Elment az eszed? - lökte oldalba férjét Potornainé -, miket kalótyálsz?

Bent kanapéra ereszkedtek, Rozika ezt látta: szoba, konyha, szegényesen berendezve. Bútoruk ósdi, savanyú szag, sehol virág, játék, televízió. Ridegség, kegyetlenül nehéz életre szoktató. Hol tudna itt mosakodni? Könyvek, háztartási gépek nincsenek, az ágy alatt lavór, tele szürke, szennyes vízzel, villanytűzhely a sarokban, kormos lábas, tányérral takarva. Ebédmaradék. A viaszosvásznon szifon, nagy fülű vizespoharak.

„Iszok - gondolta. - Mégse. Gyenge réteg homályosítja a pohár színét, nem tudnék nyelni, úristen, meg ne kínáljanak.”

Színtelen hálóingét Potornainé az ágyra dobta.

- Mikor akarjátok? - érdeklődött melegen.

- Október elején.

- Van hízóm, nektek adom. Pénz nuku - mondta apja, miközben megvakarta szőrös mellét -, tán előleget kaphatnék.

- Kinek a lánya vagy, kedves?

- Major Jánosé.

- A brigadérosé? - csillant elismerően az alacsony, feketébe szokott asszony szeme -, nahát, ezt se hittem volna.

- Igen.

Hallgattak. Búcsúzkodtak. Kézfogások. Bandi megcsókolta anyját, Rozika is. Novák az ajtónál bámult, meghajolt, amikor köszönt.

- Isten áldja, tanár úr.

A lány nem sajnálkozott.

„Nomádok” - gondolta.

- Így élnek.

- Igazán? - kérdezte Rozika és meglepődött részvétlenségén. - Tehenek között?

- Még visszaléphetsz.

- Téged szeretlek.

- A múltam is én vagyok.

„Nem kívánhatod, hogy őket megtagadjam - gondolta Bandi és megnyalta duzzadt ajkát -, engem is elveszítenél.”

„Többet ide se jövök - gondolta a lány -, a családot szép lassan leépítjük.”

A házaktól hosszan néztek utánuk, örömmel és csalódással.

- A kisasszony kicsoda? - kérdezte a kelekótya Novák -, ő is tanár?

- Major Jani lánya.

- A gazdái? - rikkantott meglepetésében.
- Azé.
- A készbe nősültök?
- Amilyen virágot szakít, olyat szagol - mondta Potornainé. - Megérhetik egymással.
- Tanárember, nem akárki.
- Lúdnak lúd a barátja - szólt Novák -, tudhatnád.
- Bolondokat beszélsz, egymás szagát szeretik - böffentett Potornai és megigazította a sapkáját.
- Lagzit csaptok?
- Meghiszem. Hét határra szólót.
- Akkor odaférek. Viszi valamire Bandi, csak olyan úri tartású.
- Miket kalótyálsz már megint? - mondta Potornainé és fekete kendőjét igazgatta -, kiköpött apja.

Potornai Zsuzsa türelmetlenül az ablakra tekingetett.

- Lány után szaglászik - mondta Novák Józsi. - Rozika az ujja köré csavarja.
- Felcicomázott liba.
- Megéri a házasságot.
- Te tudod, gyakoroltad - nyelvelt felesége.
- Sajnos.
- Nyugodtan abbahagyhatod, nem kényszerítelek.
- Tán meszet ettem?

Vacsorára várták. Televízió bömbölt, Zsuzsa rántott szeletet készített, salátával. Megterített, háziaskodott. Bandi evésnél titkolta a lánykérését.

- Kértek kávét? - kérdezte nővére.
- Igen.

Tévéztek. Krimet vetítettek, Józsi is nézte. Később hármasan maradtak.

- Elveszem - mondta Bandi és felhajtotta a feketét -, hamarosan.
- Behálózott?
- Sógornőd lesz, imádhatsz egymást.
- Tudnék beszélni egyet-mást.
- Nem zavar.
- Használt kasztrol - sziszegte Zsuzsa -, ügyesen vásároltál.
- Enyém - égett a Bandi arca -, hiába erőlködsz, szeretem.
- A te gondod, a te örömed. Jó képet vágok hozzá, akkorra megérkezik a Wartburgunk, kocsival esküdhettek, Major Jancsinak van, legyen a mi családukban is.

Novák Józsi hallgatott.

Szeptember Potornai Bandira terheket rótt. Iskola, tanítás, délután Józsika. Este Rozika. Tévéztek, beszélgettek, szobájukba vonultak. Major János későn érkezett, járta a határt állandóan, köszönt, mosakodott, evett, feküdt. Ritkán ült képernyőhöz, gyakran olvasott, szakmába valót, zárkózott maradt. Majorné tiszta szív volt, kitárulkozott. Szikár termetű, jó középmagas asszony volt, csontos, szögletes arcú, barna anyajeggyel, ritkás foga látszott beszéd közben, világosbarna haját sima kontyban viselte. Barna szeme melegen élt. Arca sima maradt, de homlokának ráncai fenyegetően púposodtak. Ízesen beszélt.

Rozikát ismerte. Szép száját, kiálló szemfogát, nagy kék szemét, mozdulatait, hosszú nyakát. Első pillanatoktól megragadt benne mindez, a valóság mindennap új formákkal, kedves vonásokkal, helyzetekkel ékítette a lányt gazdagabbá. Hiányát már nehezen tudta volna elviselni.

A lány örömmel, természetességgel adta magát. Elárulta erényeit: ragaszkodását, pedáns háziasszonyát, fogékonyságát, hibáit: makacskodó és nincs kitartása. Természetesnek fogadták jókedvüket, csüggedésüket.

Bandi követelődött. Simogatta a hosszú, fehér combokat, tenyerét izgatottan pihentette a Vénusz-dombon, vadul csókolta menyasszonyát. Rozika szája szétnyílt az örömtől, gyorsabban lélegzett, szorosabban ölelte a fiút, teste felhevült. A sötét szobában csak a rádió zöld szeme foszforeszkált. A vékony női háziruhát kigombolta Bandi és szorosan tapadt az izgalomtól megnyirkosodó testhez.

- Akard, szerelmem - súgta.

- Félek.

Mohón, kielégülésre éhesen tapadt vastag szájával Rozika ajkára. Játszott a megduzzadt, keménnyé merevedett mellbimbókkal, végigpásztázott a hófehér és sima combokon. Egyre vadabban harapdálták egymást, s a fiú utat tört örömének.

A lány teste hirtelen megrándult, körmeivel belevágott vőlegénye vállába. Bandi hálásan, hízelkedően birizgálta ujjával Rozika nyakát, majd oldalt fordult, szorosan magához ölelte asszonyát, apró csókokkal halmozta el.

„Rozikám - gondolta a tanár -, milyen csodálatos vagy.”

- Életem, te szűz vagy - mondta.

- Már nem.

- Sajnálod?

- Szégyellem. És fájt, te örült, kiabálni szerettem volna.

Az esküvő közeledett. Ruhát csináltattak, Major Rozika intézte a tennivalókat. Tervezgettek, szüleik az alsó épületben laknak, a felsőt átengedik nekik, élelemre, felszerelésre nem költenek, keresetükből ruhákat csináltatnak. Elégedettek voltak. Boldogok.

Majorné paprikás krumplit főzött galuskával, uborkasalátával. Rozika terített, ízléses üvegtálban az étel, frissen szedett gyümölcs megmosva, előttük.

- Finom - mondta Bandi -, nagyon szeretem.

- Elég jó - bólintott Major János -, ehető.

- A krumpli csak krumpli.

- Nem úgy, lányom - szólt anyja -, legjobb a világon.

Major János felkelt az asztaltól, szó nélkül kifordult. Rozika feketét főzött. Anyja ölbe ejtette kezét, homloka elborult, sóhajtott és beszélni kezdett.

- Nem tudhatjátok azt az időt, szerencsére. Gyerekeinek jobb sorsot csinál a szülő, jár ránk szépen az öröm. Akkoriban szűk esztendőkből éltünk, kikoptunk mindenünkből, adó, beszolgáltatás emésztett, kuláklista. Jegyre mértek kenyeret, zsírt, becsesebb vót az aranyál... élt még tatus is, nagyapátok...

5

Akkoriban nehéz volt, kegyetlen kínlódás. Élt még az öreg gazda is, idős Major János.

Lomha este járt, szénaillatos, megrebbent a fák zöld takarója. Az öregember asztalra könyökölt, előtte négy csupor, köcsögben tej, lapos, barna kenyér. Gyerek játszott a kemencénél, apró, fából faragott pörgettyűt forgatott. Nagyapja az ajtóra függesztette szemét, csajla, elnyűtt kalapja árnyékot vetett arcán, melyre ráncok hegesztődtek.

Majorné tett-vett. Nem szedte le az ennivalót. Vártak. Az alsó házban villany égett, kopottas bútorok látszottak, homokkal szórt, frissen mázolt föld, a falon régimódi óra. Az asztalt valamikor viaszosvászonnal borították, nyűtt, fekete foltokkal dísztelenkedett.

Az öreg kiballagott, hallgatta, zörög-e már a szekér. Cigaretára gyújtott.

Autó robogott a házhoz köpcös, cigányképű emberrel.

- Maga velünk jön! - mondta ellentmondást nem tűrően. - Ugorjon, édesapám!

Az öreg egykedvűen várakozott. Menye és unokája, Jancsi hunyorgott a reflektor fényétől.

- Mozgás! Húzza az időt?

- Mit akarnak tőle? minden adót kifizettünk, minden szem búzát beadtunk - ijedt meg az akkor még fiatal Majorné -, nincsen tartozásunk.

- Azt hiszi?

- Azt.

Jancsi pityergett és az anyja szoknyájához bújott.

- Gyere, köszönj el - mondta a Kitelepítő -, nekem is van családom.

Sokára támolyogtak a szobába. A gyerek elaludt, álmában hüppögött, fel-felcsuklott zokogása.

Két sovány ló húzta a szekeret. Major János kifogott.

- Tatust elvitték, mit csinálhatnak vele? - dörzsölte szemét az aszott asszony. - Verik?

Apró olajmécses hunyorgott a falon. Árnyéka nőtt. A gazda poros tenyerével végigsimított homlokán, tehetetlenül sóhajtott.

Odabent könyékig gyűrte az ingét, mosta kezét, arcát. Kanapé sarkára ült, vágott a kenyérből. Harapott. Tejet kortyolt, eltolta. Kenyérbélből különböző figurákat gyúrt.

Felesége törölte az asztalt, meglötybölte a bögréket, helyére rakosgatta. Fáradtan rogyott a székre. Kezét ölébe ejtette, morzsolgatta ujjait.

Vártak. Nem néztek egymás szemébe.

- Mindig így megy? Segíts meg, isten! - mondta éles hangon a holtra vált Major Jánosné -, nélküled elveszünk.

- A herében alszom - fordult ki az ura.

Boglya feketéllett. Széthányta, helyet igazított. Nem tudott aludni. A világos éjszakában jól látszottak az épületek, a kocsi, a rozzant szín, a fatuskók sötétje. Az ólak repedezett falait faderékkel támasztották.

A gazda hánykolódott. Minduntalan apját látta.

Autó közeledett, csikorogtak a fékek. Az öreg haja arcába csapódott, kalapját elhagyta valahol, lassan, erőtlően földre csúszott.

- Mit csináltak magával?

- Nem adom a földet - nyöszörögte -, ne bántsanak.

- Nyomorultak - lendítette ütésre karját a fia. Ketten voltak az utcában, barna por úszott előttük. - Pizkos nyomorultak.

Öklével verte a homlokát. Majd fölnyalábolta apját, vitte a szobába.

- A földet úgyse adom - suttogta halkan idős Major János, akit tatusnak nevezett a család -, a föld megmarad.

Majorné felült az ágyban, húzogatta vállán a rissz-rossz szvetterdarabokat. Felkelt. Vízet melegített, mosta a vénember hátát, és nem tudta visszatartani könnyeit.

Reggel tyúkok kapirgáltak az udvaron. Tűzött a nap. A levegő megtelt széna- és virágillattal. Major János úgy érezte, a föld forog vele, elsüllyed tönkrement élete. Megfeszítette a lábát, állt, mint a cövek.

„Azért se!” - gondolta.

Végigpillantott a kopár udvaron, elerőtlenedett. Lerogyott a beteg ólak tövében, zokogás rázta hosszan és kegyetlenül.

A konyhaajtó tárva-nyitva, látszott, ahogy összevisszaságban sorakoztak az edények. A vénember hátul, farönkön ült. Motyorászott. Gallyakkal vonalakat húzgált a porban. Tyúk merészkedett közelébe, kapirgált.

- Madár - motyogta.

Az arcát árnyék takarta el. Megriadt. Fejét félénken emelte, iskolás unokájára bámult.

- Megjöttem, tatuskám - mondta a gyerek -, itthon vagyok.

Melléje térdelt, simogatta szőrös arcát. Megnyugtatta az öreget.

- Jancsi, Jancsi, hazajöttél?

Szemébe költözött a szíve.

A kamrában hideg tejet talált a fiú, ivott. Elindult. Perzselt a nyár. Arattak. Hosszú, vékony földeken kaszával, távolabb a Csillag aratógéppel. Izzadt, poros arcok dülöngéltek a táblákon, hajtottak kíméletlenül. Jancsi szüleihez igyekezett, segíteni az aratásban. Nem tudhatta, hogy tatust nem látja többször.

A sarkon feltűnt Szentpéteri Ferus fáradt alakja, rendőri kísérettel. Asztmás, hektikás öregasszonyok, apró pulyák tartózkodtak a házakban. Szépen húzódtak az utca végére, a Majorék háza mellé. Tüzelték egymást.

- Tetves istenit az anyjának, megint itt van.

- Még lábon a búza, de mán viszi az árát.

Idős Major János pókhálós, csajla kalapja árnyékba takarta homlokát, védve a napszúrástól. Nyugodtan ült egy elfürészelt farönkön. Boldogan motyorászott és idétlen ábrákat rajzolt gallyakkal a poros földön. Csüngő, konya bajusza szürkén hullott alá, eltakarta szája csücskét. A vénség és megannyi gyötrelem összetöppesztette, hajlott volt a háta, lába elvékonyult, mint a pizskafa. Arcát a bajusz uralta és a poros kalap.

Vesztettül tűzött a nap, szikkasztó, aszályos alföldi nyár fénylett. Az öreg kulákot már mindez nem zavarta, erős bódultságban, zavaros összevisszaságban, neheze eső értelemben tengette életét, napjait. Elmerült önmaga világában, a tárgyi valóságra fittyet hányt, alig ügyelt. A munka kifordult kezéből, értelmét veszítette; reggel felkelt vackáról, kitámolygott az udvarra - a ház alsó végében lakott egyedül -, ennivalót talált, de nem fogadta már be a gyomra. Naphosszat az udvaron üldögélt, az elhanyagolt szilvafák alatt, színes csodaként páváskodott előtte két lompos tyúk. Nem volt már félelme, haragja, földszeretete, öröme is megöregedett, összezsugorodott a poros udvaron.

Ült egykedvűen. Szentpéteri Ferusék nyitottak rá. Az öreget ez sem zavarta, motyorászott változatlanul, karnyújtásnyira kapirgáltak a tyúkok.

- Szabadság, elvtárs! - köszöntek.

Meg se mozdult, arca ugyanolyan kifejezésten maradt, mint korábban. Színehagyott vászonruhájában, amin a pizkok megkeményedett, mereven nézte a földet.

- Meghibbant - mondta a végrehajtó és megrázta az öregember vállát. - Foglalni jöttünk.

- Foglalni, foglalni - motyogta lassan az öreg kulák.

- Ezzel se sokra megyünk - mondta szánakozóan Szentpéteri Ferus -, mehibbant egészen.

Rendíthetetlen nyugalommal ült tovább, nem törődve az előtte levő toporgókkal.

- Nem érti? Lefoglaljuk a házat.

- Nem érti? - motyogta elhalóan az idős ember, és ahogy Szentpéteri Ferusra bámult, zavart szemébe riadalom költözött. Védekezően és szánalmasan emelte arca elé kezét, majd az apró gallyat feléje dobta. Üres kezével néhányszor hessegetőn a levegőbe csápolt, szilva nagyságú göröngyöt kapart az elfürészelt faderék mellől és a végrehajtó lábához dobta.

- Csak tetteteti magát, hiszen kezét emelt a hatóságra. Észhez térítik nemsoká.

Elmentek. Az öregember még akkor is csápolt. Rövid idő múltán terepjáró érkezett, tömzsi, bivalynyakú, fekete férfi rúgta be a kaput, cigányos arca izzadt a forró nyárban. Keskeny bajuszát simogatva közeledett idős Major Jánoshoz.

- Te vagy az a híres, édesapám? Már megint te? - markolta meg mellén a ruhát, és talpra rántotta -, ismerem a fajtádat. Indíts a kirándulásra.

Karjánál fogva húzta kocsira az öreget, elvitte Kormóra. Ott a kitelepítetteket helyezték el, idős Major Jánost a cigányképű tágas istállóba tuszkolta. Tántorgott az ajtótól pár lépést, majd összezsugorodott.

- Ne félj, nem leszel egyedül, hozom a hangadókat, édesapám, megrendezzük nektek a burzsuj-találkozót. Imádkozz istenhez, hogy a fiacskádat nem kell begyűjtenem.

A cigányképű meglett ember volt, durva, hőzöngős. Kabátzsebében kétdecis üveget hordott, abból kortyolt időnként, bogár szeme olajos fényben csillogott. Kiszolgálónak született. Akiknek dolguk akadt vele, elnevezték Kitelepítőnek.

Ment vissza a faluba. Idős Váradi Mihályt, a kegyetlenül zsugori nagygazdát hívták a tanácsházára. Nézte, forgatta az idézőt, amelyen bélyegző sem volt, kis fehér cetlin csupán néhány sor, a vb-elnök aláírása hitelesítette.

„A községi végrehajtó bizottság ezennel elrendeli, hogy idős Váradi Mihály a tanácsházán azonnal, vagyis legkésőbb tíz óráig megjelenni köteles.”

A tanácsházán írásba foglalták, hét nap alatt kötelesek elhagyni a lakást; öreg Váradi, fia, menyé és beteg unokája.

A doki a tanácsra telefonált.

- Ne bántsák most a családot, hagyják a kitelepítést. Beteg gyerekükre tekintsenek.
- Osztályidegeneket nem pártolunk - ordított a telefonba a Kitelepítő.
- Beteg a gyerek, belehalhat.
- Úgy kell, dögljenek meg!

A doki elhallgatott.

Két rendőr a vad Kitelepítővel rögtön lakoltatta Váradiékat. Házkutatást tartottak, hogy jobban megfélemlítsék a családot.

- Gyerünk a padlásra.

Üres volt. Fiatalabb Váradi Mihály gyanút fogott, nem ment előre, félt, eldobnak kést, revolvért, akkor neki lőttek mindörökre.

- Mutasd a fegyveredet! - ordított a Kitelepítő. - Hova rejtetted?
- Nincsen.
- Hazudsz?! - lekevert két pofont.

„Szép istenit a kurva anyádnak, nyárson sült szalonnát aprítanék belőled - gondolta a darabos Váradi Mihály. - Egyszer kerülj a kezembe, gégádat nem ereszttem el.”

A megtermett Váradiné összekapkodta a legszükségesebbeket.

Őket is Kormóra vitték.

Az istálló közepén báván ült idős Major János, könnye megállás nélkül hullott. Váradiék a sarokba igazítottak helyet, szalmára terítették a pokrócot, arra fektették a lázas gyereket.

A fiatalabb gazda dühében fel s alá járkált, ökölbe szorította kezét, rugdosta a szalmacsomót, fogát vicsorította. Szép szál ember volt, nagy erejű, nagy természetű, csontos arcú.

„Egyszer forduljon a kocka, kitekerem a nyakadat, te mocsok, fekete gazember - gondolt a buzgó Kitelepítőre -, megérjük még azt a napot.”

Felesége a gyereket ápolgatta, apja pedig idős Major Jánost. A tanyaudvaron levő kútból vizet húzott, öregeket látott, heverték szájalmasan, hajdani életük rekvizitumaként.

- Fiatalok nincsenek? - kérdezte.
- Dolgoznak. Aludni térnek meg.

- Orvos?

- Minek ide doktor, gyógyszeranatórium ez nélküle is.

- Lázás a fiam.

- Itt meggyógyítják, nyugodt lehet.

A forráság szűnt. Akkor meglátta a Kitelepítőt.

„Elkaplak - gondolta -, megmasszírozom a gégádat.”

De nem mozdult. Combja mellé lógatta két lapáttengerét, várakozott az ól ajtajában. Fia nyöszörgött.

„Észen kell lennem - gondolta -, különben elvesznek.”

A Kitelepítő ráérősen benézett az ólba. Szeme fényesen csillogott, miközben harákkolt. Amikor látta a töttyedt Major János sírógörcsös állapotát, a szalmán nyöszörgő lázas gyereket, elborult az arca.

- Veletek is nekem gyűlik meg a bajom - mondta Váradi Mihálynak -, még elpatkoltok idő előtt.

- Nagyon sütős a homloka - mutatott fiára a gazda -, a lába is tüzes.

Az asszony fekete, húsos, sudár növésű fehércseléd volt, batyujukból szürke inget húzott, szétszakította, vízbe mártogatta, és borogatta a beteg homlokát, csuklójára, bokájára vizes rongyot csavart.

- A gyereket miért bántják? - kérdezte a Kitelepítőtől, ahogy ott térdelt a taposott szalmán. - Senkinek se vétett. Vagy bélyoggal született?

„Fene a beletekbe, tán én születtem kuláknak - gondolta a Kitelepítő -, arról már megfeledeztek, mi? Kölcsönkenyér visszajár.”

Idegességében kortyolt a fehér üvegből. A pálinka égette, marta a gyomrát, kellemes közérzetet teremtett. Egész életében gyűlölte a nagygazdákat, a világ legtermészetesebb dolgának tartotta, hogy a nagypofájúakat megleckéztetik.

- Titeket nem sajnállak - mondta meggyőződéssel -, eleget hancúroztatok a jóban.

„Téged most szedtek le a fáról - gondolta Váradi Mihály -, meg is látszik rajtad.”

- A gyerek ártatlan - szólt az asszony -, tudja azt maga nagyon jól.

- Mindegy ezeknek - legyintett a férje -, kalap az kalap.

- Dögölj meg - rúgta a poros szalmatöredéket a Kitelepítő Váradi Mihály arcába -, nekem is van családom.

- Hála istennek - rebege a harcias asszony -, akkor megértheti a helyzetünket.

- Nem értek meg semmit és nem komázok piszkos kulákokkal - ordította veszettül, majd kifordult az istállóból.

„Pusztultatok volna az anyátokban - gondolta bosszúsan -, mi a büdös istent csináljak? Az a kölyök tényleg nem árthatott nekünk, mégis veszni hagyjam?”

- Nem tudnak ezek emberül - mondta Váradi Mihály feleségének, és irgalmatlan düh marcangolta a behemót embert -, nem valók semmire, se hatalomra, se kenyérre.

„Itt kellett volna letepernem - gondolta -, másokat ne nyomorgasson.”

- Családos ember, még segíthet.

„Az ellenségeimnek segítsek? - gondolta a Kitelepítő. - Megölnének egy kanál vízben. A csupacsontot orvosnak kéne látni.”

A kopár udvaron hosszú lemezvályú csatlakozott a kúthoz. A víz lecsurgott széleiről, felázta a kemény földet, megpuhította, lágy masszává silányította, parányi erecskék, vízfolyások, tócsák születtek, amiket a fehér forróság sem száríthatott fel, a vaslemez árnyékában. Legyek ezrei zúgtak a környéken, elvétve tévedt arra egy-egy darázs. Az ólak bűdös szaga melegen ült a tájon.

A Kitelepítő kreol arca verejtékben fürdött. Khakiszínű ingét hasig kigombolta, hónalját izzadság verte, fehér-fakó kör alakú peremet szárított az ingre. Átható szaga érzett. Felnézett az égre, a nagyot zuhant nap állását figyelte.

„Indulhatunk a kenyérért” - gondolta.

A terepjáróhoz lépett, körülvizsgálta, megnézte az üléseket. Előtűnt a gépkocsivezető, intett, hogy indulhatnak. Akkor a Kitelepítő határozottan az istállóba ment. Középen volt a két öreg, sarokban az elmaszatolódott arcú Váradiné borult fia fölé. A vérmes nagygazda mereven bámult vérekes szemével.

- Na, édesapám, velünk jön - mondta a síró Major Jánosnak -, a gyerek is.

- Orvoshoz viszi? - kérdezte reménykedve Váradiné.

- Nem, a paphoz. Mozgás, tán kérvényt csináljak?

„Megemberelte magát - gondolta Várad Mihály -, ezt se hittem róla.”

- Tehetetlenek ezek - mondta a nagygazda -, gyámolítani kell őket az úton.

- Neked nem osztottam. Egyre jár a pofád, nem kell a csajkarendszer, minek ide kolhoz, minek ugatsz a mi dolgunkba? Eleget csücsültél fent, viseld el a visszáját is.

„A végén még dirigálni akar - gondolta, a Kitelepítő -, kisujjadat nyújtod, elkapja a kezedet. Gatyába rázlak, édesapám.”

- Elmehetek? - kérdezte az asszony.

- El.

Amikor Várad Mihály egyedül maradt az apjával, leroskadott a gyér szalmára. Busa fejét két karjára hajtotta, erősen gondolkodott.

„A helyében tudtam volna ennyire is emberséges maradni? Talán igen, talán nem. Volt lehetőségem elégszer.”

Elnehezedett mozdulataival tápászkodott, söpörte magáról a szalmapiszkoz, apjához lépett. Megfogta az öregember vállát, szemébe nézett erősen.

- A csatát elveszítettük - sziszegte mérgesen -, megértette?

- Az én földem csak két méter mély, kimérhetitek itt is.

„Szerencsétlen - gondolta a nagygazda apjáról -, ezt már nem tudja megemészteni.”

A doktor figyelmesen vizsgálta a két beteget. Lelkes volt még és fiatal. Injekciókat adott, néhány tablettát.

- Az öreget vigyék haza - mondta a Kitelepítőnek -, vége van.

- Észem legyen, doktorkám, hogy vihetnem haza? Lajstromban van. Mi vagyok én, úristen?

- A gyerek meggyógyul. Az öreg végét járja, talán otthoni környezet még enyhítene valamit.

- A tanácsokból elég - vesztette el türelmét a Kitelepítő -, nyomás a kocsira.

A doktor segítette idős Major Jánost, támogatta a kapun, többször, hangosan megismételte, hogy megérthesse a beteg:

- Szépen hazamennek.

- Hazamennek... hazamennek... - motyorászta az öreg, és a hosszú, kíméletlen sírástól vörös üregnek látszott a szeme. Láthatóan megnyugodott.

A terepjáró vastagon verte a port, felrakták a vekniket, gyors iramban igyekeztek a pusztára. Világos volt még, mire kiértek, de a forróságból jókorát kortyolt a repedezett föld. Váradiné hátul leugrott, ölébe vette fiát, akkorra ura már ott termett, lesegítette idős Major Jánost és rakosgatni kezdte szolgálatkészen a kenyereket. Az öregember nézett, nézett hitetlenkedve, ismerős tárgyakat keresett, színes csodákat, miközben még annyit mondott: hazamennek... és elborult a tágas udvaron.

Váradi Mihály odaugrott, lefogta a szemét. Az olajosképűre nézett.

- Tűnjön el vele azonnal, sorstárs! Ne csinálja itt a cirkuszt.

Felkapta az élettelen testet, kocogott az istállóba. Kiterítette a szalmán.

- Most mi lesz? - kérdezte felesége. - Itt nem maradhat.

- Megmondják.

Kisvártatva jött a Kitelepítő, ásót hozott. Végignézett rajtuk, de már nem volt olyan szúrós a tekintete.

- Éjszaka el kell temetni - mondta csendesen. Kicsit talán remegett a hangja. - Úgy a legjobb, hogy ne lássák!

- Úgy - bólintott a nagygazda.

- A temetőt kijelölöm - az ásót átadta Váradi Mihálynak, és sarkon fordult. - Jöjjön utánam!

- Értettem - mondta a darabos ember és meggyorsította a lépteit.

Jancsi a dombról látta övéit. Szekerük a tábla szélénél, a két keshedt cocóval. Beljebb anyja hajlongott időtlenül, markot szedett.

A fiú segített, rakta a kötélnek valót. Lassan haladtak, anyja többször fölegyenesedett, a hasához kapdosott. Karjával törölte homlokát. Hasára szorította kezét, összegöcsörödött a tarlón.

- Megkezdődött! Siessetek - nyöszörögte.

Major János helyet csinált a derékban, vizes ruhával törölte a felesége arcát.

- Elpereghet a szem - suttogta Majorné. Szemét lehunyta, száját szorította. Feleútnál jártak, látszott a falu. Fák és alacsony házak tetején magaslott két templom tornya. Szaladtak a lovak, a kocsi nagyokat döccent.

- Nem bírom tovább - nyöszörgött a vajúdó asszony.

- Szaladj az igazolványért! A szülőotthonba hozd! - kiáltott apja Jancsira.

- Segíts! - jajgatott Majorné.

Útmenti fák tartottak árnyékot. Lelökte az istrángot, felesége alól mindent elszedett, hogy keményen feküdjön. Kalapját, ingét ledobta, szájába vizet vett, kezére engedte. Bizonytalanul nyúlt asszonyához.

Az újszülöttet a kaparékra tette. Fáradt nyöszörgést hallott.

- Lány?

- Lány.

Kezét leöblítette. Végigsimított betege homlokán.

- Elaludt.

- János, megöszültél!

A szülőotthonba igyekeztek. Vitték Rozikát.

A kerítésekre mésszel felhívásokat pingáltak: Lépj a termelőszövetkezetbe! A szövetkezet = magasabb jövedelem, kevesebb munka, jólét. A szövetkezet = virágzó mezőgazdaság. Major János nagyot köpött a szekéréről.

- Kétéves lehettél, siralmasan tengődtünk, mi lesz velünk, isten, imádkoztam esténként - sorolta kéztördeléssel Majorné. - Dolgoztunk, hajtottuk magunkat, amit termett a föld, vittük adóba, beszolgáltatásba, tengerbe öntöttük. Reménytelen parasztokból élt az ország. Jancsikám, aranyos, segített, lódenkabátomat terítettem rá, szalad éjnek évadján kenyérért. Hányszor hozta utánunk a földre, Aranyosra, Tomajra, parányi kenyér vót, kellett nektek.

- Nyáron búzát arattunk. Kévébe kötni, keresztezni, csépelni hamar, mert könnyen kimondták, szabotál a kulák. Két lóval jártunk. Hajnalban szekérre rakodtunk, éjszakáig maradtunk a határban. Ennivalónk nem volt, disznót nem vághattunk évek óta. Titeket sajnálalak, micsoda világ, ahol kenyérből sincs elég? Öltem volna értetek. Törtem a fejemet, talán segíthetnék? Szaga vót a pénznek, tíz forintért árulták a krumpli kilóját.

- Eszembe jutott Margit néni, egyedül élt, varrogatott, szeretett csencselni. Jártak hozzá sokan, imádkoztak az aranyat, gyűjtögette. Távoli rokonunk, talán segíthetne, meghálálom. Vittem Jancsikát, essen meg a szíve rajtunk, nem szégyenkeztem, alázatossá váltam, kergetett az éhség. Nem adott kölcsönt. Abban a világban? Gyönyörű gyűrűm vót, egyetlen értékem, szintisza aranybul, nem vette le róla a szemit. Már minden ruhám eladogattam, bútorainkat elkótyavetyéltük, két lovunk maradt, meg a szaporodó adósságunk. Csillogott a szeme, ahogy nézte, kérte számtalanszor, de nem adtam. Akkor se akartam, Jancsikám dörgölődött hozzám, szó nélkül tudtam, hogy éhes. Mivel lakatom jól? Itthon meg te vártál. Mutattam a gyűrűt, húzta rögtön a kezemről, jó zacskó lisztért megvette. Adj csak gyorsan, vihessem, elélünk rajta hetekig, az erőm elfogyott, féltem, hogy rívak, megriasztom a gyereket, Margit is megijed és oda a kicsi remény - mondta csendesén Majorné, gyűrögette megvastagodott kezét.

Potornai Bandi és Rozika mélyen hallgatott. A konyhában ültek, a régi időkből őrzött láncos óra kínosan ketyegett. Az elgyötört asszony megigazította fekete kendőjét. Hosszasan, finomkodó mozdulatokkal babrálta, lazábban ölelte arcát a sötét szín, étellel telítette.

Bandi szíve melegedett. Kendők lobogtak emlékezetében; fejkendők, vállkendők, sötétek, barnák, ritka-fehérek, elsietett, nagyolt mozdulatok, tükrönélküli kötések, a szegénység fekete kendős szomorúságai. Fekete kendőkoporsók. Valamennyi kendő most hullott, ereszkedett alá a magasból könnyedén, súlytalanul szállva, komorrá festették az ebédmaradékos konyhát, aznapi jókedvüket eltemették.

- Örültem a lisztnek nagyon, kitart aratásban. Vittem másnap kevéskét négy szem krumplival a földre, délben megfőztem keservesen, szalmával tüzeltem, korom hullott a fazekamba. Szaggattam a galuskát, guggoltatok, éhesen türelmetlenkedtetek mellettem, készül már? Pirosra változott a galuska, ragacsos, szinte ehetetlen masszává. Éhesek voltunk, a fazékban megzsugorodott az étel. Szétszedtem. Zománcos tányérba mértem, először apátoknak, legyen ereje a kaszáláshoz.

- A nyálatok csurgott, faltatok idétlen főztömet, pillanatok alatt elpusztítottatok, mire szétnéztem, nem maradt. Észrevette az uram, de már megettétek az egészet. Haragudott, káromkodott, Jancsikám a kútra szaladt, addig félre mentem. Krumpliföld zöldellt a közeli táblán, négykézláb másztam bokrai közé, kapartam a gumókat, ruhámhoz töröltem és jóllaktam. Odaszoktam.

- Nem adsz a feleségednek enni? - kérdezte akkor Bugyi Károly Major Jánostól. - Lelegette a krumpliföldet.

Rozika szobájában tovább idézték a gyerekkort. Bandi mozaikképekből ismerte meg a családot, szomorú emlékeiket. Velük szenvedett, velük örült. Elképzelte magát más-más alakban, Majornénak a lelkivilágába is, hogy jobban megértse, megszeresse őket. Jancsi ritkán érkezett. Emlékeiből nem ugyanazon kép süttött, a gyerekszem megfestette a régi világot. Bandi szerette sógorát, visszaemlékezéseinél örömmel figyelt, képzeletben Major Jancsiként látta a hajdani eseményeket.

„Az inséges, szűk esztendőkből két lovunk volt, Kacér és Pajkos. Megsoványodtak, zörgött a csontjuk, megették fölülünk a fedelet. Velük jártunk a határba.”

„Hajnalban megébredtünk, szaladtam a kenyérbolthoz, sorba állni, fatalpú cipőm klappogott a betonon. Anyám zöld lódenkabátját terítette rám, ne dideregjek a hűvösben. Vártam. Világosodott. A tér csenevész bokrai sötétben guggoltak, borzongtak a kúpos gesztenyék.”

„Sokan soroltunk, Jós Sanyi az ajtónál ügyelt a rendre. A kenyér életet jelentett, jegyre mérték, dekára. Hozzáidomultunk. Barna, ragacsos vekniből vágott a boltos, barna csomagolópapírba göngyölte. Vihettem. Akkor már délelőttre járt.”

„Boldogan öleltem, örömmel szaladtam. Illatát szívtam, csipegettem. Apám fogta már a lovakat, ült a szekéren, hajtószárat tartott, Rozika aludt a derékban, anyám mezítláb nyitotta a nagykaput. Felugrottam az ülésre. Nyöszörögtek a kerekek.”

- Hajtsál - lökte kezembe a hajtószárat apám.

„Nagy út volt előttünk, Tomaj. Egyhangúan ballagott a két konyi, göringy, kavics döccentett a szekéren, a csendet nem törte meg. Éberem figyeltem az ismert világot. Az öregek lehunyták szemüket, megbicsaklott a fejük. Hajtani szerettem, engedelmes voltam nagyon.”

„Hátranéztem, láttam anyám szürke kis arcát, homlokából leszakadt ráncait, apró, riadt szemét. Megfakult fekete kendője takarta ritkuló, ezüstös haját. Fázott a hátunk, hideg volt. Kukoricát kapáltunk, délre kifagytunk a földből.”

- Elviszi a gyapotot - mondta akkor Major János -, rakjunk tüzeket.

„Szalmát terítettünk a tábla szélén. A Bugyi-tanyában kis kazlunk volt, onnan hordtuk. Füstölt, lángolt, melegített, szürkés-piszkos füst úszott a gyapotcserjék fölött. Estig fűtöttünk. Elkormozódtunk egészen, szalmánkat elkövetelte a fagy, a kegyetlen hideg. A cserjék lelombozódtak, meggémberedtek, megfagytak. A kukoricák is. Éjszakára kocorásztunk haza, dideregtünk, pedig május vége volt.”

„Anyám törte az eszét, aratásra lisztet szerez, a fejadagtól nem bírjuk a nehéz munkát. Este Margit nénihez mentünk. Jobban élt, föld nem nyomorította, adó nem zaklatta, ismerősöknek varrogatott, üzletelgetett.”

- Kérni jöttünk - mondta akkor Major Jánosné, megállt az ajtóban, kezében fogta fia kezét, és nem volt benne semmi büszkeség -, koldulni.

- Mit?

- Lisztet. Kölcsönbe.

- Drágább az aranynál. Megtudják és kitelepítenek Kormóra - okoskodott a varrónő -, Jancsit minek hoztad?

- Hallgat - mondta a meggyötört asszony -, olyannak nevelem.

- Mit adnál érte?

- Mindent.

- Arany van?

- Nincs.

- Akkor minek alkudozunk?

- Gyönyörű gyűrűm van, könnyű szívvel megválok tőle.

„Lehúzta kezéről anyám, mosolygott. Nagy zacskó lisztet kaptunk, vittük, sütött a csomója.”

- Nem halunk éhen, kisfiam - mondta boldogan Majorné és megsimogatta Jancsi kobakját.

„A nyár megölte hitünket. Fényes, fehér napok ragyogtak, eső nélkül. A hőség nem szűnt. Megaszalódott a föld, elárvult a határ, a legelők sütöttek, parázslottak. A Tisza keskenyedett, vékony szalagot húzott a tájban. Lekonyult a búza, az utak partját rozsdavörösre verte a Nap. A fák szikkadtak, leveleiket színesítették, rázták. A kanálisban gaz nőtt. Más esztendőkből derékig ért a vize, megmártózhattunk a nagy melegekben. Párolgott, fogyott, mint az öregség. Az árok alján maradt nedvesség, térdig gázoltunk a sárban, aztán bokáig, szélein cserepesedett, szürke, kemény darabokká pattogott.”

- Versz bennünket, isten? - mondta Major János. - Nincs bajunk adóval, beszolgáltatással? Te is versz? - rázta öklét az égre.

„Búzánk nőtt, aratásig örömről. Kalászeket morzsolt apám a tenyerében, silányra sült szemek peregetek.”

- Kenyér ez, csak nem a miénk - mondta felesége.

„Konokul gazdálkodott apám, semmi nem érdekelte, csak a földje és a lovai. Naponta ki a határba, ugyanazokon az utakon, ugyanazokhoz a munkákhoz. Maga csinálta szandálban járt, kétrészes munkaruhában, aminek olyan lett a színe, mint az országút. Takarékoskodott, kész cigarettának sokallotta az árát, inkább csavart. Mire jutottunk?”

„Arattunk. Apám kaszált, anyám markot vert, raktam a kötélnek valót, kévét kötöztem, Rozika játszott a kopár fák alatt. Szakadt a verejtékünk. Rendre dűlt a búzánk. Öreg bakancsban tapostam a torzsban, fekete gatyában, hosszú ujjú ingben, szúrta az aszat. Anyám sajnált. Tiszta igyekezet volt, ügyesen, gyorsan dolgozott, gyakran bekötötte a kévét, mire odaértem.”

- Bírod, kisfiam? - kérdezte Majorné.

- Könnyű - hazudta Jancsi -, könnyen bírom.

- Mindjárt dülöhhöz érünk. Pihenünk.

- Estére pihenhetsz - szólt az apja -, otthon.

„Nem találtam örömet a munkában. Hajlongtam, igyekeztem, kevés köszönetet ért, csak a lovak hajtását szerettem.”

„A kévét összehordtuk, keresztbe raktuk, lekötöttük. A nap fényesen nyargalt, főtt a határ. Erőnket elkérte a föld.”

- Megtart egy hét biztosan - szólt Major János és letörölte homlokáról a verítéket -, gyenge erővel bírunk.

- Eső jöhet.

- Honnan? Kiszáradt az ég is.

- Főzők - mondta felegyenesedve Major Jánosné és gyors léptekkel a szekérhez ment, kereste a kellékeket -, finom, laktató galuskát.

„Segítettem. Két téglát hoztam, élével fektettem, megkapartam a földet közöttük, gallyakat dugtam oda és meggyújtottam. Anyám kormos lábasát a téglákra tette, bolti zsír sercegett, vöröshagymát vágott, piros paprikával pirította, vizet öntött, négy szem krumplit hámozott. Barna papírzacskóból lisztet engedett a zománcos tányérba, tésztát kavart. Égett a gally, pattogott. Készült az ebéd. A tészta színt váltott, vörösödött, mint a mező.”

- Átvert az a bűdös kurva, műlisztet adott.

- Piros - mondta Jancsi -, mint a paprika.

„Szaggatta a galuskát. Apám megjött az itatásból, kocsiderékhoz kötötte lovait, kaparékot villázott. Megfőtt az ebéd, parázs hamvadt a feketedett téglák között. Zománcos tányérokba anyám kanállal rakta a piros galuskát, először apámnak, púposra. A fa törzsénél nagy falásokkal ette. Összefutott számban a nyál, én következtem. Karimájáig kaptam. A koci ülésén faltam a ragacos, nyúlós, seízű galuskát, nagyokat nyeltem, rohamosan fogyott. Húgomnak kevés jutott.”

- Adjál még - mondta a totyogó Rozika.

- Ha megeszed.

- Most adjál.

- Nincsen, kislányom.

- Nem eszel? - kérdezte feleségét Major János.

- Ettem már.

- Mikor?

- Amíg főztem.

- Minek hazudsz, istent az anyádba! Felbuksz, kivel aratok le? - kiabálta. Fogta a kaszáját, kalapálta. - Nem tudod elosztani?

- Mondom, hogy ettem - hazudta a fáradt Majorné -, ne félts te engem.

„Szégyenemben legszívesebben bögtém volna, de féltem. Anyám összerakta az edényeket, tengernyi nyugalommal kaparta lábasa aljáról a maradékot, két kanálnyit. Nem tudtam nézni.”

- Vízért megyek - mondta Major Jancsi.

„A kút messze volt, vize tiszta, jó ízű. Dülőúton igyekeztem, háromliteres bádoggkannát vittem. Nem termett arra gyümölcs, csak kalászos, satnya, fagyverte kukorica, cukorrépa. Mozdulatlan, kihalt tanyák, üres ólak ásítottak és száradt akácfák.”

„Ittam a vödörből, teleöntöttem a kannát, visszafelé átvágtam a földeken. Száradt kukorica-levelek zörögtek, mellemet borzolta a búza. Megtorpantam, előttem a krumplistáblán hasalt valaki. Lebuktam a búzába, óvatosan csúsztam közelebb. Anyám feküdt a silányra sikeredett krumplibokrok tövéénél, kezével kaparta a földet. Mozdulni nem akartam, tanácstalanul meresztettem a szemem. Galambtojásnyi gumókat szedett a sárga, fonnyadt indák alól, használt férfinadrágja zsebébe rejtette, négykézláb mászott a másik táblára. Ott felegyenesedett, dörzsölte a krumplit és megette.”

„Hasamra szorítottam a tenyeremet, hányinger gyötört, rosszullét, émelyegtem, megfeküdte gyomrom a piros galuska, kővé vált bennem. Várokoltam. Meghúztam a kannát, szomorúan trappoltam anyám után. Már dolgoztak.”

- Hol a fenében tekeregtél? - rivallt morcosan Major János.

„Hallgattam. Nyújtottam a kannát, ivott, eltörölte száját és kaszált. Anyám csak a kedvemért érintette.”

- Jó hideg - mondta.

„Mosolyogni próbáltam, pedig féltem, sírva fakadok. Hajsztoltuk egymást dühösen, reménykedve. Nagyot haladtunk estig, mire eltikkadt a forróság.”

- Rakjuk keresztbe. Éjfélre hazaérünk.

„Sötétben baktattak a lovak, Rozika aludt a derékban, kókadt fejjel bólogatott anyám. Nehezen tartottam a gyeplőt, éggett, fájt a karom, minden mozdításra szögek szűrődtek a húsomba.”

- Kifogok - mondta apja -, menjetek.

- Főztek galuskát? - kérdezte az elgyötört Majorné és rogyadozó léptekkel tartott a konyhába.

- Főzzél.

„Rozikát a vetetlen ágyra fektette anyám, tüzet gyújtott a sparheltba, a lavórban kezet mosott, készítette a vacsorát. Megmosdottam.”

- Várd meg, kisfiam, kész mindjárt.

„Ültem a kishéken, szemem leragadt. Aludtam.”

- Szedjek? - rázta meg anyja -, jó.

„Asztalon volt az étel, apám tányérjára hajolt, evett néhány falatot. Eltolta.”

- Reggel jobban csúszik.

„A galuska színe narancshoz hasonlított. És a vérre.”

- Köszönöm, nem kérek - mondta Jancsi.

Lefeküdt és dunnával takarózott.

Őszi eső permetezett, elárvult a határ, csatakká ázott. Kukoricakúpok búslakodtak.

Morzsoltak a tágas konyhában, szurkáló fénylett.

- Városba megyek, munka akad. Menekülnünk kell a földtől... Szabadulnunk - csuklott el Major János szava.

- Vigyék.

Lehajtotta a fejét.

Felesége pityergett. Az asztal repedéseiben meggyült a zsír, a kosz, fekete barázdákként futkostak a lámpa fényében.

Építkezésnél talált helyre. Téglát rakott, habarcsot kevert, mikor mi adódott. Munkásszálláson élt, hét végén hazautazott.

A városban házakat, készülő emeletes palotákat láttak leginkább. Szó esett az otthoni világról, olyankor közeledett a falu, a tanyák, az odahagyott föld. Vastag, erős tenyerükből kifordultak a szerszámok, szállásukra indulhattak, útközben észrevették, hogy a napos oldalakon bújtatgatta gyenge levelét a zöld. Áradt a Tisza, a fák rügyei pattantak.

Gáztűzhelyen lábaskában főzte vacsoráját Major János. Ügyetlenül. Zöld kockás sál csüngött nyakában, biztosítótűvel átszúrva. Karját emelte, repedés villant a kabátján.

- Megint krumpli? Kilyukad a gyomrod - mondta Váradi Mihály barátságosan -, aztán nézheted.

- Megszoktam.

Megfőtt a paprikás. Kenyeret vágott, mártogatta a levébe, kanalizott, fényesre törölte a lábast. Visszament a szobába. Többet kártyáztak. Ágyára dőlt, kezét feje alá tette, bámulta a felette levő sodronyokat.

- Írt az asszony - mondta hangosan -, jobban alakulnak a dolgok odahaza, sokkal kedvezőbb. Az idősebbek nyugdíjat kapnak. Éjszakánként nem tudok aludni, gondolkozom, a földön, meg ami volt.

- Én máson - kacsintott Váradi Mihály. Nevettek.

- Belevágok a földbe, eszembe jut az enyém. Rakom a téglát, a házamat látom. Találgatom, nem lett-e beteg az asszony, görnyedezhet a sok dologban. A gyerekek mire nőnek?

- Ne edd magad, János! Ki köszöni meg? Akkor én mit szólhatnék, a börtönt viselt kulák - hadonászott Váradi.

Munka. Dolgozott a daru, betonlapok kerültek helyükre.

Este. Vacsora. Kártya. Kocsma.

Nyomasztotta a magánya. A szálláson rengetegen megfordultak, de nem ismerték egymást. Messzi vidékekről érkeztek, menekülve, sebzetten, legtöbbjük lélektelenül. A munkában összeemelegedhettek.

Cserélődtek az építkezéseken.

Otthon nemcsak szennyest dobta le, hanem a város idegenségét is. A szavak melegebbé váltak, megteltek színekkel. Szomjasan hallgatott. Rozika locsogása folyta körül. Boldog volt. Erejét ezekből a pillanatokból merítette, kiszolgálták a hét szűkös napjaiban.

Sivár volt a szállás. Új, hatalmas épület, de idegen. Nem osztottak közös örömeiben, gondokban, viselték magányukat. Szerencsére Váradi Mihály idekerült.

Kártyát nem vett a kezébe. Feküdt az ágyon, járatgatta gondolatait, de csak öröm nélkül tértek vissza. Sétált. Üzletek villogtak, emberek siettek, sokáig lekötötte, bolyongott a város köreitében. Pénzével csínján bánt, családja nem érezhette a nélkülözést.

Televíziózásra szokott, gondolatait elterelte. Némelykor bosszankodott a falusi élet tömjénezésétől.

„Bolond lennék? Zötyögtetem a csontjaimat, filléreket kuporgatok, szalajtható Jánosnak hívnak, a rózsaszínű Csillag meg odahaza - gondolta a törekvő gazda. - Mi bugyuta marhák munkásszállásra szorultunk, elment a józan eszünk, megszabadultunk a földtől, keverőlapátot ragadtunk a kezünkbe, merő szeszélyből. A csupa jó világot nem vesszük észre, hová tettük a szemünket?”

Haragudott az utazásokért. Naponta mutatták, megy, érkezik, fene a dolguk, ez a legfontosabb? Melóst alig mutattak, fejések nyomták a szöveget. Utazgatunk? Világos, az itthoni panaszokat hallják? Nevek és újabb nevek, ha figyelné, diliházba vihetnék. Tőle csinálhatnak az USA-ban s itthon, amit akarnak, juszt se szól bele, köhöghet a fadoboz.

Elunta. A kocsmá közel, olcsóbbféle. Ételeket is árultak, de arra sohasem költött. Sört kért. Üldögélt, nézelődött. Életéből futotta.

Arcok bólíntottak, kártya helyett fröccsöt öleltek tenyerükkel, beszédes lett a szemük. Nyelvük lassan megeredt, nehézkesen keresték a szavakat, türelemmel. Múlatták az időt, sérelmeiket hullatták. Dicsérték, pocskondiázták az időjárást, emlegették a termést, a földet, amihez már semmi közük se volt. A hirtelen Váradi Mihály ült asztalánál.

- Lelke föld volt az enyém, szintiszta aranyból - mondta Major János színtelen hangon -, megnézhetné akárki.

Hogyan lehetett volna? Tudták. Pillanatokig sem kételkedtek, az volt, bizonyára. Megnyalták sörüket, fehér hab rekedt szájukon, tenyérrel törölték.

- Gyapotból is termett. Fehér aranybul.

- Az ám, komám. Mégis ideszorultál - bólíntott Váradi Mihály. - Kiebrudaltak bennünket.

A gyapot. Megcsendesedtek egészen. Szaladtak a messzi, elérhető időkben, a viharosabb évekig. Papírok hulldogáltak előttük, rendelkezések, satnya kis gyapotcserjék sorjázta, feslő fehér kelyhek, amiket tönkrevert eső, fagy, bizalmatlanság. Régen történt. Igaz lehetett?

Legendás lovak keltek életre, szépek, erősek, jó járásúak. Szekérzörgést hallottak a sugárutakról, elveszítették érzéküket, csendesen ringatóztak tegnapi szegénységükön.

Pohár koccant. Visszatöppedtek a mához. Szót vártak, segedelmet. Szébb lett az éjszakájuk.

Meghitt kocsmázgatások. A szállásiak ellepték a székeket, kitárulkoztak. Akadtak zajosabb esték, nagyhangú kurjongatások, hivalkodó sérelmek. Kocsmái menedékhely, a régi otthon és a jelenvalóság között.

Szódás kocsik állt az ajtónál, vastag, dohánybarna lovak patkója csapódott a kövezeten, gyeplőjük megeresztve. Elfáradt türelmetlenséggel vártak, legyeket rebtentgettek farkukkal, loboncos sörényüket rázták. Major Jánosék a stráfszekérnél legyökereztek.

- Baromi erősek.

- Az én konyim keshedt volt, háborúkor szereztem - magyarázta savanyúan Váradi Mihály -, még István, az elnök is kölcsönbe kérte eleinte.

- Földekre nem valóak, nehezek - mondta szinte magának Major János -, kikopnak a divatból, velünk együtt.

- Törvénybe mentem érte. Megtartottam. Micsoda kis hangya ló volt - mondta a tenyeres-talpas Váradi Mihály.

- Aszfalton megélnék.

- Az engem cserben nem hagyott. Rárahattam az eget, azt is elhúzta.

- Nincs már ezekre se jó világ. Elmúlt.

- Nem sokba került, tiszta haszon volt. A földet győzte akkor egyedül is - sóhajtott a lomha mozgású nagygazda.

- Autós világ jött - mondta Major János -, lőttek a lovaknak, nekünk is.

Megfáradt arccal fürödtek az alkonyatban. A megfáradt lovak is pihentek.

A város lüktető zaja idáig ért. A kocsis sörözött, nagy kortyok ugráltak a torkában.

Major János a körülötte levőkre nézett. Bólintottak. A hámfához lépett, gyors mozdulattal lelökte az istrángot, a hámhhoz csomózta. Az ülés támlája mögül két abrakos tarisznyát markolt, a lovak kantárját szekérrúdra akasztotta, fejükre kötötte az abrakos tarisznyát. Kukoricával kevert zabszemek ropogtak.

Nem mozdultak a kocsma előtt. Megilletődve figyeltek, szomjúság sem gyötörte őket. Elteltek gyönyörrel.

- Elfogadnád? - kérdezte Váradi, arca vörösölt.

- Minek? Nincsenek már lovak, játéknak se faragják.

A kocsis kilépett. Megmerevedett. Meresztette a szemét, dörzsölt arcán, ébren van-e? Abrakoltak a lovai. Major Jánoshoz fordult.

- Látták, ki csinálta?

- Így hagyta.

- Nénikéjükkel vicceljenek!

Asztalokhoz léptek, sört rendeltek, kitárulkozó, fényes szemük csillogott.

Az építkezésnél hatalmas platánfák sorakoztak, fehér bolyhukkal megterítették a földet, mintha hó hullott volna. Május közepére járt, mentek a hídon, fáradtan, közönyösen, portól szürkülő ruhában, nehéz bakancsuk kopogott.

Néha rágyújtott valamelyikük. Távoli, idegen embereknek érezték egymást, hordozták sebeiket.

Nézték a Tiszát, a kikötött hajókat.

A színháznál ponyvás teherautó parkolt. A bejáronál fekete ruhás asszonyok, fekete csizmás emberek.

- János!

Összeretent. Régen találkozott Csillag-béliekkel. Pölös Gábor és öreg Boldi lépett hozzá.

- Hová szaladsz, az istenedet?

Megálltak. Ünneplő ruhás szövetkezetiek, szürkére fakult építők.

- Megnézzük a színházat. Láttad?

- Nincs időm. Ma munka, holnap dolog.

- Nem jönne haza? - kérdezte Pölös Gábor -, közénk.

- Haza? Mintha olyan könnyen menne? Nótaszóval fogadnának? - kérdezte vontatottan Major János -, cigánymuzsikával?

- Téesszmuzsikával - nevetett a két öreg, és Pölös Gábor megmutatta deformálódott, súlyos kezét.

Major János lehangoltan ballagott tovább. Cigarettazott. Szégyellte magát. Számtalanszor elgondolta, ha valaki visszahívná, nevetne.

„Hazai Mi keresnivalóm a Csillagban? - gondolta. - István-apánk a gazda, gyerekkorában nálunk szolgált. Elfelejtene, lehet az ilyet semmisnek venni? Régi dolog, megfizettük az adóját, nem maradt tartozásunk.”

Zöldbe borultak a sugárút fái, éjszaka álmatlanul forgolódott. Vágyott a föld után.

Felesége lépkedett a képzelet útjain, vásárban kapott fekete ruhában. Kendőjét igazgatta, simított haján, mentek a széksorok közé. Álmában jártak először színházban. Szünetben Pölös Gáborral és öreg Boldival beszélgettek, cukrot vettek a gyerekeknek.

„Sohasem késő újrakezdeni! - gondolta. - Míg élek, van remény.”

Zárkózott lett. Hideg. Minduntalan eszébe jutottak a nyarak, amikor feleségével megálltak a rosszkedvű földnél, zsarolták, szívták erejét, marékkal mérték a termést, amit elvittek Szentpéteri Ferusék. Megérte? Robotolni, gazdálkodni, csalódni... elűzöttnek lenni. Most mégis újra kezdi? Micsoda ember az ilyen?

Jancsi és Rozika jutott eszébe. Tisztán látta arcukat, a kis Rozi kiálló szemfogát, élesen, mint amikor térdén lovagoltatta.

„Hol van az már? A messziben, ami elérhetetlen. A föld nem ilyen - gondolta -, megfogható. Legyőzne újra engem? Nem, nem hiszem, embert csak esze verhet igába, az meg nem arra való.”

„Újra kezdem. Semmi sem rosszabb az én sorsomnál.”

Szombatunként több szó esett az otthoniakról. Utazott a falu, a föld. Legszebb napok voltak. Ültek a vonaton, eredt a szó, gondolatban előre kopogtak házuk ajtaján. A gyűrött gúnyák zsebeiben, a fából fabrikált ládákban az ajándékok mellett lapultak az agyonolvasott százasok. Kedveskedtek a fizetésből, jólesett utazni.

Visszafelé csend borította a kocsikat, szomorúság. Szürke sivárság. A gondolat, a szív otthon maradt.

- Többet nem jövök - mondta Váradi Mihálynak a munkásszálláson. - Újat kezdek a Csillagban.

- Aki dolgozik, ember otthon is - bölintott az egyetértően. Kevés, rövidre nyírt haját simogatta. - Most már tisztességgel megélhet talán.

- Te nem jössz?

- Félek szembenézni a múltammal. Sok van a rovásomon.

- Szerencsétlen sorsunk alakult. Talán jóra válik.

- Talán.
- Nem mersz bízni senkiben - kérdezte Major János -, semmiben?
- Nem nagyon.
- A közös munkában egymásrautaltság van. Ez nem csap be bennünket.
- Az elnöknek fejtegesd, miről akarsz meggyőzni? Otthon jobb? Tapsolok talán a malterhordás közben? A fogamat se csikorgatom, amiért István a Csillag feje, túl vagyok ezeken. Haragom sincs, kire haragudhatnak? Apámra, amiért kuláknak csinált? Megkapta a jussát bőségesen. Amikor Kormóról szabadultunk, kivitem a tanyára, megvan még, tiszta ronc, mint amilyenek mi vagyunk. Tartjuk magunkat, mutatjuk, hogy kellünk valamire. Eljön majd annak az ideje is, hiszen örökké nem lehet haragudni, én se morgok már régen senkire, még nevetni se lehet tartósan. Velünk jól járnak, munkásnak szorítottak, behúzzuk fülünket, farkunkat, megszolgálunk a kenyérért.
- A mi tanyánk oda lett régen - mondta Major János csendesen -, összedőlt.
- Az egész arra volt jó, hogy megértse apám reménytelen helyzetét. Tanya? Vályoghalmaz, szemétdomb. Az ól fele talpon, a gyér nádtetőt gerendák szurkálják, vedlik a tapasz, az ólat sóhaj tartja össze. Erős szél földre löki, helyét elsimítja. Az öreg nem közelített, támaszkodott a kerékpárnak, amin kitoltam. Hunyorgott, nem beszélt. Megrugdostam a falakat, porzott, remegett, recsegett a tető, legszívesebben felborítottam volna, pusztuljon... A másik is olyan - magyarázta Váradi Mihály buzgón. - Apám állandóan hajtogatta: „Addig nem tudok meghalni, amíg nem látom a tanyákat, a maradék birtokot.” A maradékot! Kivitem, élvezzen örömeiben! És egy bűdös mukkot nem szólt. A vakarék ól sarkához léptem és levizeltem dühömben.
- Minek hoztál ide? Nehéz lesz a föld fölöttem - mondta akkor idős Váradi Mihály elfúló hangon. Egy pontra figyelt, a padlás deszkájára, amit a kemény napok szürkére korhasztottak.
- Befestitek, osztán jó lesz koporsómnak.
- Ne csináljon itt temetést, színházat meg nem fizetnek - mondta a fia ridegen.
- Keményen bántál vele. Nem érdemelte - szólt Major János.
- Ahogy vesszük. Korábban kellett volna megtennem, akkor talán értelmet talál az életének. A Csillag tetszik, nem tetszik, van. Erős. Legyőzött minket.
- Várod, hogy múltjék az idő fölötted? A te földed, a te sorsod is ott van.
- Mennék, csakhogy nekem nem nő babér. Nem is várhatom.
- Így se könnyebb.
- Könnyebb, nehezebb, egyre megy. Talán majd utánad, majd egyszer. Major János a holmiját öreg bőröndjébe rakta. Nyugodtság szállta meg, tiszta hit, jóízű bizakodás.
- „Már nem csalódhatok - gondolta -, fényesedik az életem.”
- Elköszönt, kalapját emelgette. Váradi Mihály elkísérte jó darabon.
- Retúrt váltsál, akkor olcsóbb a kirándulás - heccelte, de valahogy megszorult a hangja, megbicsaklott. - Osztán paprikás krumplira ne fogjon az asszony.
- Major János mosolyogva intett. Indult az állomáshoz, vonatról figyelte az elsuhanó tájat. Megérkezett.

- Idesapám! - szaladt Jancsi - maga elé jöttem. Megsimította a fia fejét, sokáig járt keze a csapzott hajcsomóban.

- Viszem én - emelte az ócska bőröndöt a gyerek, aminek félig leszakadt sarka alól föld szóródott.

- Annak is eljön az ideje.

6

Potornai Bandi sietett Rozikához. Majorék kertjét Jós Sándor ásta. Amikor megpillantotta a hórihorgas, keményen dolgozó napszámost, érthetetlenül szégyenkezés zsiborgatta. Legszívesebben észrevétlenné vált volna, ne zavarja a találkozás.

„Eliszkoljak, mintha nem látnám? - gondolta. - Mocsok fráter lennék. Ismerjük egymást. Megnéztem, azt hiheti, hogy a munkáját kritizálom. Kínos. Inkább ásnám a portát, viszolygok az ilyen helyzetektől.”

Önkéntelenül elindult feléje. Öreg diófa tövénél szikrázott az ásó. A megforgatott föld jó szaga töményen terült az udvarra. Rozsdabarnára szikkadt, eres levelek pilinkéztek a szénszínű talajra.

- Hogy élsz, Sándor?

- Láthatod. Munka van, van minden.

„Érdekel is téged - gondolta a napszámos, lábát pihentette az ásó taposóján -, tán megváltó vagy?”

A kerítésnek támasztva bicikli, kopott jószág, kormányán megviselt, barna aktatáska, gondosan hajtogatott zöldesszürke kabát. Jós Sándor nagy kockás, elmosott színű, gombolt nyakú ingben, szürkére silányult nadrágban, használt bakancsban dolgozott. Barna, tapadós haja hosszúra nőtt, a mosásoktól világos micisapka alól nyújtózkodott. Magas homlokán már berendezkedtek a barázdák, markáns arcában mélyen ülő szeme értelmesen fénylett. Erős lapáttenyerét nyújtotta, atlétatermetével a tanár fölé magasodott.

- Nősülsz? - kérdezte Bandit. - Csinos lány Rozika, nagyapjára emlékeztet.

- Ismerted?

- Nagyon. Hozzá álltam el először cselédnek, nyolcéves koromban. Legelső kemény gazdám volt. Jószágokat őriztem, fogatot vezettem. Hatlukú tilinkót vett a vásárban, azt fukáltam, libatömésre megtanultam, furulyáztam sorban a nótáit. Azóta zenélek.

„Szép kis élet - gondolta Bandi -, a testvérem lehetnél.”

- Szívesen hallgatnálak éjfélig is - mondta a napszámosnak -, ha nem tartanálak fel. Este mit csinálsz?

- Citerazenekari próba a kultúrban. Társaloghatunk.

A reprezentatív művelődési otthon esténként megtelt. Szakkörök tagjai, nyugdíjasok látogatták leginkább. Az előcsarnokban rezaszta- és bútor-, földszinten és emeleten kisebb irodák, helyiségek. A színház- és táncterem modern, jó akusztikájú.

Jós Sándor nagyfröccsöt ivott.

- Keressünk csendes szobát - mondta Bandi -, ahol nem zajonganak.

Az emeleten találtak. Szemben ültek egymással.

- Szóval, kíváncsi vagy az életemre? Gyűjtögeted az ilyesmit? - kérdezte a napszámos és tenyerével térdére csapott. - Két fröccs után beszélek én neked kész regényt is. Az igazán könnyű, csak mondani kell meg hallgatni. Akkoriban ketten éltünk édesanyámmal. Szolgáltam, cselédeskedtem, a levante korszakban legénykedtem. Iszogattunk édesapádékkal és a községháza vaskerítéseinek rózsáit hajtogattuk. Elkaptak a kakastollasok, vittek kihallgatásra.

- Szebb jövőt! - köszönt hangosan Jós Sándor.

A tiszthelyettes ajtóval szemben ült, igen kemény zsandár, a kezeire hatalmas bikacsöket csavart. Szuronyosok álltak az asztalnál.

- Na, te - aszonta -, erős vagy?

- Megvan a jártányi erőm.

- Nem úgy kérdezem, az apád istenit! A vasakat bírtad gyűrni a községháza kerítésin?

- Egyedül én bírtam - mondta akkor Jós Sándor.

- Az anyád kutya úristenit. Állj a sarokba!

Rázta a bikacsöket nagyon. A napszámos nem félt, előző este ütötte ki a trénert, százhusz kilós embert. Boksztanfolyamra járt a kaszinóba, úgy volt vele, akármi lesz, ő is üt. A zsandár behívatta a többieket, Potornait, Novákot, Nemes Lajost.

- Szemben álltunk vele. Apád is fent hordja a vizet, kettőnket nem bántott, Novák meg Nemes Lajos lábára ejtegette a puskatust, pofozta őket. Éppen azt sajnáltam, még fát tördelni sem alkalmasak - mondta Jós Sándor a tanárnak.

- Te fizeted a kárt? - ordított a kakastollas.

- Ha pénzem lesz. A pengő ritka krajcár - mondta a napszámos.

- Jól van, az apád istenit, írd alá!

- A gróf kastélyánál dolgoztam, kubikosok között. A hangszeremet elvittem, esténként játszogattam. A Tisza mentiről minden halász, kertész jött, hogy meglássa, milyen mulatás van. Véget ért a munkánk, hányszor kérdezték, a nagy fuvolás hová lett? - magyarázta szaporán Bandinak. - Tomajon, az uradalomban fejtem négy hétig apádékkal. Szerettek engem, amikor a lóré kisiklott a sínről, megfogtam és feltettem.

- Korán bevonultam, gondoltam, talán jobbul a sorsom. Fenét. Nyolc évet és hat hónapot töltöttem komiszbán. Amikor háború után hazajöttem, hívtak, menjek a dolgozók pártjába, a munkásembereket karolja, segíti. Pár hónapos párttitkári tanfolyamra javasoltak.

- Nincsen ellátásom - mondta akkor Jós Sándor.

- Majd ellátnak.

- Fáradt vagyok, kimerült. Pihenhessek!

- Járjál addig szemináriumra.

„Dolgozni kell mindenkinek meg tanulni. Jó az - gondolta a napszámos. - Emelni a szegény osztályt, eljut oda, ahol a felső tízezer.”

- Hiába tanulok, nem tudok - mondta öreg Kun. - Csak a cselédeskedéshez értek.

- Ha akar, megtanul - torkolta le a Kitelepítő.

Jós Sándor a vezetők között ült. Szót kért. Megadták.

- Nincs élelmiszer, kenyér. Csapatokban tolong a nép az üzlet előtt, éjszakára sem megy a tanyákba, hogy reggel kevés kenyérhez jusson - mondta őszintén. - Gondoskodjunk élelmi-szerekről, üres hassal nehéz tanulni, akinek családja van, máson jár az esze.

- Tényleg igaz - bólogatott az öreg Kun a szemináriumon. - Nem lehet így okosodni.

Zavar támadt. Kiközösítették Jós Sándort.

- Hagyd el a dolgozók pártját - mondta a Kitelepítő -, lázadást szítol.

- Nem gondolnám, igaz jogokat, igaz szólást megad a demokrácia. Vagy nem? - kérdezte akkor, széttárva kezét.

- Ne gyere többet ide!

Az utcán vitatkozott, sorba állt a nép, a kenyérüzlettől egész a sarokig. Négyszázan lehettek. A pultot a kiszolgálónőre nyomták.

- Legyen szíves, négy-öt embert engedjen egyszerre. Gondoskodok a kenyéradagjáról - szólt a kiszolgálónő Jós Sándornak.

- Az ajtónál féken tartottam a tömeget. Jöttek olyan személyiségek, akik irodán, hivatalban, magas pozícióban dolgoztak, egyből befelé igyekeztek. Nem engedtem, álljon a nép soraiba, vállvetve, együtt sorakozzunk a kenyérért - emlékezett a napszámos. - Berci igazgató úr izgágáskodott. Szóltam, várjon már, mind kenyérre éhes. Dolga van?

- Városba megyek.

- Vegyen ott.

- Maga kicsoda?

- Rendfenntartó.

- Üzenetet hagyok, azt szabad?

- Szabad.

A kenyérét kabátjába dugta. Iszkolt. Potornainé látta meg, kikapta onnan, és kiabálta:

- Igazgató úr is csalja a népet? Szégyellhetne magát. Este idetettük a fenekünket, hogy jusson a kenyérből.

- Talán éhen haljak?

- Lakkozott az esze ahhoz - mondta a sokgyerekes asszony -, nincs családja.

- Pénzemen adták.

- Pénzünk lenne, kenyérhez nem jutunk, értse meg már.

Mérgesen trappolt Berci igazgató úr a tanácsig. Percek múlva szaladt az elnök, két rendőrrel, neki a népnek, mintha szemük se volna. Ajtónál várakozott öreg Kun, hátulról nyomkodták a fejét.

- Mióta vár? - kérdezte a tanácselnök.

- Három órától.

- Nem tud aludni?

- Tudnék, de régen ettem kenyeret.
- Így jobb?
- Éhes vagyok.
- Mit ácsorogsz itt, elvtársam? - kérdezte a tanácselnök Jós Sándortól. - Bemehetnél.
- Felügyelő vagyok. A kiszolgálónő megbízott, tartsak rendet.
- Szépek vagytok.
- Nem gondolnám. Harmadnapja nem láttam kenyeret.
- A fejadagot megkeresheted, miért jössz a pékhez?
- Nincs munkám.

Öreg Kun fél veknit kapott. Másik felét ő. Utána két rendőr kihallgatásra kísérte a tanácshoz. Nem nyúltak hozzá.

- Miért uszítod ellenem az asszonyokat? - kérdezte a tanácselnök.
- Uszítja a nyavalya. Mennék dolgozni, tehetek róla, hogy nincs kenyér? Nem fizetnek a sorbaállásért.
- Megetetik a kulákok, kenyeret, lisztet zabáltatnak a malacokkal.

Megtiltották a sorbaállást. Attól még nem lett kenyér. Feszültség és széthúzás támadt, rendőrök őrizték az ajtót. Emberek járkáltak a piactéren, zugokban álltak és sompolyogtak egyre közelebb.

- Dolgoztam hét esztendeig a téesz homokbányájában, haszonrészesedésre. A homokot kitermeltem, egyéniek vitték, vállalatok, tanács, ktsz. A földgyaluk alig bírták betemetni, akkora területet megforgattam. Nemes munkát kívánt, négy méter mélyről górtam a homokot, egy bucin egész nap, harmincnégy köbmétert. A parton 70-80 köbméter várt vevőre. Utánam tizennégyen bányászkodtak, váltották egymást, mint a lovak - fénylett a keménykötésű, hatalmas napszámos szeme. - Földem sohasem volt, mindig más talaján kerestem kenyeremet. A csépléseket szerettem, volt alkalom, hogy tíz hét alatt 36 mázsa terményt kerestem.

- Talponállóban ittunk Verébbel. Kedvet kapott, megpróbálta a vasrácsok hajtogatását, fényes nappal. Megtörtént a baj, a tanácselnök felszólította, rám vallott. Bíraskodással megbüntettek szabályszerűen, mert a múltban is én hajlítottam, most is. Letörlesztettem apródonként, máskülönben vittek volna ülni.

- Több büntetésed nem volt? - kérdezte Bandi.

- A demokráciában második büntetésem pokrócért történt. Raktárostól vettem, aki lopta a téeszből. A tárgyaláson elítéltek mint orgazdát, a pokrócot elvették, a raktárost felmentették, mert megtévedt és családot tartott.

Jós Sándor a magbegyűjtőnél dolgozott.

- Rajtam kívül hatan vállaltuk, ismertették a balesetveszélyt, vigyázzunk egymásra, meg ilyesmi. Gépszínbén gerendáig a teli zsákok, egyikőnk adogatta le szépen, másikunk aláállt, vállára engedte a hetvenhárom kilós terhet. Ahogy fogni akarom, hamarébb elengedte, megbicsaklott a lába, a zsák vállamra esett, megroppant az oldalam, de csak ki vittem, máskor is adtak már rosszul zsákok. Fájt. Negyedik napon nem dolgoztam, kerestem a doktor urat. Húsnál többen vártunk a rendelőjében, gorta-szórta ám a népet kifelé istenesen.

- Mi baja?
- Az oldalam fáj.
- Mit dolgozott?
- Zsákoltam és rám esett.
- Vesse le az ingét! - mondta a doki, jó erős öklével nyomkodta a vállát.
- Ne csinálja kegyetlenül, ökör is megérezné - sopánkodott a napszámos -, elbődülne tőle.
- A jobb oldalbordáján repedés van. Rendben.
- Mihez kezdjek? Betegnek ír?
- Most majd adogatja.
- Az még rosszabb, hajolva emelek.
- Akkor dolgozzon, amit akar, elmehet.

„Várjál csak, kitolok veled - gondolta Jós Sándor. - Felülvizsgálatokra járt egy tanár, odaszemtelenkedtem, az nem dögönyözött, fülével meghallgatta.”

- Törés. Gipszeljük és fáslizzuk.

- Húsz napig maradt rajtam a pólya. Az SZTK küldött kevés pénzt, a vállalat ígérgetett. Leszedték a fáslit. Nehezemre esett a zsákolás. Vártam a napidíjat, elmentem az irodára, de kivetették nyakukból, ők semmit se ígértek - mondta Jós Sándor a tanárnak. - Előtte kint a strandon birkóztunk, rámagyarázták a balesetet. Leveleztünk, a Rádiótól hívtunk megbízottat, de kijelentette: nem tud dönteni, mi az igazság. Elmúlt. Elvesztettem a munkaidőmet.

- Ahogy csépeztünk, esős idők jártak, a kutakba folyt sok rossz víz. Nagyot ittam a vödörből, másnap már kornyadoztam. Ennivalót nemigen ettem, kis italt ittam. Kihúztam két hetet. Mentem megint a doktor úrhoz.

- Mi baja?
- Rossz vizet ittam - felelte Jós Sándor.
- Az a csoda, hogy él. Gyomormérgezés.

Elég takarosán kapott orvosságot. Éjfélkor felkelt, szerencsére volt jó bora, forralta csípős paprikával, lehörpintette. Javult. Pölös Gábor csak nézte az utcán.

- Ejnye, de ismerős vagy.
- Én vagyok - mondta -, Jós Sándor.
- Lefogytál irgalmatlanul.

Potornai Bandi érdeklődéssel hallgatta. Az előtérből megszűrve érkeztek a zajok. Eszmélésétől kezdve ismerte Sándort, szemében az állandóságnak tűnt, olyannak, aki nem öregszik, akin nem foghat betegség, aki azért él, hogy másokat kiszolgáljon.

„Lesznek még napszámosok utána? - gondolta. - Ki vállalja a kemény, hálátlan munkát?”

- Iszol még egy fröccsöt? - kérdezte.
- Iszok.

Leballagtak a büféhez. Bandi rendelt. Koccintottak.

„Szereted a tütüt - gondolta Bandi -, pedig sokat ront rajtad.”

- Te jól vagy? - kérdezte Jós Sándor.

- Jól.

„Kellek még, tanárkám - gondolta a napszámos -, vagy keressem a citerazenekart?”

- Akkor kereseted se volt?

- Csóró voltam nagyon, de kiverkedtem tengeritörésre magamat, ásásra, visszanyertem a jó erőmet, dolgoztam, amíg lehetett. Szeretem a szabad levegőt, mezőt, kaszálást, kapálást. Mindennek pontos az ideje, ősz, tavasz ásás, nyár cséplés, házépítés. Ebbe szoktam, csoport, vállalat nem csábít. Hol van már a cséplőgép, a nemes munka? Kombájnok dolgoznak, nem erő szükséges, inkább ész. Elvállalok mindent, fakivételtől kezdve, ősszel három ház fundamentumát raktuk. Magamnak nem tudtam építeni, szeretnék, bármilyen kicsit, nem összkomfortos luxuslakást, de bebújhatósat, kis portával.

- Még sikerülhet, ha akarod - mondta biztatóan a tanár.

- Gyorsan gurul a forint, boltból élek, zsebből fizetek, sűrűbben kapok, mint a Csillagosok, csak kevesebbet. Pénz segíti elő az életemet. Hat hónap, amíg busásan jön a házhoz. A kalmárkodást se szeretem, elizélik a pénzt, sikkasztanak, olyanok, akik kisajátítják mások munkásságát, törvény elé viszik, tudom, de a kár megmarad, viseli a tagság, aki dolgozik - mondta a napszámos, nehéz kézfejjével eltörölte a száját. - Sokan a munkától elhúzzák magukat, a bolondabb izzad helyettük. Látom a Csillagban. Könnyebb helyekre nem vágytam. Az embereket nehéz megérteni, mind hazafelé húz, évekig csépeltem a téeszben, tapasztaltam.

- Szórakozásod?

- Zenélek, magyar zenekarban oldalfúvóval játszom és részt veszek a citerazenekarban. Lakodalmat muzsikálunk, kultúrfellépéskor játszunk. A sakk-keret régi tagja vagyok, megyei versenyeken szereplünk. Disznótorokba, névestékre hívnak, van fuvolám, bendzsóm, sok jó nótát tudok. Megemlékeznek rólam. Szilveszterkor Verébbel iszogattunk a Fényesben. Rendelt halászlét, elég jó volt, árban nagyon is, ereje olyan, nem bírtuk megenni, erős a paprika, majdnem megmérgezett. Utána leöblítettük jó borral. A hangszert az asztalra tettem.

- Tedd el! - szólt a kimérő. - Nem szabad zenélni.

- Szilveszterkor csak szabad talán?

- Nem. Felelős vagyok, tudom, mit lehet, mit nem.

- Nem verekedtetek össze? - kérdezte Bandi.

- Lecsillapodott a helyzet. Nem engedett a negyvennyolcból. Jó ismerős, valamikor együtt csépelünk, kimérő lett, nagymellű, megmutatta, hogy parancsol. A cséplőgéptől elszorult, víz fakadt a lába nyomán, kapálásban hűvösre feküdt. Hoztak neki a poharak. Nagyobb baj, hogy a házigazdával nem egyezünk a lakbérben. Ötven forintért vettem ki annak idején, később hatvanat, hetvenet, majd százat fizettetett. Pedig nem jogos felverni kéthónaponként az árat.

- Tegye farzsebbe a pénzét, keressen másik lakást - kiabálta a napszámosra.

- Keresek, de nem találok - mondta Jós Sándor.

- Kigórom a cuccát.

- Próbálja meg - mondta akkor. - Minek strapálja magát, velem nem bánik el könnyen.

- Mi lett végül? - kérdezte Bandi.

- Megjuhászodott. Ezerötszáz forintot fizettem lakásra, ami nem járt volna, és hagyjam el? Lakás? Fáskamra. Hármát lépek, kint vagyok a küszöbön. Kevés a holmim, ami a mamától maradt, asztal, székek, szerszámok, apróság, régi dolgok, nem értékesek. Sportszereim, súlygolyóim, tréningkövem. Hova tegyem? A rendes bért adnám, de nem veszi el.

Elmentek Jós Sándor lakására, ami átmenet volt istálló és disznóól között. Mint rogyant kovácsműhely. Két falát kitárt kézzel elérték. Földes. Viharlámpát gyújtottak, ágy, időtlenség, lóca, szögek falakba ütve, csüngő ruhák rajtuk, porosak, piszkosak, nyűttek. Három koszos lábast, négy gerendát, lyukas teknőt, özővíz előtti petrofort, a sarokban szerszámokat látott a tanár úr. Nomádélet rekvizitumait, pokrócot az ajtón.

Bandi lábánál jókora kő volt. Huszonöt kilós.

- Aki megtartja, ember - mondta Jós Sándor, majd feje fölé emelte néhányszor. - Megpróbálsz?

- Nem.

„Ilyen lehetett a szegénység - gondolta Bandi -, ahonnan elindultunk. Ő benne ragadt.”

„Bámulsz, tanárkám? - gondolta a napszámos -, hitványka nem vagy, mégse cserélnék veled.”

- Gróf sose voltam, nincs szép bútorom, pingált szobám, a munka az enyém. Elmennék jobb helyre, hová a fenébe? Ezek az örömeim. Szegény anyám kikutatta mindig a jobb lakásokat. Lenézik az embert, pedig nem olyan hülye, mint amilyen szegény. Úriember a sors, nem bíbelődik velem, soha nem voltam kapzsi. Samunadrágjaként, egyszerű állapotban maradtam, más megfogta az isten lábát. Hizlal itt fű, fa, virág. Lehet most mondani? Csak nem ízlelnek meg? Soha nem álltam félre az igazság előtt. Nincs semmi nagy bajom, nem vitatom a helyzetemet senkivel, magányosan élek. Barátom sok, haragosom kevés. Pénz kerül, nem összegek, egyszer járt summa a kezemen. Bánhalmán dolgoztam, rizsmunkán. Elcsépeztük a rizst, fizettek. Nem mondom, megemlékezés okán pár százast elszalajtottunk a bánhalmi kiskocsmában, belemerültem vállhegyig a búcsúzkodásba. Leraktam a többi, összehúztam a zsák száját.

- Boldog vagy?

- Voltam boldogabb ember, sportolgattam, megnyertem versenyeket, súlydobásban, diszkoszban. Hívtak trénernek, de nem engedett a falu, mondták, itthon lesz bokszegylet, pénz. Huszonhat fiataalt kaptam, két hónapig tanígtattam őket, potyán, nem futotta kesztyűkre és ringre. Szomorúságaim nem voltak, elmentek a munkák, nem történt baj, minek keseregjek? Azért tervvel élek, akarnék felmutatni valamit, magasabb ívekre érni, gondolatomban mindig a tréneranfolyam, arra még eljutok. Nem késő. Hatvanéves vagyok, jó a bíróképességem, az étvágyam, tudok valamit mutatni gyakorlatban a fiataloknak. A Kiserdőnél tréningezek, traktorosoknak, pásztoroknak magyarázom a fortélyát.

- Énfajta munkámmal keresem kenyeremet, ruhámat. A tél rablója a pénznek, a jó idő sokára érkezik, elszámolja magát, idén se sokat kerestem. Megkívánom a jó, kiadós kosztolást, italt. Nincs unalmaskodásra időm. Nem irigyelek senkit, tudja a csuda, vannak gazdagok, de nincs jó egészségük. Jó az étvágyam, van erőm, ezt nem tudnák megfizetni, ezt nem pótolja semmi; ezeknek jó egészségük ritkán adódik, erejük sincs, elpuhultak, nem végeznek nemes munkát, ami edzene.

- Autóban ültél? - babrált Bandi a súlygolyóval.

- Ültem. Egy jó barátom hazalátogat kocsijával, már a másodikat nyövi. El kellene indulnom valamerre, hív oda, de le vagyok tapadva, nem költözködésre berendezkedve. Új garnitúrát szeretnék, így jobb lakásba menni blamás. Régi szüette dolgok a tulajdonom, pénzem, az a kevés nálam, attól nem félek, hogy kirabolnak, abból nem sokat érnek el.

- Lottózok, de halomban nem gyűl pénzem, ennivalóm van, főzök magamnak, az étlap nem változik, parasztos ételek, lebbencs, öreglebbencs, paprikás krumpli, krumpli tésztával, tészta krumplival... itten, komám, nincs nagy menü. Egészséges koszt, ezen dolgozok. Kasztrolyom ötliteres, telefőzöm és busásan kosztolok, bírom a munkát, mindegy, milyen. Ismerem a falut, a falu is engem, legkisebb gyerektől egészen a kilencvenéves öregig. Kedvence vagyok, ahol valamit megfognak, mindig segítek. Nagy építkezések történnek, mégis lakáshiányt szenvedünk. A tanyavilágnak lőttek. Lakásom elég szerény, de még ennél is van, tudok mutatni szerényebbet, a Gyepszélen kis disznóól, abban ember lakik, fát vág, akad munkája - mondta Jós Sándor a világ legtermészetesebb hangján. - Így élek én, komám. Vidáman.

- Kopec világ. Nem látják az embert, csak ami mögötte van. Azért nem félek, ha már nem bírom a munkát, eligazodik a sorsom valamerre. Látol öregeket, napközi otthonban, a téesz klubjában, ebéd, szórakozás és hazamennek. Nyugdíj? Ha lesz, lesz, ha nem, akkor nem, amíg élek, dolgozok. Nyugdíjra nem törtem, nem pályáztam, jobb érzés, ha munkabíró ember vagyok. Erőmet fejlesztettem, nem voltam lumpolós, kicsapongó.

- Regényben is megírtak. A Szentpéteri Ferus felesége haragszik, mert piszkosul letolták az urát a könyvben, szarosnak meg minden. Engemet se dicsértek, feküdtem, úgy hordta anyám az ennivalót. Igaz? Ezt írták rólam? Neked tudnod kell. Nem igaz, hiába írták, fekve nem élnék meg.

- Ez tény és való.

7

Az esküvő.

Ősz melegített, a fák sárga ruhában jártak, érett zajokkal rakódott meg a falu, vontatók harsogtak, megtetézett pótkocsikkal teherautók rohangáltak. Majoroknál gyülekeztek. Autósor állott az utcán. Megválogatták a vendégeket, István-apánk családjával, két kocsijukkal, Nemes Lajosék, Berci igazgató úr és kocsija, Potornai Zsuzsák új Wartburgjukkal, Major Jani Moszkvicsával, Margit néni, lányok és a Potornai gyerekek.

Pompás pár; Bandi feketében, az apjától kapott hízó árán csináltatta, Rozika hófehérben. Az asztal rogyásig ételekkel, italokkal, gyümölcscsel. Délelőtt érkezettek a vendégek, háziak kínálgatták a finomságokat. Major János hordó bort vett a Csillag pincéjéből s két láda sört. Konyhában és az egyik szobában terítettek, kölcsönzöből hoztak evőeszközöket, porcelán-edényeket. Csigaleves tyúkhússal, sült csirke, disznóhús, savanyúságok, édességek halmaza, a kávéfőző állandóan sistergett.

Potornai Zsuzsa kocsijával kétszer fordult, a majorból hozta az öregeket.

- Adj' isten, nászuram - mondta a tehenész.

- Maguknak is. Kerüljenek beljebb.

A belső szobában hangos volt a kedvük, Berci igazgató úr csillogott, István-apánk, Major Jani és Margit néni vigadt vele. Kezeltek. A fiatalabbak, a Potornai gyerekek a konyhába telepedtek.

Finom és szép volt minden, mint lakodalomkor szokás. Talán szebb is.

„Nálunk nem sikeredett volna ilyenre - gondolta Potornainé -, az új urak nem jönnek oda, nehogy megcsapja orruk a trágyaszag. Jobb így, Bandinak hasznára válik. Összeillenek csodára, túrni tanuljanak, akkor irigyelheti őket fél világ.”

Potornai csínján bánt az itallal, Zsuzsa lelkére kötötte, el ne ázzék, mert új rokonai szemébe nevetnek. Evett. Kiadós húsokat emelt tányérjába, örült az ételnek. Feszélyezve ült a nagy asztalnál, kicsit sértődött.

„Neveltem Bandit, most elszakítják tőlem, amikor büszke lehetnék. Ezeknek ebben is szerencsájuk van - gondolta -, mindig talpra esnek.”

Beszélgést nem kezdeményezett, ha kérdezték, válaszolt illedelmesen. Zsuzsa vitte a prímet. Potornai nézegette lányát az ünnepi cífraságokban, megállt rajta a szeme, szép asszony, csecses, faros, nem fapados.

„Micsoda gyerekeket csináltam - gondolta derűsen a tehenész -, csak Zsuzsának ne lenne ilyen éktelen szája. Urát a sarokba szorítja. Talán jobb is.”

Bandi boldog volt. Jól indult az életbe. Kinőtt a fajtájából. Mi válhatott volna belőle? Fogatos, állattenyésztő, traktoros? Szakmunkás. Arra szánták. Több lett öregeinél. Boldog. Csúcsra jutott, szédül, ha letekint. Pedig a mélység is övé, számít, nem engedi. Micsoda utat építget?

Asztal végén István-apánk, kese szemöldökű Berci igazgató úr, Major Jancsi, Margit néni, a falu egyik arca. Tekintély, pénz. Asztal derekán feszesen ülő szülei, szavakban, mozdulatokban üledett múlt, Novák Józsi, Nemes Lajos, akiknek félbemaradottságát sajnálja.

Szolgálni és segíteni. Várják. Hogyan?

„Szegénység kilábalói, tőlem reméltek csodákat? - kérdezte gondolatban Bandi. - Észreveszitek-e egyáltalán?”

István-apánk, Berci igazgató úr szintén vár.

„Ki tanítatott? Az állam - gondolták. - A mi kutyánk kölyke vagy, nem lehetsz háládatlan.”

Osztódik, mint az őszi mag. A fiatalok? Addig szeretik, míg el nem árulja őket. Erővel, ésszel győzi-e?

Szülei elnehezült kezét látta, elnehezült örömeiket. Avatására vett ünneplőjükben feszelegtek. Félrehúzta apja és pénzt tett zsebébe.

- Több tán az égvilágon sincsen. Előleg - nevetett agyonra füstölt, vastag hangján -, a Csillag jótékonykodott.

„Éget a pénz - gondolta Bandi. - Végkielégítés, kitesztés a szűkösebb világból. Nagyvonalú elbocsátás, mehetsz isten hírével, mi szükséged ránk, mindened van, velünk piszkolódj? Keserves segélykiáltás, józan ösztön. Akkor az új ruhának jobban örült, pedig megkésve vitték avatására, a nadrág hónaljig ért, szíjjal kötögette, a kabát ujjá félkönyékig. Hová tűnhetnek a régi örömök? Gyilkolásszuk naponta! Nem a szeretetükből lett áru, az életükből. Mi visz el tőlük bennünket, az idő? Megújulásaink?”

Rozika vígan látott. Vígsgát. Szülei mögötte álltak életében, ezután se hagyják, vállaltak vendéglátást, Fényesben a vacsora, mulatozás költségeit. Mások Bandi szüleinél. Apja kedvenc mondása: „Nem a szemétdombon szedtelek fel.” Nem is. István-apánk, Berci igazgató úr megtsiztelte őket, külön szerencse, könnyebb lesz, Bandit segítik. Aranyosak, igazán. Szegény anyja, takaríthat, munkás-paraszt találkozó ez.

Elteltek. Autókba ültek, a tanácsházához hajtottak, újra fordultak a kocsik. Hozták a fiatal párt. A házasságkötő teremben megilletődtek. Az asszonyok könnyel mosták arcukat, áztatgatták a vastag szőnyeget, örömet siratták, Majorné gyűrögette kezét, gyűrűtlen ujján fehérlett a szorítás.

Aláírták a nevüket. Kopasz Berci és István-apánk is. Nászinduló szólt. A virággal borított szőnyeg két oldalán úttörők sorakoztak, lejöttek a lépcsőkön, kíváncsiskodók villogtak, gratulálók a kezüket szorongatták, a fényképész: „Tessék mosolyogni, közelebb a menyasszonyhoz, köszönöm, kész.”

A Fényesben terített asztalok, virág, zene. A fenti részt foglalták el. Alul poharazgattak, köhögős Gulyás Imre, Jós Sándor, Bugyi Laci és néhány traktoros. A tánc, a nóta ideje tartott, megizzadtak, oldódott a hangulatuk, leugrálták a lakodalmi ebédet, az ünnepélyesség merevségét.

Pincérek vacsorát hordtak, birkapörköltet, rántott húst, savanyúságot, bor, sör, pezsgő az asztalon. Hangosan ettek. Mosoly rándult arcukon, hangjukat felszították, az öröm megnövelte őket. Aljasul törleszkedett az este, ritka arcával elkábította a silányabb napok emlékét.

Potornaiban hatalmasan áradt az ünnep, keserűségét elpergette, szeme fénylett, táncba hívta, akit csak érhetett, elkaphatott, megforgatta, kezét föl-földobálta, jókorát dobantgatott a parketten. Nyelte a söröket, fiatalabb éveinek erejét érezte, apadhatatlan hitét két karjában. Eltörpültek korábbi aggályai, kicsinylően pillantgatott István-apánkra, a kopasz Bercire.

„Ki az erősebb? - gondolta fitymálva -, telecsináltam jófarkú gyerekekkel a világot, micsoda kölykök, viszik valamire, ráncba szedik az efféléket, ellátják utódokkal a szocialista tábort. Hányszor elkaptam az asszonyt, este, reggel, istállóban vagy a házban, amikor megkívántam. Élveztem az életemet. Bercinek gyereke sincs, minek él az ilyen? Kutyát tart a lakásában? István-apánk kettőt kapart össze, nem a legjobban sikerültek, kevés ahhoz az elnöki tisztség. Nekem még megjön játszadozásra a kedvem.”

Potornainé eltörődött, megviselte az izgalom. Nem gondolt a tegnapokkal. Gyerekei szétrebbentek, saját életüket élik. Irigység, sértődöttség nincs benne, a szíve tiszta. Nem tudott többet elképzelni sorsáról. Bandinak jó, a többi se panaszkodhat, ami öröm gyerekeit éri, őt éri, kell ennél több? Anyának lenni mégse nehéz.

Bandi józanságát őrizgette, a legteljesebben sikerült minden, de már uralkodott a szesz, ettől féltette esküvőjét, apját nézegette, testvéreit, részeg örömmel ne piszkítsanak az életébe.

„Ha megúszom - gondolta -, világzám.”

Feketéket hordatott kannaszámra.

Rozika nem fogta fel a valóságot, nem is akarta. Mosolygóssá, szépségessé változott. Izzadt férfiarokon röpdösött, világgá tárgult a Fényes. Nem törődött mással.

Csendes búcsúval szökdöstek a vendégek, Berci igazgató úr, István-apánk. Bandi fellélegzett, a többi a családban marad. Major Jancsi hazakísérte Margit nénit, a Potornai gyerekek szétszéledtek, presszóba, kultúrba, ismerősökkel tértek vissza, Novák gyerekeivel, Bugyi

Lacival, Jós Sándorral. Zúgott a Fényes. Tömve volt. Vadul ittak, szünni nem akaró szomjúsággal. Major János fizette a számlát, mélyre nyúlt a zsebében.

- Ne menjen még, nászúram, most kezd kedvem lenni - kiáltotta Potornai borosan. - Tán kiiszom a vagyonából?

- Vár a munka.

- Várjon. Nincs már kinek gyűjtsön!

- Segítek rendet tenni. Érezzék csak jól magukat!

Potornaiék maradtak. Az asztalt leszedték a pincérek, italból bőven maradt, a fiúk táncba ugráltak, a lányokat felkérték, hevülten értek vissza, fenéig itták a poharakat. Idegenek ültek már közöttük, némelyiket hívták, többüket az ital csábította. Potornai elemében volt.

- Megenném a világot, kihörpinteném a tengert. Cigányok! Nótát! - verte össze tenyerét taktusra.

Bandi érezte terhét. Rengeteget tudott enni, Majoréknál jól főztek, kiadósan, tisztán, szégyellte, hogy annyit szed. Örökség.

„Úristen, miket hordozok magamban?” - gondolta.

- Menjünk - súgta Rozika -, szeretnék már otthon lenni.

Férjét még kötötte a családja. Maradtak. Hangulatosan játszott a zenekar.

- Térdre, morék, úgy kísérjete - ordította Potornai -, tán süketek vagytok? - kezébe kapott egy szódásüveget és rájuk emelte.

Potornai Zsuzsa unta. Az este elveszítette jellegét, duhaj mulatozássá alacsonyodott. Sértette. A férfiak tartástalanul, báván vigyorogtak.

- Gyere, Novák - parancsolta -, kukorékolnak a kakasok.

Rozika ráncigálta férje karját, sürgette, torkig volt az egésszel. Gyorsan veszített értékéből, csillogásából ragyogó esküvőjük.

- Csak ennyit jelentek? - felpattant és indult. - Hazatalálok egyedül is.

- Vigyed, kedves, vigyázok én a részekre - mondta anyósa készségesen, megsimította legidősebb fia arcát -, nagyobb örömet letek egymásban.

A langyos éjszakában a határ szaga érződött, felszántott földek édeskés üzenete.

- Szép kis családod van - duzzogott az új asszony.

- Volt. Elveszítettem.

- Le se vakarhatod.

Bandi szomorkodott és örült.

Osztályfőnök volt a hetedikben, oda járt István-apánk lánya, Nemes Lajos fia, lánya a nyolcadikba, a Péteri fiával. Figyelte őket.

Magyarból István-apánk lányának középest adott. Beírta az ellenőrzőjébe. Durcásan rándult a lány arca. Nem értette, az ellenőrzőben jó jegyek, értelmi képességei közepesek. Kedvelte a fruskát, életrevalónak látszott, jószívűnek. Ruhái a legjobb anyagból készültek, arany karóráat hordott, vastagra vágott szalámikat hozott tízóaira és elosztogatta.

Elengedte az osztályt. A kapun kívül szétszórt papírt látott. Bandi lehajolt, felvette: iskolai ellenőrző darabjai. Mintha arcul ütötték volna, megismerte közepes osztályzatát. Össze-
gyűjtötte a könyvecske roncsait.

„Várj csak, kisasszony” - gondolta.

- Hozd ki az ellenőrzőt - mondta másnap.

- Otthon felejtettem.

- Eredj érte.

- Igenis.

Utolsó órára érkezett vissza. Ártatlant játszott tovább.

- Nincsenek otthon - mondta Márta és el se pirult -, nem tudtam bemenni.

- Ez kié?

- Enyém, elhagytam biztosan. Kiszóródott.

- Miért szakítottad el?

Vállát rándította. Szégyellte, de nem mentegette a bűnösségét.

- Jó hecc, igaz? Szépen összeragasztgatod és aláírva lássam! Megértetted?

- Igen.

Este tévéztek. Major János vendéget hozott, István-apánkat. Borral kínálták, Majorné gyulaival, Rozika feketét főzött.

„Mi az, tisztelt gyülekezet - gondolta a tanár -, nyalizunk?”

- Berendezkedtetek? Kíváncsi vagyok. Másért is jöttem - nézett Bandira az elnök -, Rozika mihez kezd?

- Nem döntöttünk.

- Siessetek, amíg gyerek nincs az útban.

Rozika paprikapirosan kiszaladt. Terhet hordott.

- Nem baj - mondta István-apánk. - Az irodában helye van bármikor.

Kezet fogtak. Apósával együtt kísért ki István-apánkat.

„Most véletlenül eszébe jut a kislánya” - gondolta a tanár.

- Kicsit ráijesztettél Mártikámra, panaszkodott szegény - mondta a tévészelnök -, úgy elbúsult miatta.

„Nem vagy hatökör - gondolta István-apánk -, ebből érthetsz eleget.”

- Szigorúan fogom, a saját érdekében - tárta szét kezét a pedagógus.

„Ehhez is pofa kell, puhányom” - gondolta Bandi.

- Csakis az ő érdekében.

Rozika visszajött a konyhába, megkívánta a gyuláit. A tűzhelyen lábasban bableves rotyogott. Major János abból szedett.

- Szerencsétek van - mondta boldogan az anyjuk -, gyerek áll a házhoz, pénz is.

- Idegen előtt - szabadkozott a fiatalasszony -, holnap fűjják.
 - Násznagyotok. Amúgy is megtudná. Jószívű irántatok, biztos állást kínál - oldódott derűsebbé Majorné arca -, havi fixet.
 - Amíg hozzám jár a lánya. És kitűnő lesz.
 - Mi bajod? Jó tanuló, hallanád, hogy dicséri az apja fűnek-fának - mondta apósa és félretolta a tányért -, orvost csinál belőle.
 - Közepest kapott tőlem.
 - Lerontod a jegyét? - csapta össze félelmében Majorné a kezét, és a kövé merevedett fájdalom ismét megjelent arcán.
 - Ezt érdemelte, nem többet, nem kevesebbet - mondta Bandi.
 - Nehéz eldönteni, ki mit érdemel - szólt Major János és felkelt az asztaltól. - Tévedhet itt mindenki.
 - Ellenőrző könyvét szétszaggatta.
 - Fejét veszed, hiszen még gyerek! Magadra haragítanád István-apánkat - töprengett Majorné -, mégse való az.
 - „Magát se az eszéért szeretem” - gondolta Bandi.
 - Igazságban nevelem őket. Ha becsapom az osztályt, ki hisz többé nekem? - kérdezte élesen a tanár.
 - Istennek isten a barátja. Berci igazgató úr úgy nyalja, mintha cukor lenne - húzta félre a vállát Rozika.
 - Rájuk tartozik.
 - Legyen eszed, fiam, szegény embernek szegény a szerencséje, jaj, ha elszalajtod - mondta a tört asszony és idegességében a kendőjét babrálta -, bizony nagy bajod.
 - Tanár vagyok, nem üzletember. A feleségemet se árulom.
 - Jól fontold meg - mondta határozottan apósa, felemelte mutatóujját -, és ahhoz tartsd magad.
 - Megszülöm a gyereket, aztán megyek munkába - mondta Rozika. Szeme sűrűn lecsukódott.
- Bandit felkavarta az este. Világmegváltásról szó sincs, mégis talán ezen múlik a jövője. Próba, választóvíz. Nem szégyenkezhetsz.
- István-apánk lánya feltűnően rendesen viselkedett. Mutatta az ellenőrzőjét, gondosan ragasztotta, aláíratta.
- Te csináltad?
 - Igen.
 - Máskor ne történjen ilyen, megértetted?
 - Igen.
- Potornai Zsuzsa megtanult vezetni. Autóskesztyűt vásárolt, a Csillag irodájába kocsin járt. Porolt a Főtéren, az együgyű Veréb utánafordult.
- Ágyban kerested? Tőlem mást kaphatnál.

Zsuzsa Bandiékhoz ment, a Kurácsi mamát játszotta a városi színház, szaladjanak el hármában. Örömmel fogadták. Kezdő pedagógusfizetés, beosztás, filléres takarékoság, Majoréknak köszönhatték létüket, ingyen lakás, ingyen koszt, rakosgatták pénzecskéjüket, a gyereket csupaszon ne várják, nem jártak sehová, a Fényes nem érdekelte őket, mozi helyett televízióztak, Bandi idejét elrabolta az iskola, Rozikáét a terhesség, kaptak az ajánlaton.

Zsuzsa biztosan vezetett. A presszóban feketét ittak, nyüzsgött a város.

- Jó lehet itt lakni - mondta Rozika és sóhajtott -, elegancia, szórakozás.
- Ahol a kenyér, ott a szekér. A Csillagban szépen keresek, bolond volnék városba kívánczni. Unatkozok? Vágtatok ide.
- Nem mindenkinek megy olyan jól - szólt Bandi.
- Ha megalszik a tej a szájában, mint neked is.
- Dolgozom, dicsérik a munkámat.
- Az ingyen van. Lényeg a pénz, nem a szocialista munka - dohogott Rozika.
- Szellemi tevékenységnek nincs rangja, értéke. A miénknek legalábbis.
- Tévedsz. Nézz szét, egyesek degeszre keresik magukat - érvelt Zsuzsa.
- Élelmесek, a jég hátán is megpocakosodnak.
- Hizlalással?
- Kapcsolataikkal. Berci igazgató úr megismerné István-apánkat az utcán? A hülye fiának jó bizonyítványt adott, hízott kacsa, hízott liba, miegymás vándorolt azonnal.
- Abból nem gazdul meg.
- A szülői lélek naiv, jobban izgatja a bizonyítvány, mint a gyereket. Udvarol érte, megalázkodik, névnap, anyák napja, pedagógusnap, iskolai ünnepség, bankett, szülői értekezlet, csokor virág, csokoládé és jókívánságok. Kezdetben. Később szemérmertlenebbül. Szülői munkaközösség tagja vagyok, Józsikát napközibe adtam, mit válaszoltak? Nincs hely. Megértettem, borítékba csúsztattam a százasokat, lett. Szorítottak. Szeretem a jó szívüket.
- A tanítók hullarablók? Fejlik a népet? - háborgott Bandi. - Éssen vagy?
- Butaságot beszélsz. Elfogadják az ajándékokat, helyes. Borra való-ország vagyunk. Használd a fejed, falun élsz, nem a mennyekben, nem avult brosurákban. Diploma, pénz, jólét, ez a sikk.
- Nem tanultam gazdálkodni, nővérkém. A legértékesebb anyagot bízták rám, a jövőt. Szemétdombot csináljak magam körül?
- Kegydíjból mégsem tarthatod a családot.
- Rozika segít.
- Ne hidd! Jobban félted annál, hogy dolgozni engedd. Ott mutogatják ám, aki fekszik, kap is.
- Magadból ítélsz? Nem mindenkinek azon az esze.
- Piros lámpát akaszthattok a munkahelyekre. A szerelem pénzbe kerül vagy másba. Ingyen még a paradicsomban sem mérték. Ágyékával, nyelvével, csalásaival keresi kenyerét tömérdek ember, elkurvul. Én azzal fekszem, aki tetszik, tisztességes szemlélet. Az uram nem férfi, tehetetlen fajankó.

- Nő a fiad, szégyenkezel.

- Nem a te dolgod. Tisztességben nagyon nehéz élni, hősöknek való. Neked se sikerül. Mutass egyetlen embert a Csillagban, igazmondót, becsületeset, akihez semmi gyalázkodás, piszok nem fér, megalkuvás, meg ilyenek. Nincs. Válogatni meg értelmetlen, kis tisztesség, nagy disznóság.

- Befejeztétek? - kérdezte Rozika hideg előkelőséggel. - Ideje elfoglalni a helyünket.

- Azt magyarázom, de nem érti. Még nem ettetek a tiltott gyümölcsből.

- Micsoda ész - gúnyolódott Bandi -, kanalizni lehetne.

Pazar előadást láttak. Életükben nyikorogtak a kordé kerekei.

- Kell pénz, Zsuzsa? Magadra ismertél? - mosolygott fölényesen a tanár.

- A színpad nem élet. Az egyszemélyes vígjátékot szeretem, saját rendezésemet.

Békességbe borult a határ, elhagyatottságba, fájdalomba. Reflektorok verték hosszan előre az utat, kétoldalt az árokperti fákat. Szántó traktorok pislogtak, lámpájuk fénye gyengén csapódott, fáradt szentjánosbogárként. A megviselt földeken kukoricaszárak sorakoztak. Riadt szemek parázslottak a nagyra nőtt fűből, a burjánzó útmenti gazból, macskák elnyújtott teste, keresztbe futó nyulak, felvert falusi fények hulltak a kocsira.

- Ilyenkor szeretek utazni - mondta Novákné Potornai Zsuzsa. - Magamra vagyok utalva. Tiszta képlet, nincs ámtás, az ember addig kell, amíg adni tud. Önmagának is.

Megérkeztek.

Margit néni meghalt, Majorné feketét öltött, siratgatta. A ház mozgásba jött, élénk mozdulatai sértették a kegyeletet. Potornai Bandi közömbös maradt, kétszer látta életében, rokon, rokon. Sorolták a megboldogult jó tulajdonságait, a halottas háznál már civakodtak.

- Emlékszem a kazettájára, mennyi arany lehet abban? - kérdezte a vénlegény Major Jancsi. - Özön.

- Minket illet, az örököseit. A gyűrűmet megtalálom.

- Felélte, amije volt, a ház sem az övé, az ékszereit meg eladogatta - mondta Rozika, amikor észrevette a régi kapzsiság maradványait. - Itt nem gazdulnak meg.

- A kazettát megtaláljuk.

Keresték. Felforgattak mindent, tűvé tették a házat. Föld nyelte el? Fokozódott az izgalmaik.

- Amikor esküvőre hívtam, láttam - mondta Majorné -, a konyhából kereste elő.

- A föld alól is előkerítem - szökött Major János. - Felásom az udvart.

- Vacak kis ládikáért gőzölögnek? - rökönyödött meg Bandi. - Nevetséges.

- Vagyon van abban, kincsek. Kocsit veszek, ha megtalálom.

„Ha annyira akarná a kocsit, megvehetné - gondolta a tanár -, telik miből.”

Sikerült, a kemencéből kaparta elő, ruhával törölgette Major János, nem engedte markából a nehéz vaskazettát.

- Tele van - ordította -, lesz itt ünnepség, hét határra szóló!

Köréje gyűltek, kíváncsiskodtak, látni akarták mielőbb az ékszereket, szétkapkodni, elosztani.

- Nyisd már! - türelmetlenkedett a felesége.

A zár nem engedett, szétfeszíteni sem lehetett. Fűrészket kerestek. Ráncigálták, húzták, vonták, feszítették, fűrészelték. Kisebb vaskazettát találtak belül.

Kínlódtak, verejtékeztek, sokáig birkóztak a kazettával, azt is szétfeszítették. Újabbat vettek észre. Az öröm lobbant Major Jancsi arcán.

- Hármaskoporsóban, mint Attila király - ámult el -, furfangos bestia volt ez.

Újra munkálkodtak, dühösen és megcsappant reményekkel fűrészelték. Sárgálló, összehajtogatott papír hullott belőle a földre.

- Végrendelet - mondta kidüllesztett mellel Major János. - Kire mit hagyott?

Bandi vette kezébe, olvasni akarta.

- Tízéves villanyszáma - mutatta és a hasához kapott. Hördülések hallatszottak. Rozika kuncogott.

„Ez aztán az ingyen cirkusz” - gondolta a tanár.

- A vén kurva, megint átrázott - kapott dührohamot Majorné -, a műlisztet is velünk etette meg, haló porában se legyék nyugta.

- Indulhatunk a temetőbe.

Margit néni senki nem gyászolta, magának élt, magának halt. A fuvaros késett. Major János fogadta, olcsóbban a temetkezési vállalatnál. Botránnyosan múlt az idő, a pap türelmetlenül nézegette az óráját. Jancsi kocsival szaladt a fuvarosért.

- Tökrészeg a disznó, a Fényesben fetreng - mondta megérkeztekor -, többet keres, mint a királyok. Szóltam a temetkezési vállalatnak.

Lovak trappoltak a gyász kocsi. Rohamléptekkel vágta a temetőnek. A sírgödörnél két sírásó támaszkodott.

Nyúlfarknyi búcsúztatás volt. Sötétedett. Lassan hullott a rög, a fogadott sírásókon kívül senki nem húzott rá kapa földet.

„Hová kerültem, isten? - viszolygott Bandi. - Felírogatják, hány dekát eszem?”

A Major-házban elromlott a vízcsap, csepegett, idegesített, Bandi nem nyúlt hozzá. Apósa küldött szerelőt a Csillagból, a fürge Bendő Bélát. Jól dolgozott.

- Van munkája? - érdeklődött rögtön a tanár.

- Akad szerencsére. Négy helyre hívtak az utcában, igyekszem vele, hogy visszaérjek a térszbe, mielőtt a munkaidőm lejár.

- A zsebpénz összejön? Havonta mennyit keres?

- Öt-hatezret.

- Négyszerese az enyémnek. Maga érti?

- Érti - mondta a jókezü lakatos, kulcsot keresgért a feketére zsírosodott táskájában -, miért ne érteném?

- Fél életem a tanulásra ment, annyit se keresek, mint egy segéd munkás. Miért?

- Esőkor ne álljon a csurgásba - mondta Bendő Béla és ötven forintot kért. Fél óráig bíbelődött a csappal, munkaidejében. Bandinak naponta járt annyi, s vegetálásra alig futotta.

Megfagytak az utak, füstszínű lett az arcuk. A tél megszívta a földeket, kifehéredett a homok, a dércsípte reggeleken friss színű volt a határ, mint falusi házak meszeléskor.

Bandi szerette szakmáját, elmerült a munkájában, részletesen emlékezett epizódokra, feleletekre, családlátogatásokra. Szigorúan bíralt, akart.

Gátlásai megkövesedtek. Hideg maradt a tantestületben, névnapi bulikból hiányzott, ellógott, társaságba nem járt. Nem hívták. Néha irigyelte hajtósabb kollégáit, akik tökéletes helyezkedéssel, bájosolyyokkal, merő kollegiális szívességekkel élve fényesebben ragyogtak, kedvezményekhez jutottak. Hasonló szituációban alkalmazkodóan viselkedett, később utálkozott önmagán és a törtetőkön. Megbízható, sokat vállaló tanerőként kezelték, jó képességűként, de jutalmazásoknál, fizetésemeléseknél egészen más szempontok érvényesültek.

„Bercikém, játszhatod a bazári majmot, a te fejed is tőklámpa - gondolt haraggal dirijére, aki szavalatokat komponált az egészséges kollektíváról, pénzosztásnál pedig a kaparókat segítette. - Nyali-díj, micsoda ötlet, kár, hogy még nem adtak érte emlékérmét.”

Felügyelt a folyosón utolsó szünetben. Párttaggyűlés a tanáriban, kollégái ruháskosarakban hordták a söröket, szendvicseket, kávé.

- Mi lesz? Munkaebéd? - kíváncsiskodott, de nem kapott választ. - Süketek vagytok, nem halljátok?

Bentről nevetgélés szűrődött. Másnap sugdolódzott a tantestület, hölgyek továbbították a hadititkot.

Családlátogatását Péteriéknél kezdte. A szép házban rend, tisztaság. Elöntötték az emlékek, látta Jutkát feküdni a cselédházak előtt, a mosolytalan Péteriné naponként a kőkrisztushoz szaladt, vasárnap a kápolnához, áhítattal és ragaszkodással imádkozott. Reménységgel.

Potornai Bandit nyugalom fogadta. A családfő komolyságával kitűnt a cselédháziak közül, de erejét elszívta a fojtott bánat, a visszahúzóadás. Tisztességesen berendezett lakás, szolid bútorok, háztartási felszerelések, a szobában fekete keretben Jutka fényképe. Almaillat a levegőben. Székkel kínálták, zavarban voltak. Bandi is.

- Főzhetek feketét, tanár úr? - kérdezte sírós hangon Péteriné és már ugrott is -, finom, erős lesz.

- Köszönöm szépen, elfogadom.

„Szomorú hangja van még mindig” - gondolta Bandi. Kicsit csodálkozott: Péteriék kávéznának? Itallal nem élnek, káros szenvedélyük nincs.

- Karcsi, szaladj a boltba, hozzá tíz deka kávé, egy üveg bort - hallotta kintről.

Égett az arca.

„Mégsem kellett volna elfogadnom - gondolta -, problémát csinállok, amikor segíteni jöttem. A gyerekük érdekében.”

- Tanár úr még nem járt nálunk. Örülünk, hogy megtisztelte a házunkat - mondta Péteri -, annak is, hogy a magunkfajtából ilyen ember lehet. Büszke vagyok.

Bandinak jólesett az elismerés, akár apja mondta volna. Tiszta poharak kerültek az asztalra, szifon. A házigazda bort bontott.

- Nehéz volt? - kérdezte.

- Nagyon.

- Ettől féltem a fiamat.
- Neki könnyebb lesz - mondta a fiatal tanár.
- Mindenért szenvedni, küzdeni kell. Ne a legtöbbet válassza!
- Több az öröme is.
- Nem hiszem, egy szájjal születünk a világra, azzal is halunk.

Kávéztak, a fekete hajú Péteriné is. Karcsi szakkörbe ment. A bort kíméletesen szopogatták.

- Minek szánnák?
- Szerelőnek - szólt a tehenész -, kapós szakma.
- Egyetemre juthatna, mérnöknek, tanárnak.
- Nincs annyi igényünk. Neki se.
- Nem akarják taníttatni? - kérdezte Bandi és csak most kezdte érteni a szülői szándék komolyságát. - Úgyse hagyom.
- Ne szakadjon el tőlünk, itthon maradjon. A ház az övé lesz, jobban él tanítóknál, mérnököknél - mondta a tehenész. - Számoljon, tanár úr, tanulna kilenc esztendeig, vagyonba kerülne. És miért? A keresetért? Jó szakember zsebébe gyűri a tanári kart. Fölöslegesen nem szenvedtetem.
- Akkor rám miért büszke? - vörösödött el a cselédházi diplomás.
- Első volt, megmutatta, hogy nem vagyunk hitványak, a maga erejéből küzdött.
- A javát akarom, igazán elhihetik. Holnap nem élhet meg iskolázatlanul. Mire vihetne, okosodjon, vezessen!
- A többiek hátán szántson? Jutkát elvette az isten, Karcsit nem adom. Sem a pártnak, sem a kormánynak - fakadt szomorúságra Péteriné. - Az iskola eltávolítja tőlünk, ellenünk fordítja.
- A tanulás jobbulás - kardoskodott Bandi.

„Gyakran vendégük leszek - gondolta -, amíg nem hajlanak.”

- Oda már a mi beteg madarunk, elszólította az isten - törölgette könnyeit az alacsony Péteriné, szinte eltört a fájdalomtól -, örökre.

Bandi előtt lepergett Péteriek tragédiája.

Este szomorú híre érkeztek. A földekről jöttek, szürkén a portól, éhesen. Jutka meghalt.

- Istenem, mit vétettem ellened, hogy ennyire büntetsz? - sírdogált a töpörödött asszony -, nyomorék kellett neked? Elirigyelted?

A fiókok aljáról fekete szalagot szedett elő, megfakult kép csüngött a falon bekeretezve, arra erősítette.

- Éjszaka indul vonat - mondta a tehenész vontatottan és a tenyerébe temette arcát.

- Az jó.

Péter elintézte a legszükségesebbeket, elment Nemes Lajoshoz, pénzt kért kölcsön. Mire hazaért, meleg vizet talált, vacsorát az asztalon. Eltolta.

- Karcsi? - nézett szét a szobában -, hová lett?

- Szomszédba vittem, ott meglesz.

Megmosakodtak. Fekete ünneplőt vettek, Péteriné szatyrába kenyeret, kolbászt, szalonnát tett, és üveg vizet.

A városban eltörődötteen lépegettek, ijedten pillantgattak a villamosmegállóknál. Lerítt falusiasságuk.

Jutkát megmutatták, csont és bőr volt a fekete koporsóban. A sírnál elbúcsúztak. Ketten temettek.

Dübörgött velük vissza a vonat.

- Sem az élete, sem a temetése nem sikerült szegénynek - mondta vörösre dörzsölt szemmel Péteriné. - Mennyit folyt a füle! Agyhártyagyulladás, kíméletlen betegség még felnőttek is. Ártatlanul szenvedtette az isten, engem büntethetett volna helyette, leszakította a virágom.

- Szaros kenyér az élet, de megadással harapjuk - dünnyögte férje, aki merőn bámult ki az ablakon.

A fekete szemű Péteriné fekete ruhát hordott. Reggel megébredt, kinyitotta szemét, imádkozott. Este is. Templomba nem járt. Össze se kulcsolta kezét, de imádkozott, ahogy éppen az esze diktálta. A szomszédban kopott, borító nélküli biblia kallódott a lomok között. Elkérte. Többet jelentett kenyérnél, vele aludt, vele ébredt.

Néha lázadozott.

„Miért nem segítesz, uram, annyit vétettem ellened? A lányomat nyomorékká tetted, szenvedtetted ártatlanul, minek a ház ilyen áron? A halállal üzentél, amit elnyerünk valahányan - gondolta. - Hozzad szólok, könyörgök, parancsolataid szerint élek, sohasem hivalkodtam, az életemben mégsem örülhettem. A mosolyt lefonnyasztottad rólam. Ez a megváltásod, uram? Tudsz még büntetni? Olyan nagy öröm az élet, gürcölök látástól vakulásig, és mire jutok? Fekete, sötét szomorúságomra.”

A fekete ruhás Péteriné istenhez való ragaszkodását nem kürtölte világgá, takargatta, féltette, önmagáénak érezte. A vallást önmagáért szerette. Furcsa, egyedüli kapcsolata alakult az istennel, mindenkitől és mindentől független, napjában többször imádkozott, amikor éppen szükségét érezte, kapálás, főzés közben, kitalált szövegeket mondott és boldog volt.

Jól éltek. Férje rossz szót se szólhatott, ragyogott a házuk, televízióra, rádióra, mosógépre futotta, jószágokat tartottak, hajnaltól estig hajtottak. Csak fekete ruhát hordott, feketét vásárolt, fájdalmit méltósággal viselte. Elnevezték fekete-Péterinének.

Nemes Lajosékat is örömmel kereste Bandi. A párt megfoghatatlan, idegen hivatalnak tűnt előtte, különböző emberekből, hibákból, erényekből állt össze, nem irigyelte őket, nem kíváncsi volt közük. Őrizte függetlenségét. Nem akarta észrevenni, hogy egész élete csupa függőség, kisebb-nagyobb kiszolgáltatottság, csigahéjába húzódott, elhatárolta magát mindenkitől.

Nemes Lajoshoz vonzódott. Mióta ismerte, egyformán közvetlennek találta, tehenéskorában, párttitkároskodása idején. Az emberek akkor keresték, amikor kértek tőle. Természetesnek vette. A cselédháziak állandóan macerálták.

- Bolond vagy, Lajos. Mit ártod magad a politikába? - legyintett Potornai. - Ravasz embereknek való. Mit adnak a párttal? Tán házat kapsz, hogy odavagy érte?

Amikor meglátta, hogy ugyanúgy kínlódik a faluszéli házában, mint korábban a majorban, nevetett és újra hangoskodott.

- Vitorlájukba fogod a szelet, és megbecsülnek? Ennyit érnek a kommunisták? Hol a tehetőséged, mit remélsz a pártodtól? Addig kellesz, míg a szemetet kihányod, után hoznak másikat. Ökölled törölöd a szemed.

Ha baj érte őket, előleg kellett, segítség, rögtön Nemes Lajoshoz szaladtak, intézkedjék. Megköszönni legtöbbször elfelejtették.

Bandi olyannak látta, mint gyerekkorában. Pedig az évek sok keserűséget tömörítettek a párttitkárnak, egyre idegesebben ette, koptatta szervezetét. Befelé szenvedett, jámbor csendessége veszedelmes kórokat növesztett. Idegesen, kapkodva kereste cigarettáját, barna szeme tisztán fénylett, sűrű, barna hajába fehér csíkok keveredtek, de ovális, sötét bőrű arca megnyerő maradt.

A tanár otthon érezte magát.

- Ül le, fiam. Hogy élsz?

- Kínlódgatok. Az én sorsom egy nagy kínlódás.

- Az a fontos, egész életed abban telik, majd meglátod - veregette vállon Nemes Lajos.

- Belefáradok.

- Nem adják azt ingyen, szenvedni kell érte, dolgozni. Aki kolompot kötött, rázza.

- Úgyse hallják - túrt a hajába a tanár -, süketnek tettetik magukat.

- Emésztgetik, az tart ítéletnapig.

- A gyerekek érdekében jöttem. Továbbtanulnak?

- Amíg szusz lesz bennük, meg amíg bírom. Helyükbe érkezett a gimnázium, beterelem őket. Az ész bajjal jár, de az se jó, ha nincsen - göcögött a párttitkár.

Nemesné asztalt terített, disznótorost melegített. Bandi figyelte. Emlékeiből kihullott az asszony, aki a családjának élt, háztájiban hízókat, libákat, kacsákat, tyúkokat tartott, annyi haszonnal, mint az ura fizetése. Egyszerűen laktak, öltözködtek. Vendégeket nem hívtak, társaságba ritkán jártak, a gyerekek növekedése mutatta az idő múlását. A családi észrevétlenségben húzódott meg Nemesné szilárd, megbízható alapként.

Fűszerezett, csípős kolbászt, laktató rizses hurkát, zsírban úszó káposztás húst ettek, a hatalmas, fehér kenyérből lapátnyi szeleteket. Jó étvágyal örültek az ételnek.

- Örülök, hogy megtiszteltél.

- Ilyen szöveggel Lajos bátyám zavarba hoz.

- A kölykeimet fogjad szigorúan, fussanak, ha erejükből telik.

Disznótorok idejét hozta a tél. Majorék vágtak, Jani hajnalban hazacsörtetett. Hárman dolgozták fel a hízót. Asszonyok serénykedtek, főzték, sütötték az ételeket, erős szag uralta a konyhát. A munka és az öröm kitelt a családból. Vacsorára senkit se hívtak. A kóstolót Potornaiékhoz Bandi vitte.

Aztán Potornaiék perzseltek. Meghívták a fiatalokat, Rozika hányingerre, szédülésre panaszkodott, otthon maradt. Bandi kerékpáron tette meg az utat. Hó nem esett, fekete ünnepek lettek. Testvérei is szállingóztak, megtelt a ház, ricsaj költözött falai közé. Előzőleg hízókat adtak el, húszezer forintot öblös, kopott pénztárcájába dugott Potornainé, a sifon polcára, az ingek alá tette. Hordó bort tölt a Csillag pincéjéből, paprikát, sót, borsot és öt kenyeret az ABC-áruházból hozott.

Két számár nagyságú hízót vágtak, Novák segített, a gyerekek kapkodták a munkát, Bandi kiszolgált. Anyja fazékban bort forralt, borsot, csípős paprikát, fahéjat dobott bele, az erős, kaparó méreg fortyogott.

- Vigyed, kisfiam. Vigyázz, berúgnak, kés van náluk.

Piros pettyes csuporban mérte. Mártogatta a bögrét a meleg borban, párolgott a hidegben, sorban testvérei kezébe nyomta. Elfogyott hamarjában öt liter.

- Tanár úr, kóstolja meg a fülit - szólt Novák. Lenyisszantott jókorát, megsózta és nyújtotta -, csak a sajtba is maradjon.

- Drága bátyám, maradt a piából?

Hatalmasan beszéltek az életüket, epizódokat kanyarítottak, színezték veszettül, újra élvezték. Potornai Béla hippiskedett, vállán csüngött zsíros sörénye, göndörítve, mint a birka szőre. Galerival járt. Munkahelyét sohasem tudták, mire megjegyzték, máshová hurcolkodott. Otthon fitymálta a farmernadrágosokat, méltóságteljesen viselte ápolatlan, torzonborz külsejét. Valahányszor megjött, koszos sportszatyrából dűtötte a bűzlő szennyését, napokig aludt a konyhából becipelt pricesén. Bolhákat fogdosott és vakaródzott. Mosakodott. Potornainé szó nélkül áztatta szennyését, szárította, vasalta, szépen egymásra hajtogatta, táskába tette, másik rekeszébe húst, szalonnát, kolbászt, mikor mit rakhatott.

Hippi-mese.

„A vonaton bigére utaztam. Frankó csaj pipiskedett a fülkében, egyedül. Hajtottam a mámort neki, szövegelt, és a végében kettyintettünk.”

Tátott szájjal hallgatták.

- Micsoda fiatalság - mondta az apja -, utazás közben gyereket csináltok.

- Nincs klapci, tablettákat zabálnak a bigék.

- Attól biztosan nincs? - kérdezte tágra meredt szemmel Novák. - Nekünk mégse árulták.

- Az őskorban éltek - vakarta loboncát a hippi -, vagy még korábban.

- Miben?

- Amikor ősemberek születtek.

Konyhába hordták a szétdarabolt húsokat. A villanytűzhelyen barna lábasban, hagymás vér feketedett, a tepsiben karikapecsenye rotyogott, asztalon púposodott a szeletelt kenyérhalmaz. A frissen sült hús szaga étvágyat gerjesztett.

- Vályúhoz - kiáltotta Potornai, akit könnyen megfogott az ital és az öröm. - Addig nem kelünk fel, amíg ennivaló lesz előttünk.

Csodálatosan ettek. Erős fogakkal tépték a friss pecsenyét, nagyokat haraptak a kenyérből, az édeskés vér elomlott szájukban, zsír csillogott az állukon. Potornainé mosolyogva vigyázta, mindőjüknek legyen elegendő.

- Megérjük, hogy újra együtt leszünk? - kérdezte.

- Belefárad. Csutakolhat utánunk - mondta tele szájjal Potornai Pista.

- Az anya sohasem fárad. Inkább felbukik, ha már nem bírja.

- Arra korán van - mondta a házigazda. - Mindegyikötök házasságban akarom látni, unokákkal.

- Lesz itt annyi gyerek, új Csillagot alakíthat.

Piros pettyes kancsóban hozták a sárga nedűt, vizespohárba, bögrébe, befőttes üvegbe dűtötték.

- Itassuk a pocákat - nevetett Novák és felhörpintette az erős bort -, ne szomjazzanak!

Megittatták. Kolbászt, hurkát töltöttek, szalonnát sóztak, ágy alól húzták a sózóteknőt, az oldalszalonnákat egymásra dobálták. Zsuzsa érkezett, az ajtó közelében fékezett, csinosan öltözve lépett közéjük, kezéről kesztyűjét cibálta.

- Megjöttél, szépségem? Isten az anyám, ha nem a nővérem lennél, meghúznalak - nevetett a család hippije. - Jó vagy nálam.

- Eredj, rusnya jószág, koszos disznó. Százból se adnék.

- Teljes a harmónia - mondta Bandi -, ezt szeretem.

- Tanárkám, a Rozika szoknyája kihül. Bűdösek vagyunk neki? - évődött azonnal Zsuzsa és illegette magát sógornőjét utánózva. - Nagy ívben kerüli a hajlékunkat.

- Szédül, nehezen viseli a terhét.

- Nekem nem adod be, tölünk szédül. A diplomád jó, nem a rokonságod - vetkezett nővére előttük, háziruhába bújt -, erre mérget vehetsz.

Ettek és ittak. Hangoskodtak. Tetőzött a jókedv, tartott a borból. Ismert nótákat énekeltek, az asszonyok Novákékhoz húzódtak, ruhástól dőltek ágyra, kanapéra, gyerekek mellé. Elszenderedtek. Részeg álmuk volt.

Zsuzsa megrugdosta Bandi lábát, szemével intett, udvarra surrantak. Anyjuk meglátta, utánuk sietett, kóstolókat adott. Novák Józsi begyújtotta a motort, indultak.

- Pihenjen már, minek gürcöl, mit akar még? - kérdezte anyját Bandi és búcsúzásul megcsókolta.

- Tíz ujjam van, bármelyiket harapom, egyformán fáj - mondta elgondolkodó arccal az öregasszony, és a két fájdalmas vonás elmélyült szája szögletén, még az éjszakai világításban is jól kivehetően. - Az én szoknyám mindötöket eltakar.

Bandi józanul, megkönnyebbülten ült a kocsiban. Otthon állandóan vigyázott, meg ne sértse testvéreit, galibát ne csináljon, mert még azt mondanák: a tanár úrnak bűdösek vagyunk. Helyeselt, tréfálkozott, az ideális testvér szerepében tetszelgett. Szerette, de távol tartotta őket, jó volt velük, melegedett a szíve, örült, a család elérzékenyítette. Rosszallotta a mértéktelen ivást, a hiábavaló, okatlan kicsapongást, a trehányságot.

„Anyámat sajnálom, le se fekszik, tisztogathat, készítheti a reggeli lakomát” - gondolta.

Zsuzsával értette meg legjobban magát. Szurkálták, macerálták egymást, de mély cinkossággal, titkolt testvéri összetartással. Kezdte megérteni életszemléletét.

- Pihenj, tanár úr. Szilveszterkor együtt mulatunk, meghívtak István-apánkék - mosolygott asszonynővére.

- Rozikával megbeszélem.

- Fölösleges, örülni fog. Ha tévedek, köpjél szemközt.

Nem tévedett.

Potornaiék másnap folytatták a disznótorozást. Rengeteg káposztás hús, hurka, kolbász fogyott, a hideg bort nyakalták. Az öregek hajnalban ellátták a jószágokat, a fiatalok ébredés után rendet tettek, asztalt terítettek, készítették az ennivalót. Teletömték a pucort, a hordó mélyéről bort szívtak a pettyes kancsóba, iszogatták. Az idő sürgetett, Potornainé jókora csomagokat készített, táskákat, szatyrokat töltött meg gyerekeinek. Ruhájukat kefélt, cipőjüket tisztította.

Ebédre orjalevest főzött, káposztás húst. A homoki bor fogyott asztalukról, jókedvvel voltak. Novákék velük. Alig értek a szolgálati lakásban.

Az öregekben csendesedett az öröm, utolsó perceihez közeledett a lakomájuk. Az elpusztított húshegyek emlékeit elnyomta a sürgető búcsúzás riadalma. Nehezültek a percek. Úgy történt, mint évek óta, hosszabb ideig se tartott, mégis erősebben szorította a szívük tájkát.

„Öregszem - gondolta a tehenész -, kisebb már a kedvem, oda a szívósság, az erő.”

Hajdanán keményen lépkedett az ólból, amikor gyerekei városba indultak, hangosan beszélt, jól dugdosta megrendülését. Még őrizte a régi évek látszatát, tartotta magát, együtt ivott fiaival, nagy hangon kiabált, de mindannyian tudták, nem az igazi már. Szemét gyakorta elfutotta a pára, dühösen kapott oda búcsúzásoknál.

- Gyengül a két ablak - dünnyögte.

„Nem értem - gondolta -, ennyire eltrottyosodok vén koromra? Mit kell még megérnem? Atyaúristen, tutyimutyit csináltál belőlem.”

Potornainé a konyhába bújt, nem pihent, nem tudta, mi az, utolsóját is odarakta a gyerekeinek. Egyformán porciózott. Rányitottak, nézegették megtört alakját, állandóan munkálkodó kezét. Ijedten kérdezett azonnal:

- Nincs pénz, kisfiam?

Nála is ritka vendég volt. Szerzett útiköltséget, zsebpénzt, kukoricát szedett zsákba, eladogatta, trappolt szomszédba, tovább. Kísérte őket az állomásig. Nehezebbre esett már a mozgás, fulladt gyakorta, elkínzott szervezete elhasználódott, mégis büszkén haladt.

Repesve magyarázta szürke kis életét. Faggatta gyerekeit az életükről, telhetetlenül akart tudni mindent róluk, átvállalni, osztani gondjukat, bajukat. Hívták a kocsmába, fél deci pálinkát vettek, és örültek, amikor itta. Szerették. Mutatni nem tanulták, beszélni róla nem tudtak, megíratni sem akarták összetöppedt anyjukat. Néha kötötte magát, istennek se lépett a kocsmába, akkor helyébe vitték az italt.

A Tiszától érkezett a vonat.

- Mikor jöttök? - kapaszkodott a reménybe, és felnézett gyerekeire. - Gyertek minél előbb!

Intett néhányszor, erőtlenül esett le a keze. Elcsüggedő, kiürült szívvel indult a majorba, összebb roskadt a magánytól.

„Elmentek megint - gondolta -, látom-e még őket életemben? Ezerszer szomorú anyának lenni, mert mindent elveszít.”

„Kopott jószág vagyok, szolgáltam őket, útra engedtem, s elment az életem. Kényelembe fogom bármelyiket, pedig nekem lenne szükségem rá - gondolta gyaloglás közben. - Kifeslek az életből, és még csak nem is pihentem. Eltemetnek majd a gyermekeim? Másképpen kellene csinálnom, magammal törődnöm. Egy se hálálja meg a szülei jószágát, talán az unokáknak jut így belőlem. Enyéme. Van boldogabb ember nálam? Ahány gyerekem, annyi az életem, és mind messze fut rajtam.”

Későn érkezett a sokat látott úton. Férje gondokban ült, sárga arca megpetyhüdt, szeme elborult.

- Adtál pénzt nekik? - kérdezte.

- Vonatra.

- A többi? Ötezer forint hová lett?

- Micsoda? Mit abajogsz?

- Hiányzik, elvitte valamék.

- Jól megnézted? Kerested?

- Jobban már nem lehet. Megfűjták - mondta keserűen a tehenész, két öklét asztalra fektette, ráborult, szégyen, harag, fájdalom egyszerre mardosta -, tán a putrikban is jobban élnek.

- Nem tudhatom - rogyott le Potornainé -, nem tudhatom, hogy miért tették...

- Melyikre, kire haragudjak? Mi válik belőle? Saját gyerekeim fosztogatnak...

- Megadják.

- Akkor kérték volna, lőttek már annak.

Elővette a régimódi tálcát, három köteg százassal, vékony, befőttesüvegre való gumi fogta a papírpénzt. Hiányzott egy csomó.

- Mit csináljunk? Rendőrségre menjünk?

- Megtennéd? - húzta keskenyén a szemét Potornainé és gyűlölettel nézett urára. - Ember vagy te egyáltalán? - Hallgatott. Zsebkendőjét gyűrögette. - Csak az viszi el, aki még nálunk is szegényebb.

- Megtenném, csak tudnám, ki vót. A többit nem büntethetem.

- Mocsokban éltél, abban is döglesz! - mondta irtózáttal az asszony.

Takarékba rakta pénzüket. Türelemmel álldogált az ablaknál, figyelte, mit csináljon. A betűvetést nehezen, kínlódva értette, írni, olvasni önszántából tanult, férjével, amikor a Bandi leveleit silabizálták. Megkérte Szentpéteri Ferus lányát, töltsse ki, legyen olyan jó. A takarékönyvet zsebkendőbe kötötte, kabátja zsebébe süllyesztette. Gyalogolt a majorba. Első alkalommal nem köszönt be a gyerekeihez. Otthon nézegették, simogatták a szürke könyvecskét. Reménnyel teltek.

- Micsoda pénz, gondoltad vóna? A végén meggazdulunk, az lesz a vége - mondta Potornai engesztelően. - Varrd a szalmazsákba, az a legbiztosabb.

A fekete ruhás Potornainé nem válaszolt. Szót fogadott urának, mint egész életében, csak az arcán suhant át vad fájdalma, megvetése. Elfordult, kínos lassúsággal ollót és zsákvarró tűt keresett mélyen elgondolkozva.

- Meglesz - mondta aztán különös, fájdalmas hangján, beletörődő nyugalommal -, a pénzed megmarad. Az osztán igen.

Szilveszterre készülődtek, Rozika vidám volt, fehér bundát kapott, emelte a szépségét. Utolsó fillérig kiköltek, pénzük maradványaiból két üveg pezsgőre futotta. Bandi ellenkezett, nem akarta a vásárlást. Dacoskodott a felesége.

- Vendégségbe nem mehetek régi kabátban, kinéznek. Pénzes emberek, jó társaság - mondta, és ajkára színt kent.

- Tojok a fejükre.

- Ennyi megillet minket is. A bundát sajnálod?

- Ugyan, nem arról van szó. Az elveimről.

- Hagyd őket az iskolában.

Szépek voltak, Rozika színésznőkkel versenyezhetett, szőke hajára csillámport fújt, fekete kisestélyiben, fekete lakkcipőben, vakító bundában. Bandi esküvői ünneplőjében, régi krombi-kabátjában jelent meg István-apánkénál. Nem érkeztek elsőnek. Kitoró szívéllyességgel fogadták őket, Berci igazgató úr nejével, Zsuzsa a férjével, az orvos és neje.

Hosszú asztal terítve roskadásig. Fehér damaszton elrendezve, mint állófogadásokon, palackos borok, sörök, pezsgők, drága konyakok, skót whisky, kristálpoharak, hidegtálak, szenvicsektől a sült malacig. Tányérok, szalvéták, csillogtak az ezüst evőeszközök.

- Kiállítás - súgta Rozika. - Telik. Annyi prémiumot markolt az idén, mint ötévi fizetése.

- Ujjadból szopod?

- Apámtól, ő nem hazudik.

Vacsoráztak. Pohárköszöntők hangzottak, utólagos névnapj jókívánságok.

- Szolgáljátok ki magatokat, töltsetek!

Bandi a márkás italokat kóstolgatta, amiket csak a kirakatokból ismert. Könnyűséget hozott a mámor, esztétikus élesítette, feszélyezettsége elmúlt. A társaság befogadta. Különösebben nem vágyódott közéjük, de el se szeretett volna maradni.

Gyerekek nélkül szilvesztereztek, István-apánk lánya rokonoknál, fia katona. Zsuzsa anyjához vitte Józsikát. A tévében műsor kezdődött, néha odakapták a szemüket. A szesz összemosta őket és a témákat.

- Ideje, hogy bevegyl a Csillagba - mondta a doki -, másodállásba.

- Nincs elég pénz? Leggazdagabb vagy a faluban.

- Amíg betegek lesznek. Privát rendeléseimre özőnlenek a környékről, dugig vagyok velük. A szövegemet imádják; hasonlít az édesanyámra. Vizsgálgom, nézegetem alaposan, ócska recept, árad a hála, védekezhettek? Mondjam, magának semmi baja? Megsértődik, nem jön újra. De uraim! Nem az SZTK-ban vagyunk, a saját bankomra vigyázok.

- Dokikám, aranyból van a háza is? - incselkedett Zsuzsa, hangján mélyen érződött a rejtett irigység. - Színaranyból?

- Gondolok a jövőre, ki tudja, hogy meddig eprezhetünk? Nő a fiam is, fizethetem a gyerektartást.

- Okosabbak, tudják a módját. Rafinálódik a nép - mondta István-apánk felesége, miközben jókora szendvicset harapdált. - Nem buta már a paraszt.

- Válogat a munkában. Jószággondozókat nagyítóval lelek, zuhanyozó, fürdő, szociális épületek kellenek. Igények vannak itt, kérem, azok aztán vannak.
- Gyógyíttatná mind magát. Örökké akar élni, ingyen, SZTK-alapon. Igazolást, táppénzt kunyerál, hogy a háztájiát babusgassa. Tőlem várhatja.
- És ha komoly beteg? - kérdezte élesen Bandi -, mert ilyen is van talán.
- Két eset lehetséges: visszajön vagy átpártol a másvilágra.
- A Csillag kenyeret ad - nevetett Berci igazgató úr -, ott meg lelki vigaszt talál. - Tányérjába emelt egy pompás sült húst és lakomázott.
- A szövetkezet lemondás is, szerényebben élünk a tartalmasabb jövőért - mondotta István-apánk meggyőződéssel. - Megéri.
- Kinek, kinek. Én idejében elveszem, ami jár - szellemeskedett a doki. Koccintásra emelte a poharát.
- „Mások elől is” - gondolta Bandi.
- A társadalomnak mindenképpen megéri - mondta hangsúlyozottan -, hosszú távra rendezkedett be.
- A társadalom mi vagyunk, együttesen. Eltartjuk az öregeket, fiatalokat. Robotolunk - vélekedett Berci. - Amit építünk, annak az átadását nem érjük meg, akkor legalább ne purcanjunk ki idő előtt.
- Egy ember nem számít, semmi - szólt Bandi. - Hát még a félig ember.
- Az egyén? Rohanunk az atomvilágban, elfelejtődnek az emberi értékek, devalválódnak - érvelt a doki szenvedélyesebben. - Termelőeszközzé silányulnak.
- Az űrhajókat is emberek vezetik. Kollektívák - mondta a fiatal tanár és ivott.
- Nincs annyi kollektíva, ahány ember.
- Az űrhajókhoz csavarok is kellenek, alkatrészek.
- Éppen csavar nem akarok lenni - nevetett a doki -, annak már túlméreteztek.
- Dokikám, a hiba nem a születéssel kezdődik, a gondolkodással. A beszéd a legnagyobb árusónk - mondta Berci igazgató úr, szájára mutogatva -, félelmetes ellenségünk.
- A hallgatás bölcsesség. Bizonyos fokon a viselkedésnek normái vannak, célszerű bugyuta frázisokat fecsegni, vicceket, kifizetődik - mondta a doki -, még a szakmában is.
- Hallaná Nemes Lajos - nevetett az elnök -, elájulna.
- Nem unja még a marxizmust? Pedig kupálódott.
- Rendes ember - mondta Bandi határozottan -, diploma nélküli kommunista.
- A kettő együtt érne valamit.
- Igazi világmegváltó Jézus Krisztus volt. Piros míniummal festheti magát Nemes Lajos, akkor se forradalmár - mondta a doktor -, nincsenek már forradalmárok.
- Mindnyájan azok vagyunk - ellenkezett Bandi -, csak elfuserált forradalmárok.
- „Ti bizonyára” - gondolta.
- Neked még lehet esélyed - mondta István-apánk gúnyosan -, nincsenek sokan a pályán.

- Soknak megfiadzott már a szocializmus. Nézz szét, mennyi új ház. Némelyek emeletesnél alább már nem is adják - mondta Berci hevesen. - Az apuka trágját taposott, a fiacskája autót vezet. Miből? Előnyökből. Odaát pofázhat, de dolgozni kötelező és nem lophat. Nálunk igen. Aláírja jelenlétét és hallgat. Ezért én nem megváltóskodom.

„Még szerencse - gondolta Bandi -, kormos vagy te nagyon.”

Fáradtak a társalgásban, ittak, friss feketét hordtak. Táncczenét hallgattak magnóról, István-apánk felesége méltatlankodott.

- Fenébe a politikával! Fújjátok állandóan, és hordjátok haza a rongy százásokat. Szabad a tánc.

Lötyögtek. Vigyorogtak. Elteltek önmagukkal, lehetőségeikkel, az ital csúf bölcselkedőket csinált belőlük.

„Fuldokolnak a pénzben, a jómódtól megcsömörlöttek - gondolta Bandi -, mellettük csak klottgatás cseléd maradhatok. De emberségükből veszítettek, azt siratják. Ide juthatok, felfal a környezetem, vagy pirosra mázol.”

Virslit tálaltak, nyelték a forró falatokat, hogy közömbösítse az italt. Éjfélkor Himnusz, pezsgővel koccintottak, csókolóztak, boldogságot kívántak, táncoltak, izzadtak.

- Hogy érzed magad, tanár úr? - kérdezte Zsuzsa csillogóan. - Betörtünk az új arisztokráciába?

- Elviselhető, a világfájdalmaikat leszámítva.

- Valami bajuk nekik is legyen. Megszedték a pucort, lelkeznek, divat, ingyen van. Bukott forradalmárt játszanak borospohárral.

- Csíped valamelyiket?

- Hülyülsz, öcsikém, hülyülsz? Öreg lovak a hámban. Én az érettségin gondolkozom.

- Leteszed?

- Meglátjuk, Bercikém lesz a gimnázium igazgatója. Elkotyogta.

- Nagy jellem vagy, bár nem spártai.

- Elnéznének fölöttem, így pórázon tartom őket, trécslek a feleségükkel, az irodában látok, fülemben és a számban sincs vatta.

- Rám mi szükséged? Szerepeket nem magolok.

- Feldob az ár, időd van bőven. Nélkülük veszíthetsz.

- Nem szeretnék veszíteni - komorodott el Bandi -, se velük, se nélkülük.

- Két lábbal léptél a buliba, elvetted Rozikát, és a testvéred vagyok. Kellemesebbé teszik az életedet, segítenek. Rajtam láthatod.

- És szépen visszaszolgálom? Ezeknek a düllelt szemű vagyonmániásoknak? Nincs kiárúsítás, a magam útján járok.

Kezdték berúgni. Bandi bírta az italt, vigyázott. A szavak zárja megszűnt, a testek szorosabbra simultak. Részegségüknél önelégültségük volt nagyobb. Halványan érezte, a szilveszteri dínomdánom, ugrabugrálás megalázásának is tekinthető. Felérik ésszel? Berci igazgató úr, a doki bizonyára. Hülyeség gondolkodni. Jó és kész, mulatozás.

- Fáradt vagyok - bújt hozzá Rozika. - Mehetünk?

Zsuzsáék velük távoztak. Novák Józsi bambán vigyorgott, csak most vették észre, hogy él. Csendesen viselte részegségét.

- Undorítóan végigtapogattak - mondta Rozika -, de meghívják máskor is. Ez a társaságunk.

Látszott a terhe, megtelt. Szépségét konzerválta.

Egy nap Potornainé nyitott rájuk, az alsó házban pihentek.

- Kifújom magam - mondta -, nehezemre esik a gyaloglás. Bánt az asztmám, fulladok.

„Istenem - gondolta Bandi megrebbenve -, hiszen még nem is élt.”

- Járt orvosnál? - kérdezte és széket kínált.

- Bár ne jártam volna, a rendelőlől jövök. „Dolgozzék nyugodtan” - mondta. Pedig érzem én a bajom, állandóan elfáradok, könyörgök: isten, ha vagy, végy magadhoz.

- Megvizsgálta?

- „Nyújtsa a nyelvét” - mondta. Nyújtottam. „Hajoljon.” Hajoltam. „Álljon négykézláb.” Négykézlábra álltam.

- Lódoktor ez - sétált a tanár idegesen.

- Rosszabb annál, kisfiam. Kiabál. „Mit gondolnak, csak úgy leszázalékoltatják magukat? Bűdös a meló?” Pedig lehet, hogy őt is anya szülte.

- Gyógyszert írt? - kérdezte Rozika, gömbölyödő hasán nyugtatva kezét.

- Kiváltottam - zsebéből Kalmopyrint vett elő -, és forró lábfürdőt mondott.

- Nem sok. Ettől nem kap gyógyszermérgezést.

- Elbánik velünk. Máshová mehetünk?

- A lakására, maszek rendelésre, jó pénzért. Vagy másik körzetbe.

- Nem keresek arra, én ugyan nem - kötötte meg kendőjét Potornainé és elballagott.

Kezdődött a tanítás, Bandi szigorúan osztályozott. Kiosztotta az ellenőrzőket. Diákjai nem lelkesedtek. A Főtéren máglyát raktak a könyvekből, meggyújtották. Az iskola ablakából észrevette.

Másnap erős pálcával lépett a terembe. A bűnösök között volt Nemes Lajos, a doktor és Péteri fia. Fenekeseket osztogatott.

- Legközelebb bikacsöket használok, de megtanuljátok a rendet.

Megalázó volt, szégyellte. Dühé és kétségbeesése taszította odáig. A kollégái hallgattak. Megfagyott a levegő körötte. Bánkódott, emésztődött.

„Ütöm, akiket szeretek? - gondolta. - A cselédháziak elé állhatok még? Ennyire süllyedtem? A büntetés jogos, elkanászodtak, aki vétkes, lakoljon. Nincs válogatás, irgalom.”

„Igazságosnak fogadnám a verést? Elítélném. Megint hibáztam. És az osztály? Ülnek a padokban, hallgatnak, de nem értenek, nem azonosulnak velem. Elsiettem, közeledtem egyáltalán, küzdésükben segítettem? Végül lelkiismeret-furdalásom lesz, a fiatalurak meg a markukba nevetnek. A lódoktoroknak vannak kételyeik? Voltak valaha? Hozzájuk öregszem, igazodok? Mérlegelek, megérteni próbálom őket. Holnap kezdek elölről.”

- Kedves kartárs, mégse kellene - mondta Piros Bugyogó -, mindegy magának, mik lesznek. A kiadós verés izgalommal jár, hagyja inkább rájuk. Megnőnek és kész. Egyék egymást, a társadalmat. Hosszabb életünk marad a földön.

„Piros szépségem - gondolta Bandi -, te se cselédházban születél, nem értheted, mennyire szeretem őket.”

Péteri megkereste. Szünetben az iskola folyosóján beszélgettek.

- Tanár úr, ne üsse Karcsit! Rosszul esik. Írjon olyan jegyet, amelyet akar, de verni? Fiatal, hibázhat, meglett emberek is tele vagyunk fogyatékkal, azzal születünk.

- Szigorúan fogom, tudásra.

- Írni, olvasni, számolni tanítsa meg, a többi kolonc.

- Sokra vihetné - esett kétségbe Bandi -, értse már meg, jeles ember válik belőle.

- Tanár úrnak mennyi a fizetése?

- Ezerötszáz.

- A tehenészek háromszor többet keresnek, pedig analfabéták. És nem verik a más gyerekét.

- A pénz nem minden, a tudást nem azzal mérik.

- Tudás nélkül nyugodtabban megél, tisztességesen - csapott a levegőbe bosszúsan a tehenész -, tanár úr hiába zseni, szembekerült a fajtájával. Ellenséget nem nevelek. És ne verje a fiamat!

„Tessék, ide jutottam, pedig a javukat akarom - gondolta Bandi -, elfordulnak tőlem. Nélkülem nem lesz ember a gyerekükből. A doki is hőzöngene a drágalátos fiacskájáért? Okosabb annál, nem alázkodik meg.”

Berci igazgató úr kérette. Kedélyesen fogadta, mint máskor. Leültette.

- Telefonált a doki, haragszik. Fenyegetőzik, hogy kirúgat, meg ilyenek.

- Nem tőle félek, hanem magamtól - szorította ökölbe kezét a fiatal tanár.

- Helyes. Hányd meg alaposan, a világgal nem érdemes hadba szállni, főleg neked.

- Fontos a személyem?

- Honnan indultál? Felemelkedtél, ki taníttatott? A társadalom. Mivel hálálod meg? Ütöd, vered, fenyegeted. Doki, István-apánk és én is, valamennyien tagjai vagyunk. Ellenünk hadakozol? - pirosodott a beszédnek a számító Berci.

- A javítás szándékával. Hiba nélkül szeretnék dolgozni, élni, megalkuvások nélkül.

- Nehéz. Nehezebb, mint hiszed. Elkezdheted, senki sem akadályoz meg benne, csak önmagad. A világ váltott már meg valakit? - simogatta kopasz fejét az igazgató. - Nincsen tudomásom róla.

„Ez nem mentség a megalkuvásra” - gondolta Bandi.

Önvizsgálódással teltek napjai, figyelme szétszóródott. Magyarból felelt a doktorjelölt, gyatrán. A tanár bevészte a négyest. Távolinak tűnt az osztály, idegennek.

„Igazságtalanság, a lódoktor hülye gyerekének jót adtam. Akkor a többieknek legalább ötös jár - gondolta később -, demokratikus osztályzást, ma mindenki jeles nálam.”

Vizsgáztatott a dolgozók esti iskolájában. Nyolcadikat. Kevesen jártak, a Csillagból, az ÁFÉSZ-irodából, az állami gazdaságból.

Kirakta a történelemtételeket. Húztak, készültek, feleltek, nehézkesen boldogultak az anyaggal. Apró cselekkel, puskákkal operáltak. Hagyta. Első padban ültek a vizsgázók, hárman. Hátról zsebkendőjét kérte az egyikük, törölte arcát, és előhalászta a parányi cetlit, rajta számokkal, segítséggel. Galacsinokat dobáltak.

- Repülnek a szöcskék? - kérdezte a tanár. - Talán biológiaórát tartunk?

Nevettek, jó volt.

„Érdekes, őket kezdettől fogva érzem - gondolta. - Elnézőbb vagyok? Azért? Nem akarok többet, mint amennyit adnak. Minek? Már nincs funkciója.”

Verébnek, a Csillag éjjeliőrének elromlott a töltőceruzája. Kisegítették, szépen belecsavarva a tételt.

„Örülöm kellene - gondolta Bandi. - Próba előtt állnak, egymásra szorulnak, az életben is. Kilépnek a kapun, más alakítás következik.”

Veréb antizseni volt. Hajtogatta vadul a tavalyi vizsgaanyag vázlatát, nem találta a puskát.

- Nem jót adtak - mondta érthetően.

- Kezdje, Veréb.

- Nem találom a tételem.

„Te jó isten, megeshet, hogy egy árva szót se szól? - gondolta Bandi. - Magyardolgozata hamar elkészült, meglepett, bajuszát igazgatta, tükörben, színészi pózban. És nem tudtam elolvasni, kettést adtam. Boldog volt. Most kínlódik.”

- Nem nézte meg otthon?

- Nézni néztem.

- Mondjon akkor valamit. Milyen államforma van Magyarországon?

- A legjobb.

„Egyetértünk - gondolta a tanár. - Kinyög még egy mondatot, isten bizony átengedem! Újra jöjjön vizsgázni, hozzám? No, nem.”

- Magának mihez van joga?

- Munkához.

„Igaz. Tökéletes válasz.”

- Kettes, Veréb.

„Elégedetten nevet - gondolta Bandi döbbenten -, sajnálom és irigylem. Megaláztam, most jó neki? Magamat is. A fenébe, megint veszíték, mindig így lesz? Kiszolgáltatam magam, mint a kurvák.”

Rozika játszott, állandóan beszélt, butaságokat csacsogott. Jókedve volt, vidámsága. Bokor aranyesőt mutatott, tíz napja vitte a szobába és levelei zöldelltek, vastaggá híztak a rügyei, bomlottak belőlük a sárga virágok. Élénken éltek a gyenge, zöld színű gallyon, négy napra lekonyultak, sárga szirmaik fonnyadtak. Zsugorodtak erősen, kicsire aszalódtak, türelmetlenkedtek volna vissza kelyhükbe, színük sötétebbre érlelődött, gyászolták magukat. Az

elpeyühedt, örömet adó szirmok szomszédságában gyenge levélzöldek ágaskodtak, megerősödtek, kis levélreményekké. Lassan zöldbe borult az ág.

- Ilyen vagyok - mondta Rozika -, hízok, mint a rügyecskék.

Potornai Bandit anyósa megszerette, kedvébe járt és kitárulkozott. A fiatalok szobájában sorolta küzdelmes életét.

„Amikor beléptem a Csillagba, előttem volt a térkép, amit egyéni korunkban szereztem. Jobbat reméltem. Nyolc hold földet vittem. Elcsapott fejünk felett az ár, apátok városban dolgozott.”

- A tizenkétezer forint adósságért lép be, hogy megszabaduljon a földtől - morgott Munkás-elvtárs. - Ez a kuláktaktika.

- Bevetve, terméssel együtt adom, csak vegyenek fel - mondta akkor Majorné -, dolgozni akarok.

- A közgyűlés megszavazta, nem lehet.

„Szégyenkezve támolyogtam ki az ajtón, lehajtott fejjel. Öreg Boldi kérte, mi bajom. Elsoroltam. Biztatott, menjek csak újra Munkás-elvtárshoz, mert megdolgozok a béremért, ő meg pártol a közgyűlésen, így vettek a téeszbe.”

„Március végén keresett öreg Boldi, menjek munkába. Tizenhat férfi és én egyedüli asszony a növénytermesztésben. Kevésre haladtunk, az idősebbek pizmogtak. Számoltam, nem kerestem meg, amit megettem.”

- Nem való itt ülni, otthon pipázzanak - mondta Major Jánosné.

- Szakadjon meg, ha annyira szeret dolgozni! - dühöngött öreg Kun. Kimérték a területet. Köblös répat, négy köblös tengerit kapált Majorné.

- Megint földet akar az államnak venni, úgy dolgozik. A magunkét kapáljuk harmadában - mondta öreg Boldi -, ez a szépséges szövetkezet.

„Hordtuk a kévéket, Jancsit vittem magammal, öreg Boldi, öreg Kun alkottuk a brigádot. Motorkerékpáron jött Munkás-elvtárs, nézte, mire haladtuk. A kaparék szederindás volt.”

- Kiszedte?

- Ki más - válaszolt a szikár asszony -, mi.

- Volt földje? - kérdezte.

- Volt.

- Szedett azon kaparékot? Így?

- Nem így, elnök elvtárs! Annyi földem volt, hogy szálánként szedtem. Ez a tábla csekély százhatvan holdas, és négyen dolgozunk álló hónapja, a falutól tíz kilométerre. Kerékpáron elfáradunk, mire kiérünk, és vízciberébe valót kereshetünk.

- A szederindás kaparék jó lesz a lovaknak - mondta öreg Boldi.

- Etessenek töreket! Egyéni korukban mit adtak nekik? - kérdezte Munkás-elvtárs fölényesen.

- Na micsodát? Mannát?

- Fonnyasztott herét.

„Ezzel jól alányalt. Megbántott bennünket, melóztunk istenigazából, a gyereket kivittem, és kifizetett istenesen. Várjál, főokos! Szabotálunk. Féllette a kaparékot, de több vagonnyi tengeri megrohadt, mert nem volt jó helye. Az nem számított, pedig a malacok döglöttek, az apróságság hullott tőle.”

- Ennyi pénzért pihenhetünk is - mondta akkor öreg Boldi. - Nincsen abból semmi hasznunk, hogy itt gebeszkedünk.

- Oszmán ki szedi össze a termést? Tán a jóisten? - dacoskodott öreg Kun. - Ami vót, vót, nekünk kell ezt megcsinálnunk.

- Nekünk kék - mondta öreg Boldi vizes arcát törölgetve. A fák alá ballagott, árnyékba ült és pipára gyújtott. - Neki meg gögyi kék - mutatott az elporolt Munkás-elvtárs után -, nem sok feleslege van abból.

- Szaladj vízért, Jancsikám - mondta akkor Majorné, felegyenesedett a tarlón, kezével álla alá nyúlt és megtágitotta kendőjét. Elindult öreg Boldihoz. Ott leült a meleg földre, kendője csücskét széjjelhúzta, és száradt, megerőltetett kezét kenegette. - Mindegy ennek, ha idetemetnek is bennünket.

Az öreg Kun még dolgozott. Két kévét vett a hóna alá, kettőt a kezébe, és vonszolta a tarlón. Ereje verejtékké változott. Félútban lecsúszott hóna alól a kéve, az öreg dühösen megállt, a fák alá nézett szúrósan, újra felvette és a keresztekhez vitte. Visszafordult újabbakért, de kanyarodóval a hűvösre tért.

- Velem hiába tromfoltok - mondta, és ő is pipázott -, bolond lennék egyedül cipekedni.

Major Jancsi meghozta a friss vizet, a csecses korszából egymás után kortyoltak, szájuk két oldalán lecsordult a víz. Sokáig pihentek. A tétlenség kikezdte őket. Öreg Boldi eldőlt, feje alá gyűrte kabátját, szemére húzta zsíros kalapját, és percek múlva nagyokat horkolt. Öreg Kun csak nézte kicsit rosszallóan, jó ruha volt rajta az igyekezet, de hamar levetette és hosszan szendergett.

- Idesanyám, én mit csináljak? - kérdezte Jancsi, látva a két öreget -, nem vagyok álmos.

A törekeny Majorné megkötötte kendőjét, sóhajtott és kezével a földre támaszkodva felállt. Megfogta a gyerek izzadt nyakát, tarkóját nyomogatta kedveskedően, és annyit mondott fájdalmas hangon:

- Mi most hazamegyünk, kisfiam.

„Áthelyeztek az állattenyésztésbe - sorolta tovább Bandi anyósa. - A főállattenyésztő jószágai megdöglöttek a tanyán, vitte a közösbe, s élőket szállított haza helyettük. Zsákszámba tűnt el a dara, az árát elmulatták Novákék. Lánya, Tercsi helyre teremtés, ő dolgozott velünk, tetszett a főállattenyésztőnek, ellátta jóval, futotta a Csillagból, pénzbe se került.”

„Jött motorral, megnézte az állományt, pálinkát hozott, s vitte a vasárnapi ebédnekvalót. Rozoga asztalon ettünk, virágállványt csináltatott a feleségének belőle. A háztáji kukoricáját fél liter rumért törtük.”

Ledöglött százhetven pulyka a telepen. Novák Tercsi kiabált.

- Kommunista becsületem nem engedi, hogy a nagy kárt meg ne fizessétek.

- Te kommunista vagy? Miért nem jártál jó példával előttünk? Tanultunk volna - vágott vissza Majorné. - A kis kannádban több tisztított csirkét vittél haza, mint amennyit mi láttunk.

„Lefogtak tőlünk, gondozóktól nyolcvan-nyolcvan munkaegységet. Verébtől semmit, mert éjszakánként hordta a főállattenyésztő tanyájába a darát, tejet. Kocsival szállították a szemetes árpát, a pulykáknak. Eltűnt. Hordták a rengeteg tojást, borsót, az is kámforrá vált. Szóltam Tercsinek.”

- Azzal nem jut több neked - mondta mérgesen a szemrevaló lány -, ha sokat karattyolsz, kitesznek mezei munkára.

„Attól félték, alig kerestem volna. Nőttetek, ruházkodtatok, éltünk.”

Veréb havonta hatvan munkaegységért szolgált. Napközben fújta, hogyan vigyáz a nép vagyonára, s előtte kopasztotta a csirkéket Tercsi, a lavór színültig véres vízzel.

- Milyen a víz?

- Piros pünkösdi napját tartok.

Sokan játszottak vakvarjúcskát a Csillagban. Kifizetődött. Tercsi szőlőt lopott, kiabált az öreg Kun.

- Nem szabad!

- Nem is kértem, a miénk.

- Meglopkodnálak én - mondta a vén csősz.

Nevette. Felrántotta a szoknyáját, világított fehér bugyija.

- Az ám, a nagyanyádat.

- Mire jó ez? - kérdezte Majorné akkor tőle.

- Annyit szerzek, amennyit nem szégyellek. Csináld te is.

„Éjszakánként ellenőrizték, alszunk-e. Kártyáztunk - sorolta Bandinak az anyósa. - Nem az ilyen délutános néni volt kíváncsiak. Jancsit vittem, láthatta az életet, Rozika meg Margit néninél aludt. Tercsi fehér kalácsot, édes italokat kínált.”

- Csokoládét hozzá! - mondta akkor Jancsi Novák Tercsinek. - Altatom a pulykát, vigyázok, te meg a főállattenyésztővel tapsikolsz a fák közt.

Végül István-apánk megsokallta, elhelyezte a főállattenyésztőt raktárosnak. Sok szemétség rábizonyult, a kár csak kár maradt. Öreg Kun heccelte.

- Megártott a csirkehús? Legalább dolgozol, vége a léhűtésnek. Agyhúgyköved nőtt a sok pipizéstől.

A bor bekerült a raktárba, elfolyt, a pálinkásüveg oldala kilyukadt. A régi iroda búzlott az italtól, a mátós Novák biliárdasztalnak fordult, felszentelte.

A Csillag emberesedett, jobban fizetgetett. István-apánk kemény kézzel és fokozatosan teremtett rendet. A földeket részes művelésre adták, a lopásokat szigorúbban büntették. Furfangoskodott az elnök, ősszel, amikor törték a kukoricát, pócurkának öltözött, a saját anyja se ismerje meg. A bárgyú Veréb megfogadta rakodásnál, és együtt hányták a lopott tengert.

- Nem hittem, hogy velem adatod fel a téesz tulajdonát. Zsiványnak is születni kell - mondta akkor István-apánk és megbüntette kétszáz forintra. - Te ezt is bután csinálod.

„Dolgoztam raktárban. Szerencsére semmi asszony voltam, elnyűtt akkorra az élet, nem kíváncsoztak utánam. Tercsit kerülgette, aki szerette a jót. A raktáros felhívta a padlásra, édes itallal kínálta és jött a szerelem. Erre volt eszük, kukoricán henteregtek, ott rohadt a fél

lábszárig való tengeri, mert nem csináltak helyet, ahová tegyék” - emlékezett a múltra Majorné. Száradt, aszott kezét gyűrögette, arcán a barna anyajegy sötétlett.

„Ezt se hinnék magukról - gondolta Bandi -, hogy nem a készbe ültek valamennyien. Sok igazságot kell még összeszednem.”

Rozika szunyókált. Kerek hasa domborodott, kezét összekulcsolta hasa alatt és az arcára várakozó mosoly futott. A bőre tiszta és üde maradt. Haját kontyba tűzve hordta. Ültében feje lebecsüklött, hirtelen felriadt a nagy terhű asszony, álmosan szétnézett és a szeme újra lecsukódott.

Bandi hozzálépett, meleg mozdulattal megcirógatta az arcát és boldog volt nagyon.

„Gyönyörű vagy, Rozikám - gondolta -, mintagyereket csináltunk.”

„Akkor jött haza apátok - folytatta anyósa. - Növénytermesztésben gyalogmunkások lettünk, a földeket megnézhatték, gazt nem találtak. Örültem, nyugodtan élhattunk. Háztájából jószágokat vittem piacra, a pénzünk gyűlt. A házat javíttattuk, megérte, elférünk valamennyien. Jánost sokára választották brigádvezetőnek, Dihenes József akarta, jól járt vele, ilyen lelkiismeretes marha nincs több a határban.”

Potornai Bandi egyre jobban boldogult. Tanulóit megismerte, az órákra készült, érdeklődést keltett tantárgyai iránt.

Szakszervezeti gyűlésen sűrűsödött a füst. Minden széken ültek. Berci igazgató úr későn érkezett, megállt az ajtónál, helyet keresett. Bandi tétovázott, feláll, felkínálja, idősebb a diri. Mégsem. Jó fiút játsszon? Nyalakodjon?

Piros Bugyogó készségeskedett. Kiment és székkal tért vissza. A gyűlést nem zavarta az epizód. Történt valami? Nem.

Bandi dühöngött.

„Elvárta, hogy székkal kínálják - gondolta -, és kitől? Tudta, hogy nem marad szégyenben, tapasztalt. A szokás reflexei. A megalázkodás és a megalázás itt kezdődik, a kiszolgáció. Mosolyogjunk, hittestvérek, éljen az udvariasság!”

Unatkozott, sablonos szöveget nyomtak, az ötvenes évek mintájára. Figyelte a többieket, érdeklődést mímelt, szemben a helyes, képesítés nélküli kollegina. Lábát jól érvényesítette, szép ívű combján megint piros bugyi.

„Képesítésed mutogatod, és éppen nekem? Szűz maradsz - gondolta Bandi -, házinyúlra nem vadászok. Ki segített katedrához, a piros öntudatod?”

Jancsó-filmet játszott a mozi. Izgatta. Kanalazta a paprikás krumplit, Rozika deformálódva tett-vett a konyhában, nyolcvankilósan.

- Moziba megyek, adjál pénzt!

- Nincs. Nem hányod lapáttal.

- Kérjél a mamától.

- Szégyellek, állandóan nyúzzuk.

- Nekik van - mondta Bandi természetesen -, kinek tartogatnák?

- Ennyiből családot tartani művészet, keress többet!

- Hogyan? Lopni nem tudok, nincs mit.
- Kérjél szakszervezeti segítyt - ingerelte Rozi -, úgyis olyan öntudatos vagy. Neked ne adnának?
- Lesülne a képemről a bőr.
- Annak süljön, aki így törődik veletek. Lyukas zoknis nevelők, nemzeti napszámosok vagytok, komolyan vesznek titeket?
- Idegeskedsz? Árt a kicsinek.
- A szegénység jobban árt. Mit adsz neki?
- Eddig is megvoltunk - simogatta meg felesége domborodó hasát -, később könnyebb lesz.
- Anyámék nyakán. Megunhatják.
- Tudtad, hogy nem vagyok milliomos.
- Még lehetsz, de mikor?
- Hitelezz addig!
- Szemtelen és makacs a fajtád.
- Téged vettelek el? Ezzel a szájjal? Ekkora alakkal? - játszotta a sértődöttet Bandi, és tettette, hogy haragszik -, hova tettem a szememet?
- Eleget szavaltál, itthon nem tantárgy - mondta kuncogva Rozika, és kétfelé rakta pénzét. - Nehogy a lányokra költsd!
- Szia, majd jövök.

Fizetésnapon Piros Bugyogó narancsot hozott a boltból, illata megülte a tanárit. Bandi meglátta s eszébe jutott Rozika.

- Hol szerezte? - kérdezte Piros Bugyogót.
- A boltban, de ne törje magát, már nincsen.
- Szerettem volna nagyon - motyogta és paprikapirossá vált az arca -, a feleségem várandós.
- Pult alól adták, majd kérek még - mondta a képesítés nélküli tanítónő, de máris meggondolta -, inkább itt az enyém, vigye, szüksége van rá.

Bandi elfogadta, bár égett a füle és háborgott.

„Disznófajzat vagyok - gondolta -, ilyet fel se tételeztem róla. Csak azt ne higgye, hogy a lekötelezettjévé váltam.”

Boldogan vitte Rozikának, piroslott az örömtől. Megalázkodását elfelejtette.

A falu fiatalodott. Tavasz pattogtatta a rügyeket, zöld csuhát öltött a táj, fehér, rózsaszín virággal pompáztak a kerti barackfák. Ázott földek erős szaga járt a levegőben, a szőlőben metszőollók csattogtak.

A megszikkadt utakat kávészínű por takarta. A zöldben virágok születtek, haltak. Az iskola ablakai a Főtérré nyíltak. Öreg gesztenyefák szegélyezték a parkot, a rózsatövekhez hegyes fehér karókat szúrtak, virágágyat formáltak közepén, apró kavicsal szórták a sétányokat, padjait pirosra festették. Autók poroltak körben a kövesúton. A kultúrral átellenben emeletes szolgálati lakásokat épített az állami gazdaság.

A park végénél templom trónolt, sápadt falai messzire látszottak. Négy hatalmas henger alakú oszlopa tört magasba, közbefogva a bejáratot. Kopott lépcsők vittek az ajtó magasságáig, fölül hosszúkás ablak. Két hasáb alakú torony, mindegyiken négy fabordázatú ablak. Fölötte négy óra, kupolatető, hegyén vékony acélrúdon sokágú csillag. A tornyok előtt sétáló, a harangozó birodalma. Lenézve onnan parányinak tűnt az ember, tenyéryinek a táj.

Hosszúra formált ellipszis a templom, hatalmas imádkozó-teremmel. Nemesen egyszerű és tartós, monumentális, dacol az idővel.

Potornai Bandi szerette faluját, esőtlen nyarait, szürkére sült bíbickocogóit. A kemény kun vidék kamaszosan váltogatta arcát, ruháit kinőtte. Szétekintett osztályán, tiszta, egészséges gyerekek, elegáns ruhákban. A lányok miniszoknyában, nem látszik rajtuk, kinek apja orvos, fogatos, tisztviselő. Tízórait rendszeresen hordtak, péksüteményt, felvágottat, kolbászt, szalámit, ritkán szalonnát, gyümölcsöt gyakran. Micsoda kincs volt valaha! Mit tudnak a hajdani világról? Királyhalom tetején hatalmas, öreg eperfa díszlett. Elsüllyedt. A régiek erősgetik, ott temették el Aba Sámuel magyar királyt.

A kunságnak külön története van. Kolbászik, kun település, többszöri elpusztulás után is otthonul szolgált mokány fiainak.

„A határneveket összeíratom” - gondolta.

Szánom-bánom, Punahalom, Szil, Tomaj, Kisgyócs, Nagygyócs, Aranyos, Homok, Kecskés, Paphalom, Görbetó, Putrizug, Nagyút... Mégsem. Szavakat írt a táblára: esztike, előtte, szilke, szakajtó, szentjánoskenyér, kuckó, köcsög, intéző, ispán, löcs, presbiter, puliszka, véka, hónapos cseléd, béresgazda, málé, görhe, vízicibere, csipa, zsidótakony, árendás, árverés. Minden szóról, amit tudnak, jegyezzék le. Siralmas eredmény született.

„Miért akarnám emlékeztetni őket a volt-nincs világra?” - gondolta.

Rozikát a szülőotthonba kísérte. Fia lett. Naponta szaladt az iskolából, virágot, gyümölcsöt és sört vitt. Örült Bandikának. Először mutatták üvegen át, fekete, göndör haja volt, pirosbarna pofikája, mint szépre sült édes tészta, látására párásodott a szeme, gyengeség fogta a szívét, érzékenysége mélyült.

Napjai megteltek gyereksírással, ajnározta a kicsit, féltőn óvta, kimerült a gyönyörködésben, az éjszakai sivalkodás elviselésében. Rozika kövér maradt.

„Kilencven kiló hús. Riasztó - gondolta leverten. - Vége a borjúkötélnek, idegen asszonyhoz bújok, kövér, fehér testhez, aki akár hentes-és-mészárosfeleség lehetne. Legalább fogyasztana. Kiábrándító, húszévesen öregasszony.”

Ragaszkodott hozzájuk, a fia láncra fűzte első pillanattól. Csörgőt rázott, grimaszokat vágott.

„Nem szabad annyira behódolnom, a végén paprikajancsi leszek - gondolta. - Mire vezet?”

Aztán újra nem törődött vele.

Major Rozikával már nem volt jó. Vigyáztak.

- Rajtam ne gyakorlatozz, nem csinálsz cselédházakat.

Idegen massa, duzzadt tejcsarnokok, faderéknyi combok. A korábbi nőt kívánta, a törékeny, hosszú, szépen fehérülő combokat, meleg, piros száját. Meddig hazudhatnak a testek? Ritkán bújt ágyába, szerelmükre hó hullott.

Zsuzsa gyakran hozta Potornainét látogatóba, üres kézzel sohasem érkeztek. A nagymama mórlikálta magát, motyogott unokájának, órákig. Csillogó szemmel nézte testes menyét.

- Jó embert szolgál - mondta vidáman -, szép asszony, kard illene oldalára - dörzsölte elégedetten a kezét és diplomás fiára nézett.

Aztán panaszkodott, eltörődött a nehéz munkában, nyugdíjaztatását kéri, írjon levelet az SZTK-nak. Bandi megfogalmazta, ő meg postára adta.

- Vénségemre vesztettem el az eszem. Levelezek a világba, mintha értenék is hozzá - motyogta magának.

Hívták felülvizsgálatra. Lánya kocsiba ültette és elrobogtak. Vizsgálgatták, panaszait kérdezték, küldték egyik helyről a másikra. Leszállékolták, Zsuzsa kitöltötte papírjait, a téves bélyegzőjével lepecsételte, elintézte a hivatalos dolgokat. Járadékos lett az anyja.

Élete nem sokat változott, ugyanúgy hajnalban kelt, ellátta a háztáji jószágállományt, takarított, főzött. Csak a tehenészetbe nem járt.

- Utolsó munkahelyemen vagyok - mondta gyerekeinek -, nyugdíjban. Egy munkaegységgel megkezdtem, elég halálomig.

Tíz malacot tartott. Dudvát güzült, ismerte a megviselt földeket, az árokpártok poros fű-csomóit, az udvarokat, amelyeket gyakran ellepett a bürök és a lapu, felvert az istentelen gaz, szapora gyom. Zsákokban gyűjtötte a zöldet, kerékpárján tolta, cipekedett napestig. Munkaszeretétét nem nyugdíjazták.

Fizetésük kevesebb lett. A rokkantsági járadék szűkös öröm. Soványabb hónapok jártak, jószágokkal pótolták.

- Ősszel kezdem a gimit, jövőre érettségizek - mondta Zsuzsa a Major-házban. - Titkárnő leszek, megéri.

- Minek a Csillagban titkárnő?

- Máshol is van, nem? Várjam talán, hogy a szakszervezet gondoskodik rólam?

- Törtető és törleszkedő vagy - mondta Bandi. - Ne haragudj!

- Nincs más fegyverem, tanár úr, csak önmagam, alkalmazkodási képességem. Diplománál többet ér, szerencsére idejében megtanultam. Csücsülök a készben és fejem az áldott szocializmust. A jóból nem maradhatok ki. Törtetek? Igaz. Szemesnek áll a világ.

- És az eszközeid?

- Tisztességesek. Adom, amit várnak, se többet, se kevesebbet, nincs csalás, ámítás, nem ígéretetek, nem nyomom a sódert. Különb talán a lódoktor, mivel? Diplomájáért? A jó édes nénikéjét. Pedig steril a szakmája, mégis kikényszeríti magának a horribilis jövedelmet. És mi újság? Hulla csend. Ott mutatsz te példát, öcsikém, ahol nincs kinek.

- Lódoktor egy van.

- Ne etess, tanárkám! István-apánk? Hatalmas, megfizetett ember, a pénzével nem tud mit kezdeni. Mégsem feddhetetlen. Micsoda? Feddhetetlen? Reprezentációs alapra sokat kapott, otthoni felhasználásra. Fiát a téesszel tartatja, eljön az idő, hogy a feleségét is. Szóljál csak, veheted a munkakönyved és az igazságot.

- Csak a rosszat látod - érvelt a tanár és gondolkozva járkált fel s alá -, nekik is van jó tulajdonságuk.

- Jó leckét kaptam, szerencsém, hogy a természetemnél fogva idomulok. Nálad tragédia az illeszkedés, elpattansz, őrlöd magad, akkor minek a küzdelem? Rosszabb a gyávaságnál. Újat mondok: a szentektől távol estem. Rólad elválík. Mindketten kiléptünk a körből, nincs visszaút. Nem bánom, ez a formám.

- Félelmetes vagy.

- Számító. Tetszek, az iramot és a feltételeket diktálom. Csereüzlet, igényes lehetek, mert okosan élek. Ha elején az eszemet bedobom, magasból integetek.

- Elképesztően játszod a figurát.

- Eljutsz eddig, akkor tartsd magad. Még minden lehetsz, drukkolok. Vesztettem valamit - tipikus eset -, de azért boldog, elégedett vagyok. Te ne veszíts - gyújtott cigarettára a szemrevaló asszony.

- A boldogság nem mérícskélhető.

- Gondolod? Matematika az egész, beosztás. Ma ezért vagyok boldog, holnap másért, így tudtam kitörni. Az élet minden bűnt megér.

- Hányan élnek tisztességesen? És mindig újrakezdik.

- Tanár úr, vicceket mesélünk?

Potornainé az unokájával játszott a sarokban. Rozika mosott.

- Könnyebb anyunak. Pihenhet, nyugdíjat kap - mondta, és kicsavarta a bébiruhákat.

- Ugyan, lányom, elszáradt a virág, mire megjött az eső.

Szorított a nyár. Perzselt.

A hőség nem szűnt. Csapadékra szomjazott a szegény vidék. Fénybőség, aszály aszalta a köveket, elárvult a határ. Az emberek lehajtották fejüket, bele-belerúgtak a porba. Eső nem jött. Száradt a répa, a kukorica furulyázott. Zsugorodott a határ, a reménységük, az öröm annyira nőtt, mint a termés. A legelők kőmezőkké váltak. A dűlőutak elfáradtak a kallin-csálásban, hőségbe fulladtak, homokos porba, a Tisza kiszáradt, átlábalta a jószág pikkelyes medrét.

Szűk marékkal mérte jóságát az esztendő. Elalélta a fák. Forrókká váltak a mezők, a föld repedezett kockákká. Az aszálynál csak hűségük volt nagyobb, maradandó.

Épült a „Tisza kettő”. Még semmit sem láttak az eljövendő, hatalmas vízből, a boldogságosabb világból, de elnevezték Kisbalatonnak, Alföldi-tengernek. Major Jancsi kocsiján vitte Bandit. Az úton sokat láttak, a táj elárulta az embert, a növények, a házak.

Felszabadulás után boldog-boldogtalan rizst termelt. Első esztendőben a gyerekek százasokkal játszottak a porban, aztán betegség, bruzóne vitte el a termést, s vitte a kedvet is. Évekig elvadult, elhanyagolt kulácföldeken próbálkoztak, egyre kevesebb reménnyel. Kimúlt a fehér arany, a gyapot is. Arany nélkül maradt a táj. A kemény, szikár földművelők két kezükkel, szívvel-lélekkel dédelgették a növényeiket: tengerit, répát, kalászoszt.

A Csillaggal földjüket siratták, elmenni, elszakadni mégsem tudtak, viselték a közöst, új kultúrák honosodtak; szőlő, gyümölcs, dinnye, zöldségfélék, más vidékekről botorkált idáig a fólia, egyszerre ezüstösen ragyogott a földeken.

Újra változik a táj, szebbé, gazdagabbá. Arcot cserél.

Verejtékezett a falu. Autók, traktorok vertek port házai falára, kitárulkoztak az udvarok a nagy melegben. Kevesen jártak az utcákon, a földek parancsoltak a dolgos kezeknek.

Potornai Bandi bőrdíjén ült, végiggondolta tennivalóit, az útra mindent elkészített, családja rendben.

Szürke ruhát, fehér inget, fekete nyakkendőt vett. Rozikáék a kertben hűsöltek, hosszan búcsúzkodtak. Az utcán igyekezett. A kocsmát nyitva. Silány, törpe akácfák szédelegtek előtte, évről évre alig erősödtek valamicskét, Gulyás Imre támasztotta az egyiket.

„Csak most ne vegyen észre - gondolta Bandi -, számíthatok szerencsére?”

- Az isten küldött, testvér, segíts rajtam, elbánnak velem.

- Kicsodák?

- A gyerekeim rágják a fületem, mi lesz, ha nem bírom a munkát, miből élek? Érted, testvér? Dolgoztam egész életemben, éjjel-nappal, nem tudom, hogy a világon van-e más a munkán kívül, mégse kapok nyugdíjat. Ez fáj. Ezért pusztítanak.

- Máskor, Imre bátyám, indul a vonatom.

- Hol indul? Amíg megfordul a Tiszánál, este lesz. Nem hallgatsz meg? Pedig a vérem vagy, hiába tagadnád, tanár úr, neked aztán sikeredett. Diplomád lett a lepratelepesek közül, tán szégyellsz, mert sírásó, vályogvető maradtam? Elkerülnéd a fajtádat?

Meglepődött. Gulyás Imre csendes, pár szavú ember, mi szorítja? Magány, kirekesztettség?

- Kijön hozzám, ki hallgat meg, testvér? Hívnak valahová? Senki. Sírásót, vályogvetőt? Mintha nem ebben a faluban élnék. Bajuk van, megcsinálnád, mennyiért, mikorra? Szép világ, mondhatom, egyszer engem kell elkaparni, vállalkozik majd valaki? - húzta be a kocsmába a sírásó.

Elérzékenyedett a kicsi ember, szeme bepárasodott.

- Nem tudom, milyen a mozi belseje, a templomé, tengerparton se jártam. Ezeket elvitte a Csillag. Hallottál ilyet? Legközelebb a Holdra utaznak, nem az fáj nekem, testvér, az élet. Kibabrált velem, mire vagyok jó, mire kellek? Munkára, pálinkára. A kocsmában szóba állnak velem, nem kérdik, nyugdíjas állás-e a vályogvetés.

Gulyás Imréné állt meg mögöttük. Nem szólt, várakozott. Bandi szégyent érzett, köszönt és kifordult.

Csak vele történhet, nyaralni indul, kellemes, szép hetekhez, s Gulyás Imre teketória nélkül belepiszkít a lelkivilágába.

„Megérdemlem. Részeg emberrel társalgok, semmi haszna, értelme, így él és kész - gondolta. - Akkor mi van? Kössek gyászbokréját, mit segíthetnék? Önmagamhoz sincs erőm.”

Mozdony pőfékelt, sikoltozott, füstöt, kormot zúdított nyakukba, erejéből csak erre telt, szaladásra nem. Szuszékolt. Szerethette a tájat, isteni méltósággal kocorászott ki belőle.

Koszorú fapadosok, koszos ablakok, bagófűst. Távolra döccent fürdő, sportpálya, hangyává szelődött az őrház. Utazások. A cselédházak képe villant, a nyomorék Jutka betegágya, az ágynemű nélküli ágyak, az ócska, lyukas teknők, amelyek már gyerekkorban elferdíthették a gerincet. Tájak, városok, térképről.

Derengett. A Balaton hízelkedett. Bandi orkánt húzott, bámulta a szürke, kitárulkozó tengert. Egyedül volt, egyedül boldog. Bármí történhetik, jó, mert új és az övé. Pihen és örül. A tó varázsolt, reményeket, kalandokat ígért.

Átszállás vonatra, buszra. Kezdődött a reggel, az üdülés. Talicskára rakták a bőröndöket, SZOT-szálló, frissítő várakozás, személyzet munkálkodott, katonás rend, főutcára néző kétágyas szoba. Rendezgetés, birtokbavétel.

Orvosi vizsgálat, fürdés. A víz jó, a felhajtás gyöngye, virágcsokrok sincsenek. Két ragyogó alakú babát látott, ápolgatta volna őket szívesen, de hiába ácsorgott a közelükben.

A presszóban csücsült. Szokásos kép, zongora, dob.

Mellette az egyik fürdőző. Bilukszolás, vette.

- Jó helyre szült az isten - mondta Bandi nagyvonalúan magának -, itt nem unatkozom.

Diszkréten távoztak. A hölgy mellé lépett: megengedi?

Üdülőtársát hazakísérte, ismerkedett vele aprólékosan.

Mari szívélyes volt, fekete, kemény húsú, kék szemű, zömök és formás, pesti óvónő. Bár lityi-lotyí, lényeg nélkül.

„Séta kell ide, aranyoskám, romantika - gondolta a tanár. - Határjárást szervezünk, édes kettesben...”

De Mari makacskodott.

„Intellektuel az ilyen? - gondolta Bandi -, játssza az ártatlant. Akkor inkább pihengetek.”

Séták, fürdés, étkezés, sorrend, sablon. Olvasgatott. A zene, az őrvongás behallatszott az ablakon. Bandi szenvedett és szörnyen unatkozott.

„Mégsem áshatom el magam - gondolta -, keresek valakit.”

Nézegette a házakat, figyelte az életet.

„Mások a házak, mint odahaza, hatalmasok, beton-, téglapépületek tágas udvarokkal, nincs szegénység - gondolta. - Vendégek özönlének, hozzák a forintot, dobálják, szállás, étkezés, kiszolgálás, pénz a világ.”

A kisvendéglő csendes, szimpatikus hely, gebines alapon. Családi tulajdon, hatalmas, modern épület, ötmilliót megér. Külföldi vendégek lakták, a személyzet kikerült a családból. A pincérnő kedves, figyelmes asszony. Az épületben játszogattak a gyerekei. Villájuk van a hegyen. Szocializmus gebines alapon. Az elhasznált, agyondolgozott Gulyás Imre idetoppanhatna féldecizni.

- Olcsón megásom a nagyságos asszony sírját - mondaná rekedten -, két deci pálinkáért.

„Ilyennek kellene lennem, nem felemásnak. Az enyéimtől elszakadtam, akaratom ellenére - gondolta Bandi -, kinőttem a világukból, nem térhetek vissza. Itt sem vagyok otthon, félszegen mozgok, felkészületlenül. Tenyeremre nyirok ül. Elit értelmiség, főorvosok, orvosok, náluk a pénznek nincs értéke. Előadások a csodavízről, borraivalók, az egészség mindent megér. Gurul a forint, kabinosnak, gyúrónak, utcaseprőnek, sérthetjük a dokikat? A házuk gyönyörű. Betegek rengetegen, szegényeken segítünk, kiadjuk a szobákat, megkívánja a humánus. A garázst nem! Fehér Mercedesünkre vigyázunk.”

„Irigy vagyok? Számolgom, mennyit költhetek? - gondolta a tanár -, garasoskodok? Előttem a pálya, gyűjthetek és nyaralhatok Abbáziában, a Riviérán. A pénz megszerezhető. Törvénye van, lefekszenek lányok vele. Mit akarok? A főorvos úr úgy éljen, mint Gulyás Imre? Legjobb, ha torzó-terápiára iratkozom.”

Az egyik pincér egyetemi ismerős, akivel együtt nyaralt a tónál.

- Halló, Bandi, a lumpenproletárság nyaral?

- Szállj le a múlttól. Mit keresel?

- Kettőt találgathatsz - vigyorgott a vágott képű. - Nem a falvédőről léptem le, a diploma félállás. Három hónap és lehullik harminc kiló, meg ami hozzájár.

- Nők? Kalandok?

- Óvatosan. Külföldieket hajtok, lány dumával. A pénzt marhára bírom, a kemény valutát - mondta elégedetten a vágott képű -, olyan kéglit ragasztok rövidesen, mint a szomszédban épül. Falubeli a tulaj, a téesz-főnök. Legjobb befektetés, stabil érték, megbízhatóbb a banknál. Millióból áll a kéjelgő, fejheti benne az idegenforgalmat. Családok, vállalatok jól megköszönik, okos helyen hordja az esztét, tanulj tőle.

- Kitől?

- Aki építkezik, az elnöködtől, Istvántól. Igazán menő fej.

„Lehetőségeink nem egyformák - gondolkozott Bandi -, tíz életem lehetne, mégse tudnék annyit összekuporgatni. Túlórázhatok a mosoly-forintokért. Nevelj disznót, hizlalj marhát mozgalomba nevezhetek, mint a kartársaim, ömlik a guba. Pedagógusok a háztáji mozgalomért, előre!”

Marit látta meg az utcán. A buszhoz igyekezett. Csatlakozott.

Búcsú. Szegényes sátrak, szegényes ünnep. Filléres bővlik. Az utcán fiatalok. Ellomposodott, hegyre nyúló porták, ásító arany ragyogás. Öregek ültek az udvarokon, sötétben, feketében, leszorított, elfojtott mozdulatokban. Lehettek boldogok? Éltek?

Ösvények, kavicsokkal szórt utacskák csorogtak a hegyről. Szánni valóan elárvult házra kiírták: eladó. Érdemes valakinek újakezdeni?

A parókia pusztult, üres temploma öreg. Megfakult színek mutogatták a szenvedés útját, a kereszti.

Megölelte a lányt, aki ismét elhúzódott.

A kocsmában zsúfoltság, emelkedett hangulat, ünneplő részek, Szeszarcok.

Megérkezett a busz. Felszálltak, leszálltak.

Bandi egyedül ült a padon, unalmasnak, lehangolónak látta a környéket, eldobott, üres cigarettásdobozt juttatott eszébe. Az erdőből gyenge szél libbent, sietős leveleket perdített a kavicsokra.

„Hová igyekeztek, boldogtalanok? Messze még az ősz!” - gondolta mélázva.

Otthon fia, Rozika, a környezet meleget, szeretetet sugárzott. Szenvédélyesebb éjszakák érkeztek, a régi nőt képzelte ágyába, vele örült.

István-apánk fia leszerelt, hozta a menyasszonyát. Bandi döbbenten látta Marit.

„Hová tette a kölnizett okosságát? - gondolta. - Falun hódít a kisipar?”

A bemutatkozás fényesen sikerült, István-apánk ujjongott, hogy óvónőt fogott a hülye gyereke. Presszóban ültek, lüktetett körülöttük a fiatalság, két kocsijuk az ajtó előtt parkírozott. Tisztelgő látogatásra mentek Berci igazgató úrhoz, vasárnap volt, délután. Gyümölcsöt, feketét, italokat fogyasztottak. Örültek.

- Aranyoskám, a szüleid mivel foglalkoznak?

- Kisiparosok.

- Apríthatnak a tejbe - nevetett István-apánk -, kenyérgondjuk nem lesz.

- Nincs vezető óvónő. Rád gondoltunk.

- Mindegy - mondta Mari.

- A szolgálati lakás beköltözhető.

- Rendes tőled, Bercikém, meghálálom - mondta István-apánk -, megtárgyaljuk az apósékkal, ahol jobb, ott éljenek.

Pesten tartották az esküvőt. Szűk körűt. Két tanú, éttermi vacsora, egyszerűség. Mari papája egy vagyont adott, így szólt az alku. Tehetős emberek, szívesen áldoztak.

- Megteremtem az egzisztenciájukat. A fiam átvevő a Csillagban, Mari vezető óvónő, szolgálati lakással - mondta az elnök. - Kezdetnek tökéletes.

Két kocsival futottak hazáig. Mari ruhatárat vitt, degeszre tömött bugyellárist. Otthonukat berendezték, fehér, drága bútorokat vettek, a nagyobbik szobába televíziót, rádiót, könyveket, perzsákat, szőrméket, jól mutatott.

A kisebb szobát használták. Ide olcsóbb darabokat válogattak, tartósabbakat. Lakásuk ajtaja az óvoda udvarából nyílt. Régi épület, átalakítva, nem fényűző, az igényeknek megfelelő.

- Nem öregszünk meg itt - nevetett Mari.

- Apámék szolgálati lakásban laknak. A Balatonnál építkeznek - mondta a kislány -, van itt perspektíva.

- Mi is?

- Ha eljön az ideje, az öregem elintézi.

- Este?

- Hallgatók rá, megéri.

Másnap szekér gördült az óvodába tíz malaccal. Rőfögtek, sivalkodtak. Mari ámult. A fogatossal Veréb jött, bajuszkáját simogatta, tetszelgősen mosolygott. Félnótásként.

- Meghoztuk a malacokat - vakargatta vastag orrát és szipákolt -, tetszik örülni?

- Ez nem állatkert.

- A kislány küldi, fillérekért vette. Selejtezésnél.

- Beteg jószágokra nem éheztem meg.

- Tessék csak idebízni, Veréb érti, mit beszél - bamba vigyor díszítette szőrös arcát -, híznak ezek, mint a gödük.

Az ólba terelte a szállítmányt. Tápot szedett a kocsiról, raktárba vitte, megetette a malacokat és elment.

Mari nagyvonalúskodott. A hatalmas bankbetét, jó állásuk, lehetőségeik megszáditették. Délutánonként anyósával a presszóban üldögéltek, mutogatták magukat, társaságuk alakult, Berci igazgató úr neje, Zsuzsa, ritkán a doktor felesége. Nevetgéltek, vicceket mondtak, pletykákat. Fiatal elvált asszony szolgált fel, szép szőke nő.

- Kicsoda a lady? - húzta el keskeny száját Mari. - Próbababa?

- Bendő Béla húga - mondta Zsuzsa -, városból tévedt haza.

- Kivel fut?

- Nincs még bekerítve.

- Ügyesen csinálja, tapasztalt. A férje?

- Ott maradt egy új szerelemmel.

- Jobbat nem tudott? Hazajönni?

- Anyja egyedül élt. Most hárman vannak.

- Ki a harmadik?

- A kisfiú, óvodás.

- Hozzám jár?

- Nem. A másik gyerekparadicsomba.

A pincérnő ujjain aranygyűrűk csillogtak, zöld, piros kövűek. Szeme zöld, termete kicsi, arányos. Jelenség. Nem közeledtek hozzá. Zsuzsa szürke Wartburgja az ajtó előtt állt.

- Tanuljatok meg vezetni! - javasolta.

- Megtehetjük, kocsí van.

- Honnan szerzünk oktatót?

- Elintézem, Bendő Béla felkészít benneteket.

- Sokba kerül? - rémült meg István-apánk felesége a várható kiadásoktól és kövér kezével táskájába túrt.

- Dehogy, munkaidőben csinálja.

- Ilyen adakozó?

- Egyszerű. Oktatás idején úgy szerepeltetem, mintha a műhelyben dolgozna, volt már erre példa.

- Ingyen nem kívánhatjuk.

- Borravalót adtok, mindenki jól jár.

Gyakoroltak. A fiatalok kocsiját hajtották, bújták a KRESZ-t, kérdezték egymást, autós-kesztyűt hozattak, kézfejen kivágva. Feltűnően viselték.

Szaladtak a Tiszáig, őszi. A kemény, konok táj felengedett, rejtett szépségeiből pazarul szórt a termőföldekre, az ártéri világra. Sárgultak a fűzök, hajuk színét tüzték a folyóba. Hallgatott a mező. Ritkán zaj csapódott távolból, a vízlépcsőtől. Szomorkodott a pusztá.

Az őszi szépsége szomorúságában van, színes, halk elmúlásában. Az áldott föld béna, meghozta gyümölcsét, pihen. Megöregszik, mint az ember. De a föld több az embernél, mindig újraszületik, kimeríthetetlen, elfogyhatatlan.

A pusztán ócska cserény gubbaszkodott, elszóródva böngészett pár tehén. A pásztor kedve elrepült a nyárral, nóta sem termett. Árváskodott a kútgém, magányában sikoltozott, a csiperkegombák meg se nőttek.

Vizsgáztak. Ünnepezték. A presszóban fényeskedtek férjük oldalán. Nagy felhajtást rendeztek, Zsuzsa férje nélkül csicssergett, kapart szigorúan az újjgazdagoknál. Bendő Bélát nem hívták. Napóleon konyakot ittak, pezsgőt, lehűtve.

A pincéernő zöld metszett poharakat hordott.

- Magának mindene zöld? - szellemeskedett a doki. - Tisztára egzotikus.

- Hogyan? - váltott vörösre az arca és megrándult.

- A szeme, a gyűrűje és a poharak.

- Zavarja?

- Ellenkezőleg.

- Szedjen nyugtatókat.

- Nem nekem mondták - nevetett István-apánk -, öreg legénynek nem való a május.

- Mindenkit betörnek, vagy más, vagy mi.

- Érettségiztessem le a kedvetekért? - kérdezte a köpcös Berci. - Dolgozók gimnáziumába jár.

- Padszomszédok vagyunk - szólt Zsuzsa -, onnan ismerem.

- Nem iratkozhatok be? - viccelt a kislány. - Ilyen iskolatársakkal szorgalmasan tanulnék.

- Kukorékolsz, gyermekem? Mit láttok rajta? Olyan, mint egy kölyökkutya ülve - mondta az elnök felesége.

- Mari eltöri a derekadat - szólt az iskolaigazgató.

- Engedem, csak a pénzt hozza haza.

- A pénz nem boldogít.

- Engem igen.

- Nem vagy egyedül - kuncogott Potornai Zsuzsa -, nem ám.

Mari úgy maradt. Kímélték. A jószágokat ellátta a férje, naponta megjelent Veréb, tápot talicskázott, etette a hízókat, István-apánk a felvásárlótelepre helyeztette éjjeliőrnek. Csinált szívesen bármit, hangosan köszönt, az ajtóból nem lépett beljebb, zsíros, rézvörös haján babrált.

- Nagyságos asszony, meghoztam a tápot. Hová tegyem?

- Na hová? Mégis mit gondol, Verébkém?

- A raktárba?

- Tudja maga, nem buta fiú.

Fülig szaladt a szája. Ekkora dicséret ritkán érte. Pohár pálinkáját lehajtotta, harákkolt és kotródott.

- Szépasszony, köszönöm.

- Máskor is, madárkám, jöjjön nyugodtan.

Vasalót, mosógépet, centrifugát nem vettek. Az óvodáét használták, szolgálatinak tekintették. Tyúkjaik piszkították a kopár udvart. A homokozóból régen elfogyott a homok, ha szólnak a fogatosoknak, szekérszám hozzák, de hallgattak.

Mari a testes anyósával és Zsuzsával presszózott.

- Bejárónő kellene, tiszta, megbízható. Megfizetem - mondta.
- Ki vállal ma takarítást? - legyezte magát az elnök felesége.
- Aki az iskolában, vállalatnál takarít? Kétszer eljön hetenként, rendbe rak mindent.
- Jó ötlet, én is dolgozni akarok, unom a konyhamalackodást.
- Az anyám nem felel meg az igényeknek. Kit keressek? - szólt Zsuzsa.
- Rád bízunk!
- Világos. Elintézem, hozzám is járhatna.
- Szereted Rozikát? - kérdezte Mari.
- Külön világ.
- Bandi? Lehet látni?
- Furcsa figura, se föl, se le.
- Zárkózott?
- Több annál, önmagában él.
- Kész pszichológus vagy, Zsuzsa. Apósom helyében titkárnőnek tennélek.
- Elkéstél.
- Hogy csináltad? - ájuldozott az elnök felesége.
- Simán. Átalakították az irodát, István-apánk és a főagronómus közé kellett valaki. Kávét főzni, felszolgálni, ügyeket intézni, gépelni, tartani a vonalat nálam jobban senki sem tud. Közöltem ezeket az öcsikémmel - szövegelt fífikásan Zsuzsa. - Erre mit mondott a tanár úr? Szabad a gazda? Ti éltek a tejfelben, mi a savóban.
- Van humora - mondta Mari -, szépeket duruzsolhat, de feltaláló nem lehet.
- Önérzetes bolond, világmegváltó - legyintett István-apánk neje -, ilyenek semmire se viszik.
- Komolyan veszi valaki?
- Ugyan, hol élsz? Az számít, akinek háza, kocsija, takarékbetétje van, eszmék meg más zöldségek minden bokrban teremnek. Megvan, fekete-Péterinét kérem, vele vásárt csinálunk.
- Ahogy akarod.

Zsuzsa Péteriékhez porolt. Az örökmozgó asszony székkal kínálta.

- Szép vagy még mindig - mondta. - És boldog is?
- Na, igen.
- Az a fontos. Cifrázkodásban élünk, kivesz az emberi érzés a világból - ültek le a konyhában.
- Pénzt hoztam. A prédikációt elnapoljuk. Kell-e?
- Nincs belőle elég, hiszen törlesztjük a házat.

- István-apánkékhoz, a menyéhez és hozzánk eljárhatna takarítani. Pénzes helyek.
- Mehetni mehetnék - biccentett az engedelmes asszony -, kedvem is lenne.
- Hetenként két-két alkalommal, szép órabért fizetnénk.
- Megbeszélem a családdal, úgy szoktuk. Nagy már a fiam, gimnazista, gondját viselem.
- Annál inkább. Üzenjen, mire döntött, várjuk.

Fekete-Péteriné örömmel dolgozott, ragyogott keze nyomán a lakás, mosott, vasalt, takarított, nem az időt nézte, hanem a rendet. Reggel ellátta az urát, aki kerékpározott a majorba, Karcsit, aki a gimibe igyekezett, a háztáji jószágoknak ennivalót lökött, átöltözött és rohant takarítani.

István-apánk szépen, praktikusan rendezett lakásában masszív, divatos bútorok. Az ablakokon habkönnyű nylonfüggönyök, a parkettán divatos szőnyegek, háztartási gépek, az éléskamra roskadásig. Három szobát, konyhát, bejárót tartott tisztán a fekete ruhás asszony, nem zártak előle semmit.

A fiataloknál kisebb lakás, kevesebb fehérnemű. Mániásan takarított, amikor elkészült, fotelba huppant, aprólékosan nézegetett minden tárgyat, tisztaság, rend, összhang jelentette jóérzését. Gondolatait lefoglalta, lekötötte a munka. Könnyű elégedettségben élt, irigység nélkül, jó szándékkal. Fizetésének örült, a háztájiból és a bejárásból megkereste, amit férje a Csillagban.

„Tisztességes, szép pályán lehetne a fiam, pap, orvos, igazi tudós, akit tisztelnek és aki hasznára válik a világnak, akibe senki nem törölheti bakancsát, még ha rosszul szól is, ami kizárt, hiszen nem olyan természetű, az egyetemek arra valók, hogy megtanítsák - gondolta porszívózás közben. - Nyelvemmel tisztogatnám a főutcat, tíz körmőmmel kaparnám a pénzt, a lábához tenném, ami megszerezhető. Álmodozok naponta, pedig nem lesz való, István-apánk fia is mire vitte? Isten ne vegye bűnéül, semmire, iskolája, szakmája sincsen. Bűdös volt a munka, otthagytá, nehezen vált az esze, minek akkor erőltetni? Szenvedés lesz az örömből, megutálja. Jobb elkerülni. Maradjon csak velünk, érettségizik, szakmát tanul, a magafajtnak minek több, boldog legyen, ne terhelje lelkét bűn, harácsolás, isten elleni véték.”

Ritkán együtt ment haza fiával. Örült:

- Nem csúfolnak, amiért takarítok?
- Dagadtra verném a pofájukat - emelte meg az aktatáskáját a fiú.
- Nem szégyellem a munkát, de a te kedvedért abbahagyhatom - mondta és gyönyörködve nézte Karcsit -, a te kedvedért én mindent megcsinállok.
- Becsületesen keresse a pénzt, a többi smafu.
- Nem adhatjuk azt a módot, mint István-apánk a gyerekeinek.
- Szomorít, mama? Takargatnivalójuk nekik akad.

Mari virult, ügyes hasacsát növesztett. Illett. Hiányt nem ismertek, aprójószágot tartottak, olcsón jutottak baromfihoz, a Csillagban gyakran selejtezték, Zsuzsa gondoskodott róluk. Pulykát, tojást, tyúkot, libát, csirkét kaptak fillérekért.

Rendszeresen járt kozmetikushoz, ruháit igényesen, ízléssel válogatta, viselte, ápoltan. Bandival késő ősszel találkozott az utcán. Összefogta nyakánál a kék orkáncabátját.

- Hello, mégsem maradtál szűz?
- Szeretnél volna első lenni?

- Kérdezz bátrabbat!
- Kineveztek igazgatónak? Ambíciód van és fényes lelkületed.
- Támad a kisipari burzsoázia? - nézett Bandi másfelé.
- Hagyjuk, a békés együttélés előbb célhoz vezet. Mire mentél?
- Az ember mindent elvisel, megalázottságot, félelmet, azért ember. A diplomás szegénységet legnehezebben - tárta szét kezét Bandi. - Van gőzöd ehhez?
- Szerencsére nincs, jók a körülményeim.
- És az agytröszt-férjed? A téeszbaró?
- Hadüzenet nélküli háború? A jellemeddel ellentétes.
- Ne hidd, nincs erőm a hadakozáshoz. Önmagammal veszekszem.
- Kiábrándultál máris? Kisiparosság tüzeljen a forradalomra? - kérdezte Mari és hangjában rokonszenv érzett.
- „Kár lenne elkallódnia - gondolta - ennyi jó tulajdonsággal. Értelmes, helyes, tisztességes, megérdemelné a boldogulását.”
- Nem rajongok a csörgősapkáért, jószántamból nem használom. Hamar kiégünk úgyis mostanában, elfáradunk idő előtt, csigaházakba bújunk - mondta Bandi egy enervált kézmozdulattal.
- „Bezzeg a ti gubátokkal docens lehetnék az egyetemen - gondolta. - Csak ne szánakozz, te intellektuális csimbók.”
- Megoldás? - kérdezte Mari.
- Tudsz jobbat? Hallgatlak szívesen, szerelemben úgysem voltál örömömre.
- Itt sem, vörös bajnokom. Barátok maradunk.
- Sőt, elvtársak.

Bandit otthon várták. Fia erős legénykévé cseperedett, kinőtte a pisis pólyát. Játszott vele. Kezébe könyvet vett, olvasgatott.

„Élet ez? Vegetáció - gondolta Bandi. - Ragyogó pálya? Tízdekás megélhetések. És Zsuzsa buta? Ellenkezőleg. Miért ilyenek a módszerei, hol tanulta? Családját egy kopott köntösért eladná, sikere van, az emberek elfogadják, eleinte sunyítanak, később dörgölődznek, végül hasonulnak. Nem ismerik? Kíváncsiak. Játszma, lehetőség.”

„A gondolat mit ér, mit a jó szándék? Gondolkodóbb vagyok, tehát magányosabb. A társadalom a magányosság eszközeit megteremtette, hiába bégázgatók, kényelmetlen meghallani. A szatócsbolt szintű közösségek virulnak. Zsuzsa a miniarisztokráciához simul, az ember születésétől piszkolódik.”

„A társadalom fejlődése mérhető. De visszaadja az energiámat, a többlet-akarásomat, amit áldozok? Veszték - gondolta a tanár -, lehetne más bajom, betegség, furkálgatások, nő, rosszabb környezet, számtalan variáció. Minek az akarás, a hajsza? Értelmetlen? Nem, nem, több vagyok önmagamnál, a helyzetemnél, mindennap több lehetek.”

„A társadalom lehetőség, annak sem maximális. Az életem szintén. Gennyes kis önigazolások ezek, hol a kiút, merre menjek? A családban? A szerelemben? A munkában? Tudom-e az embereket akaratuk ellenére boldogabbá tenni? Reménytelen vállalkozás?”

„Több lettem a szüleimnél? Törvénytörő. Az időmet kell okosan beosztanom, a lehetőségeimet. Tehát boldog vagyok, lelkipirakatot rendezgetek? Mindenki annyi, ahány önálló gondolat, magasabb rendű létezés, vitatkozhat önmagával. Kozmikus előny. Mit akarok? Törpe világmegváltók szükségesei, szalonöltönyökben” - gondolta az éjszakai világításban.

- Még nem aludtál? - botránkozott meg Rozika. Égett a falilámpa, paplan, lepedő gombóccá gyűrve, verejtékkal itatva. - Rögtön reggeli pihenj.

- Pihenek, ne aggódj! Holnap újabb csapást mérek az imperializmusra.

Hazaadta kevés fizetését.

- Szegény az eklézsia, maga harangoz a pap - mondta tompán és lerogyott a heverőre.

- Számolni tudsz? Oszd háromfelé. Lefölözik, bélyeg, adó, a jóisten tudja mire, maradékból élünk, ötszáz forint fejenként.

- Megélnék mások is.

- Ingenymunkások vagytok, napszámban kétszer annyit keresnétek - komorodott el Rozika és remegett a hangja. - Öntudatjancsik.

- Amikor hozzám jöttél, tudtad. Nem a szegénység bűn, hanem a tisztességtelenség - mondta, tenyerébe temetve homlokát.

- Hülye szavakatok. Pénzt hozzá! Lopjál, öljél, de éljünk, a fizetésed kenyérre, tejre, sóra, cukorra elég. Köszönöm a diplomás koplalást, nincs ruhám, amit magamra vehetnék, az utcára nem merek kimenni. Bűdös mindenki, mert igyekezik, igazodik a többihez, szerez a családjának, ragaszt? Szerinted mind korrupt? Te mi vagy? Éhenkórász, a tej megalszik a szádban. Tisztesség? Vezetők mutassanak példát! Hol? Funkcionáriusok szemétdombján? Lelkizel és húzódozol a tüztől?

„Igazad van, mást érdemelnénk, könnyebbiséget. Talán megérjük” - gondolta a tanár.

- Csak így élhetek - mondta. - A pénznél fontosabb a hivatásom.

- Úgy élj, mint mások, ők is a jövőt építik. A fiamat nem nevelem nyámmnyilának, taposson, legyen hajcsár, harácsoló, szélhámos. Erre mérget vehetsz.

- Innen nem szabadulhatok. Nemcsak dokik, elnökök, hanem Jós Sándorok, Gulyás Imrék is vannak. Érted? - kérdezte feleségét mérgesen. - És mind én vagyok, külön-külön és együttevée. A pénz nem elégít ki, több leszek a piszkos papírnál. Az ágy nál is.

- Ezért tanultál?

- Hogy ember maradhassak, hogy tegyek ezekért valamit.

- Magadon se tudsz segíteni. Nem olyan világ van!

- Ha meghallgatom őket, az is támasz - mondta Bandi, és járkálni kezdett a szobában. - Nincsenek egyedül.

- Elment az eszed? Mások baján töprengeni a magunké helyett?

- Az én erőm abban van, törődni minden családdal. Egy rohadt magnó kellene, kutatni, felvenni minél több szöveget, öregek vallomását, megörökíteni a falu történetét.

- Adjon a kultúr, az iskola. Akiknek szükségük van ezekre a nyers hülyeségekre - kiabálta Rozika kipirult arccal. - Nagyon a szíveden viseled a gügye rokonaid sorsát.

- Közülük való vagyok, csóró, szégyellem is, hogy eddig semmit se tettem értük. Ezután másképpen lesz.

- A pénzről szövegelj, ne a világmegváltásról.

- Lesz az is, csak várjad - rohant el Bandi. Becsapta erősen az ajtót. Rozika megdöbbsz. Ennyire még sohasem veszekedtek. Nézte az ajtót, de Bandi nem jött vissza. Csapódott a kapu.

„Menjél csak - gondolta paprikásan -, hamarabb észhez térsz.”

Bandi loholt. Honismereti szakkört vezetett a kultúrbán, az irodában kazettás magnót látott, ami elemmel is működött.

„Vérében van az anyagiasság - gondolta Rozikáról -, tőle se sok segítséget remélhetek.”

10

Megszerezte a magnót. Kis üveg pálinkát vett, vágatott Gulyás Imréékhez. A sírásót és vályogvetőt otthon lelte. Kínálta az itallal. A kicsi, mély hangú ember boldogan kortyolt, széket adott Bandi alá. A földes konyhában telepedtek le, legyek rajzottak vad éhségükben, a nyitott ajtón fény szűrődött. Szegény, időtlen konyhabútorok, öreg asztal, árasincs sparhelt, apró kredencféle árulkodott. Tükrei a vályogvető életének.

A földre kucorodott a kis ember, szemben Bandival, majd kényelmesen, törökülésben várakozott. Gyerekei, unokái sűrögtek a parányi konyhában, letanyáztak a küszöbükön.

- Nem vagyok én szegény ember, nem járok el a határul, koldulni se szorulok sehová, ott is húst eszek, bort iszok, ahol másnak víz se jut. Házat akarok építeni a gyerekeknek, végül az OTP nem ad hitelt.

- Ha gazdag - mondta Bandi -, kölcsönözzön kétezer forintot!

- Nincsen.

- Szégyelli a szegénységet? - kérdezte és felszerelte a magnót. - Aki ennyi gyereket nevelt, nem szégyenkezhet.

- Kubikoltam tizenhét évig, de nem ismerik el. Válykot vertem, mégsem adják a nyugdíjat, hát igazság ez? A vályogvetés? Hát ide hallgass! Milliót kivettem, egymilliót. A grófnak háromszázkilencven-ezret, ha jól számolom. Cselédházakban laktunk, ötven kiló búzát adott ezerért. Odajártunk talán nyolc évig, nem gazdultunk meg. A vályogvetéshez nem nagy befektetés kell, kevés felszerelés: törek, talicska, kapa, ásó, lapát, villa, veder, vályogvető. Hatvannégy éves vagyok, oszt még mindig bírom. Nem hiszed el, hogy az életben annyit dolgoztam, három nyugdíjast, mit, tíz nyugdíjast kitenne, és mégis a nyugdíjat nem akarják megadni.

- A rendszerért harcoltam, mert éjjelt-nappalt egyé tettem érte. A párt engemet küldött, hogy örködjek felette és örököttem minden iccaka, a testvéremmel jártuk az utcát, karöltve a rendőrökkel, hogy valami fasiszta vagy más be ne törjön. Bottal jártunk, akkor még nem adtak puskát kezünkbe, mint most, mégis öröködtünk. Benne vótam tizenkét évig a pártban, de előregedtem, oszt nem vagyok. 1945-ben léptem kommunistának, szeptember harmadikán, még tán születésem napján.

- Így gondoltam, csak elhúzó, mert nem vagyok gazdag, szegény vagyok. Elhurcoltak katonának, tizenegy évig szolgáltam, örködtem az ő földjükért, ami nekem nem létezett. Ugye, hogy el kellett mennem, mert végeztek volna velem. A nagygazdák gyerekeit, akiknek földjük volt, kiváltotta apjuk, itthon maradtak, én szolgáltam, szenvedtem, örködtem a földjükért. Nem így van? És nem kapom a nyugdíjat, ők meg kapják, a gazdák. Hányat tudok, egészséges, nem is beteg, leszázalékoltatta magát, engem a sok munkámért nem becsülnek - mondta szomorúan a sírásó.

- Földje nem volt? - hajolt Potornai Bandi a magnó fölé.

- Pártunk adta a földet, negyvenötben négy köblöst kaptam, szeretett pártunk, úgy mondom, ahogy van, az adta, azért én hűséges szolgálója lettem. Teljesítettem mindenféle tervet, amíg Munkás-elvtárs nem tagosította. A tomaji bejáró felől vót, eklézsiaföld, Hármas Halom. Hazajöttem a fogságból, beléptem a pártba, jól van így, jól mondom, Bandikám? Kezdtém bejárogatni, mit tudnék segíteni, hogy pártunk győzelemre jusson? Amit tudtam, elkövettem. A négy köblös földet nevemre telekkönyvezték. Termeltem búzát, tengerit, cukorrépát, cukorborsót, mustárt, lent, amit pártunk követelt. Nem a magam akaratából, ahogy az állam irányított, az árát, fizetésemet megadta. Megéltem belőle. Akkor sem panaszkodtam.

- Homok volt a föld, szintiszta homok. Kiástam mélyen, csak nem változott. Kértem engedélyt, kitermelem. Megadták. Köbméterenként tíz forintot fizettek a homokért. Egyszer nagy tételt rendelt az útfenntartó vállalat, ötszáz köbmétert. Fogadtam hébe-hóba napszámosokat, odaadtam nekik, amit kihánytak; - na, legyen nektek is. Így lettem bányatulajdonos. Ha el nem veszik, tudtam vóna építkezni. Két évig tartott, megélt a család, de elvették, és azóta sem adtak földjáraadékat.

- Amikor a fölműves-szövetkezet alakult, Erzsike lányommal segítettük a megindulást. Parasztemberekhez jártunk kéregetni, toltam a kubikotalicskát, Erzsike lányom a saroglyás talicskát, és jártunk házról házra, ki mit tudott adni, elfogadtuk, terményt, lisztet, pénzt, babot, tojást. Elmentünk és megkérdeztük, mit szánnak a szövetkezetünknek? Később elvittük, zsákokban, kaskában, biciklin vagy talicskán. Beíratunk mindent az elnökkel, hogy életre jusson a szövetkezet. Én, Gulyás Imre akkor is megindultam, addig jártunk a házakhoz, míg felalakult, mára meg semmit se kapunk belőle.

- Akkoriban mindenben szerepeltem, de kimaradtam csendesesen, jobb tudású emberek kellettek. Fáj ez nekem. Pedig de tudtam csinálni, kint vótam a kunyhónál, üzentek értem, hajnalban bent legyek, választás. Nem előzőtt meg senki.

- Hősi idők lehettek - mondta Bandi. - Maga mit csinált?

- Küldözgettem az embereket felfelé. Éjjel-nappal szolgáltam a nagy választásoknál, akadtak, akik nem akartak menni, de el nem hagytam az egyént, míg nem indult szavazni. Küldtem a tizediket, huszadikat, századikat, hogy pártunk, rendszerünk nyerjen, így volt, Bandikám, akár hiszed, akár nem, ezt bizonyítja mindenki. Úgy mondom, ahogy van, nekem nagyon fáj, furcsa, nagyon furcsa, hogy mégsem kapok nyugdíjat, csak le vagyok ülve.

Öreg Kun agítálta a vályogvetőt.

- Azt mondta Munkás-elvtárs, add le a Csillagnak a földet.

- Én a pártunknak nem ártok, se a szövetkezetnek. Legyen.

- A homokbányát visszakapod háztájinak.

- Maga ezt hunnan veszi?

- Munkás-elvtárstól. Ha a belépést aláírod.

Aláírta.

- Igen ám, elhittem ám, csak nem mentem - mondta a sírásó -, még kubikoltam, kellett a pénz, a családi pótlékot is megadták a gyerekekre.

Eljött az idő, amikor kereste az elnököt, hátha kell dolgozni, mindegy mit, csak munka legyen.

- Tudom, hogy a bánya enyém, de ha kell segítséget nyújtani, dolgozni a Csillagban, benne vagyok hűségesen.

- A bánya már nem a tiéd, mindnyájunké - mondta Munkás-elvtárs -, közös tulajdon.

- Azt üzente, hogy az enyém.

- Nem a tiéd, a szövetkezeté.

- Megértem, nincs abból semmi, megértem - mondta Munkás-elvtársnak. - Gyövek dolgozni.

- Úgy hagytam ott az irodát - bizonygatta Gulyás Imre -, nem igaz, amit rám fogtak, hogy káromkodtam, kanolják meg, nem igaz, hazudnak, nem mondok ilyet, én ilyet nem mondok, van nekem iskolám. Azt már ők mondják. A párthoz húztam, semmiképpen nem mondok ilyen szót. Bánom, hogy nem mentem, mert csak az járt jobban, aki a Csillagban maradt, élte jó világát. Kubikoltam Bánhalmán, az állami gazdaságban.

- És ment? - kérdezte Bandi -, később ment a téeszbe?

- Bekéredzkedtem Munkás-elvtárs szövetkezetébe. Hűséges szolgálatot teljesíttem. Brigádvezető-helyettesnek választottak, számoltam a munkaegységeket. Agitálni küldött pártunk, mehettem zetorral, biciklivel, mikor hogyan sikeredett. Sokan fogadták, sokan nem fogadták. Agitáltam több családot.

- Ide hallgassanak, elvtársak - mondta akkor Gulyás Imre -, most már nem az úri világot éljük, hanem mi, szegények, elnyertük, amit az urak éltek ezelőtt. Maguk is legyenek a mieink. És lássák, hogy jómódunk van, miénk az ország és a hatalom, és lépjenek a téeszbe, nem ér semmit az egyéniség. Gondoljanak bele, ne azt az úrimódot éljük, jobb szabadságunk jött, minden megvan, régen még a rádiót se volt szabad hallgatni. Vezetnek most rádiót, ha kell, mindent, ami jó, amit maguk akarnak. Az urak nem adták meg. Én sem vagyok elszegényedve, mint azelőtt el voltam, a téesz mindenkor ad nekem kenyeret.

- Járt a falun kívül? - kérdezte a fiatal tanár.

- Háború óta nem - vakaródzott a sírásó és vályogvető, majd rekedten nevetett. Felkászálódott és az üvegből kortyolt, aztán folytatta visszaemlékezését.

- Munkás-elvtárs téeszében nyáron bajok voltak. Arattuk az árpát, kombájn is jött a gépállomástól, vágta az egész táblát. Eljött az este, mind hazaigyekezett. - Ne menjetek, ne hagyjuk itt a rengeteg szemet, kárba vész rengeteg jó termés a földön, szedjük össze, szállítsuk a majorba, jönnek a szekerek, vontatók is - rimánkodott akkor Gulyás Imre. - Süketeknek beszéltem, Erzsike lányommal maradtunk, úgysem hagytuk ott, felszákkoltuk a termést, rakodtunk a járművekre, elvégeztük hajnali három órára. Hűségesek voltunk.

- Fizetés semmi hónapszámra. Hat száz várta a falatot. Csinálhattam mást? Válykot vertem a köznépnek, építsenek, abból lett sok új ház. A gödrök-közbül, a Péntek-kúttól tömérdek válykot kivettem, hajnaltól összerogyásig, térdig, térdem felül állandóan sárban, melegben, horpadt hassal, megállás nélkül. Szép vékonyan lefaragtam a földet, sárgát meg homokosabbat is, polyvát szórtam rá vagy töreket, vízzel itattam, ameddig kívánta, kapával vágтам, újra

törek, kapálás és mehetett a vetőbe. Nagy munka, nagy pénz, ha végig dolgoztuk a napot. Csinálja, aki irigyli. Nincs jelentkező. Csalni, ügyeskedni ennél nem lehet, csak dolgozni.

- Micsoda tengeritörést csináltunk? Télen törtük, a tagok nem voltak olyan hűségesek, hogy letörjék, mert nekik termett a háztáji földben. Nem nézték a szövetkezetet, hiába voltak benne, én meg, úgy mondom, ahogy van, pártérzelem van bennem, hogy pártoljam a téeszt, jeges időben, nagy téli havakban, hidegben kivitem a családot, nem hagytam ott ügyse. A tagoknak ígértek bár akármit, csaknem álltak kötélnek. István-apánk, drága jó ember, elnök elvtárs, megadta érte a járandóságunkat. Ha bánt, ha nem bánt, pártolom, becsülöm.

- Ejnye már, mék hónapban volt? Ide hallgassál, november, december, január, február, igen, február tizenötödikén törtem le a tengerit, mert azért a téesztagok nem mentek bele, nagy sár, víz, jég meg hó volt, és nem törték. Vállaltam, le fogom törni, le is törtem négy hónapig a családommal, a Fűzfás-dűlőben, a Gázmir-lapason. Derékig szakadtunk a jégbe, de csak csináltuk.

Kölyökmacskák sompolyogtak a konyhába. Nyávogtak. Imre, a nagy gyerek kidobta őket az udvarra. A család figyelmesen hallgatott, olykor segített a szóban. Juliska boltból érkezett, vásárolt. A friss kenyér illata elborította a tenyérnyi, szegény konyhát.

- Adok egy macskát, ha viszel, nem kell? - kérdezte Gulyás Imre.

- Nem - mondta Bandi. - A téeszbe miért lépett?

- Miért léptem be? Úgy gondoltam, csak jobb lesz. István-apánk becsületes ember, elengedett válykot vetni, építsek házat, hetes típusúra van rajzunk. Vályogbul raknánk a falait, az utcátokban van olyan, annak is én vertem a válykot.

A földjáradékot István-apánk sem tudta elintézni. Ment hozzá Gulyás Imre lánya, Erzsike.

- Hová tűnhetett a földünk?

- Nem tűnt az el, helyén van.

- Semmiféle papír sincsen, be se írták.

- Elcsúszkált ellenforradalomkor. A tanácsnál segítenek.

- Nem jár, mert elhanyagolt terület volt, állami tartalék - mondta a hivatal.

- Elhanyagolt? Szerződött növényeket termeltünk rajta.

- Régen volt.

- Mindenki kap földjáradékot, csak mi nem - sírt Erzsike. - Annyira le vagyunk nyomva? Létezhetetlen, hogy a termőföld után ne kapjunk.

Tovább járt utána. Kiderítették, hogy a Csillagban van Gulyás József nevén nyilvántartva. Intézte, hogy nevükre írják, akkor kapnának földjáradékot, de mindig csak az volt a vége:

- Nem jár maguknak egy deka sem.

- Őszre szeretnék a házat felhúzni, de még ahhoz pénz is kék, hitel. A Csillagot sokra tartom, megtalálom kenyeremet, hatvannyolc decemberétől tagja lettem, megélhetésem megadja. A gyerekeim itthon vannak, nagy iskoláig egy sem vitte. Róza járt legtovább, a nyolc osztályból csak három hónap hiányzik. A többit befogta a munka, férjhez mentek. Jönnek ide az unokák, húszan vannak, szeretem mindet, incselkedek a nagyobbakkal, játszok velük, nem tudom azt mondani, hogy egyet is nem szeretek.

- Szegényesen élünk. Erzsike lányom velünk, egy gyerekén kívül annak sincs semmije, meg Imre fiam, szegény, beteg, az iskolát se bírta, a katoniorvos megállapította, nem alkalmas szolgálatra, ideges. Agybaja van. A magunk valósága ez. Kínlódnánk a házzal, a válykot verem, augusztus derekán építhetjük, ha ad az OTP hitelt. Kézpénzzel nem rendelkezünk, úgy lenne jó, mint a cigányoknak, beadnak tízezer forintot, és elkészítik nekik kulcsátadásig. Harcoltam én a rendszerért, igazán adhatnának házat.

Két hatalmas kartondobozba ömlesztett iratokat szedtek elő. Még az ötvenes évek elején szántási hitelt kértek. Hetvenegyben letudták az utolsó részletet, papír beszél róla. A portát terhelték meg az adóssággal. Az OTP hitelt nem ad házépítésre, míg nem igazolja az adóhivatal a visszafizetést. Elküldték a kérvényt, azóta sincs válasz. Nincs ház.

A nyugdíj. Megküldte a Társadalombiztosítási Igazgatóság elutasító határozatát. Gulyás Imre 1929-1960. december 2-ig közölt munkaviszonya elévült, mivel az ötéves megszakítást követően nem rendelkezik újabb öt év munkaviszonnyal. Az öregségi téessnyugdíj megállapítását 1973 szeptemberétől kérheti.

- Addig már várhat - mondta a fiatal tanár és visszaadta az iratokat. - Nincs messzire.

- Ide hallgassál, Bandikám! A téessben éjjeliőr voltam a tehenészetben, előhasi üszők és tehenek ellettek. Nem számított, hogy üsző vagy tehén. Nehéz ellők voltak, de mindet leellettem, akármilyen nehezen is, nem hívtam hozzá állatorvost. Ennek ellenére a tehenektől engemet leváltottak, odatettek a bikákhoz. Potornai, Novák panaszkodnak: hol van Gulyás Imre? A másik nem úgy bánik a jószágokkal, alszik a mázsaházban. Én minden jószágára vigyáztam a Csillagnak. Az orvos megbízott: Imre bácsi, tudom, leelleti hűségesen.

- Három évig voltam a tehenészetben, egy iccaka se döglött meg borjú a kezem alatt. Hűségesen leellettem, Major János meg elküldött, a drágalátos apósod, ezt még magnóra is veheted, hogy Gulyás Imre milyen hűsége izéje, éjjeliőre volt a Vörös Csillag Tsz-nek. Éjjélig ganét szedtem a csarnokos tehenek alól. Levetettem a ruhát, kabátot, kalapot a fejemről, szépen, szakaszonként felköltöttem a teheneket, lesepertem gyönyörűen, szép új szalmát ráztam alájuk. Csillére raktam az összes ganét. Mire hajnalban megjöttek Péteriék, csak látták, hogy szép tisztán fekszenek a tehenek.

- Mindig mondják: oda van Gulyás Imre, nincs Gulyás Imre. Nincs, aki elganézzon, a másik őr nem ad rájuk. Oda ám erő kell, a vályogvetés ahhoz semmi, százhet tehént takarítani! Összesen kétszáztizenhet tehenre ügyeltem, elletője voltam minden iccaka. Felgyürköztem, orvossággal lemostam a kezemet, szépen kihúztam, soha tehén, borjú meg nem döglött, ez így van, így hidd meg.

- Hogy ért ehhez? - kérdezte Potornai Bandi a magnón babrálva.

- Értek. Ehhez is érteni kell.

- Megköszönik legalább?

- Azt nyertem most, amiért a bikákat bezavartam, elküldött az apósod. Megvertem? Nem jól beszél, aki így mondja, hallod, még hogy miket mondanak? A többi is ment volna utánuk, két lábra állottak a bikák, veszetek ám, óriási veszetek, nem kétmázsásak, hanem hétmázsásak vannak bennük. Hiába ugatott mellettem a kiskutya, mit használ?

- Bánják már, hogy elküldték, bánják. Várnak már. Szeretek a téessben lenni, úgyse hagyom, el se lehet zavarni. Gyengék a láncok és a bikák könnyen szakítják, szaladtak kifelé, ahogy csak lehetett, feltartották farkukat, féltem, a vasútra tévednek, a vonat elgázolja, nekem kell megfizetnem. Villa volt nálam, rájuk vertem. Nem igaz, hogy keresztülszurkáltam, csak rám

fogják, akik nyitva hagyták az ajtót, a majori asszonyok. Vízért mentek, onnan vittek ivóvizet, pedig ki van adva, nem szabad odajárni, van csap a vízháznál. Sikítva futottak, én meg helyükre szorítottam a bikákat. Akkor nyomták oda karomat az ajtóhoz, a helye tán még látszik. Tiszta szívből teljesítettem a szolgálatomat, négy istálló tartozott rám, soha nem lett kára téeszünknek. Nem baj, hogy leváltott Major János, rám szorul még.

„Maga se angyal, öreg - gondolta Bandi. - Kint piheni fáradoalmait.”

- Kicsit ittasan mentem ki, nem tagadom, de azt nem tudják ottan, hiába takaródzik azzal az apósod. Az akol kapuját letördelték, elvitték tüzelőnek, s nem volt akolkapu. Ajtókat rekesztettem, hogy ki ne jussanak a nevelde-borjak. Láttam, hogy három bika szaladt az ajtón, amit anyádék kinyitottak. Mit tegyek? Szaladtam, azt még tudok, a bikákat bezavartam, azt mondták erre, kegyetlenül bántam velük, leváltottak. Tájára se nézzek a majornak, üzente Major János, aki nagyfejes.

- Hát küldjön el, így vagyok vele. Küldjön el. Ha szólít a téeszünk, megyek tovább, ott leszek. Most válykot vetek. Sírt is ások még, olyanoknak, kiknek nem kell, hogy fizessenek érte, bár akárkinek szép sírt ástam. Az életben nem boldogultam, sok családom volt, hűségese dolgoztam, csak azt nem értem el, hogy boldoguljak nehéz körülményeim között. A kereset majd mostanában jött meg, azóta élek, boldogulok, mióta ez a rendszer van. Boldog nem vagyok, de élek.

- A Csillagban van tán huszonöt hold földem, egy tagra ennyi esik, csak más vagyok, mint azelőtt. A magam gazdája. Irányítónak kell lenni, nem szólok apósod ellen, rám szorul még. Pénz tömegével járt a kezemen, világéletemben első ember voltam, nekem fizettek a mérnökök, szétosztottam a kubikosok között. Régen volt. Tán a mesékben.

- A nyugdíjat nagyon szeretném és vagy öt évet még élni. Nem lottózok, belezavarodnék, nincs nekünk azon ügyse találat. Sokszor keresem nagyapád sírját, sírva keresem, mégse találom, pedig itt van velünk egyirányban. Kimegyek a sírpartra és nem találom. Énnekem az fáj a legjobban, hogy nem bírom megtalálni.

11

István-apánk felesége beiratkozott a hetedik osztályba.

„Még egy fej a családból - gondolta Bandi -, unalmas a háztartás, sikerekre vágyik? Zsírosabb falatokra? Úgy járnak, mint a dámák, drága ruhákban, arannyal cicomázva.”

Felesége szavai jutottak az eszébe.

- Tizenennyolc kosztümje van, egy ház ára. Nekem minden szépségem a háromhatvanas Caola krém, este ezzel kenem a kezemet, az arcomat. Háromszázhatvan forintos francia parfümöt használnak a drágalátos menyével. Kozmetikushoz rohangálnak, öröm látnom? Unalomban döglődnek, kényelemben, a jólét kezdi ki az életüket - mondta háborogva Rozika. - Nézd a kezemet, kiszáritotta, kifehéřítette a víz, az állandó mosás, mosogatás.

Potornai Bandi elindult reggel a családjától gondolataival. Emésztődött. Állandó apró lázongásai marták, fogyasztották idegzetét.

„Aljasul anyagias lennék, kicsinyes, önző, aki csak önmagával törődik, magából látja a világot? Könnyű alulról néznem, bírálnom az érdekeim szerint - gondolta. - Érdekeim? Ha a helyükben lennék? Élelmesek mindig boldogulnak, ülhetnek magas lóra, sánta csikóra, ölükbe hull a manna.”

Síralmas tudású volt István-apánk felesége.

- Mutassa meg Csehszlovákiát! - mondta Bandi.

Kereste a nagy térképen. Dunántúlon babráltak az ujjai.

- Fenébe is, az előbb még itt volt.

Röhögés. Nem vették komolyan.

- Mondjon egy északi állatot! - járkált Bandi gondterhelten a katedra előtt.

- Fóka, akivel az eszkimó él.

Derültek.

„Meggebedhetek, de nem tudok kitörni - gondolta a tanár. - Hová? A gyerekkor disznótorai után is kiporciózták a vacsorát, hüvelyknyi kolbászt, három krumplit, kevés szalonnát. Anyám megsütötte, szétrakta az adagokat, ünnepi lakoma volt, de mindig kevés. Jóllakhattam életemben? Kiporciózott világ.”

„Hülyeség, már megint a múltba kapaszkodik. Pórusaimban viselem, minek bizonykodni? Félttem a falut? Mitől? A jólétől? A békének is vannak vesztenivalói, anyagiasság falja az embereket, termelődik saját selejtünk. A lelkiismeretességet napi áron vásárolják.”

„Küzdök a cifra boldogsággal. Ház, vaskerítés, autó, pénz, ital, kész a leltár. Legszebb forradalmunkat, a békét becsüljük? Holnap kiégünk, holnapután sülünk a tepsiben. Fiatalon nem hisszük, hogy megöregszünk, az másoké, idegen állapot.”

Az idő fehérre verte a határt. Elapadtak az esők. Hajnalban Bandi felébredt, friss tavasz mosdatta. Elhalványodott a hold, szürke felhőkbe ivódott, ajtók nyikorogtak, gatyában, atlétatrikóban emberek léptek az udvarokra. A kövesúton kerékpárok igyekeztek, a Cserepes előtt fehér Wartburg. A kenyérgyárban teherautókra rakták a meleg szállítmányt, fémesen zörögtek a tiszta alumíniumládák.

A kerítéseken túl összetöppedt ibolyák, a hűvös reggelben bomló fák, alma, meggy, bokrok és zöld gyepek. Teherautók döcögtek a hepehupás kövesúton, szőlőtőkék készülődtek a tavasznak. Az orgonák még nem hoztak virágot, rózsaszínű fürtjük csomósodott. A nagytorony órája hatot ütött.

Műszerész, szabó, fényképész, autószerelő, mester mester hátán. Szerencsés a csillagzatuk. A Főtéren már buszra vártak, futottak a távolsági járatok. A Fényesben motoztak, rövid italokat, lángost árultak. A tejbolt előtt várakozók.

A Finommechanika éjszakai portása kitérte az ajtót, tódult a műszak, a fodrászüzletnél lengyel kerékpár támaszkodott. Boltosok igyekeztek. A vízgépészeti vállalatnál motorok pufogása hallatszott. Élt a falu. A Kakaton kacsák fecsertek, térdig vízben nyárfák dideregtek. Gumós gesztenyéken dér ült, bolyhos viráguk fázott.

Potornai Bandit megfogta a szerelem. Felragyogó arc, megszépült mosoly, zöldesszürke szem, törékeny, miniatűr baba. A presszóban hozta a kávé és mosolygott.

„Egyetlenem - gondolta Bandi -, elnevezlek Zöldecskének. Szeretlek? Jó volna veled élni?”

- Éppen maga hiányzik az életemből - lelkesedett tágra nyílt szemmel.

- Érdeklik a nők? - írta Zöldecске a blokkfüzetére.

- Nem.

- Én miért?

- Csak.

- Reménytelen.

- Akkor is - mondta Bandi -, szeretem.

- Belőlünk semmi sem lesz.

- Mindig többet várok, aztán megégek. Már ennyi is szép.

Másnap a presszóból hiányzott Zöldecске. Postára ment. Utánavágtatott. Két jegyet tartott tenyerében.

- Húzzon, estére szól - mondta a tanár -, mozizunk.

- A gyerek? Vele mit csinálok?

- Marad a nagymamánál.

„Megfogom a kezét, combját, ennyi minimum - gondolta Bandi. - Magamhoz kötöm.”

- Ne jöjjön tovább, és ne haragudjon - mondta Zöldecске -, megláthatják.

- Nem haragszom.

Megcsókolta a kezét, nyirok futott a tenyerébe, gyorsult a szíve.

„Ez nem igaz, szeretem? Képtelenség - gondolta. - Nevethet a tantestület.”

- Nem akarom a családjától elvenni. Szeretője meg nem leszek - határozott a pincérnő -, így tisztességes.

- Büntetjük magunkat, mert későn találkoztunk?

- Nem tehetek róla.

- Én talán igen?

- Nem.

- Magához ragaszkodom - mondta Bandi -, kell nekem.

- Nem hiszek senkinek.

- Nagyon megverhették életében. Betegségeinkre és szerelmeinkre emlékezünk. Már mindig enyém marad.

- Nevetek, hiszen csak ismerjük egymást.

- Ennyi lennék, semmi több?

- Több, több, szavak. Nincs értelme az egésznek - türelmetlenkedett a szép asszony, s indult volna -, az a baj, hogy nem lehet értelme.

- Merjünk kezdeni, a boldogság napokra is szép.

- Nem kellene az egynapos boldogságok.

- Megújulhatnék magával.

- Elhiszem. Eljönne esténként, igaz? Megsimogatna, lefeküdnénk, jó volna, aztán hazamenne. Üresen maradnék, mint a félrelökött pohár, na nem, kerüljük a bonyodalmakat, a fájdalmakat!

- Férfi nélkül mégsem élhet.

- Ezen segítene?

„Vele se leszek boldog? Lefeküdjön, órák örömeit osztogasson? Tisztességes - gondolta Bandi hazafelé ballagva -, vegyem feleségül? Becsomagolok bőröndömbe, kemény leszek, sebezhetetlennek látszom és boldogtalannak. Az vagyok? Halálosan és visszavonhatatlanul. Mit nyújt a család? Keveset. Mégsem tudnék tőlük elszakadni.”

Visszafordult a presszóba.

- Gondolta, hogy jövök? - kérdezte Zöldecskét.

- Nem.

- Megint vesztés vagyok - szólt csöndesen.

- Nem tehetek róla, és ne haragudjon, de dolgozom - fordult el a szép pincéernő. - Különben is húsvétkor elutazom.

- Új asszonyként tér vissza?

- Meglehet.

- Indulás előtt meglocsolom.

- Ragaszkodik hozzá?

- Igen, akkor már harci díszben lesz, látom, kit veszítek.

- Nem veszít el, mert meg se szerzett - mosolygott Zöldecské és takarította a presszó asztalait.

- Reméltem.

- Mindjárt sírok.

- A srácnak veszek tapsifülest, csokoládét.

- Van apja.

- Ne menjen, ne utazzon! Maradjon.

- Nem tehetem, nem is akarom. Soha nem áltattam magát. Végiggondoltam újra, s nincs megoldás, megbánnánk, megszenvednénk mindketten.

- Így is szép, a szenvedés is boldogság.

„Meleg a szeme, hűséges, félrebb simítom haját, arcát éri az ujjam. Feltöltődöm. Hátrább lépek. Milyen lehet a teste? Arányos, fehér falat, akad, aki megvigasztalja. Talán meg se érdemelném - gondolta a tanár. - Boldog lehetne? Maradéktalanul soha. Inkább engedem, hadd repüljön. Szenvedek, akkor mi van?”

Randevúra várt. Hiába. Égett az arca, szégyenben vörösödött. Kapkodta fejét, el ne szalassza Zöldecskét.

Kezében húsvéti nyuszi nehezedett, átsütött a finom csomagolópapíron.

„Mit csináltál, hová lettél? Tíz percet várok - gondolta -, lejárt a munkaidőd. Fodrászhoz szaladtál, ruhát próbálni? Ugye, eljössz? Már semmit se akarok, csak búcsúzni szépen. Siess!”

„Fáj? Jámborkám, nézz körül, mi sem változott, minden a helyén - gondolta Bandi. - Ő hiányzik, talán mással hentereg az ágyban.”

Kopottas házban nagymama vigyázott a sráca. Barna ajtó nyiszorgott. Szerencséjére a nagymamát az udvaron lelte Potornai Bandi.

- Közölje a lányával, tüdőgyulladást kaptam a várakozásban. Nyuszt hoztam a fiúnak - mondta hevesen.

- Átadom, ki kereste?

- Már nem fontos.

- Még nem jött haza, máskor pontos.

Cseresznyefák pompáztak, fehér virággal. Barna rügyek feslettek, hegyes levelek bújtak belőlük, zöld kehelyben öt fehér szíromlevél ragyogott, középen sárga porzó. Lángoltak a virágok. És naponta veszítettek fehérségükből, fonnyadtak, enyhe rozsda fogta őket, óráról órára gyilkolta.

„Agónia vagy újjászületés?... - kérdezte a tanár. - Mint az ember.”

Szépen csinálta, elegánsan, mintha alamizsnát osztogatott volna. Semmi, semmi, csak a szívét szaggatta.

„A szerelemben legszebb, hogy elmúlik. Életünk öröme a múlandóság - gondolta. - Zöldecске, még visszajöhetsz, repülhetsz. Holnap becsukom a remény kapuit, örökre.”

Mellékutcában duruzsolt a Csillag Volgája. István-apánk mellett ült Zöldecске. Rúzst kent az ajkára. Nem alázkodott meg Bandi, nagyvonalúan elsöpört, mintha semmit se látna.

„Elveszett szöke madárcám, arany pillangóm, te se leszel boldog, míg élsz” - gondolta.

Helyükre kerültek a dolgok. Az önsajnálkozás órái kihültek. Az őszinték megsebesedtek, akik ágyba vágytak, lefeküdtek.

A presszóban kávéztak. A színehagyott, füstös függöny ritkán lebbent. A téglalap alakú helyiségben beépített szekrény sor, palackozott italokkal, édességekkel, előtte pultok, vitrin, kávéfőző gép. A mosdókagyló mellett ajtó nyílt az udvarra. Félhomály, halk táncdalok.

- Ennyi dolga volt? - kérdezte gúnyosan.

- Siettem haza.

- Volgával? - csodálkozott Bandi játékosan.

- Csak akkor ültem be. Nem mentünk sehová.

- Nem tartozik számadással.

- Még jó. Azt hisz, amit akar.

- Mindig többet várok.

- Jó, hogy nem történt közöttünk semmi.

- Az veszt, aki igazabb.

- Nem vagyok boldogtalan, férjet se akarok. Piszkos gatyákat mosni, örökké alkalmazkodni? Jobb egyedül.

- Tartozni kell valakihez, még ha elnök is.

- Nincs közöttünk semmi - hazudta sértődötten Zöldecске -, semmi az égvilágon - és lángolt az arca.

- Az őszinteség felér a szerelemmel. Akit becsapnak, sebesülten hal meg. Kezdjük el az életet együtt.

- Nem akarok elégni. Többet jelent, mint mások.

Bandi elhitte.

„Nem haragszom, sajnálom szegényt. Pettyes pillangóm, sohasem repülsz te már többé - gondolta a tanár -, velem semmiképpen.”

A vásárnapok hangulatot őriztek. Kora reggel malacot heréltek a szomszédban, traktorok szállították házakhoz a téglát, építőanyagot. Az idősebbek halászni jártak, vitték fiaikat. Kiszáradt a falu. A beton szélénél futó gyalogutak repedeztek, fehérre sérültek. A kertekben öntöztek, munkaruhában ünnepeltek. A csendes Főtér fáin vadgalambok búgtak. A Fényesből illatok csapódtak, sült hús, piros pörkölt jó ízével telt meg a levegő. Az üres templom tornyából csókák röppentek. Az artézi kút rozsdásodott.

Eső szemelt, vihar nélkül, kitartóan permetezett. Estére fekete fellegek gomolyogtak a Tisza felett, a víz tükre hasonló lett, változott, mint a kaméleon. Éjszaka gazdaggá áztak a földek.

Bandi osztályához menekült.

„Szenvedés nélkül nem élhetek, a fájdalom nemesít. A munkám megnyugvásom, önkifejezésem - gondolta. - A gyerekek az én megváltóim.”

Szépen, tisztán jártak, áldoztak rájuk szüleik. A lányok élénkpirosra festették körmüket, dugdosták az órákon, ne vegye észre; boldogságtól pirosodtak. Egymást figyelték, alakultak a párok.

Övéit szerette. Felesége fogyott, jobb volt vele az ágyban, ismét a régi lett. Majorné ragyogott, unokáját szolgálta. Öröm élt náluk. Rajzolt a kisgyerek.

- Nem hittem, hogy ezt a boldogságot megérem, kárpótol mindenért. Amikor Rozika született, rengeteg baj emésztett, csak az isten volt kegyes hozzánk - mondta Majorné.

Hirtelen csend zuhant rájuk. Bandi megérezte anyósa szavaiból a múlt felszakadó keserűségét, és pillantásával bátorította. Epizódokból rakosgatta össze életüket. A meséből életre keltette az eseményeket.

Most Majornénak hitte magát.

- Arattunk. Nem mertem itthon maradni, kiegyeztem a sorsommal, nem bántam, ha meghalok. Jancsikám segített, minden hetedik kévénél rosszul lettem, kivette kezemből a sarlót.

- Anyu beteg - mondta a gyerek apjának, aki előbbre járt, és homlokáról törölte verejtékét. - Pihenjünk.

- Beteg vagy? - nézett hátra Major János. - Szóljál.

- Dehogy.

„Letagadtam - gondolta Majorné. - Húzó volt világéletében, meg nem állt volna. A kocsinhoz dőltem keveset.”

Még felszedték, keresztbe hordták a búzáat. Rosszul érezte magát a terhes asszony.

- Gyere, mert olyan beteg vagyok - mondta akkor.

Lábát a sárhányóra tette. Férje vizes ruhával törölte az arcát, homlokát, kényét tett a derékba, a feje alá.

„Jajgatni nem mertem - gondolta -, ne hallja Jancsikám, a fájdalomtól ömlött a veritékem. Felültek az ülésre, jó két csikónkat nyargalították.”

- Megmosakodol? - kérdezte rémülten ura a kanálisnál.

- Már nincs annyi erőm.

- Piszkosan megyünk a szülőotthonba? - nézett Major János feleségére és megijedt hatalmasan; görcsbe rándult az arca -, te megkétküdtél!

Hirtelen fiához, Jancsihoz fordult.

- Szaladj haza, és anyád személyi igazolványát keresd meg!

„A kannából szájába vizet vett, kezére engedte, és levezette a szülést - gondolta Majorné. - Akkor is húzta, amikor nem kellett. Elsőbb megszülettem a fát, azt hittem, hogy ikrek lesznek, mert kérted továbbra is az erőt. A fát után öt-hat kilométerre, úgy lettél meg, Rozika, a szekéren.”

Látszott a falu, fák és alacsony házak közül magaslott két templom tornya. Az út menti cserjék tartottak árnyékot. Major János a kaparékra tette az újszülöttet, felesége fáradtan nyöszörgött.

- Lány? - kérdezte.

- Lány - kezét leöblítette, végigsimított betege homlokán, arcához hajolt. - Elaludt - mondta erőtlenül.

- János, megöszültél! - zihált hihetetlenül.

- Hova hajtsak?

- A szülőotthonba.

Az utcán, a szülőotthonnál nagy riadalom támadt. Ölében cipelte feleségét, amikor a bába elvágta a köldökszínort. Telefonáltak az orvosnak, siessen! A doki beoltotta.

- Isten vigyázott magukra. Ha tovább szekereznek, mindketten meghalnak - mondta és csapkodta a kezét.

„Amilyen piszkos voltam, úgy fektettek ágyba, fekete lábam látszott a fehér lepedőről - gondolta az asszony -, felkeltem, megmostam, mert jöttek a látogatók és szégyelltem. Jancsikám érkezett elsőnek. Elsüllyedtem volna a föld alá a legszívesebben, amiért így születtem és az időben is benne voltam.”

- Miért tette? - sírt Jancsi a betegágyánál, elmaszatolódott arccal. - Meghalhatott volna, édesanyám.

„Nem bántam volna, ha meghalok. Kiegyeztem a sorssal, mindent elkövettem, hogy ne maradj meg, Rozika - gondolta Majorné -, a szörnyű sok szenvedés vette el az eszemet. Mégis világra hoztalak. Raktam magamba mindent, leugrottam a padlásról, kiabáltam, hogy szülök, vittek a szülőotthonba, nem szerettem ott lenni. Hazaengedett az orvos. Lelkemre kötötte, feküdjek és törülközővel kössem át a hasamat. Nem mondta, hogy nehéz szülés lesz, akkor talán nem megyek aratni a messzibe vagy még inkább. Mindegy, hol ér a halál, határbán, itthon, mert rémségesen nélkülöztünk, K betűvel jegyezték. Adó, töméntelen beszolgáltatás, végrehajtó. Örököltém fél házat a Tatustól, az árából pár harisnyára futotta, pedig rengeteget adtak érte, elvitte Szentpéteri Férus.”

- Dehogyan halok meg, kisfiam - mondta akkor.

Bandi ilyenkor került legközelebb a megviselt asszonyhoz. Hallgatta, és szomorú szerepébe anyját helyettesítette.

- „Két különböző, messzi út - gondolta -, a megpróbáltatások hasonlóvá simították. Egyformára öregedtek.”

Örült. Küzdelmükből példát merített.

- Akinek ilyen stramm unokája van, ne siránkozzék - terelte el anyósa gondolatait a múlttól.

- Jaj, gyermekeim, öröm most élni - mondta Majorné. - Rozika, meglátsz egy új ruhát, megveszed. Elhagyta valaki az iskolát, szombat kultúr, vasárnap Fényes. Rögtön munkahelyet választ, lehetősége van, keres. Levelet se írhattam, amikor akartam apátoknak, mert nem volt rávaló. Most délelőtt munka, délután szabad idő, szórakozás. Megbecsülhetitek, ennél jobb nehezen lehet. Apátok se fogadná vissza a földjét, nem ment el az esze egészen, a szövetkezetben ingyen nyugdíja, orvosa, megélhetése, háztáji földje.

- Hordom Bandikát óvodába, a legszebb ruhákban járnak, azelőtt a gróf gyerekei jártak tán így. Bugyijukig tiszták, pedánsak. Fürdőt csináltak a kisgyerekeknek, ennél szebb nincs, játszanak, szerepelnek, a mi időnkben nem jutottunk oda.

- Mamám, ezt rajzoltam, szép, ugye? Tetszik neked? - mutatta rajzát unokája, autót, traktort a fehér papíron. - Tetszik? - s libegtette Majorné előtt a művészi ábrát.

- Aranyos. Ügyes a kezed nagyon - mondta és megcsókolta. - Lám, írni tanulnak, igazán gyönyörű. Hároméves gyerek rajzoljon? Tisztaságra tanítják őket, kezet mosnak, törülközőt visznek, hófehér még a budi is. Ragad rájuk, azelőtt meg dehogy!

- Higgyétek meg, öröm az élet. Elnézlek benneteket, édes lesz a szívem - mondta Majorné -, idővel minden vágyatok teljesül. El se képzelitek fürdőszoza nélkül az életet, megnyitjátok a csapot, víz folyik még a falból is. Lavór? Hol van az már. A szánkából megmostuk magunkat és kalap. Meg kasztrolyból.

Bandi örült. Anyósa szavai elgondolkoztatták, erősítették a hitét.

Anyja érkezett. Üldögélt a két öregasszony, Bandikával játszottak, beszélgettek. Két elmúlt világ. Egy értékítélet. Különbözőképpen szerette őket, hízelkedés, lelkenkezés nélkül, azonosulni próbált életükkel, érzésvilágukkal, gondolatban egymás mellé állította őket, idézte szavaikat, elnézte korán tört alakjukat, gamós kezüket, puffadt hasukat és a ránc-világot, mozaik-Európát arcuk helyén. Minduntalan egynek látta őket.

Hasonlóságaik ütötték szíven. Őszülő, ritkuló hajzat, deformálódott, szikkadt kézfejek, szájak savanyú szaga, fulladás öregség.

„Miből újulhattak szüntelenül? Boldog lehetnék már csak azért is, mert két ilyen anyám van - gondolta. - Talán az vagyok, de rejtem, titkolom, meg ne lássák? Tőlem kitelik.”

- Boldog lehetsz, kisfiam! - mondta Potornainé. - Elhiszed? Megérsz majd, s íze összeszalad a szádban, olyan, mint a legjobb falat. Az életet szeresd, most tudnám, mit csináljak, amikor elpusztulok. Elfelejtenelek. Ki jár jól az életemmel? A Csillag támogatást egyszer adott, fejadagot, földjáradékot, kenyeret, míg dolgozni tudtam, addig kell az ember, amíg dolgozik. Temetésekre járok, benne a nyugdíjban, minden rendes cselédére megyek, fiatalok úgyse járnak, kisebb dolguk is nagyobb annál.

- A fiatalok öltöznek, táncolnak, a mi időnkben hajnaltól napestig dolgoztunk, örültünk, ha kenyérhéjat ehattunk. Ahol szolgáltunk, löktek fél liter tejet, azon tengődtünk. Jómódotokban már a szátokat sem találjátok, dolgozhattok, kereshettek, szerethetitek a rendszert, nem lehet kiválasztani szegényt a gazdától. A templomban sem volt szabad velük egy sorban ülni. Egyformák lettünk, igaz, nászasszony?

- Igaz, bizony - bólintott Majorné.

- Az már nem téma. Volt, nincs. Más az időszámítás, anyám - nevetett Bandi és megsimogatta az öregasszony heges kezét -, szerencsére.

- Mindenbe kotyogok, érdekel a téesz, ráérek, nyugdíjas vagyok - folytatta Potornainé. - Micsoda ma pár száz forint? Mégis, ha nem kaphatnám, vonszolva viselném az életemet. Eleinte elhibázta Munkás-elvtárs, legalább hat forintot fizethetett volna munkaegységenként, az embereket megtartani. Hiába jó a Csillag, csak kevés a fiatal, pedig aki helyen van, sokat keres. Az elnök nem láthat szét a határban, gyűléseken meg mind kuka. Otthon okos és ömlesztji javaslatát. Én beleugatok, pénzverde kell ide, nem cifra bútorok. A fiatalok ezzel alig törődnek, eszik a gyümölcsöt, amiért dolgoztam, nélkülöztem, így igaz, megéheztem. Köblös föld, jó fix fizetés a divat. Mi hűséges tagok esztendőig fillérekért güriztünk, biciklin járt Munkás-elvtárs, azt se tudta, melyik kocsi hová viszi a termést.

- Nyáron iskolás gyerekekkel dolgoztatnak, nincs azon horribilis haszon, KISZ-tagok, kötelességüknek tartják. Hátha a Csillaghoz szoknának. Okos gondolatok, a termés hozza a pénzt - beszélt tovább halkán, vontatottan Potornainé. - Látszik már, hogy aranyból van itt minden. Engem leszázalékoltak, a nyugdíj nem ötös találat, de tengeri van, hizlalok, egyben kapom a pénzt, ruhát ragasztok kettőnknek. Nem jó így, százszor, ezerszer inkább dolgoznék, mint hogy ez legyen az utolsó munkahelyem. Területet se bírok vállalni, örülök, ha ti segítetek. Háztáji földem két évben nem sikerült, termett öt mázsa tengerit, mi az? István-apánk megígérte, a nyugdíjasoknak kiegészíti harminc mázsára, ne szenvedjenek hátrányt, amiért rossz területet kaptak, aztán tizenöt mázsát ígért, év végére elfelejtette. Mégis mondom, érdemes, szép most élni, aki szeret dolgozni, örülhet, megtalálja számítását, kereshet rogyásig. Nekem fényesedhet már, oda az erőm, az életem, mire megjött a nyár, elvirágoztam egészen.

- Aranybánya a föld - mondta Majorné bólogatva.

- Az, lelkem, aranybánya. Sertéstelep épül, gondolhattuk, hogy egyszer ilyen lesz? Ott a malom, a vágóhíd, bemegy a malac, kijön a kolbász. Tévé, mosógép, rádió, hűtőszekrény majd minden háznál, csak öröm élni, ennyi napfény nem járt még erre. A Főtéren lócákon fiatalok, öregek, bála, presszóra, Fényesre telik. Ülök számtalanszor a televízió előtt, hallgatok, azon kapom magam, hogy örömben sírok. Ki érti ezt?

- A reggelek rosszak, hajnalban fulladás kínoz, mégis kelek, teszkek-veszek, nem lehetek nélküle. Anyám, minek vállal kapálást? - kérdezték, de azt nem: elég-e a nyugdíj? Mire futja? Úgysem kellene a tiétek, a kevésből örömmel adok, nem kell már a flangérozás, bennetek az örömöm. Zsuzsában is. Nem rossz ő, egy anya nem mondhat ilyet, szép lakásuk van, autót vettek, mindenük megvan, hová tegyék a pénzüket? Józsi finom ember, eltűr sokat a családért, fusizik, nyomor nincsen, fürdőszobájuk fala zöld kockákból rakva, boldogság nézni.

- Igaza van, nászasszony - bólogatott Majorné, és kenegette aszott kézfejét. - Nem tudják már ezek a mi kínjainkat.

- A gyerekek után fizet az állam, ha igyekeztek, abból megéltek. Velünk garaszkodtak, mégis felneveltünk titeket - sorolta tovább Potornainé. - Nem igazság, hogy nem lehetünk most fiatalok, kicsi jutott a jóból, azt sajnáljuk. Úgy van, nászasszony? Betegség parancsol rajtam, megdagadt a hasam, nem bírok hajolni, takarítok, tarkómon jön a belem. Megvagyok, az étvágyam rendben, csak ne hajoljak, mert számon tolódik a daganat. Galambtojásnyi, megfoghatod, akkora, tán mert nem pihentem szülések után, vagy ideg is lehet.

- Egy vágyam van, a pihenés. Olajkályha, sezlón, hűtőszekrény hiányzik, ha hazajöttek, kényelemben legyetek, nem flancoskodunk, kedveteket keressük. Talán elérhetem, tévére vágytam, lett. Sokévi szorgalmas munkám után semmiféle kitüntetést nem kaptam, el se vittek üdülni, amikor a teheneket fejtem, említették, elvisznek, de nem hagytam a jószágokat. És most a fiatalok fel se fogják, fordítják a fejüket a magamfajta öregektől...

Bandi a hirtelen csendre figyelt fel. Az anyja monológja elbágyasztotta, szeme lecsukódott a könyv felett. Fia javában rajzolt, Rozika a konyhában mosogatott. Ocsúdva révületéből pillantott a két öregasszonyra. Egymás mellett ültek, két fekete, öreg Madonna, rücskös kezüket ölükben pihentették.

„Mit is szövegelték? A maguk világát mondták, eseménytelen életüket - gondolta. - Odafigyelünk? Kinek beszéljék, ha nem nekem? Annyival igazán tartozom, hogy meghallgatom. A világmegváltás apró dolgoknál kezdődik, a szürke hétköznapiakban.”

- Szép kis történelmet csináltak - mondta hangosan és kikiáltott a feleségének:

- Főzzél fekete mérget, nagyasszony!

Az öregasszonyok elégedetten pihentek, szemük derűsen fénylett.

Bandi örült és szégyenkezett. Megnyugvással gondolt eljövő harcaira, a küzdés örömére. Tudta, soha nem hátrál meg. Zöldecске halványodott, a legszebb szerelmek is elmúlnak viszonzások nélkül. Néha még parázslott a szenvedés, de a szenvedély már messze szállt, boldog vidékekre röppent.

12

István-apánk a kórház idegosztályán feküdt, ötágyas szobában. Fehér ágyak, fehér székek, fehér éjjeliszekrények, kopottak, mint az odajutott életek. Orvosságosüvegek, ágytálak, újságok, savanyúság, sajátos kórházi szag. A folyosón orvosok, ápolónők, fehérben forogtak.

„Lehetetlen, tegnap még éltem - gondolta István-apánk. - Békén hagynak, feküdhetek nyugodtan, mint a halottak.”

Csendes, tompa fájásokat érzett, mintha kölcsönözték volna. A csend megfehéredett.

„Foglalkozhatom magammal, azonosíthatom, megismerhetem az életemet - gondolta. - Holnap elkezdhetem. Holnap? Tiszta lesz a fejem egyáltalán?”

Korán sötétedett, a kórteremben felgyulladtak a villanykörtek.

- Éjszaka a legrosszabb - mondta a szomszéd ágy.

Vacsora, injekciózás, tabletták, gyógyító sötétség. Egy nappal hosszabb meg rövidebb lett az élet.

Hajnalodott. Nővérke érkezett, bozsékolós. Ébredezett a kórház, jöttek a reggelisek, megnyitották a pisisöntést. Takarítónő ügyeskedett.

Hőmérőzés, reggelizés, orvosságok, automatikus módszerek. Az öröm később tudatosult.

„Élünk, mögöttünk az éjszaka” - gondolta az elnök.

„Egy napra ennyi az öröm - gondolta István-apánk. - Nem valami felemelő perspektíva, de reggel több a remény. Töredelmesebb lettem és megadóbb, átjár a fájdalom. Szivárog, meghatározatlanul elmosódik, sírni szeretnék órákig. Inkább harcolok, mint mindig, hiszen még élek.”

Az első mosoly már gyógyulás. A professzor vezetésével hallgatták panaszait, vizsgálgatták.

- Iszik?

- Nem iszom, nem cigarettázom, nem kávézom, nem nőzöm.

- Igazi gyógyélet - szólt a prof.

- És idekerültem - mondta István-apánk.

- Mióta él így?

- Három napja.

Diszkrétan nevettek.

Minden mozdulatnak meghatározott célja volt, izgalma. Kézzelfogható eredménye. Örömök, bajok leegyszerűsödtek, fehér köpenybe bújtak.

„Ha gondolkodom, élek. Csak a fejem fáj. Tarkómon kezdődik a nyomás, alattomosan előresiklik, kínoz, kibírhatatlanul - gondolta az elnök -, vagy szétfolyik, elmosódik, érzés, akarat, álmosító közömbösség ural. Hinnem kell önmagamban, aki gyógyulni nem akar, halott. Az élet megéri. Pihenni, játszani, aludni, ez a munkám. Gyerek leszek, megtehetem, időm van bőven, magamnak játszom, kegyetlenül őszintén, nagy tétre, élni akarok. Van dolgom a világban.”

„Mivel kezdjem? Keserűséggel? Már megint? A pulóver, az kedves, akár a mesékben, anyám drága ujjai mennyi örömet adtak nekem.”

Nem ért még hozzájuk a tavasz, didergett a hidegben. Oncsa-telepen laktak, heten voltak testvérek. Apja lelökte magáról a pulóvert, övé lett. Használt, kérdésesült darab, anyja elnehezült kezébe vette, közelebb húzódott a lámpához és a testére szabta.

Húszan, harmincan fociztak, mind telepiek. Mezítláb, kisgatyában, rúgták a rongylabdát. Parasztszekérről sárgarépat lopott, vitte az iskolába. Szíjostor csattant hátán, mégis öröm volt, lett reggelije, uzsonnája. Mosolyogni való. Igaz lehetett?

„Szerencsére kiírták apámat heti kényszermunkára - gondolta álláig húzva a paplant. - Öt kiló krumplit, két kéve gallyat kapott érte. Mi ínségkonyhára jártunk, a kanál kabátunk gomblyukába tűzve vagy hátul a tarisznyán, kezünkben piros színű kotla. Hármásával dűródtunk, mint vályúhoz a malacok, az asszonyokra úgy néztünk, mint istenekre.”

„Sorba ültettek a fapados, kecskelábas asztalokhoz - gondolta István-apánk -, hetente háromszor mértek puliszkát, híg, hideg lötytyöt, nem szerettem, mégis faltam. A babgulyásnál finomabb semmi sem lehetett. Hozzá szelet kenyér, de csak csipegettük, kellett otthonra. Örültünk, amikor hazavihettem, irgalmas isten, micsoda napok jártak, kukoricakenyér, málé,

görhe, a száraz kenyérhéjat vízzel locsoltuk, s abból falatost ettünk. Szájamba nyál fut, finom eledel volt akkoriban.”

„Negyedik osztályos koromban más keze-lába lettem, cseléd. Idős Váradi Mihály bejött a telepre.”

- Melyötök akar tanyán lakni? - kérdezte hetykén.

- Én - mondta a gyerek-István.

Kábított a nyár, egész nap disznók után szaladgált, a szűk parcellákon ötvenre vigyázott. Lovakat etetett. Éjszakára az istálló takarmánytartójában volt a helye. Leesett, hajnalban idős Váradi Mihály a lovak között találta. Kukkot se szólt. A lovaknak szívük, eszük volt, nem taposták halálra.

Másfél hónapig nem látta szüleit, álmában is hangjukat hallotta, őrizte a disznófalkát, s a dűlőúton ballagott apja.

- Édesapám - futott, repült elébe.

- Pista, Pista... - mondta távolból.

Szikkasztó, aszályos meleg volt, kihalt a határ, mezítlábasan, kis fekete gatyában repült, apja is gatyában, mezítláb, arca, lába porral rakodva. Sírt, nagyon boldog volt és nagyon szomorú. Harmadik határban járt a cséplő, s ebédszünetkor elkocogott a zsákos, hogy lássa a fiát.

- Jól vagy?

- Jól. Édesapám?

- Élek.

Álltak szemben egymással. Verejték vert sarat apja testén, fejét szürkére pólyálta a por. Rogyadozó inakkal, csüngő kezekkel várt.

- Viselkedj rendesen! - mondta és elment. Nem nézett hátra.

„Akkor még nem bántottak, eleget ehettem. Hajnalban a vályúnál vödörből mosakodtam. A szomszéd tanyában hasonló fizikumú cseléd szolgált, összeugrattak.”

- Legyűri a tiédet! - szólt idős Váradi Mihály.

- Erősebb az enyém - tolta előre pocakját idős Major János.

- Van rá liter borom.

- Kettő is, csak merszed legyen hozzá.

A csupasz földön kört csináltak, a béresek, a cselédek kiáltozva biztatgatták őket, mint az arénában. Idősebb volt a másik fiú, Fillér Gábor.

- A nyakát szorítsd! - ordította öreg Váradi Mihály.

- Kend az anyaföldbe.

- Szedd le a fülit.

- Markold a tökit! - ordította idős Major János.

Olcso cirkusz volt, krajcáros nyomorúság.

„Kegyetlenül nehéz volt, idős Váradi Mihálynak eleget nem szaladhattam, szidott, átkozott, pedig szót fogadtam - gondolta keserűen az elnök. - Egyedül hajtottam a lovat, hiába húztam a száját, a köveken ment, könnyebben vitte ott a terhét, nem tért a földútra.”

A gazda fia, Miska, megragadta a vállát hátulról, és térdével fenéken billentgette. Szokása lett. Pofozkodott. Parancsolt.

- Ne ugass már állandóan! - lázadozott a cseléd-István.

- Cselédnek kuss! - és ütött.

„Nekimentem, cséptük egymást, idős Váradi Mihály meglátta, villanyéllal vert dagadtra - emlékezett. - Sírva hagytam ott a tanyát. Két órákor érkeztem haza, apám este. Elkomorodott, idegesen járkált.”

- Fiam, tanuld meg a szenvedést. Szegényeknek ez a sorsa - mondta feddően. - Gyerünk, ne késlekedjünk.

„Rossz, régi kerékpárja előtt futottam, végigbőgtem az utat Váradi Mihály tanyájáig.”

- Soha többé nem megyek haza - szipogta.

Három hónapig szolgált, egy pár zsírosbőr szandálért, választási kismalacért. Szeptember végén vitte a malacocskát, az lett a család hízója. Örült.

Vékony zsineget kötött a nyakára és csalogatta. Fekete, kezes jószág volt, rőfögött, amíg vakargatta a hasát. Előrekocogott, hátramaradt, néha makacskodott, rángatnia kellett a nyakánál.

Anyja meglátta a kapunál, összezsapta kezét.

- Igazi malac. Micsoda derék fiam van, keres a családnak, édes kis kenyérkeresőm!

„Simogatta a fejemet, csókolgatott, könnyei potyogtak” - gondolta István-apánk és elérzékenyedett.

A malac vidáman szaladgált a parányi udvaron, szedegette az eperfa hullott leveleit.

- Nem ügyefogyott, hízó lesz belőle - mosolygott anyja, mintha nap süttött volna -, micsoda poca!

Következő esztendőben idős Major Jánosnál szolgált, a legrosszabb helyek egyikén.

„Sokszor kikaptam, ártatlanul. Nagyon akartam, dolgoztam is - gondolta. - Fattyat hordtam a rettentő melegben, szakadt rólam a víz, csípte, marta testemet a kukorica zabja. Másfél-két holdról mislingeltem naponta, estére alig vánszorogtam, lábam sebesedett a tarlótól. Támolyogtam a tanyába.”

- Megint csavarogtál?

- Mislinget hordtam.

- Nem igaz, hazudsz! - ordított Major János és agyba-főbe verte.

Az állatok ellátásán, ápolásán kívül éjszaka morzsol, csutkázott, sohasem bújt a takarmánytartóba éjfél előtt. Fél háromkor ébresztették.

- Pista, felkelni. Meddig alszol?

A reggeli. Az ostorfát fölengedték a kútgémmelel, bemehetett. Félliteres bádogbögrében tejet, szelet kenyeret tettek a tarló közepére. Szemét nem vehette le az állatokról, lassan közelített. Sokszor a jószágok gyorsabbnak bizonyultak, iparkodtak a tanyába, felborították a bögrét, széttaposták a kenyeret, a reggelizés elmaradt.

Idős Major Jánosék mást ettek.

„Láttam az eldobált csirkelábakat, elfogott a düh, gebedjetelele meg - gondolta. - Amikor egyedül maradtam, és nyitva hagyták a konyhaajtót, kerestem, kutattam az ennivalót. Ritkán találtam.”

Erzsébet után hidegek uralkodtak, a kút környékén jószágok törték a jeget, mezítláb álldogált, sarkán centis repedések. Tehéntrágyába lépett, az jó meleg volt.

November utolján már járni alig bírt, magas, csupa dér fűvön legeltetett, mezítláb.

- A padláson találsz cipőt - mondta idős Major János -, odahordtuk a fiam hóbelevancát.

Rossz, magas szárú bokszcipőt talált. Felhúzta és örült. Lötyögött benne a lába.

Kemény tél lett, a kevés csutkát hordták, nyakába hó hullott, polyvát cipelt kassal az istállóba, kifázott, megbetegedett. Apja karácsony estén ment érte öreg Boldival, aki szánkóján orvoshoz vitte. Mandulája összedagadt, fulladozott, élet-halál között lebegett.

„Otthon anyám ápolt szegény, ágy nem volt, csak vacok, azon aludtam, a kemence mellett, a szalmán - gondolta az elnök. - Pokróccal takart, éjjel-nappal vigyázott, simogatta tüzelő arcomat, leste szemrebbenésemet. Hányszor köszönhetem neki az életem?”

- Megtanultad a paraszti nyomort, a nincstelenséget. Az iparos egészen más. Mi akarsz lenni? - kérdezte apja, amikor lábra állt.

- Hentes és mészáros.

- Nincs annyi pénzem, hogy fél marhát vehessele, amivel kezdhetnél. Másnak való.

- Kovács leszek.

- Pénz kell a műhelynyitáshoz, fiam. Legyél suszter. Egy-két kaptafa, sarokba ülsz, hozzák a javítanivalókat, mindjárt van kenyered. Csizmadia, istenfia.

Elvitte a mesterhez.

- Hallom, a fiamat felveszed inasnak, rád bízom. Nevelj belőle embert.

Előző évi keresetéből akkor vették élete első új nagykabátját, ígértek cipőt is.

Ketten azon melegében kiválasztották, vonták-húzták a lábát, jó nagyot találtak.

- Majd belenősz - szólt a zsugori suszter.

Megtanult mosogatni, törölgetni, pesztrálni. Ősszel rengeteget, éjjelele dolgoztak. Kimerült. Csizmát szögelt, a fáradtságtól bódultan nem a talpba állította az árt, hanem a lábába. Kutya se törődött vele.

A kiskamra egyetlen vaságyán pokróccal takarózott, rettentő piszkosságban, kosztól ragadt a párna. A maradékot ette.

Négykereű kiskocsival hordta az árut vásárookra az inas-István. Ló, kocsi volt, jól megrakta mestere a szekérkét. Sötét éjszaka indult, taposott földúton. Szemben vele kétlovas parasztkocsin fekete ünneplőben idős Váradi Mihály. Nem tért.

- Hé, gazduram, álljon félrébb! - kiabálta inas-István.

„Megállította lovait, ostorral vert. Szemközt köptem. Az inasnak van értéke? Mindenki cselédje, szolgálója” - gondolta most István-apánk.

A háborúban megismerkedett a félelemmel. A hadifogságot elviselte. Levelet, hírt nem kapott. Negyvenhét nyarán hazaért, Péter-Pálkor, elcsigázva, testileg-lelkileg összetörve, hadifogoly-igazolványába orvosok azt írták: általános testi gyengeség, kétoldali mellhártyagyulladás.

Mintha itthon nem lett volna háború, az emberek dolgoztak, az épületek nem változtak.

- Apád Aranyoson van - mondta anyja és hatalmas zokogás uralkodott el rajta, hosszú percekig szólni se bírtak.

- Minek?

- A földön. Őt hold juttatott földet kaptunk, jön érted lóval, kocsival.

- Honnét vehetné?

- Sajátunk.

„Mesének tűnt. Földünk, lovunk, szekerünk legyen? Beállított az apám, csak arca elnyűttebb. Sírtunk - gondolta végig múltját István-apánk. - Az orvos egy évre szanatóriumba utalt. Otthon maradtam, anyám volt az ápolónő, az orvos, a gyógyító angyal. Többet nem tehetett értem. Feküdtem mozdulatlanul, nem állt bennem az étel, rizst szerzett, passzírozta, a tojás sárgáját keverte, mosott, fürdetett, mint kisgyereket. Újraszülettem. Két hónapig ápolt, meggyógyultam.”

Föld, tanya, az apja barkácsolta, tapasztotta kunyhó. Hallatlan nagy öröm, ló és üszőborjú vagyonnal.

- Fiam, a te földed.

- Enyém? - szédült meg váratlanul.

- Tiéd.

A levegő jót tett, naponta nyolcvan dekát hízott. Nem bírta a munkát, szégyellte, fiatalember volt. Ősszel boldogan szántott. Jelentkezett a pártba.

- Miért akarsz belépni?

- Jó nekem. Földet osztottak.

- Csak azért?

- Azért.

- Várj még, ráérsz - válaszolta a titkár, Fillér Bandi -, gyere vissza később!

„Nagyot csalódtam - gondolta -, azt hittem, tárt karokkal várnak, örömmel.”

„Pihenek, olvasgatok. A nap élesen tűz, jó lenne kint; jobban vágyom a lusta napozásra, mint táskányi százasra. Átkozott pénz, lerobbantja az embert, minek hajtottál, Pistukám? Most jobb? Csendben kisegelsz a világból, százasokkal párnázhatják a koporsód.”

„Nyugalom - gondolta. - Élet még az enyém, megéri a harcot. Legjobban a halottak szerethetik, csak ők nem beszélnek.”

„A múltból sohasem elég - gondolta István-apánk. - Lehunyom a szemem, már látom a hősi időköt. Istentelenül nyüzsögnek előttem a képek. Apám lova megdőglött, istencsapása volt.”

- Vegyünk üszőt a másik mellé.

- Ne okoskodj, fiam, nem a te dolgod. Nősülj meg, s úgy csinálod, ahogy akarod - tárta szét kezét az apja.

A szomszéd lányát egyhónapi ismeretség után elvette. Ragaszkodott a földhöz. Épített, egész nyáron vályogot vetett, két szamar volt a segítőtársa, taposták a sarat. Se éj, se nap nem hozott megállást, két keze munkájával, arca veritékével épült a szoba-konyha. Sárral tapasztotta.

„Öt hold földem és két szamaram volt. Ledugtam néhány gyümölcsfát. Eljártam a fiatalabb Váradi Mihályhoz dologba, hogy fölszánts a földemet, kölcsönkértem a fogatát, kínlódtam, próbáltam ezer módra, ezeregyre. Nagy kínládással éltem - gondolta és oldalra fordult a fehér ágyon. - Tizenöt hold búzát vállaltam, feleségemmel arattunk, nappal vágtuk, csillagvilágnál kötöttük, keresztbe raktuk, két órát pihentünk éjszakánként. Télen lovat sikerítettem.”

- Mézeskalácsból van? - kérdezte az apja.

- Igazi ló, kicsi, orosz, de az enyém.

Eljárt munkába, eladta két szamarát, s két csikót vett. Másik évben piacra vitte, ami kézzel fogható volt, házat sikerített. Húzott haza, útban volt a fia. Híre futott a szövetkezésnek. Munkás-elvtárs megszervezte a Csillagot.

István-apánk termelőszövetkezeti csoportba lépett, fuvarozott, tizenöt tagú brigád vezetőjének választották.

Elhagyott földeket adtak haszonbérletbe a csoportnak, de a közgyűlés nem tudott róla.

Nyakába vette az utat, ment Váradi Mihályhoz, aki agronómuskodott.

- Tudsz-e a földosztásról?

- Mi közöd hozzá? - szólt flegmán. - Eredj a magad fajtához.

- Vezetőségi tag vagyok.

- Ez csak a mi ügyünk.

„Akkor jöttem rá, hogy az emberek kategorizálva vannak a csoportban: szegények, középparasztok és nagygazdák. Az ellentétek bántottak. Nem aludtam, éjfélkor a földeken botorkáltam. Megdöbbsentem, egy órákor Váradi Mihály szántogatott nyugalmasan, a másik parcellában fiatalabb Major János.”

- Mi történik itt? - kérdezte elfehéredett arccal, remegő hangon. - Mit csináltok?

- Szántunk.

- Minek alapján?

- Mi közöd hozzá?

Sorakoztak a nagygazdák, középparasztok, választották a földet és szántottak, ki mekkorát akart a legjavából.

- A tiétek eddig van, a miénk itt kezdődik - mondta akkor István-apánk mérgesen.

Nem szóltak. Szikes, lapos földek maradtak, a víz megállt rajtuk. Hat embernek mért másfél-másfél holdat.

A legközelebbi közgyűlésen felszólalt. Már működött a pártszervezet, hitte, az igazságtalanságot megtorolják. Beszélt demokráciáról, egyenlő jogokról, meg ami a szájára tolult. Az emberek óriási csöndben hallgatták, senki se mert megszólalni mellette, ellene.

- Értsék meg, van föld, kinek kell? - hazudott Váradi Mihály, piros képe lángolt. - Bele is fulladhat.

Senki se jelentkezett.

„Ugathatok ezeknek ítéletnapig - gondolta István-apánk -, az se használ. Kínomban körömmel szaggattam a lóca szélét, véresre haraptam a számat.”

Váradi Mihály hozzálépett, mögötte Major János. A hirtelen haragú nagygazda megmarkolta a kabátját, megrázta irgalmatlanul, recsegtve szakadt az ócska szövet.

- Kell neked föld, te éhenkórász? Nincs elég? Gondoskodunk róla, hogy legyen és zabálj - ordította bőszen. - Koldus istenit az anyádnak.

Kiemelték. Fekete autó érkezett, sürgős ügy, a saját érdekében menjen azonnal. Pártbizottsági szoba, barna páncélszekrény, barna bútorok, Sztálin-, Rákosi-képek függtek a falon. Asztalon telefon és vizeskancsó. Kimért, katonás modor.

- A párt megbízik magában, elvtárs. Máshol is szükség van a munkájára. Érti? - hadonászott a Kitelepítő, az új párttitkár.

Értette. Évekig aktatáskásként élt, a mezőgazdasági osztályon dolgozott. Dolgozók gimnáziumában érettségizett. Munkás-elvtárs távozásakor ismét hívták.

- A párt új feladatot bíz magára. A Csillagot kell rendbe rázni. Érti? - kérdezte az újabb titkár.

„A Csillag - gondolta, és megédesült szájában a nyála -, kezdhettem előlről.”

13

Megkereste Munkás-elvtársat. Családi házban lakott, tisztességesen berendezkedve. A konyhában ültette le. Az asztalon viaszosvászon terítő volt, hamutartó, újságok. A hokedlire pirossal hímzett takarót terítették, ugyanolyan színnel cifrázták a falvédőt, amin nő látszott levesestállal, kanállal, felette és alatta szöveg: „Az én uram csak a tiszta vizet issza, nem siratom a lányságomat vissza.”

Munkás-elvtárs színes, nagykockás inget, szürke kordnadrágot viselt. Műszak utáni pihenésként olvasgatta a Szabad Népet. Nem örült a vendégének, István-apáknak.

- Mit akar az elvtárs? Mondjam el az életrajzomat? - kérdezte. - Vagy a szövetkezetre kíváncsi, a tagjaira? Amit róluk tudok, nagyon kevés. Talán nem fedi mindenben a valót, eltúlzom vagy megszépítem tetszésem szerint, úgyse ellenőrizhető. Különben se érdekes. Változtak a viszonyok, máshogyan gazdálkodnak.

- Sokra nem emlékszem. A cselédháziakat sem ismertem - kínált cigarettát az új elnök -, segítségét nagyon megköszönöm.

- Amikor megtudtam, mi vár rám, nem szívesen fogadtam, ellentmondani nem mertem. A rendszert hittem első pillanattól, természetesnek, megmászhatatlannak tartottam és jónak az intézkedéseit. Soha nem okozott gondot, bármit mondtak vagy hallottam - helyeseltem.

Falujárások idején, vasárnaponként teherautókon vonult a munkásosztály. Lovat patkolt, edényeket foltozott, cipőket javított, ablakokat üvegezett, rossz ekéket, talicskákat, motorokat javított, kultúrműsort adott, nagygyűléseket szervezett, harcolt a szövetségésért. Munkás-elvtárs szívesen ment. Megismerte az embereket, együtt énekelték a mozgalmi indulókat és a csasztuskákat:

Addig járunk mi kettecskén,
Míg a Truman nem jár kecskén...

- Lelkesedésből éltünk, szaladtunk szabad időnkben a pártba, munkát kértünk, vitáztunk, aktívak voltunk. A szövetkezetesítés egyszerűnek és nagyon szépnek tűnt, gondoltam, veszekedni fognak érte a parasztok - mondta fáradtan a lakatosból lett üzemvezető. - Odaszólít a párt, miért ne mennék? Emberek élnek falun is, aki dolgozik, boldogul.

Telefonáltak a pártból, név szerint keresték, azonnal menjen.

- Maga szervezte, elvtárs, az újjáépítést? - kérdezte rögtön a titkár. - És a versenyfelajánlásokat?

- A gyárat nem hagyhattuk pusztulóban.

- A mezőgazdasághoz ért?

- Nem.

- Lenne kedve ott dolgozni?

- A párt szavára szívesen csinálom.

- Téeszek nélkül nincs kommunizmus. Megszervezzük. Megértette?

- Meg.

Munkás-elvtárs kopott, kis szíjjal átkötözött bőrröndöt szorongatott, amikor érkezett. Használt, gumírozott esőköpenyben, övvel a derekán állt tanácstalanul a párt irodájánál. Barna haját elválasztva viselte, közép magas volt, negyvenes. Rokonszenves. Barna, erős kezű. Haja ritkult, barna, erős szemöldöke védte mélyen ülő, apró szemét. Arca elgondolkozásonak tűnt, nemes orr díszítette.

- Vársz valakit, elvtárs? - szólította meg az öreg Kun.

- Nem tudok bemenni.

- Gyere holnap!

- Nem lehet. Várnak - mondta magabiztosan -, a párttól jövök, megbízatással.

- Holnap eligazodnak az ügyedben.

- Addig mit csinállok? Hol aludjak?

- Te tudod - vont vállat egykedvűen a kese bajuszú öreg - kecmereghetsz, még lányokhoz is elmehetsz.

- A város messze van, meghúzódnék akárhol. Segítenél?

- Hely lenne nálam, ágyam az nincs.

- Aludtam már földön eleget.

- Akkor mehetünk, mert odébb a tanya, a szélmalmon túl - lépkedtek szaporán. - Te miféle vagy?

- Munkás. Gyárban dolgozok, agitálni küldtek, szövetkezetet csinálni.

- Osztán értel hozzá? - tágult nagyra az öreg szürke szeme.

- Nem próbáltam.

- Nehéz dolgod lesz.

- Emberek vagyunk, megértjük egymást. Elhiszed?

- El. Csakhogy keveset számítok, régen se vót fényes kacabajkám, oszt most sincs, láthatod.

- Még lehet. Szegényekért van itt minden. Földet kaptál, nem igaz?

- Magamnak mértem és a többieknek. Jutott. Sokra szaladtam vele, oda van, nézz szét, Munkás-elvtárs, nincs itt más a szegénységénél - mutatta a Józsa-tanyát.

A szobában ágy, két zsák búza. Falba vert szögön szakadt ruha, sarokban roncs kályha, földre terített újságpapíron poros edények. A vendég letette könnyű bőröndjét, megölelte a szurtos gazdát.

- Sebaj, öreg - mondta vidáman -, te közénk tartozol.

- Oda hát.

Bontogatta bőröndjét. A szíjat letekerte, nyílott a teteje zár nélkül. Felhajtotta.

- Jó kis pesti itókát lehúznék - mondta az öreg Kun -, még szalmabort is.

Nagykockás barna ing felül, fehér papírban kisebb csomag, benne barna kenyér volt, száraz, savanyú ízű. Kettétörte.

- Együnk - nyújtotta Munkás-elvtárs -, hazai.

- Téged is jól elengedtek.

- Fontos, hogy békességben értsük egymást, akkor nem lesz hiba.

- Osztán így is legyen.

Megették a kenyeret. Napraforgószárból fekhelyet csináltak, mégse földön háljon a vendég. Lepihentek.

Munkás-elvtárs lehunyta a szemét. Maga elé idézte az öreget, mozdulatait. Vállban erősen hajlott, hanyagul lóbálta karját, beesett szeme keményen fürkészett. Kevés kese haja összetapadt a zsírtól feketült háborús sapka alatt. Közepes természetnél erősebbnek látszott. Dohányszínű, vedlett katonaköpenye a falon lógott. Szürkés-kék ingében, fekete gatyában dőlt a csupasz szalmazsákra, erős katonazubbonyát feje alá gyúrte, lópokróccal takarózott. Az ágy alatt öreg bakancs és szakadt gumicsizma bűdösödött.

„Valóban a mi emberünk - gondolta. - Szövetkezetcsináló.”

- Téged éppen ide küldtek? - kérdezte élénken. - Mégis szép dolog - mondta az öreg Kun, s felült ágyán. - Egyszeriben nekivágunk. Mindketten akarjuk, oszt sikerül.

- A Fényesben találkoztunk Váradi Mihályékkal. Összesúgtak, lépéseinket figyelték. Elvesztetni nem akartam őket, ellenségeskedni se velük, annyit tudtam, szegényekből, cselédekből alakítsak szövetkezetet, de gazdák lehetnek-e, senki nem közölte - emlékezett vissza Munkás-elvtárs.

- Eladta a földjét, pucéran megy a kolhozba - mondta heherészve Major János. - Az a kérdés: józanul vagy pityókásan?

- Megszerette a csajkát, sose főztek rá!

- Munkás akar gazdálkodni? Éhen döglének a puszta földön.

- Mivel munkáljátok a határt? A dákótokkal? - dült a kocsmá falának röhögve Váradi Mihály. Pörge zöld kalapja a homlokára csúszott, onnan tovább billegett a rázkódástól, elgurult a poros padlón. - Kölcsönadjam az enyémet?

- Elhallgassatok! - kiáltott a kirobbanó nevetésbe az öreg Kun. - Értetek is ehhez? A mi bőrünkön nem zsírosodtok tovább. Hiába kaptam földet, ló, kocsi, szerszám sehol, mit csinálhattam vele, gazdafattyúk? Menjek a községházára kunyerálni? Kár koptatni a kilincset.

- Szereztél volna. Értel hozzá - pöffeszkedett Váradi Mihály.

- Egymást felfalnátok, oszt még pofáztok? Lejárt az időtök, kapcabetyárok, cselédnyúzó, vérszopó hiénák...

„Húztam a karját, kívül legyünk, nehogy ököltre menjenek - gondolta Munkás-elvtárs. - A cselédháziakhoz értünk, elveszett emberek voltak, rengeteg gyerekkel. Kevés föld maradt a birtokukban, jószág nem, a kenyérnek nagyot köszöntek.”

A dombon öreg, terebélyes diófa terpeszkedett. Erős illatú. Leültek a mezőre. Férfiak, kíváncsiskodó kölykök, lehettek talán tízen. Munkás-elvtárs beszélt grófról, urakról meg a szociális gazdálkodásról.

- Hogy élünk meg? Mondjad már, tán a kölykeimet küldjem koldulni? Miből fizetsz? Könnyű, akinek pénze dugig, nekem nincs szemernyi kenyerem se - kiabálta Potornai.

- Az ám. Miből fizetsz, Munkás-elvtárs? - fújta ki az orrát Novák.

- Amit termelünk, elosztjuk igazságosan.

- Az állam segít, emberek, a pártunk - szólt közbe öreg Kun -, ez hétszentség.

- Mennyit ad?

- Nem tudom előre, de segít.

- Földet már most kínál, kétszáz holdat, csak munkáljuk - mondta Munkás-elvtárs. - Meg a majort.

- A házakat? - kérdezte Novák.

- Azokat is.

- Innen nem megyünk el, akár lesz kolhoz, akár nem - mondta mérgesen Potornai és vakargatta szőrös arcát. - Uraké volt, most a miénk. Vagy nem igaz? - Foltozott, szürke bakancsa kegyelemből maradt a lábán, nyelve hiányzott, elfeketedett kapcarongy pótolta. Hosszú lábát kinyújtotta ültében. Fakult vászonnadrágot, elszíntelenedett flanelinget hordott. - Ehhez szóljál, te városi ész!

- Dehogynem, igaz - hagyta helyben -, a szövetkezet is a miénk lesz. Amit termelünk, azt mindet elosztjuk.

- Ki tudja igazságosan szétmérni? - kérdezte az óvatos Péteri.

- Mi magunk. Aki dolgozik, annak jár, aki nem dolgozik, ne is egyék.

- Munkáltuk közösen a földet - szólt a fiatalabb, fogékony Nemes Lajos -, de fogatunk, szerszámunk nem volt. Honnan veszünk? Ad a munkásság?

- Ad. Támogat.

- Megmondom én - mentette meg a helyzetet öreg Kun -, elveszük a gazdagoktól. Az uraság gépeit megkeressük, oszt visszahozzuk. Nincs igazam?

- De mennyire.

- Legyen szövetkezet, csak csajkát ne hozzatok!

Megalakultak. A régi íróasztalt Munkás-elvtárs és öreg Kun tolt a talicskán a majorba. Felváltva. Nevették, akik látták, csúfolódtak.

- Koldulni már megtanultak.

- A csajkát hol hagyátok? - kérdezte Váradi Mihály. - Ízlik-e a közös vályú, Munkás-elvtárs?

Akkor öreg Kun se szólt vissza. Az út menti akácfák illatoztak, zöld szőnyegként terült a határ, kalászos, kukorica, répa.

„Ősszel gabonát vetünk, tavasszal kapásokat - gondolta a lakatos és üzemvezető -, megy ez, mint a karikacsapás.”

Ősz? Elérhetetlenül messzinek tűnt, mintha nem akarták volna megélni. A majorbeli kiskastély maradványaiból két szoba használható volt, üresen, elkoszolódott falakkal, felszaggatott padlóval, tört ablakokkal. Leverték a lakatját, szellőztették egész nap, öreg Kun lapátot szerzett, hányta a tömördek törmelékét az ablakon. A domboldalból ládában homokot talicskázott. Szétszórták vastagon a földön, megdöngölték, és a szoba közepére állították íróasztalukat.

- Ez már a miénk - mondta. - Lesz olyan kolhozunk, hogy seggre ülnek a szarjancsik.

Nevetett. Üveg nélküli ablakokon bámultak a gyerekek, nem mozdultak. Maszatos képük ragyogott. Nyurga siheder körözött lábával a porban.

- Hé, Bandi, szaladjatok csak, hívjátok apátokat - ordította öreg Kun. - Gyűlést tartunk.

Potornaiék engedelmesen érkeztek. Estébe hajlott az idő, tekingettek tanácstalanul.

- Emberek - szónokolt öreg Kun -, van irodánk. Mától itt intézzük a sorsunkat. Szerzünk, ami kell, őszre dolgozhatunk. Adjunk nevet a téesznek: amikor gyerek születik a világra, megkeresztelik, válasszunk, ahogy akarjátok!

- Legyen grófi téesz - kiáltott a báva Novák.

- Nem jó - avatkozott közbe Péteri -, engem még álmomban se emlékeztessenek a grófra!

- Igaza van, szebbet találjunk.

- Legyen Szabadság, elvtársak, a neve - javasolta öreg Kun vidáman -, az mindent megmond.

- Hová gondolsz? Az köszönés - mondta Nemes Lajos.

- Na oszt? Mi így köszönünk.

- Zója jobb.

- Ő miféle?

- Partizán. Úgy mondták a szemináriumon, hős, aki harcolt a németek ellen - mondta Munkás-elvtárs fülig pirosodva.

- Nő vagy férfi? - kérdezte Novák.

- Nő hát, bolond.

- Akkor nem jó, női kolhozban dolgozzak?

Csillagok pislogtak az ablakokon. Nemes Lajos eltalálta.

- Legyen Csillag. Az jó és szép.

- Vezetőt is válasszunk! - szólt a lakatos.

- Munkás-elvtárs hozta a szövetkezetet, vezessen bennünket ő - mondta komolyan Péteri. - Vetett, arasson is!

- Úgy van, ő a vezérünk - készségeskedett öreg Kun, miközben zsíros kozásapkáját igazgatta -, osztán szagolja az ibolyát.

„Erről igazán nem volt szó, édes elvtársaim - gondolta Munkás-elvtárs. - Nem szolgáltam meg, hogy ennyire büntessetek! Családi házam, biztos szakmám van, mit keresnék a szabad ég alatt? Nyakamba löktétek az igát? Nyavalyás ágyam sincs, ahol aludhatnék.”

Másnap megint kérincseltek a párttól.

- Elvtársak, adakozzatok a Csillagnak valamit!

- Miféle Csillagnak? - tette csípőre kezét a Kitelepítő.

- Szövetkezetünk neve.

- Nem jó az, hogy Csillag. Miként képzelitek, elvtársak? Szentelkedni akarunk a téeszekben? Proletár neve legyen, Vörös Csillag szebben hangzik.

- Úgy gondoltuk - bólogatott öreg Kun -, hogy kezdjük a gazdálkodást? Még egerünk sincs.

A tanács istállójából három girhes hadilovat kaptak. Vezeték a majorba. Szelíden lépkedtek, le-lekapták fejüket a zöldbe.

- Jó lovak. Kis orosz konyik, szívósak, dologszeretők. Meglátod, Munkás-elvtárs, össze-szedünk télire mindent, oszt dolgoznunk felesleges, abból élünk, amit adnak, bízd csak rám, koldulok, kisirom a szemüket.

Az ól piszkos, pókhálós, üres volt, ajtó, jászol hiányzott. Legelészni engedték a cocókat. Öreg Kun kiabált Potornaiéknak, szerszámokat hoztak, takarították az istállót. Hulladék lécekből ajtót tákoltak. Az egész major gyülekezett, asszonyok karjukon gyerekükkel, nem akarták hinni.

- Lovunk már van, éhen nem veszünk - mondta a nagy szemű Péteri. - Vigyázok rájuk, amíg máshogy nem alakul.

- Szerzünk takarmányt. Van rengeteg kaszálnivaló.

- Munkás-elvtárs, tényleg a miénk? - hitetlenkedett Novák. - Nem szajréztátok? - lépett a lovak irányában, majd határozatlanul visszafordult. - És, ha keresi a gazdája?

- Téeszünknek ad a rendszer. Mondtam már, de süket vagy, mint a budiajtó - köpött markába az öreg Kun.

- Innen aztán senki el nem viszi - fogadkozott hevesen Nemes Lajos. - Nem engedjük. Nem, annyi szent.

A földeket összeszedeggették kétszáz holdra, diribdarab táblák, se gazdájuk, se tulajdonjoguk. Kaptak négy tehenet, és az uradalmi körmös traktor visszakerült.

Öreg Kun gyűlésre trombitálta a népet, keserves nap volt.

- Emberek, eddig eljutottunk. Nyakunkon az ős, vetnünk kell - mondta Munkás-elvtárs. - Földjeink szántatlanok, gazosak, vetőmag, vetőgép sehol. Mihez kezdjünk?

- Elnök vagy, mondd, mire gondolsz?

- Családonként tíz holdba való magot szerzünk. Traktorral, lovakkal dolgozunk, amit keresünk pénzt, azon vetőgépet veszünk, felszerelést.

Senki nem szólt. Síri csend honolt. Potornai piszkálta az orrát, laposakat pislantott, öreg Kun úgy tett, mint a süket, mereven bámulta a megvénült épületeket.

„Lehetne kicsivel több lelkesedés - gondolta Munkás-elvtárs -, különben itt telelünk. Nyomott fejűek, elnök kellett, akkor hát játsszunk szövetkezetet. Küldjétek a francba, minden marad a régiben, vesszek meg, ha bánom.”

- Nem tetszik? Nyögiétek már ki! - mondta dühösen.

- Munkás-elvtárs, adnánk, de miből? Búzát honnan vegyünk? Éssen vagy? - gesztikulált Nemes Lajos. - Kérnünk kellene.

- Miért nem ezzel kezdted? Akkor nem hoztál volna bele bennünket - mondta Péteri széttárva kezét -, csak a sorsunkat keseríted.

- Adjuk el a jószágokat, vegyünk vetőmagot! - csapott homlokára az öreg Kun.

- Az államotok hova bújt? Legalább vetésnél segítene - rúgott port az elnökre Potornai. - Kenyér sincsen, nem vetőmag. Tíz köblösre? Tudod, mennyi az? A бүдös túróт tudod. Hunnan is tudhatnád?

- Többet ér a napszám, biztos kenyér - szólt Novák és megszívta erősen az orrát -, ott mindig fizetnek.

- Gondolkozzatok! A föld terem, tíz hold termése jut családonként, annyi gabona, hogy nem fér a majorba.

- Addigra éhen döglünk - köpött дүhében a földre Novák, ócska bakancsával eldörzsölte a porban -, beadjuk a kulcsot.

- Eredj vissza a gyárba, amíg jól van dogod. Bohóckodj nekik - köpött Potornai is mérgében -, színed se lássuk!

„Alakul már - gondolta Munkás-elvtárs. - Nem vetünk mi búzát a Csillagnak. Roskadozhatna a kamrájuk, letagadnák, a kész kellene meg a meleg málé. Minek néztek engem, báránykáim?”

- Kakasra nincs szükség? - гúnyolódott az öreg Kun, de elborult homokszínű arca. - Szóljál, oszt kukorékolok.

„Csak semmi érzékenykedés - gondolta az elnök. - A végén még itt ragadok a koszban velük együtt. A borissza vén lator se hőbörög most. Szívére vette volna? Másként úgyse tehetek.”

- Nem változtathatunk, vetőmag kell mindenkitől - mondta keményen. Magára hagyták köszönés nélkül, mint a leprást. A falu szélén lakott, régi, zsindeyes házban. Gyalogolt hazafelé, hátrakapkodta fejét, még fejbe veri valamelyikük. Elérte az eső, hazáig üzte. Kínlódhatott

otthon, beázott a tető, a bútorokat húzgálták a feleségével - aki akkor érkezett - egyik helyről a másikra, a földre használt edényeket raktak, azokba csurgott a víz.

„Még csak ez hiányzott - gondolta -, szaladjunk a gyárba, kitelt a megbízatás?”

Reggel újakezdte.

A majorban a kormost tanulmányozta, a gyárban karbantartóként dolgozott, a gépekhez érzékeny volt. Kínlódgatott, míg megindult a masina. Nyergébe ült, kormányozgatta. Pufogott istentelenül, zötykölte a csontjait. Vezette körben, szerencsére a traktorral eke is volt. Éktelen zörgés kíséretében kikerekedett a majorból.

„Várjatok csak - gondolta -, kibabrálok veletek, engem talán a gólya költött?”

Az első táblánál, térden felüli gazban, gyomok között beakasztotta az ekét. Fordult a barázda. Nem mert megállni, pihenni, félt, hogy újra nem indul, meghibásodik a masina. Felszántotta a táblát, középen, ahol összeértek a barázdák, rosszul sikerült, de kicsire nem adott, rózsaszínűnek látta a világot. Másik parcellába fogott, zúgott a feje, zsiborgott a csontja. Elfogyott az üzemanyag. Kényszerpihenő. Lehevert a dülő szélénél.

Talicska nyikorgott, öreg Kun tolta az alumíniumkannákat.

- Hoztam a motalkót - mondta -, hitelbe. Gondoltam, a köhögősből kifogy egyszer, osztán jó lesz.

Húsz napig szántott, egyfolytában, száz hold földet. Öreg Kun kérészt, két rossz hámot, boronát kölcsönzött öreg Boldi. A friss szántást Péteri boronálta a kis orosz konyikkal. Reggelenként az istállóban gyülekeztek. Titokban gyönyörködtek a jószágokban, szerelmükben: formásodtak a gondviselő kezek alatt. Az asszonyok megfejték a teheneket, azonnal szétszötták a tejet, tőgyemelegen. A többiek kaszálni jártak, vállaltak aratást, cséplést. A vetőmagról soha senki nem beszélt.

A traktorral, a lovakkal szántást fogtak, bér munkát, öreg Kun újgazdákat keresett, megalkudott az árban, felszántották földjüket, boronálták, a pénzen pedig - a napi bért kifizették szegényesen - vetőgépet, három hámot, szekeret, üzemanyagot és harminc mázsa búzát vásároltak. Majorba hordták, öreg Kun mellette aludt, a zsákokon.

A vetés következett. A ferde szemű Péterire bízták az irányítást. Egész éjszaka vitáztak, irkalapra csinálták a tervet, Nemes Lajos lámpát vitt, csikorgott a foguk, ették egymást, de a vetésből nem engedtek. Hárman támogatták az elnököt, öreg Kun, Péteri, Nemes Lajos. Hajnalban hagyták abba és mentek munkába. A magot szekérre zsákolták.

Potornainé és Novákné odaszaladtak, a kezüket összekulcsolták, letérdeltek és úgy könyörögtek:

- Drága, aranyos Munkás-elvtárs, ne vegye el tőlünk a kenyeret - rimánkodott az alacsony Potornainé -, mit eszünk a télen? A jóisten áldja meg, ne vessenek annyit, nézzen a kölykeinkre, meztelen a seggük, jól se laktak eddigi életükben, elviszi a szájukból? Anya szülte magát, hogy ilyen kegyetlen?

„Elérzékenyültem, a torkomba gombóc csúszott, nem tudtam, mit csináljak - gondolta Munkás-elvtárs -, ki adhat tanácsot? Vessünk, ne vessünk? Mennyi mag teleljen a földben? Kegyetlenség, de nincs más választásom. Ugrálnak a porban a koszos kölykök, télen megveszi őket az éhség és az isten hidege, én meg elviszem a szájukból a falatot. Szerettem volna gyereket, ilyen cigányképűt, mint az a suhanc is, úgy néz, kedvem lenne megölelni. Mit gondolhat rólam?”

A szekér indulásra készen várakozott. A traktor is. Kelletlenül kászálódtak az emberek, öreg Kun furkósbotjára támaszkodott, szeme gyanúsán fénylett. Vállalta az örködést a búzánál, nem mozdulhatott a majorból, a zsákokon hált, éjjel-nappal vigyázta, lába ne keljen.

Akkor félelmetesen csendes volt a major. Az asszonyok már valamennyien kint sorakoztak, néztek mereven, elhaló reménnyel.

- Van magának gyereke? - sikította hirtelen Potornainé, és tépte a haját. - Tízet fostam a világra, de nem azért, hogy megdögöljenek. Hiába veti földbe, kikaparom onnan is, a fák gyökereit megesszük, hogy éhen ne pusztuljunk.

„A gyerek szeme két fényes gomb, értelmes, magas homlokú - gondolta Munkás-elvtárs -, mi válik belőle? Pizskos, vékony lábával topog a porban, idétlenül lépeget anyja mögött. Hóhér lehetnék, micsoda mesterséget űzők mindenki szeme láttára, mert különben a nyakamba csördítenek.”

- Álltok, mint a faszamár. Emberek vagytok ti? - toppantott Novákné az ura előtt dühösen. - Dróton rángat benneteket ez a szarjancsi, mire vártok? Osszuk szét a búzát!

- Van magának kölyke? - zokogott a törékeny Potornainé, és eltorzult az arca -, van?

- Nincsen - mondta -, de ha lenne, akkor is vetném.

- Könyörüljön rajtunk, az istenre kérem!

- Álljon fel - tette kezét Munkás-elvtárs az asszony vállára -, ne térdeljen énelőttem.

- Ne csatarálj! - kiáltott Potornai mérgesen -, vetünk, de ha nem terem, leölöm az egész pizskos világot. Pusztuljatok!

Munkás-elvtárs megindította a traktort.

- Menjenek, asszonyok, nem érünk rá cicázni - szólt hidegen -, nagy munkába fogtunk.

Legszívesebben sírt volna.

Régi vetőgépet húzatott, Péteri és Nemes Lajos figyeltek komolyan, segítettek, Potornai három lóval boronált, Novák jószágokat gondozott a majorban. Megállás nélkül vetettek, látástól vakulásig, éjszaka lerogytak a földön, zsákokat, kabátot terítettek magukra, aludtak keveset.

- Hasatokra süt a nap! - köszörülte a torkát Péteri.

Hol volt még akkor a nap? Talán csinálták. December elejére befejezték a vetést. Családonként két zsák búzát visszaadtak.

Kaptak ismét négy tehenet. Reménykedtek. Tejet nem árultak, elfogyott azonnal. A tehenek apasztottak, elléshez készülődtek. A Csillagban aprókat dolgoztak. Agitálók jöttek, nyomták, szorították a parasztokat.

Ínséges tavasz járt, nélkülöztek a cselédháziak. A keresettől elestek, a téeszben akadt tíz embernek bőven munka, kaszálás, kapálás, állatok gondozása, pénzt viszont nem láttak sehonnan. Hideg gyűlölködéssel nézték az asszonyok Munkás-elvtársat, messze elkerülték az irodát, a gyerekek se lábatlankodtak körülötte. A nyarat várták. Az új termést.

Kaptak kopott székeket, rozoga szekrényt, lámpát, az ablakokat beüvegezték. Papírmunka akadt, hivatalos szaladgálás. Gyalogolt az elnök rengeteget, ágyrajáró volt. Felesége keresetéből kerékpárt vett, kéz alól, Major István kovácsmestertől.

- Beléptek a kolhozba, már biciklire telik.

- Az elnök lovon jár, a tagsága meg gyalog - piszkálódott a gazdagparaszt Váradi Mihály. - Miféle demokrácia az ilyen?

- Olcsó hámot, vetőgépet adakozzatok a Csillagnak! - mondta gúnyosan Major János a hasonszörűeknek. - Trágya nem kell?

Potornainé kapálásból érkezett, már nem kerülhette el Munkás-elvtársat, aki ráköszönt az irodánál.

- Jó estét, elvtársnő!

- Jó magának az édesanyja, aki a világra szülte, hogy életünket keserítse. Van pofája pöffeszkedni biciklin, amikor mi éhen veszünk? Mivel rakta tele a bendőjét, tán mannával, hogy hajcsárkodik? Jöjjön, megkínálom vacsorával, maradt még kenyérhéj.

- Csillapodjon, a szentségit!

- Negyed kiló zsírral főzök hat napig, semmink sincs, érti maga, mi az, hogy nincsen? Hajnalban megyek kapálni a rohadt kukoricáját, gyerekek elé lökök vékony kenyeret, vizet rá, kevés porcukrot, zabáljanak. Finom, ugye? - törölte piszkos kezével arcát a kopott asszony. - Mire hazaérek holtfáradtan, egyik itt fekszik, másik ott dőlt el, alig élnek, koszosak, büdösek. Kotyvasztok valamit, mosok egy sort, vasalok, állandóan ég a lámpa, alvásra nincs időm, már kereshetem megint a kapámat. Meddig nyúz bennünket? Nincs, akivel szórakozzon? Ló se bírná ezt a hajszát, nem ember.

- Könnyebb már, tejlenek a tehenek - mondta az elnök határozatlanul -, csurran is, meg cseppen.

- Vigyáz rájuk az öreg Kun, közelébe se enged, minden csepp tejet borjúkkal nyelet le. Mi tán többet érnénk?

- Aratásig tartsanak ki.

Tömérdek búza mutatta magát, jókat ígért a határ. Az emberek elégedetten jártak-keltek, meg-megálltak a szőkülő kalászosoknál, bámulták sokáig.

- Gatyába ráz bennünket - mondta öreg Kun, és hajtogatta a kalászosokat. - Megiszom a kocsmát.

- Mind szétoasztjuk, ezt a rengeteget? - ámuldozott Nemes Lajos.

- Mind. Csak vetőmagot teszünk el újig.

Az még messze volt. Kaszálták a mezőt, árokpartokat, kevés heréjüket.

- Fogd csak meg, Munkás-elvtárs! Kérjél a jóból, de földbe ne vágd, mert kettészellek vele! - nyomta Potornai kaszáját az elnök kezébe -, tán kedvet csinál.

Nevettek. Jóval magasabb volt az elnökénél, durva, könnyen járt a keze, a szája. Kutya-szorítóba került Munkás-elvtárs, lendítette, beleszaladt a földbe, újra suhintotta, elsiklott a fűben, majd elrántotta. Potornai térdét csapkodta, tele szájjal nevetett, a többiek is fulladoztak.

- Nem való cigánynak a szántás - mondta fülíg-szájjal Novák és elnyúlt a mezőben -, meg se szokja.

- Eddig terjed a tudományod, Munkás-elvtárs? Hogy aratsz? A részedet mi vágjuk talán? Abból nem eszel - röhögött Potornai és a könnye is csurgott.

- Mindenhez nem érthet - szólt melegen Péteri -, csinál mást.

- Szedi a markot - mondta Nemes Lajos békítőleg -, vagy felül a traktorra.

Égett a Munkás-elvtárs arca, de hirtelen megeszesedett, zsebéből előhúzta a hivatalos levelet: „Hogyan készülünk az aratásra? Hogyan állunk a járandóságokkal, a tervteljesítéssel?”

- Olvasd - nyújtotta Potornainak -, eredj helyettem, intézd, nagyon megköszönöm. Addig kaszálgatok, megtanulom, nem az anyja hasában jön rá az ember.

Potornai fordítva tartotta a betűket, arcára rémület íródott.

- Vidd a fenébe - lökte vissza -, vicceltem, tán nem szabad?

- Aki dolgozik, annak mindent szabad.

A nyár csodálatos volt, szájukban maradt az íze. Tömérek búza termett. Készülődtek erősen, tervezgettek, hogy bírják idejében learatni. Öreg Kun az irodába nyitott, kezét lóbálta combja mellett, köhintgetett, hogy magára vonja a figyelmet.

- Valami van? - kérdezte kimerülten Munkás-elvtárs -, valami érdekes történt, elvtársam?

- Lehetne.

- Micsoda?

- Attól függ - mondta vontatottan, amiből érthetővé vált, szomjas -, megér három fröccsöt.

- Hármat?

- Kiszikkadtam a nyavalyás ólban - igazított zsíros kucsmáján. - Az aratást elintéznénk hamar, oszt agyon se hajtanánk magunkat. Gyere utánam!

A falu szélén keskeny utcába kanyarodtak, megnyitottak egy kaput, semmi nem mozdult. Surrantak az udvar hátuljára, látszott a szomszédos ormótlan épület, ponyvával letakart hatalmas gépek.

- Nekünk hagyta a jóisten - súgta. - Cséplőgép és lóvontatású aratógép, innen kell kiszabadítanunk.

Sikerült. A párt írást és rendőrt adott. A lány arcú Péteri megérkezett a lovakkal. A görheszínű tulajdonos hőbörgött. Aratógép elé fogták a konyikat.

Szépen boldogultak a parányi szövetkezet tagjai. Arattak. Szekerük száradt kihasználatlanul a napon. Lángot termett a határ, piros fájdalmat. Félmeztelenül, verejtékező testtel gyűjtötték a kéréket.

„Nem könnyű kenyér - gondolta Munkás-elvtárs. - A traktorral segíthetnék, különben napszúrás kapok a ténfergéstől.”

- Ilyet nem láttam, körmös húzzon szekeret? - abajgott Potornai. - Igazán jó dolgod van, elnök, nekünk meg tán a tökünkéről is víz csurog.

- Gyorsabban többre érünk.

Szekerre rakták a kéréket, traktorral kocogtak a majorba, téglalap alakú asztagokat sikerítettek. Cséplésre kirendelték a tulajdonost. Dolgozott apraja-nagyja. Annyi búzát nem láttak azelőtt, csak a grófnak. A major gyepére hordták, éjszakánként benne aludtak.

Amikor elment a görheszínű cséplőgépes, nem merték kiosztani, nem hitték, hogy mind az övék. Tömérek búza aranylott a napon. Öreg Kun jókedvűen játszott, belemerítette lapát-tenyerét, fejére öntötte a szemeket, ritkás, kese haja, szája szemekkel, toklással telt, prüszkölt, rázta a fejét.

- Hittétek, ti szarosok? Ha nem hallgattok rám, csupasz seggűek lennétek ezután is - óbégatta a búzatenger közepén -, osztán most bársonyban járhatnak az asszonyok, pirosítót vehetnek.

Szembeacsapta Potornait piros búzaszemekkel, Nováknak kigombolta sliccét és odacsurgatott fél marékkal. Nevetett. Boldog volt nagyon.

- Tőlem egy deci tejet nem kaptok, eltakarodtok az istálló környékéről is. Van pénzetek, oszt fizessetek. Nem károsítjuk a közöst.

- Ne háborogj már, eszeveszett - szólt Potornai kicsit elfogódott hangon, nézte a kölykeit, hogyan hemperegnek az arany búzában. Felesége szó nélkül állt mellette, repedezett kezét tördelte és mosolygott -, tán elmentek hazulról?

- Mit csinálunk a búzával? - kérdezte Novák. - Nincs ember, aki megvegye.

- Észnél légy, jámbor, számolni sem tudod az árát.

Mérték. Mázsa nélkül. Valamennyien ott álltak a majorban, az asszonyok örömtől pirosodtak.

- Mind hazavisszük? - kérdezte Potornai Bandi az anyjától csodálkozva. - Az egészet?

- Mind.

„Értelmes suttyó lehet - gondolta Munkás-elvtárs. - Traktorosnak taníttatjuk.”

- Cipót sütünk? - kérdezte a gyerek.

- Sütünk.

- Mikor kapunk belőle?

- Holnap, ha csendben maradtok.

Valamennyi zsákot telelapátoltak, hányták szekérre és vitték sorjában, a cselédháziakhoz, öreg Kunhoz, a Józsa-tanyába és Munkás-elvtárshoz. Aztán újrakezdték. Hat szekérrel jutott mindöjüknek. Böven hagytak vetőmagnak, beadásra. Három napig osztották. A cselédháziakat kiszorította a rengeteg szem, konyhájukat elborította teljesen, alig fértek a szobákban, szétterítették a padláson, örletni vitték, zsákszáma eladogatták.

- Mondd meg, Munkás-elvtárs, mit csináljak ennyivel? Egy szájjal születtem a világra, hiába bánom. Eltemet a búza - sopánkodott feslett ruhájában az öreg Kun. - Árulom, vigyék a girhesek, legyen jó napjuk, oszt zabáljanak a Csillagéból. A pénzzel mihez kezdjek? Enné meg a fene, baj, ha nincsen, a sok még nagyobb gond.

„A végén sírva fakadok - gondolta Munkás-elvtárs -, nincs annyi pénz a világon, amit le ne eresztenél a torkodon.”

- Holnap is nap lesz - mondta.

- Jó, jó. Lehet, hogy meg se érem.

- Hol van a közös vályú? - kérdezte viccesen az elnök.

- Vályú? - ütődött meg az öreg. - Miféle vályú?

- Amit a faluban mondanak.

- Csak ilyen maradjon a közös konyha - mondta Péteri -, ideszorulnak hamarjában gazduramék is.

- Ide nem - tiltakozott Novák. - Suba subához, guba gubához.

Könnyű szívvel nevettek.

Péteri hozta a finom, fehér lisztet. A kocsizörgésre a cselédházakból asszonyok, gyerekek futottak. Cikázó fecskék, koravén, tört feleségek mosolyogtak, tapogatták teli zsákjaikat, amiken finoman átütött a liszt fehérje. Tenyerüket gyerekek arcára kenték és hangosan nevettek.

Az alacsony Péteriné mindjárt munkához kezdett, kezében szita csattogott, kovászt készített, dagasztott, kelesztette a tésztát, friss, jó szagú szalmával fűtött a kemencébe. Sütőteknőből kiszakította a tésztát, liszttel szórt kosarakba göngyölte, pihentette, késsel megvágta tetejüket, végül sütőlapáton a kemencébe tolta. Piroslott arca a melegtől.

Amikor kiszedte a cipókat, kenyérszag csapódott, ünnepek íze, vizes tenyérrel dörzsölt héjukon, hogy barnára, ropogóssá váljanak, ingerlővé. Szájtátva várakoztak a porontyok, nyáluk csurgott, nagyokat nyeltek izgalmukban. Jó pillényt kanyarított mindnek, kezükbe nyomta a párolgó, meleg kenyeret, aminek fehér bele volt, finom, foszlós, mint a húsvéti kalács.

Este a majorban gyüleseztek. Péteri szép cipót tett az asztalra, mellé nagy kést. Öreg Kun emelte fel, megszegte ünnepélyes arccal az első közös kenyérüket.

- Isten adta, ember szegte - mondta elégedetten -, dolgoztunk is érte.

Sorban kóstolták a szép szelet kenyeret, boldogan ették, arcuk mint a cipó héja. Könnyű, éltető, fehér kenyér volt. Derűs kedvük röppent, mint pitypang bolyha a szélben.

Munkás-elvtársat hívták a tanácsra.

Tizenöt hízonak valót kapott a Csillag. Éppen István-apánk közölte a jó hírt.

- Helyünk sincs, mihez kezdünk velük?

- Nem féltjük magát, Munkás-elvtárs. Jó kezekben van ott a szocializmus - mondta az újdonsült tanácsai előadó -, hitelt is kapnak, amennyi kell.

Szerencsére kaptak. Vásároltak használt górért, toldozták-foltozták, a majorban felépítették. Alárakták a hízonak valókat. Állatállományuk mutatósabbá vált, szaporodott. Az ősz óriási változásokat hozott, vetettek, kukoricát törtek, agitáltak, és új belépőkkel gyarapodtak, rengeteg földdel, jószággal; öreg Boldi hűvös hajnalon állított a majorba.

- Megpróbálom a közös csajkát. Micsoda Munkás-elvtárs napiparancsa? - kérdezte elgyötörve, komoran, szemét a falra szegezve -, szaladjak vagy maradjak?

- Nézzen körül - mondta -, ez a miénk. Mindent úgy csináljon, mint odahaza.

- A jószággal mi lesz?

- Behozza. Nősülni gatyában indult?

- A teheneket? - remegett észrevehetően a hangja -, azokat is?

- Lovakat, szerszámokat, szekereket.

- Nincs már semmink, elkívánták adóba.

- Tehén?

- Kettő.

- Sétáltassa idáig!

Dolgozott, gondozta a sertéseket, az istállót tisztán tartotta, kettőjükre szorult az állomány Novákkal. Csüngette fejét, hallgatott. Munkát talált állandóan, dologszerető, gazdálkodáshoz értő volt világéletében. Az alkalmazkodástól félt, szenvedett.

- Ide fanyalodtál, gazduram? - heccelte Novák. - Az adót se bírod fizetni? - Meglovasítottad a fogatod árát és a kolhozba szaladtál?

Rövidesen pennát fogott, levelet kerekített, kilép, meg ilyeneket. Hívták az irodára, falnak fordították, úgy hagyták estig, gondolkodjon.

„Nesze neked, paraszt - gondolta Munkás-elvtárs. - Nem érted, hogy a javadat akarjuk. Akarod, nem akarod, boldog leszel, még ha belehalsz is!”

- Ne gondoljon azért csak rosszat rólunk - mondta öreg Boldinak. - A körülmények kényszerítenek.

- Megértem - szólt törten -, megértem.

„Lehet ezt megérteni? - gondolta Munkás-elvtárs. - Sajnálak téged, testvér, de másként nem tehetek. Egymást esszük a bizonytalanért. Nekem könnyebb, az vigasztal, hogy a javadra válik. És parancsolnak nekem is.”

„Vandálok valamennyien - gondolta öreg Boldi -, a földünk fáj nekik. Elvették, és azt akarják, hogy jó képet mutassunk. Szép vitézek, már csak az agyabugyálás hiányzik. Mit csináljak, szétcsapjam az agyamat a falon? Kinek használ? Még a halálomat is befeketítenék. Szél ellen pisilni bajos, nevetséges is ebben a világban. Türelemre van szükség, az kék, elviselni méltatlan helyzetemet. Nyugalom az élet titka.”

- Szóljon, ha elfáradt.

- Még bírom.

„Rajta, csak, parasztkám - gondolta az elnök -, idefosod az epédet. Nem játék a forradalom.”

„Velem könnyen nem boldogultok - gondolta öreg Boldi. - Nem olyan fából csinált apám. Élvezzétek a duhajkodást, megcsömörletek tőle.”

- Dőre dolog, amit maga művel - mondta Munkás-elvtárs -, a közösséget cserbenhagyni.

- Saját akaratom csak lehet?

- Az lehet.

„De minek? A sorsuk úgyis eldőlt - gondolta Munkás-elvtárs -, a téeszek virulnak. Azt várja, hogy meghatódjak? Kényelmesebb őt figyelni, mint a falakat. Egyformán rossz mindkettőnknek. Jön majd idő, amikor elcsitulnak a kedélyek és másként értékelik a dolgokat, nekem adnak igazat. Csak keserű ne maradjon a szájuk.”

„Míg nem ütnek, bírom - gondolta öreg Boldi. - Elnézegetem a falat, csak értelme legyen. Miért fáj, ami másnak közömbös? A többiek sorsa is ugyanez.”

Fehér fal. Középen dudorodott az összefutott mész. Érdes felület, millió apró gumó-ragyákkal. Homloka két oldalán erős nyomást érzett öreg Boldi. Még mindig fehérlett a fal, majd elmosódott, maszatolódott. Hányingert, undort kapott. Szédelt, égett a szeme, feje.

„Mit csinál az asszony? Tűzrevalót készítettem eleget - gondolkodott, hogy könnyebb legyen a helyzete. - A malacoknak elcsapathatja a hasát. A gangon a sok tengeri, hordani kék a padlásra, ezek meg egzecírozhatnak. Oltári hülyeség. Nincs időm ilyenre, elvégzi más a munkámat?”

Közelről egészen durva volt a fal. Sokszínű. Öreg Boldi nehezen tartotta magát, igyekezett fejét hátrább dűteni, percekig elviselhetőbbé vált. Eljött a perc, amikor értelmetlenné lett az ellenállás.

„Nem éritek meg, hogy összeesek - gondolta -, látványosságot nem csinálunk. Tudok majd ártani, okádásig.”

- Meggondoltam - mondta hangosan. - Legjobb helyem a Csillagban lesz, a többiekkel.

Elhanyagolt, parlagon maradt földekkel gyarapodtak, többen lovakat, teheneket, felszereléseket vittek. A fogatokat öreg Boldi irányítására bízták, a jószágállományt Péteri, Nemes Lajos, Potornai és Novák gondozta. Öreg Kun éjjeliőrösködött. Darálót üzemeltettek a majorban, kormosuk szántott, fogatok hordták a terményt, szántottak, annyifelé volt földjük, hogy számolhatták.

Bátran néztek a jövőnek. Tervezgettek. Éjszakába nyúltak vitatkozásaik, kannafedőből bort nyakaltak. Munkás-elvtárs az asztalfőn ült, zúgott a feje a számoktól, kifejezésektől, utána tekert kerékpáron haza, pár óra alvás, reggel jelentés a pártban, kezdődhetett az új nap.

„Holnap nincs tovább, dehogy megyek még tájára sem a szövetkezetnek - gondolta Munkás-elvtárs. - Gyapotot erőltetnek, eszik azt vagy isszák? Keményen bánok az emberekkel, ahogy velem beszélnek.”

Szaporodtak a tanácskozások, gyűlések. A tagok hallgattak, többen alvást színleltek. Munkás-elvtárs szólt az öreg Kunnak, készüljön, megbízza feladattal. Selejtezett írógépet kaptak a tanácstól, irkalapra pötyögtette, mit mondjon.

„Kedves Tamás bácsi! Beszámolóm után szóljon hozzá, az alábbi szöveget...” - következett, amit hallani akart.

Nézett szét, síri csönd, senki nem nyújtotta a kezét. Végre öreg Kun megemberelte magát, hozzászólásra jelentkezett.

- Jól van - gondolta az elnök -, felfrissül a tisztelt gyülekezet.

Az öreg felállt, levette nyúhetetlen, koszos kucsmáját és olvasta...

„Kedves Tamás bácsi! A beszámolóm után szóljon hozzá, az alábbi szöveget mondja...”

Munkás-elvtárs szégyenkezett, görheszínű lett az arca. Nevettek, de többen szót kértek. Így kezdődött a nagyüzemi demokrácia.

Erőltették a szövetkezetet, hajszás napok jártak. A termelőszövetkezeti csoport tagjai állandóan kritikus szemmel figyelték a Csillag-bélieket. A tanácstól levél érkezett, készüljenek, tavasszal építhetik a betonsilót, dolgoztassanak többen gépállomással.

Munkás-elvtársnak sok volt. Ment az istállóba, a régiiek állattenyésztők lettek, közöttük jól érezte magát. Panaszkodtak.

- Tán jön ország, világ - mondta Potornai -, mihez kezdünk velük?

- Megcsináltuk a jót, más szedi a zsírt.

- Nem kell kulák, gazdagparaszt a téaszbe, megvoltunk eddig is - káralt Novák, és a villát Munkás-elvtárs lába előtt belevágta a földbe, remegett sokáig a nyele -, mi etessük újra őket?

- Népnevelőknek hívtátok őket?

- Tapasztalatokkal rendelkeznek, értenek a gazdálkodáshoz - védte az új belépőket Munkás-elvtárs. - Ők is emberek.

- Maszlagoltasd az elvtársaidat! - köpött Potornai el az elnök füle mellett -, azok tán beveszik. Hozták a vetőgumót, nagy szemű, fekete krumplikat. Ragyogtak, mintha pocsolyából szedték volna, öreg Boldi káromkodott.

- Hol adták ezt a szemetet? Füllött gumók, nem lesz róluk termés, kár földbe rakni.

- Ne lázítson! - szólt Munkás-elvtárs. - Megüti a bokáját. Az államtól kaptuk, tudja az, mi jó nekünk.

„Igaza van - gondolta öreg Boldi -, ritka marha barom vagyok. Örülhetnék, mert az idén nem terem krumplijuk, mégis járatom a pofámat.”

A vetőmagot fizette csak vissza a föld.

Csöstül jártak az irodába: tanács, párt, minisztérium, vállalatok képviselői, tervszámot mutattak, ebből ennyi termett, bizonygatták, gyapoté a jövő, megterem náluk, fásítsanak a sziken, jobban értették a gazdálkodást a falusiaknál. Börtönnel fenyegetőztek. Vessenek többet búzából, a gyapotot látni akarják.

Munkás-elvtárs beszólította az öreg Kunt, aki tudta a dörgést.

- Mennyi búzát vetettünk? - kérdezte huncutul -, mennyit is?

- Sokat. Rengeteget.

- Gyapot van? - vette át a szót a városi kiküldött.

- Van ám, de milyen. Mutogatni lehetne.

- Megnézhetném? - kérdezte a kiküldött.

- Jó lesz, aranyos elvtársam - mondta az öreg kétszínűsködve -, olyat lát, hogy holta napjáig emlegeti, osztán még a másvilágon is lesz róla beszédje.

Szekérbe fogott, kocsikáztatta a városi vendéget órákig. Nézték a gyapotcserjéket, de csak nyolc-tíz centisre nőttek.

- Ez semmi, nem tábla, szabotálják a termelést. Így gazdálkodnak? - dühöngött a hivatalnok. - Jelenteni fogom.

- A rossza ilyen - hazudott öreg Kun -, a java hátra van.

„Legelsz te mindjárt, pocsétám - gondolta -, gyapotot.”

Elvitte másfelé. Fejlettebb növényekhez.

- Gyönyörű, hogy csinálták?

- Igyekszik az ember.

Hazáig dicsérte a látottakat a kiküldött. Egy hibája volt a határszemplének, a dicsért táblán nem gyapot díszlett, hanem bab.

A csoport csatlakozott a Csillaghoz, háromezer hold terület, száztíz ember lett a közösben. Táblákat alakítottak, kapkodtak fűhöz-fához, járták a táblákat.

- Ilyen búzát se láttam - mondta öreg Kun -, sok nyarat számolok, oszt legkülönb lesz.

Ám május végén fagy recsentett a földekre, a szépen nőtt kukoricájukat letarolta. Megfagyott a reményük. A gyapotnak lőttek, kárba vezett a tömérdék munka.

Nyáron aszály égette a határt, a bíbickocogókat fehérre sütötte. Tíz hétig nem esett eső. A legelő perzselődött, az emberek mélyre hajtották a fejüket. Öreg Kun aszalódott répát, satnya kukoricát szögelt az iroda falára.

- Összehúzzuk a nadrágszíjunkat, elnök.

Sarokba ült, hallgatott. Bámulta a homokkal szórt földet.

Kőnél keményebb lett a határ. A legszebb tábla is alig-alig fizetett, marékkaal hordhatták a termést. És újra vetettek. Gépállomási gépek kapartak valamicske port, hogy abban teleljen a mag.

Kukoricát törtek. Az emberek árnyékba húzódtak, fák hűvösébe, komótosan kiporciózták a harapnivalót, bolti szalonnát, bolti zsírt, lekvárt. Potornai messzire szakadva a többtől, csutkakúp tövében gubbasztott. Erős keze combján pihent, széles ujjai félkörben görbültek. Hatalmas kukoricaföld, fele letörve. Fonnyadt csövek sárgállottak a csomókból. A tök maréknyira fújódott.

- Jó munkát - ült mellé Munkás-elvtárs.

- Jóót? - nyújtotta gúnyosan. - Tán részed lesz benne?

- Hiába, nem tehetünk róla. Megsült.

- Négyszer kapáltuk. Vasárnaponként hozzá jöttem, csak úgy, senki meg ne lásson. A vetőmagot tán visszatéríti, de nem zsírozza meg a számat. Mondhatom a kölykeimnek, hé, kisebbit a kenyérből, szűkös az esztendő?

Rájuk tapadt a csend meg a szomorúság. Az elnök nem tudott semmit mondani.

- Mi lesz velünk? - kérdezte Potornai és kifordította tenyerét. - A föld elúzi magától, akit nem szeret, minket minek sújt?

- Hinni kell - mondta Munkás-elvtárs -, és állandóan újakezdeni. Ilyen az élet.

Az emberek elhúzódtak egymástól. Szégyellték, amit ettek. Potornai tüntetően távol cigarettázott, mérgesen köpködött a szürke földre. Nem evett.

Munkás-elvtárs hajnalonként indult a majorba. Kedvetlen, seszínű ébredés után overallját magára öltötte, a forró teát megitta. A Főtérig kísérte feleségét, aki sorba állt kenyérért. A Csillag-béliek is odaszorultak. Délben hazatekert, a konyhaasztalon újságpapírban talált két szelet vékony barna kenyeret, megkenve halványan fehér bolti zsírral. Falta vagy zsebre dugta, és rohant tovább.

Öreg Kun éjszaka őrizte a majort, nappal járta a határt, vigyázta vagyonukat. Az ajtóba szögeket ütöttek, azokon lógtak a kabátok, Munkás-elvtárs zöld lódene is. Zsebéből csüngött az újságpapír. Megörült a csósz.

- Munkás-elvtárs, te zutyiban piálsz? - kérdezte és húzta a csomagot, bontotta. Savanyú képet vágott a látványtól, restelkedett, krákogva visszatette. - Neked is ilyen jut?

- Ilyen.

- Azt hittem, mindennel ellát a párt. Bőröd alatt is pénz van.

- Úgy nézek ki?

- Nem egészen - mondta, és pipáját tömkölte. - Nem jó ez sehogyan sem.

- Micsoda? Hogy veletek esz a fene?

- A kenyérre gondolok. Fél napokig várakozhatunk, amíg sorra kerülünk. A munkánkat rabolják.
- Nincs már a fejadagból nektek sem? Eladtátok?
- Beszélj egyenesen, jó a kolhoznak vagy nem?
- Nem jó.
- Ennyit én is tudok. Találjuk meg a módját, hogy jó legyen.
- Találgatni? Hogyan gondolod?
- A közös úgy kívánja, hogy beszélj a párttal, oszt segítsen.
- Hogyan? Álljanak sort helyettünk? Hülyeség.
- Kocsin kihordhatnánk a tagokét, két legyet ütnénk egy csapásra - érvelt az öreg kitartóan és pőfékelt.
- Miféle legyeket? - ámult Munkás-elvtárs.
- Nyugodtan dolgozik a tag sorbaállás helyett, osztán a kívülállók meg látják, hogy fontosak vagyunk az államnak.
- Hercehurcával jár, szekér kell, kocsis. Külön ember, aki szétosztja, intézi, megér ennyit?
- Nem gond. Megcsinálom magam, az engedélyt intézd!
- Sok lesz az.
- Semmi se sok, csak csinálhassam.

Hordta. Megállt a majorban teli szekérrel, adogatta kinek-kinek a járandóságát. Szelte a barna, ragacsos vekniket, igazságosan.

Megjött az eső, reggelre egyszínű lett az ég, egyszínű sötétszürke. Hullott szaporán. Gumi-csizmákból, esőköpenyekből állt a világ. Cuppogtak a sárban.

- Hozza a pénzt - mutatott az égre Munkás-elvtárs -, arany hullik.
- Pénzt? - nézett keserűen Potornai. - Édeskevés. Fizetsz majd fityfirittyet, mi az? Számolj csak, mennyit kerestem? Na, számolj!

Szorzott, osztott, levonások, édeskevés maradt havonta.

„Ennyiért nem melóznék - gondolta Munkás-elvtárs. - Sok kölyök, kis élvezet.”

- Az aszály, emberek - mondta az elnök -, az aszály!
- Élnünk kell - mondta Novák és az ól falának vetette hátát -, élni, nem papolni.

Istállóban álltak, trágya gőzölgött, tehenek, borjak, lovak ettek a jászolból.

- Édesapám - szaladt vidáman Potornai Bandi -, még mindig esik az eső.
- Esik - szeme se rebbent, arca kifejezéstelen maradt. - Mi van abban? Hulljon rogyásig.
- Édesapám várta, hogy jót tenne. Áldást hozna ránk - csodálkozott Bandi fülig vörösödve -, most megérkezett.
- Meg - mondta apja faarccal és kiköpött az esőbe.

A gyerek nem értette, elsomfordált. Támaszkodtak a falnak, méricskéltek az esztendő. Felényire sikerül az osztás. A szárazság megölt minden növényt, talán a hitet is.

- Hogy leszünk, elnök? Szóljál már - türelmetlenkedett Potornai -, tán tudsz valamit.

Munkás-elvtárs sóhajtott és lemondóan legyintett. Ment az irodába. Unalmasan kopogott az eső, ablakból látta a sivár majort, a mészhullató épületeket.

„Micsoda állat vagyok, mit keresek itt egyáltalán? Nappalom, éjjelem sincs - gondolta az elnök -, szaladok, vitatkozok, hallgatom őket. Feszültségben, belső lázban égek, a gyomrom szép ütemben lyukad, a szívem kilököm értük és segíteni tudok? Pénz kellene, a pénz gyárja.”

Nemes Lajos bosszúsán lépett be. Vigasztalanul esett.

- A táblákon meggyűlt a víz, mossza az őszi vetést. Vezessük le! - mondta kedvetlenül.

- Mikor?

- Most, azonnal.

- Ki bolond ilyenkor esőre állni?

- Nem sokan, ne félj. Nem tolonganak, nem ettek meszet, van nekik még a padláson - csapta magáról a lucskot.

Az elnök járta a tanyákat, házakat, embereket toborzott. Keserves út, pocsolya, lábszárig érő sár marasztalta. Átnéztek rajta, maródiak, nem fült foguk a munkához. Kevesen ajánlkoztak. Öreg Boldi kérdezte.

- Úgy véli, Munkás-elvtárs, hogy érdemes?

- Mást tehetünk? - tárta szét a kezét. - Mondjon jobbat.

„Mondanék, forduljon a falnak pár órára - gondolta az egyenes termetű gazda. - Komisz ám a sors nagyon, a győzőből bohócot csinál. Hogy érzi magát, Munkás-elvtárs? Koldulgatunk, koldulgatunk?”

- Hiszek a földben, nem azért mondtam - szólt öreg Boldi. - A földben hiszek, az emberben nehezebben.

- Akkor meg? Jövőre miből osztunk?

Lapáttal lefolyókat nyitottak a víznek. A cselédháziak, öreg Kun, öreg Boldi. Vert az idő, nehézkesen mozogtak, sík lucsokká vált a határ.

- Láttatok ilyet? Egy hónapja hull. Nyáron a hőségtől aszalódtunk, most fuldoklunk a töméntelen vízben - berzenkedett Novák -, tán ürgék vagyunk, jószágú isten?

Megcsúszott, elvesztette egyensúlyát, elvágódott a pocsolyában. Ordított, tápázkodott.

- Száradt volna el a lábam, amikor idejöttem. Megéri a Csillag, megfizeti?

Öklével fenyegette az ólmosszürke, nyomott eget. Aztán elcsitult, törődötten kapart lapátjával a felázott földön. Bepólyálta a szomorúság.

Péteri lépett Munkás-elvtárshoz.

- Átázik a góré, mit csináljunk a malacokkal? Hidegre fordult az idő, pusztul valamennyi takarmány és meleg ól nélkül - mondta a jószággondozó.

- Tied a felelősség?

- Én vagyok az állattenyésztő, nem a tisztelt elnök elvtárs. Azért szólok.

„Mit csináljak? Takarmány, építőbrigád nincs” - gondolta Munkás-elvtárs.

Az ólba a szél esőt, majd havat fűjt, dideregtek a jószágok. Apró kutricákba különítve szopós malacok, szakadozott nagykabátfélék, kendők, ruhátlan ruhák voltak alattuk.

- Azok?

- Régi rongyok, talán használ.

- Érttem - köhintett az elnök és elfogódottan pillantott a mindig igyekvő Péterire -, ne fázzanak.

Fehér, csípős világban a búzaföldek betakaróztak. Hó, hó, ereszezen jégcsapok. A nap röviden mutatta magát, erőtlenül, gyengén, mint az öregcselédek. Ebéd után máris sötétedett.

A tél tartotta magát. Még nem engedett a föld, fagyok maradtak reggelenként, a szél vadul süvöltözött. Az emberek nyugtalankodtak, sürgették már az időt.

A hó hirtelen megtöppedt. Vizesre olvadtak a földek, tarkállottak, mint a cirkuszi lovak. Vége volt a tétlenségnek. Járták a határt, a nagyobb táblákat figyelték, a partosabb, homokosabb részeket. Öreg Boldi kijelölte, pár nap múlva ott kezdődött a vetés.

Kis kertészetükben melegágyakat szellőztettek.

- Ránk férne a gazdag esztendő - mondta öreg Boldi -, a bőség ideje.

„Különbén már keresgélheted a gönceidet, Munkás-elvtárs” - gondolta.

- Ebből is pénz lesz - mutatott a palántákra az elnök -, jó kis pénz.

- Csak azután sok legyen.

„Sok? Soha nem lesz elegendő - gondolta öreg Boldi -, előbb elföldelnek engem.”

Virult a határ, a kedvük, bizakodtak. Mindig aszály sincs. Szikkadt a föld, vetőgépek indultak, borsót, tavaszi árpát, zabot, mákot, cukorrépát vetettek. Életet.

Nézték öreg Boldival a vetést. A föld betemette az apró magokat. A dülőút fái rügyeket duzzasztottak, édes mézíze támadt a mezőnek. Nőtt a hitük meg az örömük.

„Az istenbe is - gondolta Munkás-elvtárs -, talán megszerettem a gazdálkodást? Ezeket a durvamócsingokat?”

Nyáron klottgatyában, félmeztelenül, mezítláb ült az irodában. Meleg fullasztotta. Nemes Lajos kereste.

- Iszonyú baj van, elnök elvtárs, senki sem akar aratni. Megzavarodott a nép, a kolhozt kerüli, mind kilépne.

- Aratunk mindenáron. Hozok segítséget, aki megy, bánja fene. Mi maradunk.

Kormánybiztos érkezett, ne szabotálják a termelést. Ismerős, aki kitelepítette Váradi Mihályékat, a vénesebb kulákokat. Vad volt, szerette a tüőt, hajtotta a népet aratni, káromkodott, rendőrökkel járkált, aratógépeket hozatott. Dolga végeztével ült a hűvösön, hatalmas dinnyét fogyasztott. Szaporán nyelt, bicskával szurkálta a falatokat, szája két oldalán csurgott a leve.

- Lassan halad a munka. Gyerünk, gyerünk, mert dutyiba váglak benneteket - csapkodott a bicskával. - Nem ízlik a közös kenyér? A régi világot akarjátok? Megtanultok kesztyűbe dudálni!

Falt tovább. Napszálltára berúgott. Tántorgott az utcán, kezével kerítésnek támaszkodott, végül udvari katlanba esett, ahol előzőleg szilvát főztek. A tűz már kialudt. Széttérpeszkedve a langyos hamuban, elszundított. Millió légy lepte és a darazsak.

Hazatérőben az emberek látták, szájukhoz kapták kezüket, vidult az arcuk, mutogattak, suttoztak.

- Részegen fetreng a komisszár! - mondta öreg Boldi boldogan -, ez kék ezeknek.

Csodájára jártak a hamuban hempergő, horkantgató Kitelepítőnek. Nevették.

- Miért csinál ilyet a kiküldött elvtárs? Többet árt, mint használ - mondta másnap Munkás-elvtárs.

- Nem tetszik? A szabotáló disznókkal tart? Elvisszük magát is, nem vakarják elő az életben - piszkált fülébe a Kitelepítő. - Ott nagyobb fejesek is kikötöttek.

- Vannak utánam.

„Ki érti ezt - gondolta Munkás-elvtárs -, engem is az államunk küldött ide, őt is. Amit eddig csináltam, elrondította napok alatt. Mégse lehet ez jól.”

Keservesen learattak, a kormánybiztos elvonult. A Csillagban megszaaporodtak a kilépők. Cibálták, tépték a közöst.

- Maradjanak, ne cincálják szét a téeszt - könyörgött Munkás-elvtárs a tagoknak -, ma válunk, holnap házasodunk?

- Ilyenekkel, mint a kormánybiztos? - mondta megvetően öreg Boldi. - Lánykérőbe sem megyünk koszos ruhában, hová jutna akkor a világ?

„Ékes jószág az, szocialista múmia” - gondolta.

Munkás-elvtárs ereje elfogyott, kimerült, éjszakai lázálomban teltek, nem talált értelmet életének, munkájának. A régieket kerülte, nem térült a majorba hetekig. A Csillag irodáját kijelölték, kövesút mellett, sokablakos házban. Gyűlt az aláírni való papír, papír, számok és a fejfájás.

- Elvtársak, nem csinálom tovább, egy életem van - mondta a pártban az elnök -, nem bírom erővel.

- Vagy csak nem akarja?

- Hozzáértés nélkül megszerveztem a Csillagot, mert azt kérte pártunk. Eljutottunk idáig, nem kis dolog, de már tehetetlen vagyok, meghaladja erőmet a funkció. Mentsenek fel!

- Amikor az osztályharc éleződik? Ki pótolhatná Munkás-elvtársat? Senki - mondta az új párttitkár.

- A gyárban több hasznomat vennék - tördelte kezét zaklatottan az elnök -, kikészülök mocskosul.

- Ahhoz mi jobban értünk, hol használ a kommunizmusnak. Dolgozzék a szövetkezetben, megnyugszanak hamar a kedélyek.

- A Kitelepítőt mikor küldik nyakunkra?

- Érdemeit elismerve, menesztettük. Segédmunkás.

Munkás-elvtárs önvádaskodása csitult, vigasztalásokat keresett. Nagyobb bajt is csinálhatott volna. Mások is tévedtek, mégsem törzsvendégei a patikának.

„Hiába kapálózok, ebből a ruhából nem bújhatok ki könnyen - gondolta. - Kinek számít az akaratom? Öreg Boldit falhoz szorítottam, most én kuporgok a sarokban, talán túlélem, ha idejében megpucolok.”

Ekekapákat, traktort, vetőgépet, hitelt kaptak. A színt átalakították műhelynek, javígtatták a szerszámokat, gépeket.

Síralmasan éltek, nem tudtak fizetni. Motoron szaladgált az elnök, némelyik táblán két-három tag bóklászott. Öreg Kun panaszkodott.

- Tudod, elnök, szolgáltam a grófnak, szolgálok a közösnek, oszt nem haltam éhen, most is előteremtődik a mindennapi. Akkor a morzsáknak örültem, ma utálok az alamizsnát.

- Miből adjunk? Nem terem.

- Amire megfogadtak, kifizették, sohase vót aszály. Harmadik sovány esztendő, mire jutunk?

- Bízunk a következőben.

- Az kevés. Tegyük valamit, hiszen a keveset se becsüljük, törjük a kukoricánkat, szedjük a répánkat, januárig.

- A szívük jobban húzhatna a közöshöz.

- Abból élünk, csak elfeledkeznek rólunk! - borult el az öreg -, más reménységünk úgy sincs - forgatta ősidőkből maradt sapkáját.

- Jó kereset lesz, halastót építünk. Arra adnak hitelt.

„Micsoda szósok - gondolta az öreg Kun. - Ilyenkor bolondítják legjobban a parasztot.”

A halastóval megfürödtek. A pénzt adták ész nélkül, elfogadták ész híján. A vezetés csődbe jutott, tönk szélén táncolt a Csillag.

Munkás-elvtárs kikészült. Kiábrándultsága fokozódott, gyomorbaja, idegessége elhatalmasodott. Összepakolta kevés holmiját, és hirtelen, ahogy jött, visszament a gyárba.

- Használtam a forradalomnak, szövetkezet maradt mégis utánam - mondta István-apánknak most a konyhában. - Okosabb kéz boldogíthatja, szívemből kívánom.

- Megpróbálok - mondta az új elnök. - Maga megbánta?

- Nem bántam meg. Szép volt, nagyon nehéz, buktatókkal és célokkal teli. Ez volt a sorsom, én megfeleltem. Örül a szívem, valahányszor idézem.

14

A hó apró foltokban villogott, hamuszínű, mocskos földek ébredtek. Lucsokban lubickolt a vidék. A nap cirógatta az emberek arcát.

A laposabb részeken meggyült a víz. A határ friss szagokkal kedveskedett, kitárulkozott az aranyföld. Csendesen hallgatott a mező, életre készülődött.

„Vajon hány tavasz jön még? Lenne dolgom a világban - gondolta István-apánk a kórházban. - Az élet szép, egyszerű, mint a kenyér, és nagyon szeretem.”

Szürcsölő földekről ábrándozott, a búzával érő körték jó íze szállt, vadgalambok tutultak. Kint hadat üzentek a fák, szikkasztó szél fúj, délutánra fehérlett a föld, mint mésszel teli csontok. Pár ijedt levélroncs kocorászott a járdán, kacászott velük a hirtelen szél, tavaszi riadót csörgetve.

„Jó nap lehet - gondolta -, vetik a borsót. A gépet melegebb, partosabb részekre küldték, a föld fogadja a magot. Teteje megpirul, nedvessége párolog, sietősen. Szerettem a földet!”

Múltjából élesen vetítődött most eléje a kép. Az ekét beleakasztotta a föld végénél, ballagott a lova után. Zsíros, fénylő darabokat hasított, mély barázdát, egyenes volt az alja, mint a beton. Pajorok, giliszták menekültek, közeli tanyákból tyúkok bátorodtak, férgek szedegettek. A frissen fordított föld erős, édeskés szaga terjengett. Megfáradt, leült a barázdába, cigarettát csavart, füstölt. Nagyokat szívott a levegőből, és aztán újra: gyű!

„Hová lettek az emlékeim? A forró nyarak? Akárhol lenyomtam az asszonyt, szeretkeztünk - gondolta, édes szájíze gyúlt. - Aratásban csorgott a verítékünk, erőnk munka aszalta, nem pihentünk, éjszakára csak órákat hunytunk. Kévéket kötöttünk, keresztbe hordtuk, égett a tarló, tarkónkon enyhe nyomás, villant a feleségem combja, ledobtam a kévéket, gyűrtem magam alá a kereszt tövébe, csúfokodtunk világos nappal. Ha kívánnám, se tehetném már. Elnök, adjon magára, formaságok, alakoskodások szabdalják az életemet.”

Az első közgyűlés jutott eszébe. Micsoda régen volt, úristen! Járhatatlan utakon, majorból, tanyákból kutyagoltak a Csillag-béliek. A gyűlés órányit tartott. Hozzászólásra öreg Boldi emelte karját.

- Ismerem gyerekkorából, jól járunk vele. Csak megbecsülje magát - mondta megfontoltan a nagy kitartású gazda -, több kéne belőle. Vele szívesen maradok a közösben.

István-apánknak égett az arca, a füle vörösödött. Ült az asztalnál az elvtársakkal, akik támogatták megválasztását. Öreg Kunra osztották a szerepet, motozott nagykabátjában, köhintgetett és szót kért.

- Annyit mondok, emberek, elnök nélkül nem lehetünk. Mifajtánk, osztán nem lesz neki büdös a szegény rokon.

Elfogadták.

Örült. Bizalom volt, reménykedés. Felállt, torkában vert a szíve, hangját távolról hallotta.

- A bizalmat köszönöm, új erőt ad. Viszonzásul csak ígérhetek, szebbé, gazdagabbá tehetjük a téeszt.

Közgyűlés után a tenyérnyi kertészetben rengeteg tarackot talált. Tíz szekér gazt. Kihányták. Nézték, hitetlenül. Öreg Kun méltatlankodott.

- Bolond vagy te, úgyse lesz ebből semmi.

Lett. Mennyi harc, gyötrelem, rossz emlék is. Négy rossz, öreg traktorral szállították a terményt. A rendőrök leállították, leszedték a rendszámokat.

- Nem alkalmasak országúti közlekedésre - mondta Nemes Lajos is őszintén. - Szabály az szabály.

- A hadak útján járjanak? A termény rohadjon?

- Lovas kocsin hordják.

- Fagy éri és fuccsba megy, oda a munkánk.

- Baj történhet a rossz, ócska traktorokkal - mondta a fiatal pártvezetőségi tag -, legyünk óvatosak.

Akkor este elkeskenyedett, a Fényesben húsz féldeci konyakot nyakalt, hajtotta kezét az indulat. Másnap a feje fájt, égett a gyomra. Talpalt tovább és hitte, a butaságot megöli az idő.

A kertészet kapadozott.

- Hogy csináltad? Igazán nem gondoltam rólad - mondta őszintén az öreg csősz, elismerve tévedését. - Érted a módját.

- Más se hitte, öreg.

- Nemcsak én vagyok tökkelütött?

- Azok támadnak, akiknek segíteniük kéne.

- Kicsivel törődsz? Ami igazság, az kiderül - hajtogatta öreg Kun, és a palántákat kerülgette -, de könnyű embernek nem való. A csalódás még sohasem vereség.

Az első kombájn érkezett. Öreg Boldi hitetlenkedett.

- Minek a kombájn, hogy pocsékolja a búzát? Akkora tarlót hagy, elvesz a borjú benne. Szétszórja a magot - mondta az öreg tamáskodva -, pergeti a szemet.

- Lábon hagyjuk? Kaszálhatja a fél falu, karácsonyra lesz kész - érvelt az elnök, szája szélét harapdálta -, megeszi a gaz.

„Egy ütemmel lemaradtál, öregapám - gondolta -, a hőskornak már lőttek.”

- Idehozod? Nem csinálsz jót - makacskodott az öreg Boldi -, elveszi a kenyerünket. Rusnyán dolgozik, a tarló térdig ér utána.

- Könnyebb az aratás, gyorsabb.

- Téged kéne kombájnra kötni, amiért kitaláltad.

Nehezen barátkoztak vele, pocsékot csinált. A torzs közül marékkal szedték a szemet. Káromkodtak.

- Beszélhettem, olyan, mint az ökör - mondta öreg Boldi dühében és hajlongva kutatta a piros búzát. - Édes kenyerünk a porban.

Hetek múlva becsületesebben dolgozott a gép. Az öreg szerette meg legelőbb. Elvette tőlük a szenvedést, az örömet meghagyta.

- Gyönyörű a munkája, alig marad tarló, a szemet se szórja már úgy. Vegyen a Csillag, elvezetgetem - áradozott öreg Boldi.

- Idős ahhoz - mondta az elnök -, benne van a korban.

- Csak most kezdek élni.

- Fiának való mesterség.

- A fiam is vagyok. A kettőnk hűségével ragaszkodik a közöshöz, a jót nem engedhetem - bizonygatta az öreg gazda, arcának két mély vonásában verejtek fénylett -, a katonaságtól még visszajöhet.

- Gépeket veszünk előbb-utóbb, traktorokat, kombájnokat, de fiatalságot nem árulnak.

- Az első traktor nekem kék.

- Lesz.

„Ugrat - gondolta öreg Boldi -, vénembernek ki keresné a kedvét?”

Elküldték tanfolyamra, legyen boldog, ha tud. Gépállomástól vásárolt öreg traktor jutott neki. Ősszel, répaszedésnél ült először masinájára, ragyogott az arca.

Kenyere javát ló faránál ette, mégis rajongásig csüngött a gépeken. Munkája fényes lelkiismeret volt. A Csillag révbe vitte.

„Öreg csotrogány traktor, hozzám pászol - gondolta öreg Boldi. - Megmutatjuk, mi a munka. Elboldogulunk kettescskén, gondját viselem, megápolom, cserébe dolgozik a kedvem szerint, megszeretjük egymást. Késői öröm, a téesz nélkül nem ért volna.”

„Ősszel kapott az öreg egy kiselejtezett masinát - gondolta az elnök kórházi ágyán forgolódva -, micsoda ősz volt az? Ellenforradalom.”

Elé álltak a Csillagtól köpésnyire néhányan, Váradi Mihály vezetésével.

- A zsírunkon élösködöl - mondta fennhéjázva a gazdagparaszt -, emberek, kössük fel a fára!

- Mi bajotok van, meghibbantatok?

- Fellógatunk, elnök elvtárs! Te törtél a magasba, szagold csak alulról az ibolyát!

- Vétettem ellenetek? Nem emlékszem.

- Lábujjadbán van az eszed, a földünket ki használja? Talán az úristen? Add vissza, vagy megdöglesz! - mutatott kötelet Váradi Mihály. - Látod, erre kötlek, ha nem méred szét a határt. Harangoznak feletted.

Elengedték, köpködtek utána.

Az elnök családja félelemben élt. Felesége aggódva csüngött rajta, idegesen harapdálta kezét, István-apánk kábultan ült az asztalnál. Egyik napról a másikra fejtetőre állt a világ, emberek cserélődtek, váltak bizonytalanná, kétségbeesetté.

- Cibálnák a Csillagot - szólt akkor. - Minden munka kárba vész, elherdálódik a vak indulatokban. Tébolyító. A közöst nem hagyhatom, életemet dobnám el, társakkal vagy egyedül, de helyemen maradok.

- Inkább meneküljünk, István!

- Ágyalj meg az udvaron! A gyerekekkel hátul alszol, ha jönnek, meneküljete - mondta határozottan, de szomorúan -, értem jöhetnek.

Tanácshoz hívták, szaladjon azonnal. Nem a régieket találta.

- Vegyétek tudomásul, hogy a Csillag nem szövetkezet, nincs létjogosultsága - hadonászott pofátlanul Váradi Mihály. - Nincs a tagoknak földtulajdona. Elvettétek tőlünk, most visszaadjátok! Megértetted, István-elvtárs?

- A földet nem adjuk, olyan isten nincs.

- Meglátjuk.

Váradi Mihály és hasonszórú társai sorfala között ment ki a tanácsházáról. Nézték erősen, ölték a szemükkel.

- Sárga az üleped, István-apánk? - röhögtek.

- Lesz a tiétek vörös is.

- Mit szólnál a randevúhoz, ma éjjel? Ne epedj sokáig! Az elvtársaid elpucoltak, tiszta a levegő.

A Csillag megbénult. Kevesen lézengtek irodájában, a földekre alig jártak, a majorban volt csak élet. István-apánk összehívta, akit érhetett.

- Vessünk, emberek, szedjük a cukorrépát! A világ nem dől halomba, enni mindenki akar. Határba, apraja-nagyja!

Öreg Kunra bízta az irodát, Nemes Lajosra a majort.

- A rend helyreáll, a Csillag megy a maga útján. Addig azonban ki kell tartani, lehet, hogy áldozatokba kerül. A közös nem károsodhat, engem elveszíthetnek, a lényegen nem változtat.

Nem aludt. Várt. Váradiék hangját hallotta.

- Eliszkolt a család. Láttam a vasútnál.

- Az elvtársúr itthon van - érvelt Váradi Mihály -, szónokolt a kolhozban, elmetszem a beszélőjét.

- Többet nem csinál közös akolt.

„Mihez kezdjek, gyilkoljuk egymást? - gondolta István-apánk. - Kössenek fel, kinek használ, ki neveli a családom? Fussak, mint a nyúl? Csúffá leszek vagy igazsággá? Elébe állhatok még az embereknek, vagy kiég a szemem? Menekülök a határba, időt nyerek, életet nyerek.”

- Elkapjuk, bárhol legyen! Fizessünk, az első fára vele!

Hátul lépett át a kerítésen. Kuttyák ugattak, félelem szaladt mögötte. A falu szélén háztáji földek, egyénieké, csutkakúpok sötétjei. Bemászott az egyik nyílásán, didergett, nyakig fújt a szél. Utálta a világot.

„Mártírt játszom, bolond kommunistát? Rajtam röhögnek a halottak, ha kiderül, hol bujkálok - gondolta. - És meddig? Ennivalóm, italom nincs, a hideg kegyetlen. Mások meleg szobában terpeszkednek, zabálnak, törődnek is a világgal? A világ megvan nélkülük.”

„Kommunista paradicsom, Rákosi apánknak köszönhetjük, meg a Kitelepítőknek. Őket hoznák ide! Megfagyok, köddé válok, jobb esetben szent halottá. Hová, merre induljak, befogadnak-e valahol? Virrad, veszélyesebb, a lábam jég, a testem havas föld, kerékbe törtek, hangyafaszányi kényerem sincs. A reményem annál is kevesebb.”

Vergődött nyomorultul, a Józsa-tanyába osont, az öreg Kun szállására, téglával verte a lakatját, sikertelenül. Az ablakhoz lépett, félelem szorította, szégyen, megalázottság. Emelte a téglát. Keze félúton lehanyatlott.

„Szemtől szembe az ellenséggel - gondolta -, bár egyedül elpusztulok. Valaki mégis akad mellém.”

Félelmetes üres utcák, sötét sarkok leskelődtek. Nem számított, célja volt, újra élt. Az öreg csősz lépcsőn pipázott, vállára vetve a nyühetetlen nagykabátja. Nyikorgott a vaskerítés kapuja.

- Elnök elvtárs, maga él? - lépett párat közelebb álmélkodva. - Égre-földre keresik Váradiék, oszt jobb, ha nem találják. Sietteti a bajt?

- A téesszel mi van?

- Megvan, nem engedem én azt.

- A majorban?

- Nincs semmi. Mi lenne?

- A faluban?

- Hőzöngenek a marhák, nyáron nagykabátot vesznek. Valakinél meghúzódhatna.

- Otthonom, barátom nincs. Kihez kopoghatnék? - legyintett lemondóan István-apánk. - Erre feleljen, vén bagoly. Értelme sincs a bujkálásnak, a szégyen óriási.

- Az életnek van értelme. Az győz, aki élve marad, igazolja majd az idő. Pölös Gábor egyenes ember, megsegíti. Siessen!

Akkor zörgetett a Pölös családra. Sárgállott az ablakuk.

- Baj szakadt rám, bujkálok. A kunyhóban meghúzódhatnék - mondta sárkoloncoktól csüngő ruhában, borotvátlanul, fázós hangon az elnök -, menedékül szolgálhatna.

- Bent meleg van, jöjjön csak! Kerüljön beljebb!

„Vacsora az asztalon, hús, krumpli, bor - gondolta István-apánk -, nem fogadom el, hiába kínálnak.”

Pölös Gábor a helyére ült. Éhesen ettek. Boldi katonaruhában, Anna és Gáborka kipirultan.

Már elfutott volna a vendég, de éhesen figyelte, hogyan rágják a húst.

- Vegyék nyugodtan - mutatta a házigazda -, jut is, marad is - mondta meggyőzően, természetesen.

„Ellenálltam? Faltam és égtem belül, koccintottunk. Nem látnak szívesen - esett akkor kétségbe -, Boldi megjött, katonánál ki tudhatja, miféle.”

- Köszönöm a vendéglátást - mondta elfúló hangon -, igazán köszönöm.

Pölös Gábor kikísérte. Kezet nyújtott.

„Mit várhattam volna? Nyakamba ugrik, isten hozta, elnök elvtárs - gondolta. - Magának készítettük a vacsorát, bort vettünk a Fényesből. Kutyt uszíthatna rám.”

Tenyérébe csúszott a hideg lakatkulcs.

- Talál ott, ami szükséges.

Nagy szót hallott, életét jelentette. Hirtelen világosodott meg előtte, így volt rendjén, nem akarta megsérteni, de bátorítani sem. Másnap támoltygott az öreg Kun.

- Még mindig keresik, elnök elvtárs. Amúgy a Csillag egyben, Váradiék a majori teheneket akarták széthúzgálni, oszt éppen jó helyen, mert megadták nekik. Iszik melegítőt?

Savanyú bora marta a beleket, István-apánk takarosán húzott az üvegből. Hatalmas furkóst markolt a kunyhó sarkából, lakatra zárta ajtaját.

- Mit akar, elnök elvtárs?

- Mehetünk.

- Maradjon, itt biztonságos, nem törnek az életére.

- Az én életem a majorban, a földekben és azokban van, akik megértették. Gyávaságom nincs arányban a halállal, menekülnöm kínosabb, mintha négyelnének Váradiék. A közös igazol életeteket, tévedéseket, mindazt, amit elértünk. Hozzá nem nyúlhatnak, nem engedem, inkább üssenek, akasszanak a barbárok, a Csillag megmarad.

- Hová gondol? Nem hagynánk, a munkák is megkezdődnek, meglátja, oszt jóra jön a világ, az a rendje. Indulhatunk.

- Társakat találjunk, akkor megőrizhetjük a hatalmunkat.

A Csillag irodájában reménykedtek. Viharvert, zöld ernyő fogta körül a sápadt égőt. Barna, használt bútorok, a sarokban hasas demizson terpeszkedett, félig sárgás színű, ecetízű borral. A piszkosszürke falra hirdetményeket szögeltek: bányászokat felvesszünk, a szerződéses cukorrépa-termelés biztonságos. Barnára festett hízők topogtak a vályúnál, mögöttük piros cserepes, fehér falú papírtanya és kalapja alól mosolygó paraszt látszott a plakáton.

Öreg Kun emelgette az itókát.

- Hosszú éjszakákon orvosság - nyújtotta gamós kezével az üveget. - Bajban nagy barát.

István-apánk kortyintgatott, úgy érezte, ecetet nyelt. Íróasztalán gubbasztott, szürke törésekkel takarta arcát a fáradtság. Szeme leragadt, feje elnehezülve bólintott, visszarándult hirtelen eredeti helyzetébe.

- Beszéljen, öreg, ébren maradunk.

- Cselédsoron születtem - kezdte a vénember -, iskolát a birtokon jártam, mint a többi gyerek. Tizenkét éves koromban állítottak a szüleim munkába, kellett a pénz nagyon. Felrázott anyám két órákor, mentem a jószágokhoz.

- Négyes konyhán éltünk, sanyarúan. Rengetegen vótunk gyerekek, veszekedtek az asszonyok miattunk. A munkába tiszta kenyérrel indultunk, a zsíros kenyér kincsnek számított. Szegény anyám állandóan barna kartonruhát viselt.

- Tizenhat éves koromban vették az első új ruhát, húsvétra. Olcsó cájganyagot, szívem dorombolt a boldogságtól, köszön meg az apám nagykabátja maradt rám. Rólam öcsémre. Először félbéres, háromnegyedes, később éves cseléd lettem, amikor a következőt kaptam: tizennégy mázsa búza, hat mázsa árpa, negyven kiló kőszó, kis kataszteri hód föld. Jószágot tarthattunk, korlátozottan, oszt aki jól szolgált, csikóssá, kocsissá avanszált. A végén három lovat hajtottam, de nem bírtam a sok kezitcsókolomot, csiricsárét, hamar kitélt.

- Amikor már nem fértünk a házban és lányok után jártunk, az istállóban aludtunk, leterített nagykabátokra szorultunk. Hajnali kettőkor dudáltak ébresztőnek, elláttuk a jószágot, negyed-órára hazaszaladhattunk két falás kenyérért, szólhattunk, hová hozzák az ételt, oszt kilométereket gyalogoltak a ciberelevessel.

- Megnősültem, cselédgulyás lánya lett a párom, vót ünneplőm, neki sikerítettek meny-asszonyi ruhát. Szűkös lakomát csaptunk, de húsból szedtünk. Három tyúkot szereztünk és három hitvány malacocskát, majorban laktunk, gyereket meg nem adott az isten. A kemény idők elszólítottak katonának, feleségem mással állt össze, negyvennégy őszén vetődtem haza. A földek parlagon. Gőzekéhez fát vágtunk, szántottunk, kézzel vetettük a búzát, és húztuk a fogast, hat ember négy tagot. Az vót ám a szövetkezet, látta volna, elnök elvtárs! Rongyosan, lefogyatkozva vánszorogtunk, katonaságtól szabadultak, előregekedtek, akik itthon ragadtak a majorban. Ami értéket nem emésztett fel a front, szétkapkodták, vitte boldog-boldogtalan, a cselédháziak csak bámulták, féltek, mi lesz, ha visszajön a gróf úr? Eltakarítódott takarmány, jószág, bútorok, a magot úgy hordtuk össze közösen, vékával, tarisznyával, de egész zsákkal senki nem adott.

- Mondták a pártnak, osszuk a földet. Négy hold járt nekem, jussom, megadóztam vérrel, verítékkal. Egyedül éltem, konkoly ütött a családba. A földet nem hagytam, osszuk! Hívtak a község házára, földosztó bizottságban segitettem, lábbal mértük, baktató-öllel, kiadósan, hogy ne károsodjék senki. Öreg Boldiék, Pölös Gáborék közelemben kaptak. Törvény nélkül csináltuk, oszt később újramérték. Karókat vertünk, néztem a listát, kinek mennyi járt, jó föld vót valamennyi. Fenyegettek.

- Vigyázz, öreg, visszajönnek az urak - mondta akkor a gügye Novák. - Felkötnek a fára!

- Teremtőm, uram, de odalettem! Nem az uraktól, fene a magjukat megegye, ötvenesztendős múltam, minek féljek? Közös föld vót, jó világ, elmentem a szélbe, sűrűn kelt a búza, fagy nem verte, birkákat legeltethettünk vóna rajta. Feküdtem, szagolgattam a földet, száz szaga vót, mint száz íze a szalonnának. Úgy esett, mint a legjobb falás kenyér, szalonna, elolvad az ember szájában, akár a vaj, lehámozom a vereshagymát, szép az istenadta, szememet csípi, az ujjam közé szorítom és porciózom, erős, összegyűjti nyálamat, melegít, akár a pálinka. A föld jelentette a szám jó ízét. Kár, hogy későn virradt rám! Elnök elvtárs, hallgat? A falu fején táncol, én meg papolok gögyi nélkül - megemelte a bekötött üveget, rázta, lötyögött benne, szájára vette, boldogan ivott. Csukott szemmel. Sóhajtott elégedetten, kezével törölte az orra alját. Mint a gyerek, akit csínyen kaptak, engesztelően nyújtotta István-apánknek. - Húzza meg, oszt könnyebb lesz az álma!

- Nem kívánom. Inkább beszéljen, érdekel.

Íróasztalán feküdt az elnök ruhástul, nagykabáttal takarózott. A vaskályhában régen kialudt a tűz, hideg fogta körbe az irodát. Pokróccal takarták az ablakot, megszűrte a tolakodó novemberi levegőt, fényt nem engedett az utcára. Egymásra voltak utalva.

- Közösen vetettünk, közösen arattunk, hat ember egy csapat. Kiskaszával vágtuk a búzát, hajnaltól vakulásig, megállás nélkül, senki se maradt el. Tudta mind a dolgát. Nem haladtunk tüneményesen, erőnk lassan éledezett, kalászonként gyűjtöttük a termést, ne maradjon tarlón, asztagba hordtuk a majorban. Öreg Boldi fogott két háborús lovat, útszéleken legelésztek, horpadtan, sántán, ápolta, feljavította, oszt lovaiért lovai lettek. Segített hordani, visszaszolgáltuk mezei munkában.

- A cséplőgép a majorba húzatott, az vót csudálatos. Nem engedtünk mást hozzányúlani az asztagunkhoz, elvégeztük. Mértük mázsán a szemet, ürítettük a zsákokat, mert abból kevés vót, vállra vettük, szaladtunk vele a cselédházakig, öntöttük a földre, halomba a szűkös fizetséget, kaptam tizenegy mázsa búzát, öt mázsa árpát.

- Kukoricából két holdat fogtam, elgondolni sok. Nem ismertem akkor már megint fáradságot, jutott kenyerem, zsírozóm, törtem éjjel-nappal, vigyáztam, ne károsítsa senki idegen. Együtt maradhattunk vóna, ha okosan szólnak hozzánk, de elköltöztem a Józsa-tanyába véglegesen, vittem az ágyamat, terményt, ami az új földről született. Szántani, vetni kellett, mivel? Öreg Boldihoz szorultam, segített, járhattam hozzá egész esztendőben, kapálni, kaszálni, aratni, törleszthettem a fogat árát. Jóságot nem tartottam, nem vittem semmire, oszt fele földemet eladtam, anyakocát vásároltam, tehenet, hogy könnyebben éljek. Elfogyott a takarmány, ráment a nagy disznóm. Istencsapása vót. A tehéntől következő esztendőben búcsúztam, megint nem maradt másom két hód földnél. Akkor halt meg utolsó testvérem, kemény hidegben.

- Elmentem öreg Boldiékhoz, tehetősen éltek, két lovuk kereste a pénzt. Istállóban csutakolták a konyikat, erős trágyaszag csapott pofán, amikor beléptem, álmosító langyosság. Fia, Boldi ablakba tette a vakarót.

- Mi járatban vagy? - kérdezte a gazda.

- Koldulok megint, ez a mesterségem.

- Olyat kérj, ami van.

- Temetésre utazok, oszt nincs nagykabátom.

- Venni akarsz?

- Gyenge vagyok ahhoz, kérni. Egy nap alatt megjárom.
- Kérni? Jobb ötleted nincs?
- Használt hacukára gondoltam, megvesz az isten hidege.
- Ócska akad.

A konyhában kezet mostak. A sparhelten hajában főtt krumpli, kopott, kék zománcú lábasban. Öreg Boldi felesége a barna, vastag asztalra kenyeret, fehér zománcú csupokat, köcsög tejet tett, kést, krumplikat.

- Lássunk hozzá - mondta. - Kihül.
- A kabát... - mozdult idegesen az öreg Kun.

A házigazda kihozta kabátját a tisztaszobából.

- Ez van, megpróbálok?

Hosszú lett az ujjánál, lötyögős, fél fejfel magasabb ember viselte. Lépett párat. Melegítette istenesen.

- Ideadnád? - kérdezte reménykedve öreg Kun. - Megdolgozok érte.
- Vigyed, ennyit megtehetünk egymásért. Ülünk asztalhoz.

- Kölcsön-nagykabátban mehettem temetésre - folytatta visszaemlékezését a vénember. - A föld kibabrált velem, szegényebb vagyok, mint annak előtte, venné már el az isten! Szerencsémre akkor jött a téesz. Semmiből született, hogy lehetne elpusztítani? Ugyan már, micsoda badarság!

István-apánk aludt. Nyugodt álma lehetett, megbékélt, kisimult az arca. Öreg Kun kászálódott a másik asztalra, magára húzta nagykabátját, szunyókált.

Hideg, száraz novemberi hajnalban járták a házakat, biztattak vetésre, répaszedésre. Két vetőgép kezdett. Szedték, hordták a répát, öreg Boldi traktorral forgatta a kemény földből, ők meg levágták fémhideg levelét, megkaparták, csomóba dobálták. Szekerek nyiszorogtak. Az elnök velük volt. Fáradt estén kapukat kulcsra zárták, elnehezült tagokkal estek ágyba.

István-apánk háztól házig osont, kommunistákat keresett.

Váradiek hirtelen eltűntek, észre se vette. Töméredek volt a munka, állatokat szállítottak, fizettek a tagoknak. Nem nyugodott. Éjszakánként virrasztott, hogyan következhetett ekkora törés, hiszen - hitte - mindent jól csinált, mégis lincselni akarták. Földért, eszméért, személyes ellenszenvből? Haragudott rájuk. Olyan napok jártak, amikor állni kellett valahová, vállalni a cselekedeteket. Életükből logikusan következett magatartásuk, Várad Mihály megjárta Kormot, a kitelepítő tábor.

„Pillanatnyi megtorpanásom mivel magyarázzam? Önzéssel, gyávasággal? És akik hirtelen megbetegedtek - gondolta István-apánk magát emésztve -, ágyak alá bújtak, onnan suttozták: jobb gyáván pucolni, mint hősiezen elpatkolni. Hová tűnt a helyzetfelismerésem, az ellenállásom? Az első pillanatokat sajnálom, elmulasztottam harcaimat.”

Elment Váradiekhoz.

Vakolatlan melléképület, bútor nélkül. Fekete, szomorú kutya láncra kötve a gangon. Kutyaürülék, törmelékek, fadarabok halma szerteszét a földes szobában. A hosszú, sovány épület tenyérenyi tapasztokat hányt, az üres istálló, a gazos udvar agonizált. A nádkúp tövében

egykedvűen ült öreg Váradi. Fényeskedhetett, puccoskodhatott, kuporgathatott. Libák legeltek a közelében.

„Emlékszik még a mezítlábas cselédjére? A zsugori reggelikre - gondolta az elnök -, a szerzés diktálta indulataira?”

- Mi van a földdel? - kérdezte közömbösen.

- Elvették, oszt oda van - mondta idős Váradi Mihály -, fiatal koromban úgy mentem fokozatosan felfelé, remélt az ember, kapaszkodott. Oda lett, elment az, oda lett egészen. Mán így mondom, megérti jól maga, elvették mindenünket.

Pihent. Nehezen született a szó. Dudorászott. Egykedvűen pillantgatott az elnökre, elmúlt már félelem, harag, gürcölés, kapzsiság. Elszánt, beletörődött béke volt, öregség, öreg örömek; megvirradt megint, delet harangoztak, a nap éppen idetűz. Belepiszkált a szakállába.

- Emlékszik még a veréseire? Rám?

- A nyolcvan esztendő megesz mindent. Hajam még barna, ki mondaná, hogy annyi idős vagyok? A föld? Negyven hód maradt, csinálni, tevékenykedni kellett azon. Feleségem kicsit lomha volt, beteges szegény, elnéztem sokat neki. A lehetőségeket megragadtam, hogy küzdjek, előretörjek lassan-lassan. Két tanya vót, meg több ház.

Maga elé képzelte a tanyákat. A régiek módosak, fehérre meszelt falakkal, akácfaakkal körülvéve, töméntelen jószággal, fekete földekkel. Lovakat itattak, ficánkoltak, cseléd tartotta kötőfékjüket. Öreg Váradi gangosan állt az ajtónál, fekete ünneplőjében, magas szárú csizmáján tükrös nappal, eltelve szemlélte birtokát, jószágait. Elégedetten rántott nadrágján, a szobában levette ruháját, a rongyos, szakadozottat húzta vissza, a faluba gyalog indult, lovai kiesnének a munkából, keresetből. Ünneplője használná. Krajcár nélkül ment, a kocsmákat kerülte, nehogy savanyú fröccsöt kívánjon.

Elhasználт asszonya szolgálatkészen várakozott parancsszavára. Örökké szaladó, cselédekkel zsémbelő, fukar volt. Vasárnapra lebbencslevest főzött, avas, sárga szalonnát lógatott a bográcsba. Ha a leves megkapta ízét, kirántotta a madzagra kötött szagos szalonnát, hetekig használta. Saját mocskukat mosolyogva harapták volna, mert nem került pénzbe.

Most a tanyájuk rogyant, dülő falak, ablakok, ajtók nélkül. Éves szemét a tető alatt, az összkép mint öregasszonyok lötytyedt, zacskós melle. Halott világ. Sívár környék. Rekviem.

- Aki könnyen gondolkodott, megette, ami vót, nem gyűjtött, annak nem fájt, hogy elvették tőlem - panaszkolta az öreg kulák. - Semmit se adtak érte, egy nagy nyomorúságot. Fél szemre nem látok, vak vagyok, kihagy az agyam, annyin mentem át, hányszor elvittek, bezártak. Keservesen nehéz napok voltak. Nagyon talpra kellett állnom, hogy megéljek, fejszenyeleket farigcsáltam.

- A föld?

- A föld? Nem kell. Mit csináljak véle? Fiam iparba helyezkedett, talán elfelejti, más már az élet, nem haragszom senkire, igazán nem. Jóba szerettem lenni az emberekkel. Kimentem a Cserepesbe, körülfogtak, mit fizessenek, iszik valamit, Váradi bátyám? Mellőztem, nem lebzseltem senki után pohár borért. Jutott nekem éppen egy pohár serre... A föld. Hol van az már? Abbul már nem lesz semmi, olyanformán, amikor az öreg birkát kérdezte a bárány: - Mikor lesz nyár? - Nem éred te azt meg. Erős akarattal fent maradtam. Küszködünk, kínlódgattunk, öröm nélkül. Úr a paraszt, a téesztag, nagyobb a bírónál, igaz a, nem parancsol neki senki.

Libák rágták a veteményest, a készülő fejszenyelet rájuk emelte a vén zsugori.

- Az íz egyen meg! Hess, te! Cselédek tartottunk, nyáron aratókat fogadtunk, rengeteg tenni-venni való akadt. Mit mondtál, te dolgoztál a tanyánkon? Nem emlékszem, annyira messze már. Üldögélek, verselgetek magamban, rímeket csinálok, múltjon az idő. Meghálnék szívesen. Okos ember addig él, ameddig akar, madzagot köt a nyakára, de nincsen erőm hozzá, őrzöm a libákat.

Magyar nóta dallamára dudorászott:

A hegyesi határszélen áll egy omlott kunyhó,
benne lakik magányában egy vén kulák apó,
rongyos a zekéje, nincs neki senkije,
fontolgatja bánatában, isten gondol rája...

Fent a polcon pékkenyér van, várja vacsorára,
búslakodik a vén kulák, hogy nincsen szalonnája.
Ha nincs szalonnája, van vereshagymája,
búsan gondol a vén kulák szomorú sorsára.

Unokája söpörte az udvart. Nézte az elnököt. Nem szoktak hozzájuk ilyenfélék járni. Iparkodott. Delet kongatott a nagyharang. Visszaszólt a kapuból.

- Hozom az ebédet.

„Annyi sült tököt megetettek velem, nincs a világon annyi - gondolta István-apánk. - Penészesedett? Lekaparták.”

„Mi maradt az öregnek? Tragédia - gondolta István-apánk. - Felismerte élete csődjét. Szerencséje, hogy a társadalomra háríthatja az eseményeket, a történelemre. Világa elsüllyedt, büdös szemét az utakról.”

„És nekem mi maradt, milyen igazolás? A küzdés, a megújulás reménye. Haragudhatok? Nincs már kire. Állok szemben a gazdával, szánni se tudom, megérteni se. Meddő élete volt.”

15

István-apánk átszervezéskor kimerült. Éjjel-nappal talpalt, a Csillag valódi nagyüzem, nyolcezer holdas lett. Bírhatta erővel?

Azok a hősi napok. Megfakultak, elvesztették eleveenségüket. Ültek az asztalnál, szemben a házigazda, és nem értették egymást. Beszéltek, vitatkoztak, gyűléseket tartottak, vártak türelmesen, türelmetlenül. Érvek, ellenérvek, bizalmatlanság, kétely. A régit temették. Éjszakánként ismerősök képei ugráltak előtte, szöveg, nyugtatók, álompirulák, a feladat láza. Szeme karikásodott, száraz ráncok rontották arcát, fáradtan tolta el ennivalóját, aludni szeretett volna, de nem sikerült. Csak a Csillaggal foglalkozni, de nem települhetett más bolygóra. Együtt lélegzett a szenvedő, a születő faluval.

- Adjál erős nyugtatót - kérte a dokit -, nem betegeskedhetek.

- Ne nézz feléjük sem! Átszerveznek nélküled.

- Kimaradjak a javából?

- Akkor mi van? - dörzsölte halántékát a doki -, az ember élete a nyugalma.
- Velük élünk, tudnom kell, mit mondanak. Aki nem mer eléjük állni, ember az?
- Ezek fejével durrogatni lehet, sötétek, mint a temetők. Értik az átszervezést? Ne félj, nem késed le a szocializmust.

Bugyi Károly tanyájába terepjáróval érkeztek. A Nagyerdőig kövesút bukdácsolt, dombos földekre tért a GAZ. Makacs és konok fajtából gyúrták az alacsony, kevés beszédű gazdát, jószágot, földet szeretővé. Félt. Fekete csizmában, fél-nagykabátban, kalapban várt. Régen figyelte az autót. Elfelejtett köszönni. Csizmája szárából böllérek nyele látszott.

- No, jöjjenek!

Feszültség, hideg, párállott orrukon a tél. Bugyi Károly megindult. A szobában sem szólt, kezével kínált helyet az asztalnál. Átlagos bútorok, átlagos szegénység. A kis ablakok papírfüggönyén szürke fény érkezett. Még mindig csend, várakozás.

„Ez igazán nem kérdi, miért jöttünk - gondolta István-apánk -, korlátolt vagy dörzsölt? Élvezi a helyzetünket vagy velünk kínlódik? Elő az aduval.”

- Nekünk nincs a zsebünkben kés, pisztoly. Nem bántani jöttünk, hanem szövetkezni, jó gazdák szükségesek a Csillagnak. Megtalálja számítását, ha belép.

Bugyi Károly tenyerét térdére fesztette. A karja remegett.

- Az idő elől nem tud kitérni. A falu döntött, pár ember alig számít, jön, marad vagy sodorjuk magunkkal. Kár kimaradnia. Szomszédként békésen megfértünk, a jó mód jön ezután, aki dolgozik, könnyebben boldogul. A földeket tagosítjuk. Gyerekeinek is könnyebb a közösben - érvelt az elnök.

- A gyümölcsöt akkor szabad leszakítani, ha megérett - mondta a görnyedt gazda. - Hajtanak bennünket, mert önként nem megyünk, lúttak itt a fáknak, földeknek. Nem terem több gyümölcs, soha, de soha! Tehet akármit, elvitethet, agyonverethet, megmondtam!

- A gyümölcs megérett. Leszedjük, hogy újak teremjenek - bizonygatta István-apánk -, több és szebb gyümölcs.

- Nem mutatta eddig a Csillag.

- Hiányoztak belőle. Terülj asztalkám a mesékben létezik, a szikeken dolgozni kell, amíg gépesítés nincs. Beruházások, gépek csak nagy méretekben érvényesülhetnek. Az állam több hitellel, kedvezményekkel segít.

- A kecskét biztatja, hogy nyalja a sót? Van magához való esze - mocorgott a félős Bugyi Károly - még az állatnak is.

„Ennek a pipogya parasztnak hozsannázhatok. Két pofon észre hozná - gondolta az elnök -, valaki könnyen kiutalja.”

Legközelebb pufajkások mentek a tanyába, leugráltak az autóról, kiáltoztak.

- Végre találkoztunk!

- Ne bántsanak, jó emberek - mondta majrészva Bugyi Károly, önkéntelenül feltartotta mindkét kezét.

- Jöjjön velünk az iskolába! Elbeszélgetünk - mondta az egyik pufajkás és a kocsira tuszkolta - , na, jöjjön csak.

Félelemtől vacogott, amikor megérkeztek. Kékre-zöldre rémült. István-apánk várta.

- Semmi bántódása nem lesz! Csak páran maradtak kívül a téészen, mit akar? - kérdezte István-apánk. - Halljam!

- Hazamenni - nyögte szájalmasan.

- Haza? - nevettek rajta. - Nézzétek a kis aranyost, bilire igyekszik.

Dőltek a nevetéstől. Jókedvük volt. Tisztességgel befejezték az átszervezést, készülődtek, csomagoltak, az iskola előtt melegítettek a motorok. Bugyi Károly már mellékes figura volt, csupán a nevéért próbálkoztak vele, vidámkodtak és viccelődtek.

- Bugyi nélkül nem lehet meg a gazdaság - mondták neki -, lehetetlen.

- Menjen - mondta faarccal az elnök, hirtelen -, menjen, legfeljebb nem lesz bugyogónk!

„Elpárolgott a kedvem a makacs, félős öszvértől. Kimosatná velem a szaros gatyáját - gondolta István-apánk -, mert könnyebb életet kínálok. Mi vagyok, hittérítő, szamaritánus?”

- Tűnjön el a koszos földjével együtt!

- Tényleg hazamehetek? - nyimnyámolt a teremben a sipákolós Bugyi -, nem bántanak?

- Mehet isten hírével.

Bátortalanul indult az ajtóhoz, teljesen nem mert megfordulni. Fél szemmel figyelt, fél szemmel a kilincset kereste falfehéren.

- Bugyi! - kiáltották utána. - Jól viselkedjék!

Hahotáztak. A kis termetű gazda kimenekült az ajtón. Berregtek a motorok, indulásra készen.

- Károly bátyám, hazaviszem - lelkesedett a terepjáró vezetője. - Ne tapossa a havat hiába, mi is arra megyünk.

- Nem szeretek ótókázni, bajom eshet.

- Itt aztán semmi, garantálom.

Indultak a majorba. István-apánk előreült.

- Velünk jön? - kérdezte a megszeppent alaktól.

- Mennék is, meg nem is.

Robogott a GAZ. A gépkocsivezetőnek tetszett Bugyi Kati, azért készségeskedett. A tomaji útra tértek. Rángatta az elnök vállát hátulról az alacsony gazda.

- Meggondoltam, csak belépek.

- Ahogy akarja.

- Nem bántanak? - szajkózta bizalmatlanul. - Cseppet se?

- Nem.

A major előtt elkanyarodtak a tanyájába. Az asztalhoz ültek, amin belépési nyilatkozat, ceruza. Szomorúságba töppedt Bugyi Károly, fájdalma tört homloka alatt árulkodott.

- Üljenek csak, jövök mindjárt - mondta csendesen -, tanyázzanak.

„Imádkozik vagy a végrendeletét készíti - gondolta István-apánk. - Fel ne kösse magát bátorságában. A téészen még csócsálunk is a mitugrászoknak.”

Bugyi Károly a kertbe tartott. Fénylett a hó, a csenevész gyümölcsfáit keményre fagyasztotta. Sírt. Simogatta a silány fák ágait, időzött közöttük, kézfejével törölgette a szemét.

„Tengődhetek örömtelenül” - gondolta.

Visszament és aláírta belépését.

István-apánk és a gépkocsivezető újságolta a majorban. Potornai és Novák a hasát fogta, annyira nevetett.

- Miért nyerítetek? - kérdezte a gépkocsivezető -, mulatságos?

- Megijedhetett, amikor beszállt a GAZ-ba - mondta Potornai -, a tanyák között úgy is agitáltak, hogy ótózni hurcolászták a gazdát. Nem hajlott? Letették húsz kilométerre távolabb, megdádázták, kutyagolhatott hazáig. Bugyikám tán azt hitte, keresztelőbe hurcolják.

Rengeteg répa termett. Traktorral forgatták a földből, kaparták, leveleit levágták, hányták csomóba. Sürgetett az ősz. Dérrel gazdag táblákon hajlongtak egész nap. Térdeltek kínjukban, vastag ruhákban motoztak, sár, fagy pusztított, cserepesre marta a kezüket. Bugyi Károly méltatlankodott.

- Ünnepnep, hétköznep egál?

- Nem hagyhatjuk földben.

- Számítson duplán a vasárnap. Fizesse a téesz.

- Nincs miből - szólt Nemes Lajos -, még nincs.

- Akkor ne rondítsák a vasárnapot!

- Templomba igyekszik? Zsémbeskedik állandóan.

- A magaméban pihenhettem, amikor akartam.

- Pihenjen - bölintott István-apánk. - Ne jöjjön két napig munkába.

„Nyakaskodol, pityipalkóm - gondolta. - Talaj menti fagyok járnak, leharapják a füledet.”

Meglepte a pirinyó embert. Megállt kezében a kés, percekig tartotta baljában a répát, amit fejelni készült, végül a földre dobta. Arca szint kapott a méregtől.

„Csak óvatosan - gondolta az elnök -, mert répakoronának néz.”

- Pihenjek? - kérdezte sértődötten Bugyi Károly, de nem várt feleletet, időt -, legyen úgy. Szóljatok, ha hiányzok.

Hazament. Közeli tanyájáig hátra sem vetette fejét.

- Mégse kellene elengedni - védelmezte Major Jánosné. - Dolgos ember.

- Nem lesz meg munka nélkül - vélekedett Pölös Gábor -, jön magától.

- Bár igazat beszélne - bölintott István-apánk.

Bugyi Károly téblábolt a tanyájában. Az istállóba kukkantott, a tehénnel semmi dolog. Gyümölcsfáihoz gyalogoljon? Őszi verőben állt, kövesútra bámult. Szekerek döcögtek répát a vasúthoz.

„Velem nem kukoricáztok - gondolta -, nem vagyok paprikajancsi.”

Elunta a nézgelődést. Lázasan munkát keresett. Rájött, értelmetlen, felesleges, amit csinált. Körülszaladta a tanyáját, rendben, eldugott szerszámai a padláson, lova, földje nincs, mihez kezdjen? Maradt a kútkáva. A zöld színű, korhadó, repedezett deszkákat eleresztették a rozsdás szögek, megtágultak, megnagyobbodtak a lyukak, lazultak, megcsúsztak a lécek. Bántotta a szemét. Szolgált a kút, szakadt szélű vödörrel húzták a vizét, ott itatták a roskadt vályúnál a tehenüket.

Bugyi Kati - mióta anyja meghalt, vitte a házi dolgokat - türelmetlenül leste apját, amint matatott a szobában. Félretolta az asztal tetejét, szögeket keresett. Kacatok, sárgult papirosok között talált.

- Mit akar ezekkel? - nyitotta nagyra a szemét.

- Megcsinálom a kútkávát.

- Nem rossz.

- Dehogynem, tán értek hozzá.

- Reggel még semmi baja se volt.

- Évek óta pusztul. Törödtök is az ilyennel? A nyílást látod?

- Nyugodtan alhat attól. Nem oszt, nem szoroz.

- Bánod is te? - vonult zsörtölődve a fejszéjével. Komótosan vizsgálta a könnyű deszkát, alig ért hozzá, leesett, barna törmelék szóródott a téglákra.

- Ezzel se sokra megyek - forgatta az elkorhadt deszkát, porlott a halott anyag. - Újat keresek.

Kutatta a kamrát, a padlást. Özönvíz előtti holmik akadtak a kezébe; kakukkos óra, köcsög, gereblye, húzós kiló, pókhálós butéliák, esztikék, ködmöndarabok, kalendáriumok, gyertya-tartók. Gonddal válogatott, fújta róluk a port, elidőzött velük, mintha még hasznosak lehetnének. Deszkát nem talált. Vékony karót fogott, kettéhasította fejszéjével, fűrészrel méretre vágta, pászolja.

- Megteszi - motyogta -, bor nincs, víz is jó.

Szögelte. Nézegette. Gyönyörűségét találta benne.

- Nem panaszkodik hamar.

- Ezzel vacakolt? - dohogott Kati, amikor meglátta. - Ebből élünk?

- Miénk ez, lányom.

- Magának ez a kóceráj a bogara. Elmentek hazulról?

- Elhallgass, mert agyonváglak!

Lánya mosolygott, nem félt már régen. Tejet vacsoráztak, szalonnát, vöröshagymával. Kati elrakta az edényeket, vizes ruhával törölte az asztalt. Megágyalt. A földes szoba két oldalán, átellenben egymással, barna ágyakban aludtak. Bugyi Károly bakancsát kifűzte, kapcáját letekerte, letolta nadrágját, hosszú szárú barna jégeralsóban állt. Kabátját, kockás flanelingét lehúzta, jégerfelsőben dunna alá bújt.

Kati barna, végiggombos ruhájából kibújt, a meleg fianeelt székre hajtotta. Kék kombinéján két halom púposodott. Szénfekete haja vállára bomlott. Fehér nyaka tömzsi volt és erős. Teste arányos, hízásra hajlamos.

A lámpához lépett. Elfújta. Két idegen aludt egy fedél alatt.

Hajnalban kevés fényt kapott a szoba. Világosság szaladt sávokban a szürke földpadlón, a barna ajtóból kétfényérvényi részt élesre színeze.

- Megvirradt - ásított Bugyi Károly -, kelhetünk.

Felvették tegnapi ruhájukat. Az ember cigarettára gyújtott, köhintett, kiment, adott a tehénnek. A konyhában kezet mosott, arcára lötytyintett valamicskét. Kati szalonnát tett eléje.

- Mit készítek?

- Mindegy, ami van.

Evett néhány falást, bekattintotta bicskáját, elvette a szürke színű ruhába csavart ennivalót, a kenyeret és a szalonnát. Hideg földken gyalogolt, ázóssá szomorodott a határ. A majorban feléje fordultak.

- Eltévészted a házszámot? Kényszerszabadságot kértél - mondta Potornai kárörömmel. - Elfáradtál a répázásban.

- Jöttem - válaszolta dühösen -, baj?

- Nem baj, pihentél. Csak tudjuk legalább, mire számítsunk. Duplán kéred még a jussod?

- Velem nem szórakoztok - fordult meg hőzőngve a sipítós Bugyi Károly. - Kinek sürgős a répa? Cukorrá válik, mire újra megfogom.

Otthon ledőlt a konyhai dikóra. Nézte a mennyezetet, homlokát ráncolta. Iszonyú düh marcangolta.

„Nem vagyok a cselédjük. Akárki ne parancsolgasson - gondolta. - Megéltem a magamében, ők tolták rusnya képüket a házamba, tájukra se nizek ilyen ringy-rongyoknak.”

- Beteg, apám? Sohasem hiányzott a munkából.

- Most hiányzok. Látod.

Feküdt egész nap, mutatta, hogy alszik.

- Elrohad a derekam - szólt hajnalban - a heverésben.

Elvette Katitól a csomagot és elindult. A dülön megtorpant, megkerülte a majort, kukoricaföld széléről nézte a többieket. Nem ment hozzájuk.

„Megkeresem a földemet - gondolta -, abban több az örömöm!”

Átvágott a táblákon. Bandukolt. Akácfák hullatták arany levelüket. A réteken sziksaláta kék virágai búcsúztatták a vénasszonyok nyarát. Vetőgépek jártak.

„Itt lesz mindjárt - gondolta -, a fák is.”

Az út szélén karba tette a kezét, gyönyörűség szállta meg, szívszorító szomorúság. Földje, amit a Csillag elkívánt, a legjobb kerti föld, maga telepítette fákkal. Olvasta mindjárt: megvan-e mind? Ballagott a tábla másik végibe, onnan szemlélte birtokát.

„Enyém ez - gondolta -, ha százszor szövetkezeti is.”

Fáira nem kedvezett az idő. Gyümölcsük korán lehullott, elhordták az arra járók. Öreg Kun hiába vigyázta.

- Nem bírok szaladni utánuk, ördög bújjék a bocskorukba - kornyadozott a vén csősz -, elhordják a javát.

- Hoznak még termést. Remélhet.

- Öreg fák, mit várhatsz tőlük? Lankad már a kedvük.

- Teremjenek, éljenek - hajtotta le nagy fejét Bugyi. Sötét haja kétoldalt csüngött, ritkás szemöldökével, barna szemével, bibircsókós fél orcájával gyámoltalannak tetszett -, azért ültetgettem.

- Megszolgálták a magukét, mint mi.

- Új fákat ültetek - mondta sírósan. - Hasznosabbakat.

- Elkéstél, azok már nem ereszhetnek gyökeret. A Csillag szőlőt telepít ide nemsokára.

- És a mérhetetlen munkám?

- Benne a közös boldogulásban. Elhiheted nékem, többet megértem már. Elmúlt a világod, egyedül boldogulni nem tudsz, bűn is a gyerekeiddel szemben.

- Tévedtünk?

- Nem tévedés vót, a sorsunk. Hirtelen változott velünk a világ, a gyengék belerokkannak, az erősek boldogok lesznek. A fiatalok biztosan. Nekünk kevés jutott belőle.

- Akkor minek gürizzünk? - sipákkolt Bugyi -, ha másnak húz a lú?

- Másképpen élni lehetetlen.

Csendben ültek, szemben egymással, a hulló levelű fák alatt. Cigarettával kínálta öreg Kunt. A dülőúton búbospacsirta futott, lágy hangon énekelt.

A tarlott mezőkön sziki őszirózsa égbék virága nyílt. Meg-megszívták a cigarettájukat. A kicsi ember sóhajtott.

- Tudunk örülni? Lehetetlen.

- Tudsz majd, eljön az idő, csak előbb megszenvedsz érte - bölcsekedett öreg Kun és elgyalogolt -, meg ám, attól ne félj!

Hátranézett a kanyarból. A kis termetű ember megroggyanva állt. Ő könnyűnek, tisztának érezte magát, emelt fővel igyekezett a Fényesbe.

Bugyi Károly metszőollót húzott elő a zsebéből, az elszáradt, satnya hajtásokat vágta. Csattogott szerszáma, emlékei eszébe tolultak. Tudta minden fájának a múltját, szájában érezte gyümölcsének ízét, mégis messzebből érkezett kép ütött a szívére.

Mezítláb vitte apjának az ételt, aki szántott. Kivetette az ekét, ölébe emelte a ciberelevest. Szép ősz aranylott, tisztán emlékszik a gazdag színekre, nézte, akkor, hogyan nyelte apja a falatokat. Ökörnyálat vett észre. Úszott méltóságteljesen. Ott szállt szomszédjuk földje fölött, szaladt utána kezét kinyújtotta.

- Ne futkoss a földemen! - ordította öreg Váradi Mihály, pöffeszkedett lovainál, cselédei előtt.

- Mars apádhoz!

Magasban cikázott az ökörnyál. Elérhetetlenül.

- Egyél levest, rengeteg - mutatta a kanalat jókedvűen apja, pedig alig loccsant a köcsög alján.

- Ettem már - hazudta, és szemével kereste akkor sokáig az ökörnyálat. Hiába.

Néhány fa tisztogatásával elkészült, topogott, összekapkodta a levagdosott ágakat, száraz leveleket, tüzet gyújtott alájuk. Főlegyenesegett. Szúrást érzett a derekában, tapogatta, de nem szűnt. Nagyon elfáradt. Ügyelte szomorúan a pattogó tüzet, a szürkén szálló füstöt, szállt, gomolygott az messzire. Nem akarta hinni, mintha ökörnyálat látott volna a fák felett.

Tudta, már sohasem fogja elérni.

„Dacoskodjál, lágyfejű, úgy se könnyebb - gondolta. - A fáidat, a földet siratod? Magaddal törődhetsz, míg termő az ága. Kínlódnak mindnyájan a muszáj-lakodalom óta, csak nem mutatják, annál keményebbek.”

Ment répázni, mintha mi sem történt volna. Dolgoztak istenesen, esőre fordult az idő, áztatta a kedvüket.

- Megjött, Károly? - kérdezte kedvesen Majorné. - Örülünk.

- Az marad otthon, aki télen szalmakalapot hord - taktikázott. - Igaz, elnök?

- Igaz - bólintott az -, nagy igazsága van.

„Hamar megtértél, törpe cirok - gondolta István-apánk. - Otthon hagyta a gerincedet? Nem egyedüli vagy a szakmában, többen muzsikálunk.”

Egyre hullt az eső, a traktorok kiszorultak a táblákról, lovak húzták a vetőgépeket, aggasztóan lassan. A föld meglágyult, mint az öregasszony melle, a lófogatú vetőgépeket sem bírta. A majorban tanácsalankodtak, várták, hogy tisztulna már, kezdhették a munkát. A vetésnek még híja volt, de csak tehetetlenkedtek a pocsék latyakban.

- Erzsébetig nem lesz földben a mag - mondta Bugyi Károly jellegzetes hangján -, fukarul fizet jövőre.

- Nem segíthetünk rajta, esik.

- Vessük kézzel - javasolta élénken. - Nem esik le az aranygyűrűnk.

- Nincs is - mordult Potornai -, miből lenne?

- Kiment már a divatból, de csináljuk - szólt a meleg hangú Péteri. - Kenyér nő abból, nem zsoltosma.

Bugyi Károly zsákot csavarintott magára, televerte búzával, mint régebben, egyéni korában szokta. Indult. Mentek utána. Szekérrel vitték a búzát, a táblára léptek, és szórták a magot. Az eső vert, paskolt szakadatlanul, ingük, gatyájuk merő víz lett, kucsmájukról nyakukba buggyant az eső. Pissz nélkül dolgoztak. Amikor elvetették jövő évi kenyerüket, elégedetten pillantottak végig a csatakosá ázott földön.

- Mit fizetsz, elnök? Megszolgáltuk - mondta öblös hangon Potornai. - Piros bort vegyél, szaporítja a vérem.

A majorban csavargatták ruháikat. Öreg Kun italért kajtatott. Fronthelyezethez hasonlított az irodájuk, madzagon száradtak az ingek, a gatyák. Bekötött üvegben szerzett piát az öreg, csillogott a szeme fényesen.

- Igazi medicina, a lelkiklinikáról hozom. Arannyal ér fel - mondta boldogan és szürke cserepek millióiból életre kelt az arca. - Vagy többel.

Öblös pohárba töltötte, itták egymás után. Meleg zsiborgatta őket, kellemes ital és öröm keveréke.

- Ezt se csinálja utánunk mindenki.

- Közös akarattal a világot megváltoztathatjuk - kardoskodott a párttitkár. - Az lenne szenzáció.

- A világ nem zseníroz, csak a Csillag fizessen - mondta Potornai, akinek ivás közben fekete szőrcsomó látszott orrlukájában. - Ennivalónk legyen doszt, ruha, lakás, más nem kell. Dobálhatják utánam, akkor se - fordult meg, és meztelen fenéke látszott.

- Az igények túlnövik az embert. Akkor aztán csodálkozunk.

- Mindenre van lehetőség - érvelt Nemes Lajos -, szerencsés a korunk.

- Mindenre azért nincs, csak a mesékben meg a brosúrákban - torkolta le István-apánk -, a földön nehezebb.

- Elérhetjük a céljainkat.

- Nem vitás, siralomvölgye téesz nem lesz itt soha.

Az eső károkat okozott. Szedetlenül hagytak hatmázsányi babot, csépelte, pocsékolta a november. Nem nagy érték, de csak oda lett.

„Mit mondanak, így gazdálkodik a hírneves Csillag? - gondolta István-apánk borongva. - Erősíti a virágzó mezőgazdaságot...”

Ember nem vállalkozott a szedésére, vízözön verte a határt. Amikor a földek felfagytak, betakarították és takarmányozták.

- Felelőtlenség, a szövetkezeti vagyon hűtlen kezelése - gesztikulált Nemes Lajos. - Népgazdaságunk szűkiben a babnak, mi a jószágoknak lökjük.

- Máskor jobban vigyázunk. Több is veszett Mohácsnál.

- Az messze van.

„Megütődtem a hangján - gondolta az elnök. - Talán egyedül felelek a pocsékért? Szándékosan rendeztem így? Miből nő a cserebogár? Titkárrá tettem, és megmar, mint a veszett kutya. Cselédházakban termett, ökör marad életében.”

Düledezett a szerfás istálló, negyven marha telelt alatta. Öregekből toborzott építőbrigádot István-apánk.

- A tetőt javítsák meg, bírja két-három esztendeig - mondta.

- Miből, elnök? Anyagot adj hozzá!

- Vágjanak ki fákat.

Megjavították a tetőt. Mutatott. Nyomozók keresték, vallatták István-apánkat.

- Igaz, hogy kivágtak fákat?

- Igaz.

- Hova lettek? Az istállóba építették?

- Oda.

- Láthatjuk? Engedély nélkül csinálták.

- Úgy - szólt az elnök -, elmúlt a határidő, ameddig kérni kellett. Ha az istálló összedől, negyven marhánk elvesz. Helyes vagy nem?

- Minket a tények érdekelnek, más semmi. Feljelentették, lenyomozzuk.

- Jelentettek? Viccnek is rossz.

- A Csillagból. Hogyan volt a babbal?

- Az is? - kérdezte az elnök, és tudta, hogy Nemes Lajos jelentgette. - Az is?

- Igen. Tény?

- Tény.

„Mószzerolós-paradicsom - gondolta István-apánk. - Már rohad? Kell ez nekem? Citálnak, meghurcolnak, sunyin figyelnek, segítség helyett. Itthagynom, a kezem után megélek, kínlódjon velük a hülye apjuk, aki szarvasmarha volt.”

Az öreg Kun ezt diktálta a jegyzőkönyvbe:

- Tizennégy esztendő óta értem meg a közösben, oszt ilyen jó vezetést még nem. Nyomorúságunkat, szegénységünket elvesztettük. Jut a jóból, milliókban számoljuk pénzünket, az a baj, eljárt az időnk, nem lesz szép ótóm, motorom, házam, csak a nyugdíj van, szép tisztesség. Parasztnak nyugdíj, hogyan hihettem vóna?

- A gazdálkodás tudomány - mondta öreg Boldi -, nem ám cábárkodni, az államhoz futni a pénzért. Jól haladunk, így vezessenek tovább.

„Két jó öreg - gondolta az elnök -, tibennetek nem lehet csalódni.”

Pölös Gábor a kertészetben megállította István-apánkat. Elemében volt, rábízták az egészséget, csinálja, irányítsa, a lelke rajta.

- Mit szólnál új tagokhoz? - kérdezte bizakodva.

- Aki dolgozni jön, jöjjön!

- Bárkire mondod?

- Bárkire.

- Haragosaidra?

- Haragosom a lógás, a lopás, a hazudozás.

- Major Jánost hívtuk. A színháznál találkoztunk - mondta a főkertész -, hazahívtuk.

- A Csillag közösen épül. Csak együtt boldogulhatunk, mindenki hasznára - érvelt az elnök. - Emberül szólunk hozzájuk is.

- A kulákokhoz?

- Hol vannak már a kulákok? Temetőben. Az ember értékmérője: szeressen dolgozni, tisztességben éljen - emelte fel mutatóujját István-apánk.

- A becsületességre születni kell.

- Meg nevelődni. Alakítgatjuk magunkat, az életünket kicseréltük, egyszer van ilyen a világon.

Eljött a pillanat, amit régen vártak. Ketten álltak az elnöki íróasztalnál, a hajdani cseléd-István előtt, Major János és Váradi Mihály. A zavar belülről emésztette őket, sűrűbb lett a szívük a szembesítések izgalmától. Bosszú, káröröm, rosszakarát elmúlt. Elnyelte az idő.

„Ölelkezni mégsem szaladok, nem tűzünk rózsaszínű lobogót. Hidegen, hidegen - gondolta István-apánk -, de nem öljük újra egymást. Értelmetlen.”

- Hogy akarjátok? - kérdezte rekedten.

- Maradnánk, ha kellünk a Csillagban.

- És ami volt?

- Azon már nem változtathatunk. Elkövetett hibáinkat hordjuk, nincsen menekülés előle - mondta a darabos Váradi Mihály. - Életünkkel, a munkánkkal igazolhatjuk a tisztességet. A múltért már megbűnhődtünk.

- A szövetkezet nem sétagalopp. Magatokért támadnak vagy becsülnek benneteket.

- Gazdálkodni kollektívan szabad, nincs más megoldás - mondta a szorgos Major János. - Nem élhetek a föld nélkül.

- A feleséged munkájánál jobb ajánlás léteziketlen - mosolygott belül az elnök -, arannyal felér.

- Rólam hogy döntesz? - kérdezte Váradi Mihály. - Megyek, maradok?

- A közgyűlés ítélkezik. Támogatom, hogy a Csillagba gyertek, de a hátatok mögött leszek. Sokat érhetek, még többet árhattok. Akkor az isten se irgalmaz.

Kezet nyújtottak egymásnak.

„Nézzük, mire megyünk a tékozló fiúkkal” - gondolta István-apánk.

Nemes Lajos kereste. Idegesen babrált cigarettáért, remegett a visszafojtott hangja.

- Nem hittem, hogy a nyakunkba varrod őket.

- A párt politikája.

- Más az írott szöveg, és más a valóság, tudod nagyon jól.

- A múltra nem hivatkozhatunk örökké. A ma is múlt, már holnap - túrt fáradtan hajába az elnök -, ezt ne feledd!

- Talán felejtjük el, ami történt?

- Fontosabb a jövő.

- Ezekkel a léhűtőkkel együtt? Osztályidegenekkel?

- Egy országban élünk, közös levegőt szívunk, örökké nem ellenségeskedhetünk. A harc, a fájdalom elcsitul végül. Öregszünk, tért adunk a fiataloknak, az abszolút káderek hőskora elmúlt.

- Gólyának gólya a fia.

- Bölcs mondás. Madárhoz méred az embert? A mi dolgunk rendet teremteni.

- Régen így hitted? - hadonászott a párttitkár téglavörös arccal, felpattant a székről, majd újra lehuppan. - Hülyének nézel? Félttem tőlük a Csillagot, megcsináltuk, és a készbe csücsülnek.

- Az messze van. Mi arra születünk, hogy telepítsünk, mások a szüretre.

- Felszívódtak a városban, kínlódhattunk a földjeikkel. Fantáziát látnak a falun, vissza az édes anyaföldre. Nevessek vagy meghatódjak? A prolinak mindig a szemetes jutott, az alapítók közül ki van beosztásban?

- Te.

- Visszaszorultak a helyükre, a tehén farához, csősznek. Gazdákból lettek brigadérosok, raktárosok, főkertészek, köszönőpisták, osztóznak a koncon.

- Értik, amit rájuk bízunk. Nem?

- Nem vitatom. A janiság fáj, aminek hisznek bennünket, mindig kezes megbízható-jánosoknak, akiket megfizetni, megbecsülni minek? - járkált idegesen a párttitkár. - Teszik a dolgukat egy iramban, születéstől halálig, örök útegyengetők, hálapénz nélküliek, örök-proletárok. Bölcsőtől a koporsóig. Így van ez, elnök elvtárs, ha hiszed, ha nem.
- Most más idők járnak mifelénk. Békés együttélés következik, hosszú távra - mondta határozottan István-apánk. - Történelmi csoda.
- Újra megszedik magukat, akkor nézhetünk, akkor tapsolhatunk.
- Ne virtogyj már! Mi a bajod? Hónod alá nyúlt a demokrácia, szép a fizetésed, biztos állásod van, többet a holdon se kereshetsz.
- A mozgalmat féltem. A tisztaságát.
- Most meghatódjak? Nem féltetni kell, építeni, alkotni. Ahhoz toborozzál!
- Elszalad veled a ló, lelök a fickándozásban.
- Helyemre ülsz, megy az magától.
- Macerálhatsz, nincs igazad. A keserű pirulát sokára nyeljük le.

16

Várad Mihály kanász lett. Háromszáz malacra vigyázott. Hajnaltól talpalt, etetett, itatott, takarmányozott, legeltetett, s kezdte előlről. Gömbölyödtek a süldők a keze alatt, nem pocskolta a takarmányt. Szemét nyitva tartotta. Bugyi Laci anyakocákat gondozott.

- Rosszul etettek! A korábban megfialtak erősebbek, elnyomják vályútól a gyengébbeket - magyarázta Várad Mihály -, pedig ácsingóznak azok is.
 - Mindig így csináltuk. Okoskodik, bátyám, vezetőnek akar bevágódni?
 - Tartsd a szádat, öcsi! Taknyos és tudatlan vagy.
 - A hétszentséges szakramentomát, nem a birtokán van - ordította Laci, szembefordulva. - Kutya se szarik magára.
 - Lehet. Az igazságnak hol tapsolnak?
- A fiatalember haragja hamar lehűlt, lobbanó láng volt, tehetetlen indulat.
- Hencseregjen - mondta epésen és takarított tovább -, sokra jut.
 - A javadat akarom, hogy többet keress! Tengsz-lengsz, úgyis elszalad a nap, vékony a kereset.
 - Okoskodik, míg megjárja.
 - Egész egyszerű, minden anyakoca lakjon jól. Demokratikus is. A malacok gyorsan életre kapnak, van tej az anyakocáknál, és nincs elhullás. Különben, ahogy gondolod.
 - Megpróbálom.

Bevált. A hízók hozták a jó pénzt. A tervet megemelték, István-apánk a telepen járkált, számba vette az állományt.

- Kétezer hízó, nagy felelősség. Belebukhatunk - sopánkodott. - Akkor nótaszóval vonulunk a hűvösebb vidékre.

- A márciusi malacokat leadjuk év végére, nincs vész - mondta Váradi Mihály. - Gyorshizlalással próbálkozunk.

- Ilyen még nem történt a közösben.

- Érték hozzá - mérgeződött a kanász -, vagy minek lennék itt?

- Nincs hozzá bizalmam.

- Bennem nem bíztok, igaz? Csak nem mondjátok.

- Akad köztünk olyan.

- Tudom. Megmutatom, hogy amit vállalom, teljesítem. Tiszta beszéd.

- Szorítanak, elhiheted.

- Akkor megette a fene, köszönöm. Keressetek mást.

- Nem akadályozlak - mondta az elnök megadóan - semmiben. Nem is bátorítalak, magadnak kaparsz.

A billegős járású Váradi Mihályt akarat, méreg fűtötte, azértis sikere lesz.

„Megmutatom a fafejűeknek, milyen a gyors módszer - gondolta. - A malacokat hízóba fogom, lehetetlen, hogy felsülnek. Erőm van hozzá.”

Nyáron aztán beütött az orbánc. Aszályos meleg járt, két hónap után elvesztette hatását a korábban adott injekció. Váradi Mihály tehetetlenül rágt a kezét, eszeveszetten szaladgált a telepen, meszelt, fertőtlenített, órákig nézte a szomorú állományt. Szenvedtek a malacok. Lefogytak, sírósan röfögtek, erőtlenül.

- Nem lehet, nem engedem - hajtogatta vadul, kezével hadonászott. - Inkább belepusztulok, akkor se hagyom.

„Mihez kezdhetnék, úristen? - gondolta. - A rengeteg jószág döglök, pótolhatatlan a kár. Minek lefetyeltettem a mocskos pofámat, talán másként lenne. A pityergéssel messzi nem jutok. Gyógyszert szerzek a pokolból is!”

Kerékpárra kapott, irodára, onnan az állatorvoshoz.

Boncoltak. Nem tágított az orvos mellől.

- Orbánc. Hozzanak gyógyszereket!

István-apánkhoz viharzott a sertésgondozó. Sovány volt, gonddal terhes.

- Azonnal küldjél Pestre, orvosságért! Talán még megállíthatjuk a pusztulást - mondta lihegve a kanász -, küldjél azonnal!

- Jártányi erőd sincs. Felbúpsz.

- Velem törődsz? Reggelre megjárom.

- Eredj aludni, holnap nincs lazálás! Más utazik.

- És ha üres kézzel jön? - dörzsölte homlokát kínjában. - Lerázzák vagy elküldik melegebb éghajlatra?

- Ne fájjon a fejed, lesz gyógyszer, úgy készüljétek.

- Kit küldöl? Biztos vagy nagyon.

- Joggal. Már indulok.

Várad Mihály újra a telepre ment. Napok óta nem aludt, kóválygott. A szép jószágállomány pusztult, a tengernyi munka emésztődött. Szenvedett, nehezen viselte a csapást.

Járkált az ólaknál, gondolkozott. Kereste Bugyi Lacit.

- Szaladj apádhoz, hajnalban oltjuk az állományt. Másokat én értesítek.

Alig virradt, megérkezett István-apánk. Aki csak érte a tűt, dolgozott két napig. Éjszaka is.

Kimerülten, jó érzéssel heverték a pusztta földön. Az ólak bűzét meg-meglibbentette a nyári meleg, rájuk terítette. Megadóan tűrték. Vártak és reménykedtek.

- Megmaradnak - mondta pilledten Bugyi Károly -, jókor kapták a szérumot.

- Megérdemelnénk - sóhajtott Várad Mihály. - Megtettük, ami embertől telik.

- Még tán többet is.

- Ennyi a minimum.

- Szívedre veszed? Az életünkkel jár, rosszra jó jön, jóra rossz, kiegyenlítődik.

- Szeretném - sóhajtott őszintén a darabos sertésgondozó -, a jót nagyon szeretném.

- Kedvet kaptam a telephez, idevennétek? - kérdezte Bugyi.

- Beszélj az elnökkel! Szerencsénkre, érti, amit csinál.

Megszűnt az elhullás. Megmentették az állományt, decemberre hízókat szállítottak.

Főagronómust keresett a Csillag. Közelben akadt jelentkező, érett férfi, elméleti és gyakorlati felkészültséggel. István-apánk és Nemes Lajos fogadta.

- Miért akarsz eljönni?

- Kinőttem a szövetkezetünket, kis területű, korlátolt lehetőségekkel.

- Mit kérsz?

- Ami jár, és az állami támogatást.

- Lakás nincs - mondta a párttitkár -, ne reménykedj.

- Idővel majd segítetek, ha erősödik a Csillag. Rendben?

- Rendben - bólintott az elnök -, az idő kiforogja.

- Nézzük a területet. Kíváncsi vagyok - mosolygott a pohos agronómus -, gazdálkodni hívtok különben is, ha jól értelmezem?

A GAZ-zal poroltak. Vasárnap délután volt. Ünneplős utcák tárulkoztak, napfényvert barna utak, kapuk előtti öregekkel. Hibáit nem rejtegette a föld, bizonyítványát hordta a hátán.

- Jól gondoljátok meg - fontoskodott Dihenes -, nem szeretem sűrűn változtatni a helyemet. Nézeteimet sem.

- Ilyen embert keresünk - nevetett István-apánk -, vándormadár máshová repüljön.

- Megegyeztünk?

- Nem veszítünk. Ahogy ismerlek, inkább csak nyerhetünk.

- A munka érdekel, nem a körítés. Többet nem kérek, csak ne akadályozzatok, ennyi az egész. És ne énekeltessetek velem naponta az Internacionálét.

- Ígéretekből van elég - morgott Nemes Lajos -, a munka számít az eredmény.

Dihenes felesége könyvelősködött a földműves-szövetkezetben. Távoli rokonoknál, öregcselédeknel húzódtak meg. Szimpatikusnak látták környezetüket.

„Megfelelek? Tudok eredményeket felmutatni? Az embereket, a területet megismerem - gondolta a főagronómus -, minden rendbe jön.”

- Nincs műtrágya - rohant István-apánkhoz feltűnéseltően -, az igényt elküldtük, de alig adnak valamicskét. Halottnak harangsózt, azt se ingyen.

- Te dolgozol a gazdálkodás. Nem?

- Megyek kilincselni.

Járta a minisztériumot, sírt, ahogy tőle telt, adtak tíz vagonnal. A földek tíz százalékára jutott szerves trágya. A traktorosok csuromvizesen topogtak az irodában.

- Mi újság? - kérdezte Dihenes -, haladtak?

- Nem vetettünk semmit - mondta Major János.

- Kártyáztak?

- Nem vicc, főagronómus elvtárs! Vártuk, hogy tisztuljon az idő. Sárosak a földek, feláztak, nem boldogulnak a gépek, ami nem megy, minek erőltessük? - magyarázkodott Major János. - Eső után hamar szikkad a föld.

- Vetünk.

- Tréfás kedvében van - mondta öreg Boldi, aki gyűrögette sityakját. - Esik.

- Ettől nagyszerűen haladhatunk - mosolygott a tokás Dihenes.

„Felsülsz, nagyokos” - gondolta öreg Boldi.

- Mutassák, hogyan vetettek? Hogyan akartak?

- Ahogy a szántás van.

- Keresztben vetünk, szántásra keresztben. Érthető?

Mentek a gépek.

„Ritka haj, sűrű ész - gondolta az öreg traktoros. - Nem az ülepében hordja tudományát.”

- Mindkét gép boldogul - újságolta Major János. - Soha nem gondoltam, hogy esőben, sáros talajon lehetséges.

- Tőlem tanulhat.

- Nem lesz ebből kukorica - mondta Major János -, sűrű.

- Új módszer.

- Ritka tő, nagy a cső. Így szól a mondás.

- Elavult megfigyelés - érvelt a behízott szemű főagronómus. - A sűrű kukorica még nem kerítés. Sok cső, több termés.

- Kikapálják.

- Vegyszerekkel dolgozunk. Szegre akasztják a kapákat.

Dihenes József megszerette Major János fogékonyságát. Viselkedésében mérte az újat, magában hordta előnyét, alkalmazkodását a nagyüzemre. Megbizonyosodott valamiről, utána megkövetelte. Elütő típus volt, nem tiszta kun, ezüstös szőke, hátranyalt hajú, almaarcú. Optimizmusát nem viselte meg az idő. Középtermetű, szívós, értelmes volt, égszínkék szeme tiszta. Egyszer magyarázott el bármit neki, azonnal átvállalta.

„Mit akar? Hajt megállás nélkül, habzsolja a tudnivalókat. Múzeumi példány - gondolta a főagronómus. - Elnök akar lenni? Agronómus? Képtelenség. Nem közeledik, jó fiút nem játszik, nem nyalis, tehát nem érvényesülhet. Engedelmes, az anyagiakért kéztusákat nem vív, nem hanyagolja el a közöst a háztáji kedvéért. Nem nő a fejemre, támogatom. Hasznosabb az átlaggal haladni, kényelmesebb, régi módszer, de ideális. Szeretem, hogy mások verik el a harmatot. Jobbról, balról.”

Major Jánost javasolta brigádvezetőnek.

- Kaptam már annyit a parlagfejűektől - mondta István-apánk -, hogy nem bánom. Sőt. Örülök.

- Munkájáért kezeskedem.

- Hol élsz, ember? Munkájáért? Kit érdekel? Kulák volt, jobb módú, mint a falu többsége, a nincstelenek irigysége kíséri. Szégyen már a szegénység, hát irigykednek a tehetősebbekre.

- Az volt valóban?

- Apja miatt szenvedett. Bűne mégis maradt, élni, boldogulni jobban tudott, és ez megbocsáthatatlan.

- Építőipari segédmunkás? Karrier, mondhatom - simogatta háromszögletű orrát a főagronómus. - Zakatolás a vonatokon.

- A családja kitűnik, szépek a gyerekei, tisztességesen élnek, tanultak, felesége szakadásig dolgozott a térszben.

- Tisztelet, nem irigység illeti.

- Meglátszik rajtuk az anyagi jobbulás. Ez szúrja az örömelvtársak szemét.

- A brigádvezetés nem mézesbödön. A legjobbat, a legalkalmasabbat tesszük oda. Bűnt követnénk el?

- Jobban elviselnék, ne félj - intett István-apánk.

- A cselédháziakra gondolsz? - kérdezte a dagadt agronómus -, Nemes Lajosra? Neki könnyű, bár nem irigylem. Abból él, hogy hinti a sót, a malasztot. Kifizetődik és veszélytelen ilyen színvonalon.

- De milyen sót? Nincsen finomítva. Villával húzták el az anyja alól.

- Háttérfigurák. A hórukkolásnál jók, nélkülözhetetlenek - igazgatta pár szál haját Dihenes -, elindult a szekér, elmaradnak. Gyilkos az iram. Szerencsére mindig lesznek kisebb igényűek.

- Eleinte közeledtem hozzájuk, most nem megy - mondta az elnök lehangolódva -, hiába erőltetem, nem megy.

„Amikor köztük vagyok, mintha megvernének - gondolta István-apánk. - Bánt viselkedésük, értetlenségük, nem tudok felengedni, elnök maradok. Hideg, számító ész. Jól csinálom? Elrontottam valahol? Boruljak a keblükre, egyetlen cimboráim, meghasad a szívem értetek?

Nem közelednek. Ne hajbókoljanak, csak kicsit ismerjenek el, szemernyit legyen mélyebb a hangjuk, őszintébb a tekintetük, de gorombák, szándékosan sérteni akarnak. Kilöktek maguk közül. Vagy olyan távolra szaladtam? Idegen lettem saját osztályomban? Magyarázhatom így is, amúgy is, a lényegen nem változtat.”

- Minek is? - kérdezte Dihenes -, fölösleges.

- Csináltam valamit, ami elmúlhatatlan. A nyugdíj nagy vigasztaló, az örömeiket hozza.

- Tökéletes dolgok, igazságok nem lehetnek. Álmokban ne ringatózzunk.

Tanyai ablakok világoltak, apró pontokként lebegtek az estében. Szinte fájt parányiságuk. Nemes Lajos a majorba igyekezett. Falhoz tolta a kerékpárját. Silók erős, savanyú szaga terjengett, világosság szűrődött tejfehéren az ólaktól. Paprikás krumpli illata löködött a szolgálati házakból, vacsora melege. Potornai mártogatta kenyerét a zománcos tányérba, hatalmas étvágyal evett. Meglátta a belépőt.

- Gyere, Lajos, amíg van.

Fehér kenyér, lábas az asztalon. A szaftos, kolbászos, szalonnás paprikás krumpli gőzölgött. Potornainé szedett.

- Kóstold csak, annyira ehetetlen? Zsörtölődik, de ki győzné a hasát hússal telirakni?

- Finom, ereje van - evett a titkár tisztességgel. - Bírod ettől a munkát.

- Ugye, ugye - dörzsölte örömeiben kezét Potornainé a villanytűzhelynél -, de rághatom a fülibe, nem érti.

- Húst főzzél, rendes kaját! Van. Minek spórolni, az a világ elmúlt, tán a hátadon viszed a gödörbe?

- Szeretnéd, hogy felforduljak! Nem várok soká, elszólít az isten.

- Lelkizik már - mondta Potornai jóllakottan, hátradülve a székén -, gyere Lajos, a jószágoknak több eszük van.

Cigarettára gyújtottak az ólnál. Novák észrevette őket, csatlakozott.

- Hogy vagytok? - kérdezte a párttitkár.

- Jól. Láthatod.

- A tehenek?

- Azok is.

- Problémátok nincsen?

- Micsoda?

- Panaszotok, elintézni való ügyek?

- Tán megbetegedtél vagy világfájdalmad van? - csodálkozott Potornai. - Ilyet sohasem kérdeztél. Rád jött hirtelen?

- Csak úgy érdeklődöm.

- Nem jó urakkal és nagy elvtársakkal egy tálból cseresznyézni - mondta fülig-szájjal Novák -, kezedre ütnek.

- Elmarnak a tűztől? Ne hagyd. Felkötöttem a kolompot, szóljon, akinek kezében a harangkötél, az harangoz.

- Nem szívlelik.
 - Az igazság szép, nemes dolog, arra való, hogy kimondd - bölcsekedett a behemót tehenész - , de jól futó paripád legyen, hogy utol ne érjenek.
 - Nem takargatom - mondta Nemes Lajos -, semmit se veszíthetek.
 - Úgy gondolod? - húzta el a száját Novák -, úgy?
 - Úgy.
 - Könnyen vagy vele, kosztoltatnak. Elnök, agronómus, könyvelő, párttitkár állami támogatást szed - beszélt Potornai. - Az éjjeliőröknek nem jár? Bennünket úgy fizettek, ahogy dolgozunk, próbálhatnátok tán tik is.
 - Az állami támogatás jár. Visszaküldjem?
 - Olyat már ne tegyél, a pénz nem bűdösödik. A szemedet, füledet nyisd ki - okítgatta a tehenész Nemes Lajost -, felosztottátok a területet egyéni művelésre, növénytermesztő foghat rogyásig. Viszi a terményt a kamrájába.
 - Vállalhattok.
 - Egy seggel két csikót?
 - Vedd elő a kisokost - mutatott Novák a párttitkár fejére -, ez igazságos? Minket büntettek, állattenyésztőket, a mindennapi helytállásunkért. Miféle egyenlőség az ilyen? Na milyen?
 - Félrebilleg a szekér.
 - Könnyen povedálsz - vágta oda a párttitkár Potornainak -, irtó könnyen. Nincs veszíteni valód.
 - Annyi a gezemice, pokolra sok. Nemes Lajos nem vidult.
- „Saját érdekeiket védik - gondolta útközben -, kereshetem megint az igazságot. István-apánk vörös lobogóval fogad, veregeti a vállamat; zseniális, csak éppen pénz nincsen. Hoztál tán a bankból? Vagy küldi a párt?”
- „Megírom heti jelentésemet a hangulatról, részletesen a tehenészek kérését, neheztelnek; ejnye, nem ilyen borús a helyzet, és az eredmények, amiket a Csillag elért? Fogalmazza át, mégse így továbbítsuk. Betokosodtam, azért kesergek, rossz az ítéletem. Mindenkinek jó, hangosan kiabálja, pihenhetnék nyugodtan, helyette ellenzéket csinálok magamból. Irigykedek? Örülöm kellene mások sikereinek, bólogatnom István-apánkknak, mert kinyír. Eredmény van? Csakhogy kié, elvtársaim? A dolgozók kubikolják ki, amíg ti itatjátok a pácienseket, vicceket meséltek, István-elvtársam elzsongja szokványszövegét.”
- „Ilyet még nem ittatok, különleges kínai pálinka, a mi pancsunk... - mondja. - Mindenkinek merjük adni, a legmagasabb beosztású vendégeinknek is. Gond volt, mit igyanak, mivel kínáljuk őket. Megoldódott ez is, mi mindent megoldunk, saját termésből való, zöld dió, aszalt szilva, meggy, citrom és szesz keveréke. Ízlik? Egészségekre.”
- „Potornai Zsuzsa tálcán viszi a barna piát, metszett üvegben középre teszi, gőzölgő feketét szervíroz, gyakorlott mosoly, kézmozdulatok, rövid szoknyácska, örüljön a kedves vendég, éljen a pohár-diktatúra. István-apánk szellemeskedik: te főnök vagy, én a tök, holnap te vagy a tök, én a főnök. A röhögéstől meghasad a potrohom - gondolta dühösen a párttitkár, amint hazafelé tekert a faluba. - Mire vigyázzak? Ötven elmúltam, kevés maradt hátra. A téesz erősödjön mindenáron, elnök nélkül is boldogul, egy-két ember nem a világ. Elnézzek minden

fölött, herdálják a közöst, szemétdomb bűzösödjön utánunk? Kukorékoljanak a fiatalabb kakasok? Elhúzom a szájukat a fazéktól.”

„Dihenes, a főagronómus rafinált. Strandoltak a feleségével, a vizet kerülték. Megérkezett István-apánk oldalbordájával, zsupsz a medencébe, lubickolás együtt, kézcsók, családi csicsorgás hosszú távon, kölcsönös nyalakodás. Gusztustalan fajzat. Hová süllyed a téesz, ha mindenki eltanulja?”

„Mit megértem, nem találok régi helyemet, magabiztosságom. Fordul a világ. Bennem van a hiba? Maradi lennék, gyöpös fejű? Szívemre szorítom a kezemet: nem így képzeltem a báburuhát. Vagy nincs már szükség rám? Potornai is megokosodott vénségére. Leköszönök és vége, szép időt szolgáltam.”

A Fötéren járt. Kékes fényt szórtak szerte a neonok. A kultúrház mellett emeletes iroda épült, alul üzletsorokkal, csillogtak az ablakai.

„Az én munkám hasonló - gondolta felvidulva -, csak nem látszik.”

Potornai Bandi sötéten látta a világot. Gyakran megesett. Szótlán, komor hallgatagságát emésztő szomorúság váltotta fel, észrevétlenül érkezett, elég volt hozzá a rossz hangulat, az elkedvetlenítő hír, a megperdült őszi levél. Céltalannak, értelmetlennek találta a kínlódását, bajlódott más kölykeivel, a magáénak tisztos munkával otthont nem tudott teremteni.

„Ki veszi észre ebben a nagy nemzeti piccsi-pacsiban? - gondolta -, tülekednek a forintfa alatt.”

Menekült olyankor, kerülte az embereket. Semmit sem tisztelt, két-három mondat után villámokat szórt a tantestületre, a társadalomra. A világon kérte számon reménytelen helyzetét, mindenkit bűnösnek talált, mert nem úgy alakult az élet, ahogyan idealizált álmaiban, vágyaiban elképzelte.

„Közösség az ilyen? - horkantott mérgesen. - Harmincával nevelik a hízókat, de könyvre nem áldoznak. Délután kezdik a szivulázást, de moziba nem járnak. Barbárság, az anyagi érdekeltség tartja össze.”

Idegessítette fia játéka, kíváncsisága. Kerékpárra pattant és a Fötérre hajtott. A presszóban fagyaltot kért. Zöldecské kedvesen szolgált, két zöld, fényes csillag volt a szeme. Piros szolgálati köpenyében, fehér gallérral, kitűnt szépsége, combja formásan látszott, simogatni szeretne volna, harapdálni. Kirakat, a borra valóért. Előrehajlott, fehér bugyija vakított. Bandit kiverte a víz.

- Ez lehűti - mondta a szépasszony.

- Gondoskodása megható.

- Köszönöm az elismerést.

- Tehettem mást?

Citrom- és eperfagyit kapott. Megmerevedett, kanálába döglött légy került. Rosszul látna? Erősen lecsukta a szemét, újra kinyitotta, a hulla nem mozdult. Undorral emelte a talpas poharat, Zöldecskének mutatta.

- Ez mi? - kérdezte emelt hangon. - Újítás? Döglött légy a fagyaltban?

- Ugyan kérem, az nem légy!

- Hanem micsoda? Megfejtene?

- Darázs.

- Igen? És az ehető?

- Nem próbáltam, de a darázs tiszta madár - nevetett Zöldecské -, hozok másik adagot.

„Kellett nekem fagylaltozás - gondolta Bandi. - Micsoda forma, még ez se sikerül.”

- Hagyja, sietek, majd legközelebb összerágom - tréfálkozott kínos helyzetén. Sígni, ordítani szeretett volna.

Tomajra hajtott. Szép délután ült a fák hegyén. A táj ölébe vonta, simogatta. A major szélénél megállt, az iskolához fordult. Melegség dörömbölt belül, józanító nyugalom. Kis teremnyi fiatalság, alumínium lábú, tintás padocskák, négy ablak tört, piszkos üvegekkel, két téglamelléképület, fakó, fűverte udvar, kis futballpálya, egyetlen játszóhely. Melegítő gyerekek heverték a fűben. Kerékpárok támaszkodtak a gangon. Csend. Bandi hanyatt feküdt a sárguló mezőben, galambbúgásra figyelt. Az iskolánál galambok éltek, a magasított épület padláslyukain szállingóztak, a tetőn körültotyogták a tévéantennát és bátran brúgattak.

Orgonasövény és szikár akácfák rekesztették be az udvart, aminek földjében háztáji kukorica, hagyma silányult. A fiatal tanár száraz fűvet fogott s rágt. Csodálta az erőlködő szilvafát; elvadulva, gondozatlanul, de élt és gyümölcsöt ringatott.

„Együtt fiatalokdtunk - gondolta és szívta az alföldi száraz levegőt. - Micsoda távolság van mögöttünk.”

Régi kép. Kicsik, nagyok együtt, magyarázott a tanító, kushadtak a padban, ritmusra suttozták: egyik fülem sós, a másik paprikás, nem hallja, hogy mit dumálsz...

Apja hangját hallotta a messzi múltból.

- Ne bánts a fát, marha! Könnyebb gyereket csinálni, mint egy ágot felnevelni.

Duzzogott akkor Potornai, kedvetlenül, dérrrel-dúrral járt. Anyjuk csillapította őket.

- Ne kiabáljatok, ideges apátok! - súgta.

Nem ideges volt, hanem irtó éhes. Munkás-elvtárs hónapok óta nem fizetett, ők meg telhetetlenül tátogtak az asztal körül. Anyja megkente a bolti kenyeret bolti zsírral, vékonyan, maradjon másnapra is.

- Sokat adol nekik, felpeszdül a vérük! - mondta a tehenész, és hangosan becsapta az ajtót. Ment a major piszkos falú óljaihoz, vakaródzott, hegyeseket köpött a földre, de nem vacsorázott.

Akkor haragudott az apjára, mert kevés kenyeret ehetett, kérni pedig sohasem mert.

„Micsoda színjátékot csapott - gondolta Bandi -, sértettet, haragosat mutatott, hogy a részét szétoszthassák. Vagy tőlünk tényleg irigyelte?”

Pöttöm lányok szaladtak, piros melegítők, kék melegítők ugráltak a szürkére szikkadt szénaboglyánál. A nagyobbak táncdalokat énekeltek. Bandi bámult az ablakon, poros térkép, szürkére mázolódtott tábla, törpe szemléltetőeszközök, berendezések. Befejtetett. Nem nyílik a nehéz, barna ajtó, kinek nyitogatnák? Nyolc gyerek élt a közeli tanyákon, az újmajoriaknál, akik télen költöztek a szolgálati lakásokba.

„Megszűnik az iskola. Életem darabja - gondolta. - Az apró legénykék, lányok tanyai kollégiumba költöznek. Szerencsések. - Én felső tagozatra gyalog jártam.”

„Mégis, miért fájlalom? A hullott vakolatot, a szúette, korhadó padlót, a gépolajtól lucskos repedéseket sajnálom? A régi idők végérvényesen oda vannak, magamban kutathatok utánuk, a feneketlenkút-émlékezetemben.”

- Idejársz? - kérdezte a kis szökétől.

- Már nincs iskola, a faluba költözött.

- A majorban laktok?

- Ott.

- Szoktál pálinkát inni?

- Keveset.

- Az édesanyád?

- Feketekávé is, amit lábasban főzünk.

- Annyi pénzetek van?

- Sokat fizet a téesz.

Szétröppentek a gyerekek.

„Ennyi a múltam, megsirassam? - gondolta a tanár. - Megéri?”

Könnyű szívvel indult a majorba, aminek a végében fából ácsolt kilátó terpeszkedett. Istállók, silók átható szaga terjengett. Az árok partján magasra nőtt bokrok, szikfűk virultak. Új kövesút szabta ketté a területet, szélein fehér-fekete csíkos karókkal tűzdelve. Szénakazlak tornyosodtak, kiszáradt fán fészkében golya kelepelt, s mint hajdani reménység, idekéklott a Nagyerdő. Fáktól távolabb a szérű, a szín, a szárító torony és a piros kombájnok.

Apja az ól ajtajában tűnt fel egy pillanatra, öröklött mozdulatok koptatták, fejés, trágyázás, de nem tudták legyőzni. A régi, keserves épületek nem viselték el a gépesítést, hiába áldozott a Csillag fejésre, csörlős trágyakihúzóra. Az új istállókban fehér köpenyben jártak Péteriék, a tehenek betonjászolból ettek, önitatóból ittak. Potornai csökönyösen ragaszkodott a régihez.

„Mindennapi életünk fegyelme a legfontosabb - gondolta Bandi -, abban a boldogság. Alkalmazkodások árán is megmaradni, a túlélőknek szolgál az igazság. Ez a közös érdek.”

A tejháznál Novákné köszönt. Szemüveget hordott, őszülő haját könnyű, zöld kendővel kötötte, fakult kartonruhát viselt, elmosott színű kék anyagban fehér pontokkal. Csontos asszony volt, magasabb Bandi anyjánál, lába a legcsúnyább, térdtől lefelé bokáig deformálódott bunkók, púposra dagadt kék erek koszorúzták. Állandóan magával hordta a szatyrárt, abban üveg friss vizet.

- Láta anyámat? - kérdezte a tanár.

- Főzi a vacsorát.

- Maguk hogy vannak?

- Élünk, csak öregek ne lennénk. Majd megtudjátok, eljön az idő - mondta és megigazította kendőjét -, a tejházhoz tettek, nyugdíjamig talán elviselem.

Potornaiék szolgálati lakása nem változott. A televízió fő helyen, nyersfaszín kerete kirítt az összképből. Senkit sem zavart. Sportközvetítés fröcskölt, anyja a konyhában főzött.

- Nem nézik, csak szól?

- Zajong mindig. Bekapcsolom és nem vagyok egyedül. Nincs munkám, elébe ülök, megnézek bármit, meghaltam volna nélküle.

- A családom tagjai?

- Nem jönnek. Ver velük az isten, disznótor óta alig írnak. Kaptunk két levelet - jól vagyok, otthon mi újság, írjatok, csókolja magukat szerető fiuk -, és ámen.

- Majd télen - húzódott óvatosan a kanapé szélére a tanár. - Csucsujgathatja őket kedvére.

- Bár már itthon lennének, vinnék a kicsit, ami van. Minek az a pénz, ha nem osztozunk rajta?

- kuporogtak könnyek Potornainé szemébe. - Nem sokáig élek már, legalább közelebb laknának, megszülettem őket, amikor baj van, egy sincs mellettem.

„Micsoda állatkert vagyok - gondolta Bandi -, eltörik a mécses. Könnyebbé, szebbé nem tehettem életét, legalább ne bántanám. Kegyetlenül bánok el vele, még sohasem csókoltam meg a kezét. Szegény anyám, mosóteknők, tehénistállók hamupipőkéje.”

- Ugyan, anyám - mondta és megsimította a neki vállig sem érő asszony fehérrel szőtt haját -, szeretjük mi valahányan.

- Megvetem minden éjszakára az ágyat. Valamelyik csak jöhet tán.

- Bírja még az öreg? - váltott hirtelen témát.

- Ott kuksol állandóan, vagy a tévét lesi. Nem iszik már, vigyáz az egészségére, örökké akar élni, a gyógyszereimet szedi, azt mondja, fiatalodik tőle, talán újra is nőszül. Bolondozik. Azon lenne, hogy felviduljak, de úgyse tartós már az. Ritkán jöttök ti is, pedig hogy szeretem a kis unokámat, lábához raknám a világot. Zsuzsa úrinő egészen, kihasználja az esztét, fiatalosságát. Öregségére megszeli a táltos ló is.

Apja átható istállószagot hozott. Kezét mosta, egyenként egyengette ujjait. Csontok ropogtak.

- A munka teszi, ami tejet ketten kifejtünk anyáddal, tán nem férne a Balatonban. Mégse hagynám abba, saját temetésemet rendezném.

- A nyugdíj szólítja. Pihenhet rogyásig.

- Nem lesz abból paszuly se, ezekbe az ólakba nem fognak fiatalokat, bűdös a gané. Lerombolni a falakat meg oltári pusztítás - mondta Potornai öblös hangon -, te hogy vagy?

- Jól.

- Az a fontos. Szép feleséged, gyönyörű fiad, jó állásod. Megkaptad az élettől, ami szükséges, más megszerezhető.

- Maguk?

- Mi bajunk legyen? Igazi egyenlőség van, a legutolsó is teliverheti magát kenyérrel, szalonnával. Kényességében veszekszik velem anyád. Eladta a hízókat, tízezer forintért. Tán tartott egy hétig. Ilyen kis szürke asszony tízezreket csak úgy fenébe vág? Ritkán eszünk szalonnát, felvágott, kolbász, virsli, szalámi a kapós. Gondolhattam vóna? Álmomban se. Csak fiatalabb koromban mutatott volna percnit is az élet. Isten áldja meg István-apánkat, mert selyemből van a gatyánk.

- Politizálsz megint? Tartsd a szádat, hatökör vagy ahhoz.

- Ilyen, letorkol. Nézzük a televíziót, magyaráznak tanult emberek, ez meg hápog, kotkodácsol, nem úgy van az, s elvárja, hogy helyeseljék. Hallottál csudát?

- Bénit megittad? - kérdezte anyja és a homlokára csapott.
- Kiment a fejemből.
- Papolsz, de a jószágról megfeledekezel.
- Tán szomjan vagy éhen vész?
- Micsoda észkombájn, csépelhetnek a fejeddel.

Potornainé igyekezett a tejházhoz.

- Zsémbses, mióta nyugdíjat kap, nehezen találja a helyét - magyarázta apja, akit nem tört meg az öregség -, malac, tyúk az ólban, de istálló felé tekinget, hajnalban javában fejek, beállít, elveszi kezemből a zsétárt. Pedig asztmás, hektikás. A Bénihez meg teljesen kezes.

Bandi anyja után ment az istállóba. Mosolygott. Tejesüvegből szopott a borjú, Potornainé egyik kezével simogatta, másikkal tartotta az üveget. A kávészínű, fehér homlokú Béni óriási szemmel hálásan nézett, lábát megvetette a gyenge almon.

- Jó? Egészségedre válik - duruzsolta az asszony.

Hízelkedett a jószág, nedves orrát Potornainé kezéhez nyomta, érdes nyelvvel simította.

- Te bolond! Összenyalazol egészen.

Bandi elbúcsúzott. Sötétben guggoltak az út menti fák, szürkére taposott gyalogút kószált előtte. A holdnak hidegre sárgult képe, mint a Grimm-mesékben.

Friss, üde volt, tele életkedvvel. Közeledett a faluhoz. A fák árnyékai keresztben feküdtek az úton, zöld és pompás lomb sötétlett. A neonégők fehéren izzottak, drága éremként csillogtak a bokrok száraz pikkelyei. A padok mázolósa frissnek, fémesnek tűnt, ezüstözött a nagyra nőtt vadparéj. A fű megpuhult, izzadó tenyérként verte a harmat, a porcsiny parányi ékszerként viselte az ősz hidegét.

Ahová nem ért fény, mélyfekete tónust öltöttek a fák, és szomorúságot. Haldokoltak.

17

Bandi vonaton utazott. A fülke sarkában eltörődött ember ült, használt, sötétszürke színű, zöld pettyes kabátot hordott, szürke nadrágot. Zöldesszürke ingét begombolva viselte. A kis arcú ember ismerősnek tűnt.

„Kicsoda lehet? - gondolta a tanár és leült a szemközti padra. - Hiszen ez Szentpéteri Ferus.”

A sarokba húzódva görnyedten cigarettázott, nem ültek a közelében. A végrehajtónak országutak kőkockáiból volt kirakva az arca.

- Megismer?

- Meg. Potornainak vagy a legnagyobb fia, aki tanár.

- Eljár?

- Mi mást tehetnék? Megyek a kenyér után.

Újabb cigarettára gyújtott. Hamuszínű arcát élénkítette a gyufa narancs-lobbanása. Közömbösnek mutatkozott, megfontoltnak.

„Ötven elmúlt - gondolta Bandi -, öregebbnek hittem.”

A múlt képeiből válogatott. Homályosan látta a végrehajtót a cselédházaknál ólálkodni, betegesnek, véznának tűnt apja mellett, de a képet nem tudta közel hozni, premier plánban kinagyítani, lázasan kutatott tovább emlékeinek roncsmezőin. Zöld lódenjében látta Ferust, bottal, barna kalapban, bajuszosan, árulta a lottócédulákat. Aztán eltűnt a faluból.

„Kiutálták” - gondolta Bandi.

- Hol dolgozik? - kérdezte.

- Bíróságon. Megmaradtam a szakmában.

„Mit akarhat? - gondolta a végrehajtó. - A nehéz időkre nem emlékezhet, pendelyben szaladgált.”

- Itthon nem szeretik?

- Nincs nekem bajom senkivel.

- Nincs?

- Nincs.

„Talán nálunk is söpört - gondolta a tanár -, csak nem emlékszem. De van, aki nem felejt. Megzavargathatták a kisöregét. Micsoda bolond szakma, végrehajtó, törvényt alkalmazni a törvényhozókkal szemben. Állandó konfliktus.”

- Akinél foglaltak? Akiket megverettek? Azokkal mi van?

- Nem tudom őket elfelejteni - mondta a végrehajtó megfontoltan és a szeme gyanúsán csillogott -, kísér az engem életemig.

„Micsoda szemérmesség - gondolta Bandi. Kinézett az ablakon, ismerős, szikkadt tájakra látott. Traktorok hasították a barázdákat, néhol feltűnedezték a kései kombájncsomók. Halastónál kattogott a vonat, fémszürke víz borzongott a szeptemberben. - Lehet az ilyet sajnálni? Az élete érdekelne.”

- Megkeresném, ha elmondja a régi időket.

- Minek? Ki kíváncsi az én kálváriámra? Egy padlássöprő végrehajtóéra?

- Az utókor.

- Elmondhatom. Minek vinném a sírba?

A ház, amiben Szentpéteri Ferus lakott, gyér nádtetejével fogadta az éveket. Két barna ablakkeret, apró üvegekkel bámult az utcára, a göthös kerítésre. A fehér falak sem takarhatták el az épület korát, végelgyengülését, repedésbe, töppedésbe kezdett pusztulását. Kopár udvar társult a hajlékhoz, és a nyitott gang. Hagyományos kunsági ház; bejárat a konyhába, s kétoldalra nyíltak a szobák.

Vacsoráztak. Tej, bádogcsuprok, bolti zsír és bolti kenyér az asztalon, öreg, barna bútorok.

„Nem gazdult meg a végrehajtásból - gondolta a tanár. Kis zavart érzett, hogy lábatlankodik, belelát a fazekukba. - Több lehet a borsa, mint az öröme.”

- Kerülj beljebb - mondta a végrehajtó. Szobájukba tessékelte a vendégét, székkal kínálta -, a kisvégit használjuk, amoda a mama lakik.

- Értem - bólintott Bandi és széttekintett: páros ágyat, szekrényt, sezlont, kályhát, kerek asztalt, három széket pillantott meg hirtelen, kopott, de stabil szobabútorokat -, fontos, hogy egészségesek.

„Hülyeség volt beleegyeznem - gondolta Szentpéteri Ferus -, dicsekednivalóm nincsen, szégyenkezni sem kell különösebben. Talán a lakás miatt.”

- A mi egészségünk csalafinta, szépet mutat. Elejéről kezdve talán az iskolát említem, elvégeztem a négy polgárit. Apám harmados volt, óriási öröme szolgált, hogy parasztyerek ösztöndíjjal tanulhatott. Háromszor-négyszer annyit követeltek tőlünk, mint a módosabbak csemetéitől. Következő esztendőben felvettek az adóhoz, ahonnan katonának vonultam.

1944-ben a tisztek hozzátartozóinak bútorait, értékeit szállították, öt kocsiból álló oszlopban. Az út menti eperfáknál integettek hárman, csíkos ruhában, katonaköpenyben. Politikai internáltak. Elvitték őket a debreceni Nagyerdőbe.

„Jól választottál, Ferenc, vagy rosszul - gondolta -, életedbe kerülhet.”

Egy év múlva igazolták. Kétszáz csizmás paraszt vonult a népbíróságra. A közalkalmazottakat egymás után idézték elő, a múltbeli ténykedésüket fejükre olvasták.

- Miért vitte el Jobbágy Boldizsár tehenét?

- Adótartozása volt.

- Eljött hozzám, megmagyarázta, hogy értsek vele egyet - mondta akkor öreg Boldi. - Nem haragszok.

Ferus betegeskedett. Párttag lett, bizakodott. Folytathatta a szakmát, az új forint születésekor kapott helyet.

- A végrehajtásban igazságtalannak éreztem, hogy minden szem terményt lefoglaltunk. Jártam a cselédházakban is - mondta az alacsony, szürkére fáradt Ferus -, és kérdeztem magamban: mit esznek ezek holnapután? Az éhes szájak előtt nem söpörtem le a padlást, elkértem a beadási könyvet, a cséplési lapot, Novák Józsit, Potornai Zsuzsát marokszedőnek számítottam, több gabona maradhatott a családnak.

- Főnökeim félreállítottak, rám fogták: kulákbárát vagyok, a kéjelgő kisiparosokat támogatom, veszettül ellenzem a beadást. Pályázott ide egy pofa nagyon - mondta Bandinak -, csábított, míg kötélnek álltam, státust cseréltünk, máshová kerültem.

Íróasztalon aludt három hónapig a tanácsházán, a régi kastélyépületben. Akkor idősebb házaspárnál sikerített szállást. Ágy, asztal, két szék, slussz-passz, földes szoba, petróleumlámpa. Körmölgette az adóügyeket, cifrán kosztolt, hetente egyszer evett főtt ételt, reggel tejet ivott boldogan. Még tojást sem tudott vásárolni. Csodálkoztak, hogy naivan élt.

„Csodálkoztak - gondolta. - Mégis kinyírtak.”

Brigádokban dolgoztak. Behívták a parasztot, lelkére beszéltek. A helyszínelés siralmas volt, az újföldesek sok gyerekkel, kicsi pulyákkal. Nem volt mese, végrehajtottak. Előttük már jártak ott, lefoglaltak mindent, utolsó szem gabonáig.

- Hányan vannak? - kérdezte. Morgott magában és szívta a fogát. - Tízen?

- Megszámolhatja.

„Hogy követhetek el ilyen embertelenséget - gondolta. - Fejadagnak, vetőmagnak visszahagyhatnánk.”

- Felit rakja a szekérre.

- Viszem az egészet, mert felakasztanak - mondta sírós hangon az elgyötört gazda. - Áldja meg az isten, még egymásra szorulhatunk.

Figyelte a párttitkár, gyűjtötte az adatokat ellene. Kiment a helyszínre.

- A padlást is söpörjék - parancsolta.

- Ne söpörjék - ellenezte Szentpéteri Ferus.

- Mozogjanak. Prédikációra várnak?

- Nincsen ott semmi.

- Nincs? - hatalmas pofon csattant a Ferus arcán. - Ennyire jártas a politikában?

„Lesz még idő - gondolta -, amikor visszaütk.”

- Maga továbbképzésre szorul.

Elkeseredett, elment kedve az élettől. Kiszolgálta a rendszert, de a túlzásoktól irtózott.

„Visszaadom a pofont - gondolta -, vagy a mejport.”

- A családom lebegett a szemem előtt. Eljöttem hét elején, azt sem tudták, élek, halok, hazamegyek-e szombaton? A laktanyában sűrített marxizmussal neveltek, a fülem közé, meg ne sántuljak. Kis szobában ketten maradtunk a vallatóval - mondta, cigarettájának parazsa élesztgette arcát. - A jegyzőkönyvet teleírták, csak jóval nem. Örökös szöveg: nem vagyok híve a rendszernek, kulákbarát, a kéjelgő kisiparosokat támogatom...

- Adja ide - mondta akkor a végrehajtó -, aláírom még az akasztást is. Csak elolvasom.

Összegyűrte és lenyelte. Felugrott a vallatója, hogy nyaka közé csördít, elhajolt előle, védekezett, de futottak a többiek. Többre nem emlékszik. Másnap vitték a vonatra, mindent elvettek tőle és hazaküldtek.

- Jól kifizették - mondta Bandi.

- Rettenetesen fáj, hogy így jártam, szégyenfolt esett a becsületemen. A pártból nem tudtak kizárni. Elhatároztam, küzdök, amíg élek, az igazságomat el nem vehetik.

Kubikolt. Második kislánya akkor született. Jól fizettek, erős summát havonta. Nem vigasztalódott, sérelmét hordozta. Az édesanyja házában laktak, ahol most. Elcsigázottan járt haza.

Csákány, lapát, ásó, taliga. Bánhalmán a csatornarendszert csinálták. Fellebbezgetett, választ soha nem küldtek. Meglátta egyik politikai utasa, aki ott vezetősködött.

- Téged kereslek, elvtárs - mondta és megölelte boldogan -, hat éve. Igazi kommunista vagy, nem engedem, hogy kubikoljál.

- Priuszom van.

- Nem érdekel.

Bérfelelősnek alkalmazta. Amíg funkcióban maradt, háromszor próbálta a munkakönyvben helyesbíteni a bejegyzést. Nem sikerült.

„Tisztelem, becsülöm az emlékéit is - gondolta Ferus. - Hitt bennem.”

Brigádirnok, kapás, annak se sokáig, megint kezdődött újra vándorlása, kiflikihordó, pékinas, újságárus, vécétisztogató, éjjeliőr, szabadfelvásárló, adminisztrátor, sehol sem hosszabb ideig. Munkakönyve rosszabb volt a tűznél, a tanács bélyegzőjének szövege: büntetésből elbocsátva. A fekáliásoknál kereste kenyerét - Jós Sándor is - az ellenforradalom idején. Szedett-vedett népség, fizetésük nagy részét megitták.

Megbetegedett. Leszázálekolták.

- Jártam a hadak útját, úgy kezeltek, mint fasisztát - mondta keserűen, a csípős füst köhögötte.
- Alacsony nyugdíjat kaptam. Közben pereskedtem, folyamodtam ide-oda, a rendszert kiszolgáltam és koldusbotra jutottam, fiatalon elvették az életkedvemet, igazságomat; lábomat, karomat vághatták volna, azt könnyebben elviselem.

Kenyér nélkül maradt a család. Rokkantsági nyugdíjból öten éltek. Három kislányt neveltek. Felesége téeszbe járt, de a Csillagban sem szakították meg magukat a fizetéssel. Ismerőse ajánlotta Ferusnak, áruljon lottót és újságot. Elment. Lenézték. Nem tetszett a családnak.

- Ezt érdemelted? - kardoskodott akkor a felesége. - Ha barátod, fel se ajánlja.

„Szolgalelkű voltam, belenyugodtam a sorsba, nem lázongtam, inkább féltem - gondolta Ferus. - Tudtam, az igazság győz, de előfordulhat, hogy az életem kevés hozzá.”

- Egyszer ettem naponta, nem tagadom, a Fényesben túrós csuszát. Meg se virradt, már újságot árultam a vonatonál - mondta Bandinak. - A falu egyik oldalát körülszaladtam, s vonaton vittem a lapokat.

Társasvacsorán a Fényesben ültek régi iskolatársai. Szép sorjában mindnek kezébe nyomta az újságot.

- Ezzel nem szegényedsz.

- Adok egy forintot - lökték vissza -, add másnak!

- A tiéd, kifizetted.

„Sokszor elkeseredtem, nem vitás - gondolta. - Igyekeztem és eltakartam, hogy a családom ne vegye észre. Kibírtam.”

A mama pénzt kapott. Fia, Ferus beteg volt, s pénztelen. Felesége kopogott a ház másik végébe, az öregasszonyhoz.

- Tessék minket kisegíteni holnapig.

- Miből?

- Jó éjszakát - húzta be az ajtót.

Másnap ment orvosi kezelésre a végrehajtó. Felesége kiszedte a tollat a dunnából, a párnából, elvitte, eladta. Vett kenyeret, sót, cukrot, kávé, a többi a dokihoz vándorolt.

- Elment orvoshoz? - kérdezte az öregasszony -, miből?

- Volt pénz - mondta Szentpéteri Ferencné -, arra volt.

- És nem akadtunk el. Szégyene a falunak, hogy így élünk, ember érdemelhet ilyet? Micsoda világ az ilyen?

- Munkához nem jutott? - kérdezte Bandi. - Maga sem?

- Nem.

- Újságot árulhat - vigasztalták Szentpéterinét a hivatalban.

- Nem akasztom a koldustarisznyát a nyakamba.
- A kislánya?
- Van gyereke? - kérdezte vissza.
- Nincs.
- Elhiszem. Különben nem ajánlaná.
- A gyerekeket állami gondozásba vesszük - mondta a hivatal.
- Az enyémet?
- A magáét.

- Akiket az árokparton elszülnek. Kegyetlenül ver a sorsunk - szomorodott a nagy kitartású asszony -, kenyérre kell a kereset, nem pirosítóra, flancolásra.

Szörnyű évek jártak. A lányok hánytorgatták, hogy semmit se kapnak. A legidősebbnek két évben ruhát, négyévenként nagykabátot vettek.

- Karácsonykor szaladtam a tanácshoz, adjanak ajándékot, gyerekeink vannak. Üres kézzel fordultam. Látja a szegeket a falban - mutatta a tanárnak -, este kimostam, oda terítettem a ruhákat, forgattam, hogy reggelre megszáradjanak. Levezettem az iskolát, s gyakran krumpliból sem ehetek eleget. A legkisebb négyéves volt. Téeszben dolgoztam, kapálás, aratás, szőlőmunkák, nem válogattam. Este megtértem, pihenés helyett igyekeztem a szomszédokhoz meszelni. Nagy betegség ért, ideggyulladás.

Az asszony közben csigacsinálót keresett. Fehér kötényt kötött, karján felgyűrte ruháját. A konyhában tésztát gyúrt, pihentette, lisztet szórt a kihúzott asztalra, nyújtófával elnyújtotta a tésztát, téglalap alakúra elvagdosta, kupacba rakta, és a csigacsinálóról gyorsan pörögtek a henger alakú csigák. Ütemesen, megszakítás nélkül dolgozott, örömmel. Hízásra hajlamos volt, haját kendővel szorította, fehér arca fénylett a villanykörte fényében. Házitészta készítéséből pénzelt.

- Súlyos betegség - bólintott Bandi -, szépen meggyógyult.
- Szépen. Pedig a kezemet se bírtam a szájamig emelni.

Akkor Verébbel üzentek érte: kimérték a közös répaföldet, kapálja. Vitte igazolását az irodába, injekció után, és rosszul lett. Csak nézték.

- Beteg? - kérdezte az elnök megdöbbenve. - Háztáji tengeriföldet nem mértünk magának, azt hittük, undorodik a munkától, hogy tájunkra se néz.
- Nem baj. Küldjenek értesítést róla - otthagya az irodát.

Haza se ért, zörgött a téesszekér, üzent István-apánk, kimérték a háztáji tengeriföldet. Hiába. Esztendőig gyengélkedett, akkor maradt ki a Csillagból.

- És maga, Feri bátyám? - fordult Bandi a végrehajtóhoz.
- Gerincműtéten estem át. Igazságot szolgáltatnak. Több helyre pályáztam, a tanács tizenkét hónapi keresetnek megfelelő összeget fizetett, orvosolván az elszenvedett sérelmeket. A gyerekeknek vettünk ruhát, nagyon jókor jött. Sajnos ott is, az új helyen is piszkálgattak, írtak leveleket, mocskoltak, pocskondiáztak, egyik rágalmazást Majorék küldték.
- Amikor a Kádár-titkárságtól levelet küldtek, több segítője támadt egyszeriben. Nem? - kérdezte a tanár.

- Jaj, megint bajt csináltál? - sopánkodott felesége. - Kerestek.
- Komám, elhelyezünk - veregették vállon. - Megjött a minisztériumból.
- Hagyjatok engem, ti ne gyámolítsatok!

A Tisza menti falvakat járta. Nyugdíját szüneteltette, fizetése kétszer annyira rúgott. Végül bírósághoz került végrehajtónak.

- Árverésre ritkán, nagyon indokolt esetben, csak állami sikkasztási ügyekben kerül sor. A fizetés letiltását szorgalmazzuk. Gyermektartási ügyekben nagyobb a szigorúság - mondta a végrehajtó. - Az ingófoglalástól leginkább eltekintünk. Reálisan, szép szóval, udvariassággal boldogulunk. Helyet cserélek, a tanácshoz megyek, nagyobb fizetésért. Üldöztetés, mellőzés után sínen vagyok, mindenkinek megbocsátottam, senkire sem haragszom, az igazság kárpótol és az öröm, hogy a szakmámban dolgozhatok. Sok embert megismertem, tanultam, ügyfelekkel beszélek, vitatkozok, lelkivilágukba képzelem magam. Sokfélék, jó útra, fizetőkészségre téríteni őket elég nehéz népnevelő munka. Szép szóval boldogulok, meggyőzőm a csökönyösöket. Édesanyám hajtogatja: „Fiam, fiam, csúnya mesterség.” Nem képzelhetem másként az életemet. Több újításom van a behajtás területén. Jó módszer. Lakáskiürítésnél sem karhatalommal kopogtatok, inkább okos szóval, szuggesztióval.

- Érdekes munka?

- A húgod, Potornai Mariska kisfiát ellopták. Sógorod, aki sofőr a mentősöknél, egyik útján meglátta a gyereket, hogy árokparton játszik. Szó nélkül beültette a kocsiba és aló mars, magánál tartotta. Mariska meg feljelentette a volt urát. Hallottál róla?

- Nagyjából.

- A bíróság döntése alapján visszavihettem a kisfiút. Igen ám, de hiába zörgettem, állandóan rosszkor mentem. Kilestem a sógorodat. A gyereket holnap hozd a bíróságra, mert kirúgatlak az állásodból, mondtam. Nem mindegy, mennyit keresel, a mentősöknél annyi a pénzed, mint fán a levél. Elhozta. Megírtam az átvételi elismervényt és elindultunk a vonat-hoz. Éktelenül bögött a rokonod. „Nem megyek apukától” - ordibálta. Igen, mert felbégázták. Makacs kis magyar, hallod-e! Túljártam az eszén, vettem olcsó csokoládét, amikor pityergett, adtam egyet neki. A végén összebarátkoztunk, megérkezésünkkel azt kiabálta, hogy engem választ apukának.

Állami követeléseknél a végrehajtóknak két százalék prémium jár. Óriási strapa, menni, menni naponta. Ferus alapfizetése alacsony. És a kiszállás. Rossz címek után kajtat, este előveszi az aktákat, gépelget, hogy másnap haladjon.

- Vasárnap este visszaindulok munkahelyemre, kényelmesebb - mondta Ferus. - Nem szeretek késni, elmaradni. Naponta két-három községet lejárók, az aktáktól függ és a közlekedéstől. Nincs vonat, busz? Utazok autóstoppal, gyalog. Tanácsnál, rendőrségnél érdeklődök az ügyfelek iránt, hol dolgoznak, milyenek. Este szolgálati férőhelyemen butykolom a papírmunkát.

- A kosztolás?

- Reggel tejet iszom egy zsömlével. Délben típusébédet eszek, a legolcsóbbat. Spórolok, maradjon is, akinek három szép lánya, unokái, annak igazán kell a pénz. Levest, túrós csuszát vagy lekváros gombócot fogyasztok, húsrá ritkán gondolok. Vacsorára megint tejet iszom boldogan.

Portásfülkében, ágyon alszik. Szolgálatából majd negyven évet ismertek el. Ágyban keveset aludt, íróasztalon, fotelban igen. Az ágyneműt viszi magával, paplan, párna, pléd, lepedő. Könnyen sátrat ver.

- Miért csinálom? Nekem dicsőség, hogy a szakmában maradhattam, dolgozhatok, elismerik munkámat, az ellátás másodrendű. Nem fényes szakma, a nép nem szereti, mert a törvényt alkalmazom. Népszerűtlen. Aki nem szereti, ne fogjon hozzá. Hányszor éjszakáztam kis falvakban, nem végeztem időre, a vonat, autóbusz elment, járkáltam, rostokoltam a kövesúton reggelig. Fekhelyért nem kunyeráltam, és nem számoltam fel potya szállásdíjat sem.

- Lelkiismeretes sült marha, mondják, de nem bánom. Öreg vagyok, nem hancúrozhatok. A végrehajtók közül aránylag magas fizetésem van.

Ferus cigarettára gyújtott. Felesége jött be a konyhából, kezéből nem tette le a tésztacsinálót.

- Ide hallgasson - mondta Bandinak -, tegnap hazahoztam a fizetésemet. Haza? Az áruházba. Csak néztek, piros csizmát, hosszú mellényt, blúzt vettem a legkisebb lányomnak ünnepre. Nekünk tizenkét esztendeje ez az első igazi karácsony. A másik kettő sem panaszkodhat, amikor szűkösen élünk, a két nagy lányom bútort kapott esküvőkor.

- Anyu, tudna adni egy kis pénzt? - kérdezte a legidősebb kislányom, s adtam, és az uram is adott.

- A legidősebb háztartásbeli, férje téesztag, júniusban vettek házat. Pénzt kaptak, lakodalomkor dunnát, párnát. Középső lányom OTP-ben dolgozik, bútort, dunnát, párnát, pénzt adtam neki. Bírhatok többet? - nézett fel az asszony a tészta-munkájából. - Hús kiló krumplit, harminc üveg befőttet, almát. A tésztát, amit csinállok, kapkodják, mint a cukrot. Negyven kilót viszek kéthetenként, kórházba, étterembe, többet keresek a férjemnél. El mertem hetven kilóval indulni, a két karomat elhúzta egészen, a csomagokból előrevittem, visszaszaladtam a többiért. Azóta kényelmesebben utazok, taxival, az állomásnál megfogadom, nem tehetem magam tönkre. Boldog vagyok. Nincs perzsaszőnyegünk, gépesítésünk, de így is jó.

A legkisebb lány kereskedő.

„Bennük van az örömöm - gondolta az asszony. - A legigazibb öröm, másban miben lehetne? Igyekszek a rosszat elfelejteni, a jót megtartani.”

„Megérdemlik a boldogságot - gondolta Bandi -, megfizették.”

- Szeretnék kicsit nyugodtabban, bővebben élni, igényem lenne, de még így telik - magyarázta Ferus. - Az elmúlt esztendők anyagilag már helyrehoztak bennünket. Legidősebb kislányomnak hatvankilós hízt adtunk, zsák krumplit, zsák hagymát. Sokszor fáj kicsit, hogy a faluban könnyebben boldogulnak, építkeznek, többre jutottak nálam. Tengernyi dolgoztam, gyerek-kocsit sem vettem. A kezemben pénz, nagy összeg megfordult, de az enyém a saját fizetésem, havi gázsim, a legtöbb és a legkevesebb.

- Párttag?

- Ötvenhétől nem vagyok párttag, de kommunista. Bizalmas munkakörben, jó szívvel szolgállok. A negyedszázados jubileumkor kaptam pénzjutalmat. Vágyam? Hagyjanak békén dolgozni, ne piszkáljanak, hűségesen iparkodok, míg ki nem öregszem a szakmából. Talán elérem a szép nyugdíjt.

- Újrakezdené? - kérdezte Bandi. Örült az alacsony, küzdeni tudó embernek. - Előlről?

- Újra - mondta határozottan az, és a szürke cigarettafüst feldíszítette arcát. - Mindig és örökké.

István-apánk íróasztalánál ült. Néptelen volt a központ, üres az iroda, szombat délután. Átgondolta a hetet, mit csinált jól, mi maradt a jövőnek? Az állattenyésztők megnyugodtak, kihirdette az új javadalmazási rendszert. Érdekes, villant eszébe, egy napon hallotta kérésüket, a sertéstelepen Váradi Mihály nagyjából elsorolta, alig ért az irodába, Nemes Lajos rontott rá, ugyanazokkal a gondolatokkal.

„Mi a szösz? Kulákság és proletariátus egy cipőben? - gondolta. - Ez aztán egységes paraszti osztály. Pénzről van szó.”

Novák Józsi kopogtatott.

„Mi szél hozta? Zsuzsa zavarja otthonról? - tűnődött István-apánk. - Féltékeny? Mikor történt az, eszemben sincs.”

- Elnök elvtárs, elvinném a gépet.

- Ki dolgozik ilyenkor?

- Éppen azért, maszekmunkám lenne.

„Nem rossz - gondolta az elnök -, a Csillag tulajdonával keresi a melléket. Kis pénzt, nagy dohányt, adjam, ne adjam? Rongálódik a traktor kétségtelenül, fogy az üzemanyag, a közös látja kárát. Háborogjak? Legjobb munkásom, ha akar, többet árthat, meg se csíphetem. És a Zsuzsa férje, ilyen titkárnő nélkül boldogulhatok?”

- Vigyed. De óvatosan - mondta.

- Köszönöm.

„Kész szerencse, hogy nem iszik a jámbor - gondolta István-apánk -, nyugodt lehetek. Kerüli a romantikacsárdát. Mit sütnek ki, még hogy romantikacsárda?”

Levelet bontott. Rendesen címezték, bélyeggel ellátták, a postán feladták, a nevére.

„Reszkess, te bitang, találkozás szombat délután 6-kor a presszóban. Üdvözlettel: Kinyíró János.”

„Kedvesebb is lehetne - gondolta. - Határozott, az biztos, nem késem a randevúról.”

A presszóban sört vedelt a nép. Kovácsoltvas lábú asztalok, a sarokban kényelmes hely, ahonnan látta az ütközet színhelyét. A csinos kis szőke felszolgálónő mosolygott. Szemtelenül riszált.

- Parancsol a kedves vendég?

- Egyik se - mondta kicsit dühösen István-apánk -, parancsolni nekem szoktak, kedvesnek éppen nem titulálnak. Vendég lennék? Egy halott beszél magához.

- Imádom a humorát, csomagból veszi?

- Nem, postán szállítják.

- Rendeljen bőségesen.

- Tessék, bogár - nyújtotta a levelet -, adakozó vagyok.

- Kinyírót keresi?

- Más munkám úgy sincs.
- Írhattam én is.
- Aranyba foglalnám a kezét.
- Mikor?
- Kezdhetjük.
- Szépítkezek és szaladok, addig mit hozzak?
- Fagylaltot, úgyis elolvadok a gyönyörtől.

„Csípős virág, játssza az esztét - gondolta az elnök -, vagy valóban eljön? Összetéveszt valakivel. A nagyüzem szervezésének legújabb kori problémái mégsem izgathatják. Aranyoskám, kocsikázunk, ne félj, mesélek útközben, ne unatkozzál!”

Kanalán másfél méteres céna lógott. Mérgező lett hirtelen.

- Operáltak valakit? - kérdezte -, és ez a maradék?
- Magának tartogattam, aki kedvesebb a szívemnek, meglepetést kap. Darazsat, cérnát.
- Ekkora szervezést. Csacsifogatom előállt - mutatott a kövesúton levő Volgára - indulhatunk?
- Szabad vagyok.

Beültek a téesszekérbe. A pincérnő formás, fehér combján felhúzódott a ruha. Szikrázott az út, a sárga fák összemosódtak.

„Úristen, pár percet bírjak ki, legalább az erdőig - gondolta István-apánk -, ez a liba se úgy búcsúzik, ahogy berepült.”

- Csendben van - szemtelenkedett feszélyezettség nélkül a fiatalasszony -, megbánta a fuvarozást?
- Nászútra sem mennék sebesebben.
- Akkor?
- Üzemzavar - vezette hirtelen a kocsit az erdő földútjára, amin métereket gurult még. Felajzottan remegett, a szép és kíváncsi asszonyhoz fordult, aki már a kilincsért kalimpált. Leütötte a kezét és hasa alá törte vadul.
- Így nem akarom...
- Ne csicseregj - remegett a hangja, és erőteljes mozdulatokkal utat csinált...
- Most már lelkiizhetsz - ernyedett el az akácfaillatú kocsiban, és foszforeszkáló karórájára nézett -, telik az időnkben.
- Nagyon rámenős vagy, irtó goromba pokróc - igazgatta ruháját a nő a sötétben -, hazaviszel?
- Sürgős?
- Elment tőled a kedvem.
- Nekem ellenkezőleg - nyúlt porcelán nyakáért és csókolgatta -, szétmarcangollak.
- Sikítok.
- El is hiszed?
- Szemteleniséggel vettél le a lábamról. Ócska cafat vagyok.

- Hagyjuk a megbánást!

- Nejed önagysága és a menyed hol dámáskodik? Vértörös körmökkel cigarettáznak, gazdaszapot árasztanak, émelyeg a gyomrom, amikor beülnek. Jópofáskodhatok előttük, állandó mosoly, mert hozza a százalékot, a kedves vendég fizeti, akinek nincs pénze, forduljon fel, miért élhetetlen. Vigyorgok. Elképesztő, kilencórai gyilkos meló, s adnak érte egy könyvet - ujjával dobolt a műszerfalon. - A kedves vendég meg süketel: „Tudja, maga, milyen szép? Találkozunk estére?” Nyomott fejű, azt hiszi, egyedüli férfi, akiért éppen felszolgálónő lettem, szaladhatunk heherészni. „Iszik egy konyakot, fiatalasszony?” Köszönöm, nem kell. „Miért, megbántottam talán? Igazán nem akartam, higgye el, ilyen gyönyörű nőt dehogy sértenék meg a világért.” Akkor már jobb, ha elfogadom a konyakot, különben is kamut iszom, barna vizet, az árát elteszem. Eladó vagyok, mutató árú.

- Kivasaljam a lelkivilágod?

- Anyád szíve. Szimpatikus vagy, és nem egyetlen a lapos Alföldön, aki ajánlkozik - villogott zölden mandulaszeme, a férfihoz bújt és cirógatta -, csak érzés nincs benned, igényesség a szerelemre.

- Nem hittem, hogy ennyit tartogat az élet. Elfáradtam, elfásultam. Csodálatosan megfrissítettél.

Ölelte, simogatta, nem akart eltelni az örömmel, a birtokbavétel izgalmával.

- Elmegyünk a hortobágyi csárdába - lelkesedett -, a kilenclyukú hídhoz.

Zúgott a kocsi. Cigányzene szólt, vacsora, hangulat, szép este volt.

- Hogy hívjalak? - kérdezte István-apánk.

- Zöldecске.

- Anyám arany asszony volt. Hasonlítotok. Szegénykémnek pinduri jutott a jóból, téged elhalmozlak. Látod, akárhogy marjuk egymást, örömekre se panaszkodhatunk - piszkálta játékosan a fiatal nő orrát -, jut is, marad is.

- Beszélj, csípem.

- Irigykedek a fiatalokra, mert mernek élni, nem teketóriáznak, többre viszik azokkal a lehetőségekkel, amiket teremtettünk. Lányom gimnazista, mást nem kívánok Mártitól, jó jegyeket szerezzen, diplomát. Nyelveket tanulhat, készülhet az életre, tudatosan rendezkedhet be a boldogságra. A jövő a tudós embereké. Talán megérjük, hogy a Csillagot komputerekkel irányítják - s az asztal alatt simogatta a pincérnő kemény combját. - Mit szeretsz rajtam? - kérdezte hitetlenkedve -, apád lehetnék.

- Így jött - vont vállat a szőke szépség -, mondhatnám azt is, a pénzéért. Vagy a korodért.

- Kocsikázunk?

Kocsikázgattak.

Zöldecске szabadnapján szaladt az önkiszolgáló ABC-áruházba. Kaskába rakott felvágottat, cukrot, gyulai kolbászt, savanyúságot, sorolt a pénztárnál. Mögéje furakodott István-apánk felesége, árva mukk nélkül, hátulról hozzádőlt, s báván kidüllesztette a szemét.

„Kezdődik az égiháború - gondolta a törekeny nő -, csak botrány nélkül megússzam.”

Fizette a számlát, iszkiri hazafelé. Nem nézett hátra, de tudta, tolat utána a kövér asszonyság.

„Mit akar? Botrányt, veszekedni? Veszíthetek - gondolta -, megérem, hogy kipenderítenek a presszóból, szájukra vesznek, szép kis ribillió. Idomított a kedves vendég, jól nevelt - gondolta Zöldecске, amint hazafelé ketten tartottak, libasorban -, a hisztizés most elmarad. Megtudta, semmi kétség, mire képes ez a hústömeg. Kit uszít rám? Megtép, mint a libát? Ebből a tésztából elég egy sütet, megfekszi a gyomromat.”

Megnézte István-apánkat. A kirakat: barna haj, középmagas; ezüsfoga fénylett. Arca fiatalos, kedves, enyhén sárga-sápadt, mint gyenge alma színe. Haja rövid, előresimított. Szemöldök-pamacsa dús, élénk szeme kicsi, ajka keskeny. Sötétszürke terliszter nadrágban, galambszínű ingpulóverben feszített.

- Csengettek a kocsikázásainknak.

- Defektet kaptál?

- Feleséged készíti a seprűnyelet, tudja már a viszonyunkat.

- Sejtettem. Semmit sem adott ingyen az élet, legszebb ajándékáról feledkezne meg? - keserűen és lemondóan sóhajtott István-apánk. - Mindig elrontom valahol.

- Nem kötöm magamat a nyakadba.

- Nem teher vagy, élvezet. Mivel segíthetnélek?

- Számlával vagy készpénzzel fizetsz?

- Kínozol? Szavadba kerül és feleségül veszek, akarod?

- Akarom. Bűnhődjenek a gazdagok.

- Zöldecске, egyedül te vagy a gazdag, pazarolod rám a kincseidet - simogatta kezét az elnök - , megbánnád nagyon.

- Visszakozol? - mímelt ártatlanságot és megbánást. - A potyát kerested?

- Szenvedek miattad, hogy nem lehetünk maradéktalanul boldogok. Családot, állást feláldozok, gyerünk, kezdjünk együtt.

- A guga, nem én, elegendő volt belőletek.

- Mit akarsz? - nyúlt István-apánk a belső zsebébe. Finom csomagolású papírban ajándékot adott. - A városból hoztam, csatold fel.

- Jó vásár. Kifizetsz a hulladékkal.

- Forr az agyad.

- Arany? Valódi? - ámuldozott a pincérnő, ahogy az arany karkötőben gyönyörködött. - Hiszen ez egy vagyonba került.

- Nem. Rézvörös.

- Félévi fizetésem, pazar, hogy mutat a kezemen?

- Gyere közelebb - markolta derekát és húzta ölébe István-apánk -, szétnyomlak.

- Megőrlöttél? Nem kezdjük előlről.

- Csorog a szívem és a nyálam.

- Barátok maradunk, a karkötőt kösz, óriási - lehelt csókot a pincérnő és elfordult hirtelen -, lazítsál, az első tíz nap nehéz.

- Epéskedel?
- Vidítalak, elnökkém, olyan nehéz észrevenni? Lassan elfogy az erőm, könnyítsd meg a helyzetemet, tűnj el.
- Kocsikázhatnánk.
- Olyan vagy, mint a szántóföld, nyúlós és műveletlen.

Az új istállóban Péteri, Potornai Pista és Novák Gabi dolgozott, fehér köpenyben. Idegeneket nem engedtek be. Öltöző, mosdó, kis iroda, szociális épület. Fehér karókkal, dróttal kerített sávok, fűvel telepítve. Precízen írkálták krétával az adatokat a táblára, géppel fejtek, a trágyát csörlővel húzták. Pótkocsis traktor kanyarodott az ól végéhez, elevátor szórta tele trágyával.

Potornai és Novák a bejáráshoz ballagtak, lábukat fertőtlenítőbe törülték, kezet mostak, fehér köpenyt öltöttek.

- Mint a patikában.
- Szabály, édesapám. Ne hozzanak ide fertőzést, vírusokat! - mondta a hosszú arcú, összenőtt szemöldökű Potornai Pista.
- Miket?
- Bacilusokat.
- Tán direkt azokat vadásztuk? - vonta össze szemöldökét -, szóljál már, te sterilgazda.
- Tetszik?
- Modern.
- Szeretnének itt dolgozni? - kérdezte a Novák gyerek.
- Megmaradunk az öreg ólnál - mondta az apja -, onnan murdelunk ki.

A régi, urasági épületet megfogta az idő. Együtt vénült velük, két oldalán jászlak végig, középen folyosó, alacsony tető, sivár, görcsös falak. Potornai megmerevedett, pihentette a villáját, Novákra nézett.

- Munkás-elvtársról hallottál?

Tudta jól, honnan a csodából verődött volna éppen hozzájuk a híre? Szájára szaladt. Nem bántódott miatta, nem pirult, nem örült. Micsoda messzi múlt.

A lovakra emlékezett hirtelen, az első tehenekekre. Melegség járta át hirtelen, mint amikor az édes borokat itta, a vörös, vérpezsdítő italokat.

- Él még? - kérdezte szórakozottan, szeme messzire járt. - Hallod?

Novák ganézott. Ügyesen villázta az almot, eleresztette a füle mellett.

- Bődülj már!
- Nyugdíjat kap, éli a jó világát.
- Megismernéd?
- Meg.
- Egyszer eljöhethetne - ütött villája nyelére Potornai -, hiszen az alapítók közé tartozik.
- Minek? Nincs itt dolga többé, a parancsvilág oda.

- Lássá, mire mentünk. Haragszol rá?
 - Nem.
 - Én se. Nélküle elültünk vóna, most már bevallhatom. A lelkit kitette értünk.
 - Honnan szeded ezeket? Még hogy a lelkit? Micsoda oltári halandzsa?
 - Mondom. Nélküle nem lett vóna itt túró se.
 - Lehet - bámult maga elé Novák -, az arcára emlékszel?
 - Hirtelen itt láttam előttem az arcát, a lovakat meg a teheneket. Nem érdekes?
 - A nyarat is?
 - Azt is, amikor ellepett a búza.
 - Öreg Kun mennyit bolondozott.
 - Mégse igazság, fiatalon élvezhattuk volna az életet, gazdagságban. Hiába könnyű már, elhullunk a disznótorra.
 - Topis az öregkor, nincs több dorbézolás.
 - Csámborgunk, mint beteg ökör a karámban.
- Potornai markába köpött és nekidurálta magát. Erővel dolgozott. Akkor ifjabb Boldi köszönt rájuk. Elegánsan, fehér ingben.
- Adj' isten, urak és elvtársak - ölelkeztek össze boldogan.
 - Nézd csak, a pesti ficsúr.
 - Kikupálódtál.
 - Sír a téesztagság? Ismerjük a szöveget, süt a nap, esik az eső, egyformán baj, nemzeti aggodalom.
 - Berzenkedel, tán lábodra vertek? - nevetett Potornai.
 - Szétnéztem itthon.
 - Anyád megszenved.
 - Meg.
 - Nem a mi bűnünk.
 - Nem. Látom az irgalmatlan házakat, autókban puccoskodtok, esztek, isztok. A piac meg egyre drágul - mondta Boldi -, a munkás miből fizessen?
 - A téeszt Munkás-elvtárs szervezte.
 - Nem hitte, hogy ide jutunk. Emlegetheti most a mezőgazdaságot vastagabbjáról.
 - Vezetők asztala, mink dolgozunk, mint régen.
 - Sokba kerültök az államnak. A mi zsebünkre.
 - Kinek turbékolsz? Villát tán találsz... szar is van.
 - Letettem rég. Legénykedtek? - kínálta illatos cigarettáját Boldi. - Fényesbe jártok?
 - Elmúlt, amikor millió hülyeséget csináltunk.
 - Skatulyából húztak elő, Boldi.

- Nem öregszünk, hiába szalad az élet.
- Megszoktad?
- Meg.
- A zajt, a tülekedést bírod?
- Hiányozna már - lódított nagyvonalúan a gépkocsivezető.
- Nekünk ez a sírunk - mondta Novák -, várjuk, ami hátravan.
- Az asszonyok?
- Enyémet leszázalékolták - mondta Potornai -, unalmában állandóan rikácsol. Nincs nyugtom, vénségünkre veszekszünk.
- Ad is neked - támaszkodott nevetve Novák a villájának -, csak nem mered bevallani.
- Megjött a hangja. Nálatok kié a kalap?
- Enyém - legyintett Boldi -, de Irén vásárolja.
- Kocsitok?
- Nincsen.
- Ugratsz? - csodálkozott Potornai.
- Valóság.
- Nem akarjátok?
- Se kocsi, se baba, akkor mit csináltok? - ámult Novák -, takarékbba duggatjátok?
- Szórakozunk. Mozi, színház, kirándulások. A párna alja üres.
- Nem hiszem - cáfolta Potornai. - Négy kéz keres, két szájra. Gáborka hogy van?
- Tanul, egyetemre készülődik. A tieid?
- Szaladnak, mint a csengős lovak. Tőlük zárhatjuk a kaput.
- Csuda gyerekeink voltak, de oda lettek. Az ünnep veti haza őket, míg el nem felejtik az utat.
- Olyan a házunk, mint a széthordott határ - mondta Potornai -, annyira üres.
- A majorból elviszik az iskolát is.
- Új istállók vannak - állapította meg Boldi -, rengeteg tehén. Bíbelődhetnek.
- Ránk nőtt a téesz, erősödik állandóan.
- Finom cigaretta - szólt Novák -, viszek az asszonynak, megmutatom, mire jutottál.

Boldi búcsúzott. A táj villantgatta örömgönceit. Kápolna, Hármass Halom, a nagyüzemi szőlővel. A kert, gyümölcsfáival.

„A táj az - gondolta -, amit magamban elvihetek innen.”

A kanyarban fehér fólia fénylett. Pölös Annáék igyekeztek a pénztermeléssel. Bendő Béla megfogta az isten lábát, a készbe csücsült. Itthon hamar zsírosra szedte magát.

„Gépkocsivezetés, nagy karrier - gondolta Boldi -, a saját szememben. Hova parancsolja, igazgató úr? Megzavarom, ott leszünk hamarosan, tessék csak rám bízni. Ez van, tisztelettel. Főnök pilótája nem egyenlő más gépkocsivezetővel. Rang. Főnökpilóta.”

„Itthon mi lehetnék? Traktoros, gépkocsivezető, háromszoros haszonnal, szép, saját házam, kocsim, pénzem lenne, a fukar esztendők, a sűrű megpróbáltatások elmúltak.”

Öreg Boldi a gangon várta. Pipázott.

- Láttál valamit, vagy csak nézelődtél?

- Emeletes házakat építenek a parasztok. Ettől van odáig?

- Bendő Béláé a legnagyobb, van sütnivalója.

- Hány házat akarnak? Pölös Gáboré nem elég? - dühöngött a munkás.

- Alul műhelyek lesznek, kocsimosó, garázs, felül szobák. Téglából. Nem hányta el a szerencséjét.

- De tudja, apám! Magától kérnek tanácsot?

- Szegény embernek szegény a szerencséje, becsülni kell. A Csillagban ugyanúgy. Azóta ragyog, mióta tisztelik a népek.

- Áriázzon a Csillagról! Vidít vele.

- Fáj már az igazság? Hová jutottál? Aki dolgozik, tisztességgel megél. Helyedben megvenném a főutcát - verte méltósággal csibukjából a hamut a nyugdíjas gazda, újratömte és pöfékelt.

- Jobbakat meséljen, imádom hallgatni.

- Két ajtó közé szorultál, fiam. Se egyik, se másik nem nyílik.

- Bölcselkedik? Mit vesztettünk?

- Nem tudsz megsérteni, nem engedhetem meg magamnak, túlságosan luxus lenne. A bőrdőből nem bújhatsz ki. Ott nem fogadnak, visszautad meg nincsen.

- Elégedett lehetnék Irénnel, bőven viszünk haza, kettőnkre szép pénzt - gyújtott idegesen cigarettára a gépkocsivezető -, attól ugrik a vérnyomásom, hogy a Csillagban többet keresnek. Ömlik a guba, a csámpás tehenészek ragyára keresik magukat.

- Megdolgozik mind a pénzéért.

- Nekünk talán a holdról hozzák? A vécén se csücsülhetünk. A téesz-királyok meg vagytonokat szakítanak le, nem öntudatból lelkesednek.

- A volt gazdák törik legjobban magukat.

- Major Jánosnak hogy ityeg a fityeg? És Váradi Mihály, a téeszt kisajátította már?

- Nékem úgyse hinnéd. A jószág szüli fel őket.

- Hiszem, csak nehéz elfogadnom a csalódást.

- Nem egyedüli vagy, mindenkire mérnek terhet. Hordjuk ítéletnapig.

Megcsendesedtek. A nyárból maradt még udvarukon.

Az esők lehűtötték a levegőt. A tarlókat és a lábon álló búzákat gaz, gyom lepte. Elkésett kombájnok döcögtek, gyűjtötték a szemeket. Szűkösebb esztendő járt, csappant remények.

Vasárnaponként öregek tanyáztak a házak elé, vártak. Ritkán vendéget, gyereket, unokát hoztak a vonatok, sürgés-forgás támadt a portán, sült szaga terjengett, hangosabban dobbant a beszéd.

Érkeztek autókkal is. A nagy emlékű házakhoz álltak, kotorásztak a konyhában, a kisvégiben, mutogatták fiaiknak: sublót, kredenc, zöld katonaláda, amivel nagyapó bakának indult.

Az öregek megvidámodtak, szeretettel keringtek fiaik, lányaik, unokáik körül, ünnepi lakomát csaptak. Ténferegtek a kapuban, csodálták a csillogó autókat, titokban ismerősöket vártak, hogy újságolhassák: - Itthon vannak a gyerekek. Már kocsit is vettek.

Az időről megfeledkeztek.

- Indulás haza.

- Még igazán maradhatnátok. Legalább félóraig.

Cihelődtek, kocsiba rakták a hazait; tojást, tyúkot, szalonnát, kolbászt, lisztet, amit csak értek, ripsz-ropszra elkészöntek, porolt az autó. Az öregek erőtlenül, lehulló kezekkel integettek a kapuból. Léptek néhányat a kocsi irányába, a felkavart por rájuk támadt.

Elmentek a gyerekek.

Még nem szóltak semmit. Hosszan bámultak az üres utcán, nehezen fogták fel a bizonyosságot, szívükben takaréklángon égett az öröm. A valóság hidegen hullott, átmenet nélkül. Ácsorogtak a kihalt utcán, a semminek, integettek, fénylő szemük elborult, súlyos lett a levegő, bántó az ünnep.

- Elmentek - mondták. - Látjuk még őket?

Tört tagokkal vonszolódtak a szobákba.

A gyerekek a kanyarból, az utcasarokról néztek vissza. Lassított, megállt az autó. Onnan összeesettnek, parányinak vélték a házat, amely térdre bukva támaszkodott a járdának. Az öregek törődötten várakoztak előtte, integettek, mesebeli alakoknak, fájó valóságnak tűntek. A kocsiból zsebkendőt lengettek, de ritkán látszott, hosszú porcsík tekergőzött utánuk, akár az életük.

„Egyhamar nem jövünk - gondolták -, kíméletlenül rosszak az utak.”

Örömnapi. Szomorú napok.

Sok eső esett. A nyálkás, hamuszínű határ agyonázott. A sovány földek vízben tobzódtak. Lustán, sötétszürkén csüngtek a felhők. Csupaszra vedlettek a fák, fekete ágaikkal út menti, viharvert krisztusoknak tűntek, megroggyanva a hiábavalóságtól. A csendes, ázott homokon feketékre szomorodtak. A fázós földekre varjak repültek. Megáradt a Tisza, barna, piszkos színű vizével nyaldosta a partot. Közepén fekete faágak úsztak kitartó nyugalommal, puhábbra áztak az agyagos víz méltóságos fürdetésében. Messzebb szürke masszává silányult a táj, a folyó, álmosító kövér egyhangúságba.

A parti fák szürke ködruhát viseltek, alaktalan, szétmálló sityakokat, csak a közelebbiek őrizték leveleik színéből a maradékot, elázottan, csapzottan, maszatolódott színekben az elgyengült okkersárga nyárfák, az ezüsthátú leveleket pergetők, a hamvas füzek és az eltévedt akácok.

- Pocsék idő - mondta öreg Boldi -, mintha hó készülődne.

- Elmúlik.

- El - fordult vissza az ablaktól a vénember.

- Megélem a tavaszt? Mit gondolsz? - kérdezte gyenge hangon a beteg felesége. - Jó lenne tudni.

- Miket beszélsz? Felkelhetsz nemsokára, említette a doktor úr.

- A jót szajkózza, ingyenbe van.

- Örülj neki.

- Örülök.

Betegszagú volt a szoba. Az öregasszony hónapok óta feküdt, nem kelhetett fel ágyából, agyvérzés érte. Öreg Boldi gondját viselte. Teát főzött, levest, paprikást, idejéből bőven futotta. Jól viselték egymást.

Tágas szobában éltek. A kemence helyére hordozható cserépkályhát rakattak, világosbarna színű bútor, két terjedelmes ágy, két szekrény, asztal és négy karosszék harmóniájában. Két ablak kukucskált az utcára a keskeny járda fölött, földig érő függönyök takarták el a járókelőket. Öreg Boldiné fehér, talpig érő hálóingében feküdt, hosszú haját fésülgette kontyba. Keveset evett, időnként zagyvált, megtöppedt egészen, percekig kihagyott. Csendben viselte terhét, megadással. Meglátogatta a doki, injekciót adott, és zsebbe gyúrta a pénzt.

- Doktor úr - reménykedett a gangon öreg Boldi -, megél? - verte csibukjából a hamut. - Biztosan megmarad?

- Igen.

- Felkel?

- Idő kell hozzá, türelem.

- Türelmünk a legtöbb.

- Akkor még táncolhat is.

Öreg Boldiné az álom és a valóság ötvözetében élt. Sokat szunyókált. Akkor és ébrenlétében is unokájával, Gáborkával kínlódott. Képek vetítődtek eléje, régebbiről, amikor még ritkán hozzájuk szaladt, és ő ridegen, elutasítóan fogadta, anyját akarta büntetni, amiért Boldi házassága megromlott. Szamárságot csinált, jóvátehetetlenséget. Ki nyitogatja az ajtajukat? Senki. Boldi levelet lusta írni, hébe-hóba kopogtat, Gáborka nem jöhet. Két őszi kórónak maradtak, virág nélkül, istenem, mire juthat az ember?

Nem így képzelte el a fia életét. Széltől óvta, kedvére tett, mégis messze jutott tőle. Micsoda szép fiú volt, élénk, gyönyörű, csupa szem, barna arc, dús haj, elálló fül, arányos test, gyönyörködött benne. Számptalan öröme adódik az életnek, csak későn becsüljük. Mosóteknőben lubickoltatta a szappanlétől síkos testét, fénylett a lámpa sárga fényében aranyragyogással.

„Arany-Boldikám - gondolta csukott szemmel az élőhalott -, hányszor megszűlnék.”

Öreg Boldiné arca ilyenkor kisimult, nyugalmassá örült, szeme zárva maradt, sárga keze két fa volt a fehér dunnán. Betegsége boldogságának részévé emelkedett, lebegtető emlékek merészkedtek közelbe, idő nélküliek, álmaiban és tehetetlen napjaiban együtt élt velük.

Amikor ideköltöztek esküvő után - költöztek? Boldi tolt talicskán Anna hóbelevancát -, a kisvégibe hányszor bekukkantott? Tiszta, parányi boldogságot látott, örülhetett. A földes szobát Anna naponta mázolta, homokkal szórta, a csimbóknyi vaskályhájukat pirosra fűtötte, rőt lángok táncoltak a szekrény ajtaján. A szegénység hangulatában ültek, vörös máz festette arcukat a kályhaajtó kicsapódásakor. Jó volt náluk tanyázni.

Vacsoráztak. Kenyeret, szalonnát, vöröshagymát vitt, a kályháról karikákat kapdostak, sercegett a szalonna, erős illata terjengett, apró foltokban megégett a bőr, füstölt, feketedett. Kitárták a tenyérsi ablakot, szürke levegő gomolygott a szobába, kiszorította a meleget.

Palacsintasütőben tette asztalra a sült szalonnát. Bicskával, késsel hagymát hámoztak, ettek egymás kedvére. Elégedetten szuszogtak, füles pohárból itták a kútvizet. Öreg Boldiné tudta, nem tarthat így örökké, a szegénységnek vége szakad egyszer. A szegénység erényeit, tisztességét szerette.

- Ne költözzetek a majorba! Könnyebb a szegénység, ha együtt viseljük - kérlelte Pölös Annát a tűz világánál. - Míg szeretjük egymást, kicsi helyen is elférünk.

- Boldi akarja.

- Okosabb legyél, lányom. Idegen emberek között fájóbb a baj, nehezebb a sóhajtás is.

- Önfejű, nem enged.

- A gyereketek koszt, csúnyaságokat lát. A levegője is fertőz, szemétdombélet az, rosszabb a cigányokénál.

Hiába, kiköltöztek. Nem járt a cselédházakba, nem szaggatta a szívét. Amikor Anna szülőotthonban feküdt, naponta kocogott, friss ételekkel kedveskedett, bátorította. Gáborka fekete bogárhajjal született, barna, telt pofikával, pisze orral, szakasztott apjaként.

- Milyen boldogság, istenem - örvendezett akkor -, engedted megérnem, hogy unokám lehessen. Gondjukat viselem.

Mosott, főzött, megosztotta a nincstelenségét. Az igazi esték fürdetéskor köszöntöttek, meleget csapott, készítette a mosóteknőt, vizet forralt a vaskályhán, pelenkájából bontogatta a fiatalurat, fürdetgette.

Anna megerősödött. Vitte fiát a majorba.

Öreg Boldiné először akkor sebesült meg. Gáborka megbetegedett, doktorhoz szaladtak, és a Pölös Gábor házában ápolták.

„Mintha nem a nagymama lennék - gondolta -, rám nincs szüksége?”

Meglátogatta. Ijedten nézte a lázas testet, suttogott Annával: - A majori szemétnak issza levét.

- Gáborkára nem haragudott, gyerekek nincsen bűne.

„Csak meggyógyuljon - gondolta -, segítse az isten.”

Erős tyúklevest főzött. Bánkodás nélkül mészárolta a tyúkjait, a tojásokkal nem törődött, az üres udvarral sem. Kendermagosát kímélte legtovább. Sorra került. Vizet forralt, mártotta az élettelen tyúkot, lángnál pörkölte az apró pihéket, nagykéssel bontotta, darabolta kedves kendermagosát, rakosgatta a kopott vájdlingba. Vizet zúdított a kannából, mosta gondosan, lábasba rakta, zöldséget tisztított, sárgarépát, fokhagymagerezdeket, sót, borsot hintett, főhett fenségesen. Kanállal kóstolgatta, nagy, sárga karikák úsztak a leves színén, aranyfoltok. Szűrőszűrővel ízlelte, nyelvén tartotta a kicsi kortyot, s elégedetten csettintgetett. Aranyétel főtt Gáborkának.

A kamrából terjedelmes fehér zacskót hozott, csigatésztát szórt a levesbe. Tejhordó kannáját kimosta, finom tyúklevessel töltötte, húst és zöldséget a tálban vitt. Kocogott szaporán, el ne hűljön.

- Tán a tejcsarnokból igyekeznek? - kérdezte öreg Kun.

- Orvosságot viszek.

- Ennyi rengeteget? Bivalynak megártana!

- Húsleves, ettől gyógyul az unokám.

- Anyám mindenüket elhordja - csapta össze kezét Anna a finomságokat látva. - Holnapra tojójuk se marad.

- Minek nekünk? Erőt ad a gyerekeknek, meggyógyul tőle hamar. Csak a majort kerüld, mert nem lesz nyugodalmam, a ti boldogságotokat is tönkreteszi.

Beszélhetett. Falra hányta a borsót.

Szent Istvánkor együtt ünnepeltek. Az előlegbúzából cipót sütött, Gáborkának külön jó maréknyit. A gangon tanyáztak. Vidáman totyorászott unokája, megállt már támasz nélkül, lefoglalta magát, máskor csúszott a fenekén és nyögdecselt. Szép nyár melegített. Vitatták a téeszt, öreg Boldiné sűrűn ügyelt a kicsire, pillanat és kész a katasztrófa.

Megint betegség kergette Gáborkát haza. Öreg Boldiné akkor megértette, mindig így marad, Annának kedvesebb a szülői ház, mint az ő szeretete. Tővis termett a szívében.

Ellenforradalomkor Boldi hazaszökött a katonaságtól, hetekig lógott a faluban. Fiával lépett a szülői házba. Öreg Boldiné izékkal fűtötte éppen a kemencét, fekete kendő a derekán, ne fázzék, keze barnállott a kikapart pernyétől. Az üveges konyhaajtóra kapta a szemét, elejtette a piszkafát.

- Aranyos unokám, de megnőttél - hadarta, és porolta magát. - Eszel valamit? Finomat süt mindjárt mamókád.

Gyorsan a gangra szaladt, a padlásfeljárónál halom tök szürkéllett, jókorát választott, baltával hasította, magolta, szeletekre vágta, betette a kemencébe. Ropogósra sült a teteje, fekete kormosra, alatta élénkpiros, húsos falatok, omlósan, mézízűen, a héjánál elszíneződve zöldesszürkére. Vidáman lakomáztak, Gáborka arca tiszta kulimász lett.

- Anyád látna, kitérne a hitibül - nevetett az öregasszony szívből, örömeiben megcsurrant a könnye. - Egyél, csillagvirágom.

Két szeletet nyelt el. Csak nézték, hova fér. Pohár vizet ivott, s a melegítő alsóját letolta és domborodó hasát mutatta.

- Nézd, mamókám, megdagadt.

- Egyem a hasadat, szép bogárkám - kapta ölébe nagyanyja, csókolgatta -, csak sűrűbben láthatnálak.

Boldi szakította el az istrángot, Anna magához édesgette Gáborkát és a Pölös nagyapjához. Húsvétkor locsolkodásra várta öreg Boldiné. Édességekkel tömte, tojásokat festett, pénzt adott. A fiú egyre inkább apjára ütött, mozdulataiban, grimaszaiban, s a régi éveket juttatta a nagyanyja eszébe.

- Tisztára véred - magyarázta Boldinak -, a családotod sújtod, minket se kímélsz. Ki marad végül vénségünkre, ki ad egy falat kenyeret? Új asszony ágyában hemperegsz, Anna meg elveszi egyetlen örömet.

- Születik unokája, győzze számolni - legyintett a munkás nagyvonalúan. Várta az új menyét. Aggódott. Városi nő, nem illik a falusi házba, semmi sincs kényelmére, hiányzik a fürdőszoba, a márványvécé. Megsértődhet. Elvette a fiát, szül-e gyereket? Aszfalt-hasú asszonyoknál sohasem tudni. Szolgált, felágyalt utána, takarított, főzött, cipőjét tisztította, de a ruháját vasalni nem merte, félt, hogy megégeti, füstöli faszenes vasalójával. Irén különösebben nem tetszett, tiszta, ápolt nő, jókora mellekkel, szökített hajjal, izmos lábakkal, festett körmökkel, felvágott nyelvvel, de hiányzott belőle az eredendő tisztaság.

„Bevásároltál, édes fiam - gondolta bosszúsan -, ezen lovagolhatsz éjjel-nappal, meddő tehén, várhatod a borjút.”

Akkor Boldi elhozta Gáborkát. Az öregasszony szíve megújult. Morcoskodott, durcáskodott a gyerek, nem barátkozott új anyjával. A gangon csókolgatta buksi fejét az öreg Boldiné, simogatta, és pénzt csúsztatott az unokája zsebébe. Annyi pénz volt a háznál.

A fiú elmaradt. Öreg Boldiné nem alázkodott meg, nem kereste Pölöséket. Takarta bánatát. Megkeményedett. Anna iránt haragot táplált, Irént kezdettől nem szerette. Ritkán szóba hozták az unokát, ridegen beszélt olyankor, rejtegette szenvedését. Férje könnyebb természetű volt, vén traktorával az új házhoz került, és vitte Gáborkát.

„Nem megyek - gondolta -, dögöljek inkább meg. Pöffeszkedjenek a cserepes háznál, gúnyolódjanak, vénségemre nem hóbortoskodok.”

Amikor Pölös Gábort szél érte, megijedt erősen. Ennyi az élet, mindenkinek eljön egyszer, talán már holnap, a gyereket elszakították tőle, mi öröme van akkor? Nem könnyű Annának sem, nyakában a siralmas keresztjével.

„Mégis elmegyek hozzájuk, különben ki tudja, látom-e? - gondolta. - A síromhoz sem engedik.”

Akkor Boldi egyedül érkezett. Jó szívvel fogadta, pörköltöt készített.

- Most sincs teherben? - kérdezte kedvetlenül és összeszűkítette szemét -, van gyerek?

- Nincs.

- Megvert téged az isten, fiam.

Félve várta az őszt, Gáborka indulását. Elhatározta, búcsú nélkül nem engedi el. Titokban vásárolt két hófehér inget, nylonzacskóba csúsztatta, melléje summa pénzt, az áruház füles tasakjában szerencsére nem látszott. Megadással készülődött, meghalt volna a találkozásért.

Unokája megkereste. Huncut nagylegény, nálánál fél fejjel magasabb. A szekrényből elővette az útra készített süteményt, kínálta. Jóízűen evett, három édes tésztát hagyott a tálcán. Gyönyörködve figyelte.

- Egyél, rubinvirágom. Megérem még, hogy látlak?

- Karácsonykor.

- Hol van az?

- Írok.

- Legalább néhány sort vess papírra!

Aztán megbetegedett, és úgy látta Gáborkát, mintha el se utazott volna, asztalánál eszegetné édes tésztáját. Elevenen. Rágondolt és könnyebbült a szíve. A levélírások nehézkesen sikerültek. Öreg Boldi ült és körmölt a golyóstollal, ketten fogalmazták a szöveget. Ritkán egyedül próbálkozott, feltámasztotta a párnát, könyökölt és rózta a sorokat. Miket kitalált.

„Kedves fiam, tanulj jól, nagyon szeretnék látni. Majd eljön az is. Én nem mehetek, nem elég, hogy szegénynek születtem, ami már kísér a sírig, de az nem fájna, csak beteg ne volnék, mert akkor dolgoznék, és lenne pénzem. Kedves kis fiam, olyan boldogan olvastam apukád levelét, el tudom mondani a tartalmát, hogy te jól tanulsz, és rendesen viselkedsz. Kedves kis unokám, ha ráérsz, írd nekem pár sort, hogy olvassam a leveledet. Számtalanszor csókollak

és sok jó egészséget kíván, akinek mindig gondolatában vagy és esziben, írd, kérlek téged, csókolkodunk...”

„Kedves unokám, a hozzánk küldött levelet megkaptuk, írni nem tudok jót, rosszat meg minek? Azt mondtad, amikor itthon jártál, hogy sűrűn írsz, ez se igaz, most is pár percig írtál. Én írnék anyámnak meg nagyanyámnak, csak sajnos a temetőbe nem jár a postás. Nagyon kék a szemem operálni, mert nézőképességem erősen romlik, de nem lesz már abból semmi a világon. Nagyapádnak kutya baja, földet fogtak a nyugdíjasok és öreg brigádban kapálják, ő jár velük, vígan vannak. Írd magadról sokat, csókolkodunk...”

Öreg Boldi csontos, szófukar volt. Nem kocsmázott, parányi igénnyel megélt, agyonharapdált cseréppipát használt. Különösebben nem kedvezett Gáborkának, csókjaival se marasztalta, hízogató hangon nem szólt. Természetességéből áradt a szeretet. Pihentek a gangon, kishékeken, téglák peremén. Kisvégiből kihozta a szögbe akasztott subát, leterítette unokájának, játsszon, örüljön. Öreg, hullott szőrű jószág volt, kutyaszagú, hasznavehetetlen.

Szép fiú. Öröme és a büszkesége. Akárhová veti sorsa, megáll a maga lábán. Kiszorult a szülői házból, Anna Bendő Bélával él. Építhette Pölös Gábor a nagy házat, nincsen öröm benne. Mindenkit elér a baj, nem kell azt keresni.

„Mit csináljak? Tévesnyugdíj nem elég betegeskedésre - gondolta most az öreg Boldi -, hatodik hónapja injekciózás, de a rávalót előteremttem, ne szenvedjen szegény. Talán talpra áll, a doktor úr megígérte. Egészsége a legfontosabb, s amíg pénzünk tart, van élet, remény. Eladom a kerti földet.”

Pölös Gábornak említette szorult helyzetét.

- Megveszik a fiatalok, jövője van újra. Mennyire mondd?
- Hétezerre.
- Hétre?
- Annyira.
- Csúfolódom?
- Igazi föld, kenyérre kenheted.
- Utoljára?
- Hatezer.
- Megadom az árát.

Másnap leszámolta Pölös Gábor. Mentek átíratni, áldomást ittak a Fényesben, fél deci szilvapálinkát.

- Jól jártok vele, tőletek nem sajnálom.
- Annáék akarják, nekem már minek? Örülök, hogy élek - csüngette mereven fél karját Pölös Gábor. - Akarják, gazdulni szeretnének.
- Elviszi a betegség, javulás meg semmi.
- Az már baj, húzós teher - mondta az éjjeliőr.
- Nem szólok a földről. Keserítsem?
- Van viselnivalója.
- Megpróbálja szegényt. Levelet kaptatok Gáborkától?

- Három hete - vidult Pölös Gábor megmerevedett arccal is. - Jól van, kirándultak színházba, múzeumba.

- Az a fő.

- Az.

Öreg Boldi iparkodott haza, fogadta a doktor urat, s addig-addig sürgölődött körülötte, amíg zsebébe nem csúsztatta a kerti föld árát. Kapun belül találta unokája levelét. Örömmel nyitott a szobába.

- Mit hoztál? - kérdezte a beteg.

- Jó hírt. Levél - lobogtatta élénken.

- Mire vársz? Olvasd!

- Olvasd! Előbb ide az okulárét.

Az ágyhoz ült, szemére illesztette a csodaszemüveget, megelevenedtek a betűk. Hangosan ejtette, lassan a szavakat.

Öreg Boldiné maga elé képzelte unokáját, látta, hogy görnyed a papír fölé, cirkalmazza a mondatokat, a kirándulást, a paraszt-kiállítást legapróbb részletekig kiszínezte. A színház hagyján, a mozi is, szép, érdekes tájak, gyönyörű ruhák, talán tanulhatnak is, de parasztruhák-ból mit érhetnek? A subát említi. Övékét a moly megrágta, lóg a nagyszögön, a falat foglalja.

- Okos gyerek - mondta öreg Boldi mélázva -, szép levelet írt.

- Arról hallgat, mi van vele.

- Kirándultak.

- Arra lennék kíváncsi: hiányzik-e valami, adnak elég ennivalót az iskolában?

- Majd legközelebb.

- Mikor lesz az? Kivárjuk?

- Mindig kárálsz. Mondta a doktor, megjavulsz.

- Hallottad?

- Hallottam hát.

- Gáborkával szeretnék menni kiállításra vagy mire. Beengednének?

- Be. Nézheti, aki akarja.

- Vagy a presszóba. Jóltartanám süteménnyel.

- Mehetsz. Egyél sokat és jóra jössz.

- Mióta hajtogatod? Mégse javulok - szepegett az öregasszony elboruló szemmel. - Nincs nekem medicina.

- A gyógyulás se könnyű. Még a halálért is megszenvedünk.

Gáborkára gondoltak.

Ő boldog volt. Ült a kollégiumi tanulószobában, élesen látta a kiállítást, a színek és emléképek keveredését, lehunyta szemét, kézközelben a kopott suba, a csimbókos szőrök. Gyerekkorát költöztették a termekbe.

A pásztorság, parasztság szerszámaait, ünneplő gúnyáit. Két morzsolt csutkából ügyeskedett játékot kapott volna fel, az összedrótozott ökröcskéket. Közöttük fapálcika rúd, nyakukon járom, alumínium drótból járomszög, az ökrök szarva is abból kunkorítva.

Pásztorok, pásztorlánykák, öregek, fiatalok, de minden csak bábukból. Apáról öröklött kucsma, fehér gatyka, a vállon karikás. Másikon csizma, szépen hímzett szűr, mintha a Kincskereső kisködmönből léptek volna elő. A matyó öregembert körülvették a gyermekei.

Csigacsinálók, festett piros tojások, mángorlók, cifra kapatisztítók, orsókarikák, guzsalyok, guzsalytűk, bokréták, fésűtartók, tulipántos ládák, kések, bicskák, tarisznyák, csontból faragott tülkök, dudák. Parasztkeszemekhez idomult gereblyék, lapátok, vékák, kapák, dagasztóteknők, sziták. A pásztorok gubában, nádból épített cserény előtt, bográcsban étel, hűvös cserépkorsókban víz, kolompok, csengők, csörgők. Fekete, barna kucsmák, kalapok, csizmák, fehér gyolcsgatyák, szűrök, pirossal, feketével kivert subák.

Gáborka érezte a kutyaszagú suba illatát. Örült, hogy a múzeumban találkozott a paraszti rekvizitumokkal. Nem szeretett volna velük élni.

A messzi gyerekkor jutott eszébe, nyarak a Homokon, Pölös nagyapja földjén, a kemence-melegű téli napok.

Melegség ömlött szívére. Papírt keresett, és leveleket írt az öregeknek.

A doktor meghozta az injekciót. Öreg Boldiné túrta a szurkálást, erős vénája elrongyolódott egészen.

- Meddig tart még, doktor úr? - sóhajtott.
- Türelem az orvossága. Idejéből telik.
- Nem gyógyulok meg, érzem.
- Reménykednie kell. Szerencsére, jó ápolója van, kitartó gondviselője.
- Együtt nyűttünk el, cserbenhagyhatnám?
- Nem ember az olyan.
- Nem - helyeselt öreg Boldi és pénzt nyomott a doki kezébe. - Biztosan nem.
- Ráért, magának van hitele.
- Tartsunk rendet - tömte pipáját. - Nem nagy időnk lehet.
- Mindőnknek lejár a szavatossága. Nincs csodaszer, sajnos.

19

Zöldelltek a mezők, rügyek pattogtak, friss szél csapkodta a lányok szoknyáját. Nőttek a remények. Sárga orgonasövény nyílt az utcán. Jó szagú, olcsó virág, téphette bárki. A zöld, apró levelek kétoldalt behasadtak, a lecsüngő sárga fürtök fölött védelmül szolgáltak.

Húsvétkor megbolydult az élet, kölni- és italszagot hordott. Autóval szaladgáltak a fiatalok locsolkodni, imbolygott a kocsi, mintha benzin helyett pálinkát töltöttek volna a motorba. Négyezer-ötször íramodott a kanyarnak. Kiselnőkék vitték a lányukat István-apánkékhoz. Terített asztalra, bőségre.

- Nézzük a kis aranyost - lelkenedett az elnök színhús-felesége. Gombolta tipegőjét. - Tiszta?
- Cseréltem pelust - mondta Mari. - Nézheti nyugodtan, visong, amikor baja van.
- Hiányzik abból valami - mosolygott István-apánk. - Addig pilinckézzetek, míg fiú sikerül.
- Gyerekgyárat nem csinálunk - vörösödött el a menyé.
- Legény nélkül nincs család.
- Nálunk igen.

Locsolkodók érkeztek, csöstül. A szobában pazarul megterítettek, ital, sonka, szalámi, hűsítő rogyásig. Nagylány lett Márta, gimnazista. Új nadrágkosztümjében tündökölt, halványkék színű jersey, haja piros szalaggal átkötve, piros lakkcipőben, piros övvel. Arca pirult, harmatos, szőke haja copfban himbálózott. Nem világszépe, de megnyerő modora előnyére vált.

- Márta, hozzád jöttek - kiáltotta anyja, amikor a fiúkat meglátta. - Kínáld őket.

Különvonultak - viháncolt a fél osztály -, magnóztak, rádióztak, egymásnak melegítették a kilincset. Az elnökék túrték félóráig, aztán kocsiba ültek és Mariékhoz hajtottak.

- Nem engedném az ilyen bulikat - mondta a fiatalasszony, óvatosan tartva ölében a pólyást. - Elfajulnak.
- Kiengesztelődik - válaszolt anyósa. - Megsértődött, csúfolták a többiek.
- Mivel? - kérdezte szórakozottan István-apánk.
- A kereseted miatt.
- Mások éhen halnak? Jobb dolguk van, felelősségük semmi, élnek vidáman.
- A szülők jövedelméről igazolást kértek. Amikor a tanár a tiédet meglátta, csak annyit mondott: a mesében sincs ennyi pénz.
- Velem bajlódik? Amiért alig keresnek? Berci gyűri az ipart, nem marad le tőlem olyan messzire.
- Milliomos papával rendelkezik a kisasszony? - gúnyolódott a tanár.
- Kirúgatom - mondta az elnök hirtelenkedve.
- A többiek megbosszulnák.
- A Csillagtól potya kocsit, fuvar kéne. Megfizetek.
- Irigykedjenek - mondta Mari. - Sajnálattal a szomorú.
- Elnevezték Mártit elnök-kisasszonynak - szajkózta tovább a kövér asszony.
- Minek? - ámult István-apánk fia, aki vezetett. - Elnök-kisasszony? Nem rossz.

Anyák napját tartottak. Zsuzsa vadul szervezte. Nőfelelősként a Csillag sokszorosító üzemében meghívókat csináltatott, szétküldte postán. Telefonált Bandinak: iskolások kedveskedjenek az anyáknak, versekkel, énekekkel. Az irodán dolgozó nők díszítették a kultúrházat. Virágokat szereztek, halomszámra hordtak orgonát, tulipánt, jácintot. Ízlésesen elhelyezték a fehér papírral takart asztalokon, csokrokat csináltak százszámra. Csokoládét, édességet könnyű selyempapírba göngyöltek. Dihenesné nagy kedvvel, kitűnni akarással segédkezett.

- Olyat rendezünk, megemlegetik.
- Idősekért kocsit küldünk, egyetlen asszony nem hiányozhat. Halálra sértődne.

Százasaival cipelték a söröket, szendvicseket készítettek. István-apánkat, Dihenes Józsefet és Nemes Lajost meghívták a férfikoszorúból.

Potornainét, Nováknét és az újmajoriakat a Volga hozta. Major Jánosné hozzájuk csatlakozott. Leültek a sarokba, feketében, kezükben zsebkendőjüket szorongatták, mindjárt a kis Bandikáról beszéltek. Az elnök felesége, Váradiné, Dihenesné megérkezett. Nemes Lajosné, fekete-Péteriné is Potornainé közelében foglalt helyet. Rengetegen ünnepeltek, Zsuzsa megállás nélkül szaladgált, irányított.

Érkeztek az iskolások Potornai Bandi és Piros Bugyogó vezetésével, úttörőruhában, tisztán, fényes arcokkal. Bandi megcsókolta anyját, anyósát, Zsuzsát, az iskolásokhoz lépett, kezdődhetett a műsor. Az asztalfőn trónoló elnökségnek biccentett. Nem rohant meleg kézfogásra, lihegő dörgölődésre.

- Szép gyerekeink vannak - súgta Majorné Potornainénak -, illedelmesek.

- Azok - bólintott Potornainé, pedig a többiről hír alig verődött hazáig hébe-hóba -, szeretik egymást.

- Mégse éltünk hiába.

- Aki életet hagy maga után, nyugodtabban távozhat.

- Az enyémet elszólította korán az isten - mondta megtöppedve fekete-Péteriné. - Nincs is boldogságom.

- Ilyeneket beszélsz? Irigylésre méltóan éltek. A fiad gimnazista - torkolta le Nemes Lajosné.

- Nem szenvedett annyit, mint mi - szólt Novákné. - Tudhatod a Böske lányom sorsát. A férje meg szajha után szaglászik.

- Jófajta. Bugyi Kati is megéri a pénzét.

- Fickándoznak minden minutában.

- Iskolában kezdik, a gimnáziumban telebeszéli őket - mondta Potornainé -, tantárgy mán az is.

- Mesebeszéd az - mondta Majorné.

Szavالاتok, ének, tánc, bűbajoskodtak az iskolások. Meghatódtak az asszonyok, kezüket dörzsölték, zsebkendőjüket emelgették, érzékenykedésük szemükben fénylett. A nagy jószág percei győzelmeskedtek, a tiszta öröme. Szerették egymást. Elfeledkeztek irigykedésről, vélt, valódi sérelmekről, anya volt mindegyik, aki legtöbbet kapott az élettől és legtöbbet vesztett.

- Így élhetnénk - mondta Majorné lelkesülve, igazított a fekete kendőjén -, nem vájkálnánk egymásba könyékig.

- Élhetnénk, de minek? - gúnyolódott Novákné. - Egyeseknek az a kenyere.

- Zsuzsára gondolsz? - kérdezte Potornainé halkan, zsebkendőjét galacsinná gyúrta.

- Rá is, a tubi-babára.

- Kettőnknek fáj.

Potornai Zsuzsa parádézott. A szürke terliszter szoknya feszesen adta alakját, a tapadós, olasz, tojáshejszínű pulóver nyakán mélyen kivágva. Aranylánc csüngött, a háromnegyedes ujjú pulóver kiemelte arany karkötőjét. Tojáshejszínű cipője kisipari munka volt. Melle erős

vonzása zavarba ejtette a férfiakat, harmincéves múlt, érett a szerelemre. Teste kemény, ovális arca tiszta, szép. Szája érzéki, mosolygós. Haja világosbarna, fürtök rakoncátlankodtak homlokára. Szürke szeme villogott.

- Csak Rozika szebb - mondta Potornainé -, gyönyörű.

- Anna is szép volt, nagyon gyönyörű, de a sorsa megette.

- Sorsa? A gazdagulhatnékság. Maholnap aranyat tojik.

Szendvicseket hordtak, söröket, jaffákat, bontogatták az üvegeket, osztogatták a csomagokat. Boldogan ettek, majszolták a csokoládét, kóstoltak az italokból.

Öreg Boldi köszönt, Zsuzsa azonnal észrevette, karolta, húzta beljebb. Az öreg szabadkozott, makacskodott, igyekezett feleségéhez a két üveg sörrel és a csomagokkal.

- Rólunk se feledkezett meg - mondta boldogan Potornainé, büszkén a lányára tekintve. - Szép és okos, irigykedhettek.

- Szeretek itt lenni - ösztönöskedett Nemesné. - Ünnepek számít.

Lassan fogytak a szendvicsek. Óvatosan, vigyázva nyúltak értük, szinte tisztelettel.

- Együnk bátran, asszonyok - kiáltotta Zsuzsa -, csak ne annyit, mint otthon. - A sarokban levő televízióról levette a papírt. Bekapcsolta, sugározhatta a képeket. - A nők klubjái, aki akarja, esténként nézheti.

Fogyogattak. A tanyákba, majorba autók szállították az asszonyokat. Öreg Boldi otthon felesége ágyára telepedett, csomagokat bontogatott.

- Virág, neked küldik.

- Szép tőlük. Nem felejtettek el.

- Akartak megnézni, de éppen kezdődött a műsor.

- Tényleg?

- Szoktam hazudni?

- Szoktál. Ártatlankodhatsz, nem hiszek.

- Mikor hazudtam?

- Mondtad, hogy meggyógyulok? - tördelte viaszszínű ujjait a beteg. - Nem?

- Igaz. Ha nem hiszed, nem szólok az ünnepségről.

- Szép volt?

- Meghiszem. A régiek mind kérdezgették, hogy van a felesége, Boldi? Köszönöm, javul, jövőre jön a virágokért.

- Ezt mondtad?

- Ezt. Hiszed?

- Elhihetem. Talán könnyebben is érzem magam.

Tálcára rakta a szendvicseket, csokoládékat. Sört bontott, csuporba tette a virágokat. Visszament a betegágyhoz.

- Kóstold.

Öreg Boldiné eszegette. A csokoládéból tört, kínálta emberét. - Finom, ugye? - kérdezte, és simította a fényes papírt. Nézegette. Játszott vele, mint a gyerek. - Mi öröme van az életemnek? Gáborka meg te. Fölépülök, tehetek értetek talán még valamit.

Öreg Boldi elérzékenyült. Nem szólt. Pipájáért kotorászott.

- Nyomorúság marad utánunk.

- Család - helyesbített a férje elmélyült hangon. - Boldi és a fia.

- Értelme volt a munkánknak? A küszködésnek?

- Emberek nevelődnek utánunk, a világhoz mérik magukat. Azért éltünk hogy így legyen.

- Boldog lesz Gáborka?

- Rajta áll, semmi akadálya.

- Akkor nyugodtan halok meg.

- Megint kezdted? Mérgecsisz?

- Örökké mégse élhetek, beláthatod. Elég ebből ennyi - pityergett az elkínzott asszony -, sínylődök és szenvedek.

- Az életből nincs elég. Olyan kevés, hogy megfájdul tőle a szívem.

- Gáborkát is ettől félted. Nem éri be semmivel, többet és többet akar. A csillagokig úgyse juthat.

- Aki akar, odaér. Szerencsére.

Veréb kegyetlenül berúgott. Hízókat adtak el Mariék, vizespohárból kínálták a pálinkát. A Csillag kocsisával, kiselnökkel három hízót tereltek a szekérdérékba, az átvevőhelyhez hajtottak. Veréb üvegből nyakalta a pálinkát.

Átadták a pocákat. Az éjjeliőr a szekéren maradt, bárgyú vigyorral gyönyörködött itókájában. Öblögetett.

A tévész irodájánál leesett a bakról. Kinyúlt eszméletlenül. Telefonáltak a doktornak, jöjjön azonnal. Mire a helyszínre ért, megitta a napi konyakadagját, rövid úton véget vetett a sopánkodásnak. Óvatosan lehajolt Verébhez, felhúzta szempilláját.

- Az istenbe, üveges. Hullaházba vele.

Elvitték. Hajnalra Veréb kialudta mámorát, mozgolódott. Meztelenül feküdt egy jókora asztalon. Sötétség, csend, mint a temetőben.

- Hol vagyok? - kiáltotta megrettenve, kezével a hideg asztalra támaszkodott. - Segítség!

Mintha kriptában csengett volna hangja. Félt. Felugrott, tapogatózott, ruháját kereste. Hideg sötét fogta körül, beton és hullaszag, koszorúk zörögtek.

„Bezártak” - gondolta. Vadul verte, rúgta az ajtót.

- Nyissák ki! - ordította másnaposan. - Engedjenek szabadon!

Félelmetes zajt csapott, senki nem válaszolt. Akkor ijedt meg igazán, azonnal kijózanodott.

„Ha dutyiban lennék - gondolta -, már az örök jönnének. Szentanyám, hová kerültem? Hullaházba?”

Dörömbölt irgalmatlanul, kétségbeesetten. Verejtékezett. Sokára hallotta:

- Van ott valaki?
- Én vagyok, Veréb.
- Kicsoda?
- Veréb, az éjjeliőr.
- Feltámadtál?
- Tán részeg vagy? Meg se haltam.
- Biztos?
- Tudom tán.

A csősz kinyitotta a hullaház ajtaját. Kétfelé szaladtak. Veréb vágtatott hazáig, ruhát öltött, és vérmesen rontott a szövetkezetbe. Pölös Gábort bent találta. Érkezettek az irodaiak.

- Piás volt a doki - dühöngött az üvegszemű -, állandóan mátós, még hogy én meghaltam?
- Elkapta tőled, úgy gondolod?
- Hullaházba zárat? A félelemtől meghülyülhetek.
- Saját halottnak tekintünk - mondta Pölös Gábor szája szögletében megvastagodott két fájdalmas vonással. Őszes hajába túrt, mélyen ülő tintakék szemét Verébre vetette -, más bajod nincs?
- Megvizsgált?
- A szemedet látta.
- Üvegből van, tizenkét éve. Neki mindent szabad?
- Nem kenyeret eszik, kalácsot.
- Markát tartja, hullik a lé! Lódoktor ez.
- Hullatós idők, de elviseljük.

A doki ivott. Egy üveg konyakot naponta. Pénzét esténként undorral számolgatta. Termelődött. Eltelt az élettel, kényelmesen szemlélgette párnázott páholyából. A nők nem érdekelték, megalázonak tartotta az ágyjeleneteket. Szabad ideje soha, úgy érezte magát, mint láncra kötött kutya, fütttyentettek és szaladhatott. Feleségét cicomázta, öltöztette, karácsonyi díszként csüngtek az aranyai, drága ruhákban parádéztatta. Bejárónőt tartott. Jókat evett-ivott, más nem maradt, csak a konyakozgatás.

Társaság időközönként alakult. Kivel szórakozzon? István-apánk anyagilag elfogadható, partiképes, bár gyorstalpalós végzettségű, felesége falusi sötétség. A tanári karból Berci diri, korban és szellemiekben azonos színvonal, anyagi hátrány nincs, párocskájával, aki tanítónő, sokat begüzul. És a mellékállások. Családjuk nincs. A fiatalok, zoknistoppolók, velük vergődjön? Miről diskuráljanak? Más kor, más igények. Bandi jó szellemi partner lehetne, de túlzó puritánsága riasztó.

Negyven év után az érett ember megkeseredik. Boldogulhat, csipdesheti a beosztott lányok fenekét, nem igazi az már, dércsípett gyümölcs. Keresi, kutatja magát, a régi lobogásokat, hiteket, s elképed a megállónál, hová érkezett. Kiabál, sikoltozik belül: „nem így képzeltem az előadást”, hangosan politikai vicceket mond, általános mondatszerkezetekkel, előre gyártott elemekből, lekicsinyli a fiatalok passzivitását, illedelmesen vonatja tagdíjait, kezét dörzsöli,

bemosakszik a forintdömpinghez. Él a maga kreálta szocializmusban. Másra minek figyelni? Veszedelemes. Annyi sértett és sértődött ember található e miniorszámban, hogy a naprendszer hamar, könnyűszerrel megfertőzhetnék.

Ábrándok, ideálok? A fiatalok szembekötősdije. Havi húszezernél objektív igények ölnek; olvassa a pénzét, befekteti, dugdossa, aranyba önteti. Reális, számító szemlélet divatozik, az áru pontos mérlegelése. Negyven év, nagy ár. Neki tartozzanak? Begyűjti a termést.

Minek hajtania állandóan? Többet nem teremthet, maximális jóléte, gazdag háza, kocsija, nyaralója, bankbetétje, a lábát lógázhajta. Nincsenek már célok, eszmék, hogyan is lehetnének? A csömör tragédiája ez. Kevesebb beteget gyógyít, a társadalom fejlődése lassul? Elhaló országban a konyak szent.

„Korpának jutottam? Liszt lennék? Ki dönthet, hol a megnyugtató fórum, az igazságos, megbízható? Emberek vannak, csak emberek - gondolta mámorosan az italtól -, ha akarom, én vagyok a boldogság meg a boldogtalanság is. Két arcom két maszk. Melyik az igazi? Kinek melyik a szimpatikus. Elvetemült cselekedetekben is akad pozitív motívum. Öreg Boldinak hiába mondhatnám: - Nézze, atyám, nem káricsál többször a tyúkjá. - Nem hinné. Meggyógyíthatatlan feleségéért haragban állna a világgal, örölné idegeit, tönkremenne. A butaság bűn, de ideális állapot. Jót teszek, mint Krisztus, ha hitegetem őket. Boldogok. Öreg Boldi áldoz néhány ezrest. Akkor mi van?”

Potornai Zsuzsa telefonált.

- Dokikám! Apósomoknál beteg van a háznál, segítsen rajtuk.

- Merre laknak?

- A majorban, Novákékat keresse. Legközelebb viszonzom.

„Legközelebb? Engem nem cipelsz az ágyadba - gondolta félénken. - Megyek, különben a feleségemet uszítod rám, ismerem a természeted, kivakaróztál a koszból, nagy még az étvágyad! Felfalod a fajtádat. Módszernek közönséges, marakodtok a koncokon. Tapsolok, nekem szaporítotok.”

„A majorban jártam? Lehetetlen. Matuzsálemnek számítok és elkerültem? Minő veszteség. Még két kortyot. Telezúdult a poharam, de oda se, okos kocsim visz, betáplálom az adatokat, aludhatok útközben, Novák, Novák, micsoda név, mintha már hallottam volna.”

Betegágy. Erős szagok, régen mosott ágyneműk, a széken lavór, karfáján törülköző. Sápadt arc, őszülő haj.

- Adj' isten, bátyám - köszönt. - Nyújtsa a nyelvét!

- Néni vagyok én, kedves doktor úr - mondta Novákné szégyenlősen -, néni.

„Nekem ugyan tök, szűz is lehet, essünk túl a formaságokon hamar, mert mellédülök kimerülten, és nem költenek fel három hétig. Lepedékes nyelv, fehér, torokfájás, láz, szédelés, jó kis influenza. Receptet írok, öblögetőt, tablettákat, még mindig nem estem össze. Megváltó szövegemet elő: izzadjon, feküdjön, sok folyadékot igyék, háromszor egy szem tableta, gargalizáljon. Törülöm a kezemet.”

- Doktor úr, mibe kerül? - nyúlkaft Novák türelmetlenül a zsebébe.

„Kalkulációm tökéletes - gondolta. - Hagyom, izzadjon.”

- Mivel tartozok, doktor úr?

- Magára bízom - mondta.

„A két papírt zsebbe gyűröm, a kocsim magától ugrik, jó nap - gondolta -, de nem tudok már örülni, küzdeni se. Szerencsém, hogy kóros állapot, nemzeti betegség. Ragaszkodnak az élethez, fiatalodnának, cicomáskodnának, hetvenéves nyanyák minit hordanak, kivágott ruhákat. Elhiszik a mesémet, szokás dolga, gyakorlatuk elég, a kétszínűség korunk fő érvényszerősítője. Adottság a ringyósághoz. Törpék hancúrozása. Aranyoskám, csupaszon jöttünk világra, lelkesen a faluba, vashatalmunk idején. Két évtized, százados változások, értékek cserélődése. Pénzen parancsolunk, amíg el nem romlik. Lubickolok az alföldi paradicsomban, elégedetlenkedő, telhetetlen trotty vagyok.”

„Gyerekeim szerencsés pubikák, készülékekből terítve a lakomára. Nincs tartásuk, lebzselnek. Mire születünk?”

Major Rozika megtudta, hogy a doki mellett van írónői állás. Helyettesítés. A fizetés nem csillagászati, de tisztán, fehérben asszisztálna. Bandi nem ellenezte.

Rozika érett szépség volt, miniszoknyában, élénk pulóverben, kontyba kötve hordta szőke haját. Fehér combján felejtette szemét a doki, erőltetnivalő gondolta, talán kísérleteznie kellene, de a komplikációktól iszonyodott. Védekezne bizonyára, büszkesége se engedné, hogy hanyatt düljön. A legkisebb mozdulat súlyos erkölcsi vereséggé válhat, fitogtatható fölényének száműzésévé. De a túlzásokat sohasem szerette, öregedő konzervatívizmusa védi a meggondolatlanságoktól.

Rendelőjében ivott. Gyógyszeresüvegek közül emelte a teli flaskát, kortyolt. Morcosságot, gorombaságot védőitallal üzőtt el. Józanul nem tűrt. Rozika rögtön látta.

- Nagystílú gyerek vagyok, mi? - mutatta másik üvegét -, narkotikum.

Iszogatott. Kint várakoztak betegek. Rozikát idegesítette a részeg röhögés, sértette. Mit gondolhatnak a várakozó betegek? Felelősséggel, életekkel bánó ember elengedheti magát? Tévedhet?

Öregek. Ölükbe ejtették kezüket, a barna, bütykös kézmezőket, a vaskemény szerszámokat, fújtattak a horpadt mellek, a púpos háta, erős szag csapódott fogatlan szájukból, szemüvegek párájában ültek, megilletődve, félszegen, göthösen, csontjuk ropogása hallott, naftalinszag szállt az ünneplőjükből, harákkoltak és köpködtek, a mellük szaggatott, fulladtak, fájt a fejük, marokra szorították a botjukat és pihentek. Csodára vártak. Nem akartak örök fiatalságot, futó csikókat kopott lábukért, csak kicsit szűnjön a fájdalom, a hasogatás, két-három esztendőket a megcsorgált nyugdíjakhoz.

- Doktor úr, úgy szűrt a szívem, azt hittem, hogy meghalok - mondta Novákné panaszosan -, még most is kalimpál.

- Jó, ha szúr. Van mivel.

Nézte a vérnyomást, sztetoszkóp, nyelvét nyújtja: „Mehet, mi baja, ideges ember nincs, csak bolond, holnap diliházba vihetnének, ha hagynám.”

Tömegtermelés. Ismétlődő szentszövegek.

- Akaratunk a legfontosabb - mondta sorban -, ne akarjon betegeskedni, fél siker.

Fáradtan rogyott a székre. Öngyújtója kattant, füstöt fújt Rozikáékra, maradék erejével nevetett.

- Az ember szabad akarata harminchét százalék. A többi külső és belső kényszer. - Mohón ivott. - Kértek? Nem? Több marad.

Rozika ellenszenve terebélyesedett. A doki háromszor annyit nyakalt konyakból, mint a Bandi fizetése. Gyomra remegett a konyakosüveg láttán. Idegesítette a környezet.

- Békességre törekedj! Jóba lenni mindenkivel - mondta Majorné sopánkodva és mosolygott a konyhában. - Fölösleges izgalom az egész életünk, uralkodj az idegeiden, örökké élsz.

- Kínos és szégyenkezem. Cérnavékonyra fogytam, kiabálok a gyerekekre.

- Alig kezdted, továbbálsz? Hányan irigyelnek? - mondta anyja.

- Megütöttem a főnyereményt? - hisztizett Rozika és a kávéját kavargatta.

- A magad baját érzed. Kinek nincs? Megszületéstől hordjuk a keresztünket.

- Badarság. A doki keresztjét viseljem? - kapta fel a fejét a fiatalasszony.

- Igaz - mondta Bandi -, garasokért idegbajt szerezni?

- Helyettesíteni akarod? Hol szeretik, ha más dolgában kaparászol? - tördelte kezét Majorné.

- Gyerekeim, ahol nótaszó van, ott keresnek, és ahol a sírás.

- A munkánk fölét sokan leszedik - mondta Bandi és idegesen járkált -, azért nem jutunk sehova. Tisztességünkben élnek, megbetegednek a téliszalámitól.

- Rajtam könnyíts, adj tanácsot. A fenébe filozofálj. Nyeljem tovább vagy új helyet keressek?

- Megharagszanak a dokiék. Hiányzik? Butaság hamut szórni a fejünkre.

- Az iskolai veréshez gratuláltak? - kérdezte Bandi gesztikulálva. - Erkölcsileg fölöttük állunk, nincs szégyenkeznivalónk.

- Ki törődik azzal, fiam? Varjú varjúnak barátja, nem ellensége. Válg varjává és boldogulsz.

- Anélkül is boldogulok. Akarok. Életem értelme az.

- A családot rovására?

- Őket kímélem. Rozikát se kényszerítem dolgozni.

- Szorítanak a körülmények - készülődött a fiatalasszony, rúzszt kent ajkaira -, eléggé szorítanak.

- Bandikámra gondolatok! Megbetegszik, számít a nagy tisztesség? Pénz kell és gyógyulás - sopánkodott őszintén Majorné, és takarított -, arra gondolatok, csak a doktor úr segíthet.

Rozika az utcán találkozott Nemes Lajossal, aki az üzletek kirakatát nézegette. Egy irányban haladtak.

- Bandi jól van? - cigarettázott idegesen a párttitkár, reszketett a keze. - Rég láttam.

- Nehezen találja a helyét.

- És az igazságot, mi?

- Azt is.

- Te?

- Minek panaszkodjak? Segít?

- Nem valószínű, kevés vagyok hozzá. Állandóan gyógyfürdőzik a doki, igaz?

- Ízlés dolga. Tudják?

- Játsszuk a vakocskát, legokosabb, amit tehetünk.

- Szép titkár, elmehetne papnak.

- Néha nem tudom, van-e különbség kettőnk között? Rám többen vicsorítanak, mint a tiszteletes úrra.

A doki vidáman volt változatlanul. És ivott. Fekete bőrkabát, fehér garbó vagy fehér ing, nyakában tűzvörös sál, világosszürke nadrág, gumitalpú cipő, elegáns és nagyvonalú, némi pocakkal. Erős szálú, tömör haja, ferde szeme, lefittyedő szája szürke általánosságba sorolta. Böbeszédűséggel, külsőségekkel ellensúlyozta sivár ábrázatát, a méla közöny szívósan irtotta a szimpatikus tulajdonságait.

- Mi az, lányok, árulkodunk? Rossz velem dolgozni? Ne piruljatok, nincs vész, figyelmeztettek, sokat vedelek - csípte meg enyhén Rozika karját. - Sokat? Nem eleget. Még a napot se szeretem itt, sutyoroghatnak a Nemes Lajosok meg más gennygaluskák, tiszteltetem a rokonságuk. Dög vagyok, fáradt, szellemi impotenciában szenvedek, és nincs menekülés - ütögette homlokát tenyérrel -, dudva burjánzik a kobakomban. Két aszpirin térfogatú. Elintéztük és ámen.

Minden maradt a régi. Ivás és jó hangulat. Rozikának görcs szorította a gyomrát, torkában gombóc terpeszkedett.

„Kioktathatna - gondolta -, megszégyeníthetne. Hibát találna a munkámban, védekezni nincs erőm. Közeledne, hogy elvadítson, zsarolna. Szellemi impotencia? Felszínes diagnózis.”

Major Rozika hivatalos felmondást kapott; szülési szabadságáról visszatért az asszisztensnő. Igaznak hitték.

Száraz, aszályos hónap végén eső locsolt. Hullott szakadatlanul. Feketére mosott mindent, fákat, földeket, háztetőket, utcákat. A Tisza közepén sárga, agyagos foltokat hordott, szélén meg öreg füvek színét viselte.

Akácfa virágozott, édes, émelyítő illatuk kábított. István-apánk összetörte kocsiját, a gépműhelybeliek javígtatták. Bendő Béla remekelt. Cserélgette az alkatrészeket, újnak hihették az autót.

- Mestermunka - szólt István-apánk -, akinek ilyen keze van, várja a jövő.

- Megkínlódtam, de megérte.

- Állítsa össze a költségeket. Ne szerénykedjen.

Bendő Béla széles homloka csillogott. Kopaszodott erősen, cigaretta izzott vastag, olajos kezében. Erős pajeszt növesztett. A raktáros demizson bort tett a satupadra.

- István-apánk küldi, célprémium.

- Sör?

- Bor. A pincénkből.

- Mibe kerül?

- Reprezentáció, ahogy szokás.

- Fillért se fizetett?

- Ne szédíts! Mutyiban nyakalja ő is.

„Várj csak - gondolta Bendő Béla -, kibabrálok veled. Megfizettetem borsosan a számlát.”

Fogott a ceruzája, tizenötezer forintot hajazta az összeg. Vitte az irodába. Az elnök Dihenes József főagronómuszal tárgyalta.

- Kész? - kérdezte türelmetlenül -, kész van?

- Rajta minden - mondta az alacsony, széles vállú Bendő. - Pontosan.

- Helyes - meg se nézte -, nagyon köszönöm. - Nyújtotta a főagronómusznak. - Írasd a lánc-talpas javítására!

„Azt hiszi - gondolta a szerelő -, érte épül a közös. Liheghetek a munkától, elorozza, a gyümölcsét. Aranyos pintyökém, én talán április elsején születtem?”

István-apánk lánya, Márti a legszebb korba jutott. Szépen öltözködött, drága ruhákban, cipőkben járt, örömgöncöket hordott: arany nyakláncot, fülbevalót, köves gyűrűt. Szalámikkal árasztotta el a gimit, undorral adta padszomszédjainak.

- Megdöglök tőle. Zabáltatják télen-nyáron.

Péteri Karcsi sürgölődött körülötte. Nagy szemű, fekete sörényű, nyúlánk fiú, hosszúkas, kedves arcú. Kitartóan, értelmesen tanult, rangos helyet csikart magának. Engedékenyebb volt a társainál, nem feltűnni vágyó. Meggondolt.

Rajzoltak a gimiből, a szakmunkásképző iskolából, buszra vártak, presszóba ültek, fagyaltot, limonádéztak.

- Vendégem vagy fagyira - mondta Karcsi, táskáját az elnöklány arcához tette és bütykével kopogtatott. - Vetted?

- És még mire? A kíváncsiságtól elepedek.

- Csak ne a betonon.

Kanalazták a fagyaltot. Zöldecске figyelte őket. Mértéktartóan viselkedtek, hidegen.

- Tudsz vezetni? - kérdezte a fiú, számócaszínű lett az arca. - Elcsaklizhatnánk a kocsitokat.

- Ússzunk egyet? - játszott hajával a lány -, okosabb ötlet.

- Ússzunk!

Vasízú, sötétbarna tónusú, kellemes volt a víz. Karcsi fejest ugrott, sprintelt. Japán akácok, kőrisfák, nyárfák ringatták a nyarat.

Márti eleveniséget hozott. Bikinis, formás test, tusolt. Hancúroztak a vízben, fröcsköltek, simogatták egymást, szép testükön gyöngyözött a víz. A medence szélére kapaszkodtak, forró kábultság hullt rájuk.

- Kólát vagy jaffát iszunk? - kérdezte a fiú.

- Narancslevet. Az amcsi regényekben imádják.

- Förtellem, hogy mennyit isznak.

- Munkaversenyről értekezzenek? - csípősködött Márti.

- Fényesíted az eszedet? Elhomályosítja a napot.

- Tőled beborul. Ennyi ész, és egy csomóban, nehéz elviselni...

A gimi KISZ-termébe surrantak Mártival. Valaki besúgta őket a dirinek. Berci úrban megállt az ütő. Az iskola jó hírét féltette? Hol volt az már? Jártak lányok, akik az érettségi bizonyítványhoz kismamaruhát viseltek.

Az elnökhöz viharzott. Zsuzsa bájosollyal üdvözölte, elolvadt a szívélyességtől. Reprezentáció: konyak, feketekávé, formás combok villantása.

- Alig öregszel - kezdte óvatosan -, pedig a gyerekeid a nyakadra nőttek. Lassan a lányod férjet fog.

- Első a diploma. A szerelem mellőzhető.

- Vőjelöltet kommandálhatnék.

- Nem szeretem az abrakot, ezért jöttél? - turkált István-apánk az iratok között -, csak ezért?

- Márti a Péteri fiúval fut.

- Osztálytársak.

- Végzetessé válhat - nyújtotta ki lábát az igazgató a modern, új fotelban.

- A vérnyomásoddal nincs baj? Márti nem veszi el a fejét.

- Miért? Vasból van? Láthattál ilyen hebehurgyaságot eleget. Tapintatosan szét kell választani őket.

- Nem a Péteri-féléknek szántam. Törődj velük.

- Nem vagyok se kerítő, se pesztonka.

- Baj nem lesz, megnyugtatlak. Amíg parancsolok.

„Odadobhatom Mártit a cselédháziaknak? Dédelgettük, íme a kitűnő eredmény - gondolta István-apánk. - Sírás a vége. Diákszeretem? Hol tarthatnak? Nincs elég gondom, szalad a téesz, bolond a vezérkar. A sertéstelep őrzítő, lucaszéke, kínosan épül, minutánként drágábban. Csillagászati áron. Mikor lesz haszna? Maximált terhelési lehetőség az állatoknak, miért nem teremtettük meg az embereknek is? Sajnálunk? Jut időm a tagokra? A termelés lényeges, a holdak, a mázsák, a forintok.”

„Magánéletünk is lenne, ha nem tévedek. Foglalkoztam a lányommal? Vacsorázni, aludni térek haza. Irigyelhetik, parádés egy cirkusz.”

„Nem engedhetem tönkretenni - gondolta. - A cselédháziak közül legkülönbek Péteriék, de Márti nem hozzájuk való. Orvos, mérnök, talán tanári család lehetne parti, szeretik egymást, atyai áldásom, tanuljanak, keljenek egybe. Nem szűkmarkúskodnék. Csak megérjem, hogy felnőjön, gyereket szüljön... Vagy már útban van? Nem, aranyos kislányom, nem sietheted el!”

Levelet íratott Zsuzsával az NDK-ba. Évek óta tartott kapcsolatuk az egyik termelőszövetkezettel, kölcsönösen csereüdvözléseket szerveztek. Mártit másfél hónapra ajánlotta. Viszonzásul várják az elnök lányát.

- Jó program - ütött asztalra elégedetten -, világot lát, nyelvet tanul, lovagjáról elfeledkezik.

Délben ebédelt. Felesége csirkét készített, salátával. A konyhában letelepedett, terítőre rakta havi fizetését.

- Foglalkozol Mártival? - kérdezte.

- Szoktam. Önállóságra neveltük - mondta az asszony.

- Szégyent hoz a fejünkre!

- Szégyent? Kisujjában több az ész.

- Fiúzik.
 - Udvaroltat. Mikor, ha most nem? Fiatalok, tehetik - nyelvelt az asszony feltűnően -, nem úgy, mint egyesek.
 - Éppen a Péteri gyerekkel?
 - Miniszterek ivadékai ide nem járnak. Rosszul tudom?
 - Te véded, ahelyett hogy szigorúan fognád, elnászpángolnád. Jóra visz ez? - kérdezte az elnök, és ebédelni kezdett.
 - Bolondoznak. Kifogásolod a fiút? Onnan kezdtük mi is, amilyen virágot szakít, olyat szagol.
 - Szia - köszönt Márta és útközben leejtette kezéből a táskát. - Mi a kaja? Oltári flammós vagyok - egyenesen az asztalhoz tartott, galuskát kóstolt, kezét mosott s leült. - Fincsi - mondta -, teleraktad a demizsonodat - mutatott apja domborodó hasára. - Jól megy az elnököknek?
 - Mehetne jobban. Szenzációkat hallok rólad.
 - Kíváncsivá teszel - húzta össze szemét a lánya.
 - A Péteri fiúval sokat látnak.
 - Nincs korlátozva a mozgásszabadság. Vagy új alkotmányt készítettél? - ült asztalhoz és sietve evett -, igen?
 - Nem gondolod, hogy érdekel?
 - Semmi különös, együtt járunk.
 - Bőséges tájékoztatás. Megköszönjem? Az esküvődre meghívsz?
 - Nyers dolgokra nem gondolunk - szopogatta a csontokat Márta -, hülyéskedünk, és rohan az idő. Ne aggódj, unokád nem lesz. Az antibébitabletták korában? Zabálja a fél osztály.
 - Te is?
 - Még nem szükséges, majd szólok idejében, hogy beszerezzed!
 - Agyonváglak, mint a nyulat.
 - Milyen ember vagy? Megvernéd a saját gyerekedet? Szeretted te anyut annak idején?
 - Magatokról beszélj. Taníttatlak, áldozok, de nem becsülöd.
 - Már is hánytorgatod a kiadásaidat? Add össze, megfizetem.
- István-apánk pofon legyintette.
- Tessék, már kezdheted! - ordította dühösen, és elment a kedve a családi harmóniától.
- Márta a szobába futott. Anyja elrakosgatta az edényeket.
- Ezért főzhettem - kaparta vödörbe a maradékot -, pocséknak.
- Az elnök a presszóban konyakozott. Zöldecske vidáman incselkedett, zenegépen bömböltette: Mindenkinek van egy álma... Bosszantotta.
- Iszol? - kérdezte az elnök.
 - Veled igen.
 - Másra megkérhetlek?
 - Nem veszem sértésnek.

Megsimogatta a combját, megszívta Zöldecске nyakát, magához szorította és felemelte.

- Gyere a raktárba - trombitálta gőzösen a fülébe -, mert megőrülök.

- Látnak az ablakon, botrányt akarsz? - távolodott el a pincérnő -, botrányt mindenáron?

- Megfizetlek - dobta százasait a pultra mérgében.

- Könnyű a fajsúlyod - nevetett Zöldecске -, velem nem boldogulsz többé.

A téeszben már kevesen tartózkodtak. A műhelyben Bendő Béla fusizott a doki kocsiján.

„Megéri a pénzét - gondolta István-apánk haragosan -, éjjel-nappal ezt csinálja. A közös rovására.”

- Engedélye van? - támadt mogorván.

- Kitől?

- Akad olyan a Csillagban.

- Nem szoktam kérni, szép csendesen csinálgom.

- A közös raktárából?

- Nem szorulok arra, a lopás nem mesterségem.

- Látszik. Elhordja a fél szövetkezetet.

- Magával versenyezzek? - vágott vissza a szerelő és idegességében cigarettára gyújtott. - Azt akarja?

- Velem beszél így? Kirúgom.

- Tisztább fejjel többre megyünk.

- Szedje a cókmókját, a téeszben ne lássam! Megértette?

- Rendben - vont vállat Bendő Béla. - Éppen kérni akartam - reszelte a satuba fogott vasat nyugodtan -, tartja a szavát, ugye? Nem másítja meg?

- Nem tárgyalok. Pucoljon, mert rendőrt hívok.

- Szép paláver - húzta el a száját a szakmunkás, elrakta kényelmesen szerszámait és elment.

„Micsoda népség! Ímmel-ámmal dolgoznak, szerezni, maszekolni nem restek - gondolta az elnök. - Háztáji hizlalás, takarmánynak való föld, részibe kukorica, azért ölik egymást. Belepistulhatok. Élet ez? Örökös kínlódás. Minek maradjak, kényelmesebben is élhetnék már. Marakodjak? Kinek az érdekét képviselem? Az övékét. Megköszönik? A fülük piroslik a gőzüléstől. Az elnök első ember, anyagiakban is élen legyen, a máléskodás nagy fényűzés.”

Dihenes József érkezett a GAZ-zal. Szürkén a portól, eltikkadva. A hizlalási tervet nézegette.

- Holnap hízókat szállítunk - mondta, meglátván István-apánkat.

- A pénz soha sincsen rosszkor.

- A prémiumot kifizeted?

- Ami jogos, jár. Megéljük?

- Rózsás a hangulatod, elnököm. Megsúghatom, a párt, az isten sem menthet meg egy jó csomó dohánytól - rakta el a papírokat -, baj van?

- Mi lehetne? Ma éjjel - mondta az elnök - kirúgunk a hámból.

- Éhes vagyok és szomjas.

A terepjáróval a pincebisztrójukhoz kanyarodtak. A nagytemplom tövében árulták a Csillag borát és a házi készítésű ételeit. A pincér rögtön lihegett, két disznótorost kértek, konyakot, üveges sört. Vidáman lakmároztak. Cigányzene szólt, jó hangulat. Degeszre tömték a hasukat, bőven locsolták hideg sörrel. Voltak vendégek, tavasztól őszig sört vedelt a nép. Friss csapolás, üveges sör, meg-meglódította a forgalmat istenesen.

- Ácsi, more - lobogtatta István-apánk a pénzét -, ide húzzátok!

Megterítették az asztalt italokkal, vacsoráztatták a zenekart, elviselhetően mulattak. Magyar nóták sorjában, ordibáltak kicsikét, birkapörköltet kértek. Tetejes tányérral illegette a pincér. Falták, piros szaftját fehér kenyérrel törölték. Elteltek.

- Kirúgtam Bendő Bélát. Fusizgatott a műhelyben, mit gondol, a Muhi-pusztán van?

- Helyes. Te vagy a gazda, egyik megy, a másik köszön.

- Szeretem, hogy megértesz - mondta mámorosan.

- Főnököm, kire hallgassak? - intette közelebb a cigányt, és ordította: - Nem ütik a gazdász agyon, sárgarigó rozsmaringom, galambom...

- Nem ám. Akkor mit ennének? A béketábort?

- Jó firma vagy - vágta hátba a főagronómus -, éled a mini-szupert?

A bisztró megtelt. Csörgött, gurult a forint. Arany-apánk fizetett, halom pénzt dobott az asztalra.

- A többi reprezentáció - mondta az elképedt pincérnek.

- Igenis.

A presszó tömve volt. Zöldecске személyzeti asztalhoz ültette őket. Konyak, sör, bambult arcok. A szesz ernyedtté, alumínium-szürkévé fakította képüket. Zene tombolt. A hamu szürkén borította az üveglapocskát.

- Igyál velünk. Bátyádat ma rúgtam seggbe.

- Válogassa meg a szavait a kedves vendég. Nincs kocsmában.

- A mennyországban! - kapott a pincérnő derekához, s leverte a tálcáról a poharat vad csörömpöléssel. - Vedd fel!

- Vegye fel maga!

- Azt csinálsz, amit parancsolok.

- Akkor se.

- Egyél pénzt! - marék százast csapott Zöldecске arcába, botorkált az ajtóhoz. A fiatalasszony szeme párásodott, a pult háta mögé sietett. Dihenes József szedegette a szemetet, gavallérosan rendezte a számlát.

Bokrok között dülöngéltek. A GAZ-ról megfélemeztek, támolyogtak a kellemes hajnalban. István-apánk hányt. Kabátján, nadrágján nyoma maradt. Világosodott erősen, amikor részeg dajdajozás közepette Dihenes József belökte a kapun és eliszkolt.

Felesége várta. Frottírt kapott magára, vergődött a tehetetlen emberrel. Undorodva hámozta ruhájából, a fürdőkádba terelte. Férje félig aludt, horkantgatott, dajnázott. - Jaj, meghallja Márti - csitította rémulten -, felébreszted.

Hideg vizet engedett bőségesen, súrolta a fejét, vastag törülközővel pirosra dörzsölte a testét, a konyhában asztalhoz ültette, méregerős feketét főzött, két csészével tukmálta, újra a fürdőkádba tuszkolta. A friss víz használt, kapadozott István-apánk, józanodott.

- Eszel valamit?

- Tojást.

- Hányat süssek?

- Másfelet.

Hatot sütött, kiadós zsírral, piros paprikával, sóval hintette, pille kenyeret, savanyú konzervuborkát rakott az asztalra.

- Egyél, falu hőse. Röhöghetnek a parasztok.

- Te aztán tudod!

Evett. Szemén látszott az átdorbézolt éjszaka, törten, vérelesen csillogott. Felesége hozott a páros szekrényből inget, alsónadrágot, nyakkendőt, tiszta ruhát.

- Pénzt adjál - mondta ernyedten az elnök.

- Elverted?

- Akkor mi újság?

- A szőke cafatra költötted? Meghágnád a tehenet is, ha két lábon járna.

- Elég a szövegből, ide a pénzt!

- Szép dáridózást csináltál, büszke lehetsz - kutatta zsebeit: kulcs, üres tárca.

- Eltángáljalak?

Indult az irodába. Reggel volt. Tisztult a feje, fájt. Kívánta az italt. Igyekezett, mintha nélküle nem olyan pontosan, szabályszerűen kezdődne a nap. Pocsék hangulatban lépkedett, szégyellte magát.

„Értelmes ember viselkedhet így? Nagyon - gondolta. - Nem egyedüli példány vagyok. Minek iszom annyit? Jól se esik, betegen kókadózok, kiket sérthettem meg? Bendő Bélára emlékszem. Kár, jó szakember, munkája megbízható. Hajlítja a kezét magához? Okos. Pölös Gábor talán segít visszacsinálni.”

- Jó reggelt, bátyám - köszönt a portásfülkébe.

- Neked is, elnök.

- Megkérhetem egy szívességre?

- Attól függ.

- Többet ittam a kelleténél. Összerúgtuk a port a vejével. Nem gondoltam komolyan - szabadkozott kelletlenül -, jöjjön dolgozni. Ezt üzenem.

- Értem. Átadom - mondta a szélütött öreg, akinek szájába csüngtek ráncai.

- A szolgálat letelik rólam hamar.

- Gábor bátyám, hogy van?

- Egy állapotban, mint a Samu nadrágja.

- Adósság a házon?

- Lement, hál' istennek. Boldog vagyok.

- Irigylésre méltó.

Üresek, lélektelenek voltak az irodák. Leült az íróasztalához.

„Az ember a legfontosabb - gondolta határozottan. - Hiába a mechanizmus, az írógépek, a számológépek, a telefonok, a papírok, a bizonylatok, a tervek, ha hiányzik a mozgatójuk, a lelkük. A Csillag lelke kicsoda? Én? Túlzás. A hatalom furcsa kényszer, torz képeket vetít. Beszéltem eleget az emberekkel őszintén? Győzném a gagyarázgatást? Szervezzük jól a munkát, legyen elegendő kenyér, szabad idő, nem a mosolygós kézfogás kora ez már. Iperszerű nagyüzemben nem édeleghetünk. A régi paraszti mentalitást megölték a gépek, módszereinket megfinomítja az idő. Jó vezető lehetek, mert jó munkát adok, tisztességes megélhetést.”

Tolakodtak gondolatai. Bölcsnek, józannak érezte magát. Fejébe fájás nyilallott, kegyetlenül szomjazott. Várt türelemmel.

„Az embereket jóltartjuk, különben nincs erejük, energiájuk - gondolta.

- Ne lopjanak, keressenek! A Csillagnak gyarapítanak, a háztájiból sem idegen planétára szállítják a termést. Békességben megférünk. Major János, Váradi Mihály előreszaladtak megint, megbecsülik a pénzt, nem siránkoznak. A cselédháziak is boldogok. Bendő Béla akkora házat épít, hogy a grófok elirigyelhetnék.”

Pölös Gábor restelkedett előtte pamacsnyi deres bajuszát igazgatva.

- Nem jártam sikerrel.

- Mit mondott?

- Aki elküldte, az hívhatja vissza.

- Helyébe menjek? - kérdezte megrökönyödve.

- Oda.

- Maga mit csinálna?

- Nem tudok dönteni - kocogott el félrehúzó járásával az éjjeliőr.

„Kéreti magát, mint a szűz lány - gondolta az elnök. - Eltelt, megelőzött a drága elvtársam. Van tartalék, most már a kisipart kiváltja. Csücsülhetek a kakaóban, kijavítja ezután a motorokat? Háza kész, a palota.”

Alul garázs, két kocsi vígan elfért benne, szerelőárokcal. Garázsból nyílt a kézmosó és az illemhely. A földszinten tágas raktár. Télikert, hatalmas pálmákkal. Lépcsősor vezetett az emeletre. Két nagy szoba, gyerekszoba, étkezőhelyiség, nagyméretű konyha, éléskamra, mellékhelyiségek, fürdőszoba zöld csempékkel. Mindez az épület felében. Másik része Pölös Gábornak készült. Pölös Gábornak?

„Pitizzek Bendő Bélának? - gondolta. - A kórság. Megalázkodjak? Holnap a nyakamat töri. Dihenessel mi van? A GAZ-t hol hagytuk az éjszaka, a bisztrónál, a presszónál? Homályos foltok derengenek dorbézolásunkról. Nincs tréfa, indíts a telepre.”

„Micsoda elnök vagyok, hogy bánok az emberekkel? Bendőt elűztem, Nemes Lajos megfagyott mellettem, mondogathatja fünek-fának rólam: iszik, kurválkodik, elnök az ilyen? Ember? Mindjárt sajnálkozok magamon, pedig a legjobb gondolataim jönnek elő. Dihenest megtartom, megérti a kínládásomat, segít, jó partner a gazdálkodásban. Érvényesülni akar?

Lakjon csak jól, nem mar meg. Pölös Gábor régi házát megvesszük szolgálati lakásnak, költözzön oda. Hajtsa a pénzt, ha szereti.”

A telepen már sűrögték az emberek Dihenes József és Váradi Mihály irányításával. A GAZ a bejárónál parkírozott. Az állatforgalmi pótkocsis teherautója a rakodóhoz tolatott.

„Mégiscsak rendesek - gondolta István-apánk -, teszik a dolgukat.”

Elkanyarodott az új, épülő sertéstelephez. Sérelmét, zsörtölődéseit elfelejtette, jó érzés kucorgott szívében, érdemes küszködni, látszatja van.

Az új sertéstelep betonhotel, körbefutó épületek, fémes óriás tárolók. Állami dotációval és saját erőből épült. A körfolyosót teherautó járhatja. Modern épületkolosszus, takarmány-adagoló automaták, szellőzés, fűtés szabályozva, zöld, piros gombok égtek a hatalmas táblákon. Meghibásodás nincs. Egyedi terv, tömbösített, sötéttartásos telep. Etetésnél vörös lámpák világítanak. Negyvenegy ember munkahelye.

István-apánkat lenyűgözte. Érdemes. Végigsietett az épülő telepen, boldogságot érzett, elégedettséget. Tettvágya fokozódott, energiája megújult.

„Kiket küldünk ide? Iskolázott fiatalokat - gondolta. - Mit kubikoltam, hogy eddig érjünk? Kimondani rengeteg. Űdít a határ, minden tábla része életemnek. Nem adnám oda semennyiért. A tag könnyebben megél, kisebb felelősséggel, de nem érzi a gazdaságot, az lehetetlen.”

Az irodában Potornai Zsuzsa tartotta a vonalat. Fáradtan, kimerülten esett fotelba István-apánk.

„Lumpoltál, disznó? - gondolta. - Bárcabitorló tenyészőkör, dolgozz!”

- Erős kávét kérek - mondta.

„Asztalomon a napi posta, iratok, aláírnivalók, számlák, telefon cseng: - halló, halló - darálom a szöveget, fél kézzel babrálok, nézem a leveleket, percek szaladnak, cigarettára gyűjtanék -, igen, nem - mondom a telefonba - lehetetlenség, ebből kiszállok, tönkremegyek -, várj, felírom - kiáltok a fekete méregontó készülékbe -, könnyen elfelejtem, nem győzőm észben tartani az egész mechanizmust...”

A kávé feketére mázolta a csésze oldalát. Pörgött a motor. Múlt az élet.

Márti durcásan ébredt, szokásaként rögtön kiáltott.

- Anyu!

- Mi a baj, kislányom?

- Készülök.

István-apánk felesége reggelit készített szolgálatkészen, ruhát vasalt.

- Elment?

- El. Kicsit későn jött, rengeteg a munka, nyakukon az aratás.

- Megint részegen? - nevetett a lány -, szityókázott?

- Hogy beszélsz?

- Hallottam, nem aludtam.

- Izgulsz, kislányom?

- Olyan boldogtalan vagyok.

- Pofon kenlek és mindjárt boldog leszel.

Márti nevetett és megkérdezte:

- Te is boldog leszel?

Délután Marival autóztak. Szaladtak a Tiszához. Fürödtek a szélében, a szélvert homokon feküdtek, izzott a testük, vízszagú lett, porszemek bújtak hajukba. Ezerágra vert a nap. A folyó aranyszínű partja parázlott.

Odébb százával nyakigláb gólyák, egykedvűen, méltóságosan. Időközönként felröppentek, piros csőrük eleségre vágott. Akácok lángoltak a tanyák körül, köcsögök, zsétárok ágakra aggatva.

- Jé, még fejnek - kiáltott Márti csodálkozva -, megnézhetnénk!

- Kiviszlek a majorba. Bátyád mesélte, ott láthatsz ilyesmit.

- Az más.

- Tehén, téhen, csak tejeljen. Vagy pezsgőt csurgasson!

Mártit megfogta a nyár, elmélyült bőrének színe. Halványkék forrónadrágban rágógumizott. Táncdalok nyöszörögtek a táskarádióból.

- Mikor indulsz az NDK-ba?

- Estére - grimaszolt a csitri. - Kezdődik a száműzetés.

- Elbúcsúztál?

- Kitől?

- Kettőt találgathatsz. A Karcsikád szíve meghasad.

- Családi maffia, őrzitek a szüzességem, talán ötös találat a lottón?

- Féltünk.

- Világraszóló bejelentés.

- Sietsz? Addig élsz, míg fiatal vagy, független vagy, aztán kampec. Megkapod a magadét, nem olyan balzsamos, ahogy képzeled.

Indultak Ferihegyre. István-apánk vezette kocsiját. Márti vegyes érzésekkel hallgatott, öröm és fájdalom váltakozott szívében. Izgatta az utazás, a mozgás lételeme volt. Anyja szepegeve gubbasztott hátul.

„Jó asszony, elkísér - gondolta. - Kiruccannak? Elszállt a madárka, csicsereghetnek a verebek? Karcsi biztos pont, bezsongott. Liheghet, mire hazaérek.”

„Örülnek, hogy kibabráltak velem, paffra tettek. Szegény öregecskéim, hol éltek, mekkora maradiságban? Jövőre viztek szépen az Adriára. Nem? Hozzámegyek feleségül. Akkor se? Megszökök veled, azt akarjátok? A tenger megnyugtat, talán elfelejtem a lelki megrázkódtatást. Utazunk. Ugráltok, mint a bakkecskék, míg végül megsajnálalak benneteket. Érzélgés nincs, jó kislány leszek, minden este lábat mosok.”

- Álmos vagy?

- Ugyan, anyu!

- Még alhatsz. A repülőn nem szabad, elvihet az isten háta mögé.

- Gépeltérítőkkal utazom.
 - Humorotok az van - mondta bosszúsan István-apánk.
 - Miért? - támadott azonnal a lánya. - Mi hiányzik?
 - Tisztesség.
 - Kit tiszteljük, és miért? Öregeket, szülőket, tanárokat, a téeszt, vagy az autódat, amiért idáig hozott? Ennyit igazán nem kívánhattok.
 - Nem egyedül élsz a földön.
 - Vicces is lenne.
 - Az. Ha visszazavarnálak az őskorba.
 - Isteni a szöveged, apu. A te akaratodból pottyantam a huszadik századba és háborogsz?
 - Ilyen dolgok az anyátok hasában sem volt. Becsülitek?
 - Ez van. Tapsoljak? Mindenki születik valamibe, miután a mamája felmondott, igaz, anyu?
- Az asszony megriadt. Bóbiskolt beszélgetésük alatt, a kérdés ostorként csípte.
- Micsoda?
 - Kilenc hónapra kopog a baba - nevetett Márta -, akit fogadnak.
 - Koraszülött vagy - mondta István-apánk -, meglátszik rajtad.
 - Kösz. Ennyit örököltem.
- Ferihegyen várakoztak a hűvös hajnalban. Az erkély vaskorlátjáról hirtelen visszakapták a kezüket, tenyerük nyirkos és hideg lett. Éledt a környék. A személyzet szorgoskodott. Hangszóró harsogott, alumínium madarak röpdöstek, rövid lábukat dugdosták, pilóták, légikisasszonyok lépkedtek a merev gépekhez, motorok dübörögtek, utasok sűrögtek.
- Nekik a legjobb - mutatott Márta az egyenruhásokra -, mindenütt otthon vannak.
 - Otthon csak egy lehet - mondta anyja feszélyezetten az új környezetben.
 - Arra vigyázzál!
 - Igyunk feketekávét - haladt magabiztosan István-apánk az épületben.
 - Enni akartok?
 - Korai még.
 - Berlinben várnak, kislányom.
 - Mondtad.
 - Baj?
 - Gyereknek tartol?
- István-apánk feleségén az izgalom jegyei mutatkoztak. Hallgatott. Merev tekintettel nézett a lányára, keményre formázta feszültsége, de egy mozdulat, egy szó eltörhette, és zsilipek nélkül, könnyeivel mosta arcát.
- Márta sajnálta. Elmaradt az apja mögött, pályahosszal. Keze idegesen rándult, félbetört mozdulat.
- „Ezen is túlesünk, és bumm, akkor mi van? - gondolta a lány. - Recsegjen már a hangszóró.”

Ömlöttek a szó-sztereotípiák.

- Vigyázz magadra, kislányom, írdal azonnal, fogadj szót, hosszú lesz nélküled...

Elválasztotta a mozgás. Nézett a buszból, szülei az erkélyen álltak, anyja bátortalanul zsebkendőjével intett. A repülő ajtajából hátrapillantott, erőteljesebben lobogott a fehér kendő.

„Mint a filmekben a hatásos beállítások - gondolta. - Mindjárt meghatódok. Szellőzteti az öreglány, ennyi az egész.”

Az ablakok mini-részeket fogtak a külvilágból. Enyhe nyomást érzett gyomorszája környékén. Remegett, rázkódott, központosított a mammut-madár és futott a szürke betonon. Tömérdek súly a levegőben. Kiszolgáltatott lett hirtelen.

„Mire gondolnak az öregek? Anyu murisan viselkedne a repülőn, idegesség, félelem, kérdezgetné megállás nélkül: - Sokáig tart az utazás? - Az ablakra nem pillantana, markolná az övét, mintha úgy biztonságosabb lenne.”

„Elmaradt generáció - gondolta Márta. - Nem találták az arányokat. Mi talán igen? Megmondja valaki? Ugyan kicsoda mondja meg?!!”

István-apánk felesége itatta az egereket. Idegenül figyelte a távolodó, érkező repülőgépeket, fülsiketítő zajuk zavarta. A csendes ház ideálisnak tetszett, a tágas konyha, ahol életét töltötte, a krumpli-hegyek, a mosogatóvíz-óceánok, a zöltség-szigetek között. Élet nyugalma.

„Megbillenhet a gép - gondolta -, összeütközik és vége. Történt már ilyen. Mégsem lett volna szabad Mártit elengednem. A pléhkoporsóba nem ülnék, nincs az a pénz, amivel megfizethetnék.”

„Egyetlen szememfénye, minek küldtelek a pusztulásba? A goromba apád nagyra vágyik, nem fér a bőrében. Mit számítanak a Péteri fiú szülei? Szeressétek egymást, a virág úgylis lehajlik a szélben, csak megérkezzél épségben.”

Törölgette szeméből a szomorúságát.

István-apánk nyugodtan figyelte a repülőteret. Elhatározását megvalósította. Jobban nem használhatna lányának.

„Félúton se leszünk - gondolta -, Berlint éri a gép. Modern világ. Kimaradtunk belőle. Siessünk utána.”

- Akarsz vásárolni? - kérdezte.

- Nincs ahhoz erőm, gyerünk haza.

20

Öreg Boldiné nem javult. Fonnyadozott, ráncosodott, reménykedett. A falon képek csüngtek, azokat nézte. Szerette őket. Barnult fakeretek őrizték a régi időket, hangulatokat. Fényképezőgép lencséje lett a szeme, belülről sugározta a felvételeket, az apró mozzanatok is nagyítva. Örömek teremtek a falon.

Arcképe. Hihetetlen, hogy ide jutott, elszaladt az élet, az évtizedek. Haja őszült, fogyatkozott, mint az őszi fák levelei. Folyamatosan cserélődött az arca, a napok áradata mosta medrét mélyre, sima, magas homlokából töppedt ráncmetető termett, fájdalmas vonaglások, száját

szétszabdaltok, gondból árkolt csatornák, betegség-árkok. A képen még arca volt, női arc, fájdalmas szem, két éles vonás orrtővétől szája csücskéig. Nyitott nyakú fekete ruha.

„Ilyen is lehettem? - gondolta. - Hány arc marad meg az emberben önmagáról? Kevés. Két kézzel herdáljuk értékeinket.”

Boldi és Anna. A kép elszíneződött, májfoltos hátlapján piros tintás névjegy: a fényképész-mesteré. Derékig látszanak. Boldi: fekete, lesimított haj, magas, tiszta homlok - övé egészen -, sűrű szemöldök, merész szem, nyerges orr, kicsit elálló fül. Bajusz. Sötétbarna ruha, mellény, fehér ing, nyakkendő. Emlékezete is visszavetíti, a kép hiteles.

Anna: nyitott száj, meggondolatlan őszinteség. Sima homlok, egybefüggő, sima arc, két vidám golyó a szeme, alig látható szemöldökvonal. Orra aránytalanul megnyúlt a képen, a valóságban inkább pisze. Fülére ér ondolált sötétbarna haja, kínosan tapad fejére. Fekete, magas nyakú ruha, fehér csipkegallér. Akkor még szerették egymást, elég egy pillantás a képekre, rögtön szembetűnik. Mennyire mások, ruhájuk, arcvonásuk, gondolkozásuk változott. Az idő értünk és ellenünk dolgozik.

Gáborka tetőtől talpig látható. Levelezőlap nagyságú kép. Óvodáskorában készült, hosszú szárú nadrág, sötét és zsinóros kabát, fehér ing. Füle elálló, magas homlokát elfödi a dús, barna sörénye. Szeme Annáé, bizakodó, fénylik, mint az üveggolyó. Orra pisze, szája keskeny, gödrös az arca. Megilletődött. Ártatlanul néz a falról, kezét nadrágjához simítja. Örömfalat.

Újabb kép. Úttörők fehér ingben, nyakkendővel, sötét hosszúnadrágban, Gáborka elől. A gyerekeket névről nem ismeri, idővel rossz rosta az esze, hullik a jó is rajta. Unokája őszinteséget hordoz, reményteljes várakozást.

A legfrissebb felvételen középiskolás. Jó modorú, nyílt tekintetű. Fekete kabát, fehér ing, fekete nyakkendő, frissen nyírott haj, felkopó homlok. Erős szemöldökvonal, nyüzött, iskolás arc, keskeny száj. Figyelő szem. Mintha ágya szélén ülne, hallgatná szívverését, istenem, mindjárt elöntik a könnyek.

Öreg Boldi. Eleven valóság. Éjszakánként a szobában szuszog, élteti. Bajuszos, magas, egyenes tartású, fejéről elhordták a haját az esztendők. Oldalt maradék ezüstmező. Arca sápadt, lötytyedt pusztá, ernyedtek országútjai nyakán, szívós, nagyakaratú. A fehér falon, állig gombolt bakaruhában, hegyes bajusza szúrja a papírt.

Az öregség egészen egymáshoz simította őket. A tárgyak elhullatták értéküket, már csak az összetartozásuk, megújuló szeretetük fényesedett. Megrendüléssel figyelte, miként szolgált, öreg vállára vette kettőjük életét, terhét. Panasza nélkül. Tanyázott a betegágyánál, olvasta Gáborka leveleit, pipáját dugdosta, helyébe hozta az ételt, főzött, biztatta, hazudott, olyanokat mondott: - meggyógyulsz, táncolhatsz, meg hasonlók. Mutatta, elhiszi, alig várja, hogy felkelhessen, főzzön, süssön, takarítson, boldog legyen. Pedig tudta, nem kel ki többször az ágyból, eleven koporsója az, szenvedtetője.

Mégis makacsul ragaszkodott minden perchez, örült, ha hallotta a motozását, a sikertelenedését. Rossz az üres lakás, temető. Ketyegett a falióra, lopta életét. Nyugtalanul várta az öregot, figyelt az utcai neszekre, már messziről kivette lépteit a járdán. Alvást színlelt. Öreg Boldi közel hajlott, megfogta a kezét, idegesen, féltően kérte:

- Alszol?

- Szóltál?

- Kérdeztem, hogy alszol-e.

- Elszenderedtem - füllentette -, mi újság?
 - Nincs semmi.
 - Levél?
 - Nem jött.
 - A doktor mindjárt ideér.
 - Ide - mondta öreg Boldi -, pontosan, mint az óra.
 - Miből mászkáltatod?
 - Ingyen van, az SZTK-soknak jár - hazudta.
 - Az injekciók?
 - Azok is.
 - Becsapsz, nem mondol igazat.
 - Akkor ne hidd.
 - Nyugdíjból futja orvosra évekig? Adósságot csináltál.
 - Miket gondolsz?
 - Eltagadod - fordult a falnak, mutatta, hogy megsértődött. - Hagyjuk az injekciókat, elviszi a házat s értelme sincs.
 - Van. Mondta a doktor úr, meggyógyulsz.
 - A földben, ott jövök jóra - érzett a hangján a belső sírás, remegett -, vagy ott se.
 - Minek nekünk a ház, a nyugdíj, ha nincs egészség? A gyógyulás fontosabb. Te is megcsináltál értem, amit csak lehet. Hánytorgatod? - mondta keményen az öregember -, még csak az kék, hogy vénségedre pörlekedjél!
 - Gáborkának hagynánk.
 - Jut neki, napos oldalra született.
 - Ahogy gondolod - fordult vissza öreg Boldiné és elérzékenyült. - Kezedben van a sorsunk. Bánom én a házat, a földet, csak mellettem maradj, betegségemen segíts át, megfizeti az isten.
 - Ne keseregj, senki nyakára nem szorulunk. Meggyógyulsz nemsokára, talán jövőre.
 - Talán.
- Öreg Boldi boldogan élt feleségének. Nem érezte, hogy áldozatot hoz, természetesnek fogta fel körülményeit. Energiáját, kedvét nem apasztotta, ellenkezőleg, ezer mozzanatból megújult, kifogyhatatlanul munkált. Pénze elfogyott. Árulta a házat.
- Elment Pölös Gábor új, emeletes téglapalotájába. Bendő Béla ott lakott Pölös Annával a jómódban. Autójavító szakmájából aranybányát teremtett, főjavításokat vállalt.
- A ház felét eladnám. Amíg élünk, benne lakunk. Nem kapkodják.
 - Boldi? - kérdezte Pölös Gábor, gyomorhajos arcszínével, tört termetével.
 - Hoppon marad?
 - Élje világát. Nem kérünk, nem adunk, nincsen.
 - Nehéz támasz nélkül - mondta Anna.

- Ketten vagyunk, bajra, öröme.
 - Megpumpolja magukat a doki - mondta Anna anyagiasan -, hívjanak másik orvost.
 - Megsértődne. Mióta nyitogatja a kilincsünket.
 - Drága ragaszkodás.
 - A házat olcsón adnám, szinte már ajándék.
 - Gáborkának megvehetnénk - mondta Bendő Béla csillogó szemmel, üzletet szimatolva. - Pendelyezzük idejében.
 - Vegyük - hajolt Anna -, apjától úgyse várhat.
 - Amíg élek, nem hal éhen - szólt Pölös Gábor, összevonta dús, bozontos szemöldökét. - Legyen.
 - Harmincötezer forint elég? - kérdezte Bendő Béla alakoskodva -, összeveszünk?
 - Az unokámnak jut - mondta boldogan a szikár nyugdíjas gazda -, unokámnak.
- Átírátták a fél házat Gáborka nevére. A presszóban Bendő Béla konyakot rendelt.
- Iszol? - kérdezte húgát, Zöldecskét.
 - Filléredbe se kerülök.
 - Helyes. Jól vagytok?
 - Jól. Ti?
 - Nagyon.
- Öreg Boldi meglátta a friss krémesekeket. Hatot vett.
- Ebédre kapod - mondta otthon beteg feleségének, és tiszta tálcára helyezte az édességet.
 - Finom - mosolygott a beteg asszony, nem annyira a süteménynek, mint a figyelmességnek. - Igazán finom.
- Kettőt megevett. Nyalta ujját, mielőtt megtörölte. A doki vidáman érkezett.
- Néhány hónap, és lábra áll.
 - Igazán? - csillant fény a beteg öreg szemében. - Már nem hittem.
 - A kishitűeket az isten is bünteti. Svájci gyógyszert szereztem.
 - A svájci szérum jó lesz? - kérdezte bizakodással öreg Boldi a gangon, és pénzt adott. - Felépül?
 - Csodát tesz. Drága, de megéri.
 - Hozza csak, doktor úr!
- Gáborka ült a betegágy szélén. Öreg Boldiné olyannak látta éppen, mint a fényképen. Elöntötte az öröme. Sírt hosszú, végtelennek tűnő percekig, érdes, ránctenyerével szorongatta unokája kezét. Sokára törtek elő szavai.
- Egyetlenem, végre újra látlak. Meghalhatok, mire megjössz.
 - Meggyógyul, mamám. Addig él, míg engem szeret.
 - Akkor örökké élnék. Pedig leáldozott, hiába erőlködik a vénember, hogy talpra állítson, lehetetlen. Úgy teszek, mintha elhinném, maradjon a boldogsága.

- Jóval vigasztal, hazajöhettem - nyelte könnyeit a gyerek.

Nézte nagyanyját. Összezsugorodott, könnyű lett, mint a madár. Akarata éltette. Sárgán világolt az arca a párnák és dunna fehérjéből. Fejében gyakran támadt homály, percekig zagyvált öntudatlanul. Sajnálta. Évekig feküdni reménytelenül. Segíteni akarta, ha mással nem, időz az ágyánál, beszélgetnek órákig. Miről? Iskoláról? Úgyse értené. Hallgatott.

- Mesélj magadról, Gáborkám!

Az iskolára, a kollégiumra kíváncsi volt, a lányokra, miket tanulnak, esznek. Elraktározta a hallottakat, hónapokig belőlük építkezett.

- Jeles bizonyítványt kaptam. Rengeteg a tanulnivaló, nincs idő másra.

- Beteg nem vagy? - simította homlokát csontszáraz kezével. - Más mellékes.

- Bírom az iramot. Tartunk a szekrényben zsírt, lekvárt, kenyeret, bepofázunk. Csomagot küld anyám.

- Olyan mézeskalácsot sütök, cukorrá válik a szádban, csak meggyógyuljak. Mostohaapáddal jól vagy?

- Jól. Kibírható.

- Irénnel? - kérdezte és erőlködve felhajolt, kezével igazított a párnán -, vele is kibírható?

- Pénzt adnak, rendesek, csak nem látogattak meg. Hajtják a lóvét.

- Pölös nagyapád?

- Anyám güzülös, hajszoja az öreget is.

- Téged?

- Saját utamon járok.

Öreg Boldi szótlánul ült. Pipájáért nyúlt, kotorászott a zsebében, tömte olcsó dohánnyal. A gangon pőfékelt. Ősz bajuszát simogatta, várakozón figyelt unokájára. Öröm érkezett vele, ünnepek jó íze. Már várta.

Tiszta ágyneműt húzott, gondosabban takarított, tartott otthon üveges jaffát, süteményeket, lehetőleg krémest. Kevésszer kottyantott a beszédbe, hagyta, kérdezősködjön a felesége, nyugta marad.

- Egyél még krémest - mondta unokájának. - Neked hoztam.

- Szétrepedek. Tömnek, mint a libát - s a tálcáról elvette a hetedik krémest. Áhítattal nézték, hogyan nyeli két harapásra. Hosszú szünet következett, veszített hangulatából a szoba. Búcsúzkodtak.

Öreg Boldiné párnája alól pénzt dugott Gáborka zsebébe.

- Lányokkal ne foglalkozz! Megzavarják az eszedet, és akkor silány a tanulás, lőttek a karrierednek.

Megcsókolta nagyanyját, izgalomtól feszült, sajnálta szegényt, büntudatot érzett, már szalad, megint elkapkodta a látogatását, de a strandra se futja az idejéből. Öreg Boldi fogta két kannájukat, mint akinek halaszthatatlan, kísért a Főtérig. A beteg se bánta, egyedül szeretett maradni, lehuny szeméből szivárogtak könnyei, nehézzé vált hirtelen, mint a végigszenvedett esztendő.

Behúzta az üvegezett konyhaajtót, a kerítés fölött elfordította a kallantyút. Bakancsban járt nagyapja, télen-nyáron hordta, szürke, elmosott színű vászonruhában. A keskeny járdán mögé szorult, vagy a szürkére sült gyalogútra. Nem beszéltek. Egyhangúan, erőteljesen csattogott a bakancs. Szerette zenéjét, jó volt öreg Boldival, meghitt.

- Csodára megnőttél - ámuldozott. - Tisztára az apád vagy.

- Ember - mondta. Büszkeség érzett hangjából, öröm.

- Minek tanulsz?

- Mérnöknek, mérnök-parasztnak.

- Olyan iskola van?

- Van.

Könnyű öröm szóródott a szívére, legszívesebben megfogta volna a nagyapja kezét. Felnőttként kezelte mezítlábas korától, osztottak a teherben, egyik kannát karjára vehette. Ragaszkodásuk mély volt és darabos.

A kútnál megálltak, mint annak előtte számtalanszor. Öreg Boldi zsebéből pénzt keresett. Természetes mozdulattal, mint ahogy megtömte pipáját. Csak dohányra költött, az életvitelüket minimálisra korlátozta.

- Isten áldjon - csókolta meg.

Kannáit a csap alá tette, ütemesen mozgatta az öntöttvas szivattyút. Mindkettőre fedőt nyomott, indult a betegéhez. Egyenes tartással járt.

Gáborka a sarokról visszaneézett. Látta a szikár öregembert, küzdő, nemes alakját. Bajusztát érezte arcán, bagós leheletét.

„Utolsók vagytok a szegénységből - gondolta érzékenyen -, mesebeli figurák, nagy boldogságaim.”

Otthon asztalhoz telepedett öreg Boldi. A tálcán maradt három krémes, légy szállingált körötte, tenyerével elkapta és összenyomta. Nadrágjához törölte a kezét. Nézett mereven az ablakokra. Nagy idő múlt. Fogott egy krémest, kettőbe harapta. A porcukor bajuszára kuporgott. Letörölte.

- Egyél - vitte feleségéhez a megmaradtakat -, részed.

Öreg Boldiné majszolta, nyelegette. Idejéből futotta. Csipegette a morzsákat, kimerülten kérdezte:

- Látom többször? - és újra elfogyott az ereje, hite, beteg szeméből patakzott a könny.

A doki szabadságra utazott, tablettákat szedett, de elfogyott. Az öregek rémülődöztek, nem maradhatnak bizonytalanságban. Fialat doktornő helyettesített, öreg Boldi elhívta. Megvizsgálta feleségét, mérte a vérnyomását, recepteket írt.

- Talpra állhat? - kérdezte a gangon reménykedve az öregember -, talpra?

- Nem. Soha többé.

- Nem? Lehetetlen - a döbbenettől támaszkodnia kellett a faoszlopnak, remegett erőteljesen nyúzott, kimerült arca, és csak motyogta -, lehetetlen, azt én sohase tudom elhinni.

- Semmit se tehetünk, elhiheti.

- A doktor úr biztatott, erősen.

- Tévedett.
- Injekciókat hozatott Svájcból.
- Hiába minden, nyugodjék meg. És legyen türelmes, a legjobb gyógyszer.
- Megfizetem - nyújtotta pénzét és újra reménykedni kezdett -, nem számít, hogy mibe van.
- Ugyan, papa! Jobb helyen van magánál - ripakodott rá a doktornő és elsietett.

Öreg Boldi az oszlopnak támaszkodott. Érzései kavarogtak, nagy boldogtalanság tette próbára.

„Kinek higgyek? A doktor tapasztalt - gondolta -, csalna évek óta? A svájci gyógyszer dobozát mutatta meg, az nem ámtás. Reménykedünk a végtelenségig.”

Öreg Boldinét megviselte a meleg. Gyakrabban locsogott. Eleinte szégyenkezett, később tehetetlenségét álomszerű folyamatnak képzelte, kellemesnek, olyankor elrepült halálfélelme is. Irtózott a gondolattól, hogy testét férgek pusztítják, koporsójára földet hánynak.

„Fájdalmas kínokkal jár a pusztulás? Erre ne születtem volna - gondolta készülően. - Megtudom rövidesen. Talán jobb lesz a földben pihenni, a szegények igazi jussa, elpatkol mindenki, vagyonát nem hurcolhatja a túlvilágra. Örök egyenlőség.”

Megrémülve figyelt magára. Hasogatott kíméletlenül a fájdalom, ráktól félt, ami hamar végez. Olykor csökönyösen hitte, talán a halál még elfeledkezik róla, megérdemelné. Élettelen életét nem váltotta meg a Csillag, munka és reménykedés jutott osztályrészül, krajcáros nyomorúság.

„Akinek felére sikerült? - gondolta. - Csesznyeség lenne újakezdeni, mégis úgy kívánom. Elaludni, fel se ébredni többé? Jaj, félelmetes a pusztulásom, vélem hál és nem dobhatom ki az ágyból.”

Arany nyár ragyogott. Nagy reményű. Hét vörös kombájn falta a kalászoszt. István-apánk és Dihenes József járta a búzamezőt.

- Nagy termés lesz.
- Nagy - bólintott az elnök -, rekord.
- Hányan tudnak kaszálni? - kérdezte Dihenes József elgondolkodva. - Tízen, tizenöt?
- Talán.

A táblán szaladtak, port vertek a hatalmas kombájnok. Legeltek az arany búzában.

„A gyönyörtől ordibálni szeretnék - gondolta az elnök -, vonítani, mint a farkasok.”

Kétezer holdnál több a kalászos, harmincöt ember dolga. Nincs pergés, szemvesztés. Komplex szervezés. Szaladtak a billenős IFÁ-k, a traktor vontatta pótkocsik, vitték a termést az átvevőhelyre, pillanatok alatt térültek-fordultak. Kombájnok kergetőztek, morogtak, lomhán döcörésztek. Csorgatták piros terhüket. Tiszta, szép búzamezők, sárga tarlók lihegtek.

Harmincnégy fok volt árnyékban.

A váltótársak fák tövéhez menekültek. Novák Józsi köztük.

- Mikor kezdtek? - kérdezte István-apánk.
- Korán. Az idő drága, ellátjuk a gépeket, zsírunk, csavarokat, ékszíjakat meghúzunk. Akinek lerobban a masinája, az kevesebbet keres. Dajkálgatjuk.

- Vasárnap műszak - mondta István-apánk, és idegesen dörzsölte halántékát. - Hajtás, emberek.

- Megyünk állandóan. Pénz is kell, pocskék se lehet - mondta Novák Józsi és csapzott haját kézzel igazgatta. - Naponta tizenöt vagonnal aratunk.

Porba burkolóztak a nagyevő gépek. Nyeltek a pilóták. Nagy karimájú kalapot viseltek valahányan, árnyékolta arcukat.

- Egyenöltözet?

- Kollektív akarat. Nagykalapos brigád.

Bőtermő nyár. Meleg öröm, piros ajándék. Elnyúlva pihentek az árnyékban, a mozdulatlan levegőben. Az úton távolabb öreg Boldi szikár alakja formázódott a szikráztató forráságban.

„Baj van? Feleségével történt valami? - gondolta az elnök. - Csak jobban járna.”

Novák Józsi arcán mosoly mászott.

- Aratásra itt van, parancsszóra. Fizetnek ezért?

- Nem tudjuk mi azt megfizetni. Nincs arra elég pénz - mondta István-apánk. - Szívós. Kutya kilöki a nyelvét.

- Ez az élete.

- A miénk is - nyújtott kezét öreg Boldinak. - Bírja a hőséget?

- Mindent elvisel az ember, ha nagyon akarja. Életét leginkább. Belépéskor égett a fülem - emelte kalapját és zsebkendőjével törölte harmatos fejét. - Csúfoskodtam a Csillaggal. Hol van az már? Nem gond az élet.

- Így akartuk - mondta az elnök -, így lett.

- Pontosan? - nézett tamáskodva az öreg. - Egészen pontosan?

- Nem éppen. Az újért áldozni kell.

Öreg Boldi nézte a szemeket. Elégedetten bólogatott. A táblán szalmabálázók is dolgoztak, ügyesen téglalapokat préseltek a szalmakupacokból, vontatók hordták a majorba, ott kazlalták. Műtrágyaszórók kálisót, szuperfoszfátot terítettek, dixtillerek jártak, sehol elmaradt szalma, kezdődhetett a másodvetés. A tábla asztalsima.

- Gyönyörű minden, fiam. A tarlónak is tudok örülni - mondta. - Külleme van.

- Presszió nélkül. Nagyüzem.

- Vigyázzatok rá, nincs szebb örökség. Aki a Csillaggal nem törődik, nem érdemel kenyeret.

Kezeltek. Elballagott a vénember. Bóklászott a kalászkok között, néhány szálát szakított, kalapjához tűzte.

„Édes egy öregem - gondolta az elnök -, nagyon rendes vagy. Aranyember.”

- Ilyenek kellenének - mondta Dihenes József csendesen.

- Kicsit hasonlítunk, csak leblokkolunk hamarjában - mondta az elnök -, mi már nem vasból születünk.

Iroda, kávé, sablon.

„Meddig viszem? Sokszor félek, nincs tovább - gondolta István-apánk. - Más élet elképzelhetetlen, hiába a napi tizennégy óra, ébredéstől az ágyrajárásig. Egy életre születtem. Húzom még talán négy-öt esztendeig?!”

Telefon dörgött.

- Halló, halló, itt a Vörös Csillag. Ki beszél? Maga az, uram? ... Van. Szőlő is. Tudok adni paradicsomot, nagyon szép, azért vagyok bátor ajánlani. Szőlő? Nézzük az árakat, árakat tessék mondani... Á... minden éjszaka küldök, becsületszavamra. Felírom a noteszlapra és küldöm, ott lesz. Megcsináljuk.

Telefon. Telefon...

Boldi hazajött. Sötétszürke öltönyben, fehér ingben, elegánsan. Anyja féltőn figyelte, s idegen vonásokat vett észre fián, hidegség szóródott szívére. Díszes dobozban csokoládét, piros csomagban finom pipadohányt hozott. Aktatáskájában hálóinget, borotva-felszerelést, fogkefét. Mozdulatai simulékonyabbak, alkalmazkodóbbak. Illatos cigarettát szívott, széket lökött az ágyhoz, keresztbe tette a lábát.

- Kicserélt a város. Jól mutatsz - mondta a beteg kedvetlenül. - Lesz végre gyerekek?

- Nem akarunk. Boldogok vagyunk így.

- Sírásban, nélkülözésben is van boldogság.

- Lehet, de nem szeretjük. Elkényelmesedtünk.

Elégedetten gondolt az útjára. Chesterfieldet szívott. Külsőségeiben takarta múltját, szakmáját.

„Látnátok - emlékezett Potornaiékra -, kihagyna a lélegzetetek. Jókor menekültem, prima állásom, tiszta, szép. Legközelebb autóval puccoskodok.”

A Nyugatiban ült vonatra. Méltatlankodó pillantásokat vetett a forró debrecenit, virslit falókra, bűdös füst, korom, vonatok, árnyékszék szaga szállt felettük. Valamikor éhesen rugaszkodott a vastag kolbásznak, ideje, pénze nem telt drágább kajákra, fénylett a szája, szalvétával törölte, kezét is, de a sárga zsír nyoma megmaradt. Irén finoman leszoktatta. Étkezőben pirított májat rendelt, sört ivott, feketét. Korábban nem engedett meg magának ilyesmit, luxusnak tartotta. Kicsinyes szokásaiból kínlódva vetkezett. Szalonnát, lecsókolbászt vásárolgatott reggelikre, de Irén ráförmedt: „Olcsó az, amit szeretünk.”

Csillogott az életük. Kezdte nagyvonalúan lenézni azokat, akik garasoskodtak, nem ültek presszóba, étterembe, szenvedélytelenül, de beosztással boldogultak.

„Házimalacok - gondolta -, kiskaliberűek. Megengedhetem, szerencsére, nem sumákolok. Borraivalót lökök a pincérnek, tapsikol.”

A vicinálison első osztályon utazott. Parányi, piszkos kupé kopott huzatú ülésekkel. Egyedül trónolt ott. Örömmel és várakozással érkezett, szégyenérzete nem támadt. Távolabbról látta már ezt a világot.

Éles képek vetítődtek múltjából; esték villámlásai, pár szem eső a tikkadt tájra, sárga aranyesővel borított árokpartok, gesztenyék virággá feslő zöld kúpjai. A forró földek szagát érezte. Zárt pillái mögött elsötétített moziterem, a vonatkattogás aláfestő zene, emlékfilmek nosztalgiái. Zsíroskenyér-evés a majorban, az első tavasz hitével; szaladtak Annával a dombra, a zöld fűben heverték, fűszerek illatoztak a levegőben, a fák pompáztak, Anna motyót bontott, barna kenyeret vágott, fehér bolti zsírt kent, piros paprikával, sóval szórta,

harapták, fehér foguk szaggatta a kenyér kemény héját. A fák tövénél hűvösen marasztalta a föld, a selymes mező. Most is megbizsergeti. Hiába keresi azóta a zsíros kenyér ízét, a meggondolatlan, felszabadult nevetésük hangulatát, sehol sem találja.

Zsíros kenyér? Kiment a divatból. Múlt idő. Dühösen pillantgatott szét az üres fülkében, hirtelen rosszkedve támadt.

- Olyan, mint a meggy, kicsi és köpnivaló - mondta.

Cipőjét dörzsölte kinyitott a párnázott ülésekhez. A koszos, kormos ajtóhoz lépett. Lassult a vonat, a magtár betontömbjeit elhagyta, döccent a kövesúton, fogyott az ereje, a kopaszra csúfított állomáson sikoltózott.

Itthon volt.

- Hetvenéves vagyok, isten őrizzen valakit ilyen élettől - riasztották anyja szavai a valósághoz vissza -, nehéz nyomorúságtól. Ettől csak a tiéd rosszabb, mert nincsen gyereked.

- Kalótyál már - mondta öreg Boldi a pipáját keresve -, happárazik.

- Érzem, hogy meghalok. Boldogultok? Apád nehezebben.

- Fáj valamije? - hajolt Boldi közel anyjához.

- A szívem szűkül. Talán örömeiben, hogy itthon vagy. - Elszenderedett.

A gangra telepedtek, fehér fénybe vonta őket a délután. Az udvaron aprólékos gonddal minden a helyén. Évtizedek gyakorlott szokásaként, logikus precizitással felszerelve a láb-tisztítók, a sárkaparók.

„Használják? - gondolta Boldi. - Soha nem tudtam ezekben örömet találni. A munka volt az életük, nekem pénzt jelent, értéket, lehetőséget. Talán rosszabbul jártam?”

- Anyád úgy tartja, Irén konkoly a családban. Nincs unokája, azért szenved - mondta apja és törten eregette a füstöt.

- Majd megbékél.

- Mi mást tehetne? Az idő csitítja a viszálykodást. A Csillagban is temetődik a harag.

- Potornaiék?

- Bolondok lennének most beköltözni. Jószágokat tartanak, jó a dolguk.

- Régen magukból élt az állam, mára megfordult. Kulákoztak, pedig nem volt annyijuk, mint a téeszvezetőknek.

- Elmúlt.

- Lumpolnak. Nem a magukét fogyasztják, telik a közösből.

- Rosszul szólsz, sértődöttséggel. Nézd a határt, megbízhatóan árulkodik.

- Apám aranyba foglalja a téeszt - mondta Boldi és eltaposta a cigarettáját. - Kerestem kenyeret ott, ha emlékezik. A sziken kevés búza termett, állami pénzen halastavat csináltak. Öntözőtelepnek alakították, csatornáztak, rizst termesztettek. A bruzóne meg elvitte a termést. Állami támogatással betemették az árkokat, csatornákat, lőttek a fehér aranyra. Búza terem. És a fölöslegesen kidobott milliók? Felelősségre vontak valakit érte? Nem divat az manapság.

- És ami van? Talán te hoztad? A semmiből született - verte öreg Boldi mérgesen csibukját a bakancsához. - Annyink van, a fejem fáj, mire észbe veszem.

- Nem a jót tagadom. A hasznosabbat sürgetem.
- Te ítélkezel? - nézett az öregember kitartóan fiára. - Hiszen a mi verítékünkéből lett itt minden, a mi összefogásunkból.
- A szövetkezetet elhordják feliben, harmadában. Megméretlenül.
- Fáj a jobb sorunk? Előtted vót. Kicsiből születik az ember is, csak te nem becsülted.
- Nem sajnálom, dühösít. Iskolások, katonák szedik a termést, de a háztájit dédelgetik.
- Nem igaz, szomorúan látsz, fiam. Megégetett a kása, fújd hát, mielőtt kanalazod.

Boldi nézgelődött. A sarki ház megöregedett. Fehér foltosan, teteje horpadtan, sarkaiban öreg repedésekkel agonizált. A közeli kút rozsdásodott, elapadt a vize. Birkák legeltek az árokparton.

A kerítés dűledezett, napszívta, fakított, szürkére száradt deszkák, lyukak sebei, vastaggá hízott repedések. Tartását elvesztette, megdőlt. Megfeketedett orgonarügek csüngtek a tetejére.

A Fötér új arcát mutatta. Emeletes házak, irodák. A Fényesben nótaestre készülődtek, lefoglalták az asztalokat. Autókkal érkeztek. Ámult. Legújabb márkák, Polski Fiat, Volkswagen, Zsiguli. Egy részük használt. Megremegett, amikor látta, hogy Pölös Anna és Bendő Béla kászálódik kifelé új kocsijukból.

A Fényesben kávéfőző gép sistergett, csinos lány futkosott a gőzölgő feketével. Potornai Zsuzsa, férje és István-apánk társasága tűnt fel az ajtóban. Hamarosan megtelt a tágas terem.

Elegáns, jó ruhák, terített asztalok.

„Akkor mulassunk!” - gondolta dacosan.

21

Zsibongott a Fényes. Boldinak Nemes Lajosék szorítottak helyet. Az egész terepet áttekintette.

„Ez a magyar paradicsom - gondolta rezignáltan. - Nem sokat változott.”

Hangulat, jókedv, mohó szomjúság. Szeszarcok tündököltek, ismerősök a régmúltból, állandó, kopott szöveggel. Veréb már illegette magát, a zene gyors ütemére lépett három-négy tánclépést, ösztönösen, önmaga gyönyörűségére. Boldog vigyor ömlött a zsíros arcán, kezével integetett István-apánkénak, de senki nem vette észre.

Boldiék mellett Novák Tercsi ült Potornai Bélával, és néhány loboncos hajú, akikre már nem emlékezett. A lány fekete nadrágban, hosszú ujjú, magas nyakú, vékony pulóverben, halvány orgonaszín, fekete-fehér csíkokkal, hosszú, leeresztett barna hajjal, duzzadt, élénk szájjal, vastag, nyerges orral, erős barna szemöldökkel tetszelgett. Sötét szeme korához képest komolyabbá tette.

Nemes Lajos élvezte a zenét, kezével dobolta az asztalon az ütemét. Fejével intett a félremenő elnök után.

- Megkönnyül és idejön, meglásd.

- Nincs számadásom - mondta Boldi közönyösen -, kívül rekedtem az érdekeltségén.

Nézte tovább a fiatalokat. Potornai Béla sötétszőke haját nagy bodorításokkal viselte, válláig csüngött. Széles csontján lezser pulcsi, kék minták fehér alapon, szőke szempilla, hegyes orr, kidülledő szem, kiálló fog, ha széthúzta száját, apja erőszakos vonásai uralták arcát. Rántotta a lányt, vadul táncolt, érzései mozdulataiban sütöttek, nem finomította, nem takarta, természetességében kínálta jellemét. Derekánál felcsúszott a pulcsija, szinte villogott fehér bőre.

Nemes Lajosné észrevétlenné vált volna legszívesebben, fekete erekkel megtűzdelt tenyerével emelte poharát, apró kortyokat ivott izgalmaiban a szalmaszínű borból. A hangulat gyorsan legyőzte, simább, könnyebb lett az arca, lábával halkán dobbantgatott az asztal alatt.

„Van itt öröm - gondolta Boldi -, nem kell más a parasztnak.”

István-apánk kezelt velük.

- Ül le - mondta Nemes Lajos -, legalább itt tartsunk össze.

- Kezded a cselédkonyhás romantikát?

- Neked? Balra indexelsz és jobbra hajtol.

- Nézz szét - mutatott szélesen az elnök tenyerével -, te szocialista illuzionista. Vége az imahitnek. Van lóvé, van tudat.

- Harc nélkül nincs eredmény.

„Ezek közgyűlést csinálnak - gondolta Boldi - tiszteletemre, mintha éppen ez hiányozna.”

- Mit akarsz még? - fakadt méregre István-apánk -, bármikor szembeköphetnek. Kiszolgáltatott vagy, ennél több demokrácia elcsapná a hasukat.

- Ne attól félj - dobolt gyufaskatulyával Nemes Lajos -, hanem attól, aki a meleg csontig benyal.

- Kommunista gögöd miatt menekülnek tőled az emberek.

- Persze. Akik levelező tagjai a pártnak; doktor úr, mérnök úr, agronómus úr. Inkább hallgatok.

- Ideálisnak hiszed magad, csálhatatlannak. A hiba itt kezdődik.

- Nem tudok jobbra-balra kanyarodni, nem is akarok.

- Állandó egyenes utak nincsenek. Megint plafonon az eszed - mondta István-apánk és felkelt az asztaluktól. Társaságához igyekezett.

„Nekem talán fenékgig tejfel? - gondolta tépelődve. - Összetartom a népi bazárt, se túl jobbra, se túl balra. Méltatlanná váltam? Gyenge jellem vagyok? Hibáim nem egyenértékűek a Veréb hibáival. Becsiccsant? Rózsaszínű álom, semmi több. Lássanak engem piálni, kakaskodni, hét határra szóló látványosság: pocsékba issza a közöst, kurvákra költi a tévész pénzét. Hónapokig hánytorgatják. Állandó készültségben élek. És kitől kérem, hogy vezessen?”

- Igyunk - mondta Boldi -, annyit dumáltatok, megéri a munkaegységet.

- Szájal - szólt Nemesné, urára bólintva -, de a szeme csukva. Nem oda tart, ahol osztogatnak.

Az énekesnő megjelent. Elhízott, lötytyedt karját szabadon hagyta ruhája, derékban, hasánál szorosabbra ölelte zsírossá folyt testét. Cigánynótákkal mutatkozott be.

„Öreg liba - gondolta Boldi -, sikerre vágyik? Itt még sírnak is.”

Figyelte övéit. Őszintén fogadták a nótákat, a szemük fényesen sütött, arcukról lehullt a gond, aranytorkúnak képzeltek magukat, érzékenyebbek lettek, némelyiket megborzongatta a gyönyör.

„Ezek itt tartanak” - gondolta.

Eszébe jutott Anna, harmatos boldogságuk, amit megölt a szegénység. Lánykorában vonalas füzetet őrzött, emlékverekkel, divatos dalokkal, nem szívesen mutogatta. Pedig Pölös Annának rekedtes és színtelen hangja volt.

„Butaságainkat hordozzuk legtovább - gondolta -, micsoda fiam van, és nélkülem nőtt fel. Talán másképp kellett volna. Hogyan?”

- Gyönyörűen énekel - mondta Nemes Lajosné, amikor a szerepléstől elpilledt dalos frissítkezni távozott -, szeretem a magyar nótákat. Jártok szórakozni?

- Abból élünk.

- Csináljuk mi is a cirkuszt István-apánkkal - mondta Nemes Lajos, hátrasimította az olajtól csillogó haját, amelyben csillámokat festettek a fehér szálak -, marakodunk, sohasem lesz vége. Rossz természettel születtem, a jót nem becsülöm. Ágálok folyvást, pedig mással nehezen dolgoznék, jobb se lenne, bizonyára. Magammal meggyúlt a bajom, rideg, keserű kutya lettem. Irigylem Potornait, Novákot, végzik a dolgukat, nem sínylődnek kereszt alatt. Törekedhettem többre, látod, elfásultam.

- Változtass!

- Akarnám. Dobjam el a gyeplőt? Örülnének; nem izgágáskodik már a filléres kommunista, hajtogatná a főokos agronómus. Nem maradhat szemétdomb utánunk, az ilyen bilétás kakasoknak. Hosszú viadal, de nem ennyire hosszút gondoltam.

- Viaskodik az ember, amíg csak él. Nekem se könnyű. Megcsináltam, jó képet mutatok hozzá - koccintotta poharát Boldi az övéhez. - Ez van, és atyaisten.

Az aranyshájú nótáénekes érzelgett. Csurgatta bájait. Némelyik asztalnál már mámorosan kísérték. Az elérzékenyedés füstté vastagodott. Parázlottak a cigaretták, a szemek. Poharak csördültek. Boldi jól érezte magát. Könnyű mámorra gyúlt az ital, egy pillanatra úgy érezte, hogy itthon semmi se változott. Gazdagabbak lettek, más nem történt. Vagy nagyon kevés.

„Mit irigyeljek? - gondolta. - Hülyére piálják az agyukat. A csehó ugyanaz, csak többen rúgnak be, mint régen.”

Veréb újra illegette magát. Szürkére használt overalljában boldogságot keresett, táncolt pár ütemet, kezét összecsapkodta, kurjantott vidáman. Csoszogtak, lökdösődtek a párok. Mosolygott a szesz. Világos forrónadrágban szőke lány billegett, nagyvonalúan rágógumizott.

„Szeretnék a kobakotokba látni - gondolta Boldi -, fér-e más kívánság?”

Öreg Potornai érkezett. Fekete ünneplő ruhát viselt, fehér inget. Megveregette fia vállát, szeretete keményen tárulkozott. Hiába kínálták székkal, Nemes Lajosékhöz telepedett. Bort ivott.

- A kíváncsiság kergetett. Meglehet, utoljára mulatok a Fényesben, lássam a gézengúzokat.

- Apprehendálok őket? - kérdezte Nemes Lajos. Tenyerével dörzsölgette homlokát. - Vagy irigyled?

- Add vissza a fiatalságomat, újrakezdeném a cafrangos életemet.

- Megtréfálnálak, ha módomban állna. Kínlódhatnál.
- Elkezdenéd? - kérdezte Boldi és illatos cigarettával kínálta.
- El.
- Játszod a nagyfiút - intett fáradtan a párttitkár -, elég kozmált ételt ehettünk már.
- Ha jutott.
- Kimentem az ólhoz dühömben, mert kevés kenyér volt - mondta a nehéz vállú Potornai -, ne lássák, hogy nem zabálok. Mire visszacsámborgtam, már meg is emésztették.
- „Micsoda szívjóság - gondolta Boldi -, engem kajáltatsz? És az átkozódásaid? Fene a gyomrukba, többen vannak, mint a sáskák, falják az életemet. Emlékszem, hiába ájtatoskodol.”
- Volt, nincs. A családot sokra jutott - mondta Nemes Lajos.
- „Elitted a Krisztus köntösét - gondolta Boldi -, gyerekeidtől a levegőt.”
- Hányszor nélkülöztem, legyen nekik ruhára, élelemre. Emlékezhetsz, Boldi, hiszen láttad.
- Láttam - bólintott megadóan.
- Felneveltem mind, és nem laktam jól életemben. Nincs olyan pillanat, amikor ne tudnék enni. Értitek?
- Túlzol. Mocskos szád volt mindig - mondta élesen Nemes Lajos. - Az atyaistennel is kötözködnél.
- Nem lefetyeltem a seggetekbe, mi? Tán az fáj? - szűkítette össze szemét Potornai. - Nem is jutottam a mennyországba, mint egyesek. Mindig a téesz-fejedelmekhez húztál.
- Karattyolsz, sosincs nyugtod.
- Nem telik uraskodásra. Mire jutottam, megmondanád?
- Van, aki szerencsésebb, nem tagadom.
- Vájdlinghoz ültették őket.
- Váradiékra gondolsz? - kérdezte Boldi. - Leszedték az epret. Újra pocakot eresztenek?
- Sötéten láttok, együtt épülünk. Van, akinek több az öröm a motyójában, nekünk kevesebb. Az idő orvosság.
- Nekem nem - ingatta a fejét az öreg Potornai. - Farolok a világból és jól se életem, micsoda igazság az ilyen? Ganéban turkáltam, és egyszer csak nincs tovább.
- A téesz saját halottjának tekint - ékelődött Boldi és koccintott. - Küld koszorút.
- Hibája a szövetkezetnek, az öregjeit nem tudta megbecsülni. Többet érdemeltünk volna - mondta Nemes Lajos, kezében remegett a cigaretta. - Nekünk nem munkahely a Csillag, hanem az életünk.
- Sok ragadt ránk a demokáréban, csak egyet felejtettünk el, osztozkodni, tán emlékeztek Munkás-elvtárs idejére? Nem volt a fene nagy kivételezés, egyenlőknek éreztük magunkat, egyenlő szegénynek.
- Egyenlőség van most is - szólt Boldi -, csak vannak egyenlőbbek.
- Jól adod - vidult hirtelen és átmenet nélkül a tehenész, a munkás vállára csapott, majd tenyerébe szorította poharát -, istenemre, felvágták a nyelved!

A jókedv sűrűsödött. Hangosabban csattantak a szavak, nevetések csiklandoztak, nótafoszlányok lökődtek az asztalokról, meleg, bódító zsongásba szédültek a mulatozók. A fehér kabátos pincérek arcán izzadság fénylett, verejtékké változott, színtelen erecskék csurogtak a frissen mosott anyagba.

Potornai fáradt szemét a táncolókra emelte. Fia torzonborz vonásaival, erőteljes mozdulataival terelgette Novák Tercsit.

„Ti se unatkoztok éjszaka” - gondolta boldogan.

Szájában nyál gyűlt gazdagon, nyelte izgatottan. A tömött Bugyi Katira pillantott. Asszonyként sem tokásodott el.

„Olyan, mint a ropogós, zsíros tepertő” - gondolta.

Megdöbbenve vette észre, életkedve hatalmasan zúgott, öle bizsergett, régi ereje lobogott, tűzzé nemesedett a homoki rizling, a Fényes fiatalságává, agresszíven nézett az alacsony nőre, orrcimpája tágult, türelmetlenül szedte a levegőt, és hallatlanul nagy, emésztő kívánczóság fogta el.

„Ha ölembe vehetnék, nem szállnál le egyhamar” - gondolta.

Hitte, kívánczósága tartós és múlhatatlan, játszott a gondolattal: a major környékén egyszer elkaphatja. Csak kezébe kerüljön, nyúzhatják a hátát, megdögölhet, de maga alá dűti.

Fenékig itta italát, üres poharát magasra emelve intett a pincérnek, szélesen körbemutatott az asztaluk fölött.

Lánya, Zsuzsa, csillogott. Érett szépségével kitűnt a mezőnyből.

„Mikor csinálhattam? - gondolkozott Potornai. - Tisztára a vérem, elveszi, ami tetszik, Novák Józsi pipogya fráter, tán a tej is megalszik a szájában. Zsuzsa sűrű pejkanca, nincs benne semmi kivetnivaló.”

Újra Bugyi Katin pásztázott a tekintete. Fekete szentjánoskenyér édeskés ízét érezte, vére halántékánál kék eret lökött a szürke, fonnyadt mezőbe.

„Megdögöljek ilyen édes falatok nélkül? - gondolta. - Istenem, add vissza te a fiatalságomat!”

Szemét már az ital fogta. Vékony kis piros csíkok szegélyezték a fénylő golyót, kedve fáradt, a lassú lemondás rombolgatta.

„Micsoda ökrök csináltak? - gondolta mérgesen -, unokám lehetne.”

Komorság savanyította, az élénk, színes forgatag visszaszűkült mindennapivá. Mintha messzebb került volna hirtelen, távolabbról látta az ugrabugráló figurákat, közömbösen tudomásul véve létezésüket, a félelmesen közelítő öregség szemüvegével.

„Eddig tartott az egész? - gondolta lemondóan. - Rövid öröm. Irgalmatlan nyomorúságra szült a sorsom, megdöglök.”

Az édes bor savanyúvá gyengült, a cigaretták füstje felpuffasztotta arcának ráncvonulatait, szemét keskeny réssé zsugorította, hosszúkás fájdalommal, aminek sarkából szomorúság cseppent. Elérzékenyülése mély volt. Italos ösztöniséggel sajnálkozott magán.

„Nem kujonkodok már többet - gondolta. - Kevesebbel beérem, kisebbel, egyre kisebbel.”

- Ebből nem lesz pletyka - nevetett Nemes Lajos hallgatásukon. - Egyetértetek?

- Így illik - mondta Potornai.

- Irigyellek benneteket, keveset változtatok - szólt Boldi elgondolkodva. - Úgy osztotok, mint hajdanán.

- Esszük egymást, szeretetből.

- Melegítetted a helyet Bendő Bélusnak? A langyos ágyba feküdt.

- Így történt.

- Így.

A zenére figyeltek megint. Tapintatosan hallgattak. Nemes Lajosné eltörődötten szótlanokdott, csak a szeme élt szürke csillogásban. Boldi földobódott.

„Rajtam sajnálkoznak - gondolta bosszúsan. - Falusi csülkök.”

Koccintottak. Potornait már lágy lemondásba ringatta az ital. Mozdulatai elbizonytalanodtak.

- Egyszer harangoznak mindenkinek - mondta és asztalhoz koppintotta a poharát. - Szétnézek, a semmi marad utánam, ötvenéves öreg bútorok. Miért nyűttem el? Szemétjankóknak nevelhettem a lányaimat.

- Az ital beszél belőled - suttogta Nemesné -, eridj haza, vagy Bandiékhoz. Mit szól hozzá, ha fülébe ér?

- Mit szólna? - bizonytalanzkodott Potornai. - Semmit.

- Hallgass már, öreg. Szereted nagyon Bandit, nem okozol csalódást - ravaszkodott az asszony. - Legkülönb ebben a faluban. Rád ütött. Elhiheted.

- Elhiszem - csillogott gyanúsan a Potornai szeme. - Igazad van - mondta, és minden átmenet nélkül, billegve távozott.

Boldi a táncoló Annát figyelte. Még őrizgette szépségének maradványait, de az idő elnehezítette, testesebb, húsosabb lett, fiatalságának bája is oda lett. Haja színt cserélt, sötétbarnán övezte arcát, méretei változtak stabilabbá, ugyanaz volt és mégsem. Lába erőteljesebb. A régi szépségre csak a szeme emlékeztette, most is messziről kivehetően, reménykedéssel izzott.

„Jó asszonyom volt - gondolta Boldi -, kitartó. Rosszkor születünk, a szegénység űzött el mellőle. Gáborkát mennyire sajnálom.”

Százast adott a cigánynak. Nem táncolt, nótázni sohasem szeretett, de érezte, tennie kell valamit, mert szétfeszül a volt-világban, ismerős, szeretett arcok fölmelegített forgatagában.

„Szerencsés vagyok - gondolta -, láthatom saját magam a régi kiadásban. Elszomorodjak vagy nevessek?”

Enyhe szorongás érlelődött sejtjeiben, elmosódott nosztalgia eltékozolt fiatal éveit után, amikor tűrhetetlen nehéznek, boldogtalannak hitte életét, s meggondolatlan nagyvonalúsággal nézett el mindenki fölött. A világ úgy rögződött képzeletében: emberek, viszonyok, központban önmaga - azóta megkövesülten, mit sem változtak.

Pölös Anna arca szíven ütötte.

„Megöregedtünk - gondolta -, csúfosan rászédett az idő, igazi tükörben látok. Ő se talál már fiatalnak.”

Szorongása mélyült. Nyelte kesernyés italát, mozdulatlanul meredt a táncolókra, megfeszített testtel, erős közömbösséget színélve, mintha megsejthetnék, szenved belül. Újabb pénzt lökött a zenészeknek.

„Milyennek láthat? Őriz még rólam jó emléket? - gondolta. - Nagy hülyeség az élet, özönször pirulunk miatta.”

- Minek szórod, Boldi? - kérdezte keserűen Nemes Lajos. - Úgysem könnyebb.

- Nem maradhat alul a munkásosztály - erőltette tréfára. - Viszi a prímét.

- Viszi, de mennyire.

Újra hallgattak. Az énekesnő győztesként lépett a mikrofonhoz, taps, kiáltozás kíséretében.

„Szerzek neked örömet - gondolta Boldi -, naggyá teszek. Legyen fellépési díjad.”

Nóta végén szórta százasait, általános megrökönyödésre. Az ünnepelt megvetően két ujja közé szedte és a primás zsebébe tömte. Pattogósat húzott a zenekar.

- A munkásosztály sem éhezik - mondta nevetve Nemes Lajos. - Ez a lényeg.

- Örülök a jókedvednek.

- Ritka. Szeszélyes ürge vagyok, gyakran piszkosul elkettyenek, akkor minden sötét, beborul. Úgy pumpálnak életre. Pedig több a jó és öröm sorsunkban, mint az ellenkezője. Igaz?

- Igaz.

- Potornai Bandi, aki tanár, így mondta nekem, szóról szóra megtanultam: „Sohasem leszünk abszolút boldogok, de mindig reménykedünk.”

- Jó fej?

- Az. És tisztességes, amiért becsülni tudom. Ha látom, plafonon van az eszem, érdemes volt küzdeni, az ilyenek megérdemlik.

- Vasemberek voltunk. Elhiszed?

- El. Nagy történelmet csináltunk.

A terem tombolt. Hamuhegyek bűdösödtek, füstszerpentinek kanyarogtak, vad kurjongatásokkal tört fel a rejtett indulat. A józanság utolsó mérföldkövein ugráltak, ahonnan már pirinyó mozdulat, két-három kortyok löknek a részegség öntudatlan mámorába, elhomályosult, nehéz agyak találkozója.

- Késem, késem, a kiskésem, parányi a feleségem... - dalolta Nemes Józsi tánc közben és szorosabbra ölelte Zsuzsát.

„Tényleg - gondolta Boldi. - A kapós árun marakodnak.”

Veréb bárgyú képe villant, bor-együgyűség, holnap-is-decipálinka.

„Gatyaszárban az eszed, tovaris - gondolta Boldi -, téged sem vált meg a szocializmus.”

Nézte Nemes Lajosékat. Nem táncoltak. Az asszony arcán viasz virágzott. Meg-meglódult a feje, elnehezült a székén, legjellemzőbb tulajdonsága, hogy észrevétlen tudott maradni. A párttitkár sokat öregedett.

- Jártok valahová? - kérdezte hirtelen.

- Ugyan, hová?

- A család szuszogását szeretem - mondta Nemesné -, ennyi nekem elég.

- Az Országházat láttad?

- Tévében.

- Kocsitok?
- Nincsen.
- Milyen titkár vagy?
- Nem olyan, mint szeretnék.
- Nem csaptál fel nagy piros pecsenyesütőgetőnek?
- Láthatod. Bohóckodok a Csillagban.
- Tapsolnak?
- Tűrnek.

István-apánk a feleségével táncolt. A kövér, elhízott asszony pihegett, vizes homlokát törölgette. Boldi mosolygott.

„Tőled se irigylem a milliókat - gondolta -, akinek ilyen felesége van.”

Az elnök unta. Izzadság, borgóz, törleszkedő mosolygások; igazad van, elnök elvtárs, mi-csoda pompás gondolat, óvatos és gondos helyezkedők állandóan nyüzsögtek körülötte, apró kegyeket, előnyöket vadászgatva.

„Éljenek - gondolta -, aki makacskodik, vessen magára! Alázkodjak meg Nemes Lajos előtt? Tálcán kínáljam a lehetőségeket? Főnöke vagyok, ő igazodjon.”

Asztalhoz kísérté nejét. Ittak. Potornai Zsuzsa rögtön belevágta magát más szennyesébe, hangosan nevetett, feltűnően és erőltetetten.

„Nincs rá gusztusom - gondolta István-apánk -, képes lenne még az ágyban is pénzről beszélni. Mit csinál belőlünk a jómód? Pojácákat. Elöttem hány vezető járt már és mennyi lesz még? Mind csalódna? Ez nem életbiztosítás, ellenkezőleg. Kiben csalódtam, hogy cserepekben a lelkivilágom? A társadalomban? Nem. Többet megad, mint amennyivel viszonzom. Az emberekben? Ahogy vesszük. Ilyenek is, olyanok is legyenek, egyfejű téesz nem sokra jut.”

Dühös indulatokkal nézte feleségét. Tehetetlen hústömegnek látta, aki az élettől semmi különösebbet nem akar, a jómódot természetesnek fogadja. Tenni érte elfelejtett. Elereszkedett a langyos családban.

„Holnap beváglok a téeszbe dolgozni, házi elefántom” - gondolta dühében.

Könnyű hajnal ígérkezett.

Bandi hallgatta anyját. Felpuffadt hassal Potornainé ült a hencser szélén, gyűrögette gamós kezét. Örült. Kicsit félszegen mozgott a Major-lakásban, torkában idegességgel, félt, valamihez hozzányúl, bajt csinál. Ragyogott, friss volt a lakás, fényes a parketta, tiszta, mint orvosi rendelőkben, gyógyszertárakban. Szívesen tanyázott, felkelni nem szeretett, csak beszélni, látni legnagyobb fiát.

„Mégis boldogságra születtem - gondolta elérzékenyülten. - Gyerekeim többet kaptak a világtól. Ha még ezt a gúnyát elnyűhetem, könnyű szívvel halok meg.”

Érett volt már. Megviselt. Lehelete mint a szobájuk, az ágyneműjük szaga. Évekig nem nyitottak ablakot.

„Nem engedem, hogy a fiatalok igénytelenek legyenek - gondolta Bandi -, önmaguk hóhérai. A maximális életre törekedjenek. Szegény anyám elnyűtt észrevétlen. Meghalnak a vas-asszonyok, de az unokáikon segíthetek.”

- Béla hazajött - mondta elégedetten Potornainé.

- Hány napra?

- Dolgozni.

- Zavarba hoz.

- Az erőműnél esztergál. Hét végén koncsorog.

- Mindig tudtam, hogy jó család, öntudatos.

- Hosszú táncban elfárad a láb, elcsitul a szilajság.

Bandi kora hajnalban utazott. Sötétben dörögött a fekete mozdony, pislákolnak a fapados kocsik égő. Álmos, pufajkás földjei kojtoltak. Hozták a reggelt.

Szomszédjai öntözéses szakmunkások, akik a Tiszából szívatták a vizet, úszóművön szolgáltak. Tintakék volt az ég, a folyón díszkivilágítás; piros, kék, sárga fényfoltok, az épülő erőmű fényei látszottak. A falu fekete éjszakába temetkezett.

Pirinyó, liliputi állomás. Kopott, század eleji filmekből. Járda, gidres-gödrös kövesút. Lapos, szétszóródott porták kevés gyümölcsfával, főlák nélkül. Nádas házak; fehér falak, kis ablakok, töppedt tetők. Az újabbak módosan, kocka alakúak, téglából, gázszilikát téglából, terebélyes ablakkal. Kémények füstöltek. A vegyesbolt és fodrásüzlet kivilágítva.

Sógorát, Major Jancsit kereste. Megnézték az erőművet. Betonkolosszus; egybeépítve vízierőtelep, duzzasztómű, hajózsilip - tetején darupálya és az egy-nyomú üzemi híd. A duzzasztómű öt nyílásán - egyik-egyik huszonnégy méteres - hömpölygött a Tisza.

Építkeztek. Dupla kerekű kocsik, bulldózerek, nagy erejű daruk üzemeltek. Az erőmű tetejéről tárulkozott a táj. Régi ágyából elvezették a folyót három kilométer hosszú új mederbe, ahonnan a vízlépcső főműveire zúdult a víz.

Hatalmas, fekete záróablak. Irányítótorony. Monumentalitás.

Major Jancsi pufajkában, svájcisapkában, gumicsizmában vidáman vezetgette Bandit. A merülő falon álltak, alattuk a mélyben új medrében kavargott a barna Tisza. Jobbról móló, balról kezelőépület látszott, a töltésnél mederalapozás, távolabb földmunkák. Daruk duruzsoltak.

- Mi csináltuk az erőmű lelkét. Kényes és okos megbízatás. Ebben van az örömöm, felelősségem, életem szép része.

Lementek a turbinákhoz. A mammutszerkezeteket milliméter-pontossággal szerelték. Az erőmű csarnoka ragyogott, millió mozaikkockából kirakva a falak, neonvilágítás, belső fűtés. Palota.

A telep tizenegy épületes; emeletes szolgálati lakások, munkásszállások, hideg-meleg vízzel, kényelemmel. Étterem, presszó, ABC-áruház. Gyerekjátszóterek. A szobák parkettázás, központi fűtéssel, szőnyegek, tévék, rádiók, tisztas berendezések. Lemezszekrények, mosdókagylók, zuhanyozók, fürdőszobák, társalgók, a szórakoztatás eszközei. Szennyvízhálózat, tisztítóberendezés, út- és iparvágány-hálózat.

- Elmúlik az aszály - mondta Major Jancsi. - Gazdag földjeink lesznek, öntözhető táj.

- Boldog vidék, ha minden igaz.

A hosszúkás arcú Jancsit tartózkodóvá nevelte a sorsa. Haját lesimítva hordta, barátai nem voltak. Választékosan öltözködött, nyakkendőjét használt. Arca, jelleme, viselkedése átmenet volt Rozika kirívósága és a mindennapi szürkeség között. Közepesre nőtt. Munkában hűséges, megbízható, gondolataiban élénk. Vasárnaponként a Fényesbe járt. Keveset ivott, táncban nem túlekedett, mértéktartóan szórakozott, ahogy élt.

Bandi kitartó nyugalmaért, rendezett életéért szerette.

Megkereste öccsét, Bélát. Műhelyben dolgozott, tmk-soknál. Sűrű loboncát megrázva nevetett.

- Szellemi agytrösztök találkozója? Micsoda jeles ünnep.

- Fényesítetted az eszedet?

- Kölcsönbe se fogadnám el a tiédet. Túlméretezett.

- Tiszteleted van.

- Zavarba jövök ekkora zsenik láttán - mosolygott Potornai Béla, és olajos kezét törölgette. - Olyan a színed, mint a tápos malacnak.

- Jó formában vagy, használ a vidék.

Bandinak mutogatta a műhelyt, a gépeket. A bejáratig kísérte.

- Talán letelepedek - mondta. - Adnak szolgálati lakást.

- A hippi-romantikád?

- Szerényebb változata következik.

„Velem mi lesz? - gondolta Bandi, míg a vonathoz ballagott. - Nyugodt, rendezett az életem, mire tegyem fel? Megmaradunk-e a kavargó világban? Én a szolgálatomat újrakezdem, mindig és szüntelenül!”

István-apánk megkereste a dokit. A gazdag szobában ültek; fényűző, lelógós kristálycsillár, barokk bútor, perzsaszőnyeg, italszekrény, külföldi; méregdrága konyakokkal. A doki fáradtan nyomogatta halántékát, másik kezében cigaretta füstölt. Hosszú, sima pohárba jégkockákat dobott később, és Napóleon konyakot töltött. Egymásra emelték.

- Legjobb segítőm - mondta a doki -, nélküle elmenekülnék.

Újra töltött és sietősen megitta.

- Jó hely. A temetőnél sokkal jobb - szellemeskedett az elnök, és üres poharát mutatta. - Paradicsom készül.

- Mártásra vagy levesre gondolsz?

- Az öntözésre. Széppé válik a vidék, gazdaggá.

- A villád már kacsalábon forog. Nem?

- Kész van. Én is minden pillanatban felbukhatok.

- Vetközz, téveszkirály.

Alaposan megvizsgálta. Ittak. A doki kényelmesen elhelyezkedett a székben. A következőket mondta:

- Ilyen betegsége mindenkinek adódhat. Magas vérnyomás, idegeskedés, környezeti ártalom. Pihenj, sétálj, változtasd a környezeted, kapsz gyógyszereket, még el is múlhat. Történtek már csodák, a biblia tanítja. Egyedül rajtad múlik.

- Gúnyolódásnak vagy vigasznak szántad?

- A valóságot társalgási stílusban adom elő - sétált a doki hevesen fel-alá. - Ennyit megérsz, már nálad jobb fizetőt hol lelek? Kényelmes mellékállásom a Csillagban, kedveljük egymást. Beteg vagy.

- Belőlem nem csinálsz ágybajancsit - mondta mérgesen István-apánk és felhajtotta italát. - Átszervezéskor rosszabb bőrben voltam. Az asszonytól nem tiltasz el? Megfogadnám.

- Megterheljük magunkat munkával, a végtelenségig nem tarthat. Napi száz betegem van, éjjel-nappal talpalok. Elfásultam. Tehetek valamit? Forog velem az öröm-malom. Te pihenj pár hetet, megéri.

- A Csillagot nem hagyhatom.

- Vársz, amíg a tested megtörik. Elveszíted életkedvedet, hitedet, önérzetedet, az már agónia. Minek a végállomásig kínlódní?

- Sohasem adom fel, az én erőm abban van.

- Lehet - mondta a doki és cigarettát keresett. Rutinos mozdulattal zúdított a poharakba, az ital megfestette hangját, könnyebben tárulkozott. - Nem tudtam szilárd maradni. Nincs lényegesebb bajom önmagammal, mint orvos megteszek a betegeimért mindent. A fiatalságomért nem tudok harcolni, a környezet, a kényelem formált ilyenre, lagymatagra? Éjjel zörögnek: siessen, doktor úr, beteg az asszony, szaladok télen-nyáron. Természetes. Nem csinálnám? Megbüntetnének. Jólesne aludnom, de feketét töltök, remegek belül, mi lesz azzal a szerencsétlen asszonnyal, csak komoly baj ne történjen, amíg odaérek. Magamba fojtok mindent, nyelek koszt, piszkot.

- A fehér köpeny eltakarja - mondta határozottan az elnök. - Mindönk takargatja magát.

- A hatalom illúziói szétszlottak. Szépnek, tisztának, egyszerűnek hittem, és megroggyantam a valóságtól. Mozgás, harc, állandóan termelődő konfliktusok sorozata.

- Patyolatba a lelkivilágoddal. A meztelen alap világos, megteremtettük a Csillagot. Volt ilyen a magyar történelemben?

- Nem.

- Jó neked?

- Nagyon is. Már-már az a bajom.

- Akkor mit akarsz? - kérdezte az elnök és sétálgatott a szobában.

- Ez még nem minden, burjánzik a gaz.

- Hol találsz desztillált mennyországot?

- A gyomot nem irtjuk erővel. A hitemet veszítettem el, vagy nem is volt? - túrt a hajába teátrális mozdulattal a doki. - Ki válaszolja meg?

- Te magad.

- A közösségben sincs mindenkinek hite. Az már több a létnél.

- Hit nélkül üzekedni se jó. Bokorkúrárt vegyél, az használ, csak formában lehetnék.

- Ellepett az undor, az érdeklődésem elapadt. Nyelveket gagyogtam, már köszönni se tudok. Számolom a pénzt, vagy nem is számolom, ennyi lettem - panaszkodott hervadtan a doki.

- Istennek tartanak a faluban.

- Ócska bűvészkedés, gyógyszerekkel való szuggesztió. Statisztálok az önpusztítás árnyékában.

- Most melyikőnk beteg?

- Te meggyógyulhatsz.

- Kinek adtam én vissza az életét? - borult el István-apánk homloka. A dohányzóasztalra tette a poharát. A dokihoz lépett, szemébe nézett erősen: - Novák Böske gyerekeire emlékszel? A tűzre? Amikor szénné égtek a kicsik?

- A hiba azzal kezdődik, hogy nem tudok felejteni. Feketére zsugorodott roncsok, kopogós pergamen bőrű hullák, agonizáló öregek, vajúdó asszonyok, kútba esett tragédiák, rossz álmaim mind ismétlődnek. Nappal újabb bosszúságok. Látod a kőművest? - mutatott a doki az udvarra, ahol rendelőjénél téblábolt álmosan a fakult overallos szakmunkás. - Három hete mutatja a munkát. Tetvészkedik. Három nap megehetne. Akkor az én lelkiismeretem járjon Canossát? A jólét öljön meg, ne a lelkizés.

István-apánk felesége jó helyet kapart magának, gondnok lett. A Csillag kultúrtermében televízió, rádió, rexasztalok, a klubfoglalkozások eszközei. Néhány öreg tipegett, elüldögélt a tiszta asztaloknál, forgatta a kártyát, újságokat, sakkfigurákat. Az asszony megszerette munkáját. Érdeklődéssel figyelte a fiatalokat, öregeket, jelentőséget tulajdonított a legapróbb részleteknek. Hasznosnak érezte magát.

„Hamarabb is eljöhettek volna - gondolta mélázgatva -, legszebb éveim elszaladtak, edényekre, mosogatásokra. Cselédkedtem utánuk, és meg se köszönik.”

Pölös Gáborral barátkozott. Az öregember mereven billegett, amikor letelt a szolgálata, komótosan a szövetkezet hosszúra nyúlt kertjébe igyekezett, a zöldbe borult fákról ágakat tört, vitte az asszonynak, s a vázába tették.

Bóklászott az öreg, őgylgett a műhelyek körül. Rozsdaette vasakat emelgetett, forgatta őket, és dünnögött elégedetlenül. Hol egy eszti keze ügyébe, törött löcs, pirosra pusztult kapa feje, eldobott zablák, hámfák, történelmi kacatok. Tisztelettel állt fölöttük, szeretettel megforgatta némelyiket, egy vékony hágsót sokáig cipelt. Fél kézzel húzta maga után a szemétre került vasat. Dünnögött.

- Mennyi becses jószág.

A kertbe tartott. A hágsó csüngő vége gyenge vonalat karistolt a száraz földön. Messziről nevetségesnek, értelmetlennek tűnt, idétlen öregember hiábavaló játékának. Pölös Gábort boldoggá tette felfedezése. Szigorúan markolta az értéktelen vasat, döcörészett a falaktól védett helyre, silány szilvafák tövéhez.

- Mihez kezdjek veletek?

Tanácsstalanul bámult. Kezét elhúzta a könnyű holmi, lábához támasztotta, végével megszúrta a földet. Mozgatta a karját, a vér meglódult, éles zsibbadása tovatűnt. Újra kezébe vette a reménytelen hágsót és szórakozottan vonalakat húzgált a poros földön. Figyelme megújult, arcának ráncai könnyebbedtek, hitetlenkedve nézte a krikzkrakszokat; parasztkocsi rajzolódt, szinte nyikorgását hallotta, sűrű döccenéseit a kövesúton. Édes nyál gyűlt a szájában, leült a földre, és lovakat is kanyarított. Sikertelenek lettek, otrombának találta, tenyerével

gyorsan eldörzsölte, és figyelmesebben rajzolt újra, vékony vonalából lábakat, vastag tomporokat és kerek hasakat. Ismét nem sikerült. Bosszankodott.

- Fenébe is, hogy kell a lovakat rajzolni?

Gondolkodott jócskán. Más módszerrel kezdett munkához, előbb meghúzta a ló gerincét, nyakát, lábát és úgy a hasát. Elfogadhatóbbnak találta. Hanem a feje, az kriminálisra sikerült. Az éjjeliőr arcán harag hullámozott, idegesen rángott fél oldala, dühösen vágott a porból nőtt lovakra.

- Mindent elfelejtetek. Végül még hasznomat se veszik.

Ettől megijedt. Óvatosan pillantott szét, látja-e valaki, majd erősebben csapta földre a hulladék vasat. Kezével megtámaszkodott és felkelt. Bosszúságában még taposott az idétlen ábrán, pedig leginkább magára haragudott. Jó napfény melegített. Hunyorgott a kalap alatt és életkedve ismét ébredezett.

- Rajtam nem fogtok ki - mondta határozottan önmagának, miközben visszafordult.

Keresgélt a limlomok országútjain. Meglelte az esztikét, a régen volt kapát, a semmire jó löcsmaradékot, és cipelte boldogan birodalmába. Fáradságot nem érzett, a szeme vidáman pislogott, nagy ügyel-bajjal haladt előre.

- Mi az, öreg, rendezkedik? - nevetett István-apánk, amikor meglátta messziről, de azzal már sietett dolgára tovább.

- Rendet teszek - motyogta. Cipekedett lankadatlanul. A szilvafánál gyűjtötte zsákmányát. Vaskó, ekekapa, taligakerék, törött lapát, mind-mind oda vándorolt. Az éjjeliőr meg-megújuló erővel keringett az udvaron, szedegette életének rekvizitumait. A műhelybelieknek feltűnt, összenevettek, az ablakok mögül mutogattak a lankadó öregre.

- Nem sok vizet zavar - hagyták a dolgára.

Pölös Gábor elpilledt. Már a gyönyörűség, hogy megmentette pusztulástól ezeket a szerszámokat, az sem pótolta erejét. Pihegett szaporán. Arcán verejték gyűlt. Gyér haja csapzottá csomósodott kalapja alatt.

„Olyan, mint a temető - gondolta ijedten -, összeszedtem a halottakat? Akkor is megérte, tisztességben nyugodhatnak.”

Fújtatása alábbhagyott. Kimerülten törölte a homlokát.

Pölös Gábor becsülte a gépeket is. Nézegette ámulattal a piros kombájnokokat, a ház nagyságú traktort. Kukoricatörés után vontatták színbe az óriásokat, s kicsírázott bennük a kukoricaszem. Az új DUTRÁ-ból alkatrészek hiányoztak. Senki se ütötte meg a bokáját.

„Ilyet mégse hagynék - gondolta -, közös nyögi a baját.”

Meleg szelek hozták a szapora föld szagát. Az öreg nagyokat szippantott a levegőből, aggodalmaskodva tekingetett a beteg traktorra, az elhanyagolt kombájnokra.

„Csúfság, annyi szent igaz - gondolta kényelmesen -, nem a Csillag hibája. Trehány traktorosok bűne, és a vezetőké. Megláthatnák.”

Fekete Volgájuk érkezett. István-apánk idegesen lépett ki belőle, aktatáskát szorított a hóna alá. Arca szürkének tetszett, gondterheltnek.

„Elege lehet” - gondolta az öreg és megemelte a kalapját.

Az elnök megtorpant. Pillanatokig a semmibe révedt tekintete, majd a fejéhez kapott.

- Unokájának ösztöndíjat adunk. Majd megbeszéljük.
- Jó. Okos gyerek, gyönyörű, szerencsés lesz a Csillag vele.
- Reméljük.
- Baj van, elnök elvtárs? - kérdezte aggódva. - Idegesnek látszik.
- A tervek: törpekalászos, öntözés, feldolgozóipar, mire idejut a víz, meghülyülünk valahányan. S mi lesz később?
- Csak nem? A doki látná hasznát a dilinósságnak.
- Valaki mindig lefölozi a tejet - nevetett István-apánk.
- Mindent meg lehet javítani. Új nap, új remény. Reggel korán kelek, hogy hosszú napom legyen, élvezhessem.
- A bibliából veszi ezeket, öreg?
- Onnan, a kozmós életemből. Mire megéri az ember, akkor tehetne legtöbbet. Nagyon, maradandót szeretne csinálni, csak éppen ereje nincs, hozzá. Ez a tragédia.

„Tényleg nem ütődött” - gondolta István-apánk.

Az öregember reménykedéssel, bizalommal nézelődött. Cigarettaival kínálta. Reszketett a keze, rágyújtott és messzire fújta a füstöt.

- Én már csak gondolkodhatok - mondta az éjjeliőr -, annak jó, akinek munkával telik az élete és azzal fejeződik be. Értelmes munkával, mint nekünk. A többi nem annyira fontos.
- Nekünk még igen - mosolygott az elnök. A főagronómust kereste, megjött-e már?

Pölös Gábor kis székét a portásfülke falához támasztotta. A fény fehérbe vonta, gyógyítóan melegítette, sütötte az arcát. Kalapját a szemére csúsztatta. Jóleső gondolatai támadtak.

„Mire juthat az ember - gondolta elégedetten, és kezében vékony pálcikát babrált. - Csevegek az elnökkel mindenféle okos dolgokról. Pedig a földtúrásban szomorodtam, olyan lettem, mint a kő. Érdes, magának való. - Felemelte rücskös kezét, gyönyörködött a koszos repedésekben, a vaskemény gumókban. - Mennyi öröm gyűlt össze bennük, meg jó forint. A körmöm is kemény, mint a lópata, vastag, töredezett, tele földdel. Mindig ilyen marad? Én mennyit változtam? A kezemnek is úgy kellett vóna, kifehérednie, selymes bőrt kapnia, úri módon.”

Veréb árnyéka vetődött arcára.

- Lopják a téeszt - mondta ugratva.
- Te is, Veréb? Tőled nem sajnálom.
- Nem jutok hozzá.
- Máléskodol. A helyedben két sor házat vennék.
- Bégázhat, topis vagyok nagyon.
- Jó két kezed, egészséged, mit akarsz még? Ez a legjobb vagyon, el se ihatod. Hitelt adnak rá.
- Kértem, mert építkezek - vigyorgott Veréb -, egyszer majd kinyögöm a bajt. A ház szent dolog, ha elkészül, egész életemben zokniban járok.
- Segítenék neked - mondta a rokkant éjjeliőr. - Hasznomat vehetitek? - csillant érdeklődéssel a szeme. Reménykedve figyelt Verébre. - Mikor menjek? Vasárnap?

- Nem való már magának a munka, az építkezés.
- Talán használhatnék, gondolkozzál.
- A brigád csinálja, készre. Míg alapoztunk, segítettek az állattenyésztők.
- Szép lesz?
- Nagyon. Két szoba, parkettázva.
- Sokra vitte az isten a dolgod, Veréb - mondta az öregember szomorúan, hogy munkájára, önzetlenségére nem tartanak igényt. - Tiszteld a Csillagot.
- Abban nincs hiba. Csak aztán az is engem.

A sütős beton napverésben fehérlett. A kövesúton autók trappoltak a Tiszához. A felkavart por vékonyan permetezett, ruhájukra, cipőjükre tapadt.

- Életünkben a biztonság a legfontosabb. A Csillag megadta. Nem egyedül viseljük a sorsunkat, érted, Veréb?
- Mi értenivaló van ezen? - csodálkozott a szövetséget mindenese. - A Csillag az Csillag, egy hibája van, hamarabb jöhetett volna. Jól mondom?
- Jól. Szépen beszélsz, igazából.

Hallgattak. A száraz levegőt gólya hasította, terebélyes szárnyával nagyokat csapott, sebesen repült. Piros csőre élénken villogott, alacsonyan verdeste a meleget, árnyéka hirtelen átsuhant a betonon. A fészkébe igyekezett.

„Nem is gügye - gondolta Pölös Gábor boldogan. - Érti a lényegét.”

István-apánk sietett el mellettük.

- Jó napot - emelte kezét sapkájához Veréb. Az elnök nem köszönt.
- Mi lelte? - fordult utána a mindenese.

Pölös Gábor vállat vont. Néztek vezetőjük után a szikkadt délutánban.

- Tán haragszik? - sopánkodott Veréb. - Nem szolgáltam rá. Üvegnek látszok?
- Elfoglalt, tele a feje.
- Rangkórságban szenved. Nem nyújtott még kezét, csak azt várja, hogy ugráljak, ahogy fújja a télesztrombitát.

„Ölelkezni senki se fog veled - gondolta Pölös Gábor. - Azt nem érjük meg.”

- Rossz fát tettél a tűzre? - kérdezte hangosan.
- El ne higgye mán, raplis. Nem lát a szemitül.

István-apánk a főagronómus kocsiján jött vissza. Bevették magukat az irodába. Potornai Zsuzsa azonnal erős feketét főzött, strázsált az ajtó előtt. Veréb a főnökség felé bökött a fejével.

- Megkérdem mán, mi a baja. Tán a kisujjára léptem?
- Kérdezni szabad.

Zsuzsa hűvösen mérte végig. Lassan, tetőtől talpig. Veréb érezte, hogy a feje búbjáig elvörösödik. Zavar támadt hirtelen gondolataiban, ahogy az elegáns, kíváncsú asszonyt látta.

- Mi baj van, Verébkém?

Halkan hallotta a szavakat, úgy érezte, egészen mást jelentenek: eredj, koszos disznó, mit sündörögsz az irodában? Testét ellepte a víz, orra megereszkedett, mint gyerekkorában, gyűrögette zsebében a silány zsebkendőt, legszívesebben hátat fordított volna.

„Megteszi, hogy elcsurran - gondolta félelmében -, ez is ellenem van.”

- István-apánkat keresem.

- Nincs itt.

- Nincs?

- Mondtam.

- Az előbb jött meg.

- Magának nincs itt - mondta dölyfösen Zsuzsa. Megvetően írógépéhez fordult. - Akar még valamit?

- Megvárom.

- Tárgyalnak estig. Megéri magának?

- Meg - mondta bizonytalanul.

- Akkor várakozzon, ha okosabbat nem tud.

Veréb egyre kényelmetlenebbül feszengett a széken. Szégyenlősen húzta elő zsebkendőjét, törölte az orrát, de csak tessék-lássék, hangosan fűjni nem akarta, egyszerűen utálta létezését. Izzadása nem szűnt. Cipőjén szürkén rakódott a por, ruháján a kopás. Mereven ült. Megmozdult, recsegett a szék. Forró hullám szaladt a testén. Unta, kegyetlenül.

„Bődületes barom vagyok - gondolta -, nincs elég dolgom, hogy a napot lopom? Trécselnék éjszakáig, köszön, nem köszön, egyre jár. Kenyeret ad, nem korbácsot.”

Zsuzsa combján felcsúszott a könnyű ruha. Veréb elkapta róla tekintetét, az ablakra bámult hosszasan. Az árokparton erősen növekedett a fű, sárga kankalin kukucskált mutatóban. Árokoldalban hatalmas lapulevelek éledeztek, színükön összetorlódtak a világvert porszemek és eluralkodtak a zöldön. Hirtelen nagy hiányérzet támadt Verébben. Nem akarta hinni, sajnálta a kipusztított japán akácokat, mert sivárnak tetszett az utca. Az összeboruló apró akácfák hiánya fájt.

„A lapu is védett helyre bújik - gondolta vidulva -, mert ott nőtt. Akkor minek hóbörgök? Még megharagítom.”

Mozdult. Reccsent a szék. Félbetört a szándéka.

„Csak ki ne jöjjenek - gondolta -, eliszkolok azonnal. Ennek mit lódítsak?”

Veréb összeszedte akaraterejét, felállt. Potornai Zsuzsa tettette magát, hogy nem vette észre, verte tovább a billentyűket. Veréb a torkát köszörülte. Semmi. Bátortalanul újra lehuppant.

„Hatökör - gondolta Zsuzsa háborogva -, még itt éjszakázik. Segítek.”

Befejezte gépelését, pakolászott. Csodálkozó pillantást vetett a széken gubbasztó férfira.

- Maga még várakozik?

- Leragadtam.

- Nincs semmi dolga? Később benézhetne.

- Jó tanács - szabadult meg Veréb gátlásaitól -, élek vele.

Megnyújtotta a lépteit.

István-apánk és Dihenes töprengett. A főagronómus napokig csámborgott a nagyvárosokban alkatrészekért, de csupasz kézzel érkezett. A színben árvult a gépmonstrum.

- Hihetetlen - mondta indulatosan István-apánk -, még nincs egy éve sem, hogy használjuk.
 - Használánk - egészítette ki Dihenes -, de lerottyant. És nincs tartalék alkatrész...
 - Meglátom az udvaron, fejem búbján kalapál a vérem. A gyárban voltál?
 - Voltam.
 - És?
 - Nincs és. A párttitkárnak nyafogtam órákig, ám hiába, nem hatotta meg.
 - Nem adnak?
 - Nincsen. Nem gyártanak külön alkatrészeket. A vevő megvette, a vevő megegye.
 - Sok százezer forintunk úszik. Eszi a penész az udvarunkon. Közröhej.
 - Megpróbáltam alkudozni, hogy csináljanak tengelyt, és akkor a szemembe nevettek. Rohadjon csak a nehézipar gyöngye, tegyük közszemlére, csináljunk csasztuskákat róla.
 - Szeretem a humorodat. Ócskavasnak nem adhatjuk el, de szégyenünkre itt sem hagyhatjuk, dugdosni se lehet. A pénzünk oda. Traktor, tehát dolgoztassuk!
 - Lovakat fogassanak eléje?
 - Megjavítjuk - ütött asztalra István-apánk, hogy reszkettek az iratok. - Beledöglünk, de megjavítjuk. Keresünk maszekot.
 - Hírből sincs, aki vállalná - legyintett Dihenes lemondóan. - Érdeklődtem.
 - Vegyük elő a kis eszünket.
 - Pénzt inkább. Hoci-nesze alapon talán sikerülhet. Kéz kezet mos.
 - Kinél mosakodjunk?
 - Ha tudom, nem jövök leforrázva.
 - Szarságokkal ölik az embert - járkált István-apánk sebbel-lobbal az irodában. - Spekuláció nagyüzemi módon? Hová süllyedünk?
 - A bölcselkedést nem honorálják. Valakit kerítsünk a gyárból. Itt már csak az érdekek beszélnek, ahhoz igazodjunk.
 - A vezér megfelel? - kérdezte gúnyosan István-apánk. - Meleg elvtársi kézfogás és vastag boríték?
- Dihenest nem zökkentette ki nyugalmából. Kényelmesen terpeszkedett a műbőr borítású fotelban, mokkacukorral babrált. Párnás keze nyomot hagyott a világos színű, síkos asztalon.
- Ismerős legyen. Nem a funkciója számít, hanem a viszony.
 - Meggebedhetek, nincs aki pártfogoljon.
 - A pártfogók mi vagyunk, ő meg a lekötelezettünk. Nemes viszony - mondta a jó erőben levő főagronómus és gesztikulált a kezével. - Meghánytam-vetettem az egészet és elkészítettem a tervet. A Dutra létkérdés, erkölcsi temetőnk, ha nem üzemeltetjük. Áldozunk a reprezentációból, megtérül bőségesen. Hízott sertést viszünk, kettőbe vágva.

- Kinek? - ámult István-apánk. - Megtudhatom?

- Aki megcsináltatja a tengelyt. Boldinak.

- Boldi? Tesz a pofánkra, nemhogy segítene. Örül, ha ócsárolhat.

Korán indultak, sötétben. A fekete Volga falta a kilométereket.

„Korrumpálásra fanyalodtam - gondolta István-apánk -, szédületes karrier. Boldit ocsmányul meglepjük a hízóval. Csábító ajándék, de bűzlik. Házalunk a szégyenünkkel, de mit csináljunk, ha ilyen a világ?”

- Mindenkit meg lehet vásárolni - mondta váratlanul Dihenes. - Vagy kenni. Még engem is.

- Elvállik.

- A helyes arány a lényeg. Kevéssel ne sértsünk, sokkal ne kapassunk el senkit. Szívességért szívesség.

Hatalmas hízó volt, szép a súlya, ellenállhatatlan.

- Nem idegesít a helyzet?

- Tehetek róla? Becsületesebb alkatrészek nélkül kereskedni? Élek a számomra egyetlen lehetőséggel.

A presszót keresték. Dihenes csokor virágot vett, és főzni kezdte Irént. A nagystílű nő mutatott. Piros, combközépig érő köpenyében pompázott, szőke hajkoronával, amikor lehajlott, látszott berendezése. Elemében volt.

„A faluban szívesebben látnám” - gondolta Dihenes.

Legédesebb modorát használta. Hódolatteljes pillantásokkal kedveskedett, hathatós bókokat keresgált.

- Színésznőre emlékeztet - mondta, kezével mutatta a domborulatokat -, minden megtalálható, ami szükséges.

Nevettek. Irén konyakokat rakott az asztalra, kísérő nélkül.

„Megegyezünk - gondolta Dihenes -, Boldi kisegítő a játszmában.”

- Magában a reményünk - kezdte István-apánk kertelés nélkül. - Megakadt a tudomány.

- Ilyet is régen hallottam.

- Boldi segíthetne a Csillagnak, nem nagy ügy, ha maga pártfogolja, befejezettnek tekinthetjük - magyarázta tüzetesen kívánságukat a főagronómus. - A szövetkezet sem maradna hálátlan.

- És fűjja a fél világ?

- Közös az érdekünk, közösen hallgatunk.

- Nem győztek meg - mosolygott vidáman Irén -, de megemlítem Boldinak. A falujáról van szó.

- Az öregek disznótorost küldtek. Hova rakjuk? Friss vágás, még meleg egészen.

- Nem szokásuk - ámult Irén, amíg nem derengett a megvesztegetés.

- Pótolták a mulasztást, van két mázsa.

- Úristen, mihez kezdünk vele?

- A mi megbízatásunk, hogy átadjuk. Nem vihetjük vissza.

Kocsiba ültek, Irén lakására hajtottak. Nehezen gyömöszölték a fél oldalakat az éléskamrába. Igyekeztek. A presszónál kurtán búcsúzkodtak, Dihenes kezét csókolt, némi tétovázás után István-apánk is.

- Köszönjük az öregek kóstolóját, Boldit megkérem, hogy segítsen - szaladt az üzletbe a presszós nő.

„Ezen is túl vagyunk - gondolta István-apánk -, mi lesz a folytatás? Mibe keveredtünk.”

- Ezt játsszák a szövetkezetek - mondta a főagronómus. - Aki cselesebb, boldogul. Tepsiben tartjuk az eszünket?

Az elnök nem válaszolt.

A Dutra rövidesen indulhatott.

Rossz szokásukká lett. Műtrágya kellett, teletöltötték a demizsont, megérkezett rövidesen. Dicsőségben fürödtek, sikerekben. Híre nőtt a Csillagnak, több barátja akadt. Vendégeskedtek, István-apánk, Dihenes készségeskedtek, reprezentáltak, figyelmeskedtek, szőlővel, borral, aprójószágokkal. Cserébe mindent beszerezhetek.

Nemes Lajos morgott. Megérkezett reggel az irodába, már poharazgatott az elnök és a főagronómus. Cimborákkal vagy nélkülük. Eleinte elnézte, nem ügyelve ilyesmire. Közéjük ült, meghallgatta az ügyeletes vicceket, jópofáskodásukat, ivott kis kupicával és lelépett.

„Nem mondhatják, hogy a szájukból kinézem - gondolta -, jobb így. Nem kívánom az italt, fölösleges időm nincsen.”

Később bosszantotta. A dokival számtalanszor találkozott, mellékállásban foglalkoztatta a Csillag, korán érkezett, injekciókat adott István-apánknak, ivott a pálinkából és ment dolgára.

- Komoly? - kérdezte tőle az iroda előtt.

- Téeszbetegség.

- Az micsoda?

- A jó mód elveszi az eszünket.

Kerülte a dajdajozást. Unta már, hogy másból se áll munkája, figyelmeztetgeti elnökét, de erőlyesen nem tesz ellene, tehát takargatja, bűnpártolója.

Szeszmentes napokon István-apánk munkába temetkezett, kíméletlenül hajszoalta magát a környezetét.

„Micsoda semmi ember vagyok - gondolta tépelődve István-apánk -, amit hosszú évekig építgettem, hirtelen lerombolhatom. Kell nekem az a rohadt ital? Száradna a tőkén. Mióta elnök vagyok, saját zsebemből legalább egy autóra valót elreprezentáltam. Kéz kezét mos, de meddig? Elborítson egészen ez az áradat? Megemeltük a repiköltségemet, intézményesítettük a lumpolgatásokat, csak másik májat, idegrendszert nem mellékeltek. Vigyen állandóan a sodrás, a korrumpálódás. Én ebből kiszállok.”

Nemes Lajos rengeteget töprengett, megoldást keresett. Az elnököt féltette.

„Emlékeztessen a dorbézozásaira? Megsértődhet, azt hiszi, hogy fúrom - gondolta tépelődve.

- Segítem a kátyúból, mert tönkremegy a szívolázásban, kinek öröm az? Önmagunknak ártunk, ha nem vigyázunk egymásra.”

Konya kedvvel morgott és keringélt az udvaron.

A portásfülkénél Pölös Gábor tanyázott. Fázott. Fél-nagykabátját panyókára vetve viselte, vastag ruhában ücsörgött. A hirtelen záporok lehűtötték a levegőt, tisztára mosták a mezőket, friss kedvre a fákat. Az orgonasövény alján földbe vert szirmok heverték. Konok felhők szürkítették az eget, súlyos mozdulatlanságuk nyomasztónak tetszett. Az öregember arca zsiborgott, ideges görcsök nyilalltak fejébe, frontátvonulásokkor szenvedett kegyetlenül.

Gáborka használt aktatáskájából szedte elemózsiját, falatozott. Nagy étvággyal tüntette el a hús- és szalámidarabokat. Nemes Lajos akkor érkezett.

- Ízlik, Gábor bátyám?

- Főtt étel jobban esne.

„Üzemi konyha - gondolta a párttitkár -, állandó üzemelésre az kellene.” - A homlokára csapott és az elnökhöz viharzott.

István-apánk öklére támaszkodott. Józanságának terhe nyomta. Számtalanszor végiggondolta szegyeteljes pirulását mások és önmaga előtt, ernyedtt, holtfáradt mozdulatait, a mámor utáni tisztulás fájalmát.

„Eszméletlen mocskok vagyok - gondolta utálkozva -, emberek utolja. Amit építgetek, lerombolja a pohár. Minek másokat követni? Példának álltam előre, nem szégyenfának.”

Feje tiszta volt és jó szándékú. Félretolta a feketéscsészéket, nézegette az iratokat. Munkakedve duzzadt, törleszteni akart tetteivel adósságából.

Nemes Lajos kereste.

„Szentenciázik - gondolta kesernyésen -, nyelhetem.”

- Bírnánk mi az üzemi konyhával? - kérdezte a párttitkár. - Régi óhaj.

- Nem döntene a sírba.

- Megérdemelnénk. Állandóan üzemelne, nemcsak nyaranként. Kötné az embereinket.

- Dülőre vigyünk?

- Vigyünk.

„Azt hiheti, azért bólintottam, mert fejmosástól félek - gondolta István-apánk -, pedig csak a jót támogatom.”

- Mikor? - kérdezte.

- Nem lehet ilyennel eléggé sietni.

- Támogatom.

„Mindig így egyezhetnénk - gondolta Nemes Lajos -, hol tarthatnánk?”

- Okosra használjuk az eszünket, azért van - mondta, s húzta az időt, sarkon fordulni nem akart, hebehurgyáskodni, félreértésre adhatna alkalmat, más beszélgetnivalójuk már nincsen, valami jó eszébe vágódhatna hirtelen -, az öregekkel törődhetnénk.

- Igaz - mondta István-apánk, aki szintén szerette volna, ha marad még Nemes Lajos, ridegsége oldódik, s közelebb kerülnek egymáshoz. - Szűkmarkú volt velük az élet.

- Az.

- A klub nem rossz, ebédet is kaphatnának. Hogy gondolsz?

- Örülök a javaslatodnak. Csak megvalósuljon.

- Miért? Kétkedsz? - kérdezte az elnök.

- A gondolat még nem elég.

- Ketten akarjuk, sikerül.

„A főokos kotyoghat - gondolt a főagronómusra Nemes Lajos, miközben kinyújtotta lábát a műbőr fotelben -, akkor hová tántorogsz?”

„Nem szabad hanyagolnom - gondolta István-apánk -, értelmes lett. Vezető. Okosodtunk valamennyien.”

- Ha még a buszt is megkapnánk, szép esztendőnk lenne.

- Szép - bólintott a párttitkár örömmel. - Pénzünk lenne rá?

- Telne.

- Országjárásra, külföldre indulhatnánk.

- Így lesz.

„Mesedélután - gondolta Nemes Lajos -, miket beveszek!”

„Tartanom kell magam - gondolta István-apánk -, és a jóra törekednem.”

Üzemelt a konyha. Megélénkült a nyugdíjasok klubja. Reggel nyitott István-apánk felesége, tötyögtek az öregek. Kellemesen éltek. Minden napra húst kaptak, pár forintot fizettek fejenként, ebéd-hozzájárulásként. Pihentek. Viccelődtek. Öreg Boldi is járogatott.

- Ma különoszt illenék - mondta az elnök feleségének -, ünnepi lakoma.

- Mit enne, öreg?

- Hajában főtt krumplit, ciberelevest, pattogatott kukoricát.

Nevettek. A jókedv egyiknél-másiknál köhögésbe fűlt.

- Legénykednek, pedig a kis öröm is árt - mondta az elnöknek.

- A jó szót megköszönjük, csak hulljon.

- A menüvel hiba lesz. Ragulevest, rántott szeletet kapnak.

- Mindig hús - tréfált Pölös Gábor. - A vérünk öl meg.

- Kit a torka, kit a hasa. Szeretem a hasamat - mondta öreg Boldi -, meghalok és nem lesz több gazdája.

Ebédre terítettek. Fehér damasztabroszok kerültek az asztalra, lapos, mély tányérok, kanalak, kések, villák, szalvéták. Elegánsan, etikett szerint. Lemezjátszóról magyar nóta hangzott. Halkan, kedvesen. Tálaltak. Csörömpöltek az evőeszközök.

Keveset ettek. Öregasszonyok panaszkodtak: „Annyi kell már nekünk, mint a macskáknak.” Pölös Gábor, öreg Boldi étvággyal evett, gyönyörűséggel. Elpilledve ültek a székeken, cigarettáztak, szunyókáltak. Öreg Boldi trappolt asszonyához.

- Még a mézeshetekben sem volt ilyen jó életem - motyogta.

István-apánk határozottan boldognak érezte magát. Irodája ablakából jól látta, mikor ballagtak az öregek a klubjukba.

„Mégis érdemes mindig újrakezdeni - gondolta, cigarettája reszketett kezében -, amíg az ember jót tehet, addig boldog. Erős leszek, a hibáimat legyőzhetem, nemcsak aljas megalkuvások társulhatnak, hanem tisztesség is.”

Az elnök a függöny mögül figyelte az öregeket, és úgy érezte, hogy nagyon szereti ezeket a küzdelmes időköt megélt embereket. Utálkozva gondolt az itálra. Érzékenysége mély volt és hasznos, szinte ösztökélte, hogy maradandót tehessen.

„A busz - gondolta -, megvesszük, utazhatnak kedvükre. Megint jól együtt leszünk.”

Akkor lépett be Nemes Lajos. Arca fénylett a boldogságtól, kezében hivatalos papírt szorongatott.

- Megérkezett az értesítés - mondta az elnöknek -, szedjük össze a forintokat.

A pénz kevés lett. Hirtelen elszomorodtak, erőtlenül, csüggedve ültek a szép, modern irodában.

„Lehetetlen - gondolta István-apánk keserűen, egyik bagót szívta a másik után, arca halottfáradtnak tetszett -, lehetetlen, hogy ne vegyük meg. Az életemet adnám, érte.”

- A pénzt előteremtjük minden áron - mondta a párttitkár töprengve -, még kölcsönből is.

Az elnök idegesen járkált. Gondolkozott. Kezével álla alá nyúlt.

- A tagoktól kérhetünk kölcsön - mondta, és újabb ötleteken törte eszt.

- A közösségre mindig számíthatunk - válaszolt határozottan Nemes Lajos -, ha a szándékunk tisztességes.

István-apánk ezt mar nem fogta fel. Állt a fényes irodában, arcából kifutott a vér, mészfehérre változott, hirtelen jött melegség gyengítette el egészen. Még kezével a párttitkár felé mozdult, szólni is akart, de nem tudta, mi történt, mély és fekete öntudatlanságba zuhant, ideges, zavaros hangokra ébredt nyomott, álomszerű állapotából, nehezen eszmélt, tele félelemmel, hogy valami irtózatossan rosszul sikerült, hitte, a fekete sötétség zagyvaságában hosszasan időzött, kiáltani szeretett volna: mi történt, de a hangját elvesztette, majd hirtelen, mint a vízből való felbukáskor, megérintette az élet, vadul csapott rá az iroda valósága és Nemes Lajos remegő hangja: - most már rendbejött!

A párttitkár estében kapta el, kiáltására Zsuzsa beszaladt, s dörzsölgette az elnök szívét. Ernyedten székéhez támo lygott és leroskadt.

„Istenem - gondolta -, fele se tréfa, vihetnek a diliházba vagy a temetőbe?”

Részegítő könnyűség szállta meg, álmos tehetetlenség, aludni, pihenni vágyott, beletörődő, nyugalommal feküdt a mentőkocsiba.

István-apánk most megmozdult a fehér kórházi ágyon. Párnáját igazgatta, fejét kényelmesen elhelyezte. Elégedett volt, végtelenül nyugodt, a gyógyulás, az újrakezdődő élet bizonyosságával. Karórájára pillantott, majd a kórterem ajtajára függesztette a szemét. Kezdődött a látogatási idő, s ő tudta, hogy sokan, nagyon sokan eljönnek betegágyához, mindazok, akiket annyira szeretett, akik annyira a szívéhez nőttek. Keskeny ajkán építkezett a mosoly, és jól látta, hogy a fénylő, nikkelezett kilincs lenyomódik.

SZEGÉNYEK ÜNNEPLŐBEN

Major János házára csend szakadt.

Együtt voltak valamennyien, a szokott esti hangulatban. Az alsó végiben vacsorára vártak. Súlyos, tavaszi illatok, mezők nehéz szaga szállt. Potornai Bandi gondterhelten dolgozatokat javíttatott, a közelgő vizsgákon töprengett. Rozika terített. Major Jánosné a nyurga és barna Bandikával vizet hozott az udvarba vezetett csapról.

- Bírja, anyám? - kérdezte a formás fiatalasszony, fényes szeme sütött, ahogy gyönyörű elsőszülöttére nézett.

- Úriak a népek, kútra se járnak - motyogta a nyugdíjas gazdaasszony -, a kölykök nejlonbilibe kakálnak...

A konyhában letette a kannákat. Unokája hajába túrt. S a szobába csoszogott, ahol a gyenge fénynél görnyedt veje:

- Minek rontod magad?

- Töreksem, hogy több munka jusson. Ez a szellemi proletariátus sorsa.

- Törekedhetnél másra is - epéskedett felesége -, de arra lusta vagy.

- Hiányérzeted van?

- Majomkodsz? A lényegről beszélünk, tanítsál gebinben. Pénzre hajt a vak is.

- Kezded megint az okos kislány történetét? - emelkedett fel a férj. A konyhába lépett. - Nem aranyozhatom be a Major-házat. - Kicsit erősnek találta a mondókáját, enyhítette. - Elég arany a fiam.

Hitvese bosszúsnak látszott. A tanár tudta, nyomja valami a begyét, nemsokára kiteríti. Kedves kötődésként fogadta támadását, ám összehúzott szeméből sejtette, többet tartogat a tarsolyában. Segíteni akart, tréfálkozott.

- Lelki fájdalom van az arcodon, reggel felteszed, estig hurcolászod. Add elő! - Simogatta büszke tartású neje nyakát, de Rozika félrecsapta a fejét.

- Ruhát vegyél, ne a házunkat aranyozd. A lófogú elnökné aranyban áztatja az ülepét, nekünk kenyérre futja. A kis szajha lánya flancol, törpe divatbábu, mutogatja ám a holmiján. Ha nem dicséred, tűzbe dobja. Eszét vette a jó mód hisztériázott.

- Neked is lesz - mondta lehangolódva a tanár. Bosszankodott, hogy a puccoskodó versengés megkeseríti életét.

- Mesemondásaidat tartogasd az iskolának, hálás hallgatóságra számíthatsz.

Major János akkor érkezett. Szótlanul emelte rájuk a szemét, hidegen, rendreutasítóan. Rosszat sejtettek. A földműves a székre rogyott, lecsatolta bukósisakját s unokája kezébe nyomta. Hosszan tartott a csend.

- István-apánkat kórházba vitték - mondta tompán, színtelenül -, szívtrombózis.

- Van isten - durcáskodott tovább Rozika, a villanykályhánál serénykedett -, már a fenekükig se ért a kezük.

- Hallgass! - mordult mérgesen a gazda. - Vállán hordja a Csillagot. Két ököllel töröljük a szemünket utána.

- Fiatal - motyogta Majorné, fekete kendőjét igazgatva - kiheveri.

Potornai Bandi a csempézett konyhában keringélt. Sajnálta az elnököt.

- A jót mindig továbbviszik - mondta. - Életét a közösségnek is szentelte.

- Megsemmisülök a gyönyörtől - sziszegte hitvese a kályhától.

Férje a gondolataival foglalatostkodott.

- Nagy erő csak nagy célokért születik. Belőle nem hiányzott - jelentette ki.

- Minket ő tett valakivé - szólott a brigádvezető.

- Elég a misékből, a kaja kihűl.

Bőséges vacsorát tálalt, csirkepörköltet ecetes salátával. Bandika beleütötte az orrát, szárnyat szopogatott, és már nem kérte. Krémessel kínálta a nagyanyja.

- Kár kényeztetni - morgott Potornai Bandi -, éhes gyomor a csontot is megemészti.

- Szép gyerekkora legyék, úgysem tudja, milyen élet várja - vágott vissza az anyósa.

Rozika feketét főzött. Szervírozta. Major János papírszalvétával törölte a száját, szódát ivott. A veje megkérdezte:

- Hogy történt?

- Idegesség. Nincs elég pénzünk autóbuszra, s azt javasolta, kérjünk kölcsön a tagoktól. Akkor rogyott össze.

- A népektől koldulna? - csapta össze kezét a fiatalasszony. - Világszenzáció.

- Okos gondolat - túrt hajába a tanár.

- Ki csinálja? - sopánkodott a hajdani gazdagparaszt, kávéját kavargatva: - Kinek kölcsönözzön a nép? Érteni kell ezt is.

- Gyűjtsön, édesapám.

Rozika mosogatott. Anyja mesét nézni vitte Bandikát a televíziószobába.

- Kevés vagyok hozzá - mondta Major János. Gondolkodott. A kávéscsészébe bámult. - Ketten képesek erre, öreg Pölös Gábor és Bandi.

- Őt ne keverjék bele.

- Közös érdek, nem maszek szabadalom - mentegetőzött a brigádvezető saját hajlékában.

- Mennyit kölcsönöznél? - kérdezte élesen Potornai Bandi apósát, akinek a szeme megrebbent a váratlanul gyors reagálásra.

- Tisztességesen. Engem is úgy fogadtak.

A tanár szíve jelzett. Tudta, megrohanják az emlékei, a *szegénység útja*, ami magányos lázongónak, konok, erős természetűnek formálta. Néha illúziókért turkált, vigyázott tisztességére, ne csábítsa rosszra hatalom, pénz, emelt fővel állhasson meg az időben. Tenyere izzadt. Érzékenysége elfogta.

- Járok egyet - kacsintott az apósára.

Major Rozika ámulva bámult az ura után. Haragosan szólt apjára.

- Minek uszítja? A saját kölykére keressen inkább!

- Igazságot szoltam.

Potornai Bandi a kerékpárját tekerte. A Csillag portásfülkéjénél találta a nyugdíjas, bicegős öreget. Pölös Gábort érettre szépítette a kora, tiszteletet parancsolt a fehér haja, a gondolkodó, nemes beszéde. Hosszan hallgatózott az estébe, eleven képekké dolgozta tudata a hangokat, zörejeket, képzelete a valóságot visszaadta. A folyó felé figyelt. Sárgán világolt a hold. A szurokszínű víz locsogott, buja fekete lombok sóhajtoztak. A cicomás holdra mutatott a vénember.

- Hegedül Szent Dávid - mondta mosolyogva. - Gyerekkoromban borzongva figyeltem, fejemre ne hulljon a hegedű, most meg látogatjuk. Te elmennél?

- El.

- Én is.

Tanyáztak. A vénembert nagyapjaként szerette. Öreg Boldival együtt jelképezték az emberiséget. Ült mellette a durva lócán, szép hangulata támadt. Megérezte, nem jött hiába.

- Szereted a szülőföldet? - kérdezte az éjjeliőr és portás egy személyben.

- Szeretem.

- Akkor boldog leszel.

- Maga nem az?

- Mondtam?

- Nem.

- Magamból igazodtam az élethez, és másokhoz értem. Már felfogom.

- A busz?

- Kiváltjuk.

- Gábor bátyám mennyit nélkülözhet?

- Amennyi van, oda szánom.

- Hozná holnap az irodába?

- Te kéred? Gondolhattam volna - mosolyodott el, és határozottan bólintott. Váradi Mihály árnyékos alakja rajzolódott a betonjárdára. A portásfülkénél lehajtotta a fejét, benézett. Érdeklődött.

- Az elnök? Van újabb hír róla? - kínálta a méregerős cigarettát.

- Válságos a sorsa - mondta Pölös Gábor -, elfelejtette, hogy csak egy élete van.

- Pedig pénzen fekszik, pénzen ébred.

- Lőheti. Életet nem vehet érte.

- Azt nem - helyeselt a hórihorgas sertésgondozó.

- A buszt kiváltjuk - újságolta a bicegős öreg -, mire döntesz?

- Tudom a kötelességem - fordult a tanárhoz -, apósod fizeti az egészet?

- Tisztességesen ad, nem garasoskodik.

- És Gábor bátyám? - furdalta a kíváncsiság Váradi Mihályt. Szégyenben sem akart maradni, de élen járni se. - Kiüríti a bugyellárist?

- Visszatéríték a jóból.

- Én is ott leszek.

Potornai Bandi a szolgálati házakhoz hajtott. Apja a tehenekkel törődött, anyja a televízió előtt köhécselt. Hasonlított anyósára, a munka egyforma öreggé, beteggé törte őket. A berendezés alig változott, hosszú szőnyeggel ékesítették a padlót.

„Tőlük kérnék? - gondolta a tanár lemondóan. - Kutyjuk sincs.”

Potornainé lejjebb csúsztatta okulárját, fölötté a fiára nézett. Ünnepe volt, valahányszor megérkezett. Megjárta az öröm, a villanykályhához sietett, melegítette a pörköltmaradékot. Fehér kenyeret szelt, bolti savanyúságot bontott, kínálta reménykedve, repesve, hogy jól tartsa fiát. A bekötött üvegből bort töltött a füles pohárba. Potornai Bandi evett, elfogadta a sárga vinkót, meg ne bántsa szüleit, ne gondolhassák, úri embert neveltek, aki lenézi a fajtáját, undorodik az istálló szagától. Anyja boldogan bámulta falatozását, elégedetten dörzsölgette kezét örömeiben.

- Kell még, kisfiam? - kérdezte.

- Telik húsrá hétköznap?

- Jó sora van a munkásembernek - melegegett azonnal beszédbe anyja, ömlöttek a mondatai feltartóztathatatlanul, végre kiterítheti a szívét-lelkét, vénségére úgyis megérte, hogy lépten-nyomon leintik. - Munka van, egészség van, kereshet, ki mennyit akar. Lennék csak húszéves. A Fényes teli hiába hóbörgök a sógoraidnak. Kastélya készül a pincérnek, mi meg alhatunk itt, a putriban. Beteg vagyok, leszázalékolt, de nyomor nincsen, a kis nyugdíjhoz háztáji jár, hat hízót viszünk piacra, az igényünk meg fűszálnyi. Mikor volt ilyen világ? Kire? Hol van már a Munkás-elvtárs számadása? Hallod, hogy rimámkodtam neki, nem jól cselekszik, dolgozik az ember, csak fizessen, kevesebbet költsön beruházásra, osszon a tagoknak, ne szoruljanak lopásra. Hallgassál meg! Váradiéknak negyven hízójuk, tehenük, birkájuk, annyi szárnyas jószáguk, hogy sohasem volt annyi. Nem kék a föld, nem vennék vissza. Töméskor látom, mi folyik a kamrájukba, sohasem volt ilyen sorsuk. Olyan szép pár csirkét adtak nekünk az ünnepekre, hogy nem igaz. Gyönyörű szépen járnak a gyerekeim, nincsen itten hiba, azt mondom. A fiatalok micsoda pénzeket keresnek, már délután tévé elé ülnek, úgy pihennek. Nem tudják, mi a deficitelvtárs.

- Maga tudja?

- Amikor Munkás-elvtárs ráfizette a gatyáját is a gazdálkodásra.

Az ajtóban Potornai harakolt. Szikkadt alakját hozta a két gumicsizma. Gamós kezével kedvenc fiát megölelte, megdobbant a szeretettől szíve. Csontos arca fénylett. Cserélgette az öregség, hadonászó hangoskodását, tévedhetetlennek hitt önteltségét, eszméletlenül mocskos száját megfogta az idő, a darabosság helyett lágytságot kölcsönzött, a sunyi szerzést lemondás váltotta fel, szívós akaratát ráérős kényelmeskedés. Vitte még az életét.

Elfordította arcát a fénytől. Fáradt mezők, érett füvek színére ütött a homloka, a haja megkopva, zsírosan fejére tapadt. A svájcisapkát a kanapéra lökte.

- Éhes vagyok - mondta. A lavórt kereste, mosakodott. - Bandinak adtál?

- Adtam.

- Egyél, fiam, van.

- Ettem.

Hányszor haragudott az apja, mert elettek előre az enivalót. Dühösen bevágta az ajtót, tanyáztatott az ölben, a jómódú teheneknél. Később kihívta a feleségét, megpöfozta. Még emlékszik azokra a megalázó pillanatokra. Vastag hangon dörrent a tehenész: - Bözsikém, gyere ki egy kicsit.

Szófogadó anyjuk követte jámboran a vágóhidra. A csendre emlékszik leginkább, ami szülei után maradt, a szürke, döbbenetes, fojtogató, félelmet keltő, ismétlődő, sűrű csendre. Csak riadt szemük vándorolt egymáson, lesütötték a pillantásukat, árulónak hitték magukat, a durva Potornai cinkosának, tudták, hogy üt-vág az istállóban, utána bocsánatkérést vár. Mégsem mertek egyszer sem értük osonni, válták vissza szülőanyjukat. Megkönnyebbedtek, amikor látták. Beszélgettek, hazudtak gyerekes naivsággal.

Nővérét, Zsuzsát ezek az esték űzték el a szegénységtől. Rövid copfos hajával, barna kartonruháiban, két idegen szemével, útra kész mártíromságával, a félelem igazi, eltörölhetetlen rettenetét hordozta. Nem szabad volt gyerekeskedniük, betegeskedniük. A tankötelezettség szorította szüleit, használták hát boldogan egymás ruháit, cipőit, könyveit, lélegzéseit, hogy megmaradhassanak.

Az éjszakák még rosszabbak voltak. Két páros ágyban aludtak. Egyikben a purdék, lábbal egymásnak, keresztben-hosszában, a másikban szülei. Tömör, sötét feketeségekben nyikorogott az ágy lába, nyekergett, jajdult, fűjtatott hangosan, hevesen ringatózott, artikulátlanul lélegzett, visszafojtotta a levegőt, sóhajtásszerűen kiengedve; tudták már Zsuzsával, olyankor készül a gyerek. Haragudtak az anyjukra, de sajnálták is. Akkor Potornai Bandi lázas izgalommal, torkában dobogó szívével csúsztotta nővére lába közé kezét, úgy tettek, mintha mindketten aludnának. Marokra fogta a lány meztelenségét, vakon tapogatta, míg megvirradt.

Betegen is egymáson feküdtek. Vézna gilisztákként hemzsegték a masszív helyen, várták a jobbulást.

Legkisebb testvérét, Etát hordták kezelésre. Csipet lány volt, beteg gerincű, a vonattól ölben cipelte a kórházig Potornainé. A téren piros lócára rogyott.

- Pihenjen, anyám, megszakad.

Ömlött, patakozott a verejtéke, nehéz út volt, és számtalanszor megjárták. A főorvosnő hosszadalmasan vizsgálta a nyomorékot.

- Van több családja? - kérdezte.

- Hál' istennek, elég.

- Mire hazaér, ez meg se lesz.

Irtózatosan megijedt akkor anyja, kalimpált a szíve, a fényes folyosó forgott vele. Kislányát ágyba tették, oxigént vezettek az orrába, mereven feküdt. Potornai Bandi torkát félelem szorongatta, izzadt a tenyere, tanácstalanul tekingetett pityergő anyjára. Az elegáns, beteges fehérség riasztotta, hervadt húgocskája öntudatlanul vergődött. Szeretettel rángatta szülője gamós kezét, vonszolta kifelé.

- Ne sírjon már!

Az asszony észhez tért. Gyűrött kötényében kotorászott, a vasúti jegyre szánt pénzét markolászta. Türelmetlenül várta, hogy az egyedül maradt doktornőt megkörményezze utolsó garasaival és a könnyeivel. Azt hitte, meghal Eta, csak nem merik megmondani. Meg-

rendülten figyelte, hogy oxigénpalackból táplálják. Az otthon hagyottakra gondolt. Megszorította legnagyobb fia kezét.

- Várjál, elköszönünk.

A hideg, idegen világ rosszabb volt a szokott szegénységnél. A főorvosnő azzal búcsúzott:

- Nincs jobban a kislány, de meggyógyulhat. Olyan injekciót kap, ami máshol megszerezhetetlen. Talán kinövi a betegségét.

A fejőnő imába foglalta a nevét.

Botorkáltak az állomásra. Másodszülöttének ez volt az első utazás, a vonat csodája, ami messzire szakította a cselédházak közül. Ablak nyílt a jövőre.

- Orvos válhat belőled - járta a meleg tenyér nyakát, feje búbját.

- Mindenkit meggyógyíthatok?

- Meg, bizonyára. Csak igazlító legyél.

A cselédházban elfogytak az imák. Betegen kínlódott két fiú. Influenza dühöngött, nem kímélte a szegénységet. Tűzrevaló híján gyümölcsfákat vágott ki Potornai. Bandi vele tartott. Melegített a lopott fa, a kályhánál fürdette porontyait Potornainé, hogy a fiatal doki tisztán találja őket.

Az orvos aggódó arccal, a rossz szagú ágyban vizsgálgatta a két apróságot. Sokáig mellettük maradt. Hervadtan dűnyögte: - Kórházba kellene vitetnem őket. - Injekciót adott. Ferkó erősebb volt, Sanyika hitványabb, tüzelt a testük, a szemük üvegesen csillogott.

- Aranyos doktor úr, kegyetlen a sorsunk, ha a jó isten elveszi, itt hadd temessünk, mert igazán nincsen módunkban hazahozatni a messziből.

Sejtette Potornainé, hogy a tüdőgyulladás pusztít, de erejét felélte már, tovább küzdeni képtelen volt, a bánatnak engedte esztét. Összetöppedt a terhétől, legszívesebben sírjába feküdt volna.

Rémülten remegett a vaskályhánál, kezét eszeveszetten tördelte, minduntalan istenéhez fohászkodott. Gyönyörű vagyonuk, a csodaszép, tarka kecske, a jó, duzzadt tőgyű, éppen akkor ellett. Az asszony felfelé tekingetett, lekucorodott a riasztó szobában, két kezét összekulcsolta és szívszaggatóan könyörgött.

- Megváltó uram, vedd el a kecskénket, kegyelmedből térítsd életre gyerekeimet.

Leborult a szoba hideg földjére, fejét ütögette hisztériásan, haját szaggatta, fekete lett arca a könnyektől, a poros földtől.

Borzalmas volt. Potornai Bandi dermedten figyelt. Szülőjéhez borult, vigasztalta.

- Ne sírjon, édesanyám, még élnek.

Nővére, Zsuzsa akkor cipelte a baltát. A konyhából meglátta őket, hozzájuk szaladt, és székre támogatták ketten törődött, kicsi anyjukat.

Apja féltőn ápolta a kecskét, gida csüngött a mekegő jószágból, de nem tudta megmenteni. Állatorvosra miből költött volna? Kínlódva kötötte zsebkendőjét az állat szemére, és a baltával agyoncsapta.

Mordan lépett a szobába. Az ócska, nyikorgó szekrényből éles kést keresett, a kopott zománcú vajdlingot. Mélyről sóhajtott, és szó nélkül kiment. Felesége reménykedett, mégis meghallgatta a teremő, elvette a vagyonukat, megszánta a gyerekeit.

Potornai Bandi nézegette a testvéreit, homlokukra ejtette tenyerét. Ölébe vette a pólyást. A csend rémisztette meg.

- Hiszen hideg - mondta döbbenet, a kicsi mészfehér arcáról elrántva a kezét.

- Ő már elaludt örökre - motyorászta szülőanyja, és könnyei megáztatták a szoba földjét.

Potornai javában nyúzta a kecskét. Halotti torra készülődött akkor.

Most meg leroskadt az asztalhoz. Legendás étvágya a múltba foszlott, fogai kihullottak, szabályos, riasztó műfogsora fénylett. Vereshagymát aprított a pörköltökhöz, ecettel locsolta.

- Bandika hogy van? - kérdezte kíváncsian. - Nagy embert csinálsz belőle?

- Amihez kedve lesz.

- Nékem se volt hajlamosságom a tehenekhez, mégis szolgálom őket. Mi újság?

- Buszt vásárol a Csillag, utazhatnak, világot láthatnak öregségükre. Kölcsönt kérek az emberektől.

- Tőlünk? - lepődött meg az apja. - Csórók maradtunk.

- Nem maguktól, a nincsent nehéz osztogatni.

Az elhasználódott jószággondozó megnyugodott. Közel húzta az alumínium-hamutartót. Hamarosán megköhögtette a cigarettafüst. Potornainé madáracca nyomult közéjük élénken, és fiára nézett.

- A kölcsön visszajár - mondta.

- Vissza.

Az öregasszony elfordult. Az ágyhoz csoszogott. Felvágta fekete ollóval a szalmazsákot, kotorászott a lapos fekvőhelyen, fakó takarékbetétkönyvet szorongatott. Nyújtotta.

- Vigyed a vagyonunkat.

Öreg Potornai úgy érezte, mintha fosztogatnák. Szaporán lélegzett. Tartott tanár fiától, felesége fejére nőtt a vénülés esztendeiben. Szenvedett, de szó nélkül megállta.

- Mire kéne nekünk. Sírba eresztő kötélre? Közösén boldogultunk, ez sem lehet másképp - mondta Potornainé, párasodott ókuláróját törölgette. - A gyerekeiért áldoz az ember.

Másnap Potornai Bandit várták a téeszirodán. Nemes Lajos, Dihenes József, testvére, Novákné Potornai Zsuzsa, a könyvelők. Mindnyájan az íróasztalra tették forintjaikat, a tanár meglepődött a nagy summa láttán. Megolvasta. Nyugtákat töltögetett. Ünnepestes pillanatok voltak, felemelő érzés. A nagykapun Major János és Várad Mihály motorozott be. Büszkén léptek a terembe, legombolták az évi fizetésüket.

A tanár belső zsebéből kivette a szülei takarékbetét-könyvét, a púposodó pénzhalomra tette. Lángolt az arca. A felelősség határozottá formálta. Pölös Gábor bicegett be öreg Boldival. Levették a tökfödőjüket, lángolt fehér fejük, kezét fogtak sorban a bentlevőkkel. Az éjjeliőr és portás madzaggal kötözött újságpapírcsomagot szedett elő, s a rengeteg pénzt tejére tette.

- Ketten adjuk - mondta ellentmondást nem tűrően -, érte is fizetek.

A tanár meghatódott. Bontogatta a súlyos köteget. Képzelete felgyúlt, gyerekké tette, fekete klottgatyában, maszatosan, mezítláb, csillogó szemmel leste a cselédháziak első közös kenyerét, kukucskált a málladozó kastély ablakán, a gyér fényben apjáék tanácskoztak, élesen vetítődött eléje a múlt, meghatározó színei voltak, fehér fénye a késnek, szürke színe a szövetkezetieknek, a cipő pedig gyenge tűzpiros. Öreg Kun felemelte, szelte a kenyeret, pilléket kanyarított, eszegették örömmel, és a közös öröm rásütött az ablakokra. Azt az örömet kereste, s úgy érezte, megtalálta.

A gyerekkor dolgai mélyen megragadtak benne, eligazították életében. Traumáját egyetemi hallgató korában szerezte. Naponta egyszer étkezett a menzán. Többre nem telt. Éjszakáig magolt a tanulóban, vasakarata, az állandó zsebpénztelenség, a megaláztatottságtól való félelme tartotta az élen, kiütközik cselédházi nomádsága, céltáblája, gúnyforrása lesz a társainak, megtanult késsel, villával bánni, nem ivott gusztustalanul. Viselkedett. Végül már vitatkozott, filmekről, politikáról.

Éjszaka égett a szeme, tarkójából előrenyomult a fájás, irtóztatót kordult a gyomra. Egyedül biflázott, könyveire hajolt, pusztította a betűket. Éhsége elviselhetetlenné fokozódott. Szédelt, hányinger gyötörte, félrecsapta a jegyzeteket. Korgott a gyomra. Összegörnyedt, ivott a vízcsapról. Kínja percekig enyhült. Aztán legyőzte az éhség, megrágta volna a fapadot. Keresgért. A sivár terem szemétkosarában turkált, lelt három zsugorodott, kőkemény pogácsát. Megmosta a vízcsapnál, áztatta, harapta, rágtá, lakmározott boldogan.

Számolgatta gondosan az összehordott vagyonkát. Böven futotta a buszra.

Szétszóródtak. Potornai Bandi nővérével, Zsuzsával, gyalog indult a Főtérré. Kellemes háttérként szolgált a falu, szélesített kövesútjával, kényelmes, új, gazdagodó házaival, vaskerítéseivel. Személyautók poroltak.

A titkárnő a legújabb divat szerint öltözködött. Állását önmaga pallérozására fordította, céltudatosan, hallatlan energiával gyűjtögette saját előnyeit, megalázkodni, hazudni, feküdni nem restelkedett, a viselkedés magasiskoláját teremtette meg. Kíváncs, izgalomkeltő testét mutogatta, élvezte, amikor lenézték a lábáról, de megválogatta, kit tüntet ki kegyeivel. Fényes taktikával naivságot mímelt, felnézett az ügyeletes kiválasztottra, áhítattal leste szavait, szuggerálta, helyeselt, bólogatott.

Előhozakodott a cselédházi kislány megható történetével, viccesen hajtogatta: munkás-paraszt szülők zsidó gyereke, testével szolgált illusztrációnak, míg dicsérni kezdték alkalmasságát, tulajdonságait.

Környezetében megvetették, hitvány kurvának titulálták, de tapasztalatokból tudták, a szép szavak sohasem versenyezhetnek olyanokkal, akik háton fekve közlekednek a főnöki irodába. Novákné Potornai Zsuzsa megalkotta a tökéletes hátonfekvő típusát, az érdekszajhát.

- Boldog vagy? - kérdezte öccsét. - Meghatódtál?

- Jólesik.

- Törpe illuzionistám, a sűrű lángolásokkal sose viszed semmire. Anarchikus a természeted.

- Igazgató legyek?

- Az nem történik meg, addig bedeszkázzák az eget. Pedig futhatnál ekkora tehetséggel.

- Az építőkhöz tartozom, nem az élvezőkhöz.

- Minden kornak kerül haszonélvezője. Feláldoztam érte önmagam. Mártír vagyok. A természet dönt, nem a filozófia. Egyetlen szellentéssel megölöm, aki elébem áll, haragosaimat a cipőmből kirázom.

- Hová törtetsz? Az uborkafára? - döbrent meg a tanár.

- A terített asztalhoz.

- A pikszisben maradni művészet.

- Más híred nincs? - kérdezte dühösen Zsuzsa. - Rosszabbul nem járok. Más marhát tesznek oda.

- Csalás, szemfényvesztés a haditárad.

- Aki lélegzik, hazudik. A hájasok a legjobb szófosik, többet engednek meg maguknak.

- Milyen elv nevében?

- Elv? - kacarászott erőltetve a titkárnő. Cigaretára gyújtott. - A gyakorlat nevében. Az elméleten moha nőtt, elfelejtették leporolni. Papírnemzetünk hősei szent szöveget szavalnak, de ők sem hiszik, ígéretnek a jövő időre. Tőlem is kitelik. A felelősség közös.

- Vesztett duma - hökkent meg Potornai Bandi a forró szagú egoizmustól. Megtorpant a széles betonjárán, homlokát ráncolta. - A mifajtánk nem vetemedhet ganévá.

- A pipihús divatozik. Megfizetik az árát.

Rozikával és Bandikával találkoztak. Haladtak tovább. A tanárt örömmel töltötte el övének látványa. A fián kordbársony ruha, divatos cipő. Zsuzsa könnyű, szűk, szürke szoknyában, tűzpiros pulóverben, fehér ballonban tündökölt, aranyholmikkal ékeskedve. Kopottasnak csak ő maga tetszett, kitaposott cipőjében, a zsíros nyakú, sertésvelúr kabátjában.

„Szalad az idő - gondolta mélázva. Megnőtt, okos utódjára tekintett. Lépkedett a poros délutánban, elégedetten, otthonosan. - Foghatót kell teremtenem, maradandót.”

- Hogy csinál a kígyó? - kérdezte sunyi ábrázattal Bandika. - Sziszeg. Sz...ssz...

- Ereszt a fejed?

- Eltalálad - nevettek az asszonyok. Rozika megsimította a fejét. - Még egy sztori, és apád kitér a hitéből - mondta mosolyogva.

Potornai Bandi megkapta, ami a tartós, kiegyensúlyozott házassághoz szükséges, saját természetén alakítva a legidillikusabb családi harmóniát építhette volna fel, de képtelen volt változásra. Kevesen irigyelték, legyintettek az éppen tejfelben fürdők: - Hőzöngő értelmiségi, életveszélyesek a normái.

Néha megrettent lenyűgöző komolyságától, talán csak póz az egész, fóliába takarta sértődéseit. Menekülési, önigazolási forma, tisztességes marad a gatyájáig, reszkessenek a megalkuvók, megveti őket. Nem reszkettek. Elegük volt a nagyobb nál nagyobb tisztességekből, loholtak a napi betevőért, büszkélkedtek a NAGY TISZTESSÉGÜK-kel, bár sohasem fogadták el komolyan.

Akarta a módoságot. Azt a környezetet, amelyből hasznosabbnak, okosabbnak vétezhethné fel magát a közösségért.

Szerette Rozikát, dühöngő ellenkezéseivel, ellentmondásaival is. Ritkán fonnyadt bazsalikomnak tetszett, pesszimistának, elfogadta, hogy a saját emlékei tegyék boldoggá. Családi dühöngőjében a régi gazdagság csökkent utódját vélte. Vízfejű politikusnak becélte,

bölcselmein nevetett, amikor meg azt magyarázta: népének történelme a vazallusság, egyetlen mondattal megölte, szófukarrá változtatta. Félvállról kérdezte:

- A gyerekek meg eszik a küszöböt?

Honnan cipelhette ezt a mondatot? Mikor rögződött a tudatában?

Jó érzéseit a megszolgált munkabér, a szégyenkezés nélküli esztendők és tisztességes álmai táplálták. Nem ölt, nem sikkasztott, nem lopott, nem üzérkedett, szegény maradt, a szürkeségből tudása, tehetsége bilukszott. Nem terítettek elé piros kókuszszőnyeget, a verekedés kínálkozott önmegvalósításához. Attól idegenkedett. Hadakozzon, mert jobbat akar, birkózzasson a hivatali főnökökkel? Munkájáért nem viselkedett, a béréért nem hálálkodott.

Zsuzsán őszintén megbotráncozott. Nem a nagyvérűsége, hanem hitvány szemlélete zavarta, amivel a hatalomért kapott.

„A törtetőknek könnyű az útja - gondolta bosszankodva -, a hitben megmaradók rovására. A szolgálat sebesedik.”

Novákné kerékpározott a kövesúton. Zöld nylonkendőjéről, tenyeres-talpas termeteről messziről megismerték. Menye, Potornai Zsuzsa tüntetően elfordította a fejét, Rozika üvegnek nézte. Az asszony képén öröm gyúlt.

- Mit üzentek anyádéknak? - kiabálta.

- Semmit - mondta Potornai Bandi -, csókoljuk őket.

- Az hiányzik, kelekótya szalajtósra bízni valamit - zsörtölődött Zsuzsa.

- Régen más véleményed volt - védte közös múltjukat az öccse.

- Ne papolj. Jelenben élők vagyunk, fehér emberek Európa közepén.

- Tanulhatsz tematikát - szólt Rozika rejtett gúnnnyal.

- Együnk fagylaltot - nevetett a titkárnő -, vendégeim vagytok. A gyakorlat az én világom.

Valahányszor betértek a presszóba, izgalommal, reménnyel vártak valamire, amit sohasem találtak meg, de az egyszeri kivétel bizsergése megmaradt, amikor Rozikát először kérte fel táncolni.

Zöldecске lázba rántotta. Friss fodrázmunka, nagyra nyílt zöld szem, combközépig érő ruha, fehér bugyi, formás láb, csinálta a forgalmat. Potornai Bandi már eltemette meg nem értett lángolását, a szép presszósnő nem tudott csillaggá válni az életében.

Rendeltek. Zsuzsa megjátszotta a sablonos kérdéseit: - Virulsz, aranyoskám? Jó a forgalmad? Szép szerelésed van.

Zöldecске mosolygott. Konyakot szolgált.

A férfi felhajtotta a szeszt. Kellemes zsidobongás árasztotta, jó érzések. Nem sajnálta idejét, hogy a füstös, kocsmaszagú helyiségben ücsörög, önmagát tette boldoggá, ahogy fiára nézett, Bandika fagylaltot kanalizott és örült. Barátságossá formálódott környezete.

Újabb konyakkal öblögetett. A mámor foglya lett, hatalmasan elégedett. Szép felesége jobban mutatott a festett szőkeségnél, számított valakinek a faluban. Ragyogó, nagy kedve ébredezett, ritka, felemelő pillanatok.

A hízekony kisleány érkezett. Csíkos, divatos ingéből türemkedett pocakja, hájas teste, arca pufókká fújódott, szemét behízta, barna haja elválasztva zsírosodott.

- Szia, lányok - üdvözölte hangosan Zsuzsát és Zöldecskét -, mulatunk?
- Hol bujkáltál? - kérdezte kíváncsiskodva Zsuzsa. - Postáztuk a busz árát.
- Vigasztaltam a fatert, ki ne purcanjon.

- Jól van?

- Pompásan - nagyképűsködött István-apánk fia, drága cigarettát kínált a társaságnak -, félúton a másvilág és a halhatatlanság között. Helyettesítem - mondta, merőn nézte Zöldecskét, karon ragadta, erőteljesen vonszolta hátra. - Külön beszélünk.

A tanárt sértette a jelenet. Megaláazónak tartotta. Dühbe éledezett, arca vörösre pirult.

- Kihasználják az időt - mondta gúnyosan Novákné Potornai Zsuzsa. - Prima kakas.

- Mire gondolsz?

- A repülő csészealjakra.

- Aljasság - háborgott a tanár jóhiszeműen. Cigarettára gyújtott, reszketett a keze -, éppen itt csinálják?

Major Rozika a férjére tekintett. Nem értette. A presszósőről vad hírek keringtek, kocsival furikáznak érte a gavallérok, pénzért bármikor kapható.

- Maradj csendben - szólt határozottan -, ez a lotyó fűvel-fával összeadja magát - súgta a mondat végét -, szuperszajha.

Potornai Bandit irtózatossá csapás érte. Ezért pazarolta érzéseit? A becsapottság végeláthatatlan mélységekbe lökte. Törni-zúzni szeretett volna, üvölni. A másik pincéernő újabb konyakot hozott. Potornai Zsuzsa rendezte a számlát. Mindezt homályosan, a sértődöttség és az alkohol ablakán látta öcsikéje, s itta italát elboruló tekintettel.

Csapzottan bújt elő Zöldecske, frizurája romokban hevert, arca paprikaszínben lángolt. Szoknyája meggyűrődött, szeme törtebben csillogott. Erőltetve mosolyt kent a szájára. A kiselnök fergeteges gyorsasággal elvonult. A szőke presszóső a pult védelmébe húzódott, nem jött az asztalukhoz.

- Rosszul esett? - heherészett Zsuzsa divatos táskájába rakosgatva a kellékeit. - Megvan annak a módja.

Öccse már magányában vergődött. A Főtér sarkán eszébe jutott, hogy a tanáriban felejtette a félig javított dolgozatokat, visszafordult, táskájába gyömöszölte, hóna alá csapta. Megaláztatása elborította egészen. A sötétedő estében ordibált, hadonászott, véres kedve kerekedett. A kéttornyú templomnál ténfergett a lépcsőkön, a vaskaput rázta, rugdosta, levizelte.

Rekedten kiabálta: - Kibabráltál velem, világ, de emberedre találtál, ledöntöm a koszos klozettot, a rohadt kis kurvát.

Sokáig dühöngött. A presszóba nyomult. Az alkohol elborította az esztét, zárat kattintott a tudatára, az érzéseire. Élt, cselekedett, de mégis más volt, egy tudat alatti fantom, rossz éne, ocsmány, gyalázkodó botrányhős.

- Konyakot! - mondta hangosan. A táskáját asztalra csapta, merev részegséggel bámult Zöldecskére. - Velem nem pitykéztél, azt hitted, nincs pénzem?

- Tréfás kedvű a tanár úr - mentegette a presszóső a helyzetet -, felöntött a garatra.

- Hátralé megdelutánokat tartol? Hülyének hiszel? - kiabálta Potornai Bandi.

- Ittas vendégnek nem szolgállok ki - mondta Zöldecске. Sarkon fordult, vitte vissza a szeszt.
- Miért? Kit bántottam?
- Berúgott. Csinálja a happárét, de pórul járhat.
- Gyere velem is - imbolygott a férfi, kezét az asztal terítőjébe akasztotta. A hamutartó lehullott csörömpölve -, nem csalódom a fütykösömben.
- Rendőrt hívok, kotródják - nyúlt telefonért a kiszolgálónő.
- Hívjál csak. Aranyba foglalják a lyukadat? Nem tojok pirosat tőlük. Teszek mindenkire, én vagyok az egyszemélyes Potornai-köztársaság.

Mintha Jós Sándort pillantotta volna meg, ült simléderes sapkája alatt, sört szopogatott, elmosódottan rémlik az egész. Az utolsó napszámos a tanárra emelte a szemét. Potornai Bandi faképnél hagyta Zöldecskét, táskáját cipelve ismerőshez tartott, székre rogyott, magyarázott valamit.

Az éjszakából többre nem emlékezett, hol járt, mit csinált, ködös kép rémlett a sáros utcáról, a nedves, latyakos betonra szóródott iskolai füzetekről. Meggyötörve, fájdalommal ébredt. Zúgott a feje. Tapogatta ruháját, igazolványai, kulcsai megmaradtak, a táska székre lökve a füzetekkel. Erőltette az esztét. Nem jutott a tudatáig, merre bolyongott, igazoltatták-e a rendőrök, miket fecsegett. Egyetlen elfogadható, éles képet rögzített, amikor a szép szőke asszony telefonért nyúlt, riadt szeme inkább könyörgött, mint vádolt.

A másnaposság mocska nyomta. Savanyú volt a szája, piros a szeme. Holtfáradtnak, idegennek érezte a testét, keze erőtlenül csüngött. Darabjaira tört. A részegség nehéz tudata emésztette.

Kőnehéz feje lassan mozdult a párnán. Értelme ólomlábakon közeledett. Rázta a hideg, a szégyen terhe. Nagy súlyt cipelt.

„Így nem élek, inkább meghalok” - gondolta.

A sűrű másnaposság okádékában feküdt. Állandó álmoság, szomjúság gyötörte. Mégsem tudott aludni. Öltözködött. Az időt siettetten volna, múljon el tőle a keserű pohár. Kötömbből faragták a percek, minduntalan rázuhantak, agyonnyomták.

„A részegség megjárja, csak ne józanodnék” - gondolta keserű szájjal.

Major Rozika kávéét kínált. Nem bírta lenyelni.

- A rusnya anyósomra hasonlítasz - mondta felesége feddően, tett-vett a szobában. - A szagodtól berúgok, a torkom összeszorul az idegességtől. Micsoda alak vagy?

- Szűnj meg.

Nem szeretett mozdulni, beszélni. Félt. Izzadt. Múltjával viaskodott.

Félt, hogy apja indulatos természetét örökölte, kötekedett, pocskondiázott, oltári botrányt rendezett, számos szemtanúval. Hatalmába kerítette az érzés, mérhetetlen szomorúságával.

Gyorsult a szíve. Érezte, a holtpontra túljutott, kapaszkodik az életbe.

„Dolgoznom kell - gondolta szégyenkezve -, a társak szemébe nézni.”

Vizet ivott. A heverőre roskadt. Úgy érezte, a budi hozzá képest szanatórium. Az arca vékony volt, megtörte, megöregítette az ital, ráncokkal verte.

Cigarettát keresett, a menedékébe bújott.

„A küzdést lesepri lárvaarcom. Tisztán maradni, példaképnek, utódokat nevelni szép szolgálat. Nem adatik meg mindenkinek.”

Székenykezett még a fű előtt is. Szédelgett a lakásban. Bocsánatot kért a legyekről.

Arra gondolt, megkeresi Zöldecskét, megköveti a magánkabaráért.

„Apám ilyen - gondolta élesen, és fájdalom hasított a homloka mögé -, micsoda mocskot viselek? Mégis újrakezdem.”

Fájt a feje. Büntudatát súlyosnak érezte. Semmivel sem akart törődni, a boldog diliállapot foglya lett, dolgok, problémák messzire távolodtak, nem maradt ideje értük, utánuk nyúlni, hiába lebegtek a szeme előtt. Vergődött félelmetesen. A múlt magyarázkodott.

Döcögött az egylovas szekér, Péteri hajtotta a Csillag konyiját. A kocsiderékban kuporogtak Novákkal, borért küldte őket Munkás-elvtárs, legyen ünnepi kedvcsináló. A cselédháziak bekötött üvegeket raktak a szalmára, jusson hazulra is a jóból. Felejthetetlenül szép utazás volt. Trappoltatták a lovacskát, bámulták a festői mezőket, az ébredő fákat, a sima folyót.

Módos, sokablakos házban mérték a savanyú bort, piros színe ingerelt. Kóstolgatták. Potornai Bandi a házigazda lánykájával barátkozott, a szőke, hosszú hajú Major Rozikával. Fogócskáltak, szaladgáltak a tágas portán, le a pincébe a teli hordók közé.

- Akarsz inni?

- Akarok - engedelmeskedett a cselédházi legényke.

Engedték a bort. Hordótól hordóhoz somfordáltak, Potornai Bandi kortyolgatta. Sohasem ivott azelőtt. Az udvaron letaglózta a részegség. Novák a szekérre dobta, a hordók tetejére. Kocsikáztak hazáig.

Otthon Potornainé jajgatva mosogatta arcát hideg vízzel, ecetes ruhát dugdosott szíve fölé, de nem tért életre a fia másnap reggelig.

- Megmérgezték a gazdagok! - ordibálta.

- Részeg - legyintett a nagyívó apja -, korán kezd, rajtam is túltesz.

Lehetetlenséget beszélt. Novákkal együtt kitarotán piáltak. Megszagolták a szeszt, nem tudták abbahagyni, megitták a vitriolt is. Ész nélkül dültek a hideg földre, támolyogtak a cselédházba, az ágyba vizeltek.

Potornai Bandi betegen, józanodva gubbasztott a dunnán, sápadttá verte az alkoholmérgezés, fokhagymaszínűvé, gyomrát összetörte. A kannából hatalmasakat ivott, szédelgett, a feje félrehúzta. Várta apját. Reszketett. Veréstől tartott.

Anyja még nem aludt, öreg, foltos pendelyében virrasztott a páros ágyban. Potornai bambán támolygott, torz vigyorra deformálódott az arca, üveges szemmel nézett rájuk. Dülöngélt. A szekrényből elővette a konyhakést, párnája alá tette.

- Mit csinálsz? - kérdezte a sokgyerekes asszony.

- Ezzel öllek le benneteket - böfögte a jószággonozó -, legalább nem kértek enni.

Ruhástul zuhant az ágyba. Vadul hortyogott. Felesége ijedten pislogott.

- Mihez kezdünk? - kérdezte suttogva. - Ez a marha megteszi részegségiben.

- Vegyük el a kést.

Zsuzsa lecsúszott a fekvőhelyről, négykézláb mászott az apja nyakához, a késért tapogatott. A részeg hatalmasat horkantott, megnyitotta szemét, csápolta a kezével, amitől lánya megrettent, pityeregve szaladt a konyhába. Potornai kábán kotorászott, a kést báván figyelte, később dühösen ordibálta:

- Le akartok gyilkolni? Ezért keresek a bendőtökbe?

Vérbe borult szemmel pislogott az ágyon, kereste, kin töltheti a bosszúját. Felesége Zsuzsáért futott. Bandi utánuk eredt. Apja erősen imbolyogva tolatott nyomukba, villogtatta a disznóölő szerszámot. Futottak körbe-körbe a major udvarán, nevetségesen és tragikusan, elsőszülött lányuk bugyogóban, Potornainé szürke, foltos hálóingben, Bandi fekete klottgatyában, hátrahátrapillantva, közeledik-e a borgőzös örült. Szívósan hajkurászta őket. Kifulladásig.

Visszabotorkált a szobába, belülről elrekeszelte az ajtót, újra hortyogni kezdett. Fia az ablakhoz lopakodott, leselkedett. Anyja és nővére szipogtak, fáztak a hidegben, topogtak. Végül anyja kitalálta, aludjanak a szalmakazalban, az melegít. Fészkét igazítottak. Rettegve szenderegtek. Riogatott ezernyi zaj, a sötét félelem.

Potornai Bandi kiadós betegséget szerzett. Sohasem orvosolhatták, észre sem vették, pedig elkísérte házas koráig. Idegeskedett. Nem akarta betegségnek elfogadni, kellemes érzéssel párosult, ábrándozással, álmodozással. Örült, és képzelete fehér országutakon kóborolt, félelmetes fehér hegyek birodalmában, kék tengerek partjainál. Reszketett az örömtől. Iskolai órákon teste a tanyai tanterem padjában, képzelete a vágyak labirintusában időzött.

- Fázol? - kérdezte suttogva nővére.

- Kicsit - hazudta szemrebbenés nélkül.

Reszketett a félelemtől is. Az idegenszerűségtől, a váratlan helyzetektől. Küzdött betegségével, idővel gátlással, tartózkodással, szemérmességgé szorította vissza, de nem törölkötte ki soha többé az életéből.

A részegségnek hetekig betege maradt. Annyira félt felelősségétől, mint a haláltól. Minél jobban küzdött sorsával, az öntisztulás fájdalma annál inkább kísérte.

„Józanul viselni a valóságot nem szívderítő - gondolta Potornai Bandi -, de részegség után százszorta nehezebb. Tisztességem tisztességtelenségig elázott.”

Tejet ivott. Undorodva nyelte a kortyokat. Erőt gyűjtött, hogy újra kezdhesse az életét. A dolgozatokért nyúlt. Dörzsölgette a száradt sarat, piros ceruzát keresett, a füzetek fölé hajolt. A munka életre hívta. Tarkóján nem szűnt a nyomás. Émelygett. Szégyen égette, a kollégák nevetgélésére gondolt, gúnyolódására, különbekké tette a hitványabbakat.

A határ hirtelen fényes lett, a füvek izmosodtak, erős zöldbe öltözködött a természet. Könnyebbé vált az élet. Tünedeztek a húsvéti szagos mezők, megöregedett a citromsárga fejű pityangvirág, a fehér sapkájú szikfű, a rozmaringos rét. Beszélt a vidék. Az erős gesztenyefák buja lombjaiban tündököltek a vörös és fehér gyertyák, a folyó felől akkora csend támadt, mint a gazos temetőben, ahová már elbújtak az elődök: Pölös Gáborné, öreg Kun, öreg Botdiné, a sírra született Potornai fiúk.

Hajlott hátával Major Jánosné matatott az udvaron, vitte visszeres lábát, csomós, eres kezét a vödör fülébe akasztotta, és szótlanságában megszületett a munka. A tanár áhítattal figyelte az ablakból. Szerette az ökölnyi vércsomós lábú öregasszonyt.

A hűvös reggel szilvakékké érett, a nap már narancsvörösen pompázott, boldogan zöldellt a gazdag vetés, kávébarnára szikkadt a föld teteje. Az ígéretes táblákat görbeakácfák szegélyezték, mint világos kiflik a zöld asztalterítőn sorakoztak a tavalyi szalmakazlak, galamb-, varjúsereg keresgélte élelmét. Piros vontatók, pótkocsik, piros traktorok berregtek a majorban. Rejtőztek a nyersszínű, tavalyi szántások, a télvégi szürke füvek az árokparton. Ereje teljében lélegzett a mező. A folyó békésen, ezüstszürkén hömpölygött, lombok hintáztak, girbegurba csapásokon halászok igyekeztek a vízhez. Tiszta, reményteljes reggel szolgált. A makacs földek zölddel fizettek, lucernával, kerti veteményekkel.

Major Jánosné kislibáival vergődött, legeltetett. Urával váltott néhány szót, amit füllel-heggyel hallott veje a nyitott ablakon.

- Sajnálják a pénzüket? - kérdezte:

- Lotyogás. Adtunk, mert van, mert hajszálra visszakapjuk, mert magunknak adtunk.

- Gondoltál ilyenekre? Elvették tőlünk a földet, földönfutóvá üztek, adóval öltek, és a pénzünket a közösre költjük. Ép ésszel felfogható?

- Olyat cselekszünk, ami megéri a fejbólintást. Meggyógyítjuk a sebeinket.

- A végén broszúra-Matyí lesz - nevetett csendesen az öregasszony.

- Elkéstem. Nekem csak sánta ló jutott - mondta gondolkodva a tapasztalt gazda -, de a víz felett tarthatom a fejem. Elég ennyi.

Vállán vitte a kaszáját, kertjükben vágta a lucernát. A kerítésnél rekedt libák gágogtak. A gazdasszony ellátta a jószágokat, urához került.

- Munkás-elvtársnál nem így volt.

- Ő kerekre nyalta a holdat.

- Dolgoztam isten ökreként, se pénz, se becsület nem jutott.

- A hit kevés. Tudás, szakértelem nélkül hiába embereskedett.

Potornai Bandi az iskolába iparkodott. A kövesút mellett, a nagytemplom után sorakoztak a sárga papi lakások. Vedlettek az erős fényben, foszladozott a faluk. Melegített a délelőtt. Két gyerek árkot ásott, kitartoán hanyta a földet. Vízvezeték épült, a tiszteletes úrék megfogadták Novák Tiborékát.

Csillogtak a fényes szerszámok. Novák Csaba serénykedett, földbe nyomta az ásót, partra fordította a terhét. A tanár döbbenten torpant meg a betonjárdán. Nézte a szép szemű barna fiút, feslett munkásruháját.

„Iskolában a helye - gondolta dühösen -, meddig öröklődik a múltunk?”

Az országúti forgalom, a szapora járókelők nem zavarták a kölyköket. Dühösen dolgoztak. Potornai Bandival sem törődtek.

- Hanyagolod az osztályt? - kérdezte Novák Csabát. Tudta, fölöslegesen zaklatja.

- Ezért fizetnek.

- Az iskola? Ki tanul helyetted?

- Kimaradok.

- Zöldeket beszélsz.

- A negyedikben hasaltam. Az ötödikben a tanár úr piszkált, csak azért jártam. Az idén hiányoztam özönször.

- Kötéllel vontatlak, de elvégzed az általánost. Mihez kezdel?

- A városba megyek.

- Dolgozni szeretsz?

- Óvodás koromtól melózok. A szódagyárban keményen keresek, a lóvét hazaadom, de marad is.

Felnőtteken rágyújtott. Vékony kabátjában a füstöt fújta. Ijesztően az apjára ütött.

„Segítem, különben mit érek?” - gondolta a tanár.

A nagy szemű iskolaköteles bátran cigarettázott.

- Nem vagy zsírhuszár - mondta Potornai Bandi melegen -, mit szeretsz?

- A cigit és a húst.

- Piát?

- Azt is.

- A földet?

- Micsodát?

- A földmunkát.

- A rossebb, aki megeszi.

Megköpte a markát. Az acélfehér ásót indulatosan nyomta a talajba. Az eldobott cigaretta sokáig parázslott az árokparton.

- Mennyit kerestek?

- Szép summa pénzt.

- Estére elmegyek hozzátok.

A pedagógus ismét találkozott tegnappjaival. Novák Tiborral együtt gyerekeskedett a múlt nélküli múltban. Tibor korán megejtette a sintér lányát, hat lurkót lökött a lába közé, őrizgetve a régi szegénységet, vegetálgatott.

Nem vidította fel a látogatás. A gyerekek voltak otthon. Faluszélen pipiskedett a ház, földes konyhával, parányi szobával, két ágyat, heverőt toltak a falhoz, szigorú szorosságban. Asztal, szék, ütött-kopott kályha. A konyhában stelázsi, mosatlan edények, a tálban töpörtyű, poharak, csészék.

Két kicsi tanult a heverőn.

- Félsz az öregtől? - kérdezte tanítványát, a kerek arcú Novák Csabát.

- Nem.

- Amikor mólés?

- Akkor igen. Kiabál, fenyegetőzik.

- Megver?

- Nem.

- Sohasem bánt?
- Ha anyám elé állok.
- Melyiket szereted jobban?
- Anyámat.
- A tanulást?
- Azt nem.

Novák Tibor nem ismert határt, illetet, ha szájához emelte a poharat. Ivott napokig. Aztán hónapokig nagy ívben elkerülte a kocsmát. Az alkohol tönkretette idegrendszerét. Mámorosan tört-zúzott, pusztított. Erős, vállas legény volt, de elbánt véle az idő. Megérkezett, és az ágy szélére ült. Szorongatta eres, nagy kezét.

A mennyezetről négy gerenda ereszkedett meg. A kitárt ablakon friss levegő járt. Színes képeket szegelték falra a gyerekek, az újságokból ollózgatták. Az asszony, Novák Tiborné szintén az ágy szélére telepedett. Ölébe emelte a legkisebb lányát.

- Nem születünk tehetősnek - mondta mentegetőzve a szövetkezeti gépész -, semmivel se kínálhatlak. Csak pulya terem.

Alig volt idősebb Potornai Bandinál. Rettentően mutatott. Az arca beesett, megnyúlt, mélyre húzódtak a szemei, a haja megritkult, mintha furkóval ültették volna, a fogai hullottak. Elhasználódott.

- Mind jön rám, kapaszkodik, segítség meg nuku.
- Csaba gyakran hiányzik. Nem szeretném, hogy kimaradjon.
- Keresget a lelkem - mondta az anyja elismerően -, de attól se zsíros a fazekunk.
- A jövő nagy szó. Szakma kell a kezébe.
- Egészsége legyen, lesz akkor minden - mondta Novák Tibor örökölt bölcsességét -, éhes hassal meg doktorhoz szorul. A fa felnőtt kertész nélkül.
- Erősebb a lombja, ha gondozzák.
- A miénk lehervadt - nézett vádlón a fáradt gépész a tanult cselédházi fiúra -, nehezen változik velünk a világ. Szép, nagy hitet kapott felszabaduláskor a szegénység, mára meg mi maradt? A jó szót is receptre válogatják.
- Sötétén látsz. A szegénység hatalma kezdődik. Kirekeszted a kölykeidet belőle?
- Körülmagyarázod a fejemet. A demokráciát nem nekem fedezték fel. Marakodjak a fingon? Eredj már.
- Bánt, hogy nem lettél milliomos?
- Máról holnapra élünk. Iszok, nem iszok, nem érünk többre. Tanulnak, nem okosodnak, úgyse könnyít, rajtuk sem változtat. Egy szarból se nevelek urat.
- A nyolc osztály kötelező - érvelt a tanár lankadatlan -, megbüntetnek.
- A fenekembe fújhatnak - legyintett az olajos kezével Novák Tibor -, csak fertőtlenítsenek.

Potornai Bandit a valóság megverte. Hordozta a látogatás képét, hangulatát. Nagy ötlete támadt: könyvtárszobát csinál az iskolában, ott többet foglalkozhat kedvenceivel. A gondolatnak adta magát, részletesen tervezgette tennivalóit.

Lázasan kóválygott. Az állomásnál látta újra Novák Csabát, támogatta a törpe akácfát, mintha valakire várakozna. A váróterembe somfordált előre. A tanár nem tágitott.

Ünneplős ruhájú, friss arcú emberek utaztak. Az iskolakerülő a kopott padon gubbasztott. Kopottabbnak tűnt a berendezésnél. Potornai Bandi sajnálta. Szerette. Fiatalságát féltette benne. Dús barna haja a homlokát verte, fehér foga fénylett. Állandó, egyetlen ruhájában terpeszkedett, a bagószag és az áporodottság közepette.

- Hogy élsz? - lépett hozzá.

- Így.

„Cigarettaival nem kínálhatom, kocsmába nem hívhatom, pénzzel meg nem alázhatom” - gondolta.

- Városba jársz? - szánta ugratásnak.

- Nem megyek, apám maga mellé vett segédmunkásnak.

- Mit csinál?

- Alszik. A bátyám is berúgott, döglenek otthon. Koncsorogni jobb.

- Nem vársz senkit?

- Kit várnék? Nézelődök, csípem a vonatokat.

A tanár szemét a fiú kezén járatta, csuklóján bizsuláncot fedezett fel. Kedvre akarta deríteni.

- A lányokat szédíted?

- Hol van az még? Nincs a kezemben kenyér, a katonaság elvisz, csak aztán nősülök.

Köhécselt a mozdony. Potornai Bandi megindult, búcsúzól azt mondta:

- Küzdjél, rokon, megéri. Az iskolába visszajöhetsz.

Újra végiggondolta a tervét. Megvalósíthatónak találta. Félt az első indulatoktól, reagálásoktól, tapasztalatból tudta, az érzelem kormányozta ésnél a tiszta logika előbbre jut.

Magyarázta az igazgatónak: a szertárnak, raktárnak használt öreg tanteremből pompás könyvtár készíthető, faburkolatú, kényelmes olvasó. Lelkesedése hihetővé tette a tervét, hiába jegyezte meg felette: - Se pénzünk; se reményünk - töviről hegyre előadta vállalkozását, hevesen gesztikulált, elképzelte, megálmodta a művet. Biztatást várt, elismerést, támogatást, de csak közönyt kapott.

- Merész elképzelés - dörzsölte a kezét a diri -, takarékoskodunk, évek múlva győzzük anyagiakkal.

- Csináljuk társadalmi munkában - védte ábrándjait Potornai Bandi -, a közösség segít.

- Szégyenben maradsz - kopogott színes ceruzájával az íróasztalon -, elviseled a csúfságot?

- A félmunkát soha.

- Tőlem a legtöbb, hogy engedélyezem.

- Ennyit vártam - szólt faarccal a tanár -, boldogulok.

Osztályfőnöki óráját a szemetes, koszos épületben tartotta. Álltak a vastag piszokban, áporodott levegőt lélegeztek, mozdulásukra csípős, köhöggető, fullasztó por verődött.

- Jól jegyezzétek meg! Fogalmazást írtok róla.

- Ócska kacat az egész - mondta Emőke, a doki lánya.

- Helyette könyvtárunk lesz. Értékelitek majd a különbséget. Kezünk munkájával építjük, megemleghessenek az utódok.

Takarítottak. Az első lelkesedés lázával serénykedtek, a holmikat hordták, tisztították a termet. Potornai Bandi irányította őket. Emőkét, a doki lányát a könyvekért tette felelőssé, a legkisebb Nemes gyereket, Lalát leltározással bízta meg, unokaöccsét, Potornai Zsuzsa fiát, Józsikát, a szerszámok, a kísérleti eszközök vigyázásával, Veréb Leventét takarító- és tisztítókellékek beszerzésével. Iramosan dolgoztak.

Döbenten vette észre, máris csődbe jutott, a további munkákat nem szervezte meg. Kitől kunyeráljon segítséget? Illúziói foszladoztak, amitől dühös, szíves lett. Arra gondolt, a szerelem nem egyetlen csók, az élet nem egyetlen csalódás, megtorpanása megsebzí a tanulóit.

„A semmi művészei vagyunk - gondolta -, a nincsből építkezünk, mégis mutatósan.”

Ricsajozva, vidáman széledt szét az osztály. Potornai Bandi porolta a ruháját, kezét mosott. Merengve lépegetett a Főtéren, amikor ragyogó, piros autóbusz túlkölt, Nemes Lajos integetett fülig-szájjal, szikrázott fehér inge az üvegről verődő fényben.

- Tarts velünk, tanár úr - kiabálta boldogan, meg se várta, hogy közel kerüljenek -, elnök-nézőbe megyünk.

- Nincs kimaradási engedélyem - tréfálkozott Potornai Bandi. Sértette, hogy nem értesítették, nővérkéje se csiripelt a busz megérkezéséről, apósa se, ennyit pedig érdemelt volna -, Rozika eltöri a derekamat.

- Tőle jövünk. Tanúk előtt engedélyezte az eltávozásodat.

A kormánykeréktől Novák Józsi vigyorgott. Cinkosan kacsintott a párttitkárra. Sógorára förmedt:

- Azt üzeni, színed se lássa!

- Nálunk voltatok? - lepődött meg érzékenyen, öröm sugárzott róla.

- Mernénk István-apánk elé kerülni nélküled? Nyakunkba varrtad a buszt, tartsd a hátad érte.

A Csillag irodájában ünnepélyesen várakoztak, csomagok, üvegek, ünneplő ruhák melegében. Elégedetten, elfogódottan zuttyantak a kényelmes bőrülésekre, dicsérték új szerzeményüket. Novák Józsi bekapcsolta a rádiót, divatos dalok zsongtak, jó érzéssel ringatóztak, a csontszáraz földek fehérlettek, forró szél örvénylett utánuk. Potornai Bandi lelkesen vette számba az utasokat, öreg Boldit, a szélérte Pölös Gábort, apósát, István-apánk pereputtyát, Váradiékat, Diheneséket, a könyvelőket, tömött testvérét, a kíváncsú, nagyra törő Zsuzsát, aki díszben volt, mint a szaloncukor.

Major János szuszogott a fülébe, nyolontasakból édes tésztát bontogatott, kínálta végig az omlós, finom süteményt, Váradi Mihály öblös, bekötött üvegét küldte szájról szájra. Fényes szemekkel, emelkedett hangulattal haladtak.

A tanár a fehér fejű öregeket bámulta. Testvéreként ültek, csukott pillákkal, kocsizörgéses emlékekkel. Átrohantak a fényes levelű nyárfák vidékén, a módos, kocka alakú házakkal tűzdelt falvakon. A szekerek hajdani helyén autók pompáztak, gyümölcsfák a kertekben, nagy levelű szőlők, fehér fóliasátrak.

- A szótlanságtól megfájdult a nyelved? - kérdezte apósa.

- Nézgelődök.

- Kirándulásokra megkapjátok a járgányt.

- Valahányszor bíztam és reméltem, mindig csatlakoztam - mondta a tanár. Eszébe jutott legújabb vállalkozása, tanácstalanul kérdezte: - Ki segíthetne faburkolatot készíteni a könyvtárunkba? Pénzünk, anyagunk nincs, de lelkesedni tudunk.

- Az építőbrigád.

- Kinél kopogtassak?

- A fejénél, fiam.

Potornai Zsuzsa elől kotnyeleskedett. Kéretlenül magyarázta, hogy viselkedjenek, meddig tartózkodjanak a kórteremben. Fontossá tette a személyét. Alig fértek a betegágyak között. István-apánk megatódva tekingetett, a csomagok éjjeliszekrényén, a széken púpozódtak. A behemót Váradi Mihály tréfásan mutatta a lapos üvegét, méregerős pálinkával.

- Akarsz, elnök? Talpra ránt, jobb az orvosságnál.

- Rendes töletek, hogy meglátogattatok - mondta a beteg.

Torokszorító érzésük támadt, szemük a falakra meredt, kerülték az érzékenykedést, a fölösleges megatódásokat.

- Eljöttél, Bandi?

- El - válaszolta mélyre vált hangon.

- Számítok rád. A mifajtánk nem bújhat a szoknyák mögé.

- Megvettük a buszt, elnök elvtárs - tüntetett jelenlétével Zsuzsa. Notesz, toll a kezében, fontoskodva fűródott István-apánkhoz -, mi a tennivaló? - helyezkedett harcállásba a jegyzeteivel. Édestestvérenek forgott a gyomra.

„Érdek-gilisztá” - gondolta Potornai Bandi bosszankodva.

- Milyen színű? - kérdezte a beteg.

- Kommunista színű, de tökéletes konstrukció - szellemeskedett a főagronómus -, kiszolgál bennünket.

- Hány személyes?

- Hatvan - szólt Nemes Lajos.

- Hogy vagy, elnök? - kérdezte Pölös Gábor. Köszörműt a torkát, más irányba terelte a beszélgetésüket -, hazaengednek velünk?

- Ritka kincsnek számítok, babusgatnak, kialjaznak alólam. A szívem kicserélik.

- Legalább fiatalodsz - mondta öreg Boldi, fekete kalapját a kezében tartva -, az a legfőbb jószág, a fiatalság.

- Lányokat mégse hoztak - tréfálkozott István-apánk. A tanár megérezte a félelmet a hangok mögött -, pedig most van idő a cicázásra.

- Gyógyulj meg - mondta Major János csendesen, barnára sült keze a pantallójához simult -, aztán egész évben kurizálhatsz.

Fogyott a jókedvük. A valóság leigázta őket, a fehér berendezésű kórterem, az orvosságszagú falak, az ágytálak láthatatlan gözei, a mészfehér arcú betegség, a hosszú mozdulatlanság, a fehér ruhás ápolónők - István-apánk háj-báj felesége velük súgdosott -, elérkeztek a pillana-

tokhoz, amikor szégyellték az egészségüket, zavaruk támadt, tágulni akartak, de az illem még maradásra szorított. Tanácstalankodtak, féltek, megsértik a beteget, illetlenséget kérdeznek, idegességet okoznak. Feleslegesnek tűnt a tartózkodásuk, és már nem tért vissza a korábbi kedves hangulat. Sajnálkozásba csaptak, nyomasztó lett a várakozásuk. Óriási csend támadt, kikezdte összetartozásukat. A betegnek is elnehezült a kedve. Kiszolgáltatottságára gondolt. Nézte a küzdőtársait, jólesett a látogatásuk, mégis mardosta szégyene, elvette őket a munkából, a családtól, mi a csudát csináljon, hogy víg kedvűnek lássák? A halottgyárban híre kél, nagy ember exitál, tucatnyian tutujgatják. Nem szívderítő hetekig döglődni mozdulatlanul, készülni a legrosszabbra. Alakoskodásoknak, kézdörzsölgetéseknek semmi helye, jár még a motorja, tudja az esztét, viseli a keresztjét.

Kicsípve, kapatosan szánakoznak rajta, otthon szenzációként mesélik, más életéről van szó.

Feszélyezte a sűrűsödő csend. Viccet mondhatnának, gondolta fáradtan, szívják a levegőt, gyászba öltöztetik a termet, lennék a helyükben, felrúgnám a világot. Hülye, lüke pasas vagyok, megvásárolták a buszt, tiszteletüket teszik, topognak kínjukban, és méltányolom? Potornai Bandi is megjelent. Milyen banda ez? Szeretjük egymást? Félnótáskodunk jó sorunkban, kuckóinkba menekülünk, melengetjük szerzett javainkat, betegség, baj nyitogatja a szemünket, jóknak születünk, szeretettel, tisztességgel többre érünk. Marad a tanár úrnak lecke, nemcsak nekünk parancsolódott.

A kínos hallgatást ketten törték meg. Potornai Bandi és István-apánk.

- Indulhatnánk, a család is szólni szeretne.

- Otthon mi újság?

- Semmit sem jelez a levelező akadémiánk - jutott szerephez Novákné Potornai Zsuzsa. Noteszát, golyóstollát még bevetésre készen tartotta. Közelebb nyomult az ágyhoz -, esik az eső, fúj a szél, a téesz-tagság egyharmada öreg, egyharmada gyereket szül, egyharmada beteg. A többi dolgozik - nevetett elsőnek szellemességére. Többen göcögtek. A mozdulatlan elnök arcán mosoly gérbickedett.

- Véget ért a babazsúr - erélyeskedett a titkárnő, tuszkolta a teremből társait.

Illedelmesen, csendesen búcsúzkodtak, jókívánságokat hadartak, eszükben motoszkált: a kórteremből nem egyenes az út a boldogsághoz.

- Megérte? - kérdezte halkán a pohos Dihenes.

- Nagy pálya, nincs, aki ne essen el rajta - mondta töprengve István-apánk.

- Csak úgy ne maradjon! - biztatta Bandi.

A buszban várakoztak. A családtagok még bent maradtak. Várad Mihály hátraadta az üveget.

- Rossz bőrben van - szólt Major János -, hamar elhasználódott.

- A felelősség áldozatokat követel - mondta Bandi. Hosszasan bámult ki az ablakon.

Enyhült a meleg. Kisírt szemmel érkeztek a hozzátartozók. Az új, áramvonalas szerzemény porolt.

„Parancsolók és áldozatok vagyunk egy személyben - gondolta Potornai Bandi -, sóvárgunk az öröm után, de a jóra való készségünk kevés, pedig a békesség is pusztít. A sorsom cselekvésre szólít, például. Kizsákmányolhat az iskola? A verem aljáról verekedtem diplomáig, gazdagabb az életem, mintha traktoros, gépkocsivezető lennék, tudatosan tehetek értük, gyerekeiket

emelhetem. Centizzem az elismerést? Ha az utódokat jó pályára indítom, már nem éltem hiába.”

- Felejthetetlenre sikerült az anyák napi ünnepség - mondta Major János büszkén. - Csuda szépre, azt beszélük.

- Nem látta.

- Sajnálom is. Dolgoztam. Teli van véle a nép, várják, hogy mikor csinálsz műsort?

- Várhatják - hebehurgyáskodott Potornai Bandi -, bolond leszek a hájfejű Kopasz Berci főigazgató dicsőségére muzsikálni.

- Mindannyiunknak csinálod.

- Zsebre vágja az elismerést, mintha a szolgálója lennék.

- Az számít, hogy szeretnek. Az ember ott kezdődik, hányan ragaszkodnak hozzá.

Sötétzölden, barátságosan hömpölygött a folyó, ismerős fák, földek köszöngettek az ablakon. A tanár gazdagabbnak érezte magát, adakozóbbnak. Nővére billegett hozzá, elégedetten sütött a szeme.

- Jól szórakoztál? Érzékenységed elviselte a megható jelenetet?

- A szépség fiatalít.

- Széplelkűségre nincs időm - csapta félre fejét az asszony -, rossz ajánlólevél korunkban. Gépek, automaták korában az őszállatok kivesznek.

- Ezért nem értjük egymást, kedvesem. A tudáshoz, a szépséghez adok valamit, ami csak tőlem telik, s jutányos áron.

Megérkeztek. Major János gyaloglás közben megkérdezte: - Elintézted a brigádod?

- Nem. Zsarolásnak tűnhetett volna.

- Meleg hús a füledbe - fújtatott apósa kedvenc szavajárásával -, túlkomplikálsz. Segítek?

- Később.

A család meghittsége fogadta. A szokásos esti kép ismétlődött. A tanárban büntudat motoszkált, nem gondolt rájuk délután, vásárfiát sem hozott a városból. Fia fején nyugtatta a tenyerét. Bandika bibelődött játékaival, a fényes parkettát, vastag szőnyeget ellepték műanyag katonái, indiánjai, autói, rakétái, építőkövei. Egyedül szórakozott. Apja leguggolt, az érzékeny és boldog pillanat játékosá tette, vitatkoztak a hadállásokon.

- Kész a kaja - mordult rájuk Rozika a konyhából.

A gyereket Majorné csutakolta. Potornai Bandi egyedül maradt élményeivel a parkettán, a játékhallgatóság között.

Megeredt az eső. Konok monotonossággal verte az ablakot. Kibámult a család közönyösségéből, rokonszenvezett a gyors, sárga esővel. A tócsák mebuggyantak hirtelen, az akasztófa alakú lámpaoszlopok tányérjai sárgán füstölögtek, indulatosan hullt a tisztító zápor, a levegő nedvessé nehezült, a föld felvidult, eltelt, a fák vastagra híztak.

„Boldog csak élő lehet” - gondolta mélázgatva.

Rozika kereste. A kíváncsú, formás test közelébe ért, elkapta, nyakába harapott.

- Táplálkozzál, zsibbasztó szövegű uracsám - hívta vacsorázni.

A férfit először fogta meg a vágy, hogy második fiát megcsinálja. Az étkezés mechanizmusában Bandikáról keresgélt emlékképeket, megdöbbsent, mennyire hiányos, fakó a közös múltjuk, a mindennapiság elrejtette előle.

Major János előadta látogatásuk történetét. Hasas üveget hozott jóféle borral, szódát. Bandinak ízlett a savanykás ital, hajtogatta fenéig poharát. Megérkezett a mámora, kedvre derítette. Rózsás hangulatban fogdosta feleségét, fekvéskor a lepedőre nyomta. Rozika kétségbeesetten lélegzett. Örült a követelőzésnek, ám a borgőz riasztotta.

- Gügye kölyköket nem szülök - szabadult ki az ölelkezésből.

A tanár bosszúsán csörtetett a konyhába, az üvegből kiitta a maradékot. Könnyedséget érzett, szebb színt kapott az élete, fényes ragyogást, amit boldogságnak hitt. Vad álmok gyötörték.

Történ ébredt, reszketett, a teste lázban égett, a keze fázott, remegett a poháron, dütögette gyomrába a jó hideg vizet, fáradtságát nehezen viselte. Szégyenérzete mélyült, undorral töltötte el. Mások szemével méregette magát, a végtelenségig fokozta undorát, hogy megvetettségéből, önmaga gyűlöletéből újraépülhessen.

Major Rozika szervírozta férjének a feketét. Kíváncsian kutatta az arcát, árulkodik-e estéjükéről? Fényes pongyolában páváskodott, szétnyílt a piros anyag, vékony nylon hálóinge alól sütött szép teste, alma alakú melle.

- Gondolkozol, pia-bajnok? - kérdezte ingerkedve. Heverésző férjéhez ült.

- Elmélkedek a NAGY SEMMIN.

- Aktuális - húzta el szabálytalan, tört ívű száját neje -, mindent idejében.

- Nem ideális az ajkad - hajolt fel férje, ujjhegyével kedveskedve kísért a száj vonalát.

- Ideálok? Önmagunk vagyunk és önmagunknak.

- A pénztelenség rosszindulatúvá formált - mondta Potornai Bandi. Megcsókolta a homlokát, vágya ébredezett, nem eresztette el karjából. - Megálmodtam, milyen fiunk születik.

- Azt könnyű. Képes lennél részegen megejteni ebben a pénzszerető világban. Mink van?

- A legfontosabb - harapott fülébe játékosan az ura -, fiatalság, egészség, boldogság.

- Boldogság? - durcáskodott Rozika.

- Szépség látszik az arcodon. Gyönyörű, okos utódaink nőhetnek.

- Kirakatban hordod az érzéseidet - simogatta tarkóját az asszony -, kihasználnak - puszilta meg. Elsietett reggelit készíteni.

- Együtt boldogok lehetünk - szólt a tanár.

Gyalog igyekezett. A kerítések fölött az udvarokba látott, széles, gondozott portákra, módos házakra. A valóság gyönyörűséggel, gyötrelemmel töltötte el. Az épületek arca tulajdonosaik képére ütött. A fiatalabbaké erősen, szépen virult, az időseké csúnyán, elhanyagolva. Orgona-sövények mérték ingyen illatukat. Az országúton teherautók, személykocsik poroltak. Mozgalmas volt a falu.

Jól kezdődött a délelőttje. A doki lánya, Emőke csillogó desszertdobozt ajándékozott „anyukám küldi” jelszóval. Potornai Bandi lemerevedett.

„Azt hiszik, hogy viccelődöm - gondolta gúnyosan -, édességgel, dörgölőzéssel megvesztegethetnek, vásárolhatják tőlem a jegyeket.”

- Gyere ki - mondta hangosan. Nyújtotta a gyönyörű kiállítású édességet. - Kínáld sorban!

Elpusztították pillanatok alatt, belakmározta. Veréb Levente, érzékeny és szégyenlős gyerek volt, példás magaviseletű, az íróasztalra csempészte a csomagot.

- Atombombát hoztál? - kérdezte erősen, tanítványát a katedrára vezette. - Hányszor mondjam, senkitől semmit nem fogadok el.

- Csak elküldte a fater - pirult a gyerek.

- Vidd vissza - simította ritkás haját a tanár -, szülői értekezleten beszélek apáddal.

Az értekezleten Potornai Bandi sorolta a mondanivalóját, milyen eredmények várhatók, kirándul az osztály, a szülőknek készségesen válaszolt. Verébre utoljára került a sor.

- Megszégyenít a tanár úr - igazgatta idegesen bajuszkáját a szövetkezeti éjjeliőr -, mások elfogadják. Csúffá teszi az egyszerű embert.

- Nem hordok abrakostarisznyát. Megaláznám magamat. Az ész beszél, nem a pénz, nem az ajándék, nem a protekció.

- Szívem szerint szól. Vélem se kivételezett?

- Nem.

- Megérdemelted a bizonyítványt?

- Biztosan.

- Mégse akarják elhinni.

- Kik?

- A tanár úr apja meg Novák híreszteli, hogy annyi a sütnivalóm, mint lábukon a tyúkszem. Visszaköhögtetem velük. Megtegyem az igazságért?

- Meg. Az igazság megérdemli.

- Azért hiánycikk. Mire hozzánk ér, az itatós papíron sem látszik.

- Csúnyán szól, keserűen. Oka is van rá?

- Nem mondhatom?

- Nálam temetője van a szónak.

- Tudom én, nem úgy cselekszik, akár a testvére.

- Kire gondolsz?

Hazaindultak az iskolából.

- Megmondom, de nem haragszik?

- Mondja már.

- A nővére. Véle szalad a ló, fél lábon kell előtte állni. Nem ismer magára.

- A rosszból bőven tarisznyázott, könnyen megtévedhet.

- Nem azért szólok. Szeretek diskurálni, szócsatázni, értjük egymást, hiába nincsenek magas iskoláim.

A Főtér sarkán levő mozihoz értek. Fény szűrődött várócsarnokából az országútra. Hajdanán a kopott lépcsőkön várakozott, ünnepnapokon figyelte, hogy parádézott a fiatalság, fényes alkalmakkor jegyet válthatott dugipénzén az első sorokba. Pompás szórakozás volt álldogálni a reklámplakátoknál, élvezni az életet.

A tanár megmerevedett. Régi helyén Novák Csaba gubbasztott.

„Neki ez a reménység - gondolta szánakozó hangulatában -, sokára mozdulhat az állító helyből.”

Veréb szívóskodott, a Fényesbe invitálta, de nem hajlott. Az előcsarnokból szakállasan, farmerben Potornai Béta támolygott elő. Öleléssel üdvözölte bátyját. Veréb az itatóba tért, erős zene hullt az útra utána.

- Mi a szitu az értelmiségnél?

- Ami volt. Nálad?

- Csajra várok. Mostanra mondta.

- Anyám? Hogy van?

- Lelkizik. Hívtam mulatni, de hiába csábítottam. Nincsen mutatós kabátja, szégyell ócskában mászkálni.

A tanárnak elszorult a torka. Régen látta a szülőjét. A fényben feltűnt Novák Tercsi, mezítlábasan, barna szandálján fémcsat csillogott, barna bőre sötétlett a könnyű, combközépig érő pettyes ruhából, derekán arany utánzatú öv, karján olesó, sokcsüngős műtyürek, erőteljes, zsíros arca fénylett, gyenge színű rúzszt használt, szempilláját, szemöldökét vastagon festette.

- Teli ne köhögd - mondta Potornai Bandi halkan, cinkosan öccsének. Örült, hogy gyorsan búcsúzhatt.

Keserűség mardosta. Szerette csiribi-csiribá családját, különösképpen anyját, a gyerek-szülések, pelenkák, piszkos ruhák mosásának Madonnáját, az eres kezű, bunkólábú, szürkére fonnyadt arcú, sértődékeny öreg angyalt, akire szeretetükből kevés hullott. Jó szavak, becézgetések nélkül viselte a sorsát.

Csontos férjétől veréseket kapott ajándékok helyett, gyerekeitől ritka látogatást. Szeretetéből mégis bőven telt, Mariska lányánál mindennaposkodott, bajlódott az unokáival. Megette a kiadós, gyors leveseket, paprikásokat, jószágait elhanyagolta, napnyugtával lökött eléjük eleséget. Magányossága ellen rohangelésbe fogott, háltni járt a tehenészhez, aki hiába kérlete:

- Bözsikém, főzzél tisztességesen. A malacaid hitványak, léglökésesek, erősebb széltilt bukdácsolnak. Vélem is azt akarod? Elemésztel vénségemre.

- Eriggy már - legyintett a nyugdíjas fejőnő -, a hasaddal méred a világot. Szádba rakjam a kenyeret?

- Nem vagyok kákabélű, azért viszem a munkát.

- A fiaim hová lettek? Neveltem, tanítottam mind, szükségem nem láttak - távolodott el az igazságtól Potornainé -, most mégsem nyitogatják a kilincsemet, ringyókat hajkurásznak, divatdámákat, lenéznek minket.

- Tökéletes nagy eszed van, ha hallgatsz.

- Három szem szilvával fekszek, de nem megyek hozzájuk, hogy tartsanak el. Jól áll még a kendőm, hiába zabáltuk évszámra a sárgaborsót.

- A tej töri a hasamat, húst főzzél!
- A húsból vágtam, amikor éheztek. Megehet tőlük a rák. A szilvalekvárt is viszem az unokáimnak, azok szeretnek, szépen megsíratnak majd a temetőben.
- A malacod hátsó lába összeakad, azzal törődj, ne kerepelj. Jönnek, ha akarnak, a rimánkodás ügye számít.
- Jó lator vagy, megéred a pénzed, negyven éve élünk együtt, mégse mutathatok ruhát, lábbelit, amit vettél. Pedig te tiboltál.
- Vettél magadnak - mondta mákszürke ruhájában a szikkadt Potornai.

Sarkon fordult, parányi kertjébe igyekezett. Már több türelme gyűlt, a fehérre sült, csonthéjú földet feltörte, gazdagon terítette trágyával, magokat szerzett, vesszőket, husángokat, pepecselgetett naphosszat, hordta a horpadt locsolókannával hétszámra a vizet, mert a gyenge fák, a szőlőlugasok, a galambszínű sütni való tökök fulladoztak az égő melegben. Lassan, szívós ellenállással hódolt a talaj, a sivár, terméketlen major friss díszet kapott, a tehenész babraságai virultak. Az öregség makacsságával áldozott szenvedélyének.

Nem kellett már a Fényes, a borgőzös mámor. Csendes megnyugvással piszkálta kertjét, a fáit, földbe csavarta, a hidegektől földdel fedte, idején nyitotta, hátí permetezővel irtotta a kártevőket, nagyon rájárt a keze, kavicsokat keresgélt, az országút fehérre koptatott darabjait, azokkal kövezte a parányi utakat, a széleit bekerítette. Foltos földjét ismerte, mint a keze fejét. Keményen izzadt a forróságban, csajla, vegyszeres kalapot hordott, cserzett, elpusztított arca újraéledt. Sugárzott a képe, ismét a réginek tűnt, amikor a felöltő gondolat és a kimondott szó között nem ismert különbséget. Az olajsövénnel kerített kertjében megérdemelt békességét hordta.

Hippi fiára szórakozottan tekintett.

- Megjöttél? - kérdezte. Nem tette le kezéből a munkát.
- Meg.
- Az ondolált kisasszony?
- Vár.
- Feslett életű. Ezért rúgtam érted az ágy végét?
- Jó firma volt maga, fater. Fizetek a Fényesben, nyakig merülhet a pálinkába.
- Rám ikszet tettek a mulatóban, hívjad anyádat - dünnyögte, és figyelmét visszavitte a satnya fáira.

Rozzant, rozsdás kapát hozott a padlásról. Hunyorgott a vakító fényben, felemelte koros, csorbult élű szerszámát. Gyengéden vágott a földbe, nehéznek, húzósnak találta, csapott még néhányat, s örült, hogy kopik a rozsdá, fényesedik az acéllemez. Újra turkált a múlt szemétdombjain, kalapácsot cipelt, nehéz vasat, amin kapáját élesre, sószerűre élűre kalapálta. Elégedetten bólogatott. A szerszám életre kelt a kezében, szolgált, mint új korában. A szigorú lendületeket szépnek találta. Megfeledkezett házsártoskodó társáról, tekintetével a gatz kereste, irtotta kíméletlenül.

Potornainé botladozott a szőlőtőkék között. Kapkodta a levegőt, sípolt a melle, az arca hamuszürkére csúnyult, alig tudott megszólalni.

- Adjál egy kis korty pájinkát, mert meghalok.

- Mi lelt, Bözsikém? A főztömre szorulsz? Olyan vagy, mint a penészvirág.

Fához döntötte a kapáját, lecsapta a homlokáról verejtékét, a rogyant álba tartott, amire óriási lakatot szerelt, a kulcsot madzagra kötve hordta a nyakában. Magánbirodalmában gyűjtött képtelennél képtelenebb kacatokat, ócskaságokat, elűzte az érdeklődőket, az életét megosztotta parányi kertje és repedezett falú kamrája között. Tett-vett állandóan, ritkán a száradt tuskóra telepedett, élvezte a major lármáját.

Sötét üvegben hozta a pancsát. Alumíniumkulacs kupakjába töltött nyeletnyit. Nyújtotta.

- Igyál, halálmadár.

A fejnő megrázkódott a házi pálinkától, de könnyebbedett állapota, szemébe szökött az ital ereje, és fényesen ragyogott. Ráncgiliszták mozogtak az arcán. Mélyet sóhajtott.

- Megfojt az asztma. Ettől a rossz kotyvaléktól is elmúlik.

- Részeges leszel, hótt beteg, ha sokat iszol.

- Gyalázatos vagy, piszkálódós. Nem hallgatlak tovább, megyek a nagyfiamékhoz, velük kínlódtam az éjjel.

- Pájinkáért ég a béled? - dugta orra alá az üveget. - Adok.

- Fél fogamra kevés, amit mértél.

- Nesze, igyál - dűtött újra óvatosan, beosztóan Potornai -, ettől még a falnak.

Kortyolt ő is.

Tavasztól ősziig gyűjtögette a hulladék gyümölcsöt. Az ál sarkánál selejtezett alumínium-hordót támasztott a falnak, irtóztatóan búzlott a rothadó, erjedő cefre, átjárta a majort. Hiába szólt Novákné a nagy természetű tehenésznek, legyintett: - A trágyaszagért nem óbégatsz, legalább van változatosság - intézte el egyszer s mindenkorra szomszédját.

A gyümölcshöz cukrot, kevés élesztőt töltött, tálat tett a gyümölcsre, amiben meggyúlhetett a szesz, egymásra borította öreg üstjeit, sárral betapasztotta. Lassú tüzet csinált, élvezettel hallgatta, hogy csepeg az erős lé, lecsapódik a felső üst faláról. Forrt, sistergett a kezdetleges tákolmány, tekintélyes mennyiséget termelt. Fekete, zöld üvegeit telemérte, kamrájában dugdosgatta.

Felesége kendőt kötött, szandált húzott, csörömpölő kerékpárjára pattant.

- Eriggy, bolond - kiáltott után Potornai dühösen -, éppen téged várnak.

Téblábolt a kertjében. Sehogy sem találta meg a jó hangulatú munkát, legszívesebben párjával tartott volna, megnézni tanár fiát, barna szemű unokáját, de makacs természete fogva tartotta. Keringélt az öreg istálló és a kicsi kert között. Hosszasan bámult a felkavart porba. Gyufaszállal a fülébe piszkált, megnézte a termést, a fapálcikát skatulyába dugta, ujjával nyúlt a fülkagylóba s rázta kiadósan. Kedvét elvitte a nyöszörgő bicikli.

Várta az esőt. Cigaretára gyűjtött, visszavitte az üveget. Megszokott tuskójára ült. Elképzelte, hogy a tanár fia érkezik, megcsodálja kertjét, hitetlenkedve ingatja a fejét, másnak sohasem sikerült tartós, valamirevaló zöldet alkotnia. Hogyan csinálta? - kíváncsiskodik.

„Szívemből szólok, a földet szeretni kell, mert abból élünk. A határ szép ilyenkor, újjászületik, mutatkozik a termés, jó a búza, kövéren kelt, a fagyok se bántották, jön a nevelő eső, gazdag kenyér lesz. A mákom nem kedvezett, háromszor vettem, mégsem kelt ki, lehet, én vagyok a bűnös. Az ember öregszik, spekulál, van mákom, aminek virágja fehér, fekete,

piros, gondoltam, egymás mellett él a szelíd fehér mák, a fekete vadmák, a szelidet eszi a féreg, a másik meg egészséges, mint a szeg, összekereszteztem, jó süljön belőle. Fuccsba ment az egész. Ott hibáztam, vagy hol, nem tudom, műanyag üvegbe raktam a vetőmagot, a falra felakasztottam, nem kaphatott levegőt, megpenészedett. A vászon, a kalap a jó, abban nincs semmi baja. Sándor-napkor vetettem, de hiába, nincsen termés. Bánt nagyon, ezen a csepp portán több kiló mák termett, jó pénzért elmértem. Pótolt a keresetbe. Munka van vele, kapálni, gyomlálni, egyelni. Szeretem meg eladom, másoknak is szolgáljon örömmel. Kedvelitek?

Fügefám terem ezen a tenyérnyi helyen, irtó szép, a vidéken hírét se hallották, én meg ettem is - gondolta az öreg Potornai. - Mikor ültettem? Várjál csak, több esztendeje, Pölös Gábortól szereztem, hogy honnan hozhatta, meg nem mondom. Terem. Hat szemet érlelt. Eltettem az első termést, hogy megaszalódjon, idétlenül csináltam, nem adtam levegőt a cukros papírdobozba, nyálkás, ocsmány ízű lett a fügem. A malacoknak löttem.

Finom gyümölcs. Kerek, nagyobb a szilvánál, kicsi magú és fene finom. Három fám van. Egyetlen bokrot kaptam, de szétvettem, szétültettem, megerősödött. Veszettebb a szőlőnél, ősszel földelem, magasan kúpolom, mert nem bírja a hideget. A levele hamar kijön, korán tavaszon, virága nincs, a termés gazdagnak mutatkozik. Fóliába csavarom, védem a hidegtől, de hirtelenke, mert fátyolban meg lepállik, és oda van újra a termés. Irgalmatlan vesződés, de jó csemege az unokáknak.”

Az öreg tehenész mindezeket végiggondolva megnyugodott. Jó érzése dagadt, mámorosan sütkérezett a napon, istállószagú ruhájából új cigarettát keresett, boldogan füstölgetett.

„Mindenünk kerülne, csak az egészségünk botladozik. Nem bánt senki, vastag a kenyérem, bár bűdöslök, mint a klozett, megesz a gané szaga. A fürdőt szeretem, kimossa belőlem. Haló poromban is hálálkodok, hogy ezt élhettem.”

Újra a kapájához nyúlt. A földet faggatta. Hűlt az idő. Szél söpört, sötét színű fellegek fedték az eget, a szürke por magasba csapott. Novákné szaladt ki a szolgálati lakásukból, kapkodta a kötélén száradó ruháit.

„Megázik a bolond - gondolt Potornai feleségére, szerszámaint a kamrájába zárta. A tehenekhez indult. - A vén marhájának szózott a lyuka.”

Potornainé egyedül találta fiát a Major-házban, a könyvei fölé görnyedve. Sápadt, sárgás arca ragyogott, öröm villant tekintetében, amint anyját megpillantotta. Székkel kínálta. Elnézte elhasználdott szülőjét, erőltetett kezét, könnyű nylonkendője alól kibukó gyér haját.

- Betegek vagytok? Véletek álmodtam.

- Nem.

- Bandika?

- Suliban.

- Jól tanul a lelkem?

- Nem szaggatja az istrángot.

- Sok a munkád?

- Sok - válaszolt Potornai Bandi. - Maguk?

- Élünk, de minek? Bajt okozok neked, dolgoznál, ugye?

- Ellenkezőleg, kirúgunk a hámból - mondta a tanár, törve fejét, megtakarított pénzükből futja-e vásárlásra. A szekrényben keresgélt. - Van ideje?

- Rengeteg.

- Akkor nyomás, vigadni.

A kopott fejőnő boldogságtól sugárzott, ahogy szép, magas másodszülöttével igyekezett. Szaporán szedte a lábát, dehogyan panaszkodott fulladásra, asztmára, elégedetten emelte fel a fejét.

- Sokra jutottam az életben, szép virágokat neveltem - mondta -, tízet fakasztottam, párjuk ritkítókat.

Potornai Bandi fél füllel hallgatta anyját, figyelt a járókelőkre. A Főtéren kézen fogta, s az áruházba vonszolta.

- Innen nem tágitunk kabát nélkül.

- Kisfiam, minek költöd a pénzedet?

- Válasszon!

- Van kabátom, kettő is.

- Válasszon! - erélyeskedett a tanár. Vállát ölelte, nehogy kiszaladjon. - Milyet szeretne? Zöldet, kéket, pirosat? Melyiket akarja?

Az öregasszony próbált. Fekete ballont vett fel először, bélésese, könnyűt, parányit hosszút, kéznél előrecsúszót. A tükörben nézte. Pillanatokig tartott, szégyellt hosszan illegni-billegni, tanakodni a forgalmas üzletben.

Rengeteg ruha lógott a vasrudakról, szebbnél szebbek, tarkák, egyszínűek, férföltönyök, női konfekciók. A bőséges választék lenyűgözte. Jelentéktelennek, töpörödöttnek, toprongyosnak érezte magát, szeretett volna kívül kerülni hamar az ajtón, kabát, próbálgatás, válogatás nélkül, szabadulni az alkalmazkodás, illem kööttségeiből. A tükörből talpig látta magát, ijedt, kicsi fejét, kavicsszürke arcát, csüngő, deformálódott kezét, aszott testét, puffadt hasát, erekkel élénkített lába szárát. Esettnek, régimódinak mutatta az üveg. Félt, megérik rajta az istállószag, fiát kellemetlen helyzetbe sodorja.

A festett hölgyek színes köpenyben kínálták a kabátokat, öltöztették, körülállták, igazgatták a testén. Verejtéktől gyöngyözött a háta, homályosan látta az üveget, szólni se mert, elhitte, hogy alakjára szabták éppen. Már-már véget ért a szenvedése. Mozdította a kezét. A ballonkabát ujjá idétlenül lógott, irtó hosszúnak találta. A torka elszorult, szavait erővel préselte, megrezsent, úgy hitte, kiabál.

- Kicsit bő és hosszú - mondta alig hallhatóan. Pár percig tűnődött. Gyerekére nézett. - Csakugyan megveszed?

- Amelyiket akarja.

- A zöldet próbálhatom?

Nem találta kedvére valónak. Fia figyelte az arcát, észreveszi-e az örömét.

- Vegyünk, ne vegyünk? - sopánkodott.

- Melyiket kérjük? - sürgette a tanár. - Melyiket akarja? Melyiket szeretné?

- Nékem mindegy.

Újat próbált. Kéket. Megszépítette, élénkítette a fejőnőt, mosolygott benne. Azt választották.

A csomagot Potornai Bandi vitte. Anyja a Főtéren kicsikét pipiskedett, nyakába kapaszkodva kétszer megcsókolta.

- Hogy köszönjem meg?

- Viccel? - kérdezte mélyre vált hangon a fia. A cukrászdába cipelte, a tenyérszi asztalkához ültette. Boldogok voltak.

- Mit kér?

- Szíverősítőt - válaszolt Potornainé révülten -, pohár pájinkát meginnék.

Süteményeket, kávé, féldecit rendelt. Az édes tésztát nagy boldogsággal majszolta az anyja, a keze ragacsos, csokoládés lett.

- Megmondhatom Rozikának? - kérdezte aggódó tekintettel. - Nem haragszik?

- Miért haragudna?

- Irtó költségbe kerültem.

- Ne szomorítson már - csókolta meg, és sietett tanítani.

A lúdtalpas fejő kiválasztotta kerékpárját a megőrzőből. Csomagját a kormányra akasztotta, s a majorba indult. Csörögve vágatott a köves úton, a márványfehér dűlőre tért, könnyűnek érezte a szívét. Szaporán taposta a pedált a menyétől kapott szandáljában.

„Mégis megérte - gondolta boldogan -, szeretetet neveltem a kölykeimbe.”

Szél söpörte a port. Az esőfellegek arcul lötyintették a földet. Potornainé ázott csomagját sajnálta, szerette volna férje jelenlétében felbontani, szégyenkezzék a vén piszkos. Hiába, fényes módra sohasem futotta. Elég már a szegénység is, csak sokáig tartson. Unokáiban gyönyörködhet, szépséges szép gyerekeiben. Fázott. A zápor libabőrösre paskolta.

Merész határozott, tépkedte a papírt, felvette az új, pompás ballonkabátját. Melegítette. Magabiztosan lelépett kerékpárjáról, a szobába tartott. Az ura kolbászt, szalonnát, zöldhagymát falatozott. Tátva maradt a szája csodálkozásában, a drága, elegáns kabát láttán, irigysége is megmozdult. Porciózott tovább konokul, kevés kenyeret, kolbászt, súlyos szalonnát, bicskájával fogába piszkált, megszitta hangosan, és nem szólt. Lassan, kitartóan, kényelmesen evett. Sokáig.

- Mit veszel észre? - kérdezte felesége csodálkozva, kicsit sértődve. Megállt a szoba közepén.

- Semmit se látsz?

- Mit kéne? - mordult mérgesen. - Csuromvizes vagy.

- Hályog nőtt a szemedben? Új kabátot kaptam.

- Oszmán?

- Neked is tetszik?

- Megköszönted legalább?

- Hülyéskedel? - sértődött meg.

Megkereste a fakeretes, légypiszkos tükrüket. Héba-hóba Potornai használta borotválkozásnál. Bámulta a homályos üveget. Keveset látott. Kitartóan igazgatta ballonkabátját, bosszantotta a párját. Lerázta az esőcseppeket, nyomkodta a fényes patentokat, az ablaknál fogdosta fényes bélését, az arcához dörzsölgette. Végre elérte, hogy a tehenész dühösen kiáltott.

- Azzal alszol?

- Veled kéne? - nyelvelt vissza.
- Te bánnád.
- Mocskos, aljas a fantáziád.

Levette a kabátját. Leült az asztalhoz, de nem evett. Nem ízlett. Ölében tartotta az ajándékot. Révedezve nézett a semmibe. A semminél is tovább.

Potornai Bandi Dihenest, a főagronómust kereste, aki a Csillag irodájában tanyáztatott. Tokás arcát barnára égette a nap, bőrét kicserizte a szikkasztó szél. A tanár jóformán semmit sem tudott róla, mégis segítséget várt a könyvtár ügyében.

Nővérekje lelkendezett, kávét csinált.

Bandi teketóriázás nélkül előadta gondját. Dihenes gyakran pislogott.

- Tisztelem a megváltó szándékait. A szövetkezet nem a saját tulajdonom, egyedül nem dönthetek. A brigáddal is szólok.
- Értem - csüggedt el Bandi, kibúvót gyanított.
- Nem biztos - figyelte mereven a főagronómus. Cigaretára gyújtott, szívta idegesen. - Egész életünk kilátástalan, ocsmány manipuláció, mégis mindig ráfogjuk valamire, hogy érdemes.
- Elégedetlen?
- Tagadom? A tejben-vajban fürdökhöz tartoztam valamikor, megértem egyet-mást. A látszat takar. Önmagam ellentéte vagyok - tápázkodott fel a fotelból Dihenes, elnyomta tövig égett cigarettaját.

Még sutyorgott a titkárnő Potornai Bandinak, aki leintette.

- Miféle ember ez a Dihenes? - kérdezte gorombán.
- Tejüzemük volt, harminc hektár földjük. Szakmáját érti, ésszel gazdálkodik.
- Jóhoz irányítottál - prüsszkölt, és faképnél hagyta édestestvérét. Estig tanított.

Major János motorral várta. Vitte Diheneséhez.

Szépen laktak. Pölös Gábor hajdani házát vették meg, masszív, fehér bútorokkal, szőnyegekkel, csillárokkal, könyvekkel ékesítették, hangulatosnak, otthonosnak rendezve. A tévészozába vonultak, cigaretta, sört, sós süteményt kínált a háziasszony. Rájuk tette az ajtót.

„Nagy a felhajtás, sok hüho semmiért” - gondolta a tanár.

Dihenes cigaretára gyújtott. Állandóan dohányzott, az ujja, a foga árulkodott.

- Segítünk a fiataloknak - mondta határozottan. Üvegből nyakalta a sört. Száját kézfejjével törölte. Természetességét nem rejtette máz alá. - A galaburgyi hiányzik - nevetett öblösen, élvezettel terpeszkedett a kényelmes fotelben -, a laktató, zsíros lebbencs.
- Régen divatozott - mondta Major János.
- A múlt, múlt idő - szólt Potornai Bandi. - A jelen izgat, a jövő.
- Minket is - bólogatott apósa.
- Cél nélkül semmit sem ér.
- Az ember nem akar, nem tud cél nélkül élni. Közösségi lény.

Összeütötték az üvegeket. A hamutartó szürkén kicsordult. A konyhából sült szalonna illata terjengett.

- Nincs oka az elégedetlenkedésre - folytatta a tanár. - Nem csicskás. Én statisztálok a dirinek.
- A célokat nem értem el, én teljes anyagi függetlenséget szerettem volna - meredt Dihenes Bandira. - Nemcsak azért dolgozom, mert szeretek, mert értelmes cselekvés, hanem szükségből is. Ez már beletörődés. A munkám értéke, amit felmutatok, átlagembernek elég. A magamfajta eltérítették eredeti útjától. Egyetemre jelentkeztem, hely hiányában elutasítottak. Nyakaskodtam, nem próbálkoztam újra, nincs diplomám. Nincs más fedezetem a munkámnál. Elégedetlenkedésem tart élen. Aki megreked egy színvonalon, elveszett ember, legyen húszéves, harmincéves, húzhatja magára a szemfödelet.
- A kollektívában sem egyformák - vélte Potornai Bandi. Cigarettára gyújtott.
- A természetes buták okoskodnak, mások szájjal akarnak jólétet. Sokfélék vagyunk, különbözőek, de ma, pajtás, az üzemszervezés dönti el a jövedelmezőséget. A téesztag élhet, kereshet, lakása van, tévé, rádió, mosógép, centrifuga, hűtőgép, autó. A pénz beszél, a kutya ugat.
- Látszatgazdagság, látszatérték - vélte a tanár. - Magyarnóta-estre elmegy, megiszik négy üveg sört, a cigánynak százast lök, egy nap ünnep, a többi hétköznap. Disznót nevel, sörét tart, de pergelt lebbencset eszik, kuporgat.
- Parancsszót vár - mondta Major János.
- Anélkül nincs rend, rend nélkül nincs rendszer, rendszer nélkül létforma - fejtegette az agronómus. - Megkapta a bérét, megvan a lehetősége, a feladata, azt kötelessége végrehajtani. Lelkivilágával foglalkozzék Nemes Lajos.
- Merőben más a véleményem - mondta a tanár. De hagyta a főagronómust beszélni.
- Nem a felsőbbséghez való ragaszkodással boldogulok, nem a hosszúra nyújtott nyelvvel. Szerencsére Nemes Lajos csak a tagok erkölcsi magatartását ellenőrzi, a gazdasági vezetés teheti a dolgát. A pénz az értékmérő. A másik annyival értékesebb, amennyivel többet kap. Nincs szép, emeletes házam a városban, nosztalgiám, panaszom sincs, a földünk helyét nehezen találtam meg, de a fejlődésemet fizessék meg!
- Alkothat, nem háborgatják, a fizetése magas, munkája mérhető. Külföldön különb?
- Ötvenhatban háztól házig utazhattam volna. A hazám ez a miniatűr ország. Köt a gazdálkodás. A föld csak vagyontárgy, a szövetkezet viszont jó munkahely. Akinek volt valamije, nem szereti a parancsolgatót, utálja a vezetőit, teszi a dolgát, de senkit se szeret. Az anyagi különbségek megmaradnak. Az eltérések a perzsabundán, a belvárosi cipőn mérhetők. A lányok a földekre nyílókölteményekben járnak, kikent örömmel, magas sarkú cipőben, városi divatban. A Fényesben sem különböztethető meg, kinek mi a foglalkozása, ám a különbségek mégis megmaradtak. És ennek igazán örülök. Ez így helyes.
- Lehetetlen az anyagi egyenlőség?
- A tedd ki, hozd be Veréb élhetetlen. Hiába kapott földet, elhőzöngte, elitta, a lovát, birtokát dombra verte. Éjjel-nappal örködött hatalmas summáért. Kézhez vette, a boltban vásárolt kölnit, szagos szappant, draszt, savanyú cukrot, csokládét, császárkörtét, fittyfenét. A terülj asztalkám megemésztette - mondta gondolkodva Dihenes József. Cigarettázott irgalmatlanul. - Váradi Mihály kotlókat vett, több fészkalja tojást, kikeltette, nevelte, kismalacokat szerzett,

tökének tekintette, forgatta türelemmel, kitartással, kicsiket félrerakosgatva. Az emberi természet különbsége a döntő, nem a szeminárium.

- A szorgalmasak háztájival, jószággal foglalkoznak. Akadnak harácsolók, a szerencsések megelőzik magukat, újra kuláknak kiabálni, kígyót-békát rájuk fűjni viszont oktalanság. Ha tanyára költöznénk, a főutcát megvehetnénk, de tehénszarosak lennénk, a feleségem nem festené állandóan a körmét, nem menne presszóba, nyáron az Adriára, Abbáziába.

- A gazdagparaszt-famíliáknál a családi érzés erősebb. Anélkül nincs közösségi élet, nincs állam, egészséges család nélkül nincs erkölcs, egészséges erkölcs nélkül nincs élet.

- Igazad van - bólintott Major János -, egyetértünk.

- Az akarattól függ, hogy mit csinálunk, hová érünk. Áldozatok árán jutottam javaimhoz, nem loptam, nem gyilkoltam - folytatta a főagronómus. - A bizonytalanságot nem szeretem. Nem hazardírozunk.

- A holnapjaink milyenek lesznek? Nem ennyi az életünk. Többre taksálom - szólt gondterhelten Potornai Bandi.

- Teheted - mondta Major János csillogó szemmel -, képes vagy nagy dolgokra.

- Talán igen, talán nem. Az idő hitelesíti - dörzsölgette homlokát Dihenes József -, de arról nincsen garancia. A te jussod maradandót cselekedni! Szintézist alkoss! - fejtegette rekedt, agyonra füstölt hangon. - Egyedüli kiváltságod.

- Nem vagyok Jézus Krisztus, hogy mindent a nyakamba varrjanak.

- Lehetőség vagy - szólt apósa szerényen.

- A szegénységet, a gazdagságot is érted már, s azt is, hogy minden embernek egyenlő joga van az élethez.

- Valódi kortesfogás - nevetett a tanár, ám újra megdöbbenett a felelőssége.

- Te engedd az emberi méltóságot megalázni! - mondta fáradtan Dihenes. - Jobb program nincs a világon.

- Szónoklatok, szónoklatok - legyintett Dihenesné. Feketekávéát vitt be, s hallotta az utolsó mondatokat. - A telepítést említsd!

- Szőlő? - hökkent meg Major János.

A kövér főgazdálkodó a fejét rázta. Várakozott. Élvezettel szívott a cigarettáján, módszeresen szürcsölt a kávéjából.

- Gondolat - mondta maga elé meredve -, csábítsunk ide üzemet. Ideális hely, rengeteg a munkaerő.

„Ragyogó ötlet - gondolta Potornai Bandi -, nem szilvafán tartja az esztét.”

- Konkrét elképzelése van?

- Kilincselni kellene feldolgozó iparért.

- Aludjunk - állt talpra elsőnek Major János.

A tanárnak zúgott a feje. Sajnálta, hogy tartózkodott a merészebb vitatkozástól.

Folytatták a munkát. A gyerekek, a szövetkezeti brigád, a szülők szép számmal serénykedtek. Veszedelmes iramban haladtak. Potornai Bandi egyedül nem győzte az irányítást, apósa és Nemes Lajos segítette. Novák Józsi, Veréb, Péteri is, és hasznoskodott. Füttyülés, elnyújtott

dallamok, táskarádió zenéje verte fel a poros iskolaudvart, kopácsolás, fűrés-faragás, gyalulás. Frissítőnek szódát készítettek a melegben.

- Egyenlőség ez? - kérdezte incselkedve a cselédházi párttitkár, Nemes Lajos. - Hiányzik közülünk a doki.

- Könyvekkel törleszti - védte a tanár.

- Vastagon kérjél, tömve a bugyellárisa.

- Pénzénél nemesebb a szándéka. Ő ajánlotta.

- Díszdumás magyar. Művészete a locsi-fecsinek.

A tanárt megütötte a hangsúly. Aggodalommal figyelt a párttitkára. Bizalmatlanságot gyanított.

- Vele nem jutsz dűlőre?

- Nem a mi fajtánk, csűri-csavarja a mondókáját, a beteget meg-megvágja istenesen.

- Dihenest se csíped?

- Pocakot eresztett a jómodtól. Rafinált kulákcsemete, megszerzi a milliókat.

- Az eszét használjuk - mondta meggyőződéssel Potornai Bandi, homlokára mutatva. - Üzemet telepíthetnénk.

- Véled is megétette? - kérdezte bosszúsán Nemes Lajos. - Mindjárt leakasztok egyet a szegről.

- Egyszerre érünk a célba vagy a diliházba - csapott vállára a pedagógus.

Otthon szomorúság fogadta. Kriptahangulat. Bandika betegen, lázasan feküdt. Félelmetesen elhagyta magát, a szeme megöregedett, mozdulatlanul hevert, a hasa horpadtan fűjtatott, ment a béle, kicserepesedett a szája, acetilénzagúvá vált a lehelete. Rozika sopánkodott, ápolta, hidegvizes ruhákat kötözött kezére, lábára. Teával, keksszel kínálta. Pityergett.

Major Jánosné hangtalanul bolyongott a szobában. A betegség kiemelte a fiú fájdalmas mozdulatait, csontos testét vékonnyá csupaszította.

- Gyomorrontás - mondta Rozika bágyadtan -, cseresznyézett.

- A dokinál voltatok?

- Igen - bólintott Rozika, idegesen a hajához kapkodott -, kórházba küldi, ha véreset székel.

Bandinak elfacsarodott a szíve. Ezerszer vállalta volna a betegséget. Elszontyoladottan a lázas homlokra tette a kezét, tehetetlenségében vad haragja kitört, mély, reszelős hangon pattogott.

- Sohasem parancsol magának. Nem ehét eleget?

Tüntetően éjjeli lámpájához vonult, az olvasást mímelte. Gyerekével szenvedett. Felesége nem közeledett, elvadította szúrós pillantásával. Rövid idő múlva a beteghez lépett, tüzelő testét tapintotta.

- Mid fáj? - kérdezte élesen.

- Semmim.

Virrasztottak. Kora hajnalban véreset székel Bandika. A rettegő Rozika tanácstalanul tekintett férjére.

- Öltöztessd.

Hamarjában kapkodták a ruhákat. Sötétlett még, a tanár mellére szorította fiát, vad iramban, megállás nélkül loholt a dokiig. Mögötte rohant felesége. Szánnivalóan csüngött Bandika, erőtlenséggel, mint kócbábu. Erős, fullasztó, akácvirág illatú levegőben szaladtak a betonjárdán. A gyerek nem panaszkodott, nem nyöszörgött, félelmetesen lógott az ölében.

Az álmos, mámoros doki szemét alig nyitotta meg, a székletről kérdezett, telefonért nyúlt. Mentőket hívott. Major Rozika már-már elvesztette önuralmát, sírásba csapott. A szája szélét harapdálta.

Potornai Bandi arra gondolt, gyarló, kiszolgáltatott az ember, vergődik bölcsője és koporsója között, kórházak, konyhák, iskolák, gyárak, gazdaságok falják fel a hétköznapijait, szerény ünnepek lökik vissza az újratermelődés ritmusába, és méltatlanul esendő, elhítt magával, hogy boldog, boldogtalan. Szívéről szomorúság áradt. Jelzett a múlt, az aljas, olcsó kis létküzdelmekben mindig fajtájából került áldozat. Éles képek mozdultak egymásra; rimázkodó anyja gyötrelmei, reménykedései, a szegénység félelmetes alázata, a betegségnél betegebb rák, az olcsó, sablonos vigaszok, az önigazoló kéztördelések, a naftalinba áztatott fekete gyászok, a tehetetlenségre kárhoztatott életek, a nincstelenségek eltakarták e faj tragédiáját.

Megszomorodva, megszelídülve várakoztak. Bandika mozdulatlanul feküdt a fehér asztalon.

- Ne csüggedjetek - javasolta a modern kuruzsló halkán. Hosszú nyakú üvegből öblös poharát teletöltötte, fenéig hajtotta -, az élet tartozéka.

Rozika pityergett.

„Másik gyerekem születhetne - gondolta bágyadtan -, könnyebben viselném. Könnyebben? Akkor kettőért reszketnék.”

A mentőautó szaladt velük. Szorosra fogott félelem, remény. Potornai Bandinak kis ablak mutatta a földeket, a fákat, a teremő nyár ígétét.

A kórházban Bandika duzzogott, sírt, nem akart megválni a szüleitől. Idős doktornő vizsgálta. A tanár megismerte.

- Nem maradok itt, inkább öngyilkos leszek - hisztériázott a gyerek.

A fájdalom következett. Megjegyezték örökre a szívük helyét. Összetartó kapocs nélkül ténferegtek a piros lámpás folyosón, dübörgött fülükbe fiuk kiabálása.

Major Rozika remegő kézzel markolászta a zsebkendőjét. Tépetten meredt a fehér csempékre.

- Ne zavarják - mondta bölcs tanácsát a lelkiismeretes gyógyító asszony -, könnyebben épül. A nagymama látogassa!

Először maradtak a gyerek nélkül. Üresen és értelmetlenül teltek az órák. Lakásuk szigorú börtönükké változott. Fáradtan, idegenül feküdtek egymás mellett.

- Kt küldünk? - kérdezte Rozika erőtlenséggel.

- Ne dudálj már.

- Szólok anyámnak.

- Akarj inkább egy emléket! - gusztustalankodott Potornai Bandi szándékosan. - Mulatunk, elmondom a nótát, és a lepedőre szegezlek.

Potornainé hajnalok hajnalán ébredt. Forralta borát, borsot, csöves paprikát lökött a kasztrolýba. Kortyolta boldogan a piros pettyes csuporból gőzölgő csípős italt, égette a torkát, de életerőt adott. Kacsáját tömte, amikor szirénázott a mentő.

„Szent isten, csak nem az enyéimmel - gondolta riadtan -, inkább engem vinnének letakarva.”

Kezet mosott. A barna terítős asztalra kenyeret, kolbászt porciózott, eszegetett ráérősséggel. Üldögélt. Megtanulta beosztani özőn idejét.

Aprólékos gonddal takarította, szedegette a morzsákat. A kenyeret, csorbult élű kését elrakta. Kortyolgatta maradék borát. Okulárját szemére tolt, ceruzacsonkot keresgélt az ablak párkányán, újságpapír szélén számolgatta, a nyugdíjból mennyi krajcárja maradt.

Potornai megjött az ólból. Krárogott. Pálinkát hozott a sötétzöld üvegben, töltött az alumínium kupaktetőbe, öreg élettársának kínálta.

- Igyál.

- Vidd innen a pancsod!

A hajlott hátú tehenész megitta. Csettintett.

- Gargalizálj, Bözsikém, olyat mondok.

- Mondod anélkül is.

- Bandikát vitte a mentő, maródi.

Az öregasszonnyal fordult a világ. Hirtelen, átmenet nélkül veszttette el tartását, remegett a keze, nem tudta tartani a kupakot, kilötytintette a pálinkát. Elgyengült. Szólni se tudott.

Az öreg jószággondozó a kertjébe bújt.

Potornainé megeszmélt. Elővette szekrényéből a ballonkabátot s maradék pénzecskéjét. A major elé sietett, ahol rendszeresen megálltak a távolsági járatok. Délre már unokájánál volt. A kórházban elköltötte vagyonát, két kiló almát, húsz deka szalámit, banánt, nyolc kiflit vásárolt. Megéhezett cefetűl, az idegesség a gyomrát rágtá, a fényes büfé sarkában felfalt három kiflit, kért két deci szódát. Többi vagyonát a fiúnak szánta, aki ragaszkodott a múlt-szagú fejőnőhöz, ő gyakran teljesítette kéréseit, kívánságait, örömmel és meghatódottsággal.

Zokogott az üvegnél, az ajtón kívül itatta az egereket, csókolgatta a hideg deszkát, kitartóan motyorászott, integetett gamós kezével. A látogatás szabályaival hadilábon állt, ösztönei özőnször elvezényelték itt a fehér birodalomban. Öszinte, tudatlan tekintete szerzett jóakarátú orvost, ápolónőt.

„Állok, mint a pojáca - gondolta elégedetlenül -, vigasztalhatnám szegényt.”

A csomagokat mutatta az ablak üvegén, az ajándékait. Mosolyt kapart a könnyeiből.

- Hoztam banánt.

- Drága jó mamám, vigyél haza.

- Hazaviszünk, csak gyógyulj meg.

Belülről Bandika rázta az ajtót, kívülről Potornainé nyitogatta. Lángésznek tartotta magát, olvasni, írni, számolni tudott, szerinte tehát mindent tudott a világon, eligazodott hitvány életében. Ügyet se vetett arra, hogy a fertőző osztályra tévedt.

- Kinyitom az ajtót, ne félj.

Az idős doktornő közeledett. Szigorúan pillantott a fejőnőre, aztán megismerte. Megenyhült.

- Unokája?
- Az - válaszolt az asszony, aki szintén megismerte jótevőjét. - Van hat.
- A púpos lányának?
- Nem férjes még, éli a világát.
- Egészséges, vidám?
- Az. Sohasem hálálhatom meg a maga jóságát. Az unokámhoz bemehetnék?
- Lehetetlen.
- Ennivalót hoztam.
- Akkor sem. Ő diétázik. Kekszt, teát a menü.

A kórház fehér folyosója hirtelen megriasztotta az öregasszonyt. Bepárasodott a szeme. Tanácstalanul tekingetett a nehézzé lett csomagjaira.

- Az utolsó pénzemen vettem - mondta szemrehányóan -, banán, téliszalámi.
- Egye meg, a fiúnak ártanánk vele.
- Játékot hozhatok?
- Hozhat, de vissza nem adjuk, elégetjük. Meggyógyul rövidesen a nebuló, nyugodtan hazamehet - búcsúzott a doktornő.

Potornainé készülődött. Maradék nyugdíjának a roncsaiból az ajtó hasadékába csúsztatott. Megcsókolta kétszer az ablakot.

- Vigyél magaddal, mamám!
- Viszlek, kisunokám - pénzét visszakaparta -, csak hozok előbb játék katonákat.

Aszaltszilva-arccal vándorolt a városban. Avítt trafikban találta meg az olcsó, műanyag katonákat. Zacsónyit vásárolt. Az izgalom, a lőtás-futás fárasztotta, nehezen szedte a levegőt, pihent az utcasarkon. Megkereste újra szeme fényét. Meglepődött a folyosón, üvöltést hallott.

„Jaj, hiszen bömböl” - gondolta rémülten. Szaladni próbált.

- Bandikám, Bandikám! - kiabálta. - Aranyos életkém!
- Mamókám, mamókám! - hangzott kitartóan a zokogás.
- Hoztam katonákat.
- Vigyél haza, mert öngyilkos leszek.
- Ha sírsz, nem jöhetek hozzád - folyamodott cselhez az öregasszony.
- Inkább nem sírok - törölgette szemét az unokája. Sokára vigasztalódott meg.

Potornainé nem tudta, hogyan hagyta ott végül a kórtermet, s vergődött hazáig. Sötétben érkezett meg majori lakásukba, hóna alatt szorította a puhára tört banánt, a gyúrt szalámit, a kemény kifliket.

- Hogy van? - kérdezte a férje. - Kiengedik?
- Ki.
- Akkor nincs nagy baj?
- Nincs - válaszolta az asszony gépiesen, de maga se hitte.

István-apánk a látogatás óta gyorsan javult, újra rendezgette emlékeit, terveit. Erősödött. A látogatókra, az ünneplőben mocorgó öregekre gondolt, elfogta a vágy, cselekedni szeretett volna.

„Hová lettek a hajdani erős férfiak? Reszketnek, reumásak - gondolta az elnök -, mit adhattam munkájukért, hitükért, életükért cserébe? Édeskicsit. Kegyetlenül hajszolódtak, a tejberizs jutott a javakból. Nem teremtettünk új világot, bárhogyan énekeltük, csak a régit romboltuk le. Az alapozásba adtuk a vérünket.”

Felült az ágyán.

A kórház szokott ritmusát viselte. Valahányszor végigkopogott egy-egy fapapucs a folyosón, István-apánk a nyitott ajtóra emelte tekintetét, láthatta a rövid, fehér köpenyben érkező lányokat, barna combjukat. Képzeletét a szép Zöldecске foglalkoztatta.

„Minden malac megtalálja a dörgölőfáját - gondolta, édes nyál gyűlt a torkában. - Egyetlen tartós öröm az élet, hülye, túlajtott pancser vagyok. A nép boldogulásától függ az ember boldogsága, szónokoltam, de az egyén boldogtalanságát nem fűjja el nyomtalanul semmi sem. Nincsen beváltható recept; élharcos maradtam, világforradalmár vagyok, kérem a boldogságot, tíz év hosszabbítást az életemre. A jövő köteher a vállamon. A mindenért felelős István-apánk csömöre nyom.

Már megint tökéleteskedek - gondolta a kórházi ágyán. A tisztesség kevés annak, aki kirakatban tündököl, a butaságait nagyítóval vizsgálgtatják. Elsőnek a jobbak, a tisztábbak halnak, kopnak a hősök, elvtársaim.

A földszintes falu, a vályog múlt oda, ennyiért hadakoztam? Akkor minek a kitartás, a napi liter feketekávé, a száz cigaretta, a vasakarat, a könyörgések, a százkilométeres utak, az adminisztráció papírmázsái, az ellenőrzések tortúrái, a fejtágítások, a kis kérések, nagy szíves-ségek, »a nép bírja« alapon, »nélküled mégsem dönthetünk« értekezletek, a gerinchúrosak mesterkedései, a hetekig tartó impotenciák, a küldöttségek szívélyes fogadásai, dicsérjük egymást, »holtig élünk« módszerek, az áldomások pusztító részegségei, a véletlenül előkerült zenészek ricsajozása, az elszabadult, mámorral fröcskölt vágy mutogatása; szoknyád alá nyúlok, cicám, minden szép, gyönyörű, szaladjunk az ágyba; akkor mindez minek? Egy roham kevés, csak a szkeptikussághoz elég. Nincs még vége az életemnek. Bugriskodok, lötyös leszek, ha sokáig fektetnek ebben a mészárszékben, a fehér halottgyárban.”

Felesége érkezett meg. Mosolya zsírból volt. Nagyhúsát húzta a feje után. Idétlenül parádézott, tenyéryi rózsákkal díszített rövid ruhában, arany mütyürkékkel, olcsó affektálással.

„Képes a koporsómba feküdni” - gondolta István-apánk.

- Jó hír - csicseregte az asszony, az ágy szélére terpeszkedett -, kitüntetést kaptál.

- Miféle medáliát?

- Zsuzsáék hozzák.

„Inkább a lázam múlna - gondolta az elnök -, miért kaptam? Haldoklok? Megérdemeltem?”

Az asszony átszellemült arccal várakozott, mintha őt érné a megtiszteltetés.

Megérkeztek a díszszobkondós gazdálkodók, Dihenes József, Nemes Lajos, a kiselnök, Potornai Zsuzsa. Csomagokkal tülekedtek az ágyához, építgették a saját jövőjüket.

„Ha leváltanának, elmaradna a dörgölődés, jópofáskodás - gondolta István-apánk kajánul -, Zöldecskét hozhatták volna, a haszonlibát. Telirakhatom a zsebüket.”

- Gondoskodunk rólad, elnök elvtárs, igazán megérdemled. A vezetőség javaslatomra rendkívüli segítyt szavazott meg - mondta Zsuzsa, nyújtotta a borítékba tett halom pénzt. A beteg nem kapott érte, kövér neje viszont két kézzel. De Zsuzsa már másik borítékot lobogtatott s keneteljesen szavalt. - A jó munkád jutalmául érdemrend és pénz. - Magasra tartotta a kitüntetést, majd a takaróra tette. - Közbenjárásomra kaptad.

István-apánk megborzadt. Ismerte titkárnöje ténykedéseit, tudta, igen alaposan megkavarhatta a melaszt.

„Beszari társaság - gondolta kínjában -, a csupasegg fejükre terpeszkedett.”

Következett a bájduma. Kényszeredetten figyelt. Felélénkült, amikor Potornai Bandi megjelent.

- Itt vagy?

- Sajnos. Fiam a fertőző osztályon fekszik.

- Komoly?

- Holnap hazaengedik.

István-apánk a társaságra tekingetett, kövér felesége kezét veregette, legyen jó napja.

- Rövidesen gatyába rázlak benneteket - mondta vidáman.

- Várunk - kapott Novákné Potornai Zsuzsa a vezérszálba, nehogy a hallgatással halványítsa megszerzett dicsőségét.

- Unokaöccsét látta már? - ölte meg jéghideg kérdésével az elnök.

- Szaladok, csak előbb a kötelességemet teljesítettem.

A vizit jókor elzavarta a vendégeket.

A megviselt, munkájába rokkant férfi tudta, hogy felépülése után nem hibázik, nem akar. Könyörtelenül vette számba a teendőit. Az álom fényes mezőkre ment vele. Piros pipacsos rétekgig vitte. Hazáig.

A romterem káprázatosan megszépült. Nyersfa színű burkolatot kapott, vastag, fekete vasrudakon szilárdan lapultak a fényezett deszkák, betűrendben a könyvek. Potornai Bandi könyveket kérincsel, vásárolt, áttekinthetővé csoportosította készletüket; szépirodalmi, ifjúsági, tudományos, társadalmi, fantasztikus irodalom, a folyóiratoknak külön szekrényt szánt. Tanulói tisztelettel, megilletődve segédkeztek.

Új gondolata támadt a tanárnak. Az egyik sarkot pompás iskolastúdióknak rendezhetnék. Magnót, mikrofont, hangszórókat szereznének, diákokból szerkesztő bizottságot választanának, műsorokat készítenének, irodalmi órákat, előadásokat rögzítenének, honismereti eredményeket, az osztályokban egyszerre hallgathatnák a nebulók. A hirtelen ötlet megszédítette. A homályos, hűvös folyosón keringélt, bizonyosságot akart, ami a rosszindulattól páncélba öltözteti.

Piros Bugyogó érkezett, tenyerét az állára szorította.

- Megruháztak?

- A fogam fáj. Megcsináltattam a dokival, nem fogadott el egy krajcárt sem.

- Jó fog, jó jegy - tréfált Bandi.

- Nem tetszik? Korszerűen élek, kihasználom parányi helyzeteimet, én se lehetek bambább másoknál.
- Korszerűcske, iskolastúdiót szeretnék.
- Megint lihegsz? Tisztelt kollégáid nem hancúroznak érted.
- Gondolod?
- Számít a véleményem?
- Számít.
- Ne a gyerekekkel kísérletezz, nem a profilod. A félsikerek, felsülések eltemetnek.
- Itt? Az ítéletnapig szalonnázók társaságában? A szellemi tunyaság gyülekezetében? - hökkent meg Potornai Bandi, lábával krikszkrakszokat rajzolt a tisztára fényesített kövekre.
- A különbségnek ára van, több az adója, mint az öröme.

Ünnepelt a Csillag. Jubileumát a művelődési palotában és a Fényesben tartotta. A hosszú nagytermet cicomázták, a színpadnál asztalt, széket toltak össze az elnökségnek. Az új busz hordta a népet. A klubszobában tartott a fogadás. Vendégek érkeztek, gratulálók, a szervek képviselői, pompás kocsik torlódtak a Főtéren.

Novákné Potornai Zsuzsa nagy napra virradt. Kiszállt a kocsijából, elegáns táskájából elegáns cigarettát keresett elő, megsemmisítő mosollyal lépett a küzdőtérre. Intézkedett, rendelt, kért, kezében tartotta az esemény szálait, fontossága vitathatatlanná vált, érdemei elviselhetetlenné. A pincérek roskadásig terítették az asztalt, rövid italok, üdítők, palackozott borok, sós sütemények, hidegtálak, szendvicsek, fényes evőeszközök, sistergett a kávéfőző, szépen fogadták a vendégeket.

Érkezettek. A titkárnő Nemes Lajost a bejárathoz állította, kísérje a személyiségeket az ünnepi asztalhoz. Mercedeseken is jöttek, mosolygósan gratuláltak, megölelték István-apánkat, ékelődtek, hátba veregették - meggyógyultál, vén harcos, nem könnyű a partit bevégezni, ilyen titkárnőtől ne igyekezz a másvilágra -, szellemeskedtek. Pincérek kínálták a rövid italokat, körbejártak tálcájukkal, ajánlgatták a szeszt, üdítőt, harapnivalót, csupa készségesség, csupa ragyogás, elégedettség mutatta a módit. Megtanultak ünnepelni, viselkedni.

Potornai Bandi az iskolásokat rendezgette a színpadon. Nővére mosolyától lúdbőrözött.

- Új menedzsert szereztél? - kérdezte sűgva.
- Magamért harcolok, nem limlom jelszavakért, az eszközöket egyedül válogatom. Hátul kullogjak, ilyen energiával?
- Retkes lubla vagy, böjtje lesz a lébolásnak.
- Féltesz, Jóságocska? Zöldecskét sem tudtad jóltartani.

A remek ütéstől a tanár kábultan keresgélt kapaszkodókat, kezdte ellenfélként becsülni testvérét. Hosszú mérkőzésre számított.

„Nyali-gép - gondolta mérgesen -, hosszú nyelvéhez mesés mellek szédítenek. Csodálatos légyfogók.”

A titkárnő a főnökséghez tolatott, hangosan, kihívóan nevetett, demonstrálta, hogy tökéletesen elégedett, állapota a lehető állapotok közül a legjobb.

Félrehívta elnökét, noteszlapra írta a protokollt, a szeme csillogott, kirobbant kénsárga pulóveréből a melle, enyhe légnyomást árasztott.

- Vendégeink a pódiumon foglaljanak helyet - csicseregte.

- Megnézném, hogy hol kezdődik a lába - mondta halkán a főagronómus.

- Házinyúlra nem vadászunk - szólt István-apánk.

- Védett korban sem?

A Himnuszt úttörők énekelték, Piros Bugyogó vezényletével. Potornai Bandi a színpalak mögül irányította a műsort. Mereven állt a közönség, tisztelettel. Nemes Lala szavalt, furulyatrió következett, énekkar harsogott.

Bandi már nem törődött élelmes, alkalmazkodó testvérével. Érzéssel és biztos tudattal telítődött: engem vártak ide.

Az iskolások a fekete szoknyákhoz, nadrágokhoz szorították a kezüket, idegességük az arcukra ült, nem látták a sok fej között szüleikét.

„A szegénység - gondolta Potornai Bandi - a gyerekkori görcsöknél, gátlásoknál kezdődik. Mögöttetek maradok az élet küzdőterén.”

A műsor befejeződött.

István-apánk géppel írt szöveget olvasott. Bandi tanulmányozta az arcát. A külső jegyek, a formások sokat mutattak. Az elnök kenyérkereső szerszámát, kezét az asztalra támasztotta, a hangsúlyt rosszul ejtette, kék öltönyt viselt, fehér inget, sötétkék alapon szolidan csíkozott nyakkendőt, súlyos és értékes pecsétgyűrűt. Megsimította a homlokát. Kicsit izzadt.

Belső zsebébe nyúlt, kivette összehajtogatott, vasalt zsebkendőjét, homlokát törölte. Az ünnepi hangulattól pirosodott a füle. Jobban izzadt. Ivott egy korty vizet. A szeme fáradtan, álmatlanságtól vörösen járt ókuláréja védelmében. Kopogtak a szavai.

Befejezte. Jóleső ernyedtség fogta el, újra vízért kapott, könyökét asztalra támasztotta, papírját markolászta. Dörzsölte szeme alját. Mandzsettagombját igazgatta. Tenyérrel simította a haját.

A kiküldöttek kiküldöttje gratulált, emlékezett a nehéz napokra, a kollektíva alakulására, kínlódgatására.

„Ki válhat utódommá? - töprengett István-apánk. - A határozottság tisztesség, igazság nélkül kevésre ér.”

Potornai Bandi fehér fényűnek látta a napot. Világosan, tisztán érezte, igazi közösséggel ünnepel, van mire emlékeznie, a magvetők nem porba vetettek, fiatalságuk nem múlt hiába.

„A szép napok megérkeztek - gondolta révedezve -, fényükből bővebben hullhat öregjeinkre.”

Figyelt. Apja, a vad indulatokban herdálódott csontos tehenész karóegyenesen feszített, öregasszony anyja roskadtan, távolabb Major Jánosék.

Gyűrt ruhában izgett-mozgott Novák, foghíjas feleségére sandítgatott.

Kézfogások következtek. Jutalmak. Kitüntetések.

Sorakoztak a hűségeselek: Pölös Gábor, öreg Boldi, a volt cselédháziak, Péteriék, Potornaiék, Novákék, Nemes Lajosék, félszegen igyekeztek a hatalmasságok asztalához, fényes szemmel nyúltak a vastag borítékért, remegő türelemmel túrték, hogy mellükre tüzze a kiküldöttek

kiküldöttje a kiválóság jelvényét. Gyönyörtől imbolyogva, égő arccal tették meg székükig az útjukat.

Potornai Bandi verejtékezett örömeiben, izgult, apadt anyja ne bögje el magát.

Ezer esztendeje erre a kézfogásra vártak.

Az utakon aranypor ragyogott. A szőke földekről a csupasz fejű búzák üzentek. A folyó ezüstzománc háta fénylett, feltündökölt a kora délután. Az öreg szíveket édes bor melegítette.

Potornai Bandit karon ragadta István-apánk.

- Köztünk a helyed.

A terített asztalok dínomdánomos bőségében a magánszámok megkezdődtek. Veréb intett a zenészeknek, húzzák a nótáját. A majoriak együvé ültek. Major Jánosék Váradiékkal. Potornai Bandi a vezetők asztalához, szemben a nővérel. Izzadtak a pincérek.

- Hangulatos műsort szerkesztettek - szólt a kiküldöttek kiküldöttje -, gratulálok.

- Jó munkához szép muzsikát - mondta Bandi -, családban marad.

- A szervezés se megvetendő - helyezkedett rögtön a titkárnő -, a gyengébb nem támogatni való.

- A fiatalságra hasonlít a jövő - mondta a kiküldöttek kiküldöttje -, az alapokról építkezünk. Tisztelem a nevelőket. - Az ecetes salátából kóstolgatott.

Ragulevest tálaltak. Tányérok, kanalak csörrentek. A második fogás laktatós pörkölt volt, burgonyával. Az étvágycsináló konyak és pálinka fogyott a poharakból. Nagy hangulat született.

- Igyál, komám - mondta a telhetetlen Novák sorstársának, a száraz Potornainak. Eléje tolt két kupicával.

- Nem vagyok sehova - zsörtölődött csendesen a tört tehenész -, elbánik vélem az ital.

Felesége félénken ült mellette. Fényesedett a szeme.

Novákné zöld nylonkendőjéből pislogott, kezét gyűrögette az asztal alatt. Öreg Boldi magában rostokolt, gondolatai messzire csapongtak, megboldogult asszonya és fia körül. Maradék napjainak a súlya földhöz hajlította.

Péterit is megfogta az idő, görbített a hátán, az orra kegyetlenül megnyúlt, műfogsora kicserélte az arcát, simított ráncain. Fekete felesége élénk maradt, gyors kezű, fáradhatatlan, rendíthetetlen oszlopa a családjának.

Veréb vigyorgott. Kackiás bajusza volt és tele a hasa. Nemes Lajost komorrá keményítette felelőssége, szakadatlan hajszolettségben élt, vállalta a közösség szennyesét-fényét, családja, mérhetetlen apró-cseprő gondját, baját, segített a háztartásban, éjszakánként könyveivel aludt. Ismerni akarta a tudományokat. Állandóan rettegett, a fő-fő hittel ellentétben virágozhatnak vadhajtasok, vagyoni különbségek pusztíthatnak és a nagy lábon való élés.

Felesége elveszett szótlanágában.

Novák Józsi a köznép közt kosztolt. Büszkén tartotta sörényét, hitvese magas polcra vergődött, egy tálból cseresznyézett a hatalmasokkal. Forrongásait, hóbörgéseit megemésztette a kényelem, a jó, kövér falatok, Potornai Zsuzsa agilitásából öltöztetésére is futotta, a divatos, testhez feszülő ruha emelte, fiatalította.

Major Jánosék Váradiékkal tartottak. Nem különböztek a többiektől, de a tollasodás, güzülés fortélyait jobban ismerték, istentelenül alkalmazták, páholyból bámulták a megrekedtek, tapogatózók kálváriáit. Köztük tanyázott István-apánk neje, a kiselnök, szép óvónő-feleségével, Marival. Eredt a szó. Szórakoztatták a vendégeket.

- Sivatagban gazdálkodtunk, nem földön. Éjszakánként virrasztottam, kerestem a hibákat, hogy haladhatnánk, de nem találtam. Elbújtak.

- Sokan játsszák manapság - példálózott Potornai Bandi -, a hibák kereséséből pocakosodnak.

- A jó vezető előre lát - mondta méltó hangsúllyal a kiküldöttek kiküldöttje.

- Mégis bakizik?

- Hogy kijavíthassa - nevetett szellemességén a vendég, harsány hahota kíséretében.

- Megkaptad, öcsikém - helyezkedett Potornai Zsuzsa -, az asztalnál eszmézel?

- Csinálja csak - jóindulatoskodott a fehér Mercedesen kiküldött -, többen leszünk. Nem aranyban fizetnek, nincs tülekedés a vályúnál.

- Tőlem füstre akaszthatják a vagyoniukat - mondta a tanár.

- Ami mást megillet, minket is.

Koccintottak. Feketekávét szürcsöltek.

- Eredményeink fényesek - szólt a titkárnő, majd megtoldotta -, a munkásosztály már gépkocsin jár.

- Te gyalog?

- Jelképesen locsogok. Erősíthetnénk az osztályszövetséget, gyárat telepíthetnénk.

A tanár megdöbbent. Nővérekéje kijátszotta a más kártyáit.

- Szép fejben szép gondolat - kapott a témán Dihenes József -, talpraesetten veri a vasunkat.

- Aktuális - bólintott a kiküldöttek kiküldöttje, s hideg kávéját kavargatta -, támogatjuk a javaslatukat. Kapcsolatot keresünk egy fővárosi üzemmel.

Zene pattogott. Veréb csettintgetett az ujjáival, dúdolgatott. Novák Tibor mosolygott mellette, testvérei, sógorai társaságában. Sör folyt, bor patakzott.

Potornainé poharában látta meg a fiatalságát. Bámulta az aranysárga italt, esze a múltba tévedt, az egyszer volt fiatalságba, a cselédkedések, napszámoskodások idejére, amikor korán szült gyerekeiket temették, akik kidőltek a szegénység gyerektenyészetéből. Táncos, könnyű lábát a házassággal kapott kenyérnárszajándék nyomorította, könehéz napok, szűk évszakok rajzoltak, két tányér, két villa vagyonnal, véget nem érő robotolásokkal, öreg Major János földjein hónapokig kapálgattak kenyéren és vízen, evéskor elbújtak másoktól, dugdosták nincstelenségüket, a pusztá kenyeret, kölcsönágyban háltak, abban vonított Zsuzsa lányuk, s Bandi is. Ezernyi csapás után erősödtek annyira, hogy szüreti felvonulást bámulhattak, lovas huszárokat, szamaras kordékat, nagy bajuszú csőszöket, bírókat, puttonyos szüretelőket, cicomázott hordókat, kiritttyentett lányokat, legényeket, akik szőlőkoszorúkat kötözték, őszi virágcsokrokat, s visító hegedűszó kíséretében a poros utcákon vonultak, látványosan, vígságban, az árokpártok nézőközönségének kedvtelésére.

Égbe nyúló szenzációként báloztak. Azon az egyetlen mulatságon játszott el jókedvét Potornainé, két apró kölyke támaszkodott a falnál s falt a lopott szőlőkből. Ura már megjárta a borkimérést, eszelősen rángatta a csárdás szilajságába, kurjongatott, kezét dobálta, magasra

ugrott a fűrtökért, csurgott arcáról a verejték. Vitték volna táncba a helyre fiatalasszonyt, de Potornai haragosan rázta a fejét, mulatott hetykén, irgalmatlanul. Elfelejtette a szegénységét.

- Udvarlód? - kérdezte gorombán. - Viszket neki.

- Az - sértődött meg az asszony, bántotta az ital, a durva megaláztatottsága -, és aztán?

Hatalmas ura kézen fogva kicibálta a teremből, két porontyuk álmosan, maszatosan somfordált, a duhaj dáridózás sebesültjeiként. Bandi pityergett: - Pisilni akarok... - Szülei hangosan osztozkodtak.

Zsuzsa a betonjárda szélénél a tamarisbokrokhoz bújt, öcsikéje hátat fordított és vizelt. A sárga fényű ablakokon zaj, muzsika morajlott, félelemmel, büntudattal töltötte el a kicsiket. Két erőteljes pofon csattant az anyjuk arcán - kitaposom a beledet, bűdös kurva -, hallották a borgőzös szavakat. Mukkanni sem mertek, gyalogoltak a cselédházakba. Potornainé lemaradt az urától, két kezébe vette tenyerüket, és zokogott.

Az öregasszonyt meggyengítette saját emléke. Söröspoharát markolászta, a megalázások ízeit érezte. Arra gondolt, tíz gyereket szült a kani kutyának, és vidámság nélkül múlt el az élete. Minek már a nóta? Hajdani kedvük halott, szépítgetik-készítgetik végső költözködésüket. Szívéig ért az érzelem. A cigány szomszédja fülébe muzsikálta: „énnám egy boldog óra jaj de ritka vendég...”, ezt nagyon kedvelte, disznótorban daloltatta a gyerekeivel, micsoda gyönyörűséggel sírt keveset, a konyhájukba bújt, a füstre fogta az árulkodó nyomokat, szemdörzsölgetéseit. Hová tűntek azok a disznótorok, az a régen volt, szívfájdító érzés?

Nyalogatta italát. Féloldalra tekintett, látta a főasztalnál két gyönyörű gyermekét, Novákné Potornai Zsuzsát, Potornai Bandit, s nyitva felejtette száját az ámulattól. Ki szült ilyen pompás utódokat, minden múlandó az ember életében, de ők továbbviszik a vért, a szerelmet. Közeliében vidult Potornai Pista, Potornai Ferkó és Novák Gabi élettársa, Potornai Mariska. Hatalmas családja.

„Feltápláltam őket” - gondolta boldogan.

Veréb hátátánca következett. Vigyora szélesen uralta zsíros arcát, haja olajtól tapadt, ritmusra illegett, mozdulatait ösztönösen kreálta, és az egyszerű mozdulatok gyönyörűségében kibukott öröme. Hirtelen támadt érzései lökték el székétől, táncolt pár pillanatig, úgy érezte, megajándékozta a jelenvalókat. Soha nem képzelte el következő lépésfiguráját, kapkodta a lábát, vonaglott, verte a taktust kezével, kéjes mámorban fürdött, elmosódtak előtte az arcok, semmire sem gondolt, a zene emelte, szintiszta ritmussá varázsolta, utánozhatatlan, egyszeri látomássá. Kiszámíthatatlanul, lihegve vetett véget örömének. A lekicsinylő mosolyok nem zavarták, védtek nagyfröccsei, korsó sörei. Olcsó boldogsága volt.

Novák Tiborhoz ült. Kortyolgattak.

Vigadt a terem. Az öregek mórlikálták magukat. Potornai Bandi savanyú szagú anyjához telepedett.

- Táncol?

- Eriggy már - dörzsölte össze tenyerét, zavar és megilletődöttség érződött a hangjából -, hová gondolsz?

A fiatalok drága ruhákban pompáztak, pezsgőket bontottak. Az öregasszony könnyű szívvel figyelt.

- Divatbemutató - mondta.

- Az.

- Csodálatos jó módjuk terem. Csak születniük volt nehéz.
 - Most más a világ.
 - Én annyira fáradt voltam életemben, hogy leülni se mertem pár percig, mert a székhez ragadt az ülepem. Mégis embernek neveltelek mindötteket. Meg se születnék újra.
 - Igyon, Bözsi néném - mondta Novák Tibor, már fűtötte hangját a szesz -, úgy vidámabb.
 - Néked állandóan zene szól, kocsmában halsz meg, onnan temetnek.
 - Az a boldogság!
 - Boldog az, aki nem beteg - bizonygatta Potornainé, kortyolgatott a söréből s kezével törölte a száját.
 - A boldogságról beszélhetnénk - legyintett Novák Tibor lekicsinylőn. Fenéig itta a poharat. Veréb szintén. Töltött. Cigaretta gyújtott.
 - A Mercedeses? - kérdezte Novák, a szövetkezeti lakatos Potornai Banditól. - Fitogtatja tudományát? Drága hintótadtunk a feneke alá.
 - Velünk örül, gondunkban osztozik.
 - Engem megkérdez? Az utcán porol ám a kocsija - koccintotta poharát a Verébéhez, a tanárnak tiszta pohárba sört dűtött.
 - Rosszul ítélsz, testvér. Az is paraszt volt valamikor!
 - Volt! De én most is a kezemből élek. Tisztelettel nyomom a sőt, csak értelme nincsen. Vesztemre gyerekgyáros lettem. Remek kezeket csinált a jó öreg Novák - mondta a két tenyerét asztal fölé emelve Novák Tibor -, nem ismerik a selejtet. A sorsom mégis megfeneklett.
 - A söröskorsó mellett - vigyorgott Veréb.
 - Jártatod a szád, hogy tanuljanak a kölykeim - támadt a lakatos Bandira, s újra ivott a sörből -, de a felvételin elintézik őket. A nagylányomat engedtem, jeles tanuló. Kollégiumban nincs hely a számára. A középiskolában igen.
 - Megesik.
 - Vékony kötél ez. Nem akarták. Szédítgetnek a hülye szövegükkel.
- Üres üvegek halmaza borította az asztalt. Hamurakások. Hangosan morajlott a Fényes. Táncoltak a fekete ünneplők. Novákné Potornai Zsuzsa a fehér Mercedesest a lihegő, verejtékező táncolok közé cipelte. Nem engedte el a karmaiból.
- Potornai Bandi gondolkodott. A kislány tehetsége, szorgalma pártfogást érdemlő.
- Nem hagyom annyiban - túrt hajába indulatosan a tanár.
- Novák Tibor felhajtott egy üveg sört. Egy szuszra. Kidudorodott a hasa. Már csak az ital beszélt belőle.
- A pénztelenség buktatta el. Munkát kér, kipróbálja párnás disznó főnöke, aki akkora ganéból nőtt, mint én - hadarta Novák egyre inkább belelovalva magát -, csak szerencsésebben fordult, hosszabbra gyalulták a nyelvit. Hat gyereket nevelnek ingyen munkaerőnek, a fény mégis azé, aki piros diplomával kutyákat sétáltat unalmában. Tudnál te még a szegényekért megdöglenni? Hányan voltak, hányan indultatok! Csillagnak vártunk vissza benneteket. Aztán a fene

megette! ... Minket sohasem lehet megváltani, így fordulunk fel, butít a kocsmá, kölykeinket félembereknek neveljük, a mi sorsunkon alig mozdít az idő.

- Csúnya, ocsmánya a szád, mint apádnak - mondta Potornainé feddően.

Megint megnyalta a poharat.

- Ütésektől keserű az ember - szolt a tanár -, a munka se vigasztalja.

- Nem ám - bólogatott Veréb. Üveggel verte a taktust.

A Fényesbe fiatalok áramlottak. Jöttek Jézus-Krisztus-frizurával, Rákóczi-hajjal, Petőfi-szakállal, farmerben, fehér, sötétkék, világoskék trikókban, fiúk, lányok, kilátszott a derekuk, fesztelenek voltak. Erős kölni illata érződött az izzadt teremben.

Potornainé az ablakra vitte tekintetét. A Főtéren bukósisakosok bőgették, túráztatták a motorokat, vadul csikorogtatták a fékeket.

„Micsoda változás - gondolta az öregasszony. - Istentisztelet helyett a legfényesebb kávéházba járnak. Születni jó a mába, megszokni nehéz. A régi dolgok divatja kimúlt, nincsenek már fehér falak, pingált szobák, kilométeres kályhacsövek, jó, gyepes udvarok. Betonházakba bújnak, kulcsra zárják az életüket.”

Kék ég borult följük. Potornainé emlékektől melegítődött. Az estikék erős szagát érezte, szolgálati lakásuk előtt illatokat leheltek, szippantgatta a fáradt szürkületekben, üldögélt a gyatra bokrok között, a szőlőkarók tövéénél. Hallgatta a vonatfüttyöket, gamós keze járt rendületlenül, tisztította a főzésre szánt cukorborsót. Úgy élt, mintha váratlanul, hirtelen és örökre menni, távozni kellene, élvezte olcsó napjait, a konyhában keveset bíbelődött, gyerekeinél talált ennivalót, keringett a szétrepült család maradékain, unokaival bolondozott, édességekkel, ajándékokkal kezesítette őket.

A kis csibészek durva játékait zokszó nélkül tűrte, könnyű szívvel incselkedett velük.

Sajnálta a levegőt is magától. Csekély nyugdíját szeretteire pazarolta. Szerette a változatlan-ságot. A megmászhatatlanságot az estékben érezte meg. A langyos nyarakban fény szűrődött ajtajukon, tanyázott a hold, a csillagok társaságában, kisszékén pihent, mezítlábas talpa a földet nyomta. Csábítgatásoknak engedett. A hasas köcsögöt tejjel töltötte, hagyta, hogy megaludják, a vándlingban vizet gyűjtött, hűtötte a friss, könnyű ételt, leszedte kanállal a sárgás tetejét, falatozta mohón, a savanyú ízű aludttejhez pille kenyeret tört. Szájának két oldala fehérlett. A köcsög aljáról is kikanalazta, boldogan böffentgetett és nem gondolt a halálra.

Máskor dörzsölgette kemény tenyerét, az üres köcsög lábánál hevert, osztotta, szorozta gondolatban maradék nyugdíját, erejét.

Most a mozinál pihent meg tekintete. Előadásra vártak. Az ő élete, a legnagyobb mozi, csáléra sikerült. Keserű lett a szája.

„Az öregségben az a borzasztó, hogy a küzdelem, a dicsőség és az öröm feleslegesnek tűnik - gondolta világosan Potornainé -, nevetségesen mulatságosnak. Gyönyörűség annyi van benne, hogy a fiatalságomat is látom folytatóimban.”

A zene elhallgatott. A csend visszalökte az öregasszonyt a terembe. Révedezéséből ocsúdva tanár fiára tette a tekintetét. Hirtelen támadt az ötlete.

- Karikást csináltak Bandikának.

- Az kéne, ütni, vágni, hogy egyek legyünk - hangoskodott Novák Tibor. - Papolhattok, nem vagyunk egyenlők.

- Nem ám - helyeselt Veréb.

Tüzelte őket a mámor.

Öreg Potornai a mellékhelyiségből jött. Elfoglalta székét. Hallotta az utolsó mondatokat.

- A határ véges, mégis minden állat megtalálja az odúját - bölcsekedett higgadtan.

- Sok ünnep, több kalács, több bor - csettintett öreg Novák. Szájához vitte a poharát.

- A sör az igazi - erősítgette a lakatos fia, feje megbicsaklott az ital súlyától.

- Bennünket az ima is fáraszt. Igaz, komám? - kérdezte Potornainé, és a szótlán Nováknéhoz fordult.

- Törődnek azzal? Hajtanak, mint a lovakat - zsörtölődött barátnője. Fogatlan szája sötétlett.

- Csináld meg a berendezést!

- Így jobb, szellőzik.

Potornai Bandi színjőzán maradt. Testvérei, rokonai nyakig lubickoltak a mámorban, jókedvük színesedett, hangoskodtak. Szerette volna nevetgélve élvezni a percek, mérlegelés, megfontolás nélkül, de nem tudta. Félt, hogy elmulaszt valami fontosat, elpocsékolódik az ideje, jókedvét biztos szomorúsággal fizetteti meg a sorsa. Potornainé ráncigálta az ura kabátját.

- Ki az István-apánk oldalán?

- Volt már zárszámadáson - intézte el darabosan a kiküldöttek kiküldöttjét -, az atyaúristen.

- Zsuzsával táncolt - csodálkozott felesége őszintén -, tisztesség az.

- A jányod még az ördöggel is meghál, ha használ - dünnyögte a kapatos tehenész.

- Bűdös állat vagy - morcoskodott halkan az öregasszony -, elfajzott, pocskondiázó kutyapecér.

Potornai Bandi a díszasztalhoz került. Nővére lázasan buzgólkodott, ígéző pózban tetszelgett. Észrevétette: ívelt a lábfeje, bokája karcsú, lába formás, hosszú, izgató.

„Nem vesztegeti az idejét” - gondolta rezignáltan.

A kapaszkodó titkárnő előadott kölcsönzött gondolataiból.

- Ma az embernek kevés az ideje magára, családjára. Az öcsém égbekiáltóan mafla, pénz helyett eszméket, ideálokat termel, képtelen kompromisszumra. Szándékosan kizáródik a boldogságból.

- Furfangos vagy - csípett a pedagógus -, a másik hátán is kapaszkodol?

- A látszat sohasem valóság, csak bedölsz neki.

A zenekar dolgozott. Novákné Potornai Zsuzsa táncolni cipelte vendégüket. Potornai Bandi a szürke arcú István-apánkhöz fordult. Tekintetéből olvasott. Unta már a dáridózást, fárasztotta a házigazda-tisztség, sérült szíve verdesett a ricsajban, italhoz, kávéhoz, cigarettához nem nyúlt, keveset beszélt, az ólomszínű kimerültség foglya lett. A doki hajlította.

A modern kuruzsló a szélalmot potom pénzért megvásárolta, épületekkel, szilvafákkal együtt. Javíttatta, állandó napszámosnak megfogadta Jós Sándort. Anyagokat hordatott, öreg mestereket hajkurászott, eredeti formájában, működőképesse varázsoltatta a behemót góliátot, új vitorlákat, új tetőt szereltetett, a nádas épületeket felújíttatta. A tanár tízesztendei keresetével ért fel hadművelete. Úgy tűnt, feleslegesen dobálta vagyonát. Kocsiján kihajtott néhányszor, ellenőrizte a munkákat, megszabta a tennivalókat. Hóbortosságán nevetett a falu, jókat pusmogott.

- Eredj pihenőbe - mondta a doki István-apánknak -, legfőbb ideje. Új szívet nem adhatok.
- Van még tennivalóm.
- Óriási nyugdíjat szakítasz, két diplomás fizetését.
- Nem tehetem - sóhajtott az elnök. - Az első ember nem dőlhet ki akárhogy a sorból.
- A malasztot mellőzhetjük - legyintett nagyvonalúan a tapasztalt orvos -, csak a materiális tények érdekelnek. Pocsék az állapotod, a munkádat, azt az ökör se bírná.
- Molnárkodjak? - kajánkodott István-apánk kínjában. A megfutamodás, a félreállítás gondolatától kiverte a víz.
- Jobban tennéd. Felborított értékrendű társadalomban bohóckodsz, azt sem sokáig. Várnak a földben - mutogatott talpa alá indulatosan az újjazdag értelmiségi. - Segíts magadon! Bájos titkárnőd teszi az eszét, a végén utódod lesz.
- Soha. Nem javasolom. Ezért maradok a bakon.
- A betegség megalkuvásra kényszeríthet. Veszélyesen egyakarató nemzet vagyunk, mit számít a kiválásod?
- Számít.
- Illúziónak is szegény. Finita. Bízd a fiadra.
- Elbukik, gönye az igazi terhekhez. Gyatra fiatalságot neveltünk, az én felelősségem, hogy nincsen igazi utódom.
- Örökké úgyse élhetsz.
- Örökké? - vont össze szemöldökét István-apánk. - Néhány évvel megbékélnék. Fájdalom nélkül születni se lehet, elpusztulni még keservesebb, tudni, hogy közeleg a végső számadás. Szépen élni könnyű, szebben halni nehéz. Kis különbség, igaz? - erőltetett keserű mosolyt a szájára.
- Sírt kaparsz - szellemeskedett a doki -, pedig vannak arra hivatottak rengetegen.

A tanár végighallgatta vitájukat. Nem szólt. Nem kotnyeleskedett.

Novákné Potornai Zsuzsa meghozta a kiküldöttek kiküldöttjét. Új téma következett, játszóka kellene a Főtéren, a fák és a rózsák mellé szökőkút, modern üzletek.

A vendégek szedelőzködtek. Erős hangulat uralta a Fényest, rikoltoztak a bátrabbjai, a cigány homlokára százast ragasztottak, húzták nótájukat, énekeltek.

Kocsijához kísérték a kiküldöttek kiküldöttjét, szorongatták a kezét, százszor mondták, ezer egyszer: minek még útra kelnie, mennyire sajnálják, igazán fényes ünnep, hogy megtisztelte látogatásával, jöjjön újra, máskor is.

Szökdöstek a népek. Váradiék Major Jánosékkal távoztak. Apósa intett Potornai Bandinak, de a tanár még maradt. Dihenesné a formás Marival sugdolózott, aki gyermekgondozási szabadságát töltötte és fővárosi divatot diktált.

A józan Novák Józsi bújt sógorához. Mosolygott. Tisztelte, szerette a tanárt. Hallgatott a szavára.

- Rozika nem kedveli az ilyesmit - talált célba -, okosan cselekszik.

- És te?

- Az más. Pletykálnának rólunk, hogy félttem a nejemet, veszekszünk, tönkretennék Zsuzsa karrierjét, Józsikám nyugalmaát megzavarnák - magyarázkodott higgadtan a buszsofőr. Üdítőt kortyolgatott. - Ti mások vagytok, nagyon egymáshoz pászoltok.

- Nincs kard közöttünk.

- Gyerekkorodban is törekedtél, de nem hazudtál. Tisztán akarsz élni, amiből csak baj van.

- A módosság gyilkolász bennünket. Tőlem erre feleletet várnak.

Ricsajozott a terem. Potornainé legidősebb fiához lépett, megcsókolta, Novák Józsinak is juttatott szeretetéből.

- Úgy örülök, ki sem mondhatom.

- Fiatalodik - nevetett a tanár.

A pincérek tálták a melegített pörköltet. Újabb italokat hordtak. Rogyásig rakták az asztalokat. Erős illat keringett, gőzölgött a tálakból. Étvágycsinálónak cseresznyepálinkát kínáltak.

Potornai Bandi fejét öregjeire emelte.

Novák Józsi a száját szalvétával törölte. Coca-Colát ivott.

- Révbe értél?

- A traktoron szerettem. Okos, megfizethetetlen gép. Erős, kényelmes, rugózik az ülése, nem bántja a gyomrodát a táncoltatás. Zaj sincs, párnázott a fülke, kánikulában, hidegben egyforma a hőmérséklet. Unalmamban muzsikáltattam a rádiót - lelkesedett a sógora. - A busszal más, világot látok, hordom a tagságot országjárásra, külföldre. Életekért felelek, jobban érzem, hogy vagyok valaki.

A zenekar pattogósokba kezdett. Ordibálások csattantak. A magas, fogatlan Novákné fiához fordult.

- Viszel? Mielőtt berúgnak a vén marhák.

- Indulhatunk - mondta a buszvezető. Noszogatta a majoriakat, házhoz szállította őket.

István-apánk megcsömörlött. A szép ünnep maradékain tobzódtak már némelyek. Veréb bajusza tündökölt, nyugdíjas Gulyás Imre pálinkától rekedt hangja nyöszörgött, Novák Tibor szeszarca vigyorba merevedett, a dáridózás fáradtságától székre rogytak, dacos természetük nyúlkaált még a pohárért. Csurgott szájukról az ital.

- Együtt menetelünk - mondta gondolkodva István-apánk -, hosszú az utunk.

- Nékem zöld a szemafor - kotyogta a titkárnő -, remélem, nem akadályoz!

- Miben?

- Az apparátusba pályázok.
 - Butaság - dörzsölte homlokát az elnök őszinte csodálkozásában -, nem magához való a funkció.
 - Szemétdombra löknéd az öregebbet? - hökkent meg Potornai Bandi. - Hallgass, te intellektuális összkomfort! Dísznek tartjuk? Megkapja az obsitot. Tisztességesen elbúcsúztatjuk. Szerinte a piros körömlakk, a nyakkendő, a díszszebkendő, a farmernadrág, a Jézus-Krisztus-frizura az ellenség aknamunkája, hivatalból üldözendő. Megrekedt a múlt időben. Tragédiája, hogy a jampecek, diverzánsok, sztahanovisták megöregedtek, a broszurák, sajtófélőrák elavultak. Az új kapcsolatokban nem találja helyét.
 - Hiába, megvétőzom - dörzsölte a szíve tájékát István-apánk -, kevés a jóra való készsége.
 - Célba érek. A bizalmat előre osztogatják, nem a temetéskor - nyelvelt a tüzes titkárnő, elegáns mozdulattal elegáns cigarettára gyújtott, élvezettel fújta a füstöt. - Akadnak támogatóim, el ne feledje!
 - Karrierista vagy - háborgott az öccse -, nem értel hozzá.
 - Megtanulom, a művészet nem ott kezdődik.
 - A közösség akarata? - kérdezte István-apánk törten. - Az semmi?
 - Viccelődünk, elnök elvtárs? A közösség akarata szent és sérthetetlen, éppen ezt akarja.
 - Hülye lotyó, honnan veszed? - feledkezett meg magáról Potornai Bandi.
 - Beszélgettem az emberekkel. Megkérdeztem a véleményüket, mint máskor szokás, választásoknál és egyebeknél.
- Tombolt a zene. Veréb ismét bemutatta magánszámát. A Fényes szakácsnői, fehér bóbítás konyhalányai bámultak az ajtóból. Mulatott a falu vadul, végkimerülésig. A rafináltabbak, tartózkodóbbak, számítógatók már megleptek, foghíjas székek, asztalok, lelcsolt asztalterítők, kenyér törmelékek, csontvonulatok, nyomorék cigaretták, törött kupakok, dugók, fonnyadt virágszirmok, zsíros szalvéták, hamufoltok, sör- és bortócsák tarkaságában lihegte maradék kedvét a nép. Birkózott mákonyával.
- És az igazság?
 - Kellemeskedj, nőj nagyra, aztán keresheted - mondta cinikusan Zsuzsa, csikkét a hamutartóba nyomta -, a szellemi cselédsoron maradjak? Megtanultam a módszereket, erővel elveszem, ami megillet. A pénz pompás érv, aki többet ígér, azé a jövő, illúziókat osztogatni remekül tudok.
 - Az elhivatottság? - kérdezte István-apánk. - Öccsére szívesen tenném a voksomat.
 - Van, aki dolgozik, van, akit kitüntetnek. Ő nincs a sakktáblán, nem léphet.
 - Nemes Lajos - érvelt a tanár törten - nem félreállós fajta.
 - Választás után szép leszek, okos, senki se talál kivetnivalónak.
- Hallgattak. Novák Tibor hortyogása riadóztatott. Néhányan lézengtek az ocsmányra silányult ünnepi asztaloknál. István-apánk intett a pincéreknek, Csináljanak zárórát, a zenészek kimuzsikálhatják a társaságot.
- Potornai Bandi a görög mitológiát magyarázta. Megkérdezte:
- Kik irányították Odüsszeusz hajóját?

Veréb Levente gyengélkedett irodalomból. Kiesett a padból, úgy jelentkezett, pipiskedett a tudásával. Felszólította, javítson.

- Odüsszeusz hajóját a felsőbb szervek irányították.

Merev hallgatásba döbrent az osztály. Tették, hogy jegyzetelnek, nem hallották jól a feleletet, szimpátiából nem röhögtek a butaságon, a nagy nyerítő Emőke is sunyított.

- A szövegeddel cirkuszi bohóc lehetnél.

Hahotáztak. Veréb Levente nyakig vörösödött. A pedagógus érezte, nem gúnyolódhat, mert mély sebet ejt.

- Értelmezhetem jelképesen, akkor elfogadható - mentett a fiún. Vonzódott az elesettebbekhez. Órán többet foglalkoztatta őket, korán kezdte a napokat, várta tanulóit, melléjük kuporodott a padba, segített a házi feladatok megoldásában. Nem a betűket kérte számon, az önállóságot.

Tanítványai szerették. Az osztálytermet írók, költők arcképével, szópéldákkal rakta tele, kiabáljanak a falakról. Könyveket, régi írásokat, helytörténeti dokumentumokat mutogatott, földiás termesztésre tanított, öntözéses parcellákat pátyolgattak. Fociztak.

Novák Ibi érdekében fellebbezett, felvétette a kollégiumba.

Ballagás következett. Özönlött a hálavirág, a csokoládé, a kávé, a drága italok, az édességek halmaza, a szülők lelkesen licitáltak egymásra, pénzt áldoztak, ajándékokat veszegettek, szeretetükkel, figyelmességükkel elárasztották a pedagógusokat.

- Azt hiszik a jámborok, hogy a jegyekbe kalkuláltuk - mondta Piros Bugyogó az özön ajándékra mutatva. Nevetett vidáman. - A fizetésünkhöz pótolnak.

- Az iskolában szokják a rosszat - keseredett el Potornai Bandi -, viszik a vérükben. A kacatjaikat kidobálom.

- Megsértel mindenkit. A kartársaid azt híresztelik, lenézed őket.

- A tisztességet és az emberséget ingyen csinálom, fellépési díjak nélkül.

- Sóbálvánnyá teszel.

Ballagtak. Díszes tablót csináltattak a végzősök, impozáns meghívókat, a Főtér forgalmas pontján, a modern áruház kirakatában díszelgett hetekig sötét ruhás ábrázatuk. Az ünnepség látványosra sikerült, és rövide, ne sírják tele az iskolaudvart az érzelgős szülők. Feketében pompáztak a poros, kopár udvaron. Tűző napon várakoztak. A diákok végigénekelték a tantermeket, egymás kezét fogták, virágözönnel tarkították a hosszú, kietlen folyosót, a táblákra szentimentális búcsúmondatokat írtak.

A diri ünnepi, útra bocsátó beszéde meghatóan kurtán hangzott. A közönséget sírás fojtogatta, fiatalságukat keresték a felnőtt ruhákban, a megilletődött arcokban. Feszélyezetten toporogtak a diákok, ahogy gondolták, hogy egyszer megöregednek, szülőként állnak a sorba, akkor siratják az iskolájukat igazán, előkelőre sápadnak az izgalomtól, törpeségükre riadnak, még alig éltek, máris megöregedtek.

Csapkodták a gépkocsik ajtajait, port szórtak fiatalságuk színhelyére, az öreg iskola halvány szürke ablakaira.

Potornai Bandit otthon kacsapecsenyére várták. Terített, gazdag asztalukon gyümölcskosár, új kávékészlet, desszertek, italkosarak, és pompás kávéfőző. A család ünneplőben feszített. Sugárzó arccal láttak lakomájukhoz. A tanár szórakozottan. Ivott pár pohárka konyakot, evett.

- Finom ebédet készítettél, lányom - bizonygatta Major János -, számban marad az íze.

- A ballagás tiszteletére.

- Szép volt?

- Elviselhető.

- A Bandikáét szeretném nagyon megérni, ha segít a teremő.

Bort bontottak. A tanár esküvőre csináltatott ünneplőjében izzadt. Feleségére sandított. Kigombolta az ingét. Itta hűvös fröccsét. Nincs is kacsájuk, jutott eszébe, fizetést se kaptak.

- Vetted? - mutatott a ropogós falatokra.

- Miből? Tőlünk csak az egerek szegényebbek.

- Akkor honnan szerezted - támadt rossz sejtése -, elárulnád?

- Kaptuk - rántott a vállán Rozika.

- Kitől?

- Jós Sándor hozta - kotyogott közbe Bandika -, láttam.

- A dokiék küldték? - ordította Potornai Bandi meglepedkezve az illemről. - Jó napja legyen a sínylődő értelmiséginek, húst fogyasszon, csemegekacsát, márkás italokat?

- Ne dühöngj - mondta keményen a felesége -, többen kedveskedtek ajándékokkal. Túljártak a lakkozott eszeden, a lakásunkra jöttek.

- Elfogadtad? - keringett konyhájukban mérgesen a tanár. - El merted venni?

- Örömmel.

Majorné tapintatosan az udvarra vitte unokáját. Major János homlokához kapott, szaladt az elintéznivalója után. Rozika dőlyfősen, kihívóan kavargatta a kávéját.

- Nem vagyok árverezhető, lepiszkítható. A munkám megfizetik.

- Nevettetni akarsz? Koldulunk. Nem fizetnek meg itt senkit. Csak aki elveszi magának.

- Mások kevesebből élnek.

- Pipogya paraziták, túrik a megaláztatottságukat. Bolhacirkuszban muzsikáltak.

- Ugatsz, nem karolsz - ordította Potornai Bandi. Az ajándékba kapott kávékészletet lesöpörte asztalukról. Vad csörömpöléssel tört ripityára a konyha kövén. - A meló meg bűdös, lombik-Rozi.

- A ritty-rotty fenekű édesanyád ugat, aki világra nyomott féleszű marhának - sziszegte lángoló arccal hitvese. Felpattant ültéből. Férje kezét emelt rá. - Úgy üss meg, hogy éjszaka elvágom a nyakadat! - mondta eltökélten.

- Üssön a guta! Kapzsi, telhetetlen állatnak csináltak.

- Pofázol, mitugrászom? Közröhej tárgya vagy. A hitványak legyintenek, mutogatják: hiányzik egy kereked. Uram, megváltóm, kihez kötöttem a sorsomat? Ennek csak a szaros gatyája jó.

- Keress állást, ne csirimpolj!

- Kapáljak? Megszólnának, az öntudatosság neje hová alacsonyodott?

- Más munka is van.

- Gyár. Kezdődik a termelés - takarította a törmelék-csészéket Major Rozika és mosogatott -, a nővérkéd intézi.

Többet nem szólt. Makacsul, büszkén szorította össze a száját. Szivárgott a könnye.

Potornai Bandi szelesen kerékpárjára kapott. Lustán sütkéreztek a kertek, öregasszonyok gunnyasztottak az ereszek alatt, kezük idétlenül csüngött tétlenségükben. Háborogva, sértődve nyitott a Zöldecске presszójába. A hűvös homályban Nemes Lajos integetett. Konyakot rendelt, mély hangon, fásultan, kiábrándultan. Szeme táskásan, gyúrten meredt Bandira.

- Ünnepeljünk - mondta -, van mit.

- Hallottam, lesz üzem.

A presszósno poharakat hozott. Nemes Lajos megfogta a darázsderekát.

- Egy üveg konyakot, csillagom!

- Ivós napom van.

- Igyál csak - veregette vállon a titkár -, úgy könnyül az élet.

- Berúgok, aztán nem oda lépek, ahová akarok.

Nyelték az erős italt. Zöldecске lépett szolgálatkészen hozzájuk, töltött az üres poharakba. Kihívó pillantással méregette rajongóját.

- Régen láttam - csengett enyhe gúnnnyal a hangja -, haragszik?

- Az érzéseim nem tekinthetők értékmérőnek.

- Ne árulja el, akkor elkerülik a csalódások.

- Rossz az alkalmazkodásom.

- Nem minden rossz elvetnivaló - mosolygott a zöld szemű szépség. - Hívásra ágyhoz megyek, irtó házias vagyok, kitűnő teát főzök.

- Mit akar tőled? - kérdezte Nemes Lajos -, törzstag legyél a kupijában? Megfogták a vágyvizet.

- Többet. Szeretetet - mondta mélázva Potornai Bandi -, megértésre éhes ő is.

- Nem ingyen méri. Nyugdíjasnak sincs kedvezmény.

- Nyugdíjas? Lehetetlen.

- Megkaptam az obsitot - csuklott a volt titkár hangja -, nem várhattak. Kellett a helyem a drágalátos nővérkédnek.

- Őt választották?

- Ki más? Szép csendesen lezajlott, demokratikusan. A kiküldöttek kiküldöttje a felsőbb szervek véleményét tolmácsolta, megköszönte eredményes szolgálatomat, kitüntetést nyújtott át, és saját kérésemre, egészségi állapotomra való tekintettel felmentettek. Nyugdíjazásomat javasolják.

Elakadt a szó. Ittak.

Nemes Lajos fájdalmában fulladozott. Féltette Bandit, hogy hasonló sorsra jut, kiábrándul, cinikussá válik.

- Ettől még nem dől össze a birodalom - mondta erőltetve -, nővérkéd sincs könnyű helyzetben. Más a kirakatban szerepelni. A bizalom rövid. A gazdaság meg eladósodik.

- A közösség? Hol van ilyenkor?

- Ne okold - tanácsolta higgadtan a hajdani cseléd -, nem teremtettem egységet. A templomozókat sem zárhattuk ki közülünk. Egyedül újat semelyikőnk sem alkothat, igazi szolgálat csak közösen lehet, de alkalmazkodva a környezetünkhöz. Aki képtelen változásra, a változtatásra is meddő.

- A megalkuvásokba rohadjunk?

- Törpe jobbítóknak születünk. Belehalunk a küzdelembe, vakvágányokra sodródunk, siratgatjuk magunkat, elfeledkezünk a lényegről. Nem a szolgálatom ért véget, csak a funkcióm.

- Egy rohamtól nem emésztődhetünk el, szívós fenék szükséges ide. Zöldecске!

A törékeny nő asztaluknál termett. Konyakkal itatták. A tanár simogatta keze fejét, játékosan akasztotta ujját ujjába, reszketett a tolakodó kívánczástól. Meztelen combjára vetette pillantását, érezte erős férfiasságát, szerette volna megtanítani szerelemre, fájdalomra.

- Boldog vagy? - kérdezte kurtán.

- Pénz nélkül soha.

- Ismered a barátomat? Beszélj hozzá!

- Vezetőhöz nem szokás szólni. Az csak a tapsot szereti.

- Mégis megtették - érvelt ironikusan a hajdani tehenész -, alaposan befűtöttek.

Zöldecске felhajtotta konyakját. A pult mögé billegett.

- Hivő ember vagy, mások helyett gondolkozol. - Az ital kikezdte Nemes Lajost, lógott a haja, darabosodtak a mozdulatai, kétszer nyúlt az üvegért, aljáról öntötte a maradékot, csurgott a poharukból, pénzért kaparászott a zsebében, komikus, szánni való figuraként dülöngélt a vékony lábú széken, ezüstös haja csillogott, lobogtatta nehéz kezében az ötszáz bankót. - Nagy nyugdíjat adnak, teljes fizetést. - Szeméből megcsurrant a könnye. Tápázkodott, támo lygott a pulthoz. Zöldecskének lökte a summát, erős tenyerét feltartotta. - Légy kedves a barátomhoz - figyelmeztette a tágra nyílt szemű, paprikapiros presszós nőt -, megérdemli.

Kibotorkált az ajtón.

- Kedves leszek.

Potornai Bandi Nemes Lajos távozó alakja után tekintett, arra gondolt, hazáig kíséri, amikor meglátta Lalát, hogy az apjába karolt. Megnyugodott.

- Előlről kezdem az életemet - szö lt határozottan -, rendet rakok a környezetemben.

- Hányadszor? - kérdezte kacérkodva Zöldecске.

Takarította az asztalt. Ketten tartózkodtak a helyiségben. A férfinak torkában dobogott a szíve, szája szikésedett az idegességtől. Megragadta a nőt, magához rántotta kíméletlenül, derekához feszült, a riadt, mandulavágású szemekbe mélyedt. Reszketett a gyönyörtől. Magasba emelte, szájába harapott, szorította irgalmatlanul.

- Hallottad, mire kértek?

- Vélem se lennél igazán boldog. Elrabolod az erőmet, imádni foglak, és mit kezdek én a szerelemmel? Futhatok újra világgá.

A tanárral forgott a presszó. Szégyellte kiszolgáltatottságukat. A lelkizés zavarta, romantikus regényre emlékeztette. Zilált Zöldecskéjét megpuszilta, és sarkon fordult.

- Kimegyek Kormóra - mondta higgadtan -, műszak után gyere.

Feküdt a bágyadt délutánban.

Novák Józsi igyekezett távolabb, rakosgatta a téglahalmokat, válogatta a javát, olcsó pénzért.

A tanár keserű füvet rágott. Fejét az útra emelte, kívánta, hogy jöjjön, fusson Zöldecske, fogják meg egymás kezét és meztelenül düljenek le a mezőre.

„Mi végre vagyok hát? - kérdezte gondolatban szónokiasan. - Se pénz, se boldogság. A közösségben is csalódtam. Menetelek a kukacokhoz. Megzabálnak az útközben szerzett sebeim.”

Lankadtan, akarat nélkül várakozott nagy megállójában. Hevert a szélcsendes időben. A szíve parázslott.

„Erkölcsei fölényemmel mire jutottam?”

„Mások boldogtalanságán nem lehetek boldog.”

„Milyen jövőt építgetek?”

„Szolgálatra születtem? Elhivatottnak?”

„Illúziók tévútjaira tévedtem?”

„Tisztességtelenséggel, realitás nélkül csak sebeket osztogathatok.”

Pocsék hangulata kiábrándította önmagából.

A közelgő este a folyó felől kellemes levegőt hozott. Szomjazott. Végállomások nélküli menekülőnek hitte magát. Kapaszkodókat keresett. A magány befonta.

Társtalanul félkönyékre támaszkodott az árokparton. Várta önmagát, akit néha szégyellt és megvetett.

Képelete Bandikát mutatta, riadt tekintetű utódját. Megfeledkezve környezetéről játszott a gyerek, annyira magányába süllyedt, hogy a tanár szívét kétség mardosta, félelem, folytatója sem lehet boldog életében.

A földek feketültek.

„A magányosság boldogság - gondolta a tanár -, újraértékelem magamat, hogy a holnapjaimba találjak.”

„Holnap? - vont a száját keskenyre. - Mivel kecsegtet? Az ismétlődő idő mélyre temette a kultúrákat, szemétként vetette vallásait, istenhiteit, tömegeket táplál, éheztet, jóléttel kábítgat, kacérkodik. Piszokkal, szennyel fűjja teli a világot, vizébe mérget kever, rusnyára fertőzi földjét, jégtakaróval borítja, aszályos, terméketlen sivatagokkal, hogy az ember hitetlenül is újrakezdje a hitét, parittyaköveket farigcsáljon, közösségekkel ámítsa, ölje magát, bokrokba bújjon a falósabb falatokkal, megkívánja felebarátja feleségét, házát és szamarát, levegőbe szárnyaljon a sárgólyóról, étvágya támadjon az egyetemességre, jövőjét kutargassa, kételkedjen és minduntalan múltjába hulljon vissza. Békés ábrándokat ringasson, új és újabb eszméket csiholjon, föld-ég társadalmat, ne tudjon elenyészni a semmibe.”

Kimerülten lihegett a fűre szegezve tekintetét.

Keze az estét érte.

„Ez a bűdös kis kurva visszavezethetne a valóságba - gondolta cinikusan. - Befizettek értem.”

Ábrándozásaiban elfáradt. Sárga szeplők gyúltak a tanyák ablakain. Arra gondolt, ő is egyenlő a küzdelmeivel. Biciklire ült, tekert az óriási csatorna partján.

Zöldecске a hídnál várta. Támaszkodott a vasoszlopnak, cigarettájának hamuját a sodródó vízbe szórta. Dühösen fogadta.

- Jó a humorod - csipkelődött -, megkerülted a földgömböt?

- Régen vársz?

- Az ösközösség óta - biggyesztette száját a formás asszony. - Itt akarsz lefektetni a kocsúton?

Potornai Bandi remegést, idegenszerűséget velt saját hangjában. Félt, hogy már nem kívánja úgy, mint korábban.

Megsimította az arcát. Homlokon csókolta. Vére dübögni kezdett.

- Fürdjünk.

- Azért igyekeztem, imádom a vizet - humorizált a törékeny nő.

Bokros helyet kerestek. Hold világított a vízen. A férfi magához vonta a nőt, állát két tenyerébe fogta, puhán, finoman csókolgatta. Hosszú árnyékuk a földön feküdt. Késleltetett mozdulatokkal vetkőztették egymást; testük formája kirajzolódott a sötét mezőbe, forrón remegtek az édes, erős vágytól. A kemény, körte formájú mellen nyelvével játszott a férfi, az asszony hátracsapta fejét fokozódó gyönyörében, szája szétnyílt. Potornai Bandi felállt, felemelte párját, combjait derekára csavarta, férfiasságával szétnyomta, szétszakította Zöldecskét, aki csak rángatózott, nyöszörgött fájdalmában, félt az ájulástól, az ismétlődő rohamoktól.

- Erős vagy - nyögte -, tegyél a földre.

A mámorba zuhantak. Szenvedő, boldog testük ütemesen mozgott a fűben.

- Ilyen létezik? - eszmélt Zöldecске.

Mozdulatlanul hevert a vastag árnyék.

A férfi apró csókokkal borította a nyakát, vállát, körútra küldte kezét a törékeny testen. Soha hasonló gyönyört nem érzett, nem egymáshoz méretezték őket, csodálta, hogy életben maradt.

- Nehéz vagy - hallotta a nyöszörgést.

Kettényílt az árnyékuk.

Fürdeni szaladtak. A mély, gyors folyású csatorna a folyóból szállította a vizét a szikes, repedezett földekre. Úsztak, pocskoltak.

Heverték a mezőben, bolondoztak játékosan, cirógatták, harapdálták egymást, megébredt újra a vágyuk, lankadtságukból szerelembe feszültek, és szerelemszagot árasztottak.

- Csodálatos a tested - tette Potornai Bandi tenyerét a kicsi combok közé.

- Kinek esze, kinek fegyvere - szellemeskedett a nő erőlködve. - Jókorát jussoltál.

A tanárt meglepte a hang. Hidegen csengett, üzletiesen.

„Lehetetlen, hogy csak a pénzért... - gondolta ijedten -, annyira aljasodtam?”

Fázósan öltözködtek. A kielégülés után kapkodva igyekeztek. Kerékpárjuk pattogott.

Potornai Bandi érezte testén az égető, rendkívüli kalandot. Mégis tudta, hogy a sóvárgó illúzió a gyűrött csatornaparton maradt.

Nyár aszalta a vidéket. Az aranyragyogású táblák gazdagon fizettek. Novákné Potornai Zsuzsa nem rázta a rongyot. Lányokat, asszonyokat toborzott tanulni a fővárosba. Taktikusan alkalmazkodott. Látványos munkatervet készített, rendszeresnek ígérte a taggyűléseket, fizetését az irodájába hozatta, jó kapcsolatot tartott a felsőbb szervekkel. Választásának szenzációja nem foglalkoztatta a közvéleményt, ismerősök, gratulálók akadtak, bizonygatók: testére szabott a funkció.

A természetesség látszatát keltette megnyilvánulásaiban, bár előre készült, próbált, beszédeit szóról szóra megtanulta, tükörnél gyakorolta, életéből a meglepetések kizárására törekedett. Kizárta az olcsó bizalmasságokat is, éreztette, elmúltak a butaságok.

Levelező-akadémiáját tovább működtette. Rafináltan hangoztatta, nála nincs mőszerolás, kizavarja irodájából a haszonlesőket. Helyükbe ment. Demokratikusabbnak tetszett, szembe-tűnőbbnek, tapintatosan érdeklődött a családjukról, gyerekekről, unokákról, megoldódtak a használni szerető nyelvek. Tündöklésének és tartós boldogságának elhárultak az akadályai.

Épült a hatalmas műhelycsarnok. Falait fehérre festették, mozaiklapos folyosókat készítettek, fehér padokat pihenőknek, modern irodákat, szociális létesítményeket.

Ideiglenesen megkezdődött a termelés. Néhányan az anyaggyárban sajátították el a szükséges ismereteket, taníthatták a többieket.

Major Rozika bejelentette, hogy dolgozni szeretne. Hosszú napok teltek el veszekedésük óta.

Férje megkérdezte:

- Komolyan gondolod?

- Nem érdekel a cafrang, csak a gyerekem hasa tele legyen - mondta határozottan Rozika. - Az élelmések meggazdultak, forgatták az eszüket, nővérek is zsebébe rakja a diplomásokat. Irtó üzlet a világ, kár, hogy szolgának születünk.

- Gyalogosnak.

- Akkor végiggyalogoljuk az életünket.

- Türelmetlenkedel. Megtanultunk küzdeni, boldogulunk.

- Szeretném, hogy értelmesebbnek tűnjenek a napjaim.

- A gyárban füst és por van, ráadásul dolgoznak is.

- Jó lesz. A keresetnek örülök, talán változtat a sorsunkon.

- Meglátod, megteremtjük a boldogságot. Nekünk sikeredik.

- Naftalinba tesznek téged - mondta mosolyogva az életre kapott asszony -, olyan együgyű vagy.

- Éppen azt szeretted.

- A boldogsághoz és a házassághoz nincs bérletünk. Egy gyerek nem gyerek, valami éri Bandikát, oda az életünk. Anya akartam lenni, abból élni, hogy utódokat szülök, nevelek, hivatásomat betöltöm. A nő két dologért kockáztatja a bőrét: gyereket szüljön, vagy szabadjon tőle.

A tanár simogatta Rozika kezét. Csókolta. Homlokát az asszony homlokához érintette.

- Féltelek, megsérülsz - mondta.

- Küzdök, mert leragadtam a főzőkanálnál.

- Így szeretnék megtartani. Szülnél még egy gyereket, s boldogok maradnánk.

- Álomszép a fiam, miért ne akarnék másikat? Megsavanyodnának melletted. Megpróbálok másként segíteni.

Potornai Bandi közhellyel válaszolt:

- Akinek az isten gyereket ad, mér hozzá kenyeret is.

Felesége sokáig nevetett. Kávét darált. Az új kávéfőző mutatósan csillogott. A készülő ebéd jó szaga szállt.

- Az istent hagyjuk ki a megélhetésünkből. Fölösleges.

A tanárnak nyirok futott a tenyerébe. Jó érzés, enyhe idegesség uralta, örült okos feleségének. Harmóniát akart, önmaguk megalkotását. A boldogság reménye is boldogította.

„Nincs olyan civilizáció - gondolta Potornai Bandi -, amelyik a fajtámat elpusztíthatná. Megújulunk lankadatlanul.”

- A mindenhatót nem bánom - mondta merengve, kávéját kavargatva -, a paradicsomból való kiűzetésünk óta nincs értelme a társalgásnak.

- Minek loholsz az élre? Elvérzel. Piros kendő és rózsaszínű szemüveg nélkül is van tisztesség. Kaparj magadnak, mások példájára.

- Nem hitványság a mércém, abba belepusztulnék.

- Élhetetlennek tartanak. Palotákat, nyaralókat emelnek, kocsikat dajkálgatnak. Az ilyen érzékeny és tévelygő számmal pedig, mint te vagy, bemeszeltetik ingyen az eget.

- Semmit sem vethetsz a szememre. A fizetésem hazaadom.

- A sógoraid igazán lump alakok, mégis házat húztak a fejük fölé. Mutass egyetlen értékes darabot, robotolásod értelmét. Külföldre járunk? Moziba se.

Potornainé Major Rozika váltott műszakban dolgozott. Fehér, kék köpenyben lányok, asszonyok ültek a munkapadok mellett. Az égett cink könnyű füstje szállt. Forrasztottak. Színes világ volt előttük, zöld, piros, sárga, kék kábelek dzsungele. Fáradt a szem, marta a füst. Szigetelték, fogóval szorították a szálakat. Készültek a telefonok.

Rozikának fürge, biztos keze volt, jó szeme. Brigádban dolgozott. Begörcsösödött az ujja, új és ismeretlen volt számára minden. Szívósan, akarattal kereste az ismereteket, a bizonyosságot, hogy nyugodtan ülhessen a munkapadnál, szégyen nélkül. Készült új hivatására. Ösztön és nyugalom, folyamatos alkalmazkodás segítette.

Kezdeti idegessége, fáradtsága elmúlt. A biztonság meghozta a munka szeretetét. Hívták dolgozni az irodákba. A műhelyben maradt. Fizetése több volt, a tiszta munkát kedvelte, téma állandóan akadt, szaladt vele az idő.

A családi menetrend megváltozott. Major Jánosnéra több feladat jutott. Rozika szabad idejében fodráshoz szaladt, szabónőhöz, pihent, kevesebbet bíbelődött Bandikával. Az üzemhez való tartozás felelősebbé tette.

A szerelőszalag beidegzett műveletei végeérhetetlenül ismétlődtek, hajnaltól délutánig, délutántól éjszakáig. Nem volt megerőltető, de néhány perc késedelem megzavarta a termelést.

Rozika életét ütemes nyolc órák uralták.

El-elkészt a mozdulataival. A szalag segített. Félelem kerítette hatalmába: képtelen tartani az iramot, romlik a keresetük, viszálykodás terjed.

Megtanult az idejével gazdálkodni. Koncentrált. Erős irammal kezdett, amikor lankadt a figyelme, emlékeiért kotorászott, a kávékészlet-jelenetet játszotta legtöbbször képzeletében, a gyönyörű, ajándékba kapott érték pusztulását. Lassítva vetítette a csészék hullását, zúzódását, csörömpölésüket hallotta, megalázásától az ereje megújult, a keze biztonságosabban szolgált.

A nyüzsgő munkapadok mellett hirtelen józanság ráta meg, pontosan, szépen dolgozott tovább, jókedve támadt, restelkedett ábrándozása miatt. Egyszerű mozdulatai ritmust, bájt kaptak, a színes kábelek új formát öltöttek, titokzatoskodtak, gyümölcsökre, virágokra hasonlítottak. Finoman, fürge kézzel alkotott.

Félt, hogy másnap nem találja ilyennek, hasonlónak a színes huzalok világát, melege lesz, kínzó fáradtsága, szája kiszárad, megsápad az erős, állandó fényben, szeme kidülled az erőlködéstől, és akkor újra emlékeivel kínozhatja magát, hogy a jókedvét megtalálja.

Dúdolgatott. Dallamot hallott, ujjai annak a ritmusára pattogtak, pillangóként mozogtak a színes csodavilágban. Mosolya a többiekre ragadt.

Műszak végén zuhanyozott, haját kapkodva igazította, kent kevés rúzszt az ajkára, várakozó férjéhez sietett. A Főtéren nyári éjszaka trónolt.

- Milyen az uralkodó osztályban?

- Nekem elviselhető.

Rozika kellően keresett, alig kevesebbet Potornai Bandinál. Virult. Visszatért hajdani vidámsága. A brigádnaplóba élénk színekkel rajzolgatott, írta a kollektív mozilátogatás élményét.

A tanár mosolygott.

- Csiricsáré színű - mondta vidáman.

Felesége meglepődött. Gondolkodott. Asztalra tette a Bandikától kölcsönkért színes ceruzákat, a golyóstollal értelmetlen ábrákat, vonalakat húzgált a vonalas papíron.

- Minden újratermelődik, csak magasabb fokon - válaszolta.

Nevettek. Férje tömte fejébe ezt a mondatot.

- Tudsz még tőlem idézni?

- A szegénység hitnélküliség - hadarta iskolásan Rozika. Játékosan pukedlit csinált.

Férje magához rántotta. Szenvedélyesen ölelte.

- Nem ingyen szórakoztatlak - lobogtatta a naplót. - Üzemlátogatásra viszem az osztályt hozzátok. Ismerkedjenek a szakmával. A termelés tudomány és egyben a megmaradásunk.

- Mégsem cirkuszművész leszel. Megdumálom a lányokkal, nyerítenek örömükben.

Potornai Zsuzsáék építkeztek. Takarékoskodtak korábban, kölcsönöket kaptak, az építőanyagok egy részét olcsón szerezték, a Csillag brigádja rutinosan, jól dolgozott. Idővel törleszthették tartozásukat a közösnek. Hét végén rengeteg rokon, sógor, koma, jó barát özönlött a portára, talpra állt az emeletes, messze néző, piros téglás palota. Csodának számított. Gyorsabban épült, mint tervezték. A titkárnő mutogatta szervezési tudományát.

A tanár gondolkodott, figyelt. A házat nem irigyelte. Az nem fért a fejébe, valóságos ünnepi közösség verődött össze. Vidáman dolgoztak, lakomáztak, hahotáztak. A cselédházakból vergődőket értette, a rokonokat, Zsuzsa szájától tartanak, a dínomdánom is serkentette őket, a titkolt kíváncsiság, milyenre telik a nagyszónynak, egyszer talán hasonlót építenek, használ a tapasztalat.

A kislányok zsíros alakja mellett megjelent a pohos Dihenes, csodák csodája, a kozmetikázott Mari igyekezett a bográcsoknál, a konyhában Berci igazgató úr kopasz feje búbja szikrázott a semmittevéstől, jelen volt Váradi, szép szál fiával. Veréb kackiás bajusza magánszámokat ígért, Jós Sándor vastag napszámot kapott.

Nyüzsgött az udvar. Az öregasszonyok, gyerekek hada Potornainé, Novákné vezényletével állandóan tüzelt a kondérok alá, Potornai, Novák birkákat nyúzott, darabolt. Novák Gabi, Novák Tibor, Potornai Pista, Potornai Ferkó, Potornai Mariska, és Novák Tercsi serénykedett, az óvónő Mari Novákné Potornai Zsuzsával tésztákat hozott a presszóból. Kopasz Berci kocsiján szállította a söröket, hűtőket. Formásan, szervezeten, lázasan munkálkodott a verbuvált csapat.

„Micsoda egység - gondolta enyhe cinizmussal a tanár -, a helyezkedés, az alkalmazkodás magas gyülekezete. Érdekközösség.”

Dolgoztak, ettek-ittak. Semmi kényszer, kötöttség nem szabályozta őket.

„István-apánk kidőlésére szövetkeznek - hasított bele élesen a felismerés -, csoda-egységet mutatnak, ne lökjenek új királyt a nyakukba. A pipogya kislány, a pohos Dihenes óriási étvágyú, jóllakatják nővérkémet is. Kalocsnis Berci biztosít, önmaga életbiztosítása. Váradiék taktikáznak.

A megdádázott Nemes Lajos hiányzik - gondolta Potornai Bandi -, s az intellektuális szélmalom-báró.”

Keringeni kezdett az udvaron. Édestestvérét, a titkárnőt kérdezte:

- Mennyibe kerül?

- Sokba. Gyűjtögettünk régen, tudhatod.

- Mennyibe kerül?

- Nem számoltuk pontosan, özőnbe.

- Boldog vagy?

- Miért?

- Csodálatos, mesepalota.

- Osztálypolitika - mosolygott Potornai Zsuzsa -, csak a kisárutermelő szektornak lehet emeletes háza? Kádereknek is.

- Mennyiért?

- A matematika nem erősségem.

Az épület impozánsan emelkedett. A kormói téglaszállítmányok, a fillérekért vásárolt kukoricagórék, disznóolaj, a tanyák használhatóságai kamatoztak, és az új építőanyagok. A földszinten két szoba parkettázva, garázs, konyha kék csempékkel díszítve, éléskamra, szeneskamra és vécé. Lépcsőfeljáró készült az emeletre, kívül betonból, belül mahagóni fából. Három hatalmas szoba, konyha, fürdőszoba, mellékhelyiségek, finom, kellemes pasztellkék

csempékkel. Óriási, modern, mutatós csillárok. Kagylókat, bojlerokat szereltek. Diheneshez ért a tanár.

- Örül az üzemnek? - kérdezte lelkesen. - Megtermékenyült az isteni szikra.

A vastag lábú, hiányos fogú Novákné igyekezett a kondérokhoz. Tűzrevalót cipelt. Csontos alakjával billegett a teher.

- Megszakad - szólította meg Bandi. - Minek erőlködik?

- Hol van az már? Jókor szóltál.

Rakosgatta a fahulladékot a tűzre. Lobogó lángokhoz kucorodott.

- Itt elférnek öregségükre.

- Nem lépném át a küszöbüket, nincs annyi vagyon a világon. Más az ő életük, más a miénk.

- Büszke rájuk?

- Egyforma nékem mind. Széles az anya kötője, takarja minden gyerekit. Államkölcst kértek, a fiataloknak jó üzlet, futja az idejükből törlesztgetni. Az én sorsom is jó, mert élek.

A szép szemű, iskolából kimaradt Novák Csaba szaladt hozzájuk.

- Nagyanyám, pálinkát kérnek az emberek.

- Ég a belük?

- Étvágycsinálnak.

- Részeges ne legyél, mint az apád - simította a fiú fejét.

A tanár táplálta a tüzet. A siheder segített.

- Hozzak hideg sört?

- Hozzál!

Pillanatokon belül megfordult. Két üveget szorongatott, egyiket nevelőjének nyújtotta, s a másikra mutatott.

- Megiszom - mondta határozottan -, piál mindenki.

- Pityókás leszél, elken a szülőd.

- Nem rossz ember, csak ha telitölti magát.

- Unokabátyádék nem a Fényesbe hordják.

- Urak lettek, nem húznak hozzánk - guggolt tűzhöz a fiú, léceket lökdösött a parázsra, karistolta a csupasz földön. Markolta az üveget.

- Melózok. Vízet hordok őszi, aztán segédmunkáskodok.

A tanár kedve elszállt. Szerette a szutykos, réveteg pillantású legénykét.

Újabb csoport érkezett, a hippik. Potornai Béla vezette a torzonborz figurákat, leereszkedésre sem méltatták a háziakat, tányérokot kapkodtak, szedtek az illatozó bográcsokból, sörös-üvegeket markoltak, félrevonultak, sziesztáztak, süttették hasukat a napon. Mezítláb, farmerben, ócska pulcsiban, félmeztelenül rontottak a nyitott nagykapunak, abszolút felelőtlenességgel. Táskarádiójuk bömbölt. Megfeledkeztek a buzgólkodókról.

- Minek jöttetek? - kérdezte Bandi. - Szükség van itt rátok?

- Te is voltál fiatal - legyintett édestestvére, és legújabb partnernője hasát vakargatta.
- Nagyképű az ürge? - kérdezte a Hippik Hippije -, mindjárt előkapom az impotenciámat.
- Mit abajogsz?
- Bátyus, hagyjuk, jártam a cipődben - ölelte testvérét Potornai Béla -, békés emberek vagyunk, vedd észre!

Árnyékba heveredtek. Külön a többiektől, jó messzire.

Színpompás látványt nyújtott az udvar. Tornyosuló épület, hangyákként nyüzsgő építkezők, forttyogó kondérok, felhalmozott üvegek, üdítők; sörök, rövid italok, étkezőkészletek, csillogó személyautók, rokkant öregek; futkosó fiatalok, heverésző hippik, kiabálások, ünnepizű vasárnap.

A füves részen Potornainé vizet töltött a lavórba, széket hozott, törülközőket, szappant. Hunyorgott a vakító napsütésben, szeméből kicsurrant a könny. Öröme mozgatta még. Édes nyálak gyülekeztek szájában, kortyolgatott pálinkák serkentették a gyomrát, korgott, követelőzőtt éhesen.

A fekete kendős fejét megemelte, összecsapta a kezét, hitetlenkedve bámulta a magas épületet.

- Szemem édes világára - motyogta elégedetten -, ilyet nem értem. Levegőbe költöznek?

Szédelgett a fehér, tűző melegben. Megocsúdott, dolgára sietett. Fonott, mákos kaláccsal tért vissza, s a földre terített ponyvára tette.

Novákné Potornai Zsuzsa ebédhez szólította jötevőit, ingyenmunkásait. Mosakodtak. A piszkos vizet gyerekek locsolták az udvar porába, frisset engedtek a csapból. Novák Józsi, Veréb Levente, Novák Tibor kölykei, a nagy rokonság utódjai bukdácsolnak, hemzsegték a tágas portán. Mindnek tányér kellett, ennivaló. Csodálatosan lakmározta. Heverték a fűben, a sátorponyván, a ház falánál, székeken kucorogtak, bámulatos étvágyuk támadt, nagy népi ebéd, élvezettel rágták a pörköltöt, vastagon csorgott a szaftja, üvegekből nyakalták az italokat. A gatyára vetköztetett lurkók hasa domborodott. Mari fagyaltot mért a poharakba. A hippik rádiózenéje elcsendesedett.

- Ne legyetek éhen - nógatta unokáit Potornainé.
 - A tanár úrnak nem ízlik a főztünk? - kötekedett a jó formájú Mari.
 - Maximális életkedvem van, elpazarolhatom holmi kis kajákra?
 - Emelkedik már vele a szék - csípett a Zsuzsa nyelve.
 - Nem a magad ruháját viseled - vágott vissza öcsikéje szellemesen. Az öregebbek báván tekingettek a titkárnőre.
 - Kusza és értelmetlen vagy, mint a keresztretjvény - kacagott az óvónő. Többen nyírítottak.
- Bandi nem sértődött meg. Elengedte a füle mellett. Mosolygott. Arra gondolt, mégis elkapja ezt a libát, a legelső alkalommal. A begyes asszonyhoz fordult, és halkán mondta:
- Te megfejlhetnél.

Mari elvörösödött. Elfoglaltságot keresett.

- Repetát kérünk - kiáltotta öreg Novák -, hadd nőjön a kedvünk.

Kapott. Falhatott. Ehetett már ítéletnapig.

- Terhes koromban reggelenként három cent pájinkát ittam, meg savanyú uborkát zabáltam, azért lettél olyan szép - motyogta Potornainé tanár fiának. Elvette kezéből az üres tányért.

- És megsavanyodott - szúrta Potornai Zsuzsa.

- Igyál, nagybélű testvérem - mondta Novák Józsi öccsének, Novák Gabinak, aki a templomkeresztet lelopta italért.

- Aggyál!

Potornai Bandi észrevette, hogy kopasz Berci nincs közöttük. Kereste. Az autójánál ügyeskedett. Etette a kutyáját.

A hippik változatlan nyugalommal heverésztek. Potornai Béla társnője nadrágja táján kaparászott.

- Gyere, piros kancám - hívta hangosan távolabbra.

- Most szüljek, vagy izzadjak?

A fiatal tanár előttük haladt. A Hippik Hippije fekvő helyzetéből lába elé köpött.

- Figyelj csak, Bandi - mondta cinikusan, koszos ujjával a levegőbe bökött -, mikorra taksálsd a kihalásunkat? Annyira tökéletesedtünk, hogy halálos biztonsággal pusztítjuk el magunkat.

Az öreg hippinek hegyes orra volt, mint a madár csőre. Borostáján hordta világfájdalmát. Közönyösen csüngött tekintete a nevelőn.

- Földet veri az optimizmusod - mondta könnyedén Bandi, pár percig megállva előttük, tanulmányozta a szőrzetüket -, hány csemetét szült az anyucikád?

- Megfeküdtem a gyomrárt. Nem siettem szép napvilágunkra. Már akkor sejtettem, hogy értelmetlen.

Kopasz Berci a kutyáját etette. Tányérból. Bár tanulékony állatnak bizonyult, késsel, villával még nem bánt. Fenekén és hátsó lábán terpeszkedett. Vöröslő nyelvével lefetyelte a csípős pörköltet, a húsdarabokat mohón nyelegette. Nemes fajtájú, büszke tartású kutyáját rajongásig kényeztette, becézgette a diri. Reggel, este pontosan, ugyanazon időben sétáltatta. Pórázon vezette, pár méter után szabadon engedte a pompás jószágot, futkározhatott, vizelhetett kedvére.

A szobában süppedő szőnyegek szolgáltak nyugvóhelyül, néhányszor a drága holmikra piszkított, búzlott a lakás, míg megtanulta, a sarokban illik dolgát végeznie, a hamuval töltött ládikába.

Tökéletes harmónia uralkodott a családban, Kopasz Berci felesége gyerekként becézgette a kuvaszt, külön tányérral, ivóedénnyel, ruhákkal látta el. Berzenkedett a jámbor eb, erre lemondtak öltöztetéséről.

Társaságba ritkán jártak, a dokiéknál forogtak, hébe-hóba István-apánkéknál. A kiselnök felesége, az óvónő Mari férközött kegyükbe. Keresetükből fényesen futotta a kiadásokra, szolgálati lakásban éltek a gimi udvarán, Balaton-parti villával rendelkeztek - nyaranként vendégeknek adták bérbe -, sok ingyen munkaerővel. A takarítónők féltek Nérótól, közelében báván vigyorogtak, kellő tiszteletben tartották, mégis a kenyéradó igazgató úr tulajdona. Fekete-Péteriné, aki annyira belelendült a takarításba, hogy szabad pillanataiban takarító-vállalat létrehozásán tanakodott, nagy igyekezettel hordta hajnalonként a hamuval és mással töltött faládikát.

Kopasz Berci megszokta, hogy körüldongják, mint méhecskék a szőlőfürtöt.

- Jó, hogy jössz - örvendezett őszintén. - Hoznál friss vizet? - nyújtotta a tisztára nyalt tányért.

- Nem tehetem. Kiröhögnek.

- Miért, kérlek? - ütközött meg. - Miért?

- Kutyáknak pacsizok.

- Akkor maradj mellette. A ronda huligánok hajba kapnának vele. - Elkotródott. Lihegve közeledett. Sörösüvegben hozta a kútvizet. Kiöntötte. A Néró lefetyelte. - Irtó problémás, üdülésre nem vihetjük magunkkal, hetekig nélkülözzük a társaságát. Nem mindegy, kérlek, kire bízunk, ki vállalja a gondviselését, aki nem tudja a szokásait, a hajlamosságát, nem jó gazdája. Lefogy az ártatlan, esetleg megbetegszik, sose bocsátanánk meg. Péteriné vállalta. Igyekvő teremtés, talán szépen gondját viseli.

- Nem eszi meg.

- Miért, kérlek, nem szereti a kutyákat? Fújjuk le a nyaralást?

Néró végzett. Erős, izmos teste beborította a kocsi hátsó ülését. Orrával böködte az ajtót, türelmetlenül morgott, megfordult, a másik ajtónál nyugtalankodott. A fő-főigazgató készségesen nyitott utat. Az eb körözött, félreeső helyen megemelte hátsó lábát, jókora tócsát hagyott a csenevész fa tövénél. Visszafutott a gazdihoz. Nyelve lógott, értelmes szemmel várta a parancsot. Akkor a gimnáziumi atyaisten meghajlította a derekát, kezével a kocsijához támaszkodott, a Néró pedig szép szökelléssel átugrota. Tulajdonosának tetszett legjobban a mutatvány. Megfordult, térdét felemelte, intett kutyájának, s az újra pompás ívben magasba lendült.

Újabb produkció következett. Két karját könyökénél behajlította, a hasához szorította, és Néró az ölében termett.

- Ügyes.

- Meghisszük azt.

Követ dobott távolra az igazgató, négylábú párja készségesen visszahozta. Helyére parancsolta a kocsiba. Előrenyújtott fejjel, nyugodtan ült a számára készített párnáján, hivatalnok-pózban, sötét, fényes szőre ragyogott.

A diri Potornai Bandi kezébe nyomta a tányért, a sörösüveget. A kormányhoz telepedett s indított.

- Türelmetlenkedik - mondta sietve -, délután szundítani szokott.

A tanár a mitugrász alak után bámult. Leverten ballagott övéihez.

- Megjött a kisügyes - heccelte Potornai Zsuzsa, látva megerőltető cipekedését -, bevágódtál a főnöködnél? A gimibe kerülsz nemsokára.

- Eszed tokja.

Novák Tibor felkelt a fűből. Farzsebből elővette otromba, nyeles fésűjét, igazgatta a haját.

- Vége az ingyenmelegedőnek - szólt. Vitte a társait munkába.

Az öreg Potornai legidősebb fiához fordult. Szeretettől csillogott két szeme.

- Követed a nénéd példáját?

- Nem lesz aranykoporsóm, aranypennám.

- Megfiasztatta a szerencsét. Mi csak vendégek vótunk a háznál.

- Szaporodnak a haragosai.
- Kirázza őket a cipőibül, van hozzá hatalma. A pincét láttad? - kérdezte a tehenész.
- Nem.
- Csempézteti. Ott fogadja a vendégeket, ökröt süthetnek az úri kedvükben. Nem hív akárkit. Bárt rendelt.
- Micsodát?
- Bárt, úgy értettem.

A tanár hirtelen, megmagyarázhatatlanul megundorodott a nagyzolástól. Sajnálta a lihegő, verejtékező embereket, akik építették az új palotát. Harácsoló, kapaszkodó hólyagnak dolgoznak, gondolta, akinek a Dárius kincse sem elég. Gondolatától szégyenkezett, irigységgel, káinsággal vádolta magát.

„Hová lett a szeretetem? - aggódott töprengve. - Megkérgesedtem a törtető pondrók együttesében?”

A kedvetlenség elűzte. Hiányérzete támadt. Képzelete elővarázsolta a bicegős Pölös Gábort. Szerette az öreget. Rágondolt, és megédesült a szája, mint gyerekkorának emlékeitől, amikor már a kanapén alhatott, s boldog álmok születhettek a kemény, festett deszkán, a kutyaszagú takarón, a folt hátán folt paplan alatt.

Hová tűntek azok az esték? Amikor szegénységük savanyú szagában megszületett a jövője.

Pölös Gábor beszéde igazság volt, mint a kő. Könnyű, mint a mese. Szívére esett állandóan.

Pöszmötölt, szuszogott. A küssékét kitette a fülke falához, környezetének megismételhetetlen hangulata támadt. Ült a sámliján, fehér fejét melegítette a délutánban.

- Erre jártál?
- Erre.
- Pihenj a kedvemért.
- Pihenhetek.

Jó volt. Az országúton sűrűn poroltak a személykocsik, a motorok, száguldoztak a fiatalok. A vénség mellett megérezte az időtlenséget, mintha a teremtés kezdetétől végezetéig ücsöröghetnének.

- Van tökéletes ember? - kérdezte Potornai Bandi, bár már tudta, feleslegesen pazarolta a szavait.
- Léteziketlen. Minél több a felelőssége, annál vaskosabban hibázik.
- Aki él, értékre képes. Vagy rombolásra.
- Meg kell érni öröme, szomorúságra. Mást érzek én, ha azt mondom: termőföld, homokföld, feketeföld, aranyföld, anyaföld, szülőföld, nem azt érzem, amit te.

A hippik vonultak. Törte derekukat már a henyélés. Bolyongtak a semmiben. A Főtérre igyekeztek. Pölös Gábor rájuk emelte elpusztított arcát.

- Lúdböröznek a munkától.
- Nem mind. Vegyes, rögtönzött banda, szabadsághivők.
- Munka és küzdelem nélkül semmi sincs.

- Kiszolgáltatják magukat - mondta Potornai Bandi a homlokát dörzsölgetve -, az eszmét illúzióknak hiszik.

- Abból is születhet valóság, meg fordítva. Ész kell hozzá, koponya - bökött a kobakjára Pölös Gábor -, irtózatossá akarát. Ha fiatalabb lehetnék, minden könyvet megvennék. A hadifogságban egymás húsát faltuk, itthon épületes hülyeségeket gagyarásztak, elment a kedvünk, mégis ideértünk. Laktatósabb falatokhoz szoktunk. Teli a fiatalság jókkal, puha, nincs ellenállása, küzdeni rest, de a szuperigénye megvan. Holnap bajlódhatnak a feladatokkal. És mi marad utánuk? Szeretnék élni végtelen-végig, lássam, mire mennek, hová mozdítják a világot?

- Felfalják, amit eléjük terítünk. A lezserség nem menlevél.

- Rajtuk kéred számon a valóságot? - vakarta combját az öregember. - Nincs múltjuk, amit szégyelljenek. A jövőhöz segítsd őket, értsék, mire születtek. Nekik aranypénzben számolnak. A mi időnknek vége, fájdalmas menet volt, kit érdekel már, hogy nőttek a különbségek, ellenségeskedések, a Csillaggal seggire ütöttünk az egésznek. Nagy időket csináltunk. Mégse tökéletes az ember. A természet talán, de hősiesen tönkretesszük.

- Az iskolásoknak beszélhetne az életéről.

- Nem én kellek oda, kicsi ész meg gyenge szív. Vidd őket utazni, lássanak, halljanak, szeressék a hazát, legyen az otthonuk. Az újat keressétek! Mennél tovább értek a kövezett utakon, annál nagyobb a haladás. Mire megvénültem, kisimult minden, és itt kell hagynom. Az unokáknak, nektek. Megkoplaltuk, puliszkakásukat zabáltunk, ne bolygassuk, tökéletlen vagyok, locsogok-fecsegek a vakvilágba.

Potornai Bandi tekert hazafelé. Szikrázott az út. A strandon lenne jó, gondolta, lubickolnánk Bandikával. Kevés időm jut a fiúra. Magamra pazarolhatom? Családi kiszolgáltatottságom szorít, de nélküle sem létezhetnék, legszebb érzés hozzájuk tartozni, felelősséggel élni értük.

Messziről öreg Boldit látta. Fáradtan battyogott. Megjárta a mezőt. Hátán hozta a langyos, gabonaszagú határt. A tanár csengetett. A nyugdíjas gazda engedelmesen a betonút szélére húzódott. Föltekintett a kalapja alól. A kerékpár fékezett.

- Napszúrást kap.

- Kemény fej ez, fiam.

A sarkon, a Cigány völgy közelében vegyesbolt árusított. Előtte az árokparton, árnyékban heverték néhányan, köhögős Gulyás Imre, fia és Bugyi Laci. Itták a hideg üveges sört. Nagy szóval voltak.

- Kortyintunk egyet? - kérdezte a tanár.

- A jóval élek.

Hozott fürgén két üveg folyékony kenyeret. Az árokpartra tanyáztak. Kortyolgattak a tikkasztó délutánban.

- Mit szeretne legjobban?

- Fára mászni.

- Arra.

- Nem nagy kívánság.

- Ebben a korban a legnagyobb.

- Más vágya nincs?

- Arassunk újra együtt - mondta eltökélten az öreg.
- Régen volt.
- Az időnek nincs kezdete, nincs vége. Csak az embernek. A fontos, hogy arattunk.
- A körmösre vélekszik?
- Vág rá az eszem.

A túloldalról Gulyás Imre kiabált.

- Ízlik, testvír?
- Ízlik.
- Egészségedre.
- Magának is.

Öreg Boldinak két kalász lengett a kalapjánál. Inge nyitva. Száraz, aszott arca verejtékezett. Kalapját megemelte, feje bőre gyöngyözött.

- Hát a pesti fia? - kérdezte a tanár. - Nem jön?
- Éli világát. Odamaradt.
- Egyedül nem könnyű.
- Hívtak magukhoz, de nem mozdulok. A saját vackomat megszerettem. Micsoda éveket végigcsináltam, nem lehetett nyikhajkodni.

Potornai Bandit szíven ütötte a múltja. A régi nyarak visszatértek.

Érezte a por fojtó szagát, a lobbót vető táblák forróságait, a szája tikkadt, cserepesedett. A testéről ömlött a víz. Rázott a kombájnn, égett a szeme, a por maszatossá vált homlokán, arcán, és köhögtette. A fehér fényben sercegett a bőre, kiabálni se tudott a fáradtságtól. A behemót gép sohasem pihent, nyírta a gazdag búzát, ömlött a piros szem a pótkocsira. Estig bírja, gondolta akkor a fiú, egyetlen napig, ne mondják, hogy hitvány, elfelejtette a munkát, bűdös a parasztizálás. Kínjában a nyelvét harapdálta, véresre repedt a szája, kitikkadt szájpadrólása, szomjúság gyötörte, cserépkorsókról fantáziált, hűvös vizű korsókról. Öreg Boldival dolgozott. A szívós gazda erőt sugárzott. Csajla, nyűtt kalapja alól konokan bámult a mezőre. Tekintetét szabadon engedte száradó szénaboglyákra, fűzöld kukoricákra, fákra, csatornapartra, és felfrissült.

Hol volt már az a nyár?

Potornai Bandi fiát az udvaron találta. Gumilabdát rugdosott. Méla mozdulataiból unatkozás áradt. Magához hívta szép növésű utódját, barna sörényébe túrt, két apró anyajegyet fedezett fel a szeme alatt. Életét áldozta volna érte. Bandikában már formálódott a Potornai-félék karaktere, szüntelenül társak után vágyott, nyílt, kendőzetlen érzéseivel hamar megsebesítette őket, találatot kapott maga is, vicsorogva, gunnyasztva takargatta ütéseit, s az első alkalommal újra megnyitotta szívét a közeledésnek.

- Megyünk a strandra. Akarod?
- Vehetek fagyaltot?
- Vhatsz.

Az unalomtól féltette fiát. Boldoggá akarta tenni mindenáron.

Szórakoznak, gondolta, csatangolnak a folyóig, nagyokat fürdenek, fényképezőgépet szereznek, könyveket, talán utazhatnak. Munkával, szeretettel veszi körül.

Hirtelen félelmetesen meggyűrődtek a szilvakék fellegek, sebesen csapkodták egymást, sötétséget hoztak, haragot. Hosszú felhőszakadás zúdult a vidékre. Zuhogott, zuhan, zuborgott, zajongott a zápor, hidegre hűtötte a levegőt, a földeket feketére verte, csépelte a gazdag gabonátlákat, tócsákat hömpölyögtetett, vízvezető csatornák híztak folyókká, szaporodott a belvíz. Az ódon házak vályogfalai kortyolgattak a sűrű zivatarból. Tarajos eső esett, kitartó, állhatatos konoksággal. A folyó magasra duzzadt, az árterületre csapott. Rétekről, udvarokból szalmabálákat zsákmányolt, sárguló szénaboglyákat, szétszórta haragos hullámaival, sodorta, pörgette az áradás rekvizitumait.

- Ítéletidő - hajtogatta Major Jánosné, gyűrögette kezét tehetetlenségében -, elveri a kenyerünket.

Az ódon házak repedeztek. Oltogatták a szomjukat.

Novákné Potornai Zsuzsa csapzottan, bőrig ázva viharzott a Major-házba. Dagadt a jó hírektől. Testvérének mellékállást ajánlott, esti iskolát, busás órabért. Vig keresetet.

Potornai Bandi azt felelte:

- Szolgálatba szegődtem, de nem szolgállok, se pénzt, se hivatali főnököt.
- Cselédházi hülyeség - fedtte nővérkéje. Előadta korszerű életfilozófiáját.

„Ahová születtem, ott szolgállok.
Ahová szólítanak, ott szolgállok.
Ahová parancsolnak, ott szolgállok.
Ahová kényszerítenek, ott szolgállok.
Ahová löknek, ott szolgállok.
Ahová szánnak, ott szolgállok.
Ahol eltérnek, ott szolgállok.”

- Modern felfogás - bókolt gúnyosan a tanár -, illik hozzád!
- Csak pénz legyen.
- Nem futhatsz soká, kitöröd a nyakadat.
- Korlátolt vagy, idétlenül tisztességes. Nincsen szükség érzélgősökre, sértődékenyfélékre, állandó igazmondókra, becsületbajnokokra, kiutálja őket a környezetük. Restek vagyunk, enni, inni, aludni, gyűjtögetni akarunk.
- Néha pironkodok eretnek gondolataim miatt - dohogott Potornai Bandi nővérkéje hajára meredve -, de te kétségbe ejtel.
- Kamatozik.
- Lábad közül nő az eszed.
- Kőbányába való vagy, az értelem felesleges, veszélyes okoskodáshoz vezet.
- Nincs annyi kőbánya, ahány gondolat. Te nem kerülsz oda.
- Mindenki megsütögeti a pecsenyéjét, te tüzet sem gyújtottál. A kelekótyaságodtól csömöröm támad.
- Olyannak őrizgetem magamat, amilyen lenni szeretnék.

Újra dolgozott a nap. A vén hajlékok sírtak, nyikorogtak, száradtak a szikrázó melegben. Küszöbük meggörbült. A folyó fenyegetett.

- Csúnya aratás lesz - mondta Major János.

A földekre menekült. Megdőlve, éretten feküdt a kalász. A betakarítógépek nem boldogultak az ázott, vajpuha talajon. István-apánk láncaltapas rizskombájnokat küldött. Küzdelem kezdődött a kenyérért.

Ragyogott a nyár. Aranylott. A szőke kenyér földre feküdt. A napok komorrá sebesültek. A nagy aratás, bő kenyér reménye füstbe ment, maszatosra verte az idő.

István-apánk emésztődött. A felhőszakadások tönkreverték a mezőket. A búzaföldeken víz fakadt a kerék nyomán. A rozsdabarna táblák pusztultak. Foltokban bujkált a víz. A kukoricák sárgultak, a fémfehér tükör kókasztotta, fonnyasztotta, megölte, mosta a talajból gyökerüket. A dűlőutakon tépett fák, törött ágak, pocsolyával csillogó akadályok. Kárba veszett a vetés? Szivattyúk vezették a vizet a folyóba. Láncaltapasok berregtek a kínlódó kombájnok közelében, az elakadt, latyakba süllyedt teherszállító vontatókat húzták. A nedves gabonával loncsos, sáros teherautók csúszkálgattak.

„Keserű kenyér - gondolta az elnök -, de a miénk.”

Hatalmas kalásztengeren ringatóztak a szívós szovjet, amerikai, német kombájnok. Csuromvíz búzát arattak. Nehéz terhük törte, szaggatta az alkatrészeket. Az esők hatására nyurgult a gyom, az alacsony szárú, dőlt termésből dugdosta zöld fejét, lefullasztotta, eltömte a masinákat.

István-apánk terepjárója csődöt mondott. A dűlőút sarában vesztegelt. Nyögött, prüszkölt, de foglyul esett. Az üzemanyagtartályt vontató traktor szabadította ki, vonszolta szárazabb területre. A masiniszták fürdőnadrágban, mezítláb gázoltak a néhol térdig érő vízben.

Újabb vihar verte a mezőt. Ítéletidő tombolt. Alacsonyra ereszkedtek a felhők, vadul gomolyogtak, szürkületbe takarták a vidéket, félő földjeit. Dörgött, zengett az ég. Sűrűn villámlott. Görgő vihar morajlott, megszakítás nélkül zuhogott a nehéz eső. Jégszemek kopogtak. A háztetők megcsúsztak, cserepek csapódtak az utakra, recsegték, törtek a fák, villanyhuzalok szakadtak, a fakadó vizek bebújtak az öregek hajlékaiba, kertekben, udvarokban pöffeszkedtek. Tűzoltók szivattyúzták a trópusi zivatarhullám maradványait. Az árkok sebesen hömpölyögtették a terhüket.

István-apánk levelet sokszorosított a kollektíva tagjaihoz, fokozott felelősségre, áldozatvállalásra szólította őket, kézi aratásra. Kaszát csináltatott, beállt a sorba.

A rozsdás határban feltűntek az öregek. A kaszák újra ragyogtak, padlásokról, múzeumokból ismét kézbe kerültek, kalapálgatásuktól, fenésüktől éledeztek a mezei zajok, elfelejtett mozdulatok, felgyűrt ingujjak, fekete, kajla kalapok, gumicsizmák, izzadságszagok divatoztak, verejtékes homlokok, fárasztó, egyhangú mozdulatok, haladatlan suhintások, marokszedőhajlongások, kévekötések, kévébe se kötések. A víz tetejéről szedték ölbe a kalászt. Gázoltak vele a partosabb helyekre, nehogy kicsírázzék. Lihegték az öregek, fűjtattak, de elhozták maradék erejüket. Az első hívó szóra csatasorba álltak, kitartottak reszkető inakkal, erőlködő kezekkel, emelték, vágták a nedves termést. Puhára ázott a gabona. Szapora gyom, fűtenger dúsitotta, megfogta a kaszát. A pocsolyákból szúnyogok felhői röppentek. Nemes Lajos, öreg Boldi, bicegős Pölös Gábor, Bugyi Károly családjával, a cselédháziak, az állattenyésztők mind megkeresték kaszájukat, seszínű nadrágjukat, és a csatatérre vonultak.

Széles rendeket vittek. Suhintottak, léptek, suhintottak. Erőt kért, követelt a föld. Ette az embert. Monoton mozdulatok termelődtek. Asszonyok hajoltak a tarlóra, szedték, gyűjtögették a kalászt. Pihenésre, beszédre nem jutott idő. Örömmel, szenvedéssel arattak.

István-apánk a száját szorította. Fehéren izzott a nap, rekkenő hőség csapott a vízverte táblákra. Együtt küzdött a társaival. A piszkosszürke búzamezők tocsogóiban verejtékeztek. Mentették életüket. Szomorúvá csúnyultak a földek a vízözönben. Pörkölődött a mező. Bámultak, feketedtek a kévék. Sietett velük az idő.

„Jöttek, mint katonalovak a trombitaszóra - gondolta az elnök elégedetten -, értik már az életüket. Nélkülük elveszne a termés.”

Víz öntözte beteg testét. Ólomkaszát emelgetett. Hűséges szíve kitarzott. A magas kukoricáson túl a folyó csöndjét vízszívó motorok szabdalták. A suttogó füzek hűvös leheletét érezte, szeretett volna heverészni a parton, a vaddohány sárga virágai alatt, a hízott darazsak zenéjében, a kékre váló fák esti színeiben. Nagy akaratával húzta-vonta a kaszáját, túl volt már az erőlködésen, izomlázon, fáradtságon, állandó görcsökkel birkózgatott.

Nem hagyta el embereit. Könhéz közösség volt, életre szóló kötelezettség.

A zsíros Dihenes gumicsizmájában didergett. Novák József öreg, megbízható gépe nyöszörgött a sárban, elsüllyedtek a kerekei. Novák Tibor szerelőtársaival tanakodott. Láncfalpasok kihúzták a bajbajutott kombájnt. Két hátsó kereket raktak fel, de újra elsüllyedt, sáros szalma sulykolódott a gumik közé. Kínlódott kegyetlenül. Akkor Novák Tibor a homlokára csapott:

- Megtaláltam a megoldást.

Műhelybe száguldott a terepjárón. Csővázás vaskereket szerkesztett, levegősre, kijött abból a sár, a gumikerékhez szerelte, és csodálatosan bevált. Bátyja, Novák Józsi elkínzott képpel, maszatosan motyogta:

- Sötétben vígan vezetem, de a vízben megakad a tudományom.

- Ha kell, szánkóval hordjuk, de megmentjük a termést - mondta az érkező István-apánk.

- Miénk a haszna, betakarítjuk - helyeselt a buszvezető és kombájnós. - Szívesen lemosnám a masinát, folytassa, aki jobban érti. Csúnya, csupa veszélyesség az aratás, háládatlan, de szívünk is van.

Elindult a gépe. Küszködve legelgette a termést a behemót szerkezet.

A majorban búzahalom tornyosodott. A homlokrakodó óriáskanalával feszült a tömérdek szemnek, taszította a garathoz. Szállítószalag hordta a terményt a szárítótoronyba. A kombájn-szérűn Novák Csaba figyelte a gumipályán utazó búzapántlikát, a kapcsolótáblán szabályozta áramlását. Ezüsfényben ragyogtak az acélmonstrumok. Illatos gőzt pipáltak. A szárító túlsó oldalán tiszta, száraz szemek zuhantak vastag csőből a dömperkocsiba. Púposan szaladhatott terhével, a kenyérnek valóval.

István-apánk a legújabb masinát figyelte. A gép széles rendet vágott, fürgén futott, s asztagnyi gabonát hordott a tartályában. Halkan duruzsolt a motorja.

„Félelmetes esztendő - gondolta törődötten -, mégis talpon maradunk!”

Még nem sejtette a jövőt.

Potornai Bandira a poros Főtéren autó dudált. Márti, az elnök-kisasszony vezette, mellette begyes sógornője, Mari feszített. Bikiniben.

- Tarts velünk - ajánlotta a szemrevaló asszony -, megmártózunk a folyóban.
- Nincs életbiztosításom - nevetett a férfi. Enyhe idegességet érzett. Tenyerébe nyirok futott.
- Nem kéredzkedett - mondta szemtelenül Márti.
- Fürdőnadrágod sincs? - ingerkedett a kiselnök felesége, biztató pillantásokat eregetett. - A nudizmust utálsz?
- Fölöslegesen lefetyeltek.

A hátsó ülésre telepedett. A kocsi gyorsult. Halkan tánczene szólt. A tiszta, gondozott autóban divatos szatyrok rejtegették a kirándulás kellékeit. A nagyvonalúság imponált a tanárnak, de feszélyezte is. Úgy érezte, kiszolgáltatott és megalázott, elmenekülni szégyellt, izgatta is a kaland. Kéjesen megbizsergett, a telt húsú Mari mellére szegezte a tekintetét, pirult a tolakodó gondolattól: lennének kettesben, már nyöszörögtetné.

Elhagyatott, mutatós partszakaszhoz értek. Aranylott a homok, szikrázott. A közeli bokrok, fák szívósan őrizgették sötétzöld színüket. A víz tisztán, sekélyen, csendes monotonossággal vándorolt. A túlparton erősebbre nőttek az ártéri fák.

Mozdulatlan hőségben alélt a vidék. Erős hangulata volt a kis paradicsomnak. A folyó szélénél feküdtek. Az ég valószínűtlen kékjén bárányszerű gubancolódtak.

Kedvezett a csend. Feküdtek, álmodtak.

Márti arányos teste szépen barnult. Szőke haját lófarokba kötötte. Vidámsága, elevenisége áradt, frissnek, üdének tetszett.

- Minek készülsz? - kérdezte Bandi.
- Színésznőnek - nevetett őszintén az elnök-kisasszony. Ápolt foga fehéren fénylett. - A családban ragyogóan csinálok. A pálya riasztó, túlszaporodott, mindenki színészi képességeit kamatoztatja.
- Kényelvűek vagyunk - turkált a nedves homokban az óvónő -, mást szavalunk egymásnak, mást a főnökeinknek, mást az írásoknak. Túljátsszuk az életünket.
- A fejlődésünk töretlen - mondta otrombán Potornai Bandi, hülyét csinálva magából -, ráadásul vezérpereputtyként magasban éltek.
- Az öntudatodat tartalékolhatod - intette le Mari.
- A magatartásunk őszinte - sorolta Márti -, a megszerzett javakkal ne nyomorítsanak bénává bennünket. Terülj asztalkámnál növekedtünk. Kényelmes védőöltözetet kaptunk, ideje lelöknünk.

Guggolt a víz szélénél. Várat épített a homokból. Útitársai csatlakoztak.

- Falakkal kerítették körül. A küzdés hiánya fáj, de a részemről önként lemondok.

Potornai Bandi töprengett. Póz? Hirtelen hevület? Cinikus őszinteség? Az értelem ragyogott, ám hová lett a lobogás, a fiatalság megváltó szándéka? Enervált generációkra pazarolná energiáit?

- Mégis tanulsz?

- Ügyeletes zseninek tartanak. Tanítani szeretnék, bár nem lelkesítő hivatás.

- Jó házassággal többre érsz - vihogott sógornője, tiporta a megformált erődítményt -, ésszel válassz, ne lihegéssel. Felcsíptél külföldön valakit?

- Nem. Alkalmazkodtam a családom igényeihez.

- Tökéletes, kedvesem - kaparászott Mari a szatyrában külföldi cigarettáért. Gázöngyújtójával tüzet lobbantott. Halvány füstkarikákat eregetett.

A tanárnak könnyű kedve támadt, azonosulni szeretett volna a természettel, részévé lenni, utazni a vándorló vízzel, szétesztódni a világban. A boldogság nagy emlékeket lökött hozzá.

A Kettősdomb környékén látta gyerekképét, az öröklődő fekete klottgatyában, kíváncsi, fénylő szemmel, a Pölös Gábor földjén, a tekergő, kúszó-mászó dinnyeindák között, a szalmatetejű kunyhó árnyékában. Halomban feketedtek a görögdinnyék, felvágott, piros bélükre méhek csaptak, a nap vörös, mesebeli díszletként csüngött, ő meg habzsolta a bő levű dinnyét, vértett tőle a szája, mellére csorgott a maszatos, édes lé, ehetett, amennyit akart, harsogott falásaitól a gyümölcs. Fekete, zöldhátú, fehércsíkos óriások gördültek lábához, léküket mutogatták, kínálták, neki csak állandóan falni kellett. A téglaszínű kecske tőgyénél a parányi Gáborka nevetgélt. Pölös Gábor elégedetten tanyázott a kunyhó falánál, fehér vászonzacskóiba gyűjtögette a dinnyemagokat, hogy az aranyföld bőséges termését a faluval megköstöltassa. Jós Sándor hórihorgas alakja feltűnt a dülőúton, odébb köhögős Gulyás Imréék igyekeztek a dinnyeszüretre.

- Egyél, fiam - hallotta a bőkezű gazda hangját -, terem. Feltápláljuk a szegénységet.

- Megyünk? - rázta vállát a kíváncsú óvónő, s visszahozta a jelenbe. - Mielőtt hortyogni kezdel.

A színes mezőkön szaladtak. Gazdag arcát mutatta a táj. A tanár szomjúságot érzett, olthatatlan kíváncsúságot, a dinnyeföldet kereste, pásztázta a lapos táblákat, enyhe dombokat, a Kettőskanyart várta, a régi, cseréptetős szélalmot. Megáhította múltját. Mélázó szemét a konok tájra tette, az elsuhanó gabonaföldekre, kukoricasorokra, a ritkás tanyákra, görbe akácokra.

Hol volt már az a föld, amit keresett? Hol volt még az a föld, amit kutatott? Távolodott tőle és közeledett hozzá. Hiányát szenvedéssé nagyította.

„A boldog földeket mégis megtalálom” - gondolta eltökélten.

István-apánk házában fékeztek. A pazar lakásban Márti szobájába telepedtek. Papucsot húztak. A kedves és ízléses kuckóban magnó zenélt, a bárszekrényből italokat szedtek, jégkockákat. Sósütemények, külföldi cigaretták, márkás üvegek. Ittak. Lagymatagon társalogtak.

- Milyen a világ? - kérdezte Potornai Bandi a lányt, aki akkoriban tért haza.

- Hangos. Parádés. Boldog.

- A boldogságot el kell fogadni - okoskodott a kiselnök felesége -, vagy az illúzióját. Amelyik házhoz jön.

- Küzdök érte - szúrta közbe a tanár -, az se árt.

Fehér franciaágy, bordóvörös perzsaszőnyeg, fehér könyvespolc, drága játékok, ajándékok, tömzsi, nyersfaszínű asztal, mély, masszív, vérvörös fotelek, két reprodukció a füstszínű falon, busó álarc, faragott figurák, fésülködőasztal, lezser, hangulatos elrendezés, ízlés és tehetség keveréke, az óvónő ízlésére is vallottak.

Az elnök-kisasszony gyümölcsért szaladt. A férfi torkában idegesség remegett. Felhajtotta a konyakját. A kihívó pillantású asszony mellébe markolt, felemelte és a franciaágyhoz vitte.

- Ilyenen még úgyse feküdtem - mondta gusztustalanul, sértegetően. - Művészi rendezés.

- Hülye ló - kalimpált Mari -, majd éppen itt szeretkezünk. Keress meg a fővárosban! Elutazok.

Könnyű szívvel engedte el. Maga se tudta, mennyi volt szándékában a kívánság, mennyi a helyzet komikuma, kényszerűsége.

Az óvónő a pesti címét papírra firkantotta, és az elképedt lovag kezébe nyomta.

Márti ősziarackot, mézédességet kínált. Ezüsttálán.

- Pernod-t isztok? - kérdezte. - Hoztam.

- Megkóstoljuk.

- Ruhákat vásároltál?

- Botrányosan mutatnak - a szekrényhez léptek. Gyönyörködtek a szerzeményekben.

Potornai Bandi szemben ült az üvegekkel. Töltött poharába.

„Szép budoár - gondolta kesernyésen -, éppen ide illek. Kölnizhetem a hónom alját.”

- Éljenek a proletárok - mondta, és magasra tartotta kristálypoharát. Eltüntette az italt. - Pont orvosnak akarnak?

- Ők élvezik a szabadságot.

- Szamárság. A legszabadabb ember Veréb, az éjjeliőr. Felelőtlen, tehát boldog.

- Mi már nem lehetünk Verebek - kiabált a szekrénytől Mari.

- Gondoskodó szülőket örökölt - nevetett a gimnazista Márti. Magnójához lépett, kazettát cserélt, ünnepélyes arccal bejelentette:

- Híres lemezlovastól szereztem.

Nézegették tovább a kollekciót.

„Ébresztőt dudálnak - gondolta Bandi -, italukat ittam, ágyukba feküdtem vagy fekszem, de a dolgaimat nem hanyagolom.”

Fogyott a pernod.

- Érettségire ezért dögölök - hallotta az elnök lányát.

Potornai Bandi konyakkal zúdította tele az öblös poharát, márkás színét nézegette. Arra gondolt, a kispolgárság is elviselhető, a fenekükön fog bosszút állni. Erővel hajtotta fel a szeszt. Tántorgás nélkül pusztit lehelt a hölgyek arcára, megingathatatlanul eltávozott.

Az utcán otthonosan mozgott. Az alkony virágillatokkal nehezedett. Sebezhetővé, nyílttá tette az ital, érzékennyé a fájdalomig.

A nyár végi kertben ült. Elfogytak már feje fölül a szilvafák kék hamvasságai, a narancsszínű, mézédességek, a paprikapiros gömbalmák, kásás körték, petyhüdt levelek tartottak szünetet. Zöld lombok esernyőjében tervezgetett. Fatuskón pihent, rendezgette a gondolatait. Készült a tanévre. Elképzelte a pompás iskolai könyvtár és olvasó átadását, égre szóló szenzáció nélkül, negyven diák használhatja egyszerre, megérte a tömérdék szaladgálás,

izgalom. Bandikát olvasásra szoktatja, a könyvek szeretetével neveli. Rendhagyó irodalom-órákat tart a könyvtárban, előre megadja a regények, a verseskötetek, a tanulmányok címét, hogy idejük legyen böngészgetni. Felolvastat. Lemezeket hallgatnak, előadóművészeket. Képeket, festményeket mutogat, vetélkedőket rendez.

A Rozikáék brigádjával is kezdhet valamit, tanfolyamot szervez a tudásuk frissítésére, gyarapítására, ismeretterjesztő filmek vetítését, előadásokat.

Major Rozika kávéhozott. Használt neki az üzem, karcsúsította. Tiszta, meleg tekintetükkel pásztázták egymást. Potornai Bandi ezüst szálakat fedezett fel felesége hajában, ujjával babrálta, kicsit szomorkásan, egyszer lejár az idejük, s mi marad a szép szemű utódon kívül? Mennyire fiatalok, mégis öreg jelek figyelmeztetnek: küzdelmeiben az ember jókor nyújtsa a stafétabotot.

- Melíroztatnod sem kell.
- Bandika betegségének a nyomai.
- Nem szabad annyira szeretned.
- Te vádolsz? Élsz-halsz érte - mondta a társsá szegődött asszony, és a szemébe könny szaladt.
- Túlzásba visszük.
- A szeretet nem árthat, nem büntethet.

Megfogták egymás kezét. Major Rozika szemét szarkalábak fonták körül, a tömör, derékig érő haj barnult, a sietős frizurák megviselték, de a természetesen nemes arc, a festék nélküli szépség kitartóan sugárzott, a két halványkék ablak ragyogott, száján megszületett a mosoly. Megsimította hátát. Megcsókolta arcát, a szemöldöke alatt. Jó, tiszta érzés töltötte el Potornai Bandit, biztos tudat, hogy hűséges társat talált az életéhez, csak mellette maradjon végig.

Elfogta a gyengeség.

Hiába gyilkolászta az idő érzéseiket s illúzióikat, megőrizték magukban a fiatalságot.

- Dolgozol? Ne zavarjalak? - kérdezte Major Rozika. - Maradjak? Hiányzik valamid?
- A tudás. Egyetemistaként olvasóterem-lakó voltam, faltam az ismereteket. Itthon kihez mérjem magam? Senki se buzdít, ösztökél.
- Apám vesz nekünk kocsit, furikázhatsz.
- Házat építhetnénk. Javítják a fizetésemet.
- Ne mozduljunk, ez úgyis a miénk marad. Gyűjtsünk Balaton-parti villára.
- Hivatásomban akarok több lenni, nem az anyagi helyzetemben. Kifolyik kezem közül az üzlet - tartotta a tanár tenyerét felesége elé.
- A kettő ugyanaz. Felelősséggel tartozunk a családnak. Másik gyereket szülök, hitványabbak legyenek a többinél?
- A pénzügytárs nem tantárgyam. Mammutjövdelemről ne ábrándozz!
- Okuljál. Magának kapar mindenki. Az erény két zsebkendővel közlekedik, egyik a mosolyának, másik a könnyeinek.

- A szerzésnek élők félemberek. Nem tudok a véremtől szabadulni. A gyerekem többet ér a legnagyobb villánál, a legszebb kocsinál. Telirakhatod a tantermet arannyal, nem örülök úgy, mint ha együtt látlak benneteket. Egészségesek vagyunk. A kezed megpusztilom, rendes vagy, csak hirtelenke.

- A kollégáid miért nem ilyenek?

Potornai Bandi hallgatott. Neje diadalmasan elvonult. A céltábla közepébe lőtt.

Szürke Alkalmazkodás gyakorlati órákat tartott az iskolákban. Tökéletesen megértette feljebbvalóit. Kopasz Berci hónaljába férközött. Boldogult. Mosta a kutyás és kalocsnis főnöke kocsiját, feleségét piacra vitte, iparkodott irgalmatlanul. A tanulókkal virágtartókat gyártott, árulta falun, városban, több diákot szeretett volna, tömérdek hasznót, millió készterméket, hogy a Föld, az emberiség dicsérhesse Szürke Alkalmazkodás virágtartóit, szolid árait.

Remek munkákat követelt, sírtak a maflakezűek. A tanár úr világos nappal vitte főnöke után a bilit, kutyácskáját sétáltatta, tisztogatta a hamuval töltött faládikót, rendezte az ajándékok áramlását.

- Hová tegyem a hízott kacsát?

- Hízott libát hoztam.

- Hízott disznót, hízott elefántot elfogadna? - kérdezték a hálás felnőttek. A kiselnök birkákat terelgetett érettségi bizonyítványáért. Novákné Potornai Zsuzsa autójának csomagtartójából szedegette a tyúkokat.

Szürke Alkalmazkodás mosolygott és kezét dörzsölte.

„Akik a maguk javára fekszenek, vastagon ágyazhatnak.”

Nejével, Szürke Alkalmazkodásnéval iparendélyt váltottak másodállásukra, kies hajlékukban subaszönyegek készítéséhez alkalmas kötőtűket gyártottak. A tantestületben nevettek, kínozott arcukat, hiányos óráikat, készületlenségeiket tréfával takargatták.

Kocsit cseréltek. Aztán panaszkodtak. Sírtak. Szitkozódtak. Súlyos adót vetettek rájuk, a haszon felét. Piros Bugyogó négyesztendei fizetését.

Potornai Bandi feje megfájdult.

„Nincsen a kezünkben korbács - gondolta töprengve -, hol marad az emberek jó tulajdonsága? A követelmény sem ínszagató, tisztességes munka és szándék.”

Kerékpárjára kapott. Szándékosan Bendő Bélának utcájába kanyarodott. Az emeletes palota messziről kiabálta a tehetőséget. A feketére festett, vasrácsos kerítésen belül parányi kert virult, virágok, medence piros halakkal, fehér kőrakással. A portát elfoglalta az épületkolosszus, a legnagyobbított, felszerszámozott műhely, a tágas garázs, a javításra váró személyautók. Pompázott az üzlet. Fűró-, esztergagépek zaja hallott, kalapácsolások, a segédek beszédfoszlányai.

Bendő Bélának négyen dolgoztak. Sikeres kisiparosként két személykocsit tartott, cserélgette, adta-vette, főjavításokat vállalt, munkásait jól fizette, de megkövetelte a teljesítményt. Késő éjszakáig, reggelig dolgoztak. Bendőné Pölös Anna a háztartás mellett kertészkedett. Napszámosokat foglalkoztatott, a primőröket városokba vitte, a földiák, üvegházak alól seprte a pénzt.

Gyűjtögettek.

Potornai Bandi a műhelynél találkozott Novák Tiborral.

- Mi van, aranykezü?

- Másodállás. A Csillagban leteszem a lantot, trappolok ide. Megéri - törölte izzadt homlokát a szakmáját értő lakatos. - Többet legombolok a havi fixnél.

- Feldobod a talpad.

- Meddő a szöveged. A munka nemesít, szaladhatok előre? Más nincs. A közösben kipihenem a fáradságomat. A gyerekek meg kajolnak ám.

- A lányod sorsa egyenesben - jutott Potornai Bandi eszébe. - Tűz se volt, mégis harangoztál.

- Ne vess meg, testvér - mélyen csendültek a munkás szavai -, bizalmatlanná vágott a gyerekpásztorkodás.

- Milliomos Bélusék?

- Aprítanak a tejbe. Szerencsájuk támadt, máshonnan nézik a világot, az alja a miénk.

- Váltás! ipart. Kész a konkurencia.

- Tőke kék hozzá. A gyerekgyár lehúz - legyintett fanyarul Novák Tibor, pislogott a műhelyre, cigarettafüstjét eltaposta. Sőhajtott. - Nagy tőke, nagy élet. A fekete kocsit teszi meg végül a dolgát, egy helyre szállít.

„Ósdi rezervátum ez - gondolta Potornai Bandi -, hozzánk tapadt.”

Vonatfütyty hasította az estét. Pattogott a fekete vicinális, a deszkázott ablakú őrházról küldte kitaró sípolását, másodikat a fürdőtől, majd mélyebb csattogással átrobogott a kövesúton. Fékezett.

A tanár tekert. A nap legszebb órája volt, már nem délután, de még nem is este. A villanyoszlopok szenderegtek, meleg por porzott az utakon, ébredtek az estikék, locsolták a kerteket, nagykalapács csapdosott a gépészeti vállalatnál, személykocsik zúgtak a széles aszfalton.

Régi hangulatok lepték meg. Fülébe csendült a mezítlábas csordás karikása, terelgette hazafelé a nagy tőgyű teheneiket, égig érő porfelhőt vertek, a nyitott kapukban fejéhez készült asszonyok várakoztak. Gyerekként, csapatostul szaladtak a csorda nyomába, a tehénpásztor komor ábrázata sem zavarta őket.

A zöld, egylovas postakocsi is kibukkant emlékeiből, csattogtak a fehér patkók a kockaköveken, ritka levelekkel, csomagokkal kocorásztak az állomásra, vonathoz vitték a kacska kezű postást. Nagy nyarak jártak, szikkasztó, aszályos idők, hetedhét határban keresték a kenyérnek valót a csontos gazdák. A tanyáknál fel-felbőfögtek a rozsdabarna cséplőgépek, arany asztagok sorakoztak a szérűskertben, lovas szekerekre dűtötték a piros búzával telt zsákokat, nyikorogtak a kerekek, a Cserepesnél megálltak savanyú fröccsre, sörre. A torkukról lemosta a csípős port. Ostort tartottak a kezükben. A tejszagú estékben hazakocsikáztak, és örökkévalónak, változtathatatlanul tartották boldogságukat.

Potornai Bandi kerékpárjánál álldogált. Elegáns öltönyben, fehér ingben, fekete táskával Boldi érkezett. Drága cigarettafüstöt szívott, a fényes, piros doboz tisztán látszott az állomás gyér világításában.

- Meglátogatod az öreget? - kérdezte a fővárosi gépkocsivezetőt.

- Unalmában még megnősül.

- Nem siet. Nem olyanféle.

- Makacs és nyakán hordja a fejét. Lyukat beszélhetsz a hasába, az van, amit a kobakjába vett - mondta Boldi. A széles főutóra fordultak. Halványan sütöttek a neonégők, az égre feszítették már a díszletet, mély, nyújtott hangú kutyaugatás vándorolt, a fák hűvös árnyéka nem mozdult. - Hívjuk, de bakancsára tapadt a föld.

- Bölcsen teszi.

- Mi a szeretnivaló itt?

- Elfelejtetted?

- Egyedül mégsem élhet.

- Az elfoglaltság hiányzik, hogy hasznoskodjon.

- Megoldjuk - lelkenedezett Boldi, táskáját nyitotta, tömve volt papírpénzzel. - Veszünk földet, kunyhót, és gazdálkodhat. Szőlőt, dinnyét termelhet, boldog lehet. Nyugdíjas, csinálhatja. A haszon se megvetendő.

- Mire kell a vagyon?

- Szeretjük. Ő meg pepecselgethet a kedvére.

- Járgányotok van?

- Lesz. Aki a pénzről lemarad, az életről is lemarad. Én kapaszkodok, vállalok mindent, de tegyék le a dohányt. A pilótaság megtermi a hasznót. Nyomtató lónak nem kötik be a száját.

Potornai Bandinak viszketett a homloka. Visszaköszönt a szerzés.

Kettéágazott az útjuk.

„Mégsem esznek meg a gyűjtögetés, a habzsolás férgei - gondolta bosszúsan -, nem hajlítom a derekamat.”

Az éjjeli lámpa fényébe menekült. Várta megváltó gondolatait, mit cselekedjen, hogy a gyarapodó, korszerű ismereteket a sokoldalú emberkébe táplálja, öröme és szeretetre neveljen. Kísérletezni akart egész napos iskolával. Kegyetlenül pontos és éles emlékezetébe idézte napközis tanulóit, Veréb Leventét, Novák Csabát, akik ebéd után elaludtak, a padra dőltek, törve, törődötten, fáradtan. Novák Józsikára is gondolt, aki egyedül tengett-lengett az elkészült palotában, ellátta a háztáji jószágokat, boltba szaladgált, daráltatni. Az óraszámok csökkentésére is, több és ésszerűbb szabad időre.

Major Rozika tett-vett körülötte. Hálóingben járkált, az átlátszó nylon alól domborodott gyönyörű feneke. A tanárt kéjes érzés sodorta, szíve erősebben dobogott, a kívánság végigömlött az egész testén. Magához karolta, de az asszony vonakodott, fejével a szomszéd szobára mutatott, ahol a szüleit, Major Jánosékat javában álmította a televízió.

- Várj - túrt a hajába. - Kívánlak, de várj még - hangja egyre melegebbé vált.

- Megöl a vér.

- De nagyra vagy!

Potornai Bandi megreszkedett. Szorította asszonyát, markolászta meztelen ölét, szájára kapott, megkívánta, mint az életet. A vonakodás fokozta vágát, az ijedt, riadozó tekintet. Szőnyegre kényszerítette Rozikát, fejét a parkettához. Az asszony lecsukta szemét, dacos szája megnyílt, karja szorosabbra zárult.

Ernyedten maradtak mámorukban. Lassan lehültek.

- Nagyon szeretlek, te idült világmegváltó.

Potornai Bandi megcsókolta a köldökét. Hasa alján fényes csíkokat viselt, Bandika születésének nyomait. Az izzadt, nyúlánk test, a szép ívű comb elúzta a zöld szemű Zöldecске, a telt húsú Mari képét. Tiszta, mély érzés fűzte asszonyához, az elnyűhetetlen szeretet köteléke, pihegett mellette, forró öröm és melegség gyengítette, amelyet olyankor érzett, amikor utódjára gondolt. Apró harapásokkal köszönte meg a boldogságát.

Álma mégis megsebezte, mosolygott, és verejtékezett Kopasz Berci nyaralójánál, vég nélküli munkával budiját csinálta.

- Egzisztenciát teremtek. A főnökömnök ne segítenék? - kiabálta.

A gölemmé nőtt kutya vicsorogva méregette. Kábán keringélt a fehérre meszelt deszkáknál, szögelgetett, de a lécek lehulltak sorra, az óriási pöcegödörben mini-autók, mini-kutyák, mini-földek, mini-víkendházak, mini-bankbetétek, mini-szélmalomok, mini-koporsók és mini-protekciónak hemzsegték, rajzfilmekre emlékeztető vékony, kloákából nőtt lábakon kalimpáltak, a tulajdonosok fején ugrálgattak. A valószínűtlen méretű fehér deszkák dülöngéltek megállíthatatlanul. Vadabbul vicsorgott a kutya. A szögek kihulltak a kezéből. Felordított.

- Rosszat álmodtál? - rázta Rozika.

- Semmi vész - mosolygott kínosan, és megölelte nejét, de már nem tudott elaludni.

Vásároltak. A dugipénzén cipőt akart Rozikának, hálóinget és divatos farmernadrágot. A fényes áruházban tanakodtak, Bandikának való őszi-téli kabátot pillantottak meg. Nézegették. Egymásra nevettek és becsomagoltatták, egyszerre gyúlt ki arcukon a pirosság, tekintetük ugyanattól az örömtől, szeretettől súlyosodott. Futotta még mutatós hálóingre is.

Vidáman mentek a vadgesztenyék vörösre fordult lombjai alatt.

A nyugdíjas Potornainé libatörmést vállalt. Hajnalban caplatott Váradiékhoz.

A gazdasszony hozta a mustot, zománcos csuporban kínálta.

- Adok még.

- Nem akarom telíteni a vécéteket.

Tiszta, gondozott helyen dolgozott, fehérre meszelt, betonozott ólban. Megváltás volt számára a munka.

Éjszakánként álmatlanul forgolódott, okulárét keresett, a villany fényénél könyvbe temetkezett, de parancsolója felhorkantott, hagyta hát pihenni, lekattintotta a világosságot. A munka menedéke várta, a fehér patyik. A Váradiék kapuját könnyen nyitotta, megtömött hajnalig. Mire megébredt a világ, söpörte az ázott, trágyaszagú nadrágjáról a szemeket, rendet rakott az ólban.

Motyorászott, gondolatai széthullottak, mint tenyeréből a piros kukoricaszemek. Neheze ére esett a menés, fulladozott a gyaloglásban, de a szegénység elzavarta a hangos libáig. Tönkrement, a bőre tartotta csontjait.

Törten ébredt. Lelépett a szegényszagú, dohos ágyról, színevesztett bugyijában, ingében. Öltözködött. Megkeményedett, libabűzös nadrágot húzott, szürke kabátot, seszínű bakancsot, zöld kendőt kötött a fejére. Ura a fénytől hunyorgott, csámcsogva nyelt, a falnak fordult.

Sötét, kemény idő, hideg gyülekezett az égből. Botorkált a kerékpárig, kínlódva felült, félelmetes csendben igyekezett. A lucskos, szürkésárga libáknál az öregasszony szalmazsákokat helyezett maga alá, a lavórban áztatott kukoricát közelebb rántotta, a patyit a lábával leszorította, bal kézzel szétfeszítette a csőrét, jobbal fél marék tengerit a torkába tömött. Gémberedett vörös keze pontos motorként szorgoskodott, repdesett.

A tehetős, nagydarab Váradiné gyönyörködött a szárnyasokban.

- Aranyba foglalhatnám a kezedet.
- Bolondozol? Fizetitek. A nyugdíjból nincs milliomos.
- Attól vékonyat kell kakálni.

Potornainé bíbelődött. Hosszúra nyúlt a tömés.

A legnehezebb mozdulat következett, a tápázkodás. Odafigyott, reccsent a dereka, zörögtek a csontjai. Kukoricát dűtött a hordókba, lavórba, langyos vizet, ázzon, puhuljon a takarmány, kevés zsírt, hogy jobban csússzon, cukrot és élesztőt, dagadjon a patyik mája. Pihent pillanatokig. Kézfejét nyomogatta, arany kezét, amit olcsón koptatgatott. Vizet töltött az itatókba. Hordta a trágyát.

Váradiné az udvaron matatott. Megvadult a kutyája, megfogott egy libát.

- Takarodj, te!
- Vége, huszonnégy óra alatt megfeketedik - mondta leverten a beteg fejőnő.
- Mit tegyünk?
- Levágjuk.
- Dögöt együnk - hökkent meg a jóhúsú asszony -, mint a cigányok? Vidd, ha akarod!

Az öregasszony a tollat tépdeste a liba nyakán, késsel elvágta gégáját, földre folyatta a vért. Otthon kényelmesen kopasztotta, bontotta, sütötte.

A sötétpiros hús roskadozott a tálban. A tehenész Potornai nagy falásokkal evett. Finom volt. Ízlelgette a falatokat, szopogatta a csontokat. Eltelt.

- Jöhetnének az unokák - szólt a párja -, jutna nekik.
- Jutna.

Villanyoltás után is a szárnyasokat látta Potornainé. Szeretetével tartotta mind. Deformálódott keze viszketett, fájt a repedésektől. Sóhajtott. Fáradtsága a púposra, keményre tömött szalmazsákon hamar elérte, elaltatta. Álmában liba lett, de nem tudott repülni, gágogni sem.

Megkapta a bérét Váradiektól. A székben húst méretett, a boltból két üveg sört, két liter bort vett, iszogatta útközben. Le se rakhatta a csomagjait, Váradiné kopogtatott a szolgálati lakásba. Fekete bőrkabátot, fekete csizmát viselt, fiatalosította a drága öltözet.

- Bözsikém, hoztam a tanyáról másik csapatot. Megtömőd?
- Nehéz a munka, nincs egészség.
- Villanygéppel könnyebb.
- Tömőgéppel? - ütődött meg az öregasszony. Hihetetlennek tartotta, hogy két kezét okos masina helyettesítheti. Sebtiben rendet rakott. - Az nem érez.

Bekötött üveget tett az asztalra, két poharat elmosott, ruhával tisztára törölte. A szifont felemelte.

- Szódával iszod?

- Szódával - szólt kevés meggyőződéssel a vendég.

- Én tisztán szeretem. Kicsi a vérem, eszek, iszok, emeljen rajtam, nem a patikára szánom. Ital nélkül nem bírnék dolgozni.

Felhajtott két decit. Váradiné csak beleütötte az orrát. Levetette elegáns kucsmáját, gazdag, fekete haját kontyba préselve viselte. Azt mondta:

- Semmit se sajnálok magamtól. Rengeteg a jószágunk, házunk, tanyánk, megengedhetek bár akármit, csak megkívánjam. A libáktól szabadíts meg.

„Nem elég nektek az égis se - gondolta Potornainé -, üzekednétek az ördöggel haszonért. A sírba szaporítotok?”

- Megpróbálhatom - mondta elégedetten, hogy hozzá kényszerült a tehetős család.

A vad, fekete gágogókkal nehezen boldogult. A villanygéppel hamar kiszakította a begyüket, amitől rossz hangulata támadt.

„Ehetsz húst döggel - gondolt Váradinéra, aki világfájdalmas arccal nézegette a tönkrement patyikat. - Nekem meg belyukad a hátam.”

- Kettő elpusztul, nyakára teheted a kést.

„Ebből nem esztek - gondolta a gazdasszony -, a beletekbe mégse lököm.”

- Levághatom - mondta bosszúsan. A vergődő jószágokat a konyhába cipelte.

„Tőlem sajnálja - gondolta Potornainé haraggal -, mintha szándékosan vágatnám. Dilinós fajzat.”

Az úton hatalmasat vágódott. Szörnyen szédelgett a hidegben, négykézláb állt, vérzett a térde, tapogatott ókuláréjéért. A rendelőbe vánszorgott, repedezett szemüvegét asztalra csapta.

- Nézze, doktor úr, nem tudok olvasni, oda a szemem világa.

- Annyira baj?

- Vaksin mire jutok?

- Tovább él. Egészségkímélő állapot - meglátta a véres nadrágot, ellentmondást nem tűrően szólt: - Mutassa a lábát!

Injekciót adott.

A sántikáló asszony Nováknéval találkozott a Főtéren, s azon melegében a presszóban feketekávéval ittak, rummal. Potornainénak megártott, lesöpörte az asztalt.

- Fogjál, mert nagyon gócos vagyok.

- Ettől, komám? - kérdezte Novákné. Karolta, támogatta. Boldogultak.

- Agyamra ment az ótás.

- Jófajta vagy.

Őszi fehér földek zörögtek. Levélmaradékok zuhantak a csupasz utakra, mélnázó, szürke szemmel figyelt az ég. Bukdácsoltak alatta.

- Kibánt vélem a dili doki - mondta. Kapkodva szedte a levegőt, elapadó életére gondolt. - Nincs belőlem sehova, fulladozok, gyenge a látásom. Leesek a lábamról, ki viseli majd a sorsom?

- Ne kárálj - búcsúzott szomszédja -, az alvás jó orvosság.

Potornainé betegen állt a cselédház előtt, homályosan rémlett a bejáró. Pihent percekig. Elgyengült, a tarkóját fájdalom nyomta, a hitvány szőlőkarók tövéhez csúszott. Tehetetlenül feküdt, erő nélkül. Halálára gondolt.

Kiáltani szeretett volna férjének, de hangja elenyészett a semmibe, égette a hideg föld, eszénél maradt végig gyámoltalanságában. Potornai később felnyalábolta és a szobába vitte.

Potornai Bandi keményen tartotta magát, nem engedte, hogy érzékenysége elborítsa, a hírt sem fogadta fenyegetőnek: anyja beteg. Űzte a kerékpárt. Mondatok jutottak eszébe, minden következetesség nélkül, szülőjének beszédroncsai, és az ész nem fosztotta meg a mozdulatok emlékétől, az arctól, a testtől.

Világosan emlékezett legutóbbi látogatására is.

- Míg élek, szeretlek benneteket, sajnos tovább nem lehet - mondta akkor. Unokájához fordult. - Boldogság, ha útközben halok meg, mert hozzád igyekszem - simogatta a borzas Bandikát -, nyiszorog a rossz bicikli, de elhoz, idegurul.

Bontogatta a csomagját. Krémeseikkel kedveskedett. Feltette a szemüvegét.

- Egyél, kisunokám, elrontottad a gyomrodat, hogy nem ízlik?

Tanár fiához lépett. Nézte kitartóan. Szemébe kapaszkodott.

- Mit akarsz? Szép gyerekeim, gyönyörű unokáim vannak, nincs annál több az életben. Különb boldogság lehetetlen.

Még messzire volt a major.

„Szeretetét szétmérte, mint a vasárnapi húslevest - gondolta a tanár. - Két kézzel pazarolta életét. Semmire sem jutott ideje, magára a legkevesebb, mégis irigyelhetem, akinek annyi osztogatnivalója volt, boldog lehetett nagyon.”

Fakó, száradt mezők maradtak mögötte, sűrű hajú tamarisok, árokparton gebeszkedő lila sóvirágok, hirtelen őszi nyárfák. A tájat nem szerette most, előkelő idegenként suhant, érzéseit jól szerkesztett szigorúsággal tartalékolta, félve, hogy közelít az idő, amikor akaratát, jellemét eláztatja az érzélgősség.

„Anyámtól kaptam. A család összetartozásának hitét építgette.”

A csípős por szagából ebédek jó íze kerekedett, fél kanál zsírok, nincsből készült vacsorák, égett húsok, kozmált pörkölte emléke.

Régi képek tapadtak a mamához, a cselédház földpadlója, otromba nyolcasok, amiket kopott, lyukas edényből csurgattak a poros földre, pelenkamosó esték, gyerekek tátozása, kemencére terített rongyok száradása.

A szobában csend volt. Mozdulatlanság. Potornainé új sezlonon feküdt, ritka, kibontott hajjal, arcán viaszból gyűrt ráncokkal, beesett szemmel, idegennek tűnő vonásokkal. A legfájóbbnak mozdulatlansága, tehetetlensége tetszett. Fia kutatóan fürkészte, egész úton tudta, nem késhetett, tisztán érezte és bizonyossággal, a szeretet rejtjeleivel. Mégis elernyed, érzékenységgel telítődött, homályosodott a kép szeme előtt, pár pillanat és elborítja a könny, csak ne nézze beteg anyja, mert elárulja magát, őt is, elveszi a gyógyulását.

Novákné Potornai Zsuzsa ült a szalon végénél. Nem szólt. A sokat túrt fejőnő mélyen aludt.

Potornai Bandi közvetlenül az anyja fejénél, szótlánul nézte szülőjét. Nővérkéje megfordult, közelebb hajolt, papírzsebkendővel törölte betegük szeméből a könnyeket.

- Ilyenkor rosszat álmodik - mondta.

A legidősebb fiú szíve elszorult. Nézte, de alig látta az aszott kézfejet a meleg dunnán. A ráncfacsarékos, kicsi fej megmozdult, erőlködve emelkedett, a titkárnő tenyerét tette alá. Reménnyel kérdezte:

- Kit lát?

- Mindenkit. Látok én mindenkit.

Újra elaludt. Bandi tudta, hogy ez öntudatlan, lázas kábaság, mégis közel került az elmúlás, mert anyja nem ismerte meg.

- Ilyen, nem tiszta. Zagyvál, hogy a cukrászda kirakatából mind megenné az édességet, mert sohase lakhatott jól.

Potornainé megint mozdult. Kicsit nyitotta fel a szemét. Azt rebegte:

- Alszok, olyan szépen elalszok, elmegyek tőletek.

Ismét lebunkózta az álom. Erőteljesen horkolt.

- A ballonkabátot emlegette - mondta Novákné Potornai Zsuzsa -, varázsereje van, olyan szép. A doktornéval és István-apánk feleségével találkozott a Fényesnél, amikor meglátták rajta, lesütötték a tekintetüket szégyenükben. Keziticsókolomot köszöntek.

Hallgattak sokáig. Zord apjuk lépett a sötétbe burkolózó szobába. Harákkolt, zsebkendőjével törölte az orrát.

- Hogy van? - kérdezte.

- Nincs eszénél.

- Rendbe jön - erősgette a szikkadt tehenész halkán -, inkább én halnék meg. Az elsőség jogát úgyse engedem.

Elment az ólba.

- Szégyelli magát - szólt a titkárnő -, nem hozta be anyut a szőlőkarótól, a hideg földön feküdt, felfázott kegyetlenül.

- Nem vette észre.

- Vagy nem akarta. Megszeppent, anyám nem gönyéskedett sohasem, most a vécére se tud járni - mondta Potornai Zsuzsa haragosan -, pedig megsiratjuk ám nagyon.

Nyugtalanul mozdult a beteg. Lánya fölője hajolt, szeméből törölte a könnyeket.

- Sír állandóan, nincs étvágya. Az injekció jót tesz vele, alszik. Ébren rossz jár az esziben, háború, börtön, kalótyál: vegyétek le rólam a dunnát, nem a miénk.

Potornainé erőlködve felült. A szép mellű Zsuzsa karolta. Tettette kérdezte:

- Kit lát?

- Bandi, itt vagy?

- A majori iskolánál volt dolgom - hazudta másodszülötte -, beugrottam.

- Kicsit szédelgős vagyok.
- Meggyógyul, mehetünk a Fényesbe mulatni - erőlködött legidősebb fia -, napok múlva.
- Úgy fáj a szívem, elveszlek a munkából.
- Nincs tanítás.
- Milyen nap van?
- Vasárnap.
- Eszel?
- Ne velem foglalkozzon, pihenjen, gyógyuljon.

Gyógyszerekkel kínálta, vérszaporítóval, erős nyugtatóval, antibiotikummal. Szabódott kicsit, de lenyelte a tablettákat. Két korty tejet ivott. Hanyatt dőlt.

- Nincs vérem, erőm sincs. Mit csináltam, visz a fejem, jobb lenne, ha a doktor úr elótana, ne szenvedjek.
- Nincs semmi baj, megerősödik.
- Szemernyit se fáj, mégis maródi vagyok, álmos állandóan, alszok is.

Szendergett.

Potornai Bandi elnyúlt a másik heverőn, dunnával takarózott. Nővére két székre kuporodott. Apja a konyhában aludt.

Hajnalban frissen ébredt Potornainé, látta gyerekeit, hogy ruhában törték át éjszakájukat, boldogságot érzett, mégiscsak megérkeztek betegágyához, szolgálják, mint valami nagyságos asszonyt.

Férje az ólba tartott. Bekukkantott.

- Hogy vagy, hé?
- Haladj innét, nagyon haragszok, nem hoztál be a szőlőtőkétől.
- Itt húztalak, ni.
- Sokáig feküdtem, hagytál, hogy fázzak.
- Kiabáltál?
- Hová kiabáltam volna?
- Ki tudta, hogy berúgsz? Nem mondtad előre - ment munkájához a tehenész.

Potornai Zsuzsa lécdarabokat, fát rakott a hordozható cserépkályhába, aztán szemet. Víz melegített. Kínálta anyját sajttal, keksszel, narancssal. A majorból megérkezett Potornai Pista, gumicsizmájában, seszínű munkaruhájában, a faluból Potornai Ferkó, Potornai Mariska, aki Novák Gabival állt össze. Az öregasszony minden baját elfeledte, elég volt látnia utódait, viharvert kotlósként örködött rajtuk, igazságot osztott, fitymálta a világot, tulajdonképpen igen elégedett volt.

„Kinek vannak ilyen talpraesett gyerekei - gondolta a beteg -, tisztelettel köszöntek. Pedig sokat se juttathatok, mégis jönnek. Szegénynek maradtam, de látom őket. Mit ér messzibe a jó sorsuk, és hogy csak ünnepnapokon, betegágnál mutatják a képüket? Nem lehetnék boldog egymagamban.”

Novákné Potornai Zsuzsa és húga, Mariska kiharcolták a férfiakat, lefogyott anyjukat bilire ültették, lemosták tetőtől talpig.

A tanár türelemmel várakozott. Frissnek, kipihentnek érezte magát. Potornainé már megbékélten feküdt fehér lepedőjén.

„Leesne lábáról az uram, nem sietnének a gyerekei - gondolta és érzékenykedett -, az anya pótolhatatlan a világon.”

Pillantása megpihent fián. Az idő nem fogta még igazából, bár homloka gyűrődött, amikor töprengve összevonta. Tiszta tekintetében őrzött némi csodálkozást. Hajából loptak az évek, de ősz száalnak hírük-hamvuk se volt. Bizalommal, mély együttérzéssel közeledett hozzá, biztos tudatban, helyesli, amit cselekszik.

- Pirosat pisilek. Nem vagyok még jól, csak jó vagyok.

- Erősödjön. Egyék és talpra áll.

- Megegyeztem a sorssal, cifra gúnya, nem rózsás. Szárnyon vagytok, kenyér kisebbnek is a kezében. Mi bajom nékem? - dörzsölte össze kezét az öregasszony. - Megfáztam? Fejemben a hiba? Feledékeny vagyok, érelmeszesedés lehet, itt is az ideje.

- Legyengült - mondta Potornai Bandi.

- Ennék ételt, de bepiszkítok, amit szégyellek.

- Tisztába tesszük - mondta Mariska -, azért ne ríjon, váltjuk egymást.

A tanár közel hajolt az anyjához, tisztán, erőteljesen hallotta, hogy szól, sípol a melle. Kedve elfacsarodott, fájt a tehetetlensége.

- Tik jól vagytok?

- Nagyon. Olyan szegények vagyunk, hogy a gyereket is magunk csináljuk.

- Kisbabátok lesz? - reménykedett az öregasszony, elszóródott mosolyaiból kotorászott maradékért. - Mikorra várjátok?

- Hol van az még?

Anyjára szépséget öntött öröme. A tanár érzéseit rendezgette. Őszintén igyekezett a cselédházakhoz, szeretettel, megdöbbenet a betegség, furdalta a tudat, megint szegényedik, veszít világából. A szegényszagú szülőjéből táplálkozhatott, erőt meríthetett, megtérhetett hozzá.

- Mije fáj?

- A szemem nem mindig lát. Fájni nem fáj, csak itt - mutatta Potornainé a vese tájékát -, kibírom, csak bánt, hogy így lefeküdtem.

- Mikor fázott meg?

- Libatöméskor. Először ottan húlhettem meg.

- A Váradiék libájának issza a levét - mondta mérgesen a titkárnő.

Hallgattak. Kint, a major felett óriás szürke semmi volt az ég, még ezüst szegekkel patkolva. Nővére leoltotta a villanyt. Anyja kábán aludt az ágyban, csak az éjszakai lámpa világított.

„Libling-gyerek vagyok - gondolta Bandi -, sajnálkozok magamon, hogy rokonaim a sárga földig húznak. Tehettem értük? Zsuzsa tükörrel ébred, tükörrel fekszik, félrelöki, aki útjában áll. Lehet boldog ilyen áron?”

Legkisebb testvérük, a gyárban dolgozó Eta érkezett. Citromot, kekszet hozott. Szeme várakozóan rebbent. A fejőnő feküdt soványan az új sezlonon, amit a libatömésből szerzett. Öreg pendelyében megmozdult.

- Milyen jó, hogy itt vagytok. Jobban érzem magam.

- Egyen valamit.

- Orvosságon élek - mondta. Kezével hajtogatta tanár fia pulóverjének az ujját. - A szem-üvegemet add ide, látod, tönkrement - mutatta másodszülöttének -, elvesztettem a szememet. Csúfságot csináltam, ágynak estem. Unokáim két csokoládéval kedveskedtek, őrzöm azonmód - nyúlt a párnája alá. - Gondoltak rám a drágáim - csurgott a könnye.

- Neheze érik a beszéd?

- Nincs egyéb dolgom, csak a fekvés, meg hogy nézzelek benneteket, parancsolok, ezt is megértem. Elért a nyavalya, úgy bánt, sohasem vótam hóttbeteg. Az injekciótól lett bajom? - Lába ujját dörzsölte, áporodottság és ecetszag keveréke csapta orron a fiát. - Tetves, szegény család, egyik szoptat, másik gyereket gyárt, pénze semelyiknek. Azért dolgoztam. Gazd-uraméknak sohase elég, pedig a kapufélfájuk aranyból lehetne.

Potornai Bandi nézte beteg anyját, és önmagát sajnálta. A cselédszagú ország hiába lökött katedrát a feneke alá, nem tudta illúzióit megőrizni, vágyvilága vésszesen sorvadt, zabálták a szerzés indulatai. Menekülni szeretett volna a környezetétől, utálta az erős szagú cseléd-házakat, úgy érezte félbemaradt tehetség, csiszolatlan jellem, s már nincs mindenre elég ideje. Feleségére, Major Rozikára is haraggal gondolt, korábban ébredhetett volna.

„A többiek, mások - jutott eszébe indulatosan -, talán tolakodnak a feladatokért?”

Az ólhoz ment. Apja sárga arca gyűrötten izzadt. Éles késsel nyúzta a magasra akasztott birkát. Tekintete melegen fénylett, a reggeli féldeci, élettársának lábadozása erővel töltötte el, ügyesen dolgozott, bontotta a langyos testet bundájából.

- Jó, hogy jöttél - mondta legidősebb fiának -, anyád úgy bízik benned, mint az istenben. Attól meggyógyul, ha láthat. Szívéből nőtt az esze.

Novák Gabi, Potornai Pista segített a nyúzásban. Ittak. Kínálták a pálinkásüveget, de Potornai Bandi eltolta. Apja ragyogó szemmel nyúlt érte, elemében volt. Kortyolt és elégedetten csettintett.

- Semmilyen emberek vagyunk. Nincs más a hasunkon kívül.

A tanár nézte a kopasz dombot, ahol piszkosszürkén haltak meg az akácok. Az égnek szelíd szeme nyílt, a szalmakazal oldalán vörös fényt szórt szét a gyenge nap.

- Nekem nem köszön a kocsmáros - mondta keményen -, nincs a palotájában pénzem.

- Visszük mi a fizetést - heherészett Novák Gabi, akinek állandóan pálinkáért égett a gyomra -, részegek se leszünk tőle.

- Ihatsz, ehetsz mama dögivel - szólt a szálas Potornai boldogan -, birkapörköltet főzünk. Együtt lesz a család.

- Együtt? - kérdezte igazlító fia meglepetten. - Az világszenzáció.

- A hasuk hozza őket, meglásd. Erős, bő levet csinállok, csúszik rá a savanyú bor. Bepakolunk - mondta elégedetten a tehenész. Jó ízek emléke, torkig való, türelmetlen falások tolakodtak a képzeletében, a szegénység boldog ünnepei, a húsos fazekak. Gyönyörűséggel darabolta a jókora birkát, Pista fia a nehéz bográcsot kereste, tüzelőt készített.

Potornai Bandi szeretete meglobbant. Örömmel, várakozással maradt közöttük, a mozgás, a gyerekek, az unokák keringélése jó érzéssel, ünnepnapok hangulatával ajándékozta meg. Az együvé tartozás rejtjelein hívták haza egymást, bicikli csörömpölt, csattant a kiáltás a gyenge őszben.

A tanár nem segített, nem várták tőle, jelenlétével vált a munka részesévé, családja szeme fényévé, tisztelték, hallgattak szavára, kicsit hidegebben kezelték, meg ne sértsék. A tuskón terpeszkedett.

- Tudtam volna széket adni alád - hallotta apja rekedt hangját.

Tartózkodón legyintett, pihent. Tudta, hogy csak rövid távú az idill, amíg valahonnan előcsúszik a csömör, örömebe piszkít a szegénység, akkor menekül innen és önmagától. Az ital élénk színeket ajándékozott a tárgyaknak.

Apja harmatos fejét törölte. Ezüst szőtte már, elvitt gazdagságából. Remény repdesett a képén, indulatai újra éledeztek, őszintén hitte, hogy a nyamvadt birkájával megválthatja a világot, összehozza széthullott családját, jóltartja, a boldogság szétárad szolgálati lakásában, megtölti rejtett zugait. Megint megemelte az üveget. Legidősebb fia közeledni akart, a láthatatlan, mégis erős falat rombolni, ami köréje rakódott, elkérte a szeszt, meg se törölte az üveget, úgy ivott. Tompította, langyosra mosta érzéseit a pálinka.

„Azt hiszi - gondolta -, még mindig olyan jelentős egy ebéd, mint az idők kezdetén. Lecövekelődött a múltjában.”

Titokban azért szorított, szeretne volna, ha fényes emléke marad a nap, anyja gyógyulása, a készülő ünnepi lakoma. Mi mindent szeretett volna! Irigység támadta meg hirtelen, testvérei, sógorai láttán, akik állandó közönnyel közlekedtek az életben, a nagyfröccsök kábulatával.

„Boldogabb lehetnék a sorsukban - gondolta rezignáltan a tanár -, a virrasztott éjszakák göncei nélkül? Az igényeik összhangban vannak a valósággal. Mi bajuk a világgal? Kicsi élet az nekem.”

Darabolták a birkát. Az öreg tehenész borért szalajtott Pista fiát, tüzet gyújtott a fekete bogrács alá, adta nagy hangon parancsát:

- Szóljatok mindnek, ebédre itt legyen!

Ketten kapaszkodtak másodszülöttével a maradék hangulatba, a szép fényű őszbe. A nyúzott bőrt megmarkolta, legidősebb fia felé kínálta.

- Néked adom, vidd el!

- Minek?

- Valamire jó. Szőnyegnek, bekecsnek megcsinálják.

- Inkább itthon hagyom. Elfér.

- El - nyugodott vereségébe az öreg. - Rozikát és az unokámat hozod ebédre?

- Hozom.

A füst játszani kezdett; kushadt, rájuk csapódott, szürkés-kék zsinórját fűzte az égbe. Potornai Bandi a gyerekkor után kutatott emlékezetében, a száradni aggatott gatyák, foltos fehérenműk csendjét szeretne volna, de piros traktorok berregtek, a tejház edényei csörrentek, a takarmányosok ritka szava megéledt a délelőttben. Hagymaszag kavargott, étvágyuk támadt. A pálinka közel hozta múltjukat, a cselédházi ünnepeket, amiket gyakran ráncigált elő a tanár úr, támaszául, örökös útravalóul. A major kopár, csontkemény udvarát, a pirosuló búzamezőt, a

zsákokba lapátoló embereket, a kis bajuszú Munkás-elvtársat látta hirtelen, az első lovakat és a matuzsálem korú traktort. Az öreg Kun is szíve mélyéről éledt meg, goromba darabosságával, hótkoszos kucsmájával, amit forró nyarakban is rendíthetetlenül viselt. A fehér kenyér melege megcsapta.

„Magamban hordom őket, folytatom - gondolta érzékenyen. - A látványosság korszakai kimúltak, nemes emlékké oxidálódott a földosztás, a szövetkezés. Miben higgyek akkor?”

Az ősz halványan hullatta kincseit, zsugorodott faleveleket ejtett a földre, érett, mély színek tarkították a határt. A csörömpölő, szikkadt hullák meg-megiramodtak, majd megadóan tekintettek sorsuk elé. Más hangon szólt minden levél. A vén, egyedülálló platán rozsdabarna ajándékai mély muzsikával érték a fehérítő gyalogútra, az idő előtt elszólított fakó zöldek vékonyan vinnyogva.

Potornai Bandi meditált az elmúláson, hagyta magát az emlékezés és a jelenvalóság boldogságában. A füst újra csípte a szemét. Pirosra dörzsölte.

- Szépre jár a füst - mondta az öreg Novák, s megállt a bográcsnál. - Minket meg kerül. Bort öntöttél alá?

- Pálinkát - mutatott a hasára Potornai -, erős, mint a méreg.

- Úgy jó - csillogott a tehenész szeme -, hatalmas étvágyat csinál.

Az ismerős kép, mozdulat megütötte a tanárt, levertséggel gyengítette. A tegnapok legnagyobb öröksége, a pohár szentsége, az üveg mindenhatósága. Az italért nyúlt.

- Tanár úr piál? - lepődött meg alaposan Novák. - Ezt nem gondoltam.

- Ez van - mondta hidegen.

Megbánta a ridegségét. Nem ártott neki az idős Novák fűszálnyit sem, mégis elhessentette. Nem büntetni, javítani való a szolgálata.

- Maga boldog? - fordult hozzá váratlanul, amitől a tehenész megrettent. Harákkolt. Széttárta a kezét. Feje búbját vakarta, úgy válaszolt.

- Aki dolgozni nem tud, az boldogtalan.

- Jól szóltál - helyeselt vastagon öreg Potornai -, mér ne lennénk boldogok? Megvan mindenünk. A jókban nem dúskálunk, de a nincsenben sem. A gyerekekkel szemben lejárt a kötelességünk, csak az egészség számít, az a fontos. Ennél csak cudarabb vót.

- Az ám, kemény világ.

- Az elejin krumplit hánytam a saját földbe, legyék ennivalónk - mondta töprengve a jószággondozó. - Van krumpli, van család. Fogtam a munkát, de megzavart a csendes eső, kiürült a határ. Mégsem tudtam a kapát vállamra lökni, négykézlábra ereszkedtem, tőtötöttem a krumplibokrokat, hogy ne lássanak! Télen sütöttük hajában, három jutott fejenként, még kicsike vótál, nem tudsz arról.

- Nem - mondta a tanár.

- Na látod - diadalmaskodott az apja, arca felderült hirtelen, mint amikor ravaszságokon törte a fejét. - Éhes vagy?

- Nem.

- Mutasd, hogy az vagy.

- Éhes vagyok.

Potornai az ólba ment, matatott kicsikét, és két zöldesbarna gyümölcsöt hozott. Tenyerén tartotta, tisztelettel tekintett a ritka csemegére, elismerésre várakozott.

- Nesze, edd meg!

- Micsoda? Miféle gyümölcs?

- Kitalálad.

Forgatta a kezében, de nem ismerte. Nyomott szívre hasonlított, éretlen, nyers zöld színű a fél oldalán, másikon sötét, zsenge barnás. Kocsányon lógott. A maghéjon rózsaszínű bibesebek. Felnyitotta a gyenge gyümölcsöt. A fehér héj alatt borostyánszínű bél, az íze éretlen dinnyére hasonlított, millió parányi mag csillogott a húsos testben.

- Mi ez?

- Nem ízlik? - figyelte fiát Potornai. - Még nem száradt ki. Az unokáimnak dugdosom. Füge.

- Honnan szerezte?

- A fákról - mutatott a ritka cserjékre. - Ott a gyárja.

A semmi kis kert felaranylott, ahol a satnya fügebokrok kuszáltan nőttek. Potornai Bandinak rémlett, mintha nyáron zöld körteféléket látott volna a tenyér formájú levelek között. A szürke földön futott a tök, ványadt indáját cipelte, kapor száradt a perzselő napon, mohón terpeszkedett a paradicsom.

- Ki hinné? - csodálkozott őszintén. - Itthon is megterem? Makacs földek, nem a délszaki gyümölcsök hazája.

- A szeretet élteti - mondta szokatlan lágysággal a tehenész.

- Az ám, a rengeteg szöszmötölésed - ellenkezett Novák. - Annyit vacakolsz vele, mint az ételleddel.

- Dolgos gyümölcs, ősszel fedni kell, tavasszal tíz foknál nyitni, mert penészedik a haja, lepállik - magyarázta öreg Potornai. - Addig él, amíg lélegzek, kinek kéne ilyen babramunka?

Hosszan bámultak a csupasz kertre. Hová tűnt már a kellemes kaporszag, az a nyár? Potornai Pista megérkezett a hasas demizsonnal, bort zúdított a pörköltökhöz, kóstolgatták a Csillag nedűjét. A tanár nyújtóztatta tagjait, kerékpárt keresett és családjáért indult. A major messzebről neorealista díszletnek tetszett.

Major Rozika nevetve szabódott: nem szereti a birkapörköltet, a fiát meg moziba viszi. Potornai Bandi enyhíteni akart helyzetén, a fehér hálóinget, amit közösen vásároltak, a hóna alá csapta.

- Megéri - örült a szemrevaló fiatalasszony -, ügyes vagy. Hányingerem támad a múltszagú családotól.

- A tieid különbek?

- Valamivel.

Nem haragudott. Bár szerette övéit, elismerte, hogy csúnyán élnek. A magyarázat számára kézenfekvő volt, mire a purdék kirepültek, nem lett gond a betevő falat, fekete estébe értek a szülei, megkövült szokásokkal, döcögős gondolkodással, képtelenül arra, hogy elvigyék életüket a cselédházból. Egyetlen menedékük a munkájuk maradt, a széthulló család, amelyet

Potornainé emberfeletti szeretete, áldozata táplált, gyerekek, unokák keringtek körötte, mint fáradt kotlós, takarta kicsinyeit, testével melengette, kapart nekik a megélhetés durva dombjain.

- Túl nagy szíve van az anyádnak - mondta Rozika inkább gúnyosan, mint elismerően, pedig az öregasszonyt megtúrta a gazdagparaszt-házban, a tiszta és fényes bútorok között. - Tőle különben sem sajnálom, legyen jó napja szegénynek.

Bandi egyedül tért vissza. Anyja dunnájára telepedett. Testvérei az asztalt csinosították, terítették. Potornainé simogatta a könnyű, ragyogó hálóinget, elfogta öröme és a könnye kijött. Arra gondolt, hogy gyötrelmes életében egyetlen pendelyre telt, hordta fiatalságától vénségéig, amíg lányai után a használtakat felvehette. Megérdemelné, hogy fussa finom kelmékre, divatos ruhákra, puha lábbelikre. Milyen igazság, hogy csak betegágyánál térül vissza önfeláldozó szeretetéből? Lassan nyugodott meg, lefutott a könnye, és az öröm, hogy gyerekeit, egy töről fakadt virágait, unokáit együtt látja, ismét meleg ölébe vonta.

- Rozika küldte? - hitetlenkedett. - Olyan csudálatos. Titeket megszállt a szentlélek. A múltkor ballonkabát, most hálóing. Egész vagyon.

- Ugyan - mondta fia, és érezte, hogy elgyengíti az érzékenység. Szerette szülőjét, mértéktelen áldozatvállalásait, tisztán látta, ha végleg elköltözik közülük, kihűlhet a hamu a fekete bogrács alatt, a majorba vezető utakat felferheti a fű, senki sem fogja többé össze a gyerekek sikongó jókedvét, a láthatatlan köldökszínórok elsorvadnak. Önmagát féltette legjobban, kiköpött vérének az anyjának, rettegett, hogy elveszíti maradék erejét, amivel múltját, családját megtarthatná.

- Vegye fel - szólt gyors ötlettel -, fiatalodik.

- Felvegyem? - lepődött meg a rozoga beteg. - Akkor forduljatok el.

Lányai segítettek. Bomlott, gyér hajával, ami szürke volt, mint a cukros mák, viaszsárgán ragyogott Potornainé arca hótiszta ingében.

Becipelték a bográcsot. A demizsont az asztal alá tették. Literes üvegben pálinkát hozott a házigazda.

- A többiek? - kérdezte megbántódva. - Várjuk még őket?

- Nem jönnek - mondta legidősebb fia.

- Mér nem? Utálják a főztöm?

- Dolguk van - válaszolt Potornai Pista -, későn szoltunk.

- Zsuzsáék?

- A faggyú elrontja a gyomrát - szólt Potornai Mariska Novák Gáborné, aki utoljára beszélt vele -, azt üzeni.

- Éppen a faggyú? Más nem árt neki?

- Több marad - borult ráncba idős Potornai homloka -, akkor minek kínlódtam?

- Megesszük mi - mondta vidáman tehenész sorstársa -, ne búsulj.

Ültek. Potornai Mariska sorba szedett a tányérokba, először apjának. A birka fejét, ami egészben főtt, szintén neki tette. Az öreg csüngette kobakját, sapkáját lelökte lábához a padlóra, mereven nézett a párolgó falatokra. Novák Gabi pálinkát lötytyintett a poharakba. Csettintgettek. Újra buggyant a méregerős ital.

- Iszol, hé? - fordult feleségéhez a jószággondozó.

- Anyu nem ihat - torkolta le Mariska lánya azonnal. - Hová gondol?

- A minap mégis berúgott. Annak a betege.

- A gyógyszerőtől lettem rosszul.

A pálinka elfogyott. A tányérok megteltek, gőzölögtek. Potornai kanálával túrt a vöröslő paprikásba, étvágytalanul. A csupaszra főtt fejcsontra villant kemény tekintete, amit legjobban szeretett.

- Megeszed? - kérdezte tanár fiát. - Nem nyúltam még hozzá.

- A maga jussa - hárította el udvariasan a kedvességét.

Ették a csípős, laktató húst, bő levében kenyeret mártogattak. A főtt krumplit hanyagolták. Használták a demizsont. Potornai Mariska mélytányérban vitt pár szem húst anyjának.

Apja legendás habzsolása már múlttá foszlott, falatozott komoran, fájdalommal, nem értette, miért nem rohantak a gyerekei az ünnepi lakomára, pedig dőzsölhetnek, egymást láthatják. Kinek kedveskedjen? Szeretete a bogrács moslékába hullott.

„Nékem kellett volna hívnom őket? - gondolta keserűen Potornai -, kötéllel kapaszkodni?”

Más természetű volt. Utódjainak házaiban ritkán fordult meg, tányérjukba se kíváncsiskodott. Pergette a reá mért időt, kebelbéli komája, Novák helyeslése közepette.

A pedagógus kitartóan fürkészte nemzőjét, megérezte, hogy válságba jutott. Kedvességeért kutatott emlékezetében, a darabos ember közeledő mozdulataiért, de semmit sem talált.

Sárgult, szürkére tört az öreg tehenész arca, hallgatása, egykedvűnek tűnő várakozása elárulta. Itta a homoki bort, nehéz keze fekete körömaljakkal eltakarta a kétdecis poharat, oldalán nyomott hagyott a szorítása. Csüggedést árasztott a mozdulata. Potornai Bandi tetten érte fajtájának szomorú mozdulatait.

- Egyetek - mondta a vénülő házigazda vastagon -, amíg van.

- Nem örül már úgy a malom - emelte újra poharát az öreg Novák -, a kerekei kopottak.

- Jól eltalálta az ízit - ismerte el Potornai Pista -, tanítani kéne.

- Azoknak mégse ízlik.

- Akiknek nem kell, ne egyék. Kár a traktáért - mondta Novák Gabi.

- Nem érted - legyintett lemondóan az öreg Potornai -, csak ha megöregszel.

- Nem igyekszek - nevetett a veje -, mellőzöm a kívánságlistámon.

- Elér, mint a rossz nyavalya.

Fulladozott a beszéd.

Bandi megbontotta az asztalt. Élvezték a cigarettát, kojtoltak a ház előtt, székekre, farönkökre telepedtek. A demizson velük tartott.

A tanárt megint megfogták az emlékei. A hajdan volt ünnepre gondolt, amikor még mezítláb játszogattak a csupasz domboldalon, a viharvert kőkrisztusnál, a tűtükéző emberekre láttak, akik firkálgattak a porba, csurgott szájukon a szalmaszínű bor, házakról osztozkodtak, a nap vöröslött felettük, mint a mérges pulykataréj, Potornai esetlenül dülöngélt, taposta a rajzokat, újra húzgálta, nekiesett a repedezett, rücskös keresztnek, és a gyerekek nem kaptak vacsorát.

„Hová jutottunk? - vallatta gondolatban önmagát Potornai Bandi. - A helyszín azonos. Az indulatok, a vágyak öregedtek meg, esetlenek már a szárnyalásra. Utódaik kapaszkodhatnak?”

- Szerencsés föld - mutatott körbe Novák bölcselkedve -, szépen megélünk.

- Meg.

Hosszan bámultak a közeli istállókra.

- Azoknak rossz, akik elvitték az életüket innét.

- Ők tudhatják, a kezünk feje sem egyforma.

Novák bólogatott. Elővette a gyűrött, piszkos zsebkendőjét, harákkolt, beleköpött, tartotta a kezében, megnézte, erősen dörzsölte, hajtogatta, és az orrát piszkálta kiadósan. A diplomásnak lúdbőrzött a háta. Rozikára gondolt akaratlanul, szerencsére nem tülekedett a tanyára.

- A malacokat megnézed? Tíz hízik. Kész bivalyok.

- Később - mondta a tanár.

Visszafordult anyja betegágyához. A homályba borult szobában a család megfélelkezett róla. Panaszosan nézett a fiára.

- Szétosztottam magam köztetek, mégis egyedül vagyok. Menni akarsz?

- Menni.

- Minek mutatod akkor a képed? Mennyit hajszolódtam, nézz ide, nekem ám nincsen húsom, csak ez a kis bőr tartja össze a csontomat. Nem bírok megerősödni - sopánkodott anyja.

- Butaság. Egyen, pihenjen, és megerősödik.

- Két méter föld elég lesz, amit kimérnek. Csak tehenésznek maradtam, szegénynek, pénzem, vagyonom igazán nincsen, de nem nézhetem az unokáim éhezését, telik a kicsiből, odaadom a filléreket, úgyse viszem a hátamon a férgeknek.

- Kettőt köhög, és meggyógyul. Hozok orvosságot. Pia viszont nincs.

- Nem is.

Potornai Bandi mosolygott. A panaszkodásból kitetszett, anyja foggal-körömmel ragaszkodik az életéhez, megkönnyül, ha kiöntheti a lelkét. A téglaszínű heverőre dőlt. Elfeledkezett az időről. Közelebb húzta a széket borospoharának. Az ágynemű áporodott izzadságszaga idegesítette. Az ablakban szanaszét heverték az orvosságok, kekszek és satnya narancsok társaságában. Az ablakot kicsit megnyitották, friss levegő áramlott a régi szobába.

„A szenvedés igazi arca a szegénység, bőven ad útravalót” - gondolta.

Szülőanyja nyílt, kerek szemébe nézett.

- Már nem halhat meg, a történelem tűnne el magával.

- Az ám, a fenét. Akarok még valamit, csak gócos vagyok, elfelejtem. Malacokba öltem a pénzt, a kis dög lány, Eta férjhez megy, jó lesz. Élni se tudnék dolog nélkül. A heverőkhöz mit szólsz? Valaki érkezik, lássa, nem koldulunk, írtam néked levelet, az vót benne, keresem a fiamat, aki tanár. Feladtam a Rádióknak. Kitisztultam, szaladtam a postára, kértem vissza a piros ládából, vitt a pici lábam. A kacska kezű postás falhoz állított, és úgy ordibált: írja le a nevét, hogy hívják? Firkantott valamit a levélre, kezembe sózta, trappoltam hazafelé. Gondolkodtam, néked ártok ezzel, szétszaggattam a papírt, az árokba dobtam. Megint mást döntöttem, összerakosgattam, ahogy lehetett.

Potornai Bandi az ablakot nézte. Füst fogott össze a ritka ködökkel, és a csípős szag végtelen szomorúságot árasztott. A többiek kint iszogattak és Novákéknál televízióztak. Kettőjükre maradt a közelgő sötétség.

- Anya vagyok, minden gyerelem fáj, segítek egy szóra pénzzel, ennivalóval. Megóhajtának két süteményt, pohár bort, de inkább nekik juttatom. Irtó summákat elnyel a Fényes, hány kiló zsír árát, ki tudja. Nem tudom, mivel tartoznak a testvéreid, hidd el, eladok jószágot, akármit, veszek nekik zsírnak valót, szalonnát, arra keresek, mert sírnak az ártatlan unokáim. Nincsen és nincs - ömlött Potornainéból a szó megállíthatatlanul.

Legidősebb fia révült tekintettel hallgatta. Már messze kóborolt. Vitték töprengései, elröpítették a szolgálati lakás zsugorodott méretei közül.

„Innét várnék segítséget - gondolta a tanár -, a megélhetés legfőbb gondjuk. Szürke napok járnak, semmi fényeskedés. A kenyér még nem elhivatottság. Gyarapítsák a saját fészkebe? Könnyülne a sorsom, megjárt, taposott utakon közlekednék, szívélyesen értenék egymást a mosolygós arcú, állandó kézdörzsölgetésű érdekelttekkel. Hírnév, gratulációk, babérok öveznének. Inkább vadbaromként ordibálok, fújok.”

Potornainé elámult másodszülöttén, aki messzire csatangolt, hiába lélegzett mellette, elérhető kézközelben, talán a zsolozsmázását sem hallgatta. Lefetyelt életéről, terhelte, inkább a száját szorítja, a Major-házban hall eleget, azoknak aranyból kék klozett, kapuajtó.

Kinek öntse ki a szívét, legkedvesebb gyerekeinek se? Micsoda tempós világ az ilyen? Dolgozna szívesen, csak egészsége legyen, taníttatná az unokákat. Legkisebb lányát, Etát is férjhez adja, nehogy valami disznóság érje. Meggyógyul, újra libázik, keresi a hasznat - gondolta leverten.

A csend riadóztatta őket.

- Fent van? - kérdezte a tanár.

- Fenn.

- Mit szeret legjobban?

- A temetést. Csak hosszú az út, fulladok. Szörnyű rengeteget tanulok, a családot látom, mindenféle népség megkerül, legnagyobb gyászt nagycsaládosoknál találok. A sok gyerek szülőjét nagyra értékeli, az egykéseknél alig látszik a szeretet, egy arc azt nem tükrözheti, amit tíz. Fekete Ibi felakasztotta magát. Egyetlen fia parkettás a fővárosban, gyönyörű szép hajlékot örökölt, csomó pénzt, szóval hát mindent. Férjhez nem ment a szerencsétlen Ibi, kicsapongott, de mondjad már. Előtte írt levelet, hogy megunt itthon, menni szeretne. Az a válasz érkezett, maradjon.

- Öreg Boldiné temetésén máshogy látszott. A fia, a férje borzalmas részvételt volt iránta, lelátszott a fájdalom az arcukról. Úgy siratták, hogy az kimondhatatlan. Öreg Boldi összeesett, beoltották, azt hittem, nem éli túl. A nagycsaládosok még mélyebben éreznek, én nem tudom azt elsorolni.

- Milyen lesz a temetésem, milyen tisztelettel? A templomot kerülöm, istentagadó vagyok. Csak szépen szeretném az utolsó utamat, meghalni úgyse érdemes, de ha muszáj, érzéssel dobják rám a földet.

Potornai tért meg az ólból. Mosakodott. A villanykályhán birkapörköltet melegített.

- Kibeszélte magát anyád? - kérdezte. - Így szokta, csudálom, hogy nem hűl ki a bélé annyi vartyogástól, az isten se győzi hallgatni.

Személyautó fékezett. Váradiné becsapta az ajtót, a csomagtartóból pár tyúkot, üveg pálinkát szedett elő. Lila kosztümjében, fekete, tornyozott kontyával, fekete cipőben billegett Potornaiékhoz. Fiatalosan. Kirítt a környezetéből.

- Meglátogatlak, Bözsikém - mondta kedveskedően, ajándékát a szoba padlójára rakta. - Hallom, maródiskodsz.

- Mára vagyok, holnap nem. Nem tömöm többé a libáidat.

- Mesebeszéd. Egyél, igyál, vígadjál. Vagy vagyont gyűjtesz?

- Ez a kis kastély megteszi, kényelmes, mint a temető.

Potornai Bandi tiszta poharakat hozott a konyhából, dűtött a borból. Az apja hallgatott, látszott feszélyezettsége. A tanár igyekezve mentett a helyzeten. Koccintottak. Az öregedő tehenész munkájára hivatkozott, s faképnél hagyta őket.

- Indulok én is.

- Tű van a feneked alatt, hogy ugrálsz? - kérdezte Potornainé. - Hajt a véred?

- Eredj már. Nyakamon a háztartás, a jószágok, nem ücsöröghetek órákig kedvemre.

Potornai Bandit megjutalmazták. A zöld boríték könnyű volt, váratlan, felemelő, megérdemelt. Öröme felgyúlt, túlárado vidámsággal látta a világot. Piros Bugyogó bolyongott a hosszú és sivár folyosón, megragadta a kezét, fényes szemmel cipelte a presszóba. Kávét, konyakot ittak, a tanár kedveskedett, kitárulkozott, fontosabbnak érezte a személyét, bátrabbnak, újabb italt rendelt. Gátlásai szétfoszlottak, elemében volt, megejtően, megtevesztően boldog.

A lány élvezettel hallgatta. A szellemességektől szélesre szaladt a szája, kedvesen kuncogott, kockás, szűk szoknyájából formás és izgató combja ingerelt, narancssárga pulóvere sem rejtette domborulatait.

A tanár hangosan, hatalmasan sorolta életét, ügyet sem vetett a presszó törzskarára, Zöldecске csodálkozó arcára, előadta, eljátszotta a nacionálját, az elvesztett szegénység emlékeit. Megfeledezett éhségéről.

Piros Bugyogó őszinte érdeklődéssel, női ravaszsággal hagyta, legyen lelki patyolat. A tan-testület és a féltékeny fruskák terveiben kóvályogva egyedül érezte magát, a könnyedén lökött, alkalmi szavakért hálálkodott, kollégája zárkózottságában önmagát találta, feloldódásában megnyugvását.

Az idő kiesett a tudatukból. Különböző figurák váltogatták egymást képzeletükben, a határozott Munkás-elvtárs, a kótyagos Novák. Potornai Bandi boldog volt, beszéde kapkodóbb, gyerekesen naiv lett, hirtelen váltott hangosabbra, agresszívebbre, nyílt és csodálkozó szeméből alattomos, sötéten néző ablak vált. Piros Bugyogónak reszketett a gyomra, félelme támadt, hosszasan bámulta a szimpatikus lázongót, és megmoccant a szíve, mert pusztult, zsugorodott a kedves arc, rejtélyes mélységből löködték elő a szavai.

- Kivel oszthatnám meg az örömet? - kérdezte a tanár. - Rajtad kívül ki hallgat meg? Megyünk a Fényesbe mulatni.

- Nem tehetem - szabadkozott kolléganője -, sietek haza. - Ijdezett, az italozásból botrány keletkezik. Már feltűnően bámulták őket, megjegyzéseket tettek. Menekülni szeretett volna hirtelen, de a társát sem hagyhatta pácban. - Várnak.

- A Fényesben dorbézolunk - mondta a férfi. Lehangelő mozdulattal a hajába túrt -, ott vannak a kurvák.

- Majd máskor, sétáljunk inkább.

- Félsz, hogy megízéllek? Nem lennék jó?

Jós Sándor tűnt fel az ajtóban. A tanár révülten integetett, és asztalához hívta. A lány faképnél hagyta.

Széles mozdulattal, hangosan rendelte az újabb konyakot Potornai Bandi, vastagon fizetett, Zöldecské aranyba foglalt kezét kapkodta idétlenül.

Homályos, szürke folt maradt az este emlékezetében. Botorkált az utcán, támaszkodott a léckerítésnek, és a sarki házba talált.

Rozika megérezte az italt. Vacsorát melegített. Bandika tátott szájjal figyelt.

- Berúgtál, disznó? - kérdezte kedvesen.

- Be.

- Rosszul vagy?

A konyhaszékre rogyott. Mértéktelenül habzsolt, pusztította az ennivalót, ruhájára csorgott a pörkölt leve, a csirkecsontokat dobálta, arcát a tálba ejtette. Felesége szörnyülködött, félt, hogy csontot nyel, a pillantásától lúdbőrözött a háta.

- Bandika hol van?

- Tanul. Beszéltél vele.

- Biztos?

- Nem emlékszel?

- Nem.

Rozika most utálta a férjét. Sajnálta. Haragudott. Öreg, törődött lett az arca, a részegség olyan szájalmasra zsugorította, mint a Potornainéét. Egyikszor színjózannak tetszett, másikkor halálrészegnek.

- Félsz, hogy sorozatban iszok? És téged szerettelek valamikor?

- A fiad fölnéz rád, ne rombold szét a hitét. Érted?

- Értem - szajkózta. - Hol van?

- Hív, hogy feküdj le - füllentette Major Rozika. Óvatosan ölelte férjét, bizalmatlanul.

- Lefeküdt?

- Le.

Nehezen a heverőhöz támogatta.

Potornai Bandi részegen ébredt. Kereste a pizsamáját. A fürdőkádba vizet engedett, sokáig lubickolt.

Éjszakára felébredt. Csend és irtózatosszomszomság gyötörte. A szifonból ivott. Másnaposan kóválygott, büntudatosan. Szégyene elborította. Nem emlékezett az estére, hogyan vált el Piros Bugyogótól, lekurvázta-e Zöldecskét, mit csinálhatott a nagy sötétségben, maradt-e

pénze? Mocskosnak, ocsmánynak érezte magát, köpnivaló bohócnak. A gondolatok tompán, erőtlenül, zavarosan születtek, szorongást termelt a várakozás.

A gyomra fájt. A feje kóválygott. Szomját se győzte csillapítani. Idegen volt a teste, nem az övé, idegen a reggel. Fekhelyén feküdt mocsadékában.

„Miket hordozok és cselekszem - gondolta a tanár -, kevés az időm jóvátenni.”

Szorongása önmaga ellentétévé tette. Félt a világosságtól, az emberek szemétől. Égett az arca, a füle.

Korán kelt. Szétrombolta az életét? A részegség tudatát nehezen viselte. Sört, pálinkát kívánt, könnyítést pokoli közérzetén.

„Megalázás, megaláztatottság kell az élethez - gondolta keservesen -, hogy hordani lehessen.”

Fia iskolába iparkodott, nem szólt, vádlóan nézett. Rozika is megkukult.

- Keressek kötelet? Akasszam fel magam?

- Csináljad csak, veszek nylonzsineget.

- Semmiről se tudok.

- Félek olyankor tőled, agresszív vagy.

- Részegen csinált az öreg Potornai - szánta viccnek, de meglepődött feltételezésén.

- Többé ne nyúlj pohárhoz, színjeles férjecském! - sziszegte fenyegetően.

Esni kezdett az eső. Az utca hűtötte Potornai Bandit, a nedves, friss levegő, csodálta a természetet, úgy érezte, éjszaka után boldogság megébredni. Gyógyult.

„Megfutamodásom a haláloamat jelenti - gondolta eltökélten. - Mániás bolond vagyok, az öröm vette el az eszemet. Szolgálatban inkább ne örüljek, mint csúffá legyek. Indulhatok újra önmagamhoz.”

Hólyagos eső esett. Kíméletlenül verte a vidéket.

Szótlanná, tűnődővé tette az idő. Nyomasztóvá váltak az emlékei. Szürkén esett. Villámlás, égzengés se támadt; alattomosan, csendben ázott a táj. A gazdag, színpompás ősz odalett hirtelen, lucsok és nedvesség emésztette fénytelen jelenvalósággá. Az ég egérszürkén tüntetett, hideg esőjét leszórta.

A rosszkedvű tanár napfényes tájakra vágyott, nosztalgiája fehér hegyeket, fehér városokat gyűjtött képzeletében, őszi vetés színű tengert. Hamar elűzte ezt kínzó szomjúsága, remegett a gyomra, égett az arca, undorodott magától. A permetező eső bőre alá verte a szomorúságot. Apró levelű akácok élő-zölden túrték az esős évszakot, a nyárfák gyorsan szegényre csupaszodtak.

A folyó partjára gondolt, amely esőben a legmagányosabb, a lila, mocsári mentákra, a mocskosra ázott kukoricákra. Az eső nem szűnt. Csendesen dobolt.

Hat hete esett. Szürke uniformisba bújt az ég, mint az alumínium, mint az ázott veréb, mint a homok, mint a hűlt avar, mint a sütni való tök, mint a víz, mint a dülő végénél felejtett szalmakupacok, mint a kályhák hamuhegyei, mint a cselédházak régi napjai. A csatornák színültig teltek. A szénaboglyák sötétre áztak. Kíméletlen idő pusztított, a szürke, tarajos eső földhöz szegezte a felhőket.

Belvizek, tócsák pöffeszkedtek. Úsztak a dűlőutak. Betegre fázott a határ. Sáros gépek kínlódgattak, elakadtak a sártengerben.

- Ítéletidő - mondta anyósa, Major Jánosné -, ver bennünket az isten. Hetven napig esik, vízzé válik a természet, jéggé fagy.

Potornai Bandi hallgatott. Utálta az egykedvűséget permetező időt. Langyos békekorszak, napi munkák vegetációja, hol maradnak a nagy szolgálat lehetőségei? Szürkeségbe vész a világ.

Változatosan, szüntelenül esett. Csepergett, zuhogott, cseperészgetett, sűrűsödött a hólyagos eső. A napot bebörtönözte az ég. Csúffá ázott a termőföld. A múlt megint üzent a diplomásnak, megéledt a nyári vihar, sovány kékék bukácsolása a tarlón, a majoriak lázas igyekezete. Munkás-elvtárs elborult homloka, szaladgálásuk a viharban, hogy mentsék az életet. A csuromvizes ruhák nehéz szagát érezte.

„A bajban fogjunk össze - gondolta okosan -, viszem az osztályt, munka bőven akad.”

Az eső elállt. Erőtlenül tért meg a nap. Vastagon öltöztek a diákok, melegítők, csizmák, bakancsok, régi pulóverek, orkáncabátok, esőköpenyek divatoztak.

„Ne lennék savanyú, megkönnyíthetném a feladatot” - gondolta bosszankodva Potornai Bandi.

Az új busz homoki táblára vitte őket. Szőlő, burgonya, paprika, locspocs határ, gumicsizmára való utak. A lassan rohadó természet szomorúságába löködt a zsivajos sereg, szétáramlott a földeken. Vödrökbe szedték a burgonyát. Ládákba rakták a paprikát. Szüretelték a szőlőt. Gimnazisták, szakmunkástanulók, általános iskolások, özönlött a segítség. A nyomott hangulat feloldódott a lázas igyekezetben.

István-apánk, Nemes Lajos, Dihenes, a főagronómus kimerülten irányította az érkező munkaerőt.

„Az idő ismétlődik - gondolta a tanár -, csak mi öregsünk, okosodunk.”

Feltűntek régi tanítványai, a Péteri fiú, az elnök-kisasszony, a doki csemetéje, a Nemes gyerekek. Melegség ütötte meg a szívét. Lehajolt, és szedte szaporán a jéghideg krumplikat.

István-apánk lépett hozzá. Kezében szépen fejlett zöldpaprikát tartott, bicskájával kettévágta. A csumát finom szürke penész fedte.

- Látod? - kérdezte fáradtan.

- Látom.

- Ennyire sikerült.

Potornai Bandi végtelen magányosnak érezte a sikeres, irigyelt embert, akinek arca hasonlított a szürke penészhez, erősen borostás volt, a szeme beesett, vörös az álmatlanságtól. A hangját temetési menetből kölcsönözte, rekedt volt, enervált, hangsúlytalan. Eldobta a silány paprikát, cigarettára gyújtott, és a vékony füst menedékébe fogózkodott.

- Jó, hogy jöttetek - mondta. - Együtt könnyebb.

- Féljük a termést. A miénk is.

Praktikus gépek emelték ki a földből a krumplibokrokat. Versengve hajlongtak a diákok. A ruhák meglazultak, fehérlettek az alsónemük. Meleg mozgások fűtötték a kihűlő világot.

A tanár tornacipőben, farmerban, kopott pulóverben dolgozott. Fázott a lába. Gyorsan ürítgette a teli vödröket. Piros Bugyogót kereste tekintetével, a csoportokat, dolgoznak-e rendesen a gyerekek. Éles szél hatolt a csontjukig. Táskarádió szólt, tánczene. Péteri Karcsi az elnök lányának vödrére sárral otromba T-betűt rajzolt.

- Tanulószedő - nevetett rajta.

Esőfelhők gyülekeztek kitartóan. A sáros, ragacsos masszában a teljesítményt megerőltető munkával érték el.

- Fázik, tanár úr? - kérdezte Nemes Lala.

- Nem. És te?

- Kicsit.

Novák Józsi meghozta a meleg teát, Piros Bugyogó merte leveseskanállal. Kevés bögrét küldött a szövetkezet, a diákok csomagjukba túrtak poharakért, kortyolgatták a kellemes italt. Potornai Bandi a kezét melengette.

- Konyakot nem öntöttem - évődött kolléganője.

- Bevágódhatsz nálam, cucus.

- Ágyadba szaladok a meghatottságomban. Imádom a dialektikát.

- Te is?

Mosolyogtak és értették egymást. A tanár Piros Bugyogó kezére pillantott, és félrenyelt, köhögött, sárgalacsinok csüngtek a manikűrözött kezeckéről.

Vastag felhők mögött bújócskázott a nap. Dagasztották a nedves homokot, rohadó szőlők, paradicsomok erős szagát szívták. A vizes, föld fogta cipőjüket, elnehezítette, eláztatta. A szél meghalt. Erőlködő traktorok ricsaja vándorolt. A folyó simára vált, valószínűtlenül zölden derengővé, mintha színét a tavasztól kapta volna.

Potornai Bandi gyúrte az ipart. Izzadt. A küzdés elhivatottságát felerősítette. Megkereste az osztályt.

- Betegetek vagytok? Lemaradunk.

- Igyekszünk, tanár úr - mondta a legkisebb Nemes gyerek -, csak teliment tűskével a kezünk és nem haladunk.

Legszívesebben megsimította volna, de ettől restelkedett, a keze is besározódott. Elnézett fölötte. A doki lánya, Emőke is hajlongott, ügyeskedett.

- Csíped a természetet?

- A suliban meleg van.

- Így gondoljátok? - hökkent meg az őszinteségen. - Valamennyien?

- Így - harsogták.

- Holnap ne gyertek.

- Együtt a fiatalság, tanár úr - mondta a doki lánya -, van értelme a küszködésnek, de túlságosan nem lihegünk.

Pöszmötölt az eső. A folyó áradt, színe barnult újra, zavaros lett, kilépett a medréből, a sötét füzetet csapkodta, a rozsdabarna fejű nyárfákat. Támadt a szél, szárította a homokot, szikkasztotta a talajt. A távolabbi kukoricaföldön kombájnok mozogtak, tetejükön forgott, villogott a sárga lámpa, jelezte, hogy megtelt a tartály, menet közben üríthető. A lomhának tűnő gépek vágták, morzsolták a tengerit, mögöttük pótkocsis vontatók soroltak, talajművelő, műtrágyaszóró gépek lábadoztak. Vontatók bajlódtak a latyakban, igyekeztek terhükkel a szárítóüzembe.

- Ne tébláboljunk, hajtsunk - mondta engesztelődve Potornai Bandi.

- Holnap szüretelünk.

Az eső elállt. Meghozták az ebédet, bőségesen jutott, disznópörkölt krumplival, fehér kenyérrel. Piros Bugyogó jeleskedett, kezet mosatott, ivóvizet hozatott a gyerekekkel, talpon állva lakmározta, falták a laktatók adagokat, diákfűszerezésekkel.

A délután könnyen, hatalmas iramban múlt. Rutinosodtak a mozdulatok, bejáratódtak a derekak, érzéketlenné váltak a hidegre, a nedves határra. A munka ritmusa igába törte őket.

Csazpottan, sárosan, sérült, repedezett kezekkel, kimerülten lábaltak a buszhoz. A levegő megnyirkosodott ruháiktól. Leverten, elcsigázottan figyeltek az ablakokon; feketére töppedt szénaboglyákat, csomóba rakott kukoricákat, hízott szemű sárga csöveket, éretlen tököt, tócsává változott utakat láttak. Szegényesre fázott tanyák dideregtek. Bőrig ázott a világ, sovány esztendő fenyegetett.

A sár könyörtelen ellenséggként körülfogta a vidéket. A tanár révedező tekintettel bámult, a megrokkant határról nem vette le a szemét.

„Mennyi pocsék - bosszankodott -, könnyen elpusztulhat, semmibe veszhet az érték. A természet ellen, minden bajban a közös összefogás segít. Mentsük, ami menthető.”

- Reggel találkozunk, oltári szüretet csapunk - mondta törődötten Potornai Bandi. Talán maga se hitte.

Otthon Rozika várta és a fia.

Megfürdött. Evett. Minden tagja sajgott. Tüsszentett néhányat, mozdulatait görcsbe fogta az izomláz. Hajlásnál tüvel szurkálták a derekát.

- Beteggé fáztál. Napokig száríthatom a ruhádat. Áldhatnak a gyerekek szülei.

- Megértik.

- Önmagunkért cselekszünk.

- Kinek papolsz? A náthás kölyköknek magyarázd. Nékik parancsoltok, bezzeg a téesz-tagok.

- Anyám? - kérdezte a tanár, nem látta Major Jánosnét az unokája körül bokázni. - Hol jár?

- Viszket a talpa. Répát szed.

Hamar elnyomta a kába álom, szipogott, nyögdécselt. Reggel újra vastagon öltözött. Kíváncsian, kicsit tartva az eredménytől, nézgelődött az iskolánál. Piros Bugyogó falfehéren várakozott. A doki lánya hatalmasat prüszkölt. A legkisebb Nemes szipogott, répavörös orrát törölte. Odébb a középiskolások.

- Hány zsebkendőt hoztál, Lala? - viccelt kedvencével, feje búbjára tolta a divatos sísapkát.

- Kírtart.

Végignézett újra rajtuk. Ismerte, nagyon szerette mind.

Az osztály együtt volt. Náthásan, köhögösen, kicsit dideregve. Senki sem hiányzott. Indulhattak.

A hideg szőlők napfényért lógatták a fürtjeiket. A szemek szétpattogtak a tömérdek víztől, alattomos, szürke penész ütött fészket kocsányukon, napról napra nagyobb terepet hódítva. Sivár cukortartalommal utaztak a felvásárló-telepekre. Az édes ősz álommá foszlott. A tőkék, a szőlőlombokok zölden takarták éretlen termésüket, szégyellték.

Potornai Bandi csatasorba osztotta diákjait. Elöl járt a munkában, törte a fejét, hogy változatosabbá tegye az időt, mozgósította a puttonyok, ládák, kaskák és vödrök önkénteseit.

István-apánk sáros terepjárójával érkezett. Lánya hozzáfutott, csókolgatta.

- Későig vártunk - hízelgett.

- Vetünk éjszaka is. Mástól nem kívánhatom, amit magamtól nem követelek. - Cigarettaért matatott, erősen reszketett a keze. Feje idegesen rándult. - A természet nem kegyelmez - magyarázta az odasiető Bandinak.

Márti büszkén csüngött szülőjén. Elmaradt a többiektől.

- Elégedett vagy a munkánkkal? - kérdezte a tanár az elnököt.

- Szépen dolgoztok, alig hiszek a szememnek.

- Élhetne így a közösség, de sokan a saját lajbijukat vastagítják. Nem lesz ennek jó vége!

- Mohó még az étvágyunk - mondta István-apánk, és érezte, zsiborognak az ujjai, ahogy cigarettájának gyufát lobbantott. - Nem teltünk el a jókkal.

Teherautó csapta a sarat. Kivágódott az ajtaja, Boldi ugrott elő, gumicsizmában, régi, idő előtti pufajkában - öreg Boldi használta valamikor -, fakó svájcisapkában.

- Megjöttem - mondta egyszerűen, kezelt velük -, kell a segítség?

- Jól játszol - mormolta István-apánk rezignáltan -, megölt minket az eső.

- Hozom a gyárat, apraja-nagyja tolakszik, zsebünkben elfér a sár.

- Fenyegetel?

- Akkor csülökre - szólt tettere készen a gépkocsivezető -, mit fuvarozhatok? A vastagját vállalom.

- Szőlőt.

- Na, pajtás - cinkoskodott a fővárosi munkás, a fiatal tanár vállára csapva -, mutassuk meg a földnek, hogy érünk valamit.

Attól kezdve nem volt megállása.

Potornai Bandi a nyirkos hidegben összehúzódott, gondolataitól a munkába menekült. Szüreteltek szép iramban, szedték a satnya fürtöket, két kezük vízes, maszatos szerszámmá alakult. Erővel dolgoztak, ritkán játékosan, megállás nélkül. Új és új sorokat fogtak, a termést teherautó, vontató szállította a földekről.

Tüzet raktak. A szőlőtábla végénél gallyakat, kifordított öreg tőkéket hordtak halomba. Meggyújtották. Szürke füst gomolygott, narancsszínű láng éledezett gyér meleget árasztva, tenyerüket fordították feléje, a fényhez guggoltak.

Folytatták újra elkeseredett küzdelmüket. Szitált az eső. A tanár kíméletlenül igyekezett, messze megelőzte diákjait.

„A példát szeressék - gondolta Bandi -, ne az üres locsi-fecsizést.”

Mögötte loholt Piros Bugyogó. Szívósan verekedett előre a szőlőtőkék merev, rendezett vonulatában, indulatosan tépte, vágta, szaggatta a fürtöket, nem hagyott böngészni valót.

Diákok élesztették a tüzet.

- Attól is melegsünk, ha nézzük - mondta Márta.

- Szobatiszta maradj - nevetett Péteri Karcsi, loboncos, hosszú haját csuklyája alá gyömöszölte -, panaszkodik anyucikád.

- Megmondanád, miért esik, te bölcsmelák?

- Létrán nehéz lenne szállítani.

- Ez fájt.

Állták a sarat. Potornai Bandi csodálta a gyerekeket, szívósan dolgoztak. Bebugyolálták magukat irgalmatlanul. Előkeresték szekrények mélyéről a nylon-korszak relikviáit, az átlátszó nylonkabátokat, a nylonzsákokat, kivagdosták, belebújtak, fejüket, hátukat nagyszerűen védték az esőtől, betegek ne legyenek. A tüzet meggyújtották, megitták a meleg teákat, fűjkálták kezüket, a savanyú szőlőket szedték, a lucskos paprikákat, a jéghideg krumplikat, gyúrták a jó, tejfeles talajt, sóvárogva gondoltak a fülledt osztálytermekre.

Szomorúvá csúnyult a föld. Fájdalmában repesztgette a szőlőszemeket, penésszel pókhálózta, rothadással verte a termést, buggyantgatta a hólyagos, szürke szemű, meggyült tócsákat, a gépeket kivetette magából, nem fogadta az őszi magokat. Pusztított, pusztult az anyaföld. A jókedv és a bizakodás mélyen fészkelte, elborította a vízőzön, az özönvíz. Tunya, álmosító idő vetkőztette az értékeket.

Potornai Bandi versenyeztette a diákokat. Megtörték a munka monotóniáját, csoportokban dolgoztak, hangosan kiabálva számolták, hány vödörrel borítottak a teherautó platójára, Péteri Karcsi, Márta, Nemes Lajos legnagyobb fia, a doki csemetéje hajtottak élre, trappolva ürítették az edényeket.

Boldi fényes szemmel nézte. Nem aludt napok óta, haza se térült az öreg házba, ahol apja, öreg Boldi morzsolgatta magányát, kitartoán várva derült időre és megváltó kegyelemre. A gépkocsin szunyókált keveset. Megszállottan hordta a termést, túráztatta, üzte a motort, szétfolyt latyakokban, tengelyt akasztó sarakban boldogult, áradt ruhájából a túlhajszoltság szaga, a cigaretták üszke foltossá sütötte ujjait.

A földnek nem kellett már régen az eső. Savanyúan gőzölgött. Az emberek komoran, fejfájással tengődtek, alkalmas percekre lestek, hogy hasznoskodhassanak a határban, nem számított sár, víz, hideg, csak ne hulljon szakadatlan. Nyomasztóan, bolondítóan esett. Öreg Boldi, Potornainé, Pölös Gábor félve várakoztak az ablakoknál, keserűen hallgatták a monoton zajt. A végítélet jött ráuk, gondolták. Egy kívánságuk volt, most ne haljanak meg, mert a koporsót felveti a víz, elmossa a frissen hantolt sírdombot. Ellenállásuk daccá kövesedett. Kűszködve nyomorúságukkal a mezőre mentek és dolgoztak.

Boldi felcsapott szüretelőnek. A régen volt emlékek érzékenyítették, a Homokra vivő gyalogút fénylett, az öreg Kun borostás, tenyéből mosdatott arca, a hiábavalóságnak épített halastó, az első szőlőkarók, amiket vasakarátú apjáék, öreg Boldiék telepítettek.

- Nagy emlékek fűznek ide - mondta a tanárnak őszintén -, megmarkolják néha a szívemet, és nincsen nyugalmam.

- Büntetés. A múltad nyúl utánad.

- A szegénység vert el, nem a szélhámosság.

- Hitetlenség a legnagyobb szegénység - mondta Potornai Bandi. - Történelem-aluliak vagyunk, farkasétvágygal, káros indulatokkal, megszaggatjuk saját jövőnket. Múltunkat piacra löktük az első kikiáltónak. Lehet, hogy meg se maradunk?

- Nélkülünk a Csillag se fényeskedne. Mindig akadtak, akik az alapba ragadtak, de a fal egyenesedett. A fiamban leszek naggyá.

Kiabálás, ricsajozás hangzott. Sértette a határt. A tűz körül Péteri Karcsiék ugráltak, csapkodták a tenyerüket, az üres vödröket emelgették, Boldi indulhatott az újabb szállítmánnyal. Elégedetten ült a kormányhoz.

Képeket keresett a sivárság éveiből, amikor kiköltöztek Pölös Annával, a beteg kemencés, földes lakásba, s a papírral, rongyokkal foltozott ablakot nyitogatták, micsoda tavasz volt az! Potornaiék gyerekei naphosszat bámultak a kopár major udvarán, csüngött orrukból a takony, a mosakodást ünnepeken ismerték. Régi fényképek hangulata ütötte meg, egy nyári vasárnap maradékai, amikor vihar verte a termést, birkahúst főztek a cselédházak, s a faluban fényes sergő csengője szólt, az örökölt, egyetlen ruhás kölykök készülődtek, a várakozás boldog izgalma széppé tette képüket. Potornai Bandi csikófrizurát hordott, goromba apja a rozsdásodó olló és a kopott lábas segítségével remekelte, a két fül előrelebegett, a háromlyukas aligkabátka felső zsebe kitágítva ásított, a gallérja deformálódott, a kockás ing nyakig gombolva alatta. Kicsinek, időtlennek tűnt a gyerek, betoji képet vágott, és szájának zárt vonalán kivirágzott a magányosság. A nehéz kezű jószággondozó bezavarta durván a házba. A sergő, a boldog öröm odalett hirtelen, elpusztította a gyors vihar.

„Odalett a fiatalságom is - gondolta Boldi. - Gáborka maradt belőle, ha el nem veszítettem.”

Ügyesen vezette a teherautót.

Csendesen esett az őszi eső. A tanár a gyerekekre pillantott, akkor látta meg Kopasz Bercit. A félelmetes figura kalocsniban, télikabátján orkánnal és esernyővel a kezében mászkált a tábla végénél. Idegesen tekintett a szüretelőkre, türelmetlenül, sürgetően. Egy fűrtöt meg nem fogott.

„Megjelent a főintéző - keseredett Potornai Bandi szájában a nyál, indulatosan gondolt a pojácáskodó igazgatóra. - Römikártyát nem hozott véletlenül?”

Kopasz Berci értelmetlenül, de hűségesen várakozott a szürke esőben. Hatalmas, fekete ernyője imbolygott a dülőút és a pislákoló tűz körül.

Mostohábbra fordult az idő, a gyér parázs elhamvadt. A ruhák résein átütött az eső. Piros Bugyogó integetett, a szakadó zuháréból fussanak fedél alá.

- Ki merre lát - mondta Potornai Bandi -, a zuhanyozást elhalasztjuk.

A közeli buszhoz caplattak. Kopasz Bercinek felszökött a vére.

- Sehová sem mehettek - hadonászott esernyőjével -, szedjétek még, alig esik.

A diákok grimaszoltak, tanácstalanul tekingettek vezetőjükre. Áztak, fáztak.

A félelem kötözte sárhoz őket. Csúnyán esett, bugyborékol. A düh hirtelen tiporta meg Potornai Bandit, vödrét, földhöz csapta, indulatosan, hatalmas léptekkel Kopasz Bercinél termett, kikapta kezéből az ernyőt, félretolta, erősen nézett megszeppent szemébe.

- Esik, igazgató elvtárs? - kiabált az igazlító. - Méltóztattál észrevenni?

- Tényleg - törődött vereségébe az alkalmazkodás lovagja, kárörvendve gondolta, elfürészelgeti e lelkiismeretes bolondot. - Kicsikét.

- Nyomás, muszáj-önkéntesek - intett a barna képű diplomás. Visszaadta a diri esernyőjét. - A lé fejetekbe csurog.

A buszba menekültek. Dideregtek.

Potornai Bandi háborgott, szította a harag. A demokrácia hájasa, a többet kaparj mozgalom aktívája, kívül fényes, belül férges főnöke a fizetését mesterien rendezgette, ötször magának, egyszer másnak.

A srácok sugdolóztak.

- Ritka gerinchúros - mormolta Péteri Karcsi, a gimnáziumi igazgatóra érve -, fölfelé citerázik.

- Az első szériából való - pusmogott Márty, megigazította a felfordított vödröt, amin csücsült.
- Nyugdíjig úgyse háborgatják.

Hazazavarta őket az eső. A busz ballagott, panorámát nyitott a csúf határra. A répa földön viaskodtak a vénségek, a tanár döbbsen ismerte meg anyját, anyósát, öreg Boldit, a béna Pölös Gábort, akiket legjobban kedvelt. Caplattak a sárban, ásták, cibálták a cukornak valót, koronáját vágták, halomba dobálták, egykedvű türelemmel a szakadó záporban.

„Öreg magvetők - gondolta örömmel -, töletek tanulhatok.”

Elfogyott az eső. Potornai Bandiék nál melegített a cserépkályha, száradtak a vizes ruhák, a fürdőszoba üzemelt. Csutakolták magukat. Szótlanul, komoran, a hősi munka fájdalmával. Bandika könyveket lapozgatott. Duruzsolt a televízió, de senki se figyelte. Major Jánosné felpuffadt kezét ecetes vízzel kenegette, hosszú, végtelennek tűnő percekig pepecselt az ujjával, unokáját sem faggatta. Bámulta a konyha követ. Sóhajtozott.

Major Jánost megette az esős évszak. Haza háltni térült, éjjel-nappal a gépeknél szolgálatoskodott, fortélyokon, leleményességeken törte a fejét, hogy haladhassanak a munkával, mentsék az életet. Három gépet összekapcsolt, úgy szállította a kövesúthoz a cukorrépat. A behemót traktorok tönkrevágták a talajt, rongálták a szerkezetét. A vetőgépek pihentek.

A homokföldeken elszórták a magot felhőszakadások előtt, az esőzések szüneteiben és éjszakánként, de a fekete lucsokban csődöt mondtak, a szikes táblákon a csoroszlyák minduntalan sárral tömődtek. Tehetetlenül káromkodott Major János. Dihenes, a főagronómus fejét vakarta. A kényszerhelyzetben műtrágyaszóró berendezésekkel vetették a búzát, utána fogasoltak. Az elszomorító munkát nem állhatták, féltek, hogy varjak és pockok elesége lesz a kenyérnek való. A vetéssel vártak.

Fenyegető idő örölte az erejüket, a hitüket. Tartásuk megrendült. A napok múlásával rosszabbodtak a körülmények, közelebb nyomult a tél, özönvíz fenyegetett, idegösszeroppanásokkal, kimerültségekkel.

Major János tisztálkodott, borotválta hónapos szakállát. Ímmel-ámmal ettek, Rozika fejfájásra panaszkodott, férjének a teste tüzelt, Majorné szédelegve térült-fordult kórházi hangulatú lakásukban.

- Holnap jöttök? - kérdezte a vejét Major János.
- Megyünk.
- Vasárnap? - csapta össze kezét kajánul Major Rozika. - Rabszolgákként robotoltok.
- Helytállunk - mondta az ura. Csontos arca megnyúlt a villanyfényben. Feketekávéját kavarta.
- Megmutatjuk, mire képes a nép. Mindig megújul, legyőzi a veszedelmeket.
- A bőség esztendeje úszik - panaszolta Major János. - A közös hitünk megtarthat.
- Apám rémeket lát - nyelvelt a lánya -, a hatalmasok majd megmagyarázzák: ne lélegezzünk, mert erre folyt a *nagyvíz*!
- Te mit csinálnál? - kérdezte Majorné. - Együtt az emberiség. Rohadjon inkább földben a termés? Aztán mi magunk?
- Megy?
- Mást tehetek? Az a dolgom, a helyemen maradni.
- Hiszen beteg. A gyógyszereket is viszi?
- A koporsót is.
- Tutajjal az óceánon - mondta elégedetlenül és vesztesként Rozika.

István-apánkat álmatlanság sújtotta. Forgolódott a tiszta, jó szagú ágyneműben, éjfélkor görnyedve felült, kezét szívére szorította és nyöszörgött. Marta, tépte a pusztulás. Cigarettához menekült, görcsös fájdalmán nem enyhített, gubbasztva tudta elviselni. Felesége felérvett, motyogott kedveskedve. Az elnök visszafeküdt, alvást színlelt. Szíve újra üzent.

Kereste a dokit, marokszám nyugtatókat zabált, pedig csak az őszi végi verőfény hiányzott, a fiatalság, az élet. Csöstellől özlött segítség, de fájt a lelke kiverni őket az esőbe, száz szapora kéz sem pótolhatta egy nagy teljesítményű gép munkáját. A temérdek kukoricával, özön répával tavaszig sem boldogultak volna.

Gözellögték a tanyák. Szürke szél fűjt. A nyirkos idő is legendás ajándék volt, mert nem esett. Potornai Bandi az égre tekintett, ahol hószürke fellegek vonultak.

„Kurva idő - gondolta -, hősiességet követel.”

Apósa hajnalok hajnala óta a földeket taposta, gázolta a fekete sarat, tolt a motorját, elborult kedvvel nézegette a folyó mentén fakadó vizeket, erőt merített a megállás nélküli küzdelemhez. István-apánkkal a gáton találkozott.

- Jól vagy? - kérdezte Major János.
- Mint hal a fán.
- A víz kiönthet bennünket.
- A folyó feljön?
- Fel.
- Akkor nem unatkozunk karácsonyig.

A mező megéledt. A régiek kitartottak, öreg Boldi, Pölös Gábor, Potornainé, Major Jánosné, az irodaiaik is, élükön az elnök felesége, Váradiné és Novákné Potornai Zsuzsa. Aki mozogni bírt, csatasorba lépett. A diákokat Potornai Bandi és Piros Bugyogó vezette, Boldi a gyáriakat.

Katonafiatalok érkeztek terepjáró kocsikon, szállították a nehéz, nedves répát. A vállalatoktól is szépen köszöngtek, köztük a magára maradt Kitelepítő, aki a régi idők emlékeként viselte khakiszínű pufajkáját. Betanított munkásként dolgozott.

Hajdani társa, Fillér Gábor, a parancsnok is eljött a vízszürke házból. A jó járású férfi egyedül érkezett. Boldi teherautójára szállt a Főtéren, és a répatáblába állt. Hallgatag volt, szomorú. Tudta jól, hogy elrontotta az életét. Türelemmel cipelte. Kitartott az esőszürke kulákház konyha-szobájában, tisztességgel kereste kenyerét, kemény munkával. Múltján nem háborgott, nem fogódzkodott a menedékébe.

- Adj' isten - mondta mély hangon. Megbillentette kerek sapkáját, sort fogott, szedte a répát cefetül.

A Kitelepítő mellette termett azonnal.

- Itthon vagy, parancsnok elvtárs?

- Itthon.

Ásta a cukornak valót, gumicsizmájára sár tapadt. A hideg, a víz nem zavarta, erős kezében égett a munka. Szemét megjáratta néha az özön népen. Megérkeztek az egyetemisták Gáborkának, öreg Boldi és Pölös Gábor unokájának a vezetésével. Jól látta, hogy az öregek elgyengültek az örömtől. Sokáig jött a könnyük, a találkozás erejüket vette, ölelgették az unokájukat szóltanul, utána lehajoltak a nedves, víztől bugyogó anyaföldre. Csendben dolgoztak. Börcserző szél csapkodott.

„Drága nyersanyag - gondolta a parancsnok -, a kincsesbányánk.”

A Kitelepítő utolsó szalmaszálként ragaszkodott hozzá. Árnyékként követte. Fújtatott az iramos munkától, de nem tágitott.

- Jól vagy? - kérdezte.

- Úgy vagyok, ahogy vagyok. Szegény emberek közül indultam, nyugdíjba is úgy térek, mint szegény ember. Telik az életem. A nagy házat négy család lakja, a sáros kijáró még megvan, lakbért fizetünk, az örökösök, Váradiék váltig akarják, hogy váltsuk meg.

- A feleséged?

- Beteges. Öreg korában sincs együtt az ember. Amikor rendőrködtem, azért nem jártam haza, most a munkám köt. Nem tudunk egymásról. Mások meggazdultak, nekünk így fordult. Az állam engedi, nem a mi dolgunk. Munka van meg küszködés. Hány éve élünk külön, mégse haladtunk sokra, visz a vonat meg visszahoz.

- A semmire jutottam - panaszkolta a Kitelepítő -, attúl kevesebbre.

- Kibírtuk.

- Ki.

- Aki igazán él, miből építi a gazdag palotákat? Azt nem értem. A kereseten nem szórakozok, nem cifrálok, hét végén két liter bort iszok, mégsem tud a magamfajta emeletes kastélyt építeni. Mennyi fizetés kéne ahhoz?

- A bajban bujkált, mint a hódvilág. Ótán meg úr lett.

- Megszoríthatnám magamat, megbírnék az ósdi kulákházzal. Csinálnál olyat, hogy megvennéd, állandó veszekedésre?

- Nem - csapta répáját földre a cigányképű dühösen. - Biztos nem.

- Én sem.

A földekre egyre gyűlt a nép. Közös kincsüket mentették a rabló időtől, a vasfogú pusztítástól. A szegénység hajdani csapatai találkoztak, nemzetnyi panoráma, együtt lélegzett a jómódú Váradi a szegény Jós Sándorral, a nyugdíjas, köhögős Gulyás Imre az esőarcú Szentpéteri Ferussal, a kövér elnökefeleség a gyerekei rabszolgájának született Potornainéval, öreg Boldi és Pölös Gábor unokájával, a nagyra törő Potornai Zsuzsa a kislány nejevel, fekete-Péteriné fiával; nagyapák, apák, fiúk, unokák életre szóló találkozásánál. Önmagukat vonzó öreg csontok, betegre érett érzékenységek, idült sérülések, porladt, kozmikus távolságba tűnő gyilkos indulatok, ellenségeskedések most igazán nem számítottak.

A Kitelepítő sóvárogva nézett István-apánkra, akinek megadatott a szerencse és a kivételes lehetőség, hogy első vonalból láthatja, irányíthatja a legnagyobb küzdelmet.

- Mégse éltünk hiába - mondta. Szemét nem vette le a távolodó, sáros elnöki terepjáróról. - Szól hozzánk a munka.

Pendült az öröme.

Hová tűnt az ősz, az aranykukoricás? A fecskék ficsege oda, a gólyákat elűzte az eső. Érett eső esett. Verte a földeket, a határt. Mocskosra ázott a kukorica, szürke penésszel rohadt a szőlő, megpuhultak az őszi szántások, a cukorrépák víztől dagadtak, a dűlőutak tavakká gyarapodtak. Alumíniumszürke ég büntetett. Esett a fekete eső, a szürke eső, az ónszürke eső, a melegnyelvű fehér eső, a barna eső, a hamuszínű eső. Tíz hétig hullott. A napok tenyérnyire zsugorodtak. Szép órákban ezüstszerűen csillogott a határ.

Potornainé Major Rozikára nagy teher szakadt. A műszak mellett vitte a háztartást, Bandikára ügyelt, leckéit nézegette, főzött, takarított szüleire, férjére, akiket csak az eső, a késő éjszaka vetett haza. Lilára áztak, fáztak, eltört a csontjuk, székre roskadtak, kortyolgatták fáradtan a fűszeres forralt bort, hadakoztak a terhes asszonnyal, aki hallani se akart a nagy nekibuzdulásról, önkéntes betegszerzésről.

Potornai Bandi csak nézte nejét, nevetett a mélybarna szeme. Megcsókolta a nyakát, munkás tenyerét a domborodó hasára szorította.

- A legnagyobb művem - mondta elégedetten, szélesre szaladt szájjal.

- Ehhez értel meg a hülyeségeidhez - duzzogott Rozika kedvesen, kis tettetősséggel.

- Elöl a helyem. Küzdünk valamennyien - bizonygatta az igazlító.

- Altatol a nagy szavakkal!

- Az öregek vonzódnak, bukdácsolnak, és nincs egy szavuk sem.

- Vén cirkuszosok - ágált Rozika. Szárítgatta a nedves ruhákat. - Pihennének inkább a fenekükön.

- Világítanak. Az utolsó lehetőségük.

- Irodalmat tanítasz? Szavaltot?

- Ha a küzdelemnek nincs értelme, elpusztulunk.

- A Csillag harca, nem?

- Nem.

- Talán a tiéd?

- Az ember harca. Mindönké.
- A természet ellen?
- Nemcsak az ellen - mondta Potornai Bandi, hajába túrt gondolkodva. - A közös jóért. A megmaradásért.
- Nem értitek egymást. Más nyelven beszéltek.
- Vannak közös dolgok. Mit számít a nyelv, az akaratunk egy, és a cselekvésünk.
- Figyelnek rád? - bújt mellé az asszony. - Mohát gyűjtöl a fejedre. Betegséget.
- Ami elvész, a miénkből vész. Az emberiség pusztul.

Major János érkezett. Esőköpenyéről csurgott a víz, nedves, hideg levegőt árasztott. Komor arca nyúzott volt, kialvatlan a szeme.

Tudták már, hogy az esőnek milyen a zaja. A nyirkos, belvízzel, árvízzel, vízözönnel, özönvízzel fenyegetőző természet mállasztotta a falvakat, prüszköltek a sűrű esőkopogásban. Hallgatták a tarajos eső monotonosságát. Az utcák sara latyakokban, tócsákban folyt, vándorolt, biztosabb partokat keresgért. A csúszós betonokon gumicsizmák, esőkabátok, orkáncabátok, esernyők siettek. Megfeneklett a sárban, fuldoklott a falu.

Major János révedt tekintettel figyelt az ablakon. Karba fonta a kezét. Rettegve mondta:

- Elvisz minket a víz. Az öregek sem emlékeznek ilyen ítéletidőre. Készíthetjük a bárkákat. A folyó kilépett medréből.
 - A biblia megjövendölte - mondta Major Jánosné. - A természet elpusztít.
 - Megmaradunk.
 - Ki vagyunk szolgáltatva a víznek.
 - Az ember egyetlen civilizációban sincs kiszolgáltatottság nélkül - bölcsekedett a tanár -, páratlan élőlény, mert elviseli a sorsát. Bizakodó.
 - A napot se látni. Nem emlékszem, mikor is láttuk. Tán már nem szuperál.
 - Gyarlóságunkat bünteti az isten - mondta a csendes Majorné, teáját kavargatva.
- A pusztító, a megsemmisítő eső szüntelenül esett. Hullott a földekre, házakra, cseréptetőkre. A szép őszi napok emléke elmosódott, gyilkolászta életüket a haragos eső. Vízszagú lett a szoba, a konyha, a kenyér, hegyén-hátán gőzölögtek, száradtak az ázott holmik, alsóneműk, melegítők, munkaruhák, esőkabátok, nylonzsákok, kapucnik. Rozika a használható darabokat előkotorta, felcsapott szárítgató alkalmazottnak, ápolónővérenek, kedvesnővérenek.
- A felhőszakadások fejfájásaiban Major János marokszámra ette a nyugtatókat. Itta a kávé is. Álmosító szürke egyhangúságban bolyongott hangtalanul lakásának falai között.
- Mennyi érték pusztul? - kérdezte a várandós Major Rozika gondterhelt apját.
 - Lehetetlen számon tartani. Özön. Vége az életünknek, költözhetünk más bolygóra.
 - A veszteség jóval nagyobb, a kollektíva veresége - mondta Potornai Bandi dühösen. Idegességében ő is fel-alá járkált a szobában.
 - Győzelem a csupasz élet - legyintett a hajdani gazdagparaszt. - A túlélés.

Ketten virrasztották az esőt. Cigarettaztak. Itták a forralt bort. A tanár érezte, közel került apósához, szerette volna vigasztalni, de önmaga is reményekért kutatott. Aludni akart, erőt gyűjteni, de a kopogó eső álmatlansággal verte, fájdalommal, nem tudott megmaradni az ágyban.

- Boldogtalan?

- Megterült jókkal az asztalunk, és most vége. A fejemben tótágast áll az ideg, levezetődik a nagylábam ujjáig, nyilall a testemen elviselhetetlenül. Végignézni a pusztulást nem hitványaknak való. Megszenvedek irtóra.

- Nagy élet.

- Az. Nagy küzdés. Évszázadokat éltünk rövid idő alatt. Hihetetlennek tűnik az egész. Nem volt még ilyen, szántottam egyes ekével, kézzel vettem el a földtől a kincseit, óriási, milliós értékű gépeknek parancsolok. Repülőt vásárolunk. Az új technika megemel, megszédít, mégis uralkodik rajta. Ez az átkozott eső megbénítja a karomat - mondta Major János.

Az ablakhoz lépett. Nem hitt a szemének. Már csak cseperészett.

Derült. A hideg vizeken szikrázott a fázós nap. Lázasan estek a határnak. A legjobb, legszebb, legaranyosabb földekből sártenger vált, cuppogós, csúszós, fekete sár, folyó latyak. A gépek erőlködtek, csikorogtak, nyögdécseltek; törtek és megálltak. FÜRGE KEZEK SEGÍTETEK.

Major Rozikáék brigádja kivonult a gyárból. Szedték a szőlőt. A keserű, késő szüreten elmaradt a vidámság, a víg muzsika.

Szedték a paprikát, a kukoricát, a cukorrépát. Szomorú tanya villant a távolból, kukoricacso-mók didergő sárgája, tehének legeltek a totyogós mezőben, a gyom, gaz nyurgult, burjánzott.

A nép kitartóan, makacsul dolgozott a mezőkön.

Novák Józsi meghozta a meleg teát, kekszet. Intett Potornai Bandinak, a sógorának.

- Rozika küldi - kiáltotta.

- Hol van? - hökkent meg a pedagógus - Láttad?

- A konyhán főzi az ebédet.

- Megkeresem.

- A kövesútig viszlek. Kapaszkodj.

A vezetőfülkében nem vágott a hideg. Farolt, csúszkált a jármű. Két traktor vontatott vetőgépet a közeli táblán. Kínlódgatva vetettek.

- Nehéz aratás után ilyen ősz meg nincs is - mutatott fél kézzel Novák Józsi a levert határra. - A traktorosokat lehetetlen megállítani. Belevaló fickók. Az új masinák patikák, nem szívesen válik meg tőlük az ember.

A kukoricatáblán egyetemisták szorgoskodtak. Potornai Bandi megismerte Gáborkát. A sárból és vízből nyakba akasztott zsákokban hordta a vetőmagnak való csöveket.

- Kényes, mint a szűz lány - magyarázta a sógora. - A földön romlana csíráképesége.

Odébb francia cséplőkombájn falatozott. A dülőút másik oldalán szovjet répaszedő.

- Lesz munka hóhullásig - bizonygatta a tanár elválásukkor. Gyalogolt a majorba.

Kölcsönkapott gumicsizmában dagasztotta a sarat, a kásás földet. Lassan kecmergett. A táblákra látott. A teherkocsik elakadtak, a mély, maszatos utakon tengelyig ástak. A latyakos termőföldön lánc talpasok segítették kapaszkodósabb talajokra a répával, kukoricával rakott szállítmányokat.

Novák Tibor olajos vattakabátban a gépek körül bóccorgott. Árgus szemmel leste a meghibásodást, azonnal javításához veselkedett, és arany keze nem hagyta cserben. A kövesút szélénél veszteglő szerelőkocsitól indult rohamokra, fáradtságot nem ismert, elfeledkezett a Bendő Bélának tett szolgálatról, dacosan, konokul küzdött, új és új erővel táplálta tehetetlen gépeit.

A homokosabb táblákon vetőgépek haladtak. Dísztett már az új vetés is, nyújtózkodtak a gyenge, zöld szálak. Ősz volt javában, zúgtak a fáradt fák, mint elhasznált, köhögős motorok, füst-leveleket eregettek a kihűlt kipufogócső-ágak.

Szél szikkasztotta a pusztát. A majorban idős asszonyok, üzemekből érkezett lányok paprikát válogattak. Major János biztatgatta őket.

- Baj van? - kérdezte vejét.

- Rozikát keresem.

- Feketét főz az irodában. Gyere - karolta az apósa -, jut néked is.

István-apánk főhadiszállásán füstöt lélegeztek. Állandóan berregett a telefon, segítség ajánlkozott. A vezérkar tanácskozott.

A várandós Rozika méregerős kávéét kínált.

- Jól vagy?

- Miért? Mit hittél? Szüntelenül csak a vizes gatyátokat mosom? - mondta mosolygósan, halkán az asszony. A konyhába tartott. - Birkapörköltet kaptok ebédre.

- Főszakács lettél?

- Csak bedolgozó. Ha már muszáj volt kijönnöm, valamit csinálok.

Bandi követte nejét.

- Maradj! - hallotta István-apánk hangját. A karosszékre ereszkedett.

- A helyzet katasztrofális, tovább árad a folyó. A gátat nem szakíthatja át.

Potornai Bandi bámulta az elnököt. Három feketéscsésze, púpos hamutartó a régi íróasztalon, a fekete telefonkészüléknél. Elpusztított, fakó arcából a szeme vöröslött, hangja rekedten, reszelősen, de határozottan parancsolt. Megöregedett. Csonttá soványodott. Csodálta az erejét.

- Mindenki a földekre. Vetünk, szállítunk, jövőre is kenyeret kér a nép - sorolta határozottan István-apánk. - Nem nézzük ölbe tett kézzel a természet pusztítását. A csatát nem veszíthetjük el!

Oszlottak. A major pihegett a gyengélkedő napon. Az új, impozáns épületek fehéren, fémszürkén domborodtak, a szolgálati lakások kockái földhöz tapadtak, a régi kastély maradványai kopottan sorvadoztak. István-apánk a földekre iparkodott, terepjáróján Potornai Bandival. Evickéltek a latyakokban.

- Nincs vesztes küzdelem.

- Kétkedem? - kérdezte.

- Nem. Vagy csak kicsikét.

- Rengetegen elhozták a szívüket.

- Szerencsére vagyunk jó páran.

A kukoricatörőkhöz jutottak. Elkomorultak. Esőkabátok, gumicsizmák, műanyag fóliák hajladoztak, törték, tépték, szaggatták a sárga csöveket.

- A keveset is mentjük, a hitványakat.

Pölös Gábor billegett a sorok közül. A munkát vezette. Vastag botra támaszkodott. A tanár szíve melegedett.

A gyáriaknak járt a kezük. Haladtak. A tanár legkisebb testvére, Potornai Eta köztük ügyeskedett. Ezt mondta:

- Szabadnapot kértünk. Győzzük az ipart.

Katonai terepjárók vágta a sarat. Az állattenyésztő-telepekről hordták a tagokat, Váradi, Bugyi Károly, Bugyi Laci, Potornai, Novák utazott. Ellátták a jószágokat, a mezőn segítettek.

István-apánkék elérték az öregek csapatát, ahol öreg Boldi, Munkás-elvtárs, Major Jánosné, Potornainé, Novákné, Nemes Lajos szorgoskodott. Zokszó nélkül cammogtak a sárban, ásták, cibálták a répát, fürkészték a felhős eget, nem féltek a súlyos időtől, komótosan talpon maradtak.

- Az aransereg - szolt érzékeny, forró hangon István-apánk -, tudtok különbet nevelni?

Hozzájuk lépdelték a feneketlen latyakban.

- Nagy gyülekezet ez, eligazodik, mint a család - mondta öreg Boldi. - A termést pocsékba hagyhatnánk? Siettetjük a jó időt.

Kezeltek. Potornai Bandi megszorította a vénember hideg tenyerét. Megkérdezte:

- Jó együtt?

- A nagy idő összehozott bennünket.

Munkás-elvtárs pocakos öregember lett, kopasz fején régimódi sapka, szakállt, bajuszt növesztett, szemét behízta, sétafikáló öregúrnak tetszett. Fűzős szárú csizmában, naftalinban tárolt katonanadrágban, kockás ingben, bekecsben, háromnegyedes nagykabátban hajlongott. Nehézkesen mozgott, fújtatott szaporán, kezét gyakran melengette, hóna alá szorította. Szavát nem hallatta. Idősebb munkások dolgoztak vele.

- Maga az, Munkás-elvtárs? - lepődött meg István-apánk.

- Kit vártál? Az atyaúristent?

- Hol él?

- Ahol eddig.

- Nem jött, elkerült bennünket.

- Hívtatok? Most szólított a szívem.

Potornai Bandi ámult a törpének tetsző kisöregen. Visszahozta múltját, majorjukat, a rogyant, koszos cselédházaikat, pislákoló hitüket, az öreg Kun zsíros kucsmáját, mámoros fényben felgyült szemét, az első íróasztalt, a sántikáló, sovány lovakat, anyja, Potornainé kegyetlen sírását, térdelését a vetéshez készülődőknél, az első csodálatos aranytengert, a piros

búzamezőt a major közepén. Csalódottan, hogy a múlandóság mennyire megtréfálhatja az emlékezetet, méregette az öreget.

- Ismerős a képed - motyogta Munkás-elvtárs -, segíts kicsikét.

- Cselédházak.

- Majori vagy? - élénkült a kisöreg. Öröme látható lett az arcán. - Akkor kitalálom.

- Az - csuklott elfogódottan Potornai Bandi, és azt kívánta, ne hibázzon!

- A cigányképű - kiáltotta az öreg mindenkiről elfeledkezve -, akiből traktorost akartam csinálni.

Potornainé szeméhez kapdosott. Csontos férje mereven figyelt a távoli, szürke égre. Nehéz terhe nőtt a csendnek. Munkás-elvtárs felvillanyozódott, alaposabban mustrálgatta a jó növésű férfit.

- Micsoda nagy idők - mondta már az érzékenység fogságából. Elfordult. Hirtelen esett ki a könnye.

Öreg Boldi eszmélt leghamarabb. Segített.

- Engem sarokba állítottál - nevetett.

- Haragszol?

- Hamarabb kellett vána, néhány évtizeddel.

- Ők már az égig nőnek - mondta boldogan a kisöreg.

És a munkához menekült. Nem akart sebeket szaggatni, örömujjongásos találkozót, a megfeszített helytállás szolgálatba parancsolta. Elégtételt érzett. A hőskor dajkálgatta, a lóhúst evő romeltakarítások, a termelés megindítása, a jó pénz születése, az államosítás, az újjászületés valóra válásai, a tervgazdálkodás, a szövetkezés. Micsoda merészen vágott a vidéknek, kopott bőrdíjával, akkora osztályöntudattal, ami háttérbe szorított érvet, számítást; miénk az ország, magunknak építjük. A tiszta hit két lábon járó csodája volt. Nevetségesnek tartotta akkori lobogását, mégis meghajolt tisztelettel előtte, mert közösséget teremthetett.

A terepjáró diákokat keresett. Potornai Bandi magába roskadva gubbasztott. Arra gondolt, hová tűnt a nyugtalanság, idegeskedés, az ablakból való leskelődések a szünni nem akaró esőbe, a kéztördeléses tehetetlenkedések, az álmosító, szürke közöny, amit az özönvíz vert a világra. Elmúlt. Rajzottak az örökgyekvők, tették a dolgukat. Féltették, szerették a jót, tudták már, rosszabb, kegyetlenül kemény idők következhetnek, a rettegés, a pusztítás-pusztulás időtlensége.

- Tudják a helyüket - szólt István-apánk jelentőségteljesen -, küzdenek érte.

- Nincsenek sorompók, újra szabad a pálya.

Megérkeztek.

Az elnök feje pillanatokig a kormányra bukott. Szeme csukva maradt. Dörzsölgette erősen a halántékát, a homlokát. Az ajtót szélesre tárta, nagyot lélegzett a friss levegőből.

- Megy ez, testvér - mondta. Lekászálódott a terepjáróról.

- Mennyit szoktál aludni?

- Eleget. Reggel négytől reggel hétig.

- Hol?

- Nem válogathatom meg. Aki siet az életével, ne sokat hortyogjon - komorodott el hirtelen István-apánk. - Nékem igazán sürgős.

- A doki tanácsa?

- Majd megpihenünk. Az öreg brigádot kórházba küldhetné, mégis itt van. Az a gyógyszer.

Márti apja nyakába csimpaszkodott, hajadonfőtt, kék gyapjúsállal, világos, háromnegyedes teveszőr kabátban, farmernadrágban, csizmában. Keze megkékült a hidegben.

- Meddig maradunk, fater? - kérdezte. - Már cikis.

- Néhány nap és pihenhettek.

- Még mindig?

- Győztesek és vesztesek is lehettek. Választani szabad, de nem elég.

A diákok Potornai Bandit követték. A tanítványai voltak, nagyobbak, apróbbak. Péteri Karcsi szakállas arca, hosszú haja bújt elő a szőlősorok közül. Cipelte a teli vödröket.

- Bírjátok még?

- A dolgozatírás sem könnyebb.

Potornai Bandi hajtani kezdett. Piros Bugyogó megszólalt mellette.

- Lazítottak, amíg oda voltál. Unják.

- Zászlókkal, nótaszóval szüreteljenek? Rosszabbodhat is.

- Körülmagyarázod a fejemet.

- Abból élek.

A diákok nem igyekeztek egyformán. Néha-néha elmaradt a fűrt. Fél szívűek, számítóak, kényelemhez szokottak is szüreteltek. A jelenlét, a példa nemesít. Nem zavarhatja őket el.

Ellenőrzött. A szőlőt hol egyikük, hol másikuk vödrébe dobálta. Érdeklődött; fáznak, fáradtak, éhesek, betegek, szomorúak? Közeledésével erőt, megértést sugárzott, újratöltődött maga is.

A doki fia Marlborót szívott. Szabadságolta a szívét.

- Lazítasz, fiú?

- Melózunk mások helyett.

- Nem helyettük, velük.

- A komor valóságon változtat? Mímeljük az ingyenmunkát, a jótékonykodást.

- Keccselek én is.

- Megfizetjük, tanár úr, gürizzen!

- Süketelsz csak, őrlítgeted a másikat. Gönye lajhár vagy?

- Nem téma. Csinálja mindenki azt, amihez ért, amihez szíve van - érvelt a diák -, de azt aztán csinálja.

- Tótágast állt a természet. És a gátak?

- Az más.

- A kettő elválaszthatatlan, azonos.

Az árhullám fenyegetően hömpölygött. Szivárgások, csurgások, fakadó vizek gyengítették a gátakat. Védekezett a falu. Az ország. Hullámverések ellen műanyag fóliával, rőzsével; termésköveket, homokzsákokat hordtak a töltéserősítéshez. A folyó magasabban folyt az utcáknál, a betakarítatlan tábláknál. Csapkodott vészesen.

Árvízvédelmi készültségek érkeztek. A közösség csoportosította erőit; munkások, szövetkezetiek, katonák, egyetemisták a gátakra vonultak. Potornai Bandi Piros Bugyogóra bízta csapatát, a folyóhoz sietett.

A mélyebb részeken bokán felül ért a víz, benézett a házak küszöbén. Szivattyúkat szereltek a tűzoltók, motorokat, szüntelenül szívatták a piszkos tengereket. Az előtött utcákban villanyvezetéseket javítottak, katonai teherautókon családokat, ingóságokat szállítottak.

Néhány ház bevégezte. Összedőlt. Homokzsáksor védte a többi hajlékot. A bajba jutottakat a szomszédok fogadták be. Malacok sivalkodtak a költözködésnél, rozzant sparheltek nyöszörögtek, ódivatú sublótok, néprádiók. A sárba töppedt utcák házain derékig járt a víz, csigák, sodródó szalmaszálak tapadtak a vénséges épületeken. Üresen maradtak a rogyant tornácok.

Helikopterek köröztek. Kételtű csapatszallítók, munkásörök érkeztek.

A kocsmákat bezárták. A távolsági buszról, a vonatról leszállították az utasokat. Kilométereken magasodott a gát. Kilométerekre duzzadt a víz, tóvá terpeszkedett. Vándoroltak a homokzsákok. A töltésen fél oldalával árokba csúszott egy teherkocsi. Terepjárók mentették. Sikertelenül.

- Mire várnak? Vállra a homokzsákokat, irány befelé!

Potornai Bandi görnyedt a teher alatt. Farmeres egyetemisták, munkások jártak vele, libasorban. Magasodott a nyúlgát. Múlt az idő. Nőtt a remény.

A gát tetején izzadtak. Cipelték a homokzsákokat, rakták a köveket, kézből kézbe adogatták. Potornai Bandi nem tudta átfogni a munkát, a védekezést, a közös cselekvést, láncszem lett a hatalmas, erőből duzzadó kollektívában. Ismerős arcok sejlettek fel a forgatagban, Major Jancsi, Boldi, Gáborka fiával, a Novák gyerekek, István-apánk kimerülten gesztikulált, magyarázott, Major János mozgékony alakja rémlett. Kavargott, dolgozott az emberáradat, állta a folyó rohamát, a természet megújuló gonoszságait.

Potornai Bandit elfogta az örök csüggedés. A tajtékzó, a haragvó, a gyilkos árvízre meredt, és elfacsarodott a szíve.

„Mire jó az én életem? - gondolta. - Nincs menekvés? Elvész a népem, a hazám?”

Hirtelen kerítette hatalmába az értelmetlen elmúlás hangulata. Makacsul szorította száját, és megfeszült az igyekezetben. A végtelenbe vesző vízre tekintett. Megrettentette az irgalmatlan pusztítás.

A szülőföldjét letarolta a csapás, a folyó pedig bevégzi, ki-kicsapdos a megmagasított gátakon, átszakítja, és elnyeli a világot. Tompán morajlott a fenyegetés, az összedőlő hajlékok halk, szégyenkező recsenései. A védekezés zsibongott erősen, közvetlen közelében. A jéghideg árban fekete farönkök úsztak, portákról elsodort ládikák, lécdarabkák, felpuffadt állattetek. Megbabonázta a félelem. Irtózva, iszonyodva vitte újra tekintetét a piszkosbarna óceánra, kiszolgáltatottságára gondolt, és megreszketett a térde.

A sor sodorta tovább. Verejtékezett a homokzsák alatt.

Nekilódult. A homokzsákot helyére tette. Visszafordult az újabb teherért. A metsző szél, a hideg csontjaiba mart, mozgással melegítette, védte testét. Hajszolódott.

- A nehezét vállald, fiú! Míg élünk, nem pusztul el a világ! - kiabálta István-apánk.

Tekintetében ugyanazt az elszántságot és bizakodást érezte, mint a sajátja volt. Lassan szakította ki magát a pusztulás mámorából, a szánandó földeken vergődő szeretteire gondolt, a másállapotos Rozikájára, szüleire, szívéről táplált öregjeire és folytatóira. Utódaira gondolt, s úgy érezte, ereje legyőzhetetlen, ellene feszül minden rontásnak, rombolásnak. Könnyedén vitte a homokzsákot. Kevésnek érezte, hitványka feladatnak, hegyeket szeretett volna idegőrgetni és megszelídíteni, legyőzni a háborgó tengert. Megsejtette diadalát.

Csatárláncot alkottak. Sűrűn, kézközelben álltak a sárban, és a súlyos termésköveket adogatták. Hosszan elnyúlt az emberáradat, ütemesen vándoroltatta az életmentő építőanyagot. Boldi lezúditotta teherautójáról a szállítmányt, és kézzel kézre adták a szürke, fehér termésköveket. Kőnél erősebb, betonnál szilárdabb védvonal készült. Áttörhetetlen, elpusztíthatatlan.

Gyorsan apadt a nagy folyó. Hónaljig, derékig érő dühös vízben fordult meg Potornai Bandi, az álmatlanságtól vérbe borult szemével.

Megmenekültek. Csökkent a veszély.

Letántorgott vizes ruhájában őrhelyéről a tanár, gumicsizmájából liternyi vizet lötytyintett ki. Keze lilára gémberegett, vérzett. Megszaggatta a homokzsák, az érdes fogú terméskő.

Otthon a várandós Rozika rumos teát itatott vele. Potornai Bandi másik ruhát kért, de ültében elaludt. Felesége kulcsra zárta az ajtajukat, és ágyba dugta.

A tanár újra a gátra indult. Rohamosan apadt a folyó. Elvonult az árvízvédelmi készültség, katonák, egyetemisták maradtak még, szedegették, ürítették a homokzsákokat.

„Győztünk” - gondolta boldogan.

A földekre fordult. Gázolt a megviselt, a pocsolyás, a sokat próbált talajokon. A szenvedő szőlősorokhoz igyekezett. Osztályát ott találta. Piros Bugyogó szája szélesre szaladt, fehér fogsorát mutogatta.

- Éljen az árvízi hős - mondta mosolyogva.

- Megártott a szüret?

- Kopasz Bercinek - mutatott a távolabbi táblára, ahol a gimnazisták sűrögtek. - Ezután messziről megsüvegel.

A gyerekek köréje gyűltek. Egy se hiányzott közülük. Novák Csaba is velük dolgozott. Barna cigányképe derűlten ragyogott.

- Visszajöttél?

- Kihozott az ősöm, ne lopjam a napot.

- Akkor nyomás, csapjunk végére a szüretnek.

A sor elejére állt.

Arra gondolt, hol járhat István-apánk, merre vergődik a vizes, megmenekült földeken. Veszteséggel, de hamarosan magtárban a mezők kincse, földben az őszi mag. A meghűlések, náthák is elmúlnak, elfelejtődnek, de az ember győzelme soha.

István-apánk Potornai Bandit kereste.

„Ki hitte, hogy ezt is tudjuk - gondolta boldogan az agyonra nyútt elnök -, megfordítottuk az időt, legyőztük.”

Megérkezett. Mosolyogtak. Megölelték egymást.

István-apánk mondani akart valami fontosat, de elfelejtette. A szívéhez kapott.

- Mi bajod?

- Incselkedik.

- Siess a dokihoz!

- Az igazi gyógyszert nem ő adja. Együtt vagyunk, a szekér haladjon. Néked magyarázzam?

- Kocsis nélkül úgyse boldogulunk.

- Két hely van a bakon.

Az elnök elment. Permetezett az eső.

Szürkeségbe veszett minden a föld és ég között. Mocskos, szürke, nyúlós massa nyomta, áztatta küzdelmüket. Fekete kövesutak szivárogtak a fálvakból. Az elszánt csapatok gumicsizmában caplattak, esőkabátok, ballonkabátok, orkáncabátok fedezékében.

István-apánk kőnehéz szívét hurcolta. Sárba szegezte a fájdalma, de lehetetlen volt megállnia, percnyi pihennie. Fakón hordozta a szenvedését. A múlt, a jövő, a vágyak és a remények, az ólomjelen messzeségeibe bújtak. Biztosan tudta; a csatát megnyerte.

Hideg eső hullt. A földeken térdig gázolt a piszkos latyakban, merő víz volt már, ruhája sütött, az izzadság, a lucok szagát, a rohadó természet gőzölgéseit hordozta. A folyótól nyugalom áradt, amitől csendes, gyógyító melege támadt. Érezte, hogy oda kell érnie, a szívéből forró tűz folyt, sistergett a pusztává vert határ. Még arra gondolt, segítségért kiált, Potornai Bandira, sorstestvére hagyja rendelkezéseit, de a szívét hirtelen szaggatta szét a tűz, görcsök csomósodtak az ereiben, fehér fényben szikrázott a pusztta, vörös foltok imbolyogtak, növekedtek félelmetesen. Ismerős arcokat látott közeledni, s hitte, valóban hozzá libegnek a mezőn, piros ruhájukból ünneplő fekete lett, a gyász, a mulatozás, lakodalmazás színei. Méltóságteljesen, lassan szaladtak. Lassított filmfelvételre emlékeztette a kép. Kenyér, kalács, pálinkásbutykos, borosüveg, búzakoszorú, házikolbász, pántlikás kalap az emberek kezében. Tarajos eső kopogta a ritmust.

A földre rogyott. A sáros, vizes, híg latyakba. Tudta, nem állhat fel soha többé. Sorsával megbékélve feküdt, arra gondolt, sínen a közösség, már semmi komoly baj nem érheti. Mocskos arcát megemelte, szembenézett a futókkal, hitte, integetnek, a kezüket látta, a dallikázó, dínomdánomos, hejehujás örömeiket, a cipő nagyságú, göcsörtös, deformálódott, szomorú kezüket, a fájdalom- és az öröm-jussú kezeket, amelyek már nem emelhették fel a pusztulásából. A menet megtorpant, a homályba vesző arcokat elmosta az eső, a marokra fogott fájdalom.

István-apánk feje a pocsolyába zuhant.

Már az iszonyú csendet sem hallotta, a pusztító eső szűnését.

Potornai Bandi apósa, a földszerető Major János szomorúan érkezett. Szemét a lába előtt hordta. Az átvirrasztott éjszakák terhével, szőrös, sárral fröcskölt képével komoran bámult a megtaposott hantokon.

- Szükségünk van megint rád, fiam - szólt baljósan. A diákseregnek háttal fordult. - István-apánk meghalt. Elvitte a szíve.

- Mikor?
- Még meleg.
- Gyerünk.

Fekete sarat dagasztottak.

A ravatalozóban kandeláberek égtek, koszorúk borították a fekete koporsót. Négyen álltak őrt a harcostársak közül; fejtől balra Munkás-elvtárs, Nemes Lajos, jobbra Dihenes, Major János. Nyomott, egérszürke volt az ég, gyászos. Megdőbbent a nép, szerette vezérét. A kemény, kezdeti idők is felrémlettek, a szegénység, a bizalmatlanság esztendei, a romjaiból tápáskodó közösség.

Nem hitték a hírt. Az elnök derűs, gyakran mosolygó ábrázata annyira élő maradt, beszédei, gesztikulálásai, szemüvege magas homloka alatt, hogy nem fért hozzá a halál képze.

Nagy gyászban búcsúzkodott a falu. Feketében özönlött a temetésre. Messzi vidékről személykocsik sorjáztak, elborították a kövesutat, a ravatalozó környékét, kilométerekre kígyózott csillogó vonulatuk, a Főtérig.

Eljött a küldött is. Részvétet hozott a családnak és anyagi támogatást. A Csillag irodáján fekete zászló lobogott. Kevesen tartózkodtak bent, halkan beszéltek a vendégekkel, Novákné Potornai Zsuzsa feketekávéfőzőt, szervírozta a siralmas hangulatban. Emlegették István-apánkat; jóságát, családszeretetét, egyszerűségét megőrizte magas posztján, életét áldozta a kollektíváért.

Találgatták, ki lesz a méltó utód, aki vállára veszi őket, a megkezdett úton jár, hitéhez, hűségéhez, kitartásához, tisztességes, jó módszereihez nem fér intrika, szívével, eszével, idegekkel bírja az élen járást? Tudták, nehéz választás lesz, megrendülhet a Csillag, deformálódhat, de ragyoghat tovább is.

Vitték a könnyeiket. A hűséges régiek, a nagy indulatokat elhullajtók, a veszekedésekből szövetséget kovácsolók sötét ruhát öltöttek, vonultak fájdalommal, életre szóló kézfogásokkal, cigarettázásokkal, jó ízű beszélgetésekkel, és utolsó útjára kísérték vezérüket. Hitetlenkedve ingatták a fejüket; lehetetlen. Érezték, megmarad bennük, csak velük együtt hull végképp a porba, amikor már nincs emlékezet, nincsen nép sem.

Nagy fekete özönlés volt és nemzeti gyász.

A ravatalozónál nyújtózkodó sor rőtta le a kegyeletét. Gyászzene szólt. Dalárda zümmögött. Patakozottak a könnyek. István-apánk felesége, fia, Márta és Mari egymást támogatták, a küldött mellettük, Potornai Bandi feleségével, Rozikával, Novák Józsi nevelőjével, Potornai Zsuzsával, Pölös Gábor, öreg Boldi, öreg Potornai beteg feleségével, nászasszonyával, Major Jánosnéval, Novákék, Várdiék együtt Dihenesnéval, Péteriék Nemes Lajosnéval, Kopasz Berci párjával, és a küzdőtársak. Egyetlen temetés volt, amelyre valamennyien igazi gyászt öltöttek.

A dalárda elhallgatott. Potornai Bandi lépett a ravatalhoz. Zokogások zavarták.

„Barátaim, elvtársak!

Kevesebben lettünk, szegényebbek, István-apánk eltávozott közülünk. Szépen élt, és szépen halt meg. A cselédkedések világából vitte hamuban sült pogácsait, hogy a bőség esztendeit fakassza belőlük, tisztességes, jó életünket. Példánk marad. Vállunkra vesszük a koporsóját.

Adjuk a földnek, hogy betemesse.”

Potornai Bandi felemelte elrongyolódott arcát. Szeme negyvenfokos láztól csillogott, összefolytak előtte az ismerős arcok. Testét tűz forrósította. A koporsóhoz állt. Rémllett, mások is görnyednek alatta, Nemes Lajos, Munkás-elvtárs, Dihenes, Major János. Két lehorgasztott fejű öreg lépdelt utánuk, öreg Boldi és Pölös Gábor. Nemes Lala vitte a díszpárnára tűzött kitüntetések. A gyásztól roskadozó családot megrendült közösség kísérte.

Dobogott, dübögött a nehéz föld. Dalárda zümmögött. Úttörők, ifjúgárdisták, munkásörök, katonák merev sorfala tisztelgett. A fűvőszenekear gyászindulókat játszott. A fehér kőből faragott fejfa helyére került.

A küldött búcsúzott:

„Szeretett elvtársunk, István-apánk!

Az utolsó utadra kísértünk, hamar elfáradt a szíved, és örökre megállt. Sorsodat, munkádat betetőzted, soha nem ragyogott még így a kollektíva, nem terült meg a nép asztala. Áldozatkész, fáradtságot nem ismerő kommunista voltál, példamutató családapa. Hiányozni fogsz a sorainkból, töretlen elvhűséged, baráti, elvtársi segítséged.

Megfogadjuk a sírodnál, hogy amire életedet szentelted, a nép tovább gyarapszik, erősödik. Nagy sorsodból példát merítünk.

Emlékedet kegyelettel őrizzuk, és átadjuk az utókornak.”

Újra gyászzene szólt. Részvétnyilvánítások.

A szélesen hömpölygő tömeg oszladozott. Csoportokban, egyenként foszlottak szét a fekete foltok, vitték a múlandóság hangulatát.

A várandós Major Rozika karolta láztól reszkető férjét, figyelte cserepes száját, tűzpiros arcát.

- Kapaszkodj belém - súgta. Major Jánosnak intett. Közrefogták betegüket, támogatták hazáig.

Potornai Bandi tüdőgyulladással nyomta az ágyat. Jobbára egyedül maradt a lakásban, fia iskolában, az asszony műszakban, Majorék kint a szikkadt földeken. Könyvei segítettek és a gondolatok.

Behunyta szemét, csodát álmódott, ami szintiszta valósággá vált. A sötétre függönyözött szobában már nem volt egyedül, Rozika, tiszta, családszerető, szép asszonya ült a fehér lepedőn. Megszorította a sok mosástól, cipekedéstől kék erekkel domborodó kezét, beszélniük felesleges volt. Arra gondolt, mégiscsak boldoggá tette: gyönyörűséges fiút csinált, és érkezik a másik is, hogy vénségükre ne kóboroljanak egyedül a hatalmas kulákházban.

Elborította az érzékenység. A beteg megszorította Bandika, elsőszülött fia kezét, aki szintén a heverőjén ült. Boldogan, várakozással tekintettek a jövőbe.

A szoba óriás méretűvé tágult. Elfért benne a falu.

A doki injekciót villogtatott, szemben állt a lassan körbeforgó fekhellyel. Mögötte a falakon tömérdek könyv, folyóirat.

- Nincs olyan társadalom, ahol tisztán, igazán lehetne élni. A paradicsom is illúzió. Az ember amit épít, azt lerombolja - szónokolta.

- Nem új gondolat - mondta Potornai Bandi -, megfogalmazták már számtalanszor. A lényeg nem igaz. A bőség okozott már zavarokat, de nem zsákutca.

- Miniatűr ország. A középszerek, középserűek hazája - vitatkozott a doktor és lassan elfordult a forgó szobával.

- A jólét a szellemi élet gazdagsága is. Az egyensúlyt megteremtjük minden területen.

- Helyben vagyunk - csapott levegőbe a dili-doki -, ezt kotyogom.

- Nincs harmónia, de lehetséges.

Novákné Potornai Zsuzsa lépett a doktor előbbi helyére. Borral, könyvekkel. Mutatósan öltözött, magas szárú, őzbarna bőrcsizmában, bőrkabátban. Rettentő nyugalommal füstölte el méregdrága cigarettáit. Szövegelt.

- Gyerekidomárom, erőlködj. Ünnepséget csapunk a segítők tiszteletére. Akkorra meggyógyulsz?

Öcsikéje bólintott.

Diákjai kerültek elébe. A beteglátogatás édességeit jóízűen elfogyasztották. Vidámak voltak. Novák Csaba velük tartott. Unokatestvére, Novák Józsika mellett álldogált félszegen, kegyetlenül vörösödött a füle.

- Visszajöttél a suliba? - kérdezte hitetlenkedve a tanár.

- Á, nem - nyöszörögte paprikapirosan a suhanc -, de rokonok vagyunk, megnézem, hogy van.

- Oké.

Széttekintett közöttük, észrevette, hiányzik az elnök-kisasszony.

- Márti?

- Gyászol - válaszolta Péteri Karcsi.

- Ne hagyjátok elszontyolodni.

- Karcsi patronálja - nevetett a doki fia, de nem bántóan. - Nincs lötyögés, irtóra hajtunk.

Kopasz Berci lépett reflektorfénybe. Kalocsniban, esernyővel, mint a felzaklatott földeken. A betakarításban tanúsított helytállásáért plecsnit kapott. A szívére akasztotta. Megvetően tekintett körül.

Potornai Bandit ez nem háborgatta. Könnyű volt a szíve, fiatal.

A két öregre, Pölös Gáborra és öreg Boldira vágott a vörös fény. Piros bort szopogattak. Szokatlanul hallgattak. A tanárnak sugárzott a tekintete.

- Elvetettek? - kérdezte.

- El - bólintott Pölös Gábor -, lézerszemük van a traktorosoknak. Éjszaka is látnak.

- Maradt pocsék?

- Kicsike.

- Talpon a közös?

- Ha el nem rontják.

- Kicsoda? - hökkent meg a beteg.

- A következő vezér - szólt nyersen öreg Boldi. - Hírlik, Dihenest kiáltják ki.

- Őt nem - vágott közbe Pölös Gábor -, annyit iszik, hogy helyettes legyek, annyit még nem, hogy elnök.

- Rémekeket látnak. A maguk véleménye?

- Te kellenél, vagy Gáborka, csak ő irtó fiatal.

- Tanító vagyok - mondta Potornai Bandi meghatódva.

Megérkezett Major János is. Az öregek mellé zárkózott. A poharak szaporodtak. Koccintottak.

Akkor a kacska kezű postás lépett a képbe. Barna papírba göngyölt csomagocskát szedett elő, Potornai Bandinak címezte az öreges, szálkás írás. Bontogatta a vékony, cukorspárgával kötözött küldeményt. Halom papírpénzt, tenyérynyi irkalapon végrendeletet talált. Hangosan felolvasta.

„Megtakarított pénzemet a közösségre hagyom. Vegyenek rajta kis autóbust, az öregeknek. Küldi: Munkás-elvtárs.”

Potornai Bandi kezében remegett a piros borral töltött pohár. Megitta italát. A fényes szemű öregekre pillantott.

- Elment - mondta öreg Boldi. - Hullunk szépen az időből.

- Megmaradunk - morfondírozott Pölös Gábor -, hiszen a termőföldbe szántanak.

Állva itták ki a borukat. Elfordult velük a szoba-színpad. És egyre gyorsult.

A két fekete kendős parasztnő került szembe, a széles, vörös fényzuhatagban apró könnyeket potyogtattak. Sámlikon kucorogtak, Major Jánosné deformálódott, felpuffadt kezét kenegette kitartó egykedvűséggel, a gamós kezű fejőnő, Potornainé pedig kukoricát morzsolgatott.

Jós Sándor simléderes sapkájában, ásóval a kezében mereven várakozott. A szürke arcú Gulyás Imre vályogvetőjére hajolt. Szentpéteri Ferus lódenkabátban, aktacsomóval a kezében görnyedezett. Zöldecске is megjelent, anyaszült meztelenül, mellén és szőrzetén hatalmas arany domborításokkal.

A madzagos puskájú parancsnok, Fillér Gábor karján nemzetiszínű karszalag, piros cérnával ráhímezve: Policáj. Váradi Mihály aranyborjút szorított az ölében.

Forgott velük, egyre gyorsult a körhinta-színpad. Újabb és újabb figurák léptek a vörös fénysugárba, a szoba falára szegezve, a többiek pedig homályban forogtak. Felaggatott festményeknek tetszetek.

A Kitelepítő látszott pillanatokig, khakisínű egyenruhájában. Aztán Novák Tibor, olajosan, beletörődő lemondással, egy házacska makettjével, amin olvashatóvá vált a felírás: gyerekgyár. Az örök tehenészek kettőse jelent meg: Novák magasra tartotta a zsétárt. És hűségesen bámult Potornaira, aki enyhe méltósággal viselte rézgálicos kalapját, és a horpadt hátípermetezőjén babrált.

Szürke Alkalmazkodás belegabalyodott a virágtartókba, hasztalanul igyekezett megszabadulni tőlük, egyre jobban béklyóba kötötték. A haj-báj elnökne tiszta feketében, menyével, a begyes Marival és a kiselnökkel teázgatott. Fekete-Péteriné portörklővel és seprűvel hadonászott méla férje fejénél. Boldi, akit már megfogott az öregedés, az új autó ajtajának a kulcsát csörgette, kétségbeesetten kiabálva: - Gáborka, merre vagy? - Agrármérnök fia feszes tartásban, bőrkabátban hajolt a szakmai folyóiratokra.

Veréb vidám hálatánca következett. Bendő Béla két zsiráfnyakú kéményen terpeszkedett, alatta egy gyár látszott, kerítésén a szokásos jelmonddal: tiéd a gyár, magadnak építed. Pölös Anna, a felesége, üvegházak és fóliasátrak tetejéről integetett.

Piros Bugyogó pénzért vett haját fésülgette, próbálgatta. A tokás Dihenes hanyatt dűlt a fotelben, meleg vízben áztatgatta lúdtalpait. Nemes Lajos piros párttagsági könyvével verte a mellét, és meggyőződés nélkül hajtogatta: - Nem ezt érdemeltem, nem ilyet kívántam!

Sebesen forgott a fal. Összemosódtak a történelmi regruták arcai.

Akkor Potornai Bandi felállt, és félrerántotta a függönyt. A hideg égre tekintett. A házak már elfüstölték a ködöt, tintakék alapon könnyű, szürke felhők gomolyogtak.

Gyönyörű, cselekvésre csábító idő volt.

-&-